ספר

נמלא טל

חלק שלישי

כולל ביאור והגדרת המלאכות
למלאכת כותב, מוחק, בונה, סותר,
מכבה, מבעיר, ומכה בפטיש

שחברתי בעניי הדברים שנתחדשו ע"י בענינים אלו
בחסד ה' המלמד תורה לעמו ישראל

אנא זעירא ולא מן חבריא
לוי ירמיהו בלא"א הרב מנחם נחום הכהן ז"ל כהנוב

נדפס פה עיר הקודש ירושלים תובב"א
שנת תשס"ז לפ"ק

לע"נ

אבי מורי הרב מנחם נחום
בן הרב דוד הכהן ז"ל

אמי מורתי חיה שטערנא בילא
בת ר' אברהם אבא ז"ל

אחי ר' רפאל דוד
בן הרב מנחם נחום הכהן כהנוב ז"ל

אחותי אביגיל
בת הרב מנחם נחום הכהן ז"ל

ולזקיני ולזקנותי
הגאון הגדול הרב דוד בן ר' יהושע הכהן ז"ל
האשה מרים בעלא בת הרב פינחס ז"ל

ר' אברהם אבא בן ר' לוי ז"ל
האשה שרה בלומא בת ר' יוסף שניאור זלמן ז"ל

ולדודי הרב יוסף שניאור זלמן בן ר' אברהם אבא ז"ל
והרב לוי חיים בן ר' אברהם אבא ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

כל הזכויות שמורות
Copyright © 2006
by Yirmiyohu Kaganoff

אפשר להשיג אצל

משפחת כהנוב (קגנוף)
כפר עברי 3
נוה יעקב ירושלים
טל': 5851761 – 02

Zimmerman Family
101 Westervelt Place
Passaic NJ 07055
(973) 777-1456

הקדמה

מה אשיב לה׳, כל תגמולוהי עלי, אזכיר חסדי ה׳ יתברך שזיכני לשבת באהלה של תורה. וללמד תורה לצאנו כלל ישראל כבר יותר מעשרים וחמש שנה. ושעזר לי להשתדל לבאר הענינים של המלאכות ולהציעם על שלחן מלכים כדי לטעום מהם. ושזכיתי עכשיו להביא לדפוס החלק השלישי של ספר נמלא טל שהוא על המלאכות כותב, מוחק, בונה, סותר, מכבה, מבעיר, ומכה בפטיש.

ובהקדמה לחלק הראשון והשני ביקשתי והתפללתי לקל עליון שיעזרני ויזכני להוציא את שאר חלקי נמלא טל בשלמותם. והיום אני מודה בכל לבבי על ששמת חלקי מיושבי בית המדרש וגמרתי חלק השלישי של המלאכה. ועיין בהסכמה של הגאון הגדול הרה״ג ר׳ שמואל קמנצקי שליט״א לח״א של מלאכתינו על שמונה מלאכות, שביקש ממני שאמשיך המלאכה הקדושה עד גמר כל ט״ל המלאכות. וב״ה שבחלק זה כמעט גמרתי את העבודה של המלאכות, שעכשיו נגמר העבודה עד מלאכת הט״ל (ולא עד בכלל, דעדיין נשאר מלאכת הוצאה.)

וכוונתי שהספר הזה יהיה לעזרה לאלו המעמיקים בענינים וסוגיות אלו ולעזרם למצוא דברי חפץ ועיקר הסוגיות. ועיין בהסכמה של הגאון הגדול הרה״ג ר׳ ישראל צבי נומאן שליט״א שביקש ממני שאערוך ״מפתח נכון שיהא קל למצוא החידושים ובאורים על כל סוגיא״, וב״ה דצירפתי לחלק זה מפתח על פי סדר הש״ס וגם סידרתי תוכן ענינים על כל שלש החלקים של הספר, ומפתח על פי הסוגיות. ואני מקווה שמפתח זה יעזור לאלו המקשים למצוא חפצם ומה שהבאתי על כל סוגיא וסוגיא במקומה.

אני מודה לכל אלו שעזרו לי בעבודת חלק זה ועברו על הקונטרסים והם הרבנים החשובים הרה״ג א. ברקלי, הרב שאול הורוויץ, הרה״ג ד. מ. וויינברג, הרב ד.י. טרבים, הרב א. לוונשטיין, הרב נ. נוימן, הרה״ג א.ש. סטולוף. עוד אני מודה לרב אבישי שוטלנד שליט״א שעסק בעימוד הספר:

אני מודה להורי אשתי הרב שרגא זאב הלוי צימרמן שליט״א ורעיתו חוה צביה תח׳ שעוזרים לי בענינים רבים אין ספור. יהי רצון מלפני הבורא ית׳ שימשיכו במלאכתם בקודש ועוד ינובו בשיבה דשנים ורעננים יהיו. ושיראו הרבה נחת מבניהם, נכדיהם, ונניהם עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן:

רצוני שהספר הזה יודפס לעלוי נשמת הורי לא״מ הרב מנחם נחום בן הרב דוד הכהן ז״ל ולא״מ חיה שטערנא בילא בת ר׳ אברהם אבא ז״ל ולזקני ולזקנותי ז״ל ולאחי צי״ע ר׳ רפאל דוד זצ״ל, ולאחותי אביגיל ז״ל ולדודי הרב יוסף שניאור זלמן בן ר׳ אברהם אבא. ולדודי ר׳ לוי חיים בן ר׳ אברהם אבא תנצב״ה:

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה. לכבוד ביתי האשה החשובה מרת מלכה רחל תח׳ שהיא לי לעזר אמיתי יום יום בכל ענינים הן בגשמיות הן ברוחניות ולוקחת עול הבית על צוארה לעזור לי להתמסר לעבודת הקודש. יה״ר שנזכה לראות נחת הרבה מבנינו, בנותינו, חתנינו, כלתנו, ונכדינו:

בסיום אשא תפלה לקל עליון שכשם שעזרתני לסיים ספר זה כן תעזרני ותזכיני ללמוד וללמד

לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה, וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים שהבאתי דבריהם בספרי יעמוד לי ולזרעי עד עולם. והערב נא ה׳ אלוקינו את דברי תורתך בפינו ושנזכה כולנו וצאצאינו כולם לומדי תורתך לשמה אכי״ר:

המחבר

הסכמות אלו ניתנו על ספר ״נמלא טל״ חלק א׳

שאר ההסכמות נדפסו בחלקים הקודמים

תוכן עניינים מפורט*

מלאכת כותב ובו סט סעיפים

כותב במשכן היכא הוואי? באור מח' המפרשים ....סק"א
מדוע איכפת לן שלא יחליף סדר הקרשים ....סק"א
האם רושם חייב מן התורה? ....סק"א
בבאור שיטת רש"י ברושם ....סק"א
בבאור מדוע חייב דווקא בכתיבת שתי האותיות ....סק"א
האם חייב דווקא אם כתב על דבר שמתקיים הכתב עליו? .. סק"ב
מה נקרא דבר מתקיים? .... סק"ד-ט'
הכותב בפחמים, במשחת נעליים, בקליפי אגוזים ורמונים, בדם ובחלב קרוש מה דינם?
מה היא הגדרת כתיבה של קיימא? באור הסוגיא ....סק"ח
במח' הראשונים לאיזה זמן נקרא מתקיים .... סק"י
האם הכותב במחשב או בפלאפון חייב? .... סקי"ד
כותב על אוכלין או באוכלין .... סקט"ו וט"ז
כתב על דבר המתקיים אלא דעתו שלא לקיימו ....סקי"ז
הכותב על בשרו .... סקי"ח
מסרט וחורט אם הוו כותב ....סקי"ט, כ"ב
הכותב כתובת קעקע ....סק"כ
החותם בטביעת אצבע ....סקכ"א
לרשום בצפורן או על נייר ....סקכ"ג-כ"ו
חומר בכותב מבמוחק .... סקכ"ז
המוחק כתב לפני שנתייבש ....סקכ"ח
שיעור וחצי שיעור בכותב .... סקכ"ט-ל'
וע' מלאכת עושה בתי נירין סק"ה ותופר סק"ז
כתב אות אחת גדולה כשתים ....סקל"א
כותב חצי השם האם פטור? ....סקל"ב
כותב אות אחת והשלים ספר .... סקל"ג-ל"ח
ירושלמי דכותב אות אחת בחול ואות אחת בשבת .....סקל"ט
המתקן אות ועושה ממנה שתי אותיות ....סק"מ
במח' הראשונים אם יש דין של חוק תוכות בשבת ......סק"מ
אם יש ענין של "ספר שאינו מוגה" בספרי נביאים וכתובים סק"מ
כותב אותיות בלי זיונין ....סקמ"ב
נתכוון לכתוב אות אחת וכתב שתים .... סקמ"ג
כותב שתי אותיות לעשות מהן אות אחת ....סקמ"ד
קונטרס דהכותב שתי אותיות .... סקמ"ה-מ"ח
כותב בלעז .... סקמ"ט-נ"ב
כותב סימנים ושאר דברים שאינם אותיות .... סקנ"ג-נ"ה
המדפיס והמסדר אותיות דפוס ....סקנ"ט-ס'
סוגיא דהכוחלת .... סקס"ג
המסיר שעוה מעל גבי כתב ....סקס"ד
כותב על גבי כתב .... סקס"ו-ס"ח
כתב שאינו ניכר ....סקס"ט
המצלם .... סק"ע
כותב בשני כותלי בית וכדומה ....סקע"ב-ע"ה
נתכוון לכתוב יהודה וכתב השם ....סקע"ה
לפתוח ולסגור ספר כשיש כתב על קצה הדפים ....סקע"ו
כתב נוטריקון ....סקע"ז
רוקם אותיות ....סקע"ח
קושר כמין אותיות ....סקע"ט
אותיות שאינן נכתבות על גבי דבר אחר .... סק"פ
כותב בשמאלו ובשאר שינויים ....סקפ"א-פ"ג
כותב סת"ם או גט בידו השמאלית ....סקפ"א
העלם אחד ....סקפ"ד-פ"ו
רושם ....סקפ"ז-צ"א
האם למדים מלאכות שבת מכלי המשכן? .... סקפ"ז.
וע' מלאכת טווה סקי"ג ומלאכת מיסך סק"ב
לקשקש ....סקצ"ו
תולדות שאסורין שמא יכתוב ....סקצ"ח-קמ"ז
לזכות מן ההפקר בשבת ....ס"ק קי"א
קנין שיחול בשבת ....ס"ק קי"ב
לקדש בשבת .... ס"ק קי"ז
נשואין בשבת ....ס"ק קי"ח
לגרש אשת שכיב מרע בשבת ולקנות קנין ממנו .. ס"ק קי"ט-קכ"א
במח' ראשונים מדוע אין מקדישים בכור ....ס"ק קכ"ג
מקדיש אדם פסחו בשבת ....ס"ק קכ"ו

מלאכת מוחק ובו כה סעיפים

מחיקת טשטוש .... סק"ב
מוחק על מנת לכתוב במקום אחר .... סק"ה-ו'
מוחק לתקן שלא על מנת לכתוב ....סק"י
האם שפיכת דיו על אותיות נקרא מוחק? ....סקי"ב
לקנח בנייר שיש בו אותיות .... סקט"ו
מוחק כתב שלא נתייבש ....סקט"ז
מוחק על ידי מים .... סקי"ז
לפתוח מכתב ....סקי"ח
מוחק בשמאלו .... סקכ"א
מוחק כתב שאינו של קיימא .... סקכ"ד
כותב דיו על גבי סיקרא חייב משום מוחק .... סקכ"ח

---

*מפתח כללי לפי נושאים לכל שלושת חלקי ספר "נמלא טל", ותוכן ענינים מפורט לחלקים א' וב', מופיעים בסוף הספר

חילק אות לשתי אותיות .... סקכ"ט
שיעור המוחק .... סק"ל-ל"ד
מחק אות אחת גדולה .... סק"ל
איכות המחיקה .... סקל"ד
לפתוח ספר שיש כתב על קצה הדפים .... סקל"ו
נתפחמו ידיו משחרות קדירה .... סקל"ח-מ"א
לשבור עוגה דכתוב עליה אותיות .... סקמ"ב-מ"ו
איסורי דרבנן גזירה שמא ימחוק .... סקמ"ח-נ'
למנות אורחים או מנות מתוך הכתב .... סקמ"ח-נ"ה
למנות מן התפריט .... סקמ"ט

מלאכת בונה ובו סא סעיפים

במח' ראשונים מהו הגדרת המלאכה .... סק"א
מלאכת בונה היכן הוי במשכן? .... סק"ב
היתה לו גבשושית .... סק"ג
לוקח זבל מן הרחוב .... סק"ד
המשווה גומות .... סק"ג, ה'
כל שהוא למאי חזיא .... סק"ו-י'
מצדד את האבן .... סקי"ב-ט"ז
עושה נקב בלול של תרנגולים .... סקי"ט-כ"ב
אין נוטלין עצים מן הסוכה .... סקכ"ד
הבונה בנין זמני .... סקל"ו
נגר הנגרר .... סקל"ז-ל"ט
אוהל קבוע .... סקמ"א-נ'
שיטת הרי"ף דאוהל טפח דאורייתא .... סקמ"ד
במח' הנוב"י ופמ"ג בשיטת הרי"ף .... סקמ"ז, נ"א-נ"ב
מטריה .... סקנ"א-נ"ב
בנין בכלים .... סקנ"ג-ע"ט
עייל שופתא בקופינא דמרא .... סקנ"ג-נ"ח
עשיית כלי חרס .... סק"ס
ליכא למיחשב בונה כיון דחשיב אורג .... סקס"א
מטה של טרסיים .... סקס"ב
הברגה .... סקס"ד
כלי המחזיק ארבעים סאה .... סקע"ב-ע"ד
בנין בכלי חייב בכל שלב .... סקע"ה
ירושלמי — וההין דעבד דפין .... סקע"ז
חשמל .... סקע"ט-פ"ב
כינון שעון .... סקפ"ג-פ"ד
השחזת סכין .... סקפ"ה
מוהל המתקן צפרנו .... סקפ"ו
מגבן .... סק"צ
איסורי בונה מדרבנן .... ס"ק צ"ז-קי"ג
אין מקיפין שתי חביות .... סקצ"ז
בנין על גבי כלים .... סקצ"ח
גודלת .... סק"ק
דלת שבמוקצה .... ס"ק ק"ב-ק"ה
דלת אלמנה .... ס"ק ק"ו-ק"ז
כיסוי הכלים עם בית אחיזה .... ס"ק ק"ח-ק"י
סוגיא דבוזקין מלח .... ס"ק קי"א
פקק החלון .... ס"ק קי"ד
סוגיא דאוהל עראי .... ס"ק קט"ז-קמ"ג
עם ובלי עשיית מחיצות .... ס"ק קי"ח
מדורתא .... ס"ק קכ"א
פרוונקא .... ס"ק קכ"ד, קמ"ב
טלית כפולה .... ס"ק קל"ב
לפתוח ולסגור גגון של עגלה .... ס"ק קל"ו
סיינא .... ס"ק קל"ז
מחיצה מתרת .... ס"ק קמ"ד-קנ"ו
לכבד, לרבץ, ולהדיח הרצפה .... ס"ק קנ"ז-קנ"ט
השמעת קול ומשחק בכדור .... ס"ק קס"ה-קס"ז

מלאכת סותר ובו לד סעיפים

סותר היכא הוי במשכן? .... סק"א
אם כל מה שיש בו בנין יש בו סתירה .... סק"ג, וסקל"ב
מדוע הסותר חייב דווקא על מנת לבנות .... סק"ד
סותר בנין כדי לבנות עוד פעם .... סק"ח
הסותר לתקן .... סק"ט-י"א
לפרק גג להתיר כניסת כהן .... סקי"ג
סותר בנין רעוע על מנת לבנות בנין יפה .... סקי"ח
נוטלין עצים מן הסוכה .... סקכ"ב-כ"ז
סותר לתקן שלא במקומו .... סקכ"ט
במח' אחרונים אם אסור לסתור פרט .... סקל"א
סתירה בכלים .... סקל"ד-ל"ח
מסיר ידית של כלי .... סקל"ה-ל"ו
לשבור כלי להוציא אוכלין .... סקל"ח-מ"א
סתירה דרך שבירה .... סק"מ
סוגיא דמוסתקי .... סקמ"א
סוגיא דחותלות .... סקמ"ב
לפתוח קופסת שימורים .... סקמ"ג-מ"ט
ירושלמי בסתירת מגדל של אבן ושל עץ .... סקנ"ז
בפלוגתא דרבוותא ונקטינן לחומרא,
האם מותר על ידי נכרי .... סקנ"ט
לעבור על שבות בבין השמשות .... סקס"ה
הסרת דף לפני התנור .... סקס"ז
סוגיא דמכבש .... סקס"ח
מבטל כלי מהיכנו .... סקע"א-ע"ב
נפנין לאחורי הגדר .... סקע"ד

מלאכת מכבה ובו מה סעיפים

במח' ראשונים היכא הוי מכבה במשכן .... סק"א

מדוע מכבה קודם מבעיר .... סק"ב
כחס על הפתילה .... סק"ג
איך פסקינן במלאכה שאינה צריכה לגופה? .... סק"ד
שיטת הרמב"ם בחס על השמן .... סק"ה
מכבה להבעיר שלא במקומו .... סק"ה
לכבות גחלת של מתכת .... סק"ט
הגדרת מלאכה שאינה צריכה לגופה .... סק"ט
סוגיא דמצרף .... סק"י-י"א
המחתה גחלים .... סקי"ג
סוגיא דטלית שאחז בה האור .... סקט"ו
מכבה נר חשמלי או גז .... סקי"ט
כללי פיקוח נפש .... סקכ"א-ל"ז
מחללים שבת ליישב דעת החולה .... סקכ"ה
סוגיא דהמסתפק בשמן שבנר .... סקל"ח-מ"ז
סוגיא דמקרב כיבוי .... סקמ"ח-נ"א
לאיזה צורך מותר לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה? .. סקנ"ב
כיבוי נר פלורסנט .... סקנ"ג
נר שאחורי הדלת .... סקנ"ד-ע"ה
דליקה בזה"ז .... סקע"ו-ע"ח
גזירות משום שמא יכבה דליקה .... סקע"ט-צ"ח
איסור מוקצה במקום פסידא .... סקפ"ו-פ"ח
טלטול על ידי ככר .... סקפ"ט
מצילים כתבי הקודש .... סק"צ-צ"ו
הצלת מת .... סקצ"ט
שאר דיני הצלה .... סק"ק-קט"ו
דיני קטן .... ס"ק ק"י-קי"ד
גרמא .... ס"ק קט"ו-קי"ז
האם מותר לגרום מלאכה לכתחילה .... ס"ק קט"ז
להקטין את הגז ביו"ט .... ס"ק קי"ח

מלאכת מבעיר ובו טז סעיפים

במח' האחרונים מהו הגדרת המלאכה .... סק"א
מבעיר במשכן היכא הוי? .... סק"א
הבערה ללאו יצאת .... סק"א
המקלקל בהבערה .... סק"ב-ד'
והוא שיהא צריך לאפר .... סק"ה
מבעיר עצים כדי לבשל .... סק"ו
ובח"ב קונטרס תהילה לדוד ס"ה וס"ח
מבעיר חפץ יקר לצורך אפרו .... סק"ו וז'
מתעסק ומלאכה שאינה צריכה לגופה במבעיר .. סק"ח וט', וי"א
כל שהו למאי חזי? .... סקי"ד
מצרף .... סקט"ו-ט"ז
בסתירה בדברי הרמב"ם .... סקט"ו
מדליק נורת חשמלי .... סקי"ח וע"ע מלאכת בונה סעיף כז
חותך פתילה .... סקי"ט
מקטיר בשר קרבנות .... סק"כ-כ"א
לפתוח דלת נגד מדורה .... סקכ"ב
לפתוח תנור .... סקכ"ג
גרמא בשאר מלאכות .... סקכ"ג
לקרוא לאור הנר .... סקכ"ד-כ"ט
מצוות הדלקת נרות .... סק"ל-ל"ב

מלאכת מכה בפטיש ובו מח סעיפים

מדוע דיני בונה ומכה בפטיש נישנו אחרי מלאכת הוצאה? סק"א
הגדרת המלאכה .... סק"ב, ז-י"ט
מח' רש"י ויראים ביסוד המלאכה .... סק"ג
מכה בפטיש היכא הוי במשכן? .... סק"ה
מהו החילוק בין מלאכת בונה למלאכת מכה בפטיש ... סק"ג, ו'
השחזת סכין, גריפת תנור שטיפת כלים .... סקי"א
גמר מלאכה הוי תולדה .... סקי"ב
האם חייב דווקא אם הוא מעשה אומן .... סקי"ג
לנפח כלי זכוכית .... סקי"ז
גומר שלב אחד האם חייב משום מכה בפטיש? .... סקי"ט
המתקן ומסתת אבן .... סק"כ
המצדד אבן .... סקכ"א
אם יש מלאכת מכה בפטיש בדבר שנגמרה מאליה .. סקכ"ב, ע"ח
בכלים .... סקכ"ג-כ"ה
גומר חפץ על ידי שעושה מלאכה אחרת .... סקכ"ו
בודק לראות תכלית פעולתו .... סקכ"ז
פותחין את הנר .... סקכ"ט-ל"ד
להפריד שתי נרות כוסות .... סקל"ג
עושה פחם ..... סקל"ו וע' מלאכת מכבה סק"ג, ה, ט, יא, ויט
קוטם קיסם .... סקל"ז
חותך עץ לעשותו ידית .... סקל"ח
שיעור מכה בפטיש .... סקל"ט
קודח .... סקמ"ב
חק קפיזא .... סקמ"ג
מגופה שנכתתה .... סקמ"ז
דלת של שידה .... סקמ"ח
מסתת .... סקמ"ט
אין נוקבין נקב חדש .... סקנ"ב
פתח שאינו עשוי להכנים ולהוציא .... סקנ"ב-נ"ד
עושה פתח חייב משום תקנת הפתח או משום תקנת החפץ ..סקנ"ב
סוגיא דנוקבין נקב ישן .... סקנ"ו
פתיחת קרטונים של חלב ומיץ .... סקנ"ו
מגופה של חבית .... סקנ"ח-נ"ט
סתימת נקב .... סק"ס
שקל ברא דתומא ומנח בברזא .... סק"ס
לפתוח קופסת שימורים .... סקס"א-ס"ג
לפתוח פחיות .... סקס"ב

מכוון לעשות פתח נאה במוסתקי .... סקס"ב
לפתוח פקקים של בקבוק .... סקס"ד
בבאור הרמב"ם מדוע מפים מורסא מותר .... סקס"ו
מוהל המתקן צפורן .... סקס"ז
מחסם מתכת .... סקס"ח
פסיק רישיה במכה בפטיש .... סקס"ח
אקופי .... סקס"ט-ע"ג
מנער טליתו .... סקע"ג
וע' מלאכת מלבן סקל"ו, מ"ב-מ"ט, נ"ו, ופ"ד
חותך קנה לאחר אריגת סל .... סקע"ד
יש פוטרים משום מכה בפטיש כשחייב משום ממחק .... סקע"ד
הקורע בית הצואר .... סקע"ה
ע"ז. וע' מלאכת קורע סקי"א, סק"כ .... כ"ב, מחתך סקמ"א
אין מלבנים רעפים .... סקע"ח-פ"ג
אוכלי בהמה ....סקפ"ד-פ"ה. וע"ע מלאכת מחתך סעיף ט'
מכה בפטיש באוכלין .... סקפ"ו-פ"ז
צינור שעלו בו קשקשין .... סקפ"ח
פותח סתימה בצנור .... סקפ"ח
האם התירו במקום צורך מלאכה על ידי שינוי .... סקפ"ח
במקום הפסד מותר לפתחו כלאחר יד בצנעה .... סעיף לו
להסיר ענבי הדם .... סקפ"ט
לשים מוכים לתוך כר חדש .... סק"צ
להחזיר שרוך לנעל .... סק"צ
לסרוק פאה נכרית בשבת .... סקצ"א
להשמיע קול שיר .... סקצ"ב-צ"ח
אין שוברין חרס .... ס"ק ק"א
מדיח קערות .... ס"ק ק"ג
מטבילין .... ס"ק ק"ד
מדוע אין בטבילת כלים ובמילה משום מכה בפטיש .. ס"ק ק"ד

ביאור בענין המשלח כלבים לצוד

◆

מלאכת כותב. ובו סט סעיפים:

א. הכותב כיצד? [א] הכותב בדבר המתקיים על [ב] דבר שמתקיים הכתב עליו

[א] **כותב** במשכן היכא הואי? ע' ברש"י (דף עג. ד"ה כותב) וז"ל: "לקמן מפרש למאי מיבעיא למשכן שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו וכותב אות בזו ואות בזו" עכ"ל. (וע' לקמן שאביא עוד מקורות למלאכה זו.) וכוונת רש"י להא דתנן (קג.): "אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו" עכ"ל. וכן תניא (דף קג:) וז"ל: "אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב? והלא אינו חייב אלא משום רושם שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזו היא בן זוגו". וע"ש ברש"י (דף קג. בד"ה משום רושם) שביאר וז"ל: "סימן שהיו עושים בקרשי המשכן מפני שמפרקין אותו ולכשיקימוהו לא יחלפו סדר הקרשים ואתא ר' יוסי למימר דאפילו לא כתב אלא רשם שני רשימות בעלמא לסימן חייב" עכ"ל:

[**ועיין** בירושלמי (פי"ב ה"ג) שביאר מדוע איכפת לן שלא יחליף סדר הקרשים וז"ל: "ויחליף? אמר רבי אימי והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים? אלא אי זה קרש זכה להינתן בצפון ינתן בצפון; בדרום ינתן בדרום" עכ"ל:]

ויש להקשות על רש"י, איך הביא מסוגיות אלו לפרש סתם משנה בכלל גדול, הא המשנה פרק הבונה והברייתא אזלי אליבא דר' יוסי דס"ל דאפילו רושם חייב מן התורה. אבל לחכמים דס"ל דרק כותב חייב ולא רושם, מנ"ל לרש"י דמקור מלאכת כותב הוי מרשימת הקרשים. וי"ל דבין לר' יוסי בין לחכמים כתבו אותיות על הקרשים כדי לדעת איזה בן זוגו, רק שנחלקו אם זה נקרא מעשה רשימה או מעשה כתיבה. ר' יוסי סובר דהכותב במשכן חייב משום שהוא רושם, ואין מעשה זה נקרא בעיקר כתיבה אף שהיה באותיות, ולכן גם הרושם בלי אותיות חייב. וחכמים מחשיבים הכתיבה שעל הקרשים למעשה כתיבה ולא לרשימה:

(**והעיר** לי ידידי הגה"ר נתנאל נוימן נ"י מלשון רש"י: "שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו", ואי כחכמים בא לפרש, היה כותב "כותבין". ומדוייק דרש"י אזיל בשיטת ר' יוסי ולא בשיטת החכמים:)

ועיין שו"ת אבני נזר (סי' קנ"ט אות י') וז"ל: "והנראה לי דלהני תנאי כתיבה במשכן לאו מזיווג הקרשים ילפינן אלא שהי' כותבין החשבונות כדי שיוכלו לתת חשבון מכל דבר כדכתיב אלה פקודי המשכן... ור' יוסי דאמר משום רושם הוא דיליף מקרשים אבל לדידן לאו מקרשים ילפינן. אלא מכתיבת חשבונות כנ"ל. או דנילף משמות השבטים שכתובים בחושן ואפוד שכתוב במלאכת המשכן בויקהל אשר מפרשה זו ילפינן כל מילי דשבת ממשכן":

אמנם חזינן מרש"י ("שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזו היא בן זוגו") דמלאכת כותב שהיתה במשכן היא שכתבו אות אחת על קרש אחד ואות שניה על קרש שעל ידו וממילא ידעו איזה קרש לשים על יד חבירו:

ויש להעיר, דלרש"י אין החיוב בכתיבת שתי האותיות משום עשיית מלה, דהא אלא משום דיודעים איך לשים את הקרשים, דהא בהרבה ציורים שתי אותיות שהן כסדרן [כמו "וז"] אין עושות מלה כשכותבם יחד. אלא וודאי דחיוב כותב הוי מחמת ההבנה הבאה מתוך ההצטרפות של שתי אותיות ולא ממה שהם עושים מלה:

ועיין בגמרא (קג:) "רבי שמעון אומר ועשה אחת יכול עד שיכתוב את כל השם עד שיארוג כל הבגד עד שיעשה את כל הנפה תלמוד לומר "מאחת". אי מאחת יכול אפילו לא כתב אלא אות אחת ואפילו לא ארג אלא חוט אחד ואפילו לא עשה אלא בית אחד בנפה תלמוד לומר אחת. הא כיצד? אינו חייב עד שיעשה מלאכה שכיוצא בה מתקיימת" עכ"ל הגמרא. חזינן דדרשינן מקרא שהכותב שתי אותיות חייב אף שלא גמר מעשיו וחסר הבנה כיון דהוי "כיוצא בה מתקיימת".

וצ"ע מהו כוונת "כיוצא בה מתקיימת"? ובפשטות דמלה הכי קטן בעברית היא מלה בת ב' אותיות, וזו מתקיים בפני עצמה בתורת מלה. אמנם אין מהלך זה מתאים עם מה שבארתי לעיל בשיטת רש"י דשיעור ב' אותיות אינו משום שהיא מלה המקום אחר. וע"כ צ"ל דכוונת רש"י במש"כ "כיוצא בה מתקיימת" דיש במלים אלו איזה מסר. ועדיין צ"ע דהא יש מקומות הרבה שיש לאות אחת מסר:

עוד יש להעיר, דאליבא דרש"י דפטור על כתיבת אות אחת משום דאינו דומה למלאכת המשכן (ע' סקמ"ה), מדוע חייב כשגמר ספר או דכ' אות אחת שהוא סימן לחפץ דחייב אליבא דריב"ב (ע' לקמן סקמ"ז), דהא גם הציורים האלו אינם דומים למשכן. וצ"ל דמהמשכן רק לומדים מה נקרא מעשה כתיבה חשובה. אמנם אם אנו יודעים מעצמינו שמעשה זה חשוב, השיעור מספיק לחייבו:

ועיין רמב"ם בפירוש המשנה (פי"ב מ"ג) פירש באופן קצת שונה מרש"י וז"ל: "ור' יוסי אומר כי כותב שתי אותיות אינו חייב משום כותב אלא משום רושם ורושם אצלנו מאבות מלאכות כיון שהיה במשכן כי קרשי המשכן היו כ' מצד צפון וכ' מצד דרום וח' מצד מערב ותכלית מה שהיו מונין שם כ' והיו כותבים על הקרש הראשון בצדו האחד א' ועל הקרש השני ב' וכך היו עושין עד הקרש האחרון שהיו כותבין עליו כ' וכיון שכן הוא... מי שכתב בקרש אחד י"א והם שתי אותיות וככה עד הי"ט חייב משום רושם". ואף דעיקר כוונת הרמב"ם כאן לפרש שיטת ר' יוסי, אמנם חזינן ממנו דהמלאכה במשכן הוי דכתבו "יא" או "יט" על קרש אחד, ולא משום דכתבו על שני קרשים הסמוכים זה לזה. ולדבריו החיוב בא מחמת שכתב ב' אותיות סמוכות זו לזו שיש להן מידע שימושי:

[ב] **תניא** בתוספתא (פי"ב ה"ו) וז"ל: "כתב... על עלה זית ועל עלה חרוב ועל עלה דלעת ועל כל דבר שהוא של קיימא חייב. על עלה חזרין ועל עלה כרישין ועל עלה בצלים ועל עלה ירקות ועל כל דבר שאינו של קיימא פטור". וכן איתא בירושלמי וברמב"ם (פי"א הלכה ט"ו): "אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד... ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם, אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד... או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד פטור, אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד":

ועיין במנחת חינוך (אות י') דמעורר דיש ראשונים המכשירים גט הנכתב על גבי דבר שאינו מתקיים (ע' רמב"ם פ"ד מגירושין ה"ג ובמ"מ שם ה"ז). ומדוע מחלקים בין גט לשבת. ויש מפרשים דהטעם דכתב על דבר שאינו מתקיים פטור בשבת הוי משום דאינה מלאכה המתקיימת ולא משום חסרון בכתיבה. ומהלך זה מדוייק במ"מ (בהלכה ט"ו) וז"ל: "שבכל מלאכת שבת בעינן דבר המתקיים" עכ"ל. ומשמע דאין זה דין פרטי במלאכת כותב אלא דין בהלכות שבת. וכ"כ בשו"ת אבנ"נ (סי' ר"ט אות י'):

ובאמת דברי המ"מ צ"ע. דבגט ג"כ צריך כתיבה בדבר המתקיים. רק הר"מ ומ"מ סוברים דאין דרך כתיבה על גבי דבר המתקיים. וצ"ל דאם הכתב עצמו אינו מתקיים אינו נחשב כתיבה.

חייב. כגון שכותב בדיו או [ג] בסם או בסיקרא או בקומוס או [ד] בעפרון או בפחם או במשחת נעליים או בשרף אילן או במי עפצים או בצבע הנעשה [ה] מקליפי אגוזים או רמונים [ו] או בדם קרוש או בחלב קרוש וכל כיוצא בהם על עור או קלף או נייר או עץ או [ז] עלה של זית או על עלה של חרוב או על עלה של דלעת וכן כל כיוצא בהם חייב. כל הכותב דבר [ח] שישאר זמן [ט] מספיק שדרכם של

אמנם אי הכתב הוי דבר המתקיים וכתבו על דבר שאינו מתקיים הוי חסרון במלאכת מחשבת, אבל אינו חסרון במעשה כתיבה, וממילא בגט כשר:

ויש לחקור, מדוע הכותב על דבר שאינו מתקיים פטור, ואולי הוי משום דרך כתיבה הוי דווקא על גבי דבר אחר. אמנם אם כן אין צורך שיהיה על גבי דבר המתקיים ומספיק לחייב אי הוי על גבי דבר שאינו מתקיים. ולכן יותר נראה לפרש דפטור משום דהכותב על דבר שאינו מתקיים אין הכתב של קיימא, דכיון דהדבר שעליו כותב יעפש, אין כאן כתיבה המתקיימת:

[ג] **תנן** במכילתין (דף קד:) וז"ל: "כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם... חייב" עכ"ל. ואיתא בפ' המשנה לרמב"ם דסיקרא הוא צבע אדום וכ"כ רש"י (חגיגה ח.) ובאור זרוע (הל' גיטין סי' תש"ד):

קומוס פרש"י שהוא שרף אילן ופרמב"ם בפירוש המשנה: "מין עפר וצבעו שחור" עכ"ל:

קנקנתום ע' בגמרא שם וז"ל: "אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל חרתא דאושכפי":

עוד איתא שם בסוגיא וז"ל: "ובכל דבר שהוא רושם. לאתויי מאי? לאתויי הא דתני רבי חנניא כתבו במי טריא ואפצא כשר. תני רבי חייא כתבו באבר, בשחור, ובשיחור כשר" עכ"ל. ופרש"י: "בעופרת, ומשחיר כשהוא משפשף עופרת על הקלף" עכ"ל:

[ד] **נראה** דהכותב בעופרת או בפחמים או במשחת נעליים, וכן הכותב בכל הדברים הנזכרים במסכת גיטין (דף יט.) ובש"ע אה"ע סי' קכ"ה שהם כשרים לכתיבת הגט, חייב משום כותב בשבת, דמשמע ממשנה שם בגיטין דגט צריך כתב המתקיים:

ועיין במכילתין (דף קד:) וז"ל: "תני רבי חייא כתבו באבר [בהרבה נוסחאות הגירסא "באבק", אמנם עיין ברש"י וברמב"ם (פ"ד ה"א מהל' גירושין), וכן מוכח ממשנה בשבת דאבק דרכים ואבק סופרים אינם של קיימא] בשחור ובשיחור כשר" עכ"ל. ופרש"י: "באבר. בעופרת, ומשחיר כשהוא משפשף עופרת על הקלף: בשחור. פיחם: שיחור. אדרמינ"ט" עכ"ל:

[ה] **כן** איתא בתוספתא (פי"ב ה"ו) וז"ל: "בקליפי אגוזים בקליפי רמונים... חייב" עכ"ל:

ועיין בספר חסדי דוד דפירש דקליפי אגוזים ורמונים הם הצבע שעושים על ידי שמבשלים או שורים הקליפות במים עד שנעשה צבע שממנו יכול לכתוב. וע' לקמן שהכותב בקליפי פולין פטור. וצ"ל דהצבע מפולין לא קיים:

[ו] **ז"ל** תוספתא (פי"ב ה"ו) וז"ל: "בדם הקרוש בחלב הקרוש... חייב" עכ"ל. ומביאו המשנה ברורה (סי' ש"מ סק"כ). וצ"ל דהכותב בדם הקרוש ובחלב הקרוש מקיים הכתב לזמן שדרכן של בני אדם לכתוב בהן, דאלת"ה פטור דהוי כתיבה שאינה של קיימא וכדפרישית לעיל:

אמנם ברמב"ם השמיט הא דהכותב בדם הקרוש או בחלב בקרוש חייב, וכתב רק שצריך לכתוב בדבר המתקיים. אח"כ מצאתי שכן הקשה הבה"ל (סי' ש"מ בא"ד ה במשקין) ולא תירץ:

[ז] **בתוספתא** הנ"ל (פי"ב ה"ו) איתא דהכותב על עלה זית ועל עלה חרוב ועל עלה דלעת נחשב כותב על דבר שהוא של קיימא וחייב. אמנם הרמב"ם השמיטם וסתם דהכותב על עלי ירקות פטור, ולא חילק בין עלי ירקות לבין עלי זית, חרוב, ודלעת. ולא ידענא מדוע השמיט הא דתוספתא. ומשמע דחולק על דבריהם לפסוק דעלי זית אינו נחשב דבר המתקיים:

וז"ל בבאור הלכה (סימן ש"מ ד"ה במשקין): "והנה ראיתי דבר פלא במ"מ שרצה לחלק בין השוין בין שבת וגיטין נגד הרשב"א מכח מה שפסק הרמב"ם וירושלמי דבעלה ירקות פטור ובגיטין י"ז ע"א איתא דכותבין על העלה של זית. ונעלם ממנו תוספתא זו דבשבת נמי חייב על העלה של זית" עכ"ל. ותמהתי בפניס מפני דעתו הרחבה, אף שנראה לי דהרמב"ם פסק דפטור ולא ידענא למה. ולא ידענא מדוע הקשה הבאור הלכה על דברי הרמב"ם שהשמיט שחייב בדם הקרוש, ולא הקשה יותר דהא מדוייק בדבריו דהכותב על עלי זית פטור דמתנגד לדברי התוספתא:

וצ"ל דס"ל לבה"ל דעלי ירקות לחוד ועלי זית לחוד. והרמב"ם מביא דהכותב על ירקות פטור, אמנם ס"ל (לדעת הבה"ל) דהכותב על עלי זית חייב. אמנם תרוץ זה לא מספיק, דבחיובים כתב הרמב"ם דחייב רק אם כתב על עור, קלף, נייר, עץ, וכיו"ב, שכולם קיימים יותר מעלה זית וחרוב. ומדוייק דהכותב על עלי זית, חרוב או דלעת פטור ודלא כתוספתא. וכן משמע פירש המ"מ (פ"ד מהל' גירושין ה"ז) את דברי הרמב"ם. וע' רמב"ם הל' שמיטה ויובל (פ"ז הט"ז) וז"ל: "עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין אין להם ביעור לפי שאינן נובלות וכלות" ומשמע דעלי זית אינם של קיימא, ויש לחלק, וצל"ע:

[ח] **יש** לחקור, מה היא הגדרת כתיבה של קיימא? האם תלוי בזמן הרגיל להשאיר כתיבה זאת, או תלוי בדעת הכותב לכמה זמן הוא מכווין להשאיר הכתיבה, או דתלוי בטבע אם הוא כותב בדבר המתקיים. ע' מש"כ בשאלה זו בנוגע למלאכת קושר בנמלא טל ח"ב (סעיף ז'). ונ"מ בכותב על דעת למחקו מיד האם חייב או פטור, וכן בכותב בדיו של קיימא אמנם דרך העולם למחקו. ונראה מסתימת הפוסקים, דתלוי רק בטבע הדבר שכותב בו, ואם הוא דבר המתקיים ואפילו אם דעתו למחקו ואפילו אם מנהג העולם למחוק כתב זה מיד חייב. וכן מפורש בחז"א (סי' ס"א הבאתי דבריו לקמן סקי"ז):

[ט] **עיין** מכילתין (דף קטו:) וז"ל: "בעא מיניה ריש גלותא מרבה בר רב הונא היו כתובין בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום בלשון הקדש מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין? תיבעי... אפילו למאן דאמר מצילין הני מילי היכא דכתיבי בדיו דמיקיים. אבל הכא כיון דלא מיקיים [פרש"י: "אין מתקיים כדיו"] לא" עכ"ל הסוגיא. והקשה תוספות שם: "דבפ"ב דגיטין (דף יט.) קרי להו דבר שמתקיים דתנן בכל כותבין בסם ובדיו ובסקרא ובקומוס ובקנקנתוס ובכל דבר שמתקיים. [ותירץ תוס'] אומר ר"י דהתם קרי ליה מתקיים טפי ממשקין ומי פירות דקתני התם בסיפא דאין כותבין בהן אבל אין מתקיימין כמו דיו" עכ"ל התוספות. והרשב"א שם ביאר יותר וז"ל: "וי"ל דמקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאין עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן והלכך לענין שבת מלאכת מחשבת היא" עכ"ל הרשב"א. ומובא דבריו בבאור הלכה (סימן ש"מ ס"ד ד"ה במשקין). והוסיף ע"ז הבה"ל וז"ל: "ולפ"ז נראה פשוט דהכותב בכלי עופרת הנהוג כהיום בין הסוחרים

בני אדם לכתוב לזכרון חייב אף שאין עשויין לקיים לעולם. ויש אומרים שחייב אפילו אם כתב באופן שמתקיים [י] רק עד אחרי שבת בלבד. אמנם הכותב בדבר [יא] שאין רישומו עומד כגון במי פירות או באבק או בדיו של [יב] קליפי פולין אינו חייב מן התורה אפילו אם כתב על דבר של קיימא. וכן מי שכותב על דבר [יג] שאינו מתקיים כגון על עלי חזרת או כריש או בצל פטור, ואפילו אם כתב עליהם בדיו:

ב. הכותב כתב [יד] אלקטרוני במחשב או העורך שעון אלקטרוני וכל ביו"ב פטור משום כותב. וע' במלאכת בונה סעיף כז אם חייב משום שאר מלאכות:

ג. הכותב כתב של קיימא על [טו] אוכל באופן שהכתב קיים מקרי על דבר המתקיים וחייב [טז] ויש חולקים. הכותב על דבר המתקיים בשבת [יז] ודעתו למחקו או לשרפו מיד אחרי שבת חייב:

ד. הכותב בדיו על [יח] בשר אדם חייב. ואף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר

לכתוב בהן חשבונותיהן לזכרון חייב. ולא דמי זה לכותב באבר דמבואר שם בגיטין דלא חשיב כתב מדאורייתא דהא חזינן דבכלי עופרת רישומו ניכר ומתקיים, ואף בכותב בפחם מעורב במים משמע בגמרא דחייב חטאת וכ"ש בזה שמתקיים יותר" עכ"ל:

[י] **עיין** ברמב"ם (פ"ט הי"ג) וז"ל: "ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים... וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור" עכ"ל. וע' במ"מ שם דפירש: "זה נלמד מדין הכותב שאינו אלא בדבר המתקיים כמבואר פרק י"א ובמשנה פרק הבונה (קב:) זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב" עכ"ל. חזינן דאם עשה מעשה המתקיים ליום השבת עצמו נחשב מתקיים, ודלא כשיטת הרשב"א דאינו חייב בזמן קצר זה:

ויש להקשות על דברי המ"מ דהא תלי תניא בדלא תניא. דהא משנה מפורשת תנן בכותב עצמו (דף קד:): "כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתוס ובכל דבר שהוא רושם חייב" עכ"ל. הא בדבר שאינו רושם ואינו דומה לדיו ולסם פטור. ואולי יש לדחות, דיכול להיות דבר רושם מיהו אין הרישום של קיימא. ודין זה אינו מפורש במשנה קד: אלא ממשנה בדף קב:. אמנם אם כן מדוע תלה המ"מ דברי הרמב"ם במלאכת כותב כלל, היה לו להביא מקור בצובע מלשון המשנה דזה הכלל בלי אמצעית של כותב. וצ"ל דהמ"מ רק הביא מקור שצריך מלאכה המתקיימת. אך לא הביא מקור שצריך שתתקיים לשבת:

וע"ע ברש"י שם על המשנה של העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת שמפרש המשנה באופן אחר. ולפי דבריו אין ראיה מהמשנה לדברי המ"מ, ודו"ק. אחר כך מצאתי שהאגלי טל כבר העיר את זה (במלאכת אופה סק"ט אות י'):

ונראה דנחלקו הראשונים בענין זה. דמהרמב"ם בפירוש המשנה מוכח כדעת המ"מ דכל המתקיים לשבת חייב. אמנם הרשב"א ס"ל דצריך איזו ימים לקיימם. וע' בשער הציון (סי' ש"ג ס"ק ס"ח). ויש לעיין מדוע הביא הרמב"ם דין זה דווקא בצובע. ועוד יש לעיין מדוע הכותב במי פירות או על עלי ירקות פטור לדעת הרמב"ם, הלא יכול להתקיים לשבת אחת. וע"ע בחלק א' (במלאכת צובע סק"ז). ובשו"ת מנחת שלמה סימן צ"א אות י"א ובשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' י"ג — ט"ו:

[יא] **תנן** (מכילתין דף קד:) כתב במשקין [פרש"י: כמו במי תותים שמשחירין], במי פירות, באבק דרכים [פרש"י: בטיט. לשון אחר... באצבעו שרט כמו אותיות בעפר נגוב], באבק הסופרים [פרש"י: עפרורית של קסת הסופר], ובכל דבר שאינו מתקיים פטור:

[יב] **תניא** בתוספתא (פי"ב ה"ח): "המצייר בקליפי פולין ובקליפי תורמסין פטור" ופ' המנחת בכורים: "דלא הוה דבר של קיימא" עכ"ל:

[יג] **איתא** בתוספתא (פי"ב ה"ו) וז"ל: "כתב... על עלה חזרין ועל עלה כרשין ועל עלה בצלים ועל עלה ירקות ועל כל דבר שאינו של קיימא פטור" עכ"ל:

[יד] **יש** לחקור, האם הכותב במחשב או בפלאפון וכיו"ב הוי כתיבה מה"ת או מדרבנן או אינו כתיבה כלל. וכן יש לשאול מה הדין במי שמסדר את השעון שלו או המעורר ואגב זה השעון כותב, האם חייב משום כותב בשבת?

עיין בשלחן שלמה (סי' ש"מ סקי"א) דהכותב על גבי מסך מחשב אינו כותב מן התורה. וז"ל "ירי של אלקטרונים אין זה חשיב מן התורה ככתב:

ועוד נראה שיש לפטרו משום דאינו כתב המתקיים על גבי דבר המתקיים, דהרי אינו במציאות של כתיבה של דבר אחד על גבי דבר שני. ומבואר ברמב"ם דאין זה נחשב מעשה כתיבה:

[טו] **עיין** באור הלכה (סימן ש"מ באד"ה במשקין) וז"ל: "ודע עוד דאם כתב אותיות על אוכלין ג"כ חייב דמקרי על דבר המתקיים, וכדמוכח בגיטין י"ט ע"א דלרבנן אם כתב עליהן גט כשר דמקרי דבר המתקיים, ורק לר"י הגלילי אמעיטו לענין גט מקרא, עי"ש בגמרא טעמו דבעינן דומיא דספר. וכן מפורש במרדכי פרק כלל גדול דשייך בהו מחיקה וממילא שייך בהו כתיבה ג"כ" עכ"ל. (ודברי המרדכי הם בסי' שס"ט בשם מהר"ס שמדבר על מחיקה בעוגות, הבאתי דבריו במלאכת מוחק סקמ"ב). ועיין לעיל בסק"ב דהבאתי המ"מ הסובר דגט הנכתב על דבר שאינו מתקיים כשר אף דפטור בכה"ג בשבת. ולפי שיטתו יש לדון דאולי הכותב על האוכלין פטור. ועיין חזו"א (סי' ס"א), דס"ל שהכותב על דבר שדרכו להתעפש פטור דמקרי דבר שאינו מתקיים:

[טז] **עיין** שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' מ"א) דס"ל דכשם שאין צובע באוכלין, גם אין כותב באוכלין. וע' בנמלא טל ח"א מלאכת צובע סעיף טז וסעיף כב:

[יז] **כ"כ** החזו"א (סי' ס"א) וז"ל: "לא מצינו בכותב דצריך לקיים, ולא אמרו אלא דצריך לכתוב על דבר המתקיים... אבל אם כתב על דבר המתקיים אלא דעתו שלא לקיימו, כגון כותב בשבת בסוף היום, ודעתו לשרוף הכתב במוצאי שבת, חייב. וא"כ הכותב על העוגה בשבת חייב. ואת"ל דעוגה דרכה להעלות עליה ירוקה ואין זה דבר המתקיים אכתי איכא איסורא" עכ"ל החזו"א:

[יח] **תנן** במכילתין (דף קד:) וז"ל: "הכותב על בשרו חייב" עכ"ל. ופרש"י: בדיו. וכ' הרמב"ם (פי"א הט"ז) וז"ל: "הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק" עכ"ל:

וצ"ע מדוע הדגיש רש"י שחייב דווקא "בדיו". ומשמע דס"ל דאם כתב על בשר בסיקרא או בסם או בקומוס פטור. ולכאו' שהכותב בצבעים אלו על בשרו אינו מקיים ורק דיו כותב על בשר אדם כתב

זמן, הרי זה דומה למי שכתב על העור ואחר זמן מחקו שחייב על הכתיבה:

ה. המסרט על [יט] נייר כעין כתיבה חייב, והרושם קצת על ידי סריטה פטור. המשרט על בשרו צורת כתב פטור אבל אסור. הכותב כתובת [כ] קעקע על בשרו חייב. יש לעיין אם החותם [כא] בטביעת אצבע חייב:

ו. החורט [כב] צורת כתב על עור חייב. ויש

שאינו נמחק מעצמו. אי נמי י"ל שקשה לקרוא מה שנכתב בשאר צבעונים על גבי בשר ולכן אינה מלאכה. תדע, שאנשים כותבים על ידם כדי לזכור איזה דבר, אמנם כותבים דווקא בדיו ולא בעפרון דקשה לקראו, אף דעפרון על נייר חייב, וכדפסקתי לעיל סעיף א':

ועיין ברמב"ם דלא חילק בין דיו ובין שאר דברים. ונראה דלפי דבריו אין לחלק ובכולם נחשב כתב של קיימא וחייב. אמנם אולי מודה לדעת רש"י אלא שהביא כלשון הגמרא:

ואולי יש לדחות, דאפילו רש"י כוונתו רק לאפוקי ממסרט על בשרו שהוא בלי דיו ולדוגמא נקט דיו. אמנם אין הכי נמי, דהכותב בסם חייב:

[יט] **עיין** בתוספות (גיטין ט: ד"ה מקרעין) וז"ל: "פ' בקונטרס מסרטין אע"ג דחקיקה חשיבה כתיבה כמו כתב על גבי טבלא ופינקס הכא לא חשיב כתב על גבי כתב... אלא שרושמין קצת כדי לחתום עליו עדים" עכ"ל התוספות, חזינן דהמסרט אותיות וכיו"ב הוי כתיבה בין לרש"י בין לתוספות, רק דהרושם קצת על ידי סריטה אינה כתב:

ולגבי מסרט על בשרו, ע' הא דתנן במכילתין (דף קד:): "המסרט על בשרו רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין" (וי"ג רבי יהושע פוטר) עכ"ל. ופרש"י: במכתב או בסיד. וע' רש"ש שהגיה "בסירא" (פ' בקון). וכ"ה ברש"י שעל הרי"ף ובר"ן. ופסק הרמב"ם (בפי"א הט"ז) כחכמים:

ועיין בפירוש המשניות לרמב"ם ורע"ב דביארו דמאן דפוטר משום שאין דרך כתיבה בכך:

עוד איתא בגמרא וז"ל: "המסרט על בשרו ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרין אמ' להם ר' אליעזר והלא בן סיטרא לא למד אלא בכך אמ' לו ומפני שוטה אחד נחייב את כל הפקחין" עכ"ל. חזינן דלר' אליעזר סריטת בשר נחשבת דרך כתיבה:

[כ] **כתב** הנשמת אדם (כלל ל"ז אות א') דהחוקק בבשרו כעין כתובת קעקע חייב. וראיה דהא גט החקוק על יד עבד כשר כדאיתא בגיטין (דף כ:). ואע"ג דיש לדחות דהא הכותב בשמאל בשבת פטור וגט הנכתב ביד שמאלית כשר בדיעבד, התם פטור בשבת משום דהוי כלאחר יד דשייך דווקא בשבת. וע"ע בזה בבית שמואל (סי' קכ"ג סק"ד) ומובא לקמן סקפ"א, ותשובה מאבי החיד"א (הנדפס בספר מחזיק ברכה סי' ש"מ סק"ב וסק"ג) ושו"ת מעיל צדקה (סי' ל"א):

[כא] **עיין** בשערים מצויינים בהלכה (סי' פ' אות נ"ה) שמי שחותם באצבעו ונשאר תמונת האצבע על הנייר חייב משום רושם או משום כותב. וע"ע בשש"כ (פמ"א סעיף כ"ט). ולענ"ד פסק זה אינו פשוט, דהא רושם חייב דווקא כשיש לו איזה מסר, והחותם באצבעו אין לו חשיבות של כתב או אפילו הדומה לכתב, והוי פחות ממי ששורט שריטות כדי לסמן דבר שהוא פטור. וגם אינו צובע ואינו מכה בפטיש. ואולי י"ל דכיון דלפעמים חותמים על שטרות וכיו"ב על ידי חתימה זאת, נחשבת לכתיבה גמורה, וחייב אפילו באופן שאין כוונתו למסר אלא לזהות:

[כב] **סוגיא** הזאת מאד מסובכת, ויש בה מח' ראשונים ומח' ביניהם בגירסא הנכונה בתוספתא ובירושלמי. ומח' בין הבבלי וירושלמי בגירסת ברייתא, וסתירה ברמב"ם. ואשתדל לבאר השמעתתא אליבא דהלכתא. ואבקש מה' שישמרני מכל מכשול וטעות:

ז"ל הרמב"ם (פי"א הט"ז): "הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב. הרושם על העור כתבנית כתב פטור" עכ"ל. ומקור הרמב"ם הוא מירושלמי (מכילתין פי"ב ה"ד). וז"ל: "הקורע על העור כתבנית כתב חייב. הרושם על העור כתבנית כתב פטור. אמר להן רבי אליעזר והלא בן סטדא לא הביא כשפים ממצרים אלא בכך. אמרו לו מפני שוטה אחד אנו מאבדין כמה פיקחין" עכ"ל. (וע' לקמן שהבבלי מביא את הברייתא באופן קצת שונה.) ומדוייק בירושלמי דהרושם פטור משום דאין דרך כתיבה בכך:

וצריך לפרש מהו פירוש של "קורע על העור" ושל "רושם על העור"?

ויש לפרש קורע על העור בכמה אופנים:

א. שחורט צורת כתב מאבר לאבר, זאת אומרת שמקום הכתב חלול לגמרי וסביביו נשאר עור, וכן מצאנו בפירוש ר"ח, מובא בתוספות גיטין ט:

ב. שחותך חתיכה או חתיכות מהעור באופן שיש לחתיכות צורת כתב או אותיות:

ג. חורט על העור רשימה של כתב, ז"א שחורט צורת כתב אמנם לא מאבר לאבר ונשאר עור מאחורי הכתב, וכן פירש רש"י בגיטין שם:

ד. שסורט על העור רשימה של כתב, אמנם אינו חורט או חותך מהעור כלום. ונשתדל לבאר מהו ההלכה בכל ציורים אלו:

ולקמן נפרש אם נוכל להוכיח איזה פירוש הוא הנכון:

עוד צריך לפרש מהו הפירוש של "רושם על העור" שפטור לדעת הרמב"ם. גם מלים אלו נוכל לפרש בהרבה אופנים, והם:

א. שהוא חורט על העור כמו שפירשתי לעיל באות ג', ובאמת הוא פטור:

ב. שפירושו שהוא סורט את האותיות בתוך העור, ונשאר קיים החתיכה, אמנם לא חסר כלום מהעור:

ג. שהוא רושם על שטח העור ולא בתוכו בדבר חד באופן שאינו חסר כלום מהעור, אמנם נשאר הרשימה קיים:

ד. שהוא רושם על העור בדבר חד באופן שאינו נשאר רשימה בתוך העור אלא לזמן קצר:

ה. שפירושו שהוא רושם על העור באיזה צבע באופן שאינו כתיבה רגילה:

ואם הפירוש שרושם הוא חורט או סורט, אין לפרש דקורע על העור הוא חורט או סורט. אמנם שייך לפרש שקורע הוא חורט, ורושם הוא סורט, ואולי גם היפך:

ולקמן נפרש אם נוכל להוכיח איזה פירוש הוא הנכון גם כאן:

עיין באור זרוע (מלאכת מולא ומעבד אות ע"ג) דגרס איפכא בירושלמי וז"ל: "ואמרינן בירושלמי דהבונה הקורע על העור כתבנית כתב פטור, הרושם על העור כתבנית כתב חייב". והתוספתא שלנו (פרק י"ב ה"ו) גרס כאור זרוע וז"ל: "המקרע על העור כתבנית כתב פטור הרושם על העור כתבנית כתב חייב" עכ"ל. וע' במ"מ וז"ל: "ובמקצת נוסחי התוספתא נמצא היפך מדברי רבינו שהקורע פטור והרושם חייב. ועיקר הנוסחא הוא כדברי רבינו לחייב הקורע ולפטור הרושם וכדברי הירושלמי" עכ"ל. אמנם בחדושי הרשב"א (דף קג:) הביא כגירסא שלנו בתוספתא וכשיטת האור זרוע וז"ל: "מצאתי חלוף בין התוספתא והירושלמי ובתוספתא קורע

פוטרים אם חרט מאבר לאבר. הסורט כתב על עור חייב ויש פוטרים. וע' בבאורים:

ז. **מותר** לרשום בצפורן רישום של קו [כג] על קלף כדי לזכור המקום, דכיון דהרישום

פטור ורושם חייב ובירושלמי קורע חייב ורושם פטור" עכ"ל:

חזינן דנחלקו הראשונים אם "קורע על העור" חייב או פטור, דדעת הרמב"ם דחייב ודעת האור זרוע ורשב"א דפטור. עוד נחלקו אם "רושם על העור" חייב או פטור, וכאן היפך הוא דדעת הרמב"ם דפטור, ודעת האור זרוע ורשב"א דחייב. וכל אחד מתבוסס על גירסא שלו בתוספתא ובירושלמי. ולא ידענא אם פירשו הציור באותו אופן, דיכול להיות דלא נחלקו הראשונים להלכה אלא בפירוש הסוגיא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

ועיין ברמב"ם הלכות גירושין (פ"ד ה"ז) וז"ל: "המקרע על העור תבנית כתב או שרשם על העור תבנית כתב הרי זה כשר" עכ"ל. וע' במ"מ שם דהקשה דהוא סותר הירושלמי והתוספתא. וז"ל: "בירושלמי בפ' זה ה"ג הקורע על העור כתבנית כתב כשר הרושם על העור כתבנית כתב פסול ובתוספתא (פ"ב ה"ו) נאמרו הדברים בהיפך שהקורע פסול והרושם כשר. ויש תימא על רבינו למה הכשיר שניהם. ועוד אני תמה בזה שהוא כתב פי"א מהלכות שבת הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב הרושם על העור כתבנית כתב פטור, אלמא שהרושם על העור אינו כתב וא"כ למה אמר בכאן כשר. ואיני יודע בזה טעם נכון. ואולי משום דקי"ל דאפילו על העלה של זית כשר אע"פ שאינו מתקיים, משא"כ לענין שבת כנזכר שם וצ"ע" עכ"ל:

חזינן מהמ"מ דפטור דרושם על העור הוי משום דאינו מתקיים ולכן מכשיר בגט. ואע"פ דגט ג"כ צריך כתב המתקיים, צ"ל דס"ל למ"מ דהגדרה של אינו מתקיים לגבי גט שונה מהגדרה של אינו מתקיים לגבי שבת (עיין לעיל סק"ב). והוא דרושם אינו מתקיים מספיק להיות מלאכה בשבת אף דמתקיים מספיק כותב לגבי גט:

ועיין שו"ת אבני נזר (או"ח סי' ר"ט אות י') וז"ל: "והטעם צריך לומר דוקא בשבת דבעינן מלאכת מחשבת ואם אינו מתקיים לא הוי מלאכת מחשבת":

חזינן דהמ"מ והאבני נזר ס"ל דהא דרושם על העור פטור משום דאינו מתקיים ולא משום דאין דרך כתיבה בכך. ומוכח דס"ל דהרושם בעור חוזר מעצמו לאיתנו בזמן קצר, ולכן לגבי שבת פטור אמנם לגבי גט נחשב כותב. ולכן צ"ל דהם פירשו כוונת "רושם על העור" כמו מהלך ד' הנ"ל שהוא בדבר חד באופן שאינו נשאר רשימה בתוך העור אלא לזמן קצר. אי נמי יש לפרש דהוא באיזה צבע באופן שאינו כתיבה רגילה, אמנם אם כן צריכים להוסיף שהוא באופן שהרשימה אינה קיימת אלא לזמן קצר. אמנם בכל שאר ציורים שהבאתי לעיל הרשימה הוי של קיימא רק דאולי אינו כתב:

וע"פ פירוש זה נוכל לתרץ מדוע הרמב"ם פסק דהרושם על העור פטור ובהלכה י"ז פסק דהרושם חייב משום תולדת כותב, משום דשם מיירי ברושם על הכותל וכיו"ב שהוא רשימה של קיימא וכאן מיירי ברושם בעור שאינו מתקיים:

אמנם קשה על דבריהם מהירושלמי דמשמע דרושם פטור משום דאין דרך כתיבה בכך ולא משום דאינו מתקיים. ויש לדחוק דכיון דאינו מתקיים אינו נחשב דרך כתיבה לרבנן, אף דר' אליעזר ס"ל דהוי דרך כתיבה. אי נמי יש לומר דאף דאמרו "מפני שוטה אחד נחייב את כל הפקחין" הכוונה דפטור משום שאינו מתקיים רק שחכמים מתמיהים על דברי ר"א:

ועיין בטל אורות (הקדמון) וז"ל: "והיינו טעמא דהרושם על העור כתבנית כתב פטור מפני שאין דרך לרשום תבנית כתב או ציורים על עור לכתוב א' ב' או כיוצא בזה ואע"פ שהרושם היה במשכן כמו שיבא אינו היה (נראה דצ"ל "היינו" במקום "אינו היה") רק בקרשים ועל כן כתב רבינו למטה רושם חייב משום כותב" עכ"ל. ומפורש בדבריו דפטור מפני שאין דרך לרשום בעור אף שהדרך לרשום בקרשים. ולכן לדבריו פטור בשבת משום דאין דרך כתיבה בכך ואינו מלאכת מחשבת, משא"כ בגט כשר משום דלא איכפת לן בגט אם דרך כתיבה בכך. וכן מדוייק בירושלמי דהבאתי לעיל דרושם פטור משום דאינו דרך כתיבה. ולדעת הטל אורות הרושם על עץ הוי דרך כתיבה:

וכמעט מפורש בטל אורות דרושם דהרמב"ם מיירי בציור ג' דלעיל שהוא רושם על שטח העור בדבר חד באופן שאינו חסר כלום מהעור, שזהו הרושם הדומה לרושם בקרשים. ונראה דלדעת המ"מ והאבני נזר רושם בעור באופן זה בשבת חייב בין לרמב"ם בין לאור זרוע:

ומהלך של הטל אורות הוא מאד מסתבר בלשון הרמב"ם ברושם על העור, אלא דלא פירש מהו כוונת "קורע על העור" דחייב לדעת הרמב"ם. ונראה לפרש דהוא קורע את העור מאבר לאבר, דאם הכוונה דמחתך את האות עצמו, איך זה כתיבת גט? אי נמי יש לומר דקורע הוי או חורט או סורט ויכול להיות שהרמב"ם סובר דבכולם חייב:

ונראה להביא ראיה מסוגית הבבלי על הא דתנן (בדף קד:) "המסרט על בשרו רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין" דאיתא שם בבבלי: "תניא אמר להן רבי אליעזר לחכמים והלא בן סטדא הוציא כשפים ממצרים בסריטה שעל בשרו. אמרו לו שוטה היה ואין מביאין ראיה מן השוטים" עכ"ל. ומפורש במשנה דנחלקו ר"א וחכמים בסריטה בבשר אדם חי אם הוי דרך כתיבה או לא. ומשמע דלכ"ע המסרט בעור בהמה מתה חייב דהוי דרך כתיבה. ולפי דברי יוצא דהסורט או החורט נחשב דרך כתיבה וחייב, ומהלך זה חולק על הטל אורות:

ועיין בחזון יחזקאל (על התוספתא) דפירש דקורע על העור מיירי במקרע האותיות מפולש מאבר לאבר של העור וכפירוש ראשון לעיל. והחזון יחזקאל פירש גירסת התוספתא לפנינו שהוא כדעת האור זרוע ורשב"א דקורע על העור פטור משום דאין דרך כתיבה בכך כיון דמקום האותיות חלול.

וכדי שלא להרבות במח' נראה דהרמב"ם יודה להלכה דקורע מאבר לאבר פטור:

[כג] **ז"ל** הטוש"ע (סימן ש"מ ס"ה בש"ע): "מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמים לסימן לפי שאין זה דבר המתקיים" עכ"ל. וע"ש בב"ח דהקשה: "תמהתי על הוראה זו הלא מפורש בפ' הבונה אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב והלא אינו חייב אלא משום רושם שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזו היא בן זוגו. לפיכך שרט שריטה אחת על שני נסרין או שתי שריטות על נסר אחד חייב ואע"ג דהכא מיירי בב' שריטות ובשריטה שהיא מתקיימת מ"מ איסורא מיהא איכא" עכ"ל הב"ח. וע' בבה"ל (שם ד"ה מותר בא"ד) דתירץ וז"ל: "דהטור ס"ל שאין הלכה כר' יוסי כמ"ש הרע"ב וא"כ רושם שריטות בעלמא אינו בכלל כותב כלל ואסור רק מדרבנן ולכך בדבר שאין מתקיים מותר לגמרי ע"ש. ודבר ברור הוא שכן הוא ג"כ דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו ירוחם... אכן הד"מ הביא בשם האור זרוע לאיסור דחשש לדעת ר' יוסי דרושם חייב כמו כותב.

אינו מתקיים אינו כתיבה. אמנם אסור לרשום על [כד] נייר דמתקיים לזמן ארוך. וכן אסור לרשום [כה] במכשיר חד ואפילו על קלף או עץ כיון שעושה רישום יותר עמוק. וה"ה דאסור לרשום [כו] אותיות אפילו על עור אע"פ שאינו מתקיים כלל:

ח. **הכותב** על [כז] עור חייב אפילו אם הוא מקלקל את העור משום שהכתיבה נחשבת תיקון:

יש אומרים דהכותב בשבת ומחק הכתב לפני [כח] שנתייבש פטור, דאינו נקרא כתב עד שנתייבש:

ט. **שיעור** הכותב, [כט] שתי אותיות. ואסור מן התורה לכתוב פחות [ל] דחצי שיעור אסור מן התורה. ונראה דאסור מן התורה לכתוב אפילו קב. ויש אומרים דחצי שיעור אסור רק מדרבנן במלאכת שבת:

וא"כ בדבר שאינו מתקיים אסור מדרבנן. וכתב בכנה"ג דראוי לירא שמים להחמיר בזה וכ"כ בברכי יוסף" עכ"ל. ולא הבאתי בפנים מה שכ' דירא שמים יחמיר כיון דלא הביאו במ"ב, משמע דס"ל דאין צורך להחמיר:

וז"ל האור זרוע (מלאכת מולח ומעבד, אות ע"ג): "תנן לקמן בהבונה, המסרט על בשרו רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין. אמנם לכתחילה לכ"ע אסור... ואמרינן בירושלמי בהבונה הקורע על העור כתבנית כתב פטור, הרושם על העור כתבנית כתב חייב. הלכך... כשאדם מעיין הלכה בשבת ובא אל לבו שום חידוש שצריך לשאול, שאסור לו לרשום בצפורן על הגליון לזכר שלא ישכח, מידי דהוה אמסרט על בשרו דאסור לכ"ע ור' יוסי נמי דנימוקו עמו אוסר רושם בעלמא" עכ"ל. וכ"כ בפסקי תוספות (פרק הבונה סי' ש"נ) וז"ל: "אין לרשום בצפורן על הספר ולא לכתוב במשקים על גבי שלחן ולא באצבע על העפר" עכ"ל: **עיין** בפמ"ג (בא"א סק"ד) וז"ל: "ומ"מ כשעושה בצפורן רושם על טעות בספר יראה דאסור דמגיה מתקן בכך וחוששני לחטאת". וע' בבאור הלכה שם ד"ה לרשום וז"ל: "ומדברי שאר אחרונים לא משמע כן. והדין עמם דהתם בשבת ק"ד מיירי במתקן האות ע"י הגהתו, אבל הכא אינו עושה אלא קו לזכרון והתקון יעשה אחר שבת. ואולי דכוונת הפמ"ג כשמוחק האות ע"י רשימת צפרנו ודוחק דבודאי השו"ע לא מיירי באופן זה ומאי קמ"ל" עכ"ל:

[כד] **כתבו** המהרש"ל וט"ז ומג"א וש"א דמותר לרשום רק בקלף הקשה אבל לא על הנייר דהרשימה מתקיימת:

[כה] **ז"ל** המשנה ברורה (סימן ש"מ ס"ק כ"ה): "ודוקא בצפורן אבל אם רושם באיזה כלי שעושה רשימה עמוקה יותר אף על קלף ועץ אסור דמנכר היטב ומתקיים" עכ"ל:

[כו] **"אבל** כמין אותיות ודאי אסור" כ"כ המג"א (סי' ש"מ סק"ט) בשם לבוש:

[כז] **איתא** בתוספתא (פי"ב ה"ז): "חומר בכותב (מבמוחק), הכותב לקלקל חייב והמוחק לקלקל פטור". וע"ז פירש הרמב"ם (פרק י"א ה"ט): "הכותב על מנת לקלקל העור חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב" עכ"ל, וכ' המ"מ שמקור הרמב"ם הוא מתוספתא הנ"ל:

ולכאורה צריך באור מה נשתנה כותב מכל מלאכות המשכן דהמקלקל פטור. וע' בסוגיא (מכילתין דף קו.) דכל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר, ולר' יוחנן אפילו בחובל ומבעיר המקלקל פטור. (ע"ש מח' רש"י ותוס' אם מחלוקת האמוראים שם תלויה במח' ר' יהודה ור"ש.) ולכ"ע מקלקל בכותב פטור. והגמרא שם לא מביאה דהתנא דתוספתא חולק. ומשמע שאין תנא החולק על דין זה:

אמנם אם כן, קשה על הרמב"ם מדוע פסק כתוספתא זו נגד סתימת סוגית הגמרא. ועוד דהרמב"ם סותר דברי עצמו דכ' בפ"א הי"ז כל המקלקלין פטורין ולא הביא חוץ מכותב. וע"כ דהמקלקל בכותב כוונתו לדין אחר:

מיהו כל זה אינו. דהרמב"ם עצמו פירש לן כוונתו. וז"ל: "שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב" עכ"ל. וכוונתו דהמקלקל פטור בכותב, רק דהכוונה דכשכותב על העור אע"פ שמקלקל את העור, מתקן הוא אצל הכתיבה. וממילא החיוב בא מהתיקון שעושה ולא מקלקול שעושה שלגבי כתיבה יש רק תיקון. ונראה דהמקלקל בכותב אינו פטור אא"כ מקלקל עצם הכתב. והיכי דמי? ונראה דהכותב אותיות בספר ומזוזה כשירה ובזה פוסל את הספר או המזוזה פטור משום שכתיבתו מקלקלת את הספר. ואם כינים דברינו יש לפרש מה היא כוונה רש"י שהמפריד חטוטרת של חית ועשתה ב' זיינין חייב דווקא אם הספר צריך לכך. דאל"כ הוי מקלקל ופטור. אמנם עדיין יש לפרש בדברי רש"י מדוע הצטרך לפרש "שהספר" צריך לכך, מה לי אם הוא ספר מה לי אם הוא דבר אחר:

[כח] **עיין** במרדכי (גיטין סי' ש"מ) וז"ל: "יש ליזהר שלא ליתן גט לאשה כשהוא לח שהרי אינו של קיימא" עכ"ל. ומביאו החלקת מחוקק (סי' קכ"ד סקכ"ד). וע' במנחת חינוך (סוף אות י') וז"ל: "דיו כל זמן שהוא לח הוי ליה דבר שאינו מתקיים, ומה"ט צריך ליתן הגט לאחר שנתייבש. א"כ בשבת אינו חייב תיכף בכותב רק לאח"כ כשנתייבש. והו"ל כמו אפייה ובישול וע"ש בב"ש סקכ"א" עכ"ל. וכ"פ בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' ס"ה) וז"ל: "הרי לפנינו כלל חדש במלאכת כתיבה, דכל זמן שהדיו לח עדיין אין זה כתיבה להתחייב משום שבת": **אמנם** ע' בהגהות מיימוני (פ"ד מגירושין אות ה') ובספר תרומה דכ' טעם אחר שלא למסור גט עד נתייבש, והוא משום דהוי כתב שיכול למחוק. והחלקת מחוקק חולק על טעם זה משום דגט הנכתב בכתב שיכול למחוק כשר על ידי עדי מסירה. וסתמתי בפנים כדעת הח"מ משום דאינו מוכח דהספר תרומה חולק על דבריו. וע"ע במלאכת מוחק (סקט"ז) מה שאביא מספר חסידים ומעוד מקורות הנוגעים בשאלה זו:

[כט] **עיין** לשון המשנה פרק כלל גדול (דף עג.): "הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות". וכן תנן בפ' הבונה (דף קג.): "הכותב שתי אותיות... חייב". וכ"כ הרמב"ם (בפרק י"א ה"ט). וע' בתוספות (דף עג.) דהקשה מדוע "פירש כאן ובאורג ובפוצע ובתופר ובכותב שיעור טפי מבשאר" ולא תירץ. וע' מה שהבאתי לעיל בחלק א' במלאכת עושה בתי נירין אות ב' בשם המגן אבות והתפא"י שדנו בענין זה. וכל מה שכתבתי שם שייך לכאן:

[ל] **בענין** מחלוקת התנאים והראשונים אם חצי שיעור אסור מן התורה , ע' מה שבארתי בזה בנמלא טל (מלאכת עושה בתי נירין סק"ה ובמלאכת תופר סק"ז). ועל מש"כ המגן אבות לבאר דיוקי המשנה פרק כלל גדול, ע' מש"כ שם לדחות דבריו:

ויש להעיר, לפי שיטות האוסרים חצי שיעור מן התורה במלאכת שבת, מהו נחשב מעשה כתיבה האסור לכתבו מן התורה. זאת

י. **הכותב** אות אחת [לא] גדולה כשתים פטור דהוי חצי שיעור, אבל המוחק אות אחת גדולה כשתים חייב. וע"ע לקמן במלאכת מוחק סעיף יב:

יא. **איתא** בירושלמי דהכותב שתים או שלש אותיות [לב] משמו יתברך פטור עד שכתב כל השם:

יב. **הכותב** אות אחת [לג] סמוך לכתב פטור, אפילו אם גמר מלה או מכתב או פסוק. אמנם הכותב אות אחת ובזה [לד] השלים ספר חייב. וה"ה [לה] דהמגיה אות אחת ובזה השלים ספר חייב. [לו] והירושלמי מחייבו

אומרת, האם הכותב רק קו אחד שהוא התחלת אות אסור מן התורה משום דחזי לגמור אות זו ועוד אות אחרת ולכן נחשב חזי לאצטרופי. או האם נאמר דאינו נחשב מעשה כתיבה כלל עד שכתב אות שלימה. ונראה דכל כתיבה נחשב כבר מעשה כתיבה לעבור עליו מן התורה לדעת רש"י ודעימיה דחצי שיעור אסור מן התורה במלאכת שבת. ולכן הכותב אפילו קו עובר משום איסור תורה לדעתם:

[לא] **תניא** במכילתין (דף עה:) וז"ל: "תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתים פטור. מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתים חייב. אמר רבי מנחם ברבי יוסי וזה חומר במוחק מבכותב" עכ"ל. ופרש"י: "כתב אות אחת גדולה כו' פטור. שבקרשי המשכן שתים היו כותבים, אחת בזו ואחת בזו, כדי לזווגן כשסותרים אותן" עכ"ל. והרמב"ם (בפי"א ה"ט) מביא את הסוגיא להלכה וז"ל: "הכותב אות אחת גדולה כשתים פטור" עכ"ל:

[לב] **עיין** בירושלמי (מכילתין פרק האורג ה"א) וז"ל: "הכל מודין בכותב את השם עד שעה שישלים" עכ"ל ופ' קה"ע: "אע"פ שכתב שתים או ג' אותיות ממנו אינו חייב עד שישלים כולו". וברור שכוונת הירושלמי לשמו יתברך, דהא בירושלמי (פי"ב סוף ה"ג) מביא דהכותב שתי אותיות ממלה גדולה חייב. וצ"ל דהכותב משמו אבל לא גמרו לא תיקן מידי ולכן פטור. אמנם נראה דכיון דש"פ לא הביאו את דברי הירושלמי דלא נקטינן כוותיה כיון דלא מביא הבבלי יסוד זה:

[לג] **תנן** (מכילתין דף קד:): "כתב אות אחת סמוך לכתב... פטור". ופרש"י: "אצל אות הכתובה זיוג (מלשון זוג) אות להשלימה לשתים". והרמב"ם הביא משנה זו בפי"א הי"א:

ודע דיש שגרסו ברמב"ם דהכותב כתב אות אחת סמוך לכתב חייב, וכן גרסו דהכתב על גבי כתב חייב והנתכוין לכתוב חית וכתב שני זיינין חייב. ועיין במעשה רקח שגירסא זו טעות סופר הוא. מיהו השלטי הגבורים והטל אורות (הקדמון) והשער אפרים (סי' פ"א) הביאו גירסא זו. וע' לקמן סקמ"ג:

[לד] **תניא** במכילתין (דף קד:) וז"ל: "תנא כתב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב. מאן תנא? אמר רבא בר רב הונא רבי אליעזר היא דאמר אחת על האריג חייב. רב אשי אמר אפילו תימא רבנן להשלים שאני" עכ"ל. וע' מש"כ בזה בספר נמלא טל (מלאכת תופר סקי"א) אי חיובו משום כותב או משום מכה בפטיש:

עוד תניא בתוספתא (פרק י"ב ה"ה): "כתב אות אחת, ובא אחר וכתב אות אחת, ובא אחר וכתב אות אחת אפי' כל השם כולו אפי' כל הספר כולו פטור. כתב אות אחת והשלים את השם, אות אחת והשלים את הספר חייב" עכ"ל. וקשה רישא אסיפא, דברישא איתא דהמשלים את השם פטור, ובסיפא איתא דמשלים את השם חייב:

ועיין בחזון יחזקאל שהביא שני מהלכים ושתי גירסאות, גירסת הרשב"א וגירסת הגר"א, לבאר את התוספתא. גירסת הרשב"א היא: "כתב אות אחת, ובא אחר וכתב אות אחת, ובא אחר וכתב אות אחת אפי' כל השם כולו אפי' כל הספר כולו פטור. כתב אות אחת להשלים את השם, אות אחת להשלים את הספר חייב" עכ"ל התוספתא על פי גירסא זו:

וביאר החזון יחזקאל התוספתא על פי גירסא זו דברישא מיירי בשאינו מכוון לגמור את השם, וסיפא בשמכוון לגמרו. ועל פי ביאור זה יוצא דמה דאיתא: "להשלים שאני" פירוש שכוונת הכותב לגמור את השם או את הספר מחייבו:

והרשב"א הביא ראיה לגירסא זו מהירושלמי (מכילתין פרק האורג ה"א) וז"ל: "כתב אות אחת להשלים את השם ואות אחת להשלי' את הספר חייב":

אמנם הרמב"ם (בפרק י"א ה"ט) משמע שחולק על הרשב"א, וז"ל: "כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב" עכ"ל. ומשמע דחייב אפילו בלי כוונה להשלים את הספר:

ומאידך גיסא מדוייק ברש"י שחולק על הרשב"א וז"ל: "והשלימה לספר. אות אחרונה של אחת מעשרים וארבעה ספרים" עכ"ל. ומוכח דמחייב דווקא בגמר ספר של תנ"ך שמספר האותיות בדווקא. ולפי דבריו בוודאי המשלים שם פטור. וכן מצאנו בחדושי הר"ן (החדשות) שחולק על הרשב"א ופירש דמן הבבלי משמע דחולק, וזה לשון הר"ן: "רב אשי אמר אפי' תימא רבנן להשלים שאני. משמע לכאורה דדוקא להשלים הספר אבל להשלים את השם לא דאם איתא ליתני להשלים את השם ואנא ידענא דכ"ש להשלים את הספר, אבל בתוספתא גרסינן כתב אות אחד להשלים את השם אות א' להשלים את הספר חייב והכי נמי איתא בירושלמי בפרק האורג" עכ"ל הר"ן:

וגירסת הגר"א היא: "כתב אות אחת, ובא אחר וכתב אות אחת, ובא אחר וכתב אות אחת אפי' כל השם כולו ואפי' כל הפסוק כולו פטור. כתב אות אחת והשלים את הספר חייב" עכ"ל התוספתא על פי גירסת הגר"א. ומחלק בין הגומר שם או פסוק דפטור ובין הגומר ספר דחייב. וע"פ גירסא זו אין דינו תלוי בכוונת הכותב, וכמו שמדוייק ברמב"ם. והבאתי הדין היוצא מגירסת הגר"א שמדוייק ברמב"ם לשיטה ראשונה, ושיטת הרשב"א כיש אומרים:

[לה] **איתא** במכילתין (דף קד:): "תנא הגיה אות אחת חייב. השתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב... רבא אמר כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש" עכ"ל. ויש להעיר, מדוע חייב, הא תיקן רק אות אחת? וע"ז ביאר רש"י וז"ל: "הואיל וזהו תיקון הספר, דאסור לאדם לשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה והוה ליה ככתב אות אחת והשלימה לספר, דאמרן לעיל דחייב ואפילו לרבנן" עכ"ל. ועיין במאירי (סוף פרק הבונה) שהביא עוד שני פירושים בסוגיא וז"ל: "ופירשו בה בירושלמי שהוא נידון כשתים מפני שמחק אחת וכתב אחת והמחיקה מצטרפת לכתיבה... ויש מפרשים אותה דווקא דלא תשחווה לאל אחר שטעה הסופר וכתב אחד ובא זה ותקן שהרי הגהה זו מתקנת כל הספר מעיקרו" עכ"ל. וכתבתי שיטת רש"י בלשון "יש מחייבים" כיון דהירושלמי והמאירי חולקים עליו, דלדבריהם אין מקור לחייבו במגיה אות אחת:

[לו] **ז"ל** הירושלמי (פ"ז ה"ב): "יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק יש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב

שתים, משום מוחק ומשום כותב. ויש אומרים שהכותב אות אחת חייב דווקא כשכתב את האות בכוונה כדי להשלים את הספר. ולדעת רש"י אינו חייב אא"כ השלים אחד [לז] מספרי התנ"ך. וה"נ דאם השלים [לח] מזוזה חייב:

יג. **הכותב** אות אחת [לט] בחול ואות אחת בשבת פטור:

יד. **המתקן** אות ועושה ממנה [מ] שתי אותיות שהוא צריך חייב. וכן המסיר גגו של

עליה משום כותב ומשום מוחק. היך עבידא? היה דל"ת ועשאו רי"ש, רי"ש ועשאו דל"ת, חייב משום כותב ומשום מוחק". חזינן מהירושלמי דהמשנה אות לאות אחרת חייב משום כותב ומשום מוחק, ואפילו בהוספת דיו:

ועיין במאירי (סוף פרק הבונה) וז"ל: "וכן הדין אם נטל גגו של דלת ועשאו ריש ופירשו בו בירושלמי שהוא נידון כשתים מפני שמחק אחת וכתב אחת והמחיקה מצטרפת לכתיבה". קשה, מה כוונתו במש"כ "המחיקה מצטרפת לכתיבה"?

[לז] **לפי** שיטת רש"י (הבאתי לעיל סקל"ד) חייב דווקא בהשלים ספר של תנ"ך שכל האותיות בדווקא. משא"כ ספר אגדתא או ספר הלכות או ספר אפטרתא פטור כיון דאין קפידה שמספר האותיות מדוייק דהמוסיף או גורע אות או מלה אינו סותר שלימותו:

אחר כך מצאתי בספר מנ"ח (אות ב') שכתב כדברינו. אמנם הגאון הנ"ל ס"ל דהמשלים אות לספר הנכתב על נייר ג"כ חייב דהוי ליה תיקון גדול אף דאין קדושת ספר עליו. ונראה דס"ל דנחשב ספר שלם אפילו על נייר. ולענ"ד דחייב דווקא אליבא דפוסקים הסוברים דיש קדושת ספר על ספר שלם הנדפס על הנייר (ע' מג"א בסי' רפ"ד). אמנם אליבא דהלבוש (שם) דאין קדושת ספר אלא על מה שנכתב ביד ובדיו ועל קלף, בוודאי שהמשלים ספר שנכתב על נייר פטור אם לא כתב ב' אותיות:

עוד יש לפרש דברי המנ"ח דחייב משום אל תשכן באהלך עולה משום דכל זמן שלא תיקנו לספר אסור להשאיר אותו. וכעין זה מצאתי בשו"ת רע"א (סי' כ"א) מובא לקמן בסק"מ:

ועיין ברמב"ם (בפרק י"א ה"ט) וז"ל: "כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב" עכ"ל. ומדלא כ' דמיירי דווקא שגמר אחד מספרי תנ"ך, משמע דחולק על רש"י. ואף דבגמרא ג"כ לא פירש הכי ויכול להיות שהרמב"ם מודה לרש"י ורק הביא כלשון הגמרא, יותר מסתבר שהוא חולק. וכן משמע ביותר מסתימת לשון הרא"ש דלא הביא דמיירי בכ"ד ספרי תנ"ך ולא הביא דברי רש"י. וכן סתם המשנה ברורה (בסי' ש"מ סקכ"ב). ולכן הבאתי דברי רש"י כדעת יחיד. אמנם יוצא נ"מ שהכותב אות אחת בכוונה לגמור בו ספר (שאינו אחד מספרי תנ"ך) במזיד בפני עדים על ידי התראה פטור ממיתת בית דין כיון דלרש"י לא כתב שיעור חיוב:

[לח] **עיין** בר"ח על הסוגיא וז"ל: "אבל אם היתה מזוזה חסרה אות או ספר היה חסר אות והשלימו אע"פ שלא כתב אלא אות אחת חייב ואפילו לרבנן" עכ"ל. וביאור דבריו דכיון דהכשיר המזוזה על ידי כתיבת אות זו תיקן דבר חשוב. ולכאורה רש"י יודה לדבריו, דהא הוא עצמו כתב (בסוף קד:) דתיקון אות אחת בספר באופן שלא יהיה בו עוד משום "אל תשכון באהליך עולה" הוי טעם מספיק לחייבו משום כותב, כ"ש במזוזה דחייב. וכ"ש שאר ראשונים יודו:

[לט] **איתא** בירושלמי (מכילתין פרק האורג ה"א) וז"ל: "כתב אות אחת בחול ואות אחת בשבת רבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר. למה? או משו' קיום מלאכה או משום שאינו ראוי להצטרף עמו. איתא חמי אילו ארג חוט אחד בחול וחוט אחד בשבת שמא אינו פטור? שמא אינו ראוי להצטרף עמו. אלא משום קיום מלאכה. כהיא דאמ' רבי יעקב בר אחא רבי יוסא בשם רבי אלעזר כתב אות אחת בטיבריא ואות אחת בציפורין חייב. דלא כן כרבי אליעזר כתב אות אחת בשבת זו ואות אחת בשבת הבאה ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר. אתא חמי אילו כתב אות אחת בחול ואות אחת בשבת ר' אליעז' מחייב חטאת בין בשבת זו בין בשב' הבאה לא כל שכן מפני חכמים שהן פטורין". ופירש הקה"ע דרבי אליעזר מחייב חטאת לשיטתו דמחייב בכותב אות אחת על יד הכתב. וע"ש ברידב"ז דפירש כל הסוגיא:

[מ] **איתא** במכילתין (דף קד:): "תנא הגיה אות אחת חייב. השתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב? אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זיינין (ע' פירוש סוגיא זו בתוספות מנחות כט: ד"ה דחטריה). רבא אמר כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש" עכ"ל. (ע' בר"ח וברשב"א שגרסו: רבא אמר כגון שנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש" עכ"ל. ואפרש בהמשך את החילוק שיש בין שתי הגירסאות.):

ונחלקו הראשונים אם יש דין של חוק תוכות במלאכת כתיבה בשבת. עיין בראשונים שנחלקו הרשב"א (מצד אחד) והר"ן ואור זרוע (מצד שני) אם המוחק מאות ובזה תיקנה נקרא כתיבה או חקיקה. וז"ל הרשב"א (דף קד:): "מהא דאמרינן הב"ע כגון שנטל לגגו של חי"ת עשאו שני זייני"ן שמעי' דבכה"ג לא מיקרי חק תוכות שאינו אלא כמפריד בין שני אותיות דבוקות, וכן כשנטלו לגגו של דלי"ת ועשאו רי"ש אינו אלא כדיו שנפל ע"ג האות" עכ"ל. חזינן דהמפריד בין האותיות נקרא כתיבה ולא חקיקה ואין הבדל בין כתיבה לגבי מלאכת שבת ובין כתיבה לגבי שאר הלכות כגון כתיבת גט. (ולקמן נבאר פירוש המשך דברי הרשב"א: "וכן כשנטלו לגגו של דלי"ת ועשאו רי"ש אינו אלא כדיו שנפל ע"ג האות".):

אמנם הר"ן (שם) חולק על הרשב"א וז"ל: "ול"נ דאין מכאן ראיה דלגבי שבת ליכא קפידא בין חק תוכות לחק יריכות דכל היכא דהוי מלאכת מחשבת מיחייב" עכ"ל. וע' אור זרוע (הלכות גיטין תשט"ו) דס"ל כר"ן וז"ל: "מוחק הדיקות בסכין כדי לעשות פתיחה זהו חק תוכות ופסול (בגט) וצריך לחזור ולכתוב גט אחר לכתחילה. ואע"ג דחק תוכות מיקרי כתיבה להתחייב בשבת כההיא דפ' הבונה נטלו לגגו של חית ועשאו שני זיינין חייב שאני התם דמלאכת מחשבת אסרה תורה" עכ"ל. וכ"כ המרדכי בגיטין (סי' שד"מ) וכ"כ הסמ"ג (הלכות גירושין, מ"ע נ'). חזינן דלרוב הראשונים אין חסרון של חוק תוכות בשבת, ולרשב"א יש:

ועיין בספר דברי יחזקאל (סי' ד') דביאר טעם הר"ן דבגיטין מפורש בקרא דצריך כתיבה (וכתב לה), ולכן אינו כשר אלא אם כן עשה מעשה בגוף האות. משא"כ לגבי שבת כיון דאין קרא מיוחד שלא לכתוב, אלא כתוב שלא לעשות מלאכה, כוונת התורה שלא יכתב כתיבה על ידי מעשיו אפילו בדרך צדדי:

ועיין בבית שמואל (אבן העזר סי' קכ"ה סק"ג) דכתב כעין שיטת הר"ן אמנם בבאור אחר וז"ל: "אף על גב (ד)לענין שבת הוי כתב אפילו אם חק תוכות דקי"ל אם נטל גודהו של חית ונשאר שני זיינין חייב, שאני שבת דילפינן ממשכן דהוי כתב אפילו רשימה מה שהוי רושמים על הקרשים אבל בעלמא לא. כ"כ הסמ"ג" עכ"ל הב"ש. ולא מצאתי דברים אלו בסמ"ג:

ובאמת דברי הרשב״א נראין כסותרין את עצמן, דבשו״ת שלו (ח״א סימן תרי״א) כ׳ דיש פסול של חק תוכות בכגון זה וז״ל: ״שעד שלא נעשית אות נפסלה צורתה. והלכך אם בא לגרור הרי זה כחק תוכות ופסול שלא נעשית אות מעולם עד עכשיו שהוא גוררו. אבל כשנדבקו מלמטה כגון של תפארתנו וארצנו אחר שנגמרה צורת האות הוא שנדבק׳ ומתחלת׳ כשרה היתה ואם בא עכשו לגוררה אין זה כחק תוכות״ עכ״ל:

שוב מצאתי דהבית מאיר (אה״ע סי׳ קכ״ה) מיישב הרשב״א דציור הזה הוי חק תוכות רק מדרבנן, ובחידושיו מתרץ מדוע אינו חייב, ובשו״ת שלו מביאו להלכה. ועיין בבה״ל (סי׳ ל״ב סי״ז ד״ה ופסול) דהכריע כדברי היש של שלמה ורע״א דפסקו דפסול חק תוכות כאן הוא מן התורה. אמנם עדיין נוכל לתרץ דברי הרשב״א על פי הבית מאיר:

ובר״ח מצאנו פירוש אחר בסוגיא (בפירוש השני שלו) וז״ל: ״וי״א כגון שנטלו לתגו של דלי״ת מחקו וכתבו רי״ש״ עכ״ל. וצ׳ דהוא פירש ד״עשאו רי״ש״ אין הכוונה שממילא נעשה הדלי״ת לרי״ש, אלא הכוונה שהסיר קצת מהדלי״ת ואח״כ גמרו את הרי״ש וזה נקרא ״הגיה״ כיון דלא כ׳ כל הרי״ש. והרי״ש כשר משום דכתבו ולא חקקו, וממילא חייב על גמר הספר. חזינן דס״ל דלהלכה חק תוכות פטור בשבת. אמנם במחק לחטוטרת דחי״ת ונעשה שני זייני״ן נראה דאפילו ר״ח מודה דחייב משום כתיבת שני הזייני״ן, ואינו נחשב חק תוכות, דהרי הזייני״ן נכתבו מעיקרא:

ובאמת סוף דברי הרשב״א קשים לפרשם ובעי נגר ובן נגר לפתרם במה שכתב: ״וכן כשנטלו לגגו של דלי״ת ועשאו רי״ש אינו אלא כדיו שנפל ע״ג האות״ עכ״ל, דאף דיש לדייק ממה שכתב שנטל ״לגגו״ דמדוייק שנטל כל הגג, מיהו מדוע זה דומה לדיו שנפל על האות, דשם האות נכתבה מהתחלה ורק אחר כך נעלמה על ידי הדיו, ובהסרת הדיו נעשה אות בחזרה. וס״ל לרשב״א דאין לזה חסרון של חק תוכות כיון דהאות נכתב מעיקרא. אמנם אין לדמות ציור של שפיכת דיו לגרידת הגג, דכאן לא נכתב רי״ש בכלל. ולשון הרשב״א מדוייק דס״ל דכיון דכל מה שיש ברי״ש היה נכתב מהתחלה דאין לזה חסרון של חק תוכות אף דאין הרי״ש ניכר ונקרא:

ולהלכה, ע׳ בשלחן ערוך (או״ח סי׳ ל״ב סי״ז) דפסק כר״ן דאין תקנה למחוק התג לתקן האות:

נחזור לענייננו. במה שכ׳ רש״י: ״ועשאו שני זיינין. והספר לכך צריך״. ובאמת צ״ע, מדוע פירש רש״י דחייב דווקא אם הספר צריך לכך, אפילו אם הספר אינו צריך לכך חייב, דהא כתב שתי אותיות. ונראה דס״ל לרש״י דאינו חייב משום כתיבת ב׳ אותיות כיון דבאמת לא כתב האותיות ורק תיקנם. ולפי דבריו אם נכתב ב׳ אותיות לבדם שאינם מתוקנים, המתקנם פטור משום דלא כתב שתי אותיות. ורק אם על ידי מעשיו תיקן הספר חייב. אמנם מלשון הרמב״ם חזינן דהוא חולק על זה. וז״ל (בפי״א הי״ג): ״המגיה אות אחת ועשה אותה שתים כגון שחלק גג החית ונעשית שני זינין חייב, וכן כל כיוצא בזה... חייב״ הא לפי דבריו חייב על תיקון האותיות כאילו כתבם:

ולעיל הבאתי דברי רש״י וז״ל: ״הואיל וזהו תיקון הספר, דאסור לאדם לשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה והוה ליה ככתב אות אחת והשלימה לספר, דאמרן לעיל דחייב ואפילו לרבנן״ עכ״ל:

ויש להעיר, דחזינן מדברי רש״י דהגורד מדלי״ת ועשאו רי״ש חייב משום שגמר ספר של נביאים או כתובים. ולכאורה יש חסרון של חק תוכות בספר. ויש לפרש שיטת רש״י באחד משני אופנים, או דס״ל כשיטת הרשב״א שגרידת אות לא נחשב חק תוכות כיון שדיו של האות נעשית על ידי כתיבה ולא על ידי חקיקה. אי נמי יש לפרש שיטת רש״י דמיירי דווקא בספרי נביאים וכתובים, וס״ל לרש״י דאין חסרון של חק תוכות בספרי נביאים וכתובים משום דאין כאן דין של כתיבה תמה. והטעם משום דאין גזירת הכתוב של ״וכתבתם״ או של ״וכתב״. אחר כן מצאתי כעין תרוץ זה בשו״ת רע״א (סי׳ כ״א) והנאני הדבר:

ובאמת אם יש ענין של ״ספר שאינו מוגה״ בספרי נביאים וכתובים (שמהם לא לומדים הלכה) או דווקא בספר תורה, נראה שהיא מחלוקת ראשונים. דרש״י אזיל לשיטתו (בכתובות יט:) דמפרש דיש דין של ״ספר שאינו מוגה״ אף בספרי נביאים וכתובים, וכ״כ הגה״מ (בפ״ז מהל׳ ספר תורה אות י׳) בשם ראבי״ה ומובא בב״י וברמ״א (רסי׳ רע״ט). אמנם ברמב״ם (שם הי״ב) איתא: ״ספר תורה שאינו מוגה״ משמע דווקא ס״ת ולא בנו״כ, וכ״כ טוש״ע (יו״ד סי׳ רע״ט). ומדוייק בש״ע שיש מח׳ והכריע כדעת הרמב״ם דבב״י הביא ההגהות דמיירי אפי׳ בנו״כ, ובש״ע כ׳ רק ספר תורה כלשון הרמב״ם והטור:

וממילא אי פסקינן דהאיסור של ספר שאינו מוגה דווקא בס״ת וסוברים שמי שגומר ספר באות אחת חייב משום דעכשיו אין בידו ספר שאינו מוגה, המגיה או כותב אות אחת בנביא או בספר מספרי כתובים פטור. או מאידך גיסא אליבא דאלו הסוברים דמחויב לתקן אפילו ספרי הפוסקים, יש סברא שהמתקן אות אחת בספר ובזה מתקנו שחייב משום כותב בשבת כיון דתיקן העולה שבביתו, ודו״ק:

וע״פ זה נוכל לתרץ מדוע הביא רש״י שאסור לשהות ספר שאינו מוגה כאן ולא הביאו בתחילת הסוגיא כשביאר דהמשלים ספר חייב כמו שאפרש לקמן. ועוד יש להקשות מדוע כ׳ רבא דנטלו לגגו דד׳, דלכאורה תמוה, הא עיקר התירוץ דמיירי הברייתא בהשלימה לספר, א״כ מדוע הצטרך רבא לפרש איך הגיהו. הא באיזה אופן שיהיה תיקן את הספר על ידי ההגהה. ולפי הנ״ל ניחא, דאי יהיה הפירוש בענין שנפל טפת דיו על האות ונשתנה צורת האות לגמרי ונטל להדיו ונעשה אות, בזה יקשה דהא הספר פסול משום חק תוכות. לזה נקט דמיירי בנטלו לגגו דדל״ת, והיינו דהיה דומה הרי״ש לדל״ת, דעי״ז יקרא התיבה בטעות וילמוד בשיבוש, וזהו בכלל אל תשכן באהליך עולה:

ועל פי מהלך זה מיושב הא דנקט רש״י דהתיקון משום אל תשכן, ולכאורה תמוה דהתיקון בפשוטו דיכול לצאת בזה ידי חובת הקריאה, ואף דבזה י״ל דרש״י ס״ל דס״ת שחסר אות כשר לקרוא בו, כדדייק הר״ן (פ״ב דמגילה דף ה: בדפי הרי״ף ד״ה וכתב) מ״מ עדיין יש לדקדק, אמאי לא פירש״י על גוף הברייתא לעיל בדין דכתב אות אחת והשלימה לספר, הו״ל לפרש הטעם דתיקן משום אל תשכן, ואמאי נטר רש״י לפרש כן עד שנויא דרבא, אמנם דוחק לומר דהיא עוולה יותר גדולה להשאיר ספר שמרובה בו אות מספר שחסר אות, דגם מהחסרון יכול ללמוד טעות. אח״כ מצאתי קושיא זו במנ״ח (אות ו׳) והשאיר בצע״ק:

אמנם לפי הנ״ל ניחא, דבברייתא י״ל בפשוטו דמיירי בס״ת והוי בפשוטו התיקון דיכול לצאת בו ידי חובת הקריאה אבל באוקימתא דרבא דע״כ לא מיירי בס״ת דהא עדיין לא תיקן, דהס״ת פסול משום ח״ת, וע״כ מיירי בשאר ספרים, והוצרך רש״י לפרש דהתיקון הוי משום אל תשכן:

עוד יש לפרש דאפילו שהספר פסול מחמת חק תוכות, אמנם מותר להשאיר ספר זה בביתו ואין בו איסור משום ספר שאינו מוגה כיון דלא יכול ללמוד ממנו טעות. ואף בספר תורה נכתב על ידי חק תוכות (אליבא דפשטות הר״ן) אין איסור של ״אל תשכן באהליך״ כיון

חית ועשה ממנה שני זייני"ן חייב. [מא] וה"ה דהמתקן אות באיזה כתב מלשונות העמים ועושה ממנה שתי אותיות שהוא צריך שהוא חייב. ועיין לקמן סעיף כ' שיש אומרים שאין בכתב של עמים משום מלאכת כתיבה דאורייתא:

טו. **הכותב** אותיות [מב] בלי זוינין חייב ואפילו כתבם בסת"ם. ויש חולקים:

דלא ילמוד ממנו אף דהספר תורה פסול. ועפ"ז יוצא חידוש דאליבא דרש"י אין איסור להשאיר ספר פסול אם לא יכול ללמוד ממנו טעות, ואין הפרעה מצד שאסור לקרוא בציבור ממנו. [ואולי ס"ל לרש"י דאין איסור לקרוא בתורה בציבור מספר תורה פסול. והדין של ס"ת פסול נוגע רק למצוות כתיבת ס"ת כמו דס"ל לר' משולם ולכלבו, ע' ב"י (סי' קמ"ג).]:

ויש סברא גדולה לחלק בענין זה בין ס"ת שיש בו דין כתיבה משום "כתבו לכם את השירה הזאת" וממילא חק תוכות פסול, ובין נביאים שאין להם גזירת הכתוב לחייב שהם צריכים להיות כתב ולא חקק. וחיובם להיות בשלימותו הוי רק משום ההלכה של "אל תשכן". ורש"י מחדש דהדין של "אל תשכן" מיירי רק במקום שיכול ללמוד טעות מספר זה. אמנם מחק תוכות לא ילמוד טעות וממילא כשר:

אחר כך מצאתי כעין דברינו בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן כ"א) וז"ל: "עוד נראה לי ליישב דלכאורה יש לתמוה על הר"ן הנ"ל דמ"מ יקשה בשינויא דרבא דנטלו לגגו דד' ועשהו ר' דהחיוב משום דהשלימה לספר דתיקן להספר משום אל תשכן באהליך עולה כדפירש"י, והרי עדיין הספר פסול משום חק תוכות, ועודהו בכלל אל תשכן, ואפילו ללמוד מתוכו אסור שמא יקרא בו בצבור כמ"ש האחרונים, וא"כ לא תיקן כלום, ולזה צ"ל דמיירי בשאר ספרים דניתנו ללמוד מתוכם ולית בהם שייכות חובת קריאה בצבור, אלא דקושיית הר"ן היה כיון דממעטינן מוכתב ולא וחקק א"כ אין שם כתיבה עלה ולא מקרי כותב בשבת, וע"ז תירץ שפיר דמ"מ הוי מלאכת מחשבת, ומיירי באמת בשאר ספרים דהוי תיקון מעליא" עכ"ל הזהב:

אגב אורחא. הרמב"ם השמיט הציור של רבא של נטל לתגא דדלית אף דשאר ראשונים הביאו והביא רק תרוצו של רב ששת. "והא דלא העתיקו הרמב"ם משום דע"כ רבא מיירי כגון שעי"ז הוגה הספר לגמרי שלא היה בו עוד טעות אחר אלא זה ומשו"ה חייב דהו"ל כהשלים את הספר וכפירש"י וא"כ נכלל זה במה שכבר העתיק דין דהשלים את הספר" עכ"ל באור הלכה (סי' ש"מ בא"ד"ה במסקין):

עוד יש לפרש דס"ל לרמב"ם דרב ששת ורבא חולקים בדבר כדמשמע בלשון הסוגיא "רבא אמר" (מדלא כתב "אמר רבא"). ויכול להיות דס"ל לר' ששת דספר הנגמר על ידי חק תוכות אינו ספר. וכיון דבאופן אחר אין לחייבו משום כתיבת אות אחת, ממילא אין מקום לציור של רבא, ודוק:

עוד יש לעיין בספר התרומה (סי' קי"ד) וז"ל: "אין מנהג לזיין אותיות שעטנ"ז ג"ץ בגט כמו שעושים בס"ת, דבלא תגין נקראת שפיר אות, והתגין לשום דרש בא. אמנם הרב ר' יצחק בר אברהם היה מדקדק, כיון שלא יתחייב עליהם אם יכתבו בשבת אם לא יעשה זיון כמשפטם כדאיתא בפ' הבונה, א"כ מסתמא אין נקראים אות בלא תגין. והכי משמע הפשט הא דבעי הכותב לזיוני, אבל אידי ואידי איירי דעלו בידו ב' אותיות הצריכים זיון. דהא לא קאמר הא באותיות שאין דינם לזיין. ותדע דהרי קאמר התם נטלו לגגו דח' ועשאו ב' זיינין חייב, משמע בנטילת הגג לחוד בלא זיון חייב. אלמא כיון שאין בדעתו לזיינם מקרי אות בהכי" עכ"ל ספר התרומה:

ובוודאי יש טעות סופר בדברי ספר התרומה במה שכתב "אבל אידי ואידי", דבסוף דבריו הספר התרומה מדחה ראית הריצב"א מהסוגיא, וחולק על ראית הריצב"א מהסוגיא:

ובאמת דברי הריצב"א קשים. דבסוף הסוגיא איתא: "הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני" משמע דתלוי באם הוא צריך או רוצה לזיין את האותיות. אמנם יש אופן דלא צריך לזיינם ואז חייב אם לא זיינם. וצ"ל לדבריו דבכל כתב צריך לזיינם, והגמרא מתרצת באופן דלא צריך הכתיבה מצד הלכה רק כותב איזה זכרון דברים לעצמו ולא איכפת ליה אם זיינם או לא. דווקא באופן זה חייב אם לא זיינם:

וז"ל שו"ת רבי עקיבא איגר (סימן כ"א): "נראה דאפילו להסוברים דהזיון מעכב [לגבי כתיבת סת"ס] לא משום דבלא זיון אין האות שלם והזיון מגופו של אות, אלא דכך הדין והכשרו של ס"ת, דאותיות אלו צריכים זיון לאיזה טעם ודרש. ואם אינם מזוינים דמעכב היינו לענין הכשירו דהס"ת. אבל מ"מ האותיות שלימות בלא זיון וכשרים בגט אשה. א"כ מכ"ש דחייב לענין שבת" עכ"ל:

ועיין במשנה ברורה (סימן ש"מ סקכ"ב אות ה') וז"ל: "ודע דלפי מה שנפסק לעיל בסימן ל"ו דאין הזיונין של אותיות שעטנ"ז ג"ץ מעכב, אלמא דמקרי כתב בלא זה. א"כ אם כותב שתי אותיות, אפילו בסת"ס, בלי זוינין ג"כ חייב, וכ"ש בכתב בעלמא דמקרי כתב וחייב. וכן נוהגין בגיטין שכותבין בלי זוינין כמבואר באבן העזר סימן קכ"ו. אלמא דהוי כתב גמור אפי' בלי זוינין" עכ"ל:

וע"פ המשנה ברורה צריך לפרש דכוונת "בעי זיוני" היא דרוצה לזיינם, ובאופן זה פטור אם לא זיינם עדיין, אמנם באופן אחר חייב כיון דהאותיות כשרות. ודוחק, וע"ע בשו"ת רע"א הנ"ל שפירש שתלוי ברצונו לזיינם:

[מא] **איתא** בספר מנ"ח (אות ו') דהמגיה בכל כתב כגון לשונות העמים ועשה מאות אחת ב' אותות חייב ג"כ. ודברים ברורים מיללו:

[מב] **תנן** (מכילתין דף קד:) וז"ל: "נתכוון לכתוב חי"ת וכתב שתי זייני"ן... פטור". ובגמרא שם מקשה מברייתא שסותרת משנתינו וז"ל: "תנא נתכוון לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים חייב. והתנן פטור? לא קשיא הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני" עכ"ל. ופרש"י: "ועלו בידו שתים. היינו נמי מתכוין לכתוב חי"ת וכתב שני זייני"ן: הא. דתנן פטור: דבעי זיוני. שעדיין צריכות ראשי הזיינין לזיינן בתגין שלהן" עכ"ל:

ועיין בספר התרומה (סי' קי"ד) וז"ל: "אין מנהג לזיין אותיות שעטנ"ז ג"ץ בגט כמו שעושים בס"ת, דבלא תגין נקראת שפיר אות, והתגין לשום דרש בא. אמנם הרב ר' יצחק בר אברהם היה מדקדק, כיון שלא יתחייב עליהם אם יכתבו בשבת אם לא יעשה זיון כמשפטם, כדאיתא בפ' הבונה, א"כ מסתמא אין נקראים אות בלא תגין. והכי משמע הפשט הא דבעי הכותב לזיוני, אבל אידי ואידי איירי דעלו בידו ב' אותיות הצריכים זיון. דהא לא קאמר הא באותיות שאין דינם לזיין. ותדע דהרי קאמר התם נטלו לגגו דח' ועשאו ב' זיינין חייב, משמע בנטילת הגג לחוד בלא זיון חייב. אלמא כיון שאין בדעתו לזיינם מקרי אות בהכי" עכ"ל ספר התרומה:

ובוודאי יש טעות סופר בדברי ספר התרומה במה שכתב: "אבל אידי ואידי", דבסוף דבריו הספר התרומה מדחה ראית הריצב"א מהסוגיא, וחולק על ראית הריצב"א מהסוגיא:

ובאמת דברי הריצב"א קשים, דבסוף הסוגיא איתא: "הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני" משמע דתלוי באם הוא צריך או רוצה לזיין

את האותיות. אבל יש אופן דלא צריך לזיינם ואז חייב אם לא זיינם. וצ"ל לדבריו דבכל כתב צריך לזיינם, והגמרא מתרצת באופן דלא צריך הכתיבה מצד הלכה רק כותב איזה זכרון דברים לעצמו ולא איכפת ליה אם זיינם או לא. דווקא באופן זה חייב אם לא זיינם:

טז. המכוון לכתוב חי"ת וכתב [מג] שני זייני"ן או המכוון לכתוב "מ" וכתב "כו" פטור מפני שלא כיוון לכתוב אלא אות אחת. ויש מחייבים בציור הזה אלא אם כן עדיין צריך לכתוב תגים על האותיות. יש מי שאומר שהכותב [מד] שתי אותיות כדי לעשות מהם אות אחת, כגון שכתב שני זייני"ן בכוונה לעשות מהם חי"ת, חייב כיון שכתב ב' אותיות תחילה. ולדבריו ה"ה שהכותב אות כ"ף ואות וי"ו ואז מחברם לעשות מהם אות מי"ם שחייב. אמנם הראשונים חולקים על דבריו:

וז"ל שו"ת רבי עקיבא איגר (סימן כ"א): "נראה דאפילו להסוברים דהזיון מעכב (לגבי כתיבת סת"ם) לא משום דבלא זיון אין האות שלם והזיון מגופו של אות, אלא דכך הדין והכשרו של ס"ת, דאותיות אלו צריכים זיון לאיזה טעם ודרש. ואם אינם מזוינים דמעכב היינו לענין הכשירו דהס"ת. אבל מ"מ האותיות שלימות בלא זיון וכשרים בגט אשה. א"כ מכ"ש דחייב לענין שבת" עכ"ל:

ועיין במשנה ברורה (סימן ש"מ סקכ"ב אות ה') וז"ל: "ודע דלפי מה שנפסק לעיל בסימן ל"ו דאין הזיונין של אותיות שעטנ"ז ג"ץ מעכב, אלמא דמקרי כתב בלא זה. א"כ אם כותב שתי אותיות, אפילו בסת"ם, בלי זיונין ג"כ חייב, וכ"ש בכתב בעלמא דמקרי כתב וחייב. וכן נוהגין בגיטין שכותבין בלי זיונין כמבואר באבן העזר סימן קכ"ו. אלמא דהוי כתב גמור אפי' בלי זיונין" עכ"ל:

וע"פ המשנה ברורה צריך לפרש דכוונת "בעי זיוני" היא דרוצה לזיינם, ובאופן זה פטור אם לא זיינם עדיין, אמנם באופן אחר חייב כיון דהאותיות כשרות. ודוחק, וע"ע בשו"ת רע"א הנ"ל שפירש שתלוי ברצונו לזיינם:

[מג] **תנן** במכילתין (דף קד:): "נתכוון לכתוב חי"ת וכתב שתי זייני"ן... פטור". ופרש"י: "ודילג הקולמוס ולא נראה הגג של חי"ת אלא שני הרגלים ונראה כשני זיינין" עכ"ל. ועיין שם בסוגיא דמקשה מברייתא שסותרת משנתינו וז"ל: "תנא נתכוון לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים [פרש"י: היינו נמי מתכוין לכתוב חי"ת וכתב שני זייני"ן] חייב. והתנן פטור? לא קשיא, הא [פרש"י: דתנן פטור] דבעי זיוני [פרש"י: שעדיין צריכות ראשי הזיינין לזיינן בתגין שלהן] הא דלא בעי זיוני" עכ"ל:

ובפשטות, הסוגיא מהפכת הפירוש הפשוט במשנה ומפרשת דהמכוון לכתוב חי"ת וכתב שתי זייני"ן פטור דווקא בדלא צריך תגין על האותיות. אבל המכוון לכתוב אות אחת וכתב ב' אותיות שלא צריכות תגין חייב. ויוצא מזה דהפטור במשנה הוי משום דלא גמר האותיות ולא משום דהתכוון לכתוב רק אות אחת. ומיהו מהלך זה תמוה, דהא לא כיוון לעשות מלאכה כשיעור המחייב, והוי מתעסק ולא שוגג. וקרוב לזה הקשה תוספות (דף קד: ד"ה נתכוון) וז"ל: "וא"ת מאי איריא נתכוון לכתוב ח' דלא נעשית מחשבתו, אפילו נתכוון לכתוב ז' אחד וכתב שני זיינין פטור כמו נתכוון לזרוק ב' וזרק ד'" עכ"ל. וע' ברשב"א ובריטב"א שפירשו דדווקא בשרוצה לכתוב ב' אותיות אלא שעכשיו רוצה היה לכתוב האחת ועלו בידו שתים. וכגון דנתכוון לכתוב איזו אותיות שיזדמן. וכההיא דאמרינן כל מקום שתרצה תנוח. ובהא נמי מיתרצא הא דקתני נתכוון לכתוב חי"ת ועלו בידו שני זיינין דחייב, דהא אפילו נתכוון לכתוב זיי"ן וחי"ת ועלו בידו טי"ת וכ"ף פטור, דלא נתכוון לאלו, והוי כמכוין לכבות אש זו וכבה זו דפטור כדאיתא בכריתות. וע"כ דהברייתא מיירי בנתכוון לכתוב שתים מה שיעלה בידו שחייב אא"כ עלו בידו אותיות הצריכות זיון, דאז כל זמן שלא גמר הזיון, לא נתעביד מחשבתו. וכעין זה כ' תוספות הנ"ל וז"ל: "וי"ל דמיירי כגון שהיה צריך לכתוב שתי אותיות איזה שתי אותיות שיהיו דהשתא נתכוון לדבר איסור וגם נעשית מחשבתו ואפילו הכי פטור כדמפרש בגמ' משום דבעי זיוני" עכ"ל:

אמנם ע' בפיר"ח בסוגיא דחולק על שיטת ראשונים הנ"ל. וז"ל הר"ח: "ושנינן כדבעי זיונא פ' כגון צריך לכתוב ט"ת, ומידי רהוטו לא הדביק בו נגלם האחרון ונמצא כאילו כ' פו, איבעי זיוני כדי שיתראו צורת האותיות, פטור שעדיין אינה כתובה. ואם לאו חייב" עכ"ל. חזינן דמחייב ר"ח אפילו במכוון לכתוב רק אות אחת. וכן מדוייק ברמב"ן ובריא"ז (מובאים דבריו בשה"ג) וז"ל הריא"ז: "היה צריך לכתוב שני זיינין וכסבור שהוא צריך לכתוב אותיות אחרות והתחיל לכתוב ח', ועלו בידו שני זיינין שהיה צריך להן אם עלו בידו הזיינין מזויינין בזיונין שלהן כהלכתן ה"ז חייב, שהרי כתב שתי האותיות הצריכות לו" עכ"ל ובוודאי שהוא חולק על באורו של הרשב"א ועולה יפה עם פשטות הגמרא:

אמנם דברי הר"ח וריא"ז צ"ע, מדוע חייב, הא לא התכוון לכתוב שתי אותיות, וכדפרישית לעיל. ונראה לפרש, דס"ל לר"ח וריא"ז דמי שכותב אות חי"ת או אות מ"ם או אות טי"ת, שבכל ציורים אלו כותב ב' אותיות ואחר כך מחברם, חייב אם לא חיבר שתי האותיות משום שעשה המעשה שרוצה כשיעור החיוב. והתכוון לעשות מעשה של כתיבת שתי אותיות בלי חיוב. וכיון שדעתו היתה לעשות מעשה כשיעור חיוב באופן פטור, נחשב שוגג וחייב ולא מתעסק. ולכן לדעת ר"ח וריא"ז הכותב שני זיינים או כ"ף וי"ו או פ"ה זיי"ן ולא חיברם חייב מפני שכתב שתי אותיות. ופירוש הסוגיא דאם כתב שתי האותיות ולא גמר לחברם חייב. ולהלכה הבאתי שתי השיטות הא דהתוספות והרשב"א והא דהר"ח והרמב"ן והריא"ז:

עוד יש להעיר, מדברי הרמב"ם בסוגיא וז"ל (פי"א הי"א): "והמתכוין לכתוב חית וכתב שני זינין וכן כל כיוצא בזה בשאר אותיות... פטור" עכ"ל. ויש גירסא אחרת שגרסו הטל אורות (הקדמון) והשה"ג והשער אפרים (שו"ת סי' פ"א) דכולם גרסו ברמב"ם: "והמתכוין לכתוב חית וכתב שני זינין וכן כל כיוצא בזה בשאר אותיות... חייב" עכ"ל. ובאמת הגירסא "פטור" צ"ע, דהא דבריו מתנגדים למסקנת הסוגיא דחייב רק אם בעי לזיין האותיות ולא זיינם. ואי ס"ל לרמב"ם כמו שפירשו תוספות והרשב"א, הו"ל לפרש דמיירי באופן שמכוון לכתוב כל אותיות שתהיינה. ואי ס"ל כר"ח, צריך לפרש דפטור משום דלא זיינום, וצ"ע. (ועיין בשו"ת אבני נזר (סי' ר"ט אותיות ה'—ז'), מה שתירץ. ועדיין צל"ע.) ועיין בטל אורות הקדמון שגרס בשלש הציורים חייב כשה"ג ושער אפרים ומיישב דברי הרמב"ם על פי גירסא זו:

[מד] **עיין** בתוספתא (פי"ב ה"ח) וז"ל: "הכותב אות אחת ועשאה שתי אותיות, שתי אותיות ועשאן אות אחת הרי זה חייב. נתכוון לכתוב אות אחת ונעשה בידו שתי אותיות, שתי אותיות ונעשו בידו אות אחת הרי זה פטור" עכ"ל התוספתא. ופירש החזון יחזקאל

דרישא דרישא ("הכותב אות אחת ועשאה שתי אותיות שחייב") מיירי כגון שכתב מתחילה חית, ואח"כ נטל גגו, ועשאו לשני זיינין שחייב משום כתיבת שתי אותיות בשבת וכדפרישית לעיל בסעיף יד. (וכן נראה שפירש ג"כ המנחת בכורים. אמנם החסדי דוד פירש התוספתא באופן אחר ע"ש.):

יז. הכותב שתי אותיות [מה] שונות חייב, בין אם כתב כל מה שרוצה לכתוב בין אם כוונתו להוסיף, בין אם הן מלה במקום אחר בין אם אינן מלה במקום אחר. יש אומרים דהרוצה

עוד נראה דתוספתא זו היא הברייתא שהביאה הגמרא (דף קד: שהבאתי לעיל סקמ"ב וסקמ"ג) וז"ל: "נתכוון לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים חייב" עכ"ל. ולעיל הבאתי הרבה מהלכים בראשונים ואחרונים איך לפרש מסקנת הסוגיא, וכולם שייכים לפרש התוספתא:

וצריך לבאר, מהו פירוש של סיפא דרישא של התוספתא (שתי אותיות ועשאן אות אחת הרי זה חייב). ופירש החזון יחזקאל דמיירי שמתחילה כתב שני זיינין ואחר כך חברם לעשות חית. וביאר החזון יחזקאל דחייב אפילו אם מתחילה כתב שני הזיינין בכוונה לעשות מהם חית. והא דתנן: "נתכוון לכתוב חי"ת וכתב שתי זייני"ן... פטור" מיירי דווקא באופן דכתב זיין ראשון ואז התחיל לכתוב הגג, ואחר כך המשיך מהגג לכתוב הזיין השני, דבכגון דא אין לחייבו משום שתי זיינין דאף פעם לא היו שני זיינין בעולם. אמנם הכותב שני זייני"ן כדי לכתוב חי"ת חייב כיון דכתב שתי אותיות. ומהלך זה מתנגד לדברי הראשונים הנ"ל, דלדעת הר"ח וריא"ז חייב דווקא כשלא גמר אות החי"ת ולדעת תוספות אפילו בכה"ג פטור:

ויש ליישב החזון יחזקאל דמיירי הסוגיא והתוספתא דאינו צריך לתגין על הזיינין, ולכן מחייב התוספתא אע"פ שמכוון לכתוב חית, וכן פירש הסוגיא "לא בעי זיוני". אמנם למה הצטרך לפרש התוספתא באופן שהוא חולק על כל הראשונים הנ"ל:

עיין במנחת בכורים (שם על התוספתא) דפירש באופן אחר מהחזון יחזקאל. ונראה דכוונתו דמיירי דאחר שכתב שני זייני"ן (וכך היתה כוונתו) גמר דעתו לכתוב חי"ת משתי האותיות, והתוספתא מבאר לנו שמעשה שלו אינו פוטרו למפרע על מה שכבר כתב שתי אותיות:

נחזור לדברי התוספתא. פירוש ד"נתכוין לכתוב אות אחת ונעשה בידו שתי אותיות" דפטור פירשו המנחת בכורים והחזון יחזקאל דלא התכווין כלל לכתוב שתי אותיות, וכפשטות הלשון, וממילא פטור. ופירוש ד"שתי אותיות ונעשו בידו אות אחת הרי זה פטור" דמיירי דהתכווין לכתוב שתי אותיות אמנם למעשה כתב רק אות אחת ולפיכך פטור:

[מה] קונטרס דהכותב שתי אותיות

תנן בפרק כלל גדול ובפרק הבונה דהכותב שתי אותיות חייב. ויש לדון אם בכל ציור של כתיבת שתי אותיות חייב או שיש לחלק בין ציור לציור וכמו שנפרש:

א. האם יש מקום לחלק בין מי שכותב שתי אותיות שונות ובין מי שכותב אותה אות פעמיים?

ב. האם יש לחלק בין הכותב שתי אותיות שהם מלה ובין מי שכותב שתי אותיות שאין במשמעותם מלה?

ג. האם יש מקום לחלק בין מי שרוצה לכתוב רק שתי אותיות וכתבם ובין מי שכוונתו להמשיך ולכתוב יותר משתי אותיות וכתב רק שתי אותיות. זאת אומרת הם יש מקום לחלק בין מי שנגמר מחשבתו ובין מי שלא נגמר מחשבתו?

ועל פי חקירתנו יש באמת שמונה שאלות שונות שצריכים לברר, והן:

ד. הכותב שתי אותיות שונות שהם מלה ונגמר מחשבתו, האם חייב?

ה. הכותב שתי אותיות שונות שאינן מלה ונגמר מחשבתו, האם חייב?

ו. הכותב שתי אותיות שונות שהם מלה ולא נגמר מחשבתו, האם חייב?

ז. הכותב שתי אותיות שונות שאינן מלה ולא נגמר מחשבתו, האם חייב?

ח. הכותב אותה אות פעמיים שהם מלה ונגמר מחשבתו, האם חייב?

ט. הכותב אותה אות פעמיים שאינן מלה ונגמר מחשבתו, האם חייב?

י. הכותב אותה אות פעמיים שהם מלה ולא נגמר מחשבתו, האם חייב?

יא. הכותב אותה אות פעמיים שאינן מלה ולא נגמר מחשבתו, האם חייב?

ונוכל להגדיר השאלות באופן אחר והם:

א-א. האם הכותב שתי אותיות שונות שהם מלה וכוונתו לכתוב רק אותן שתי אותיות — כגון "אב" חייב?

א-ב. אך מה הדין אם לא נגמרה מחשבתו — כגון שרצה לכתוב "אבא" וכתב רק "אב"?

ב-א. האם הכותב שתי אותיות שונות שאינם מלה — כגון "אג" חייב?

ב-ב. מה אם לא נגמרה מחשבתו — שהתכוון לכתוב "אגם" וכתב רק "אג"?

ג-א. האם הכותב שתי אותיות זהות שהן מלה — כגון "גג" חייב?

ג-ב. מה אם לא נגמרה מחשבתו — שהתכוון לכתוב "מזוזה" וכתב רק "זז"?

ד-א. האם הכותב שתי אותיות זהות שאינם מלה — כגון "אא" חייב?

ד-ב. מה אם לא נגמרה מחשבתו — שהתכוון לכתוב "אאר" וכתב רק "אא"?

מצאנו בענין זה סוגיא מאד מסובכת ונצטרך לבאר כל הסוגיא על פי שיטת רש"י ועל פי שיטת הרמב"ם. וראשון נביא את המשנה והסוגיות בין בבבלי ובין בירושלמי, ואז נביא חלקים מהסוגיא ונבאר על פי שיטת רש"י. ואז נביא דברי הרמב"ם בענין זה ונשתדל לבאר שיטתו. ובהמשך באור דברי הרמב"ם נבאר מה שמגיע לדינו לבאר דברי הירושלמי בסוגיא הנ"ל:

תנן במכילתין (פרק הבונה דף קג.) וז"ל: "הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משתי שמות בין משתי סמניות בכל לשון חייב. אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו. אמר רבי יהודה מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמואל נח מנחור דן מדניאל גד מגדיאל" עכ"ל המשנה. ונצטרך לבאר במשנה מהו "בין משם אחד בין משתי שמות" וגם נצטרך לבאר במה נחלקו הת"ק ור' יהודה:

איתא בגמרא (שם קג.) וז"ל: "אמר רבי יהודה מצינו. אלא רבי יהודה שתי אותיות והן שני שמות הוא דמחייב, שתי אותיות והן שם אחד לא מחייב? והתניא ועשה אחת יכול עד שיכתוב כל השם ועד שיארוג כל הבגד ועד שיעשה כל הנפה תלמוד לומר מאחת. אי מאחת יכול אפילו לא כתב אלא אות אחת ולא ארג אלא חוט אחד ולא עשה אלא בית אחד בנפה תלמוד לומר אחת. הא כיצד? אינו חייב עד שיכתוב שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמואל נח מנחור דן מדניאל גד מגדיאל. רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב כגון שש, תת, רר, גג, חח. אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב? והלא אינו חייב אלא משום רושם,

שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזו היא בן זוגו. לפיכך שרט שריטה אחת על שני נסרין או שתי שריטות על נסר אחד חייב. רבי שמעון אומר ועשה אחת יכול עד שיכתוב את כל השם עד שיארוג כל הבגד עד שיעשה את כל הנפה תלמוד לומר מאחת. אי מאחת יכול אפילו לא כתב אלא אות אחת ואפילו לא ארג אלא חוט אחד ואפילו לא עשה אלא בית אחד בנפה תלמוד לומר אחת. הא כיצד? אינו חייב עד שיעשה מלאכה שכיוצא בה מתקיימת. רבי יוסי אומר ועשה אחת ועשה הנה פעמים שחייב אחת על כולן ופעמים שחייב על כל אחת ואחת. קתני מיהא, רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב? לא קשיא, הא דידיה הא דרביה. דתניא רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל, אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב, כגון שש, תת, רר, גג חח. ורבי שמעון היינו תנא קמא? וכי תימא אל"ף אל"ף דאאזרך איכא בינייהו, דתנא קמא סבר אל"ף אל"ף דאאזרך לא מיחייב, ורבי שמעון סבר כיון דאיתיה בגלטורי בעלמא חייב. למימרא דרבי שמעון לחומרא? והתניא הקודח כל שהוא חייב, המגרר כל שהוא, המעבד כל שהוא, הצר בכלי צורה כל שהוא, רבי שמעון אומר עד שיקדח את כולו, עד שיגרור את כולו, עד שיעבד את כולו, עד שיצור כולו. אלא רבי שמעון הא אתא לאשמעינן עד שיכתוב את השם כולו. ומי מצית אמרת הכי? והתניא, רבי שמעון אומר ועשה אחת יכול עד שיכתוב את השם כולו תלמוד לומר מאחת תריץ ואימא הכי יכול עד שיכתוב את הפסוק כולו תלמוד לומר מאחת. רבי יוסי אומר ועשה אחת ועשה הנה, פעמים שחייב אחת על כולן, ופעמים שחייב על כל אחת ואחת. אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי טעמא דרבי יוסי? אחת מאחת הנה מהנה, אחת שהיא הנה, והנה שהיא אחת. אחת שמעון, מאחת שם משמעון. הנה אבות, מהנה תולדות. אחת שהיא הנה זדון שבת ושגגת מלאכות, הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות" עכ"ל הגמרא:

ג"ב מצאנו ירושלמי בענין זה (בפרק הבונה פי"ב ה"ג) וז"ל: "תני בשם רבי יודה כתב שני אותות והן שם חייב כגון שש תת גג רר חח ורבנן אמרי שתי אותות בכל מקום. אשכחת אמר קלת וחומרת על דרבי יודה קלת וחמרת על דרבנן [פ' קרבן העדה: נמצאת אומר שיש לדעת ר"י קולא וחומרא וכן לדעת רבנן] קלת על דרבי יודה [פ' רידב"ז: קיצור לשון וכוונה קולא וחומרא] כתב שתי אותיות שוין והן שם, על דעתיה דרבי יודה חייב על דעתהון דרבנן פטור. קלת על דרבנן שתי אותות מכל מקום אף על פי שאינן שם, על דעתהון דרבנן חייב על דעתיה דרבי יודה פטור" עכ"ל:

ועכשיו נביא ונבאר שיטת רש"י בענין. על הא דתנן "הכותב שתי אותיות... בין משם אחד בין משתי שמות... פרש"י: "בין משם אחד. שתיהם אלפין: משתי שמות. אלף בית". ולכאורה דבריו מוכחים מהא דהקשה הגמרא על הא דתנן: "אמר רבי יהודה מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמואל נח מנחור דן מדניאל גד מגדיאל" וז"ל הגמרא בסוגיא שם: "אלא רבי יהודה שתי אותיות והן שני שמות הוא דמחייב שתי אותיות והן שם אחד לא מחייב? והתניא... רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב, כגון שש, תת, רר, גג, חח... קתני מיהא רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב? לא קשיא הא דידיה הא דרביה דתניא רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב, כגון שש, תת, רר, גג, חח" עכ"ל הסוגיא. הא חזינן דפירוש "שני שמות" הוא אותיות שונות ופירוש "שם אחד" הוא אותה אות פעמיים וכמו שפירש רש"י במשנה:

ולבאר מה היא המח' שבין הת"ק ור' יהודה במשנה, ע' ברש"י (ד"ה מצינו) וז"ל: "הא אתא לאשמועינן ר' יהודה, דאף על גב שלא נגמר מלאכתו, שנתכוין לכתוב תיבה גדולה וכתב מקצת, ואותו מקצת הויא תיבה המתקיימת במקום אחר חייב" עכ"ל. ומוכח ברש"י דזהו חידושו של ר' יהודה — שבא להוסיף דבאופן שלא גמר כתיבתו ג"כ חייב. אמנם דווקא בשכתב שתי אותיות שונות שהן מלה במקום אחר. אבל אם כוונתו להוסיף וכתב שתי אותיות שאין במשמעותם מלה פטור. וכן פטור אם כתב אותה האות פעמיים אף כשיש מלה במשמעותו:

אמנם הת"ק איירי באופן שהכותב מכוין לכתוב רק ב' אותיות, ובציור הזה חייב בין שכתב אא ובין שכתב אב:

ומוכח מרש"י דבין לת"ק ובין לר' יהודה המכוין לכותב רק אא שהן שתי אותיות שאין במשמעותם מלה וכתב אא חייב. וצ"ל דס"ל דהגומר מחשבתו חייב אפילו אם כתב שתי אותיות שאין להם שום משמעות ואפילו בכתב אותה אות פעמיים. [וע' בִאור הלכה (סימן ש"מ בא"ד במשקין) שכן פירש דברי רש"י. ובאמת יש מקום לבעל דין לחלוק על דברי רש"י ולפרש דכוונת המשנה דהכותב שתי אותיות משם אחד חייב איירי דווקא במי שכותב אות פעמיים שיש לה משמעות כמו גג או דד. אמנם דהמשנה לא איירי במי שכותב אא וכיו"ב שאין לה משמעות. וע' ברע"א על המשנה שמקשה על רש"י מדוע אינו מפרש המשנה ככה. אמנם רש"י לא נחית לפרש כן, וכמו שנבאר דבריו לקמן.] ועל פי רש"י כל התנאים בברייתא איירי במי שכוונתו להמשיך ולא גמר מעשיו עדיין, וכן מבואר מדברי רש"י ד"ה הא שתי אותיות והן שם אחד דכ' וז"ל: "כגון שם משמך, או תת מתתנך, או חח מחחים לא מיחייב, מדלא נקט ר' יהודה חד מהנך" וכ"כ רש"י גם בדף קג: (בד"ה אפילו ובד"ה אלא ובד"ה וכ"ת אלף):

ומבואר ברש"י דהכותב אא חייב אף שאינו מלה. אמנם זה דווקא בשגמר כתיבתו. וממילא חזינן דלדעת רש"י הגומר מחשבתו חייב כשכתב איזו שתי אותיות שתהיינה וכדפרישית. וממילא על פי דעת רש"י נפשטה שאלות ד', ה', ח', וט' הנ"ל דבכולם הכותבם חייב כיון דנגמר מחשבתו:

ובאמת מהלך זה מאד מסתבר אם נאמר שלכולי עלמא ילפינן כתיבה מהא שבמשכן כתבו על ב' קרשים (לדעת רש"י) ולא איכפת להם אם יש משמעות למילים האלו במקום אחר וכדפירשתי לעיל בסק"א:

ובציור שלא נגמר מחשבתו וכוונתו להוסיף, הכותב שתי אותיות שונות שיש להם משמעות (שאלה הו' לעיל) חייב בין לר' יהודה דמתניתין בין לכל התנאים דברייתא, ואינו מבואר בפירוש בדברי רש"י מה סובר ת"ק דמשנה בזה. ומפשטות דברי רש"י במשנה, הת"ק פוטר בזה, דהא ר' יהודה בא במתניתין לחדש דהכותב שמ או נח חייב כיון דיש להם כוונה. אמנם הת"ק חולק על ר' יהודה ומשמע דס"ל דהכותבם פטור. [אמנם עיין בִאור הלכה (סימן ש"מ בא"ד במשקין) דמשמע דחולק על זה.] וממילא כ"ש דלדעת הת"ק הכותב שתי אותיות שאין להם כוונת מלה והכותב אותה אות פעמיים דפטור אם לא נגמר מחשבתו:

ועל פי רש"י נחלקו התנאים בברייתא אי הכותב אותה אות פעמיים שהם מלה (כמו גג או תת) ולא נגמר מחשבתו חייב או פטור (שאלה הי' הנ"ל). ובציור של הכותב אותה אות פעמיים שאינן מלה (כמו אא) ולא נגמר מחשבתו (שאלה הי"א הנ"ל) אינו מפורש בברייתא, אמנם נוכל לדייק מהסוגיא דפטור וכמו שנפרש. וכן נוכל לדייק מהסוגיא

דהכותב שתי אותיות שונות שאינן מלה (כמו אג) ולא נגמר מחשבתו (שאלה הז׳) פטור וכמו שנפרש בעזרת החונן לאדם דעת:

עכשיו נוכיח דלדעת רש״י הכותב אותה אות פעמיים שאינן מלה (כמו אא) ולא נגמר מחשבתו פטור. עיין בגמרא שם דמקשה ״רבי שמעון היינו תנא קמא? וכי תימא אל״ף אל״ף דאאזרך איכא בינייהו, דתנא קמא סבר אל״ף אל״ף דאאזרך לא מיחייב [פרש״י: שהם שתי אותיות מתיבה גדולה, אבל לא מצינו שהיא תיבה קטנה] ורבי שמעון סבר, כיון דאיתיה בגלטורי בעלמא חייב [פרש״י: קמיעות וכתבים של מכשפות ושל שמות... ורגילין סופרין לכתוב בהן תיבות של שתי אותיות, ואינם תיבות במקום אחר]״ ואז דוחה הגמרא תירוץ זה ומתרץ באופן אחר:

חזינן דעל פי תירוץ הראשון של הסוגיא (שנדחה בסוף) נחלקו התנאים אי הכותב אא כשכוונתו

לכתוב יותר חייב או פטור. ובמסקנת הסוגיא אין ראיה מה הדין, ומדוייק דהכותב אא פטור:

עכשיו נוכיח דלדעת רש״י הכותב שתי אותיות שונות שאינן מלה (כמו אג) ולא נגמר מחשבתו פטור. הסוגיא משמע דרק הכותב שתי אותיות שהם מלה כגון שמ גג וכיו״ב חייב. ומדברי ר׳ יהודה במשנה וכן מדברי הת״ק של הברייתא נוכל לדייק דהכותב אג פטור. דהם מחייבים רק הכותב שמ משום דהוי מלה, ולכאו׳ הכותב אג דאינו מלה פטור. ומר׳ יהודה נשמע לשאר התנאים דחלקו רק ב״גג״ וכיו״ב שיש במשמעותם מלה אף דהם אותה אות. אמנם מסתבר דבשתי אותיות שאינם מלה פטור:

ואין להקשות מסוף הסוגיא. דתלה במח׳ רבי שמעון ותנא קמא אי הכותב ״אא״ חייב או פטור. ולכאורה מכאן חזינן דאג חייב אף דאין בו משמעות של מלה כיון דהתנאים חולקים ב״אא״ אמנם ב״אג״ הכל מודים דחייב. אבל באמת משם ראיה להיפך, דאדרבה ר״ש מחייב רק משום דהוא מחשיב את המילים של הקמיעים למלה, ות״ק לא מחשיב אותם. וע״ש בתוספות בפירוש ראשון בשם ר״ח דת״ק מחייב בב׳ אותיות רק כשהם שם או מלה ור״ש מחייב אפילו הכותב אא כיון דכותבים ככה בקמיעים אף דלא כותבים אא לבד במקום אחר. וכאן משמעות הסוגיא דמחייב ר״ש רק משום שככה כותבים בקמיעים וממילא יש לו חשיבות של מלה. אמנם עדיין נשאר לנו דהכותב אג פטור:

ולמסקנה דמילתא לדעת רש״י המכוין לכתוב רק שתי אותיות וכתבם בכל אופן שיהיה חייב ואפילו כותב אא או אג. ונראה דכיון דהוא מכוין לזה נקרא מסר ודומה לכותב על שני קרשי המשכן לדעת איפה לשים שני הקרשים:

ועכשיו עלינו לבאר שיטת הרמב״ם בסוגיא ולברר כל השאלות הנ״ל לשיטתו. הרמב״ם מביא בשלש הלכות הדין של כותב שתי אותיות, ודברים סותרים זה את זה. וז״ל (בפ״א מהל׳ שבת הלכה י״ד): ״כל המתכוין לעשות מלאכה בשבת והתחיל בה ועשה כשיעור חייב, אף על פי שלא השלים כל המלאכה שנתכוין להשלימה, כיצד הרי שנתכוין לכתוב אגרת או שטר בשבת אין אומרים לא יתחייב זה עד שישלים חפצו ויכתוב כל השטר או כל האגרת אלא משיכתוב שתי אותיות יתחייב״ עכ״ל. ולא הביא לחלק בין הכותב שתי אותיות שהם מלה במקום אחר. ומשמע דפסק דחייב אפילו בכ׳ אא וכ״ש דהכותב אג או גג שחייב. וכן ג״כ מדוייק בדבריו בפי״א ה״ט וז״ל: ״הכותב שתי אותיות חייב״. אכן בפי״א ה״י כ׳ הרמב״ם: ״הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב״ עכ״ל. חזינן דהביא רק ציורים ששתי האותיות משמעותן מלה, אמנם הכותב אא פטור:

ובאמת יש עוד להקשות על לשונו שם בפי״א ה״י. חדא, מה כל ריבוי לשונו ״כפולה פעמים והוא שם אחד״ ואם כוונתו של שם אחד דהוא מלה, וכמו דפירש המ״מ וכמו דמשמע מציורים שלו, הא בסוגיא הכוונה של שם אחד הוא אותה אות וכדהוכחנו לעיל. ואם לאו, מדוע כתב הרמב״ם שלש פעמים דהיא אותה אות. ואף אם נפרש דהרמב״ם פירש מלת ״שם״ דלא כמשמעות הסוגיא, אלא שכוונתו למלה, עדיין יש להקשות מדוע כתב פעמיים שהוא אותה אות, וצ״ע:

עוד יש להקשות, דמסתימת לשון הרמב״ם (בפרק א׳ הלכה י״ד ובפרק י׳ ה״ט) משמע דהכותב שתי אותיות שונות חייב בין אם כתב מלה או לא, ודלא כדיוקנו מהסוגיא, וצ״ע:

גם יש להעיר דהרמב״ם לא חילק בין אם כוונתו להוסיף או שגמר כתיבתו עכשיו. ומשמע דאינו מחלק. רק פסק דהכותב אותה אות פעמיים חייב דווקא אם יש לה משמעות מלה במקום אחר. ואם כוונתו ב״שם אחד״ דהוא פירוש מלה משמע דבשתי אותיות שונות חייב אפילו אם אין במשמעותם מלה. שרק באותה אות כתב שצריך להיות לו פירוש מלה:

ועיין בספר אבן האזל (פ״א) דפירש דדברי הרמב״ם בפ״א איירי דווקא בכותב וכוונתו להמשיך, דחייב בכל אופן שיכתוב שתי אותיות ואפילו כתב אא, ולפיכך סתם הרמב״ם. וז״ל האבן האזל: ״ובזה ודאי חייב על אא כיון דכתב האותיות כהתחלה לתיבה לא בעינן שיהיה לשתי אותיות משמעות דשפיר חשיב שיעור כתיבה כיון דכתבה להשלימה לתיבה. (וזה מדוייק בלשון רמב״ם ע׳ לעיל.) אמנם שם בפי״א איירי בכותב רק ב׳ אותיות ובזה דוקא באם יש להם משמעות שם חשיב כתיבה אבל ב׳ אותיות שוות שאין להם שום משמעות כמו אא לא חשיבא כלל מלאכת כותב״ עכ״ל:

ומהלך של האבן האזל ברמב״ם הוא כמעט היפך מפירוש הסוגיא ע״פ רש״י. דלרש״י הכותב שתי אותיות סתם חייב בכל אופן ואפילו אם כתב ״אא״, ולא נחלקו בזה התנאים כלל. אמנם המכוין לכתוב יותר, וכתב רק שתי אותיות, בזה נחלקו התנאים איך צריך לכתוב כדי לחייב בשתי אותיות. אמנם לרמב״ם (ע״פ האבן האזל) היפך הוא, דהמכוין לכתוב יותר, וכתב רק שתי אותיות, חייב בכל אופן שיהיה.

אבל הכותב רק שתי אותיות לבד, חייב דווקא באופן מסויים:

ועל פי דברי האבן האזל, נפשוט דבשאלות ו׳, ז׳, י׳, וי״א דלעיל חייבים דכל היכא דכוונתו לגמור הכתיבה ולא נגמר מחשבתו חייב. והכותב שתי אותיות ונגמר מחשבתו חייב בין שהן אותיות שונות (שאלה ד׳) בין שהן אותה אות פעמיים (שאלה ח׳). אמנם הכותב אותה אות פעמיים שאינן מלה (כמו אא) ונגמר מחשבתו (שאלה ט׳) פטור. ומיהו לא ביאר מה דינו של הכותב שתי אותיות שונות שאינן מלה ונגמר מחשבתו כמו הכותב אג (שאלה ה׳), האם חייב דהא כתב שתי אותיות או פטור דאינו מלה?

ויש להקשות על דברי האבן האזל האיך הרמב״ם פירש את המשנה, דהא סתם המשנה דהכותב שתי אותיות חייב. וג״כ יש להקשות מנ״ל לרמב״ם לחלק באופן זה. וכל זה לא ביאר האבן האזל:

באמת הפירוש במשנה לפי דבריו הוא דהת״ק איירי בציור דכותב שתי אותיות ורצה להמשיך. ואין החידוש של ר׳ יהודה להחמיר דהכותב שתי אותיות חייב אפילו כשרוצה לכתוב יותר, אלא חדושו של ר׳ יהודה להקל. זאת אומרת, דלת״ק חייב בכל שתי אותיות שתהיה, ור׳ יהודה חולק שאינו חייב אא״כ כותב שתי אותיות שאינן שונות וגם שמשמעותם מלה (שמ משמעון). אמנם לת״ק חייב בכל שתי אותיות שהן:

ועל מה שהקשיתי דמנ״ל לרמב״ם דהמכוין לכתוב רק שתי אותיות אינו חייב אא״כ כותב מלה, אולי מקור דין זה הוא מירושלמי

הנ"ל (פי"ב ה"ג) וז"ל: "תני בשם רבי יודה כתב שני אותות והן שם חייב כגון שם תת גג רר חח ורבנן אמרי שתי אותות בכל מקום. אשכחת אמר קלת וחומרת על דרבי יודה קלת וחמרת על דרבנן [פ' קרבן העדה נמצאת אומר שיש לדעת ר"י קולא וחומרא וכן לדעת רבנן] קלת על דרבי יודה [פ' רידב"ז קיצור לשון וכוונה קולא וחומרא] כתב שתי אותיות שוין והן שם, על דעתיה דרבי יודה חייב על דעתהון דרבנן פטור. קלת על דרבנן שתי אותות מכל מקום אף על פי שאינן שם, על דעתהון דרבנן חייב על דעתיה דרבי יודה פטור" עכ"ל. ופירושו דע"פ הירושלמי ס"ל לר' יהודה דחייב דווקא אם כ' שם המתקיים במקום אחר ולא איכפת לן אם הוא אותה אות פעמים או לא. ולדעת הרבנן חייב דווקא אם כ' שתי אותיות שונות ולא איכפת לנו אם הם מלה או שם במקום אחר:

יש להקשות על הירושלמי, הא המשנה כבר ביארה דאליבא דת"ק חייב בכותב כל שתי אותיות שתהיה, ועל מה מביא עכשיו מח' בין ר' יהודה וחכמים?

ועל זה תירץ הרמב"ם דהמשנה מיירי במי שרוצה להמשיך בכתיבה. אמנם הברייתא בירושלמי מיירי במי שכותב רק שתי אותיות. ובזה נחלקו ר' יהודה וחכמים. דלרבי יהודה חייב רק אם יש במשמעותם מלה ולא איכפת לנו אם הם שתי אותיות שונות או לא. וחכמים ס"ל דצריכים להיות שתי אותיות שונות ולא איכפת לן אם יש במשמעותם מלה או לא:

ובבאור המחלוקת שבין רבי יהודה וחכמים (בירושלמי), נראה לפרש דמקור מלאכת המשכן הוא מהכותב על הקרשים כדאיתא במשנה פרק הבונה ובפירוש המשניות שם, וברש"י פרק כלל גדול, וכבר בארתי כל זה לעיל בסק"א. אמנם הכתיבה על הקרשים היתה בשתי אותיות שונות כדי לדעת איך לסדרם וכדפירשתי לעיל. ונחלקו התנאים אם דווקא באופן זה, דהוא דומה למשכן לכתוב בשתי אותיות שונות וזוהי שיטת החכמים. אמנם רבי יהודה ס"ל דאף דמקור למלאכת כותב הוא מהקרשים, שיעור המלאכה איננו לומדים ממשכן. וזה פירשתי לעיל בסק"א, דא"כ האיך אנו לומדים ממשכן שיעור של שתי אותיות, הא במשכן כתבו על הרבה קרשים (לדעת הרמב"ם) רק אות אחת ומדוע אינו חייב כשכתב רק אות אחת. וצריך לומר דלדעת רבי יהודה השיעור של שתי אותיות הוי משום שבזה יש מלה. אמנם כשאינו מלה פטור לדבריו:

אמנם יש קושיא על מהלך זה, דמדוע הרמב"ם פסק כר' יהודה נגד החכמים. ואולי היה לפניו גירסא הפוכה. עוד יש להעיר דאליבא דמהלך זה יוצא דהמכוון לכתוב רק שתי אותיות שונות שאין במשמעותם מלה (כגון אג) וכתבם פטור, כיון דהרמב"ם פסק כר' יהודה בירושלמי הפוטר מי שכותב שתי אותיות שאין במשמעותם מלה. וזה דלא כפשטות דברי הרמב"ם בה"ט דכתב סתם דהכותב שתי אותיות חייב ולא כתב שצריך להיות במשמעותן מלה. וכתב בהלכה י' דצריך משמעות של מלה רק בכותב אותה אות פעמיים. ומשמע דהכותב שתי אותיות שונות חייב אפילו אם אין במשמעותם מלה:

ויש שני מהלכים לתרץ ענין זה ושניהם דחוקים. חדא, לדחות מה שכתבנו לעיל דבהלכה ט' כוונתו לחייב בכל אופן שיהיה. אלא לפרש דשם כתב רק כותרת שהכותב שתי אותיות חייב, מיהו אחר כך מפרש הרמב"ם דמיירי דווקא כשכותב מלה. והטעם דכתב זה דווקא דכותב האות פעמיים הוא משום דזה יותר חידוש, דאפילו דהוא כתב אותה אות, חייב בכגון זה:

ויוצא על פי מהלך זה דהמכוון לכתוב אג וכתב אג פטור לרמב"ם:

עוד יש לפרש דהרמב"ם סובר דהמכוון לכתוב רק שתי אותיות שונות וכתבם חייב בכל אופן אפילו אם אין במשמעותם מלה. ורק צריך משמעות של מלה כשמכוון לכתוב אותה האות פעמיים. ועל פי זה יוצא דהרמב"ם פסק כחומרי שתי השיטות בירושלמי. זאת אומרת, שהוא פסק כר' יהודה דהכותב אותה אות פעמים חייב כשיש במשמעותו מלה. ופסק כחכמים דהכותב שתי אותיות שונות חייב אפילו כשאין במשמעותם מלה. וצ"ע מנא ליה לפסוק כחומרי שניהם. וצריך לומר שהיה לו איזה גירסא אחרת בירושלמי:

ומחמת חומר הקושיא, נפרש דאולי גרס הרמב"ם ככה "תני בשם רבי יודה כתב שתי אותות והן שם חייב כגון שם תת גג רר חח ורבנן אמרי אף שתי אותות בכל מקום. אשכחת אמר קלת על דרבי יודה וחמרת על דרבנן. כתב שתי אותיות שונות שאינן שם על דעתהון דרבנן חייב על דעתיה דרבי יודה פטור". ויוצא מגירסא זו שהרמב"ם פסק כחכמים דמחייבים הכותב שתי אותיות שונות אפילו כשאינם שם ומודים לרבי יהודה דהכותב אותה האות פעמיים חייב דווקא אם יש לה משמעות במקום אחר:

אמנם אחרי העיון נראה דאין כוונת הרמב"ם כדברי האבן האזל. דקשה להבין מדוע הכותב אא מאאזרך חייב והכותב אא סתם ורוצה לכתוב אא פטור אף דנגמר מחשבתו. חדא, מדוע מי שנגמר מחשבתו יותר פטור ממי שלא נגמר מחשבתו. ועוד דכל המקור דהכותב ב' אותיות חייב הוא דהוי שם קטן משם גדול זאת אומרת שעשה מלאכה המתקיימת במקום אחר. אמנם איך יתכן שהעושה מלאכה המתקיימת פטור ומיהו אם עשאו כחלק ממעשה יותר גדול מחוייב:

ונראה לפרש דהרמב"ם בפ"א לא בא להגדיר ההלכות של מלאכת כותב אלא בא להגדיר הדין של מי שעושה שיעור מלאכה ולא גמר לעשות מחשבתו. ואין לדייק מדבריו שם מהו שיעור של מלאכת כותב. ואם יש לחלק בשיעור בין מי שמכוון לכתוב יותר ובין מי שמכוון לכתוב רק שתי אותיות, המקום לפרשו הוא בפי"א. ולפיכך נראה לפרש דאין חילוק בשיעור בין הרוצה לכתוב רק שתי אותיות ובין הרוצה להמשיך בכתיבתו. וכ"כ מ"ב (סי' ש"מ סקכ"ב אות ה'):

וא"כ יש לדון אם יש לדייק מסתימת דבריו בפי"א ה"ט דהכותב שתי אותיות שונות חייב אפילו אם אין במשמעותם מלה, או אין ללמוד משם. ובפשטות יש לדייק שחייב אפילו בשאין במשמעותם מלה מהא דבהלכה י' מחדש לנו דהכותב אותה אות פעמיים חייב דווקא אם הוא מלה וכמו שפירשנו לעיל. ואולי יש לדחות, דבהלכה י' כוונתו לפרש דאפילו הכותב אותה האות פעמיים חייב אבל דווקא באופן זה. אמנם אה"נ דהכותב שתי אותיות שונות חייב דווקא אם כותב אותיות שיש במשמעותם מלה:

אמנם כל זה דוחק, דאם כן היה לו לרמב"ם לפרש בהלכה ט' דחייב רק כשכתב אותיות שמשמעותם מלה. וממילא לא יצטרך לפרש אחר כך רק דהכותב אותה אות פעמיים ג"כ חייב. ומובן מאליו דחייב דווקא כשיש במשמעותם מלה. וממילא יותר נראה דהכותב שתי אותיות שונות חייב בכל אופן בין יש במשמעותם מלה בין אין. ודהכותב אותה אות פעמיים פטור אם אין במשמעותה מלה. וכ"כ המ"ב (סי' ש"מ סקכ"ב אות ה') ע"ש גם בשער הציון (אות ל"ח):

היוצא מדברינו, דלדעת המ"ב ברמב"ם אין הבדל בין אם כוונתו לכתוב רק שתי אותיות או לגמור הכל. וכל מי שכותב מלה חייב. וגם הכותב שתי אותיות שונות שאינן מלה (שאלה ז') חייב. ורק הכותב אותה אות פעמיים שאינן מלה כגון הכותב אא פטור (שאלות ט' וי"א), אמנם כל שאר שאלות ששאלנו חייב:

אמנם אם כנים דברינו, צריכים לפרש מהו מקור הרמב"ם. דאם פירש המשנה כרש"י דהכותב שתי אותיות משם אחד פירושו אותה

לכתוב שמעון וכתב [מו] "שמ" חייב, דנחשב שכתב מלה שיש לה משמעות במקום אחר. ואע"פ שהמלה שם נכתב דווקא עם מם סתום והוא כתב "שמ" עם מם פתוח, ויש פוטרים:

יח. **הכותב** אותה אות פעמיים שהוא מלה כגון דד, תת, גג, רר, שש, סס, וחח חייב. אמנם הכותב שתי אותיות דאינן מלה במקום אחר, כגון שכתב אא, פטור, בין אם כתב כל מה שרוצה לכתוב בין אם כוונתו להוסיף. והוא הדין דהכותב [מז] אאא פטור. ויש מחייבים מי שכוונתו לכתוב רק אא וכתב אא:

אות פעמיים, מדוע אינו חייב כשכותב אא וכמו שפירש רש"י במשנה:

ועיין בחדושי רע"א על המשניות דפירש דברי הרמב"ם דמלת "שם" במשנה כוונתה לאותה אות פעמיים, אמנם דווקא באופן שיש לה משמעות מלה, כמו גג דד כיון דמדייק בסוגיא דהכותב אא פטור, ע"כ המשנה איירי בהכותב גג או דד. וז"ל: "הא מדברי הסוגיא נ'... דשם א' היינו שם גג כיון שהוא תיבה אבל אא דאינו תיבה כלל אינו חייב וכדס"ל לר' יהודה בברייתא אלא דהש"ס בעי לומר דר"ש מחייב אף באא דאאזרך ודחי לה וא"כ למסקנה לא מצינו מאן דמחייב באא וכ"פ הרמב"ם פי"א הי"ג" עכ"ל. ורע"א כתב דבריו להקשות על רש"י ורע"ב דסבר כוותיה. אבל מדבריו חזינן איך הוא פירש הסוגיא לדעת הרמב"ם:

אמנם עדיין יש לבאר, מהו מקור דהכותב שתי אותיות שונות שאין במשמעותם מלה חייב, דאין רמז לציור זה בסוגית הגמרא. וכל הציורים המובאים בסוגיא יש במשמעותם מלה חוץ מ"אא" וגם שם הגמרא אומרת דחייב (למ"ד) משום דיש שם משמעות:

ואולי מקור הרמב"ם הוא משיטת הרבנן דירושלמי הנ"ל (על פי גירסא הנדפסת) דמחייבים הכותב שתי אותות בכל מקום, ומדוייק שם בירושלמי דהכוונה דהם מחייבים בשתי אותיות שונות שאין במשמעותם מלה. אמנם אם כן יש סתירה, דחכמים ס"ל דהכותב אותה אות פעמיים פטור אפילו כשיש במשמעותם מלה ודברי הרמב"ם יסתור את עצמם:

ויש ליישב דכיון דאין מפורש בבבלי מה דעת החכמים (של המשנה) בשתי אותיות שונות ורק מפורש בירושלמי, פסק הרמב"ם כפירוש הירושלמי בשיטתם כיון דשם דעתם מפורש. אמנם בנוגע לשאלה של אותה אות הנכתבה פעמיים, כיון דבבבלי מפורש דמחלוקת זאת תלויה במח' ר' יהודה ורבן גמליאל, פסק הרמב"ם כר' גמליאל דהלכה כרבי במקום התלמיד:

ואולי יש לפרש באופן אחר, דהרמב"ם הבין פירוש המשנה של "בין משם אחד בין משני שמות" דהכוונה שהכותב שתי אותיות שונות חייב בין שהם נקראים כמלה אחת ובין שאינם נקראים כמלה אחת. זאת אומרת, בין ששתי האותיות יש להם משמעות ובין אין להם משמעות מעצמם. ובזה ניחא דהרמב"ם מפרש מלה "שם" בהלכה י' שפירושו מלה ולא כרש"י שמפרש שזה אותה אות. ועפ"ז, המשנה לא איירי במי שכותב אותה האות פעמיים. אלא הכותב שתי אותיות שונות חייב בכל אופן. ומיושב יותר שהרמב"ם לא כתב דין זה מפורש, ומפני שגם המשנה לא כתבה דין זה מפורש אלא על ידי רמיזה. ולהלכה יוצא דהכותב שתי אותיות שונות חייב בכל אופן, שככה ס"ל לסתם משנה, ובאותה אות פעמיים הכריע כר"ג נגד ר' יהודה שהוא כרבי במקום התלמיד:

[מו] **תנן** (דף קג.): "אמר רבי יהודה מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמואל". ואיתא בגמרא שם (ק"ג:): "מי דמי מ"ם דשם סתום מ"ם דשמעון פתוח? [פרש"י: "זה שנתכוין לכתוב שם משמעון מ"ם פתוחה כתב והיכי קרי ליה מתקיימת במקום אחר"] אמר רב חסדא זאת אומרת סתום ועשאו פתוח כשר. מיתיבי וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב... סתומין [פרש"י: "מ"ם סתומה"] פתוחין [פרש"י: "מ"ם פתוחה"], פתוחין סתומין... הוא דאמר כי האי תנא דתניא, רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם מים מכאן רמז לניסוך מים מן התורה [פרש"י: "כלומר מ"ם דונסכיהם דריש ליה בפתוחה, שמע מינה בפתוח ועשאו סתום דכשר"]. ומדפתוח ועשאו סתום כשר, סתום נמי, סתום ועשאו פתוח כשר [פרש"י: "כגון שם משמעון, וכשר להתקיים במקום שם"]" עכ"ל. וע"ש שאחר כך מדחה הגמרא תרוץ זה אמנם בסוף מקיים אותו ע"ש בפר"ח. וכן מוכח באור זרוע (הלכות גיטין תשט"ו) וז"ל: "ואמר פ' הבונה וכתבתם שלא יעשה פתוחין סתומין אע"ג דאיכא תנא התם דמכשיר איכא נמי דפסיל":

אמנם ע' בפ' משניות של הרמב"ם (ע"פ תרגומו של הרב קפאח) וז"ל: "ר' יהודה אומר שהמתכוין לכתוב שמעון משיכתוב שמ יתחייב שהרי כבר גמר שם, אע"פ שמם שם סתומה וזו פתוחה אין הולכין אלא אחר הבטוי" (ובתרגום הישן: "לא נחוש אלא הלשון" עכ"ל). וקשה דביאור זה סותר את דברי הגמרא דלפי פירושו אינו תלוי כלל באם מם סתום שעשהו פתוח כשר. אח"כ מצאתי שכבר קדמני הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל בקושיא זו בתוס' למשניות ושמחתי שכיוונתי לדעתו הרחבה:

עוד יש להקשות דהרמב"ם ביד השמיט לגמרי הדין של הכותב שמ משמואל חייב, ולכאורה ע"פ הסוגיא הנ"ל הוי ליה לפרש דאליבא דמ"ד סתום ועשאו פתוח כשר חייב. ועיין בסקמ"ה דהוכחתי דלדעת הרמב"ם הכותב שתי אותיות שונות חייב אפילו אם אין במשמעותם מלה. וע"פ זה לא הצטרך הרמב"ם להביא דהכותב שמ חייב, דבוודאי אינו גרוע מהכותב אג דחייב:

ובאמת בהל' ס"ת והל' תפילין כשהביא הרמב"ם קטעים מהברייתא של כתיבה תמה השמיט הרמב"ם הדין דמם סתום ועשאו פתוח או מם פתוח שעשאו סתום פסול. ומשמע דפסק כר' חסדא דכשר. ונראה דטעמו הוי משום דהיא מח' בין ב' ברייתות והמשנה סוברת כברייתא דמכשיר. [וע' בהל' סת"ם דשאר הראשונים והפוסקים פ' דפתוח שעשאו סתום פסול וסתום שעשאו פתוח פסול כסתימת הברייתא.]:

ועיין בסקמ"ה דהחלטתי דלרמב"ם הכותב שתי אותיות שונות חייב בכל אופן והכותב אותה אות פעמיים רק אם יש משמעות. ולרש"י המכוין לכתוב רק שתי אותיות חייב בכל אופן, והמכוין לכתוב יותר חייב דווקא אם יש להם משמעות. וע"פ זה יוצא, דלרמב"ם בכותב שמ חייב שלא גרע מהכותב שתי אותיות שונות. ולרש"י תלוי אם סתום ועשהו פתוח כשר או פסול. וכיון דפסקינן דפסול, בשבת פטור. וממילא סתמתי מעיקר הדין כדעת הרמב"ם, והבאתי מה שיוצא משיטת רש"י בלשון יש חולקים. וכ"כ בשנות אליהו וז"ל: "ולענין הלכה דסתום ועשאו פתוח פסול, כשיכתוב שמ משמעון פטור" עכ"ל:

[מז] **עיין** בתוספות (דף קג: ד"ה בגלטורי) דמוכח מיניה דהכותב אא פטור. דהתוספות פירשו (בפירוש ראשון) דהת"ק מחייב בב'

יט. **הכותב** אות אחת [מח] ונקד עליה לסימן פטור, אפילו אם הוא נוטריקון למלה, דלא כתב שתי אותיות:

כ. **הכותב** בכל [מט] כתב ובכל לשון ובכל גופן חייב. ויש מי שכתב דרק הכותב בגופן עברי או בגופן יוני חייב ולא הכותב [נ] בגופן או בכתב לועזי, אבל [נא] חלקו עליו רוב

אותיות רק כשהם שם או מלה, ור"ש מחייב אפילו הכותב אא כיון דכותבים ככה בקמיעים אף דלא כותבים אא במקום אחר. פרוש אחר בתוספות שהכותב אא חייב משום דהוי כאילו כ' אמן אמן בקמיע (ושני המהלכים מופיעים בערוך ערך אא). ועל לשון שני הקשה התוס' וז"ל: "וליתא דהיינו נוטריקון וחייב אפילו באחד ורבנן דפטרי במתני' פטרי אפילו בב' וג'" עכ"ל. וקשה מה מקשה התוס' על פרוש השני של הערוך:

ונראה דהכי פירושו. ע' במשנה (דף קד:) וז"ל: "כתב אות אחת נוטריקון רבי יהושע בן בתירא מחייב, וחכמים פוטרין" עכ"ל. ופירוש מלת "נוטריקון" הוא שיכתוב אות אחת מראש המלה ויובן מאותו אות כל המלה" עכ"ל פ' המשניות לרמב"ם. וע"ש ברש"י שפ': "שעשה סימן נקודה עליה, לומר שלהבין בה תיבה שלימה כתבה". וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה שם. וע"פ דבריהם, ריב"ב ס"ל דמי שכ' אות ועשה סימן נקודה עליו חייב כאילו כתב שתי אותיות, ובלשון ברמב"ם בפירוש המשנה: "כיון שמובן ממנה כל המלה הרי הוא כאלו כתב אותות הרבה". וכ' הרע"ב (ד"ה וחכמים פוטרים) וז"ל: "שהרי לא כתב שתי אותיות" עכ"ל. וס"ל דלא חייב בכתיבת אות אחת אף כשהכוונה ידועה:

אמנם התוס' חולק על פירוש זה של רש"י ורמב"ם וס"ל דלריב"ב חייב אפילו כשכתב את האות בלי נקודה כיון דמובן כוונתו באות זאת. והחכמים סוברים דאפילו הכותב אא פטור. ומקשה התוספות על פירוש השני, ר"ש כמאן? דלריב"ב אפילו אות אחת בלי שום נקודה ומרמז למלה חייב, ולחכמים אפילו אם כתב אות אחת הרבה פעמים פטור עד דכ' דבר שיש לה משמעות. וכיון דפסקינן כחכמים יוצא מדברי התוספות דהכותב אותה אות הרבה פעמים פטור כל זמן שאין לה משמעות:

[מח] **עיין** לעיל שהבאתי המחלוקת שבין ריב"ב וחכמים. וכיון דאינו פוסקים כריב"ב, לכ"ע בזה פטור:

[מט] **תנן** בפ' הבונה (דף קג.): "הכותב שתי אותיות... בכל לשון חייב" ופרש"י: "בכל לשון. של כל כתבים וגופן של כל אומה ואומה" עכ"ל. ופרש"י (מגילה ט.) דכוונת מלת "גופן" היא "כתיבה". וכ"כ הרמב"ם (פרק י"א ה"י) וז"ל: "הכותב בכל כתב ובכל לשון חייב":

חזינן דבין רש"י ובין הרמב"ם פירשו דכוונת "בכל לשון" הולכת על שני דברים, לרמב"ם "בכל כתב ובכל לשון" ולרש"י "לכל כתבים וגופן". ולכאורה שניהם כיוונו לאותו ענין והוא שיש כתב שונה לכל לשון, ולפעמים יש לשפה אחת יותר מכתב אחד כמו שיש בלשון הקודש כתב אשורי וכתב עברי, וגם יש כתב רש"י ומה שקוראים כתב יד. וכן בשאר שפות. והכותב ב' אותיות בכל שפה שתהיה ובכל כתב שיהיה חייב:

[נ] **עיין** אור זרוע (אות ע"ו) וז"ל: "וה"ר יואל בר' יצחק הלוי פ' שכ' הכומרים או שאר כתבים לבד מאשורית ויונית אם כתבו ישראל בשבת פטור מן התורה דאינה כתיבה ואינה חשובה מלאכה דגרס' בירושלמי מהו בכל לשון אלף אלפא בית ביתא והוא לשון יונית ומשמע או בגופן שלנו או בגופן יונית והיינו דאמר כ' עליו אונו ואפי' בשבת וכן אומר לעכו"ם ועושה בגופן שלהם שאין בו אלא שבות דרבנן דגזרו על גופן שלהם אטו גופן דידן שאסור אבל בגופן שלנו זהו שבות שיש בו מעשה דאורייתא" עכ"ל. וכן מביא ההגהות מיימני (הל' ספר תורה פ"ז אות מ' בשם רבינו שמחה והל' תפילין פ"א אות ע' בשם רבינו יואל):

וע"ש בהגהות מיימני הל' ס"ת וז"ל: "ומה שנהגו היתר לכתוב בלי שרטוט, משום דכתיבה דקה שאנו כותבים אינו חשוב כתב, שאפי' אם האות חסר זיון לא חשיב כתב אפי' לענין שבת החמורה כ"ש הכא דקא פריך פרק הבונה לא קשיא הא דקבעי זיוני הא דלא קבעי זיוני" עכ"ל. ומשמע דס"ל דמלאכת כותב הוי דווקא אם כותב אותיות פרטיות של הלכה ואינו מחייב על כתיבת מסר אם אינם אותיות. וראיה לדבר שפוטר הכותב אותיות בלי זיון. והא בוודאי יש לזה מסר. אלא ע"כ המלאכה הוי דווקא כשכותב אותיות הלכתיות ולא מספיק שיש בהם מסר:

ועיין שלחן ערוך (א"ח סימן ש"ו סעיף י"א) וז"ל: "מותר לקנות בית בארץ ישראל מן הא"י בשבת וחותם ומעלה בערכאות" עכ"ל. וע' ברמ"א שהביא דברי האור זרוע שם וז"ל: "שלהם בכתב שלהם דאינו אסור רק מדרבנן ומשום ישוב א"י לא גזרו" עכ"ל:

עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא או"ח סימן כ"ט) וז"ל: "ועוד דאנן על הרמ"א סמכינן דסובר דגוף הכתיבה של כתב גלחות אינו אלא שבות כמבואר בדבריו בסימן ש"ו סי"א בהג"ה ואף שהבית שמואל בסימן קכ"ו ס"ק אחד חולק ועיין במג"א סימן ש"מ ס"ק יו"ד אעפ"כ כדאי רמ"א לסמוך עליו" עכ"ל:

[נא] **ע"ע** בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא או"ח בסי' ל"ג) וז"ל: "הנה דברי רמ"א בסימן ש"ו סעיף י"א בהג"ה דכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן וכתב כן בשם אור זרוע והוא מועתק מדברי הגהות מיימ' בהל' ס"ת. דברי תימה הם ועי' במג"א סימן ש"מ ס"ק יו"ד שהרבה לתמוה עליהם מדברי הרמב"ם ומדברי התוס' במס' גיטין ובמס' ב"ק וכן הבית שמואל בסימן קכ"ו ס"ק א' תמה על רמ"א והביא דברי תוס' הנ"ל. ואני תמה על המג"א והבית שמואל למה להם להשיג מדברי הפוסקים הלא היה להם להשיג מדברי משנה מפורשת בפ' הבונה הכותב שתי אותיות כו' בכל לשון חייב. ומאד גדלה התמיהה על האור זרוע ועל רמ"א שהביאו. ונראה דס"ל להא"ז דבכל לשון היינו לשון לעז אמנם הכתב צריך להיות אשורית ולפי שהכותב שתי אותיות דחייב אינו חייב אלא א"כ השתי אותיות הללו הם בשום מקום תיבה אחת וע"ז אמרה המשנה שאפילו אינם תיבה בלשון הקודש אם הם תיבה בשום לשון וכתבם בכתב אשורית חייב... ועכ"פ האור זרוע הוא יחיד בדעה זו ולא מצינו לו חבר" עכ"ל הנוב"י:

ועיין בבאור הלכה שם וז"ל: "הנה הרמ"א העתיק בשם או"ז דכתיבה אחרת חוץ מכתב אשורי הוא רק מדרבנן ועיינתי שם באו"ז בהלכות שבת וראיתי שכתב שם דלא מקרי כתב מדאורייתא כ"א כתב אשורי וכתב יוני ועיקר יסודו בנה ע"פ הירושלמי לפי ביאורו וכאשר נביא לקמן ואף שבעניננו מסתעף מזה הסברא חומרא דלא מקילינן אפילו ע"י א"י כ"א בכתבא דידהו ומטעם זה העתיק הרמ"א את דבריו כדי לחוש לשיטתו מ"מ כדי שלא להוציא מזה תקלה לכמה עניינים אני מוכרח להרחיב הדברים בזה ולבאר שכל הפוסקים חולקים ע"ז" וע"ש בבה"ל שהאריך לפרש דברי הירושלמי באופן אחר מהאור זרוע כדי ליישב הדרך של שאר הראשונים. וסוף דבריו כתב: "היוצא מדברינו דעל כל כתב של כל אומה חייב מן התורה ולכן נא ראה שכל הראשונים ס"ל כן דהרמב"ם פי"א מהלכות שבת כתב בהדיא דהכותב

הפוסקים. ויש אחרונים שהכריעו [נב] שיש להתיר כתיבה על ידי נכרי בכתב שלהם לצורך הפסד וכיו"ב משום דיש לסמוך להחשיבו שבות דשבות:

כא. יש אומרים שהכותב סימניות שאינן אותיות כגון הכותב ב' [נג] נונין הפוכים חייב. [נד] ונראה שרוב הראשונים חולקים ומחייבים רק על כתיבת אותיות. הכותב שני סימנים המורים על [נה] המספר חייב:

בכל כתב ובכל לשון חייב וכן מוכח מפירש"י במתניתין דעל כל כתב ולשון חייב וכן האלפס והרא"ש והרוקח... ולא הגיהו עליה כלום מדברי הירושלמי... וכן פירש הר"ן בהדיא במתניתין דעל כל כתב של שבעים לשון חייב וכן כתב במאירי... וכן מוכח מרבינו ירוחם בנתיב י"ב חלק י"ד וכן מוכח מתוספות גיטין ח' ע"ב... וכן מוכח ברשב"א בב"ק פ' החובל וברמב"ן ובריטב"א פרק ר"א דמילה כדעת התוספות הנ"ל וכן מבעל העיטור מוכח כדברינו... היוצא מדברינו דכל הראשונים אזלי בחדא שיטתא כפשטא דמתניתין הנ"ל דעל כל כתב וכל לשון חייב ודברי האו"ז והגה"מ פ"א מהלכות תפלין שהביאו בשם רבינו יואל דעת יחידאה היא ונדחית מכל הני רבוותא הנ"ל" עכ"ל הבאור הלכה:

[נב] **עיין** באחרונים שנחלקו אם נוכל לסמוך על דעת האור זרוע להתיר כתיבה על ידי נכרי בכתב שלהם לצורך הפסד גדול. זאת אומרת, דכיון דאנו מתירים רק שבות דשבות, באם נוכל לסמוך להקל דזה נחשב שבות דשבות להתיר, וכ"כ הנוב"י הנ"ל בסק"נ ונ"א וכן ג"כ הקיל בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' קנ"ה). אמנם הנוב"י (מהד' תנינא סי' ל"ג) סתר דברי עצמו והחמיר בדבר. ומחמת חומר הקושיא (הסתירה בדבריו) נוכל לפרש דאולי סבר דהציור שם לא היה כל כך צורך גדול:

[נג] **תנן** (בפ' הבונה דף קג.): "הכותב שתי אותיות... בין משתי סמניות, בכל לשון חייב" עכ"ל. וז"ל הרמב"ם (הלכות שבת פרק י"א ה"י): הכותב בכל כתב ובכל לשון חייב ואפילו משני סימניות". וכ' עליו המ"מ: "ופירש רבינו האי שני סימניות שאינן אותיות ידועות בכתב שהן נקראות סימנים בעלמא כגון נוני"ן הפוכים דכתיבי גבי ויהי בנסוע הארון כדמפורש פרק כל כתבי" עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בשם רב האי גאון. [וע' בשו"ת אבני נזר (סי' ר"ט אות ד') שחולק על המ"מ בפירוש דברי הרמב"ם.]:

עיין בפרש"י (על המשנה דף קג.) וז"ל: "ואתא ר' יוסי למימר דאפילו לא כתב, אלא רשם שני רשימות בעלמא לסימן חייב" עכ"ל. הא חזינן דלרש"י לא נחלקו הת"ק ור' יוסי אי רושם הוי מלאכה אחרת או לאו אלא נחלקו מה נכלל בתוך מלאכת כותב. דלת"ק רק הכותב אותיות חייב אמנם הרושם רשימות פטור. ויש לעיין אי לרש"י הכותב אותיות הפוכות כגון נונין הפוכים פטור לת"ק. ובפשטות לדבריו אין בזה מלאכה דאורייתא. וזה מתנגד לשיטת הרמב"ם דזה נקרא הכותב ב' סימניות. ולפיכך כתבתי לפנים דיש מי שחולק:

ועיין בירושלמי על משנתנו וז"ל: "מאן תנא סימיונות רבי יוסי" עכ"ל. יוצא דהמשנה המחייבת הכותב שני סמניות אזלי רק אליבא דר' יוסי וחכמים חולקים. ונראה דבין הרמב"ם בין רש"י פירשו דהבבלי חולק על דברי ירושלמי אלו, אף דחולקים במה פליגי. והראיה, דהבבלי לא הביא ראיה משתי סממנים דמשנתנו ר' יוסי. רק דלר' יעקב הראיה מהא דמחייב הכותב בשמאל, ואביי חולק ומפרש דמתניתין איירי בשולט בשתי ידיו. ואי ס"ל לבבלי כירושלמי, הו"ל להביא ראיה לר' יעקב דמשנתנו ר' יוסי מהא דשתי סממניות. אלא ע"כ דהבבלי ס"ל דאינו מוכח מהדין של שתי סממניות דמתניתין אזלי בשיטת ר' יוסי:

ויש לפרש מחלוקת הבבלי והירושלמי באחד משני אופנים. או דהם חולקים בפירוש של שני סמניות, או שהם חולקים בבאור המחלוקת שבין ר' יוסי וחכמים. ונראה דבזה פליגי רש"י ורמב"ם. דרש"י ס"ל דהבבלי פירש הכותב בשתי סממניות באופן אחר לגמרי וכמו שפירש. אמנם הרמב"ם ס"ל דהבבלי מודה לירושלמי בכוונת הציור של "שתי סממנים" ורק חולק אי מוכח דהת"ק חולק על זה. וס"ל לרמב"ם דלת"ק הרושם אינו אב מלאכת כותב, אמנם הכותב סממניות אינו כמו שורט שריטות, ודומים יותר לאותיות שיש להם יתר משמעות משריטות בעלמא. ובזה הת"ק ס"ל דזה נחשב ככתיבת אותיות וחייב:

וצ"ע באמת על הרמב"ם מדוע זה נחשב ככותב אי ס"ל דרושם אינו אב מלאכת כותב. וצ"ל דס"ל דיש לחלק בין שריטה דאינו נראה כלל כאות, ובין סימן, דנראה דנכתב על ידי בעל דעת. וממילא בכגון זה מודה ת"ק לר' יוסי דחייב דנחשב כותב ולא רושם. (וע"ע מה שאפרש בדברי הרמב"ם דרושם הוי תולדת כותב בסקפ"ז.):

[נד] **על** פי שיטת רש"י אין מקור לחייב הרושם שני סימנים, ואין לחייב משום מצייר רק אליבא דר' יוסי. ורוב הראשונים פסקו דלא כר' יוסי, כדהבאתי בסק"ל. וממילא להלכה אליבא דרש"י אין מקור לחייב הכותב שתי סימנים שאינם אותיות, וה"ה לצייר ציורים:

ויש לדייק דהרבה ראשונים סוברים כרש"י בענין זה. והם הסמ"ג ויראים דמביאים תולדה אחרת למלאכת כותב, ומדוייק בדבריהם שחולקים על הרמב"ם וסוברים דאין ברושם משום כותב וכפשטות הסוגיא דרק ר' יוסי ס"ל כן. וע' תוספות (חגיגה דף ח., עיין לקמן ס"ק קכ"ג) דס"ל כרש"י דהכותב בסקרתא על בהמה העשירית בשבת ויו"ט עובר משום צובע ולא משום כותב. ומוכח דאף דרושם על הבהמות אינו חייב משום כותב. וכן מדוייק באור זרוע (הבאתי בסק"נ) דפוטר מי שכותב בכתב נכרי חוץ מכתב יווני, ואם זה אינו נקרא כותב, בוודאי שאין הרושם נקרא כותב. ובאמת דגם מדוייק בר"ח שחולק על הרמב"ם בזה (ודלא כמ"מ), דלפי דבריו הת"ק החולק על רבי יוסי פוטר בכותב שני נונים הפוכים ואיך מחייב הרושם? אלא ע"כ דר"ח ג"כ ס"ל להלכה דהרושם פטור. וכן מדוייק בפירוש הר"ח (דף עה:) וז"ל: "ואי ההוא צורה אית ביה אותיות חייב משום כותב ואי לאו חייב משום מכה בפטיש" עכ"ל. משמע דבלי אותיות אין בו משום כותב:

אחר כך מצאתי בספר דברי יחזקאל (סי' ד') דג"כ מסיק כדברינו דרוב הראשונים חולקים על הרמב"ם ופוטרים הרושם בשבת:

אגב אורחא, ע' מה שכתב בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סימן קמ"ג) וז"ל: "נסתפקתי בכותב בשבת ע"ג הזכוכית אותיות מהופכים, דע"ג הנייר בכה"ג מסתבר דלא מיחייב משום שבת דהוי כמו כלא"י אבל בזכוכית מספקנא אי בתר מעשה הכתיבה אזלינן שהיא מהופכת, או דילמא בתר בסוף אזלינן והרי הכתב הזה נראה ונקרא מעבר השני בכתב יושר" עכ"ל שו"ת הר צבי:

[נה] **עיין** במשנה ברורה (סימן ש"מ סקכ"ב סוף אות ה') פירש את שיטת הרמב"ם באופן אחר וז"ל: "וכתב הרמב"ם דאפילו משני סימניות חייב והיינו כגון שעשה הסימנים המורים על המספר". וכעין זה כ' הרע"ב בפירוש המשנה וז"ל: "ואית ספרים דגרסי משני סמניות כלומר משני סימנים כגון שכותבים א' לסימן אחד וב' לסימן שנים" עכ"ל:

כב. הכותב [נו] אות אחת בכתב אחד ואות שניה בכתב אחר, חייב. וכן נראה דהכותב אות אחת בלשון אחת ואות שניה בלשון אחרת דחייב:

כג. הכותב אות אחת [נז] בדיו ואות אחרת בסיקרא או בצבע אחר חייב. יש מי שאומר שהכותב שתי אותיות, כל אחת מהן חציה בדיו וחציה בסיקרא, פטור:

כד. החותם [נח] בחותמת חייב משום כותב. וכן [נט] המדפיס חייב משום כותב. [ס] המסדר אותיות דפוס חייב משום בונה ויש אומרים גם משום כותב ויש מחייבים גם משום מעמר. המשרטט על [סא] נייר עיתוק ובזה כותב על עמוד שני וכל כיו"ב חייב

ובאמת ההלכה היוצאת ממהלך זה של הרע"ב והמ"ב מדוייק ברמב"ם (בפי"א הי"ג) וז"ל: "הכותב אות אחת אף על פי שקורים ממנה תיבה שלימה פטור, כיצד כגון שכתב מ... במקום מנין שהרי היא כמו שכתב ארבעים הרי זה פטור" עכ"ל. ומשמע דאם כתב שני מניים ככה חייב:

[נו] **יש** לעיין. הכותב אות אחת בלשון אחד בכתב אחד ואות שניה באותו לשון אמנם בכתב אחר, האם חייב או פטור. ולכאורה חייב כיון דנקראת כמו שתי אותיות אף שהם משני כתבים כל מי שיכול לקרוא שפה הזאת יכול לקרוא אותן אותיות. ואף שיש לדחות דאין זה הדרך לכתוב ונחשב כלאחר יד. ואולי נפטרו מטעם זה, יש לחלק דבכותב החיוב בא משום שיש משמעות בדבריו. וממילא כשיש הבנה בדבריו מחוייב אפילו כשכתב שתי סממניות לדברי הרמב"ם. ואף דהוכחתי בסק"נ דרש"י חולק על דין של שתי סממניות, נראה דרש"י יודה בציור שלנו שהוא כתב אותיות מכתבים שונים:

עוד יש לעיין הכותב אות אחת בלשון א' ואות שניה בלשון אחר, האם חייב או פטור. וע' בבה"ל (סי' ש"ו סי"א בא"ד"ה בכתב שלהם) וז"ל: "כתב רבינו ירוחם בנתיב י"ב חלק י"ד דאם כתב אות אחד מלשון זה ואות אחד מלשון אחר חייב" עכ"ל. ויש לעיין אם שאר הראשונים יודו לזה. ויש לפרש דחייב דלא גרע מהכותב "אג" דאין במשמעותו מלה ולעיל בסקמ"ה החלטתי דלרמב"ם חייב, ונסתפקנו אם רש"י יודה או יחלוק באופן שכוונתו להמשיך ולכתוב יותר. ולכאורה ה"ה כאן, דלרמב"ם יחייב, ולרש"י יש לעיין. וסמכתי להחמיר כיון דמפורש בר' ירוחם ככה, וגם מוכח מהרמב"ם כך:

[נז] **תנן** בפ' הבונה (דף קג.): "הכותב שתי אותיות... בין משתי סמניות... חייב" עכ"ל. ופרש"י "משתי סמניות. אחת בדיו ואחת בסיקרא" עכ"ל. חזינן דלרש"י הכותב בב' צבעים שונים חייב. ואף דהרמב"ם וש"ר פירשו "ב' סממניות" באופן אחר (ע' ביד ובפי' המשנה וע"ע במ"מ). אין ראיה שהם חולקים על פסקו של רש"י. ומסתבר שיודו לרש"י דהכותב בשני צבעים חייב, דהא כתב בכתב המתקיים על דבר המתקיים:

יש מי שאומר שהכותב שתי אותיות, כל אחת מהן חציה בדיו וחציה בסיקרא, פטור. כ"כ אבני נזר (או"ח סימן ר"ח וסי' קפ"ז):

[נח] **כ"כ** הרוקח (סי' ר"פ) ועוד ראשונים. ועיין במג"א (סי' ל"ב סקנ"ז) דדן אם שי"ן של תפילין של ראש הנעשה על ידי חותמת כשר. ומצאנו שהרבה ראשונים ופוסקים דנו בשאלה זו. ולגבי שבת בוודאי חייב:

[נט] **איתא** בבית שמואל (אה"ע סי' קכ"ה סק"ג) דהמדפיס גט כשר בדיעבד. וכ"כ הט"ז (יו"ד סי' רע"א סק"ח). חזינן דס"ל דהדפסה נחשבת כתיבה לגבי דין "וכתב לה". ונראה דכל שכן הוא דהמדפיס שתי אותיות או יותר בשבת חייב דמלאכת מחשבת הוא. אמנם מצאנו בשו"ת מהרש"ם (חלק ג' סימן שנ"ז ד"ה ואולם כ"ז) וז"ל: "ואני מצאתי ברוקח סי' ר"פ שכתב להדיא דדפוס אינו כתב, אלא דמ"מ בשבת אסור דלא גרע מקומו"ס וקנקנתוס ואבק דרכים דפטור אבל אסור" עכ"ל. ומשמע דאיסור במדפיס הוי רק מדרבנן. ולא ידענא למה. עוד יש לפלא, דמפורש במשנה דף קד: דהכותב בקומוס וקנקנתוס חייב. וצ"ל דכוונת הרוקח דכ"ש הוא, דאם קומוס וקנקנתוס חייב, המדפיס לכל הפחות אסור. אבל עדיין צל"ע גדול על דברי הרוקח מדוע המדפיס בשבת אינו חייב:

ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' י' אות ז') וז"ל: "בהשאלה אי דפוס בכלל כתיבה ומציין למה שראה בפחד יצחק אות דפוס שכתב דפוס כתיבה מעליתא היא, ורמ"ע מפאנו כתב גם לענין גט כתיבה מעליתא היא וכשר, וכן כתב הלחם חמודות ה' תפילין דכל דבר שצריך כתיבה כגון סתו"מ וגיטין כשרים ע"י הדפוס, ע"כ. ואשיבנו. דבענין זה כבר דשו הרבה בספרי הפוסקים ולמעשה העלו שלא להכשיר דפוס לא בסתו"מ ולא בגט ובנימוקים שונים עיין בפ"ת יו"ד סי' רע"א סק"כ וערוה"ש שם סעי' ל"ט ושו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' שצ"א ודעת כהן סי' ק"ס. ובספרים שצויינו בשדי חמד מערכת ד' כללים אות מ"ח עיי"ש והדברים ארוכים. [ויעוין עוד בספר בני חייא יו"ד סי' רפ"א מה שדן בארוכות אם ספרי דפוס דומים לס"ת שכתבו מין ואסור לקרוא בחומשים המודפסים על ידם וכן להתפלל בסידורים שמדפיסים, או לא. עיי"ש ואכמ"ל].":

[ס] **ז"ל** המור וקציעה (סי' ש"מ): "סדור אותיות של דפוס ופרוק חיבורם נ"ל פשוט שחייב עליו משום כותב ובונה ומוחק וסותר. גם משום ליתא דמעמר למאן דאית ליה עימור אף שלא בגדולי קרקע" עכ"ל המו"ק ומביאו המחזיק ברכה (סי' ש"ל סק"ח). אמנם בתפא"י (כלכלת שבת סי' ל"ב) איתא דהמסדר אותיות בדפוס חייב משום בונה ולמאן דאית ליה עימור אף שלא בגדולי קרקע, גם משום מעמר. ומדוייק דאין בו משום כותב:

[סא] **איתא** בשו"ת הר צבי (ט"ל הרים במלאכת כותב סימן א') וז"ל: "יש להסתפק במה שנתחדש היום ע"י קופיר פאפיר [נייר העתקה] שהוא מניח תחת הנייר ויכול לעשות שיכתוב ע"י שרטוט והאותיות ניכרים בעמוד השני וישרטט אותיות מהופכים ונעשו מעל"ד אותיות כסדרן. וכן יש להסתפק בכותב על הזכוכית אותיות מהופכים כדי שיהיו נראים ונקראים כסדרן מעבר השני אי מחוייב מטעם כותב, אי אזלינן בתר מעשה ומקום הכתיבה או בתר קריאה אזלינן. עוד יש להסתפק בקופיר פאפיר הנ"ל שיכול לכתוב כמה דפין בבת אחת אם כתב אות אחת נרשם האות על כמה דפין אם חייב כמו כותב שתי אותיות. [עוד יש לעיין] ואם משרטט על הנייר בלי דיו ועופרת, ובמקומו של שרטוט לא ניכר צורת אות כלל רק על הנייר השני, אי זה הוי כתיבה כלאחר יד. ואת"ל דזה הוי כלאחר יד, אי מצרפינן שתי אותיות של שני עמודים, די"ל דבכה"ג לא הוי כלאחר יד, דהא כותב כדרכו וכשרוצה לכתוב על שני עמודים הוי זה כדרכו וצ"ע בכ"ז" עכ"ל הר צבי. וע"ש בטללי שדה. אבל נראה פשוט דנחשב מעשה כתיבה ממש בשני הציורים, וכיון דראוי לכתוב ב' אותיות ביחד בקלות, שבוודאי חייב בשני ציורים אלו אם כתב שתי אותיות:

משום כותב. ולכן אסור [סב] לבקש מנכרי לכתוב על נייר עיתוק בשעה שכותב לעצמו אא"כ יש צורך גדול. אמנם מותר לקצוץ שכר לנכרי להעתיק לו הכתב מתי שירצה, וא"כ אף אם מעתיקו בשבת, אדעתא דנפשי' עביד:

כה. **המעביר** דיו [סג] מסביב לדבר הנכתב כבר חייב. וה"ה דהרושם סביבות אות כעין מסגרת ובתוכו חלל שחייב. נחלקו הפוסקים אם [סד] המסיר שעוה מעל גבי כתב חייב משום כותב. ולאלו הפוטרים, אינו נחשב כותב אלא מגלה כתב. ואפילו לדעת האוסרים מותר להסיר [סה] עטיפה שטמון כתב תחתיו:

כו. **הכותב** [סו] על גבי כתב פטור משום דכתב עליון אינו כתב. ואפילו באופן שקשה לקרוא כתב הישן וכתב החדש ניכר פטור, כל זמן שכתב הישן ניכר מספיק שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקראו. וכל זה דווקא בכותב דיו על גבי דיו או בצבע אדום על גבי

[סב] **עיין** בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' ל"ו) שדן אם מותר לומר לעכו"ם לעשות לו העתקה של הלימודים בשבת בשעת כתיבתו לעצמו ע"י נייר פחם. ואוסר משום מרבה בשיעורים. ואף שהרבה ראשונים אוסרים רק מדרבנן, הא הוי רק שבות דשבות ואינה מותר אלא לצורך גדול, ומדוע יש צורך גדול דווקא להעתיק בשבת. אמנם המנ"י מציע וז"ל: "אך נראה עצה קלה, היינו לקצוץ איזה שכר להעכו"ם להעתיק לו הכתב, והברירה ביד הנכרי להעתיק לו באיזה יום שירצה, וא"כ אף אם מעתיקו בשבת, אדעתא דנפשי' עביד, וכמבואר כה"ג (באו"ח סי' רמ"ז)... באנו לפלוגתת הפוסקי' שם בש"ע" (סעיף ד'). עוד יש עצה אחרת על פי מה דאיתא בהגהות מרדכי (שבת פ"א סי' תנ"ב) ובהגהות מיימוני (פ"ו אות ב), ומובא בש"ע (סי' ש"ז ס"ג) דמותר לומר לנכרי לקנות לעצמו בשבת, ואם אצטרך אקנה ממך אחרי שבת:

[סג] **תנן** (מכילתין דף לד:): "וכן הכוחלת וכן הפוקסת רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות" עכ"ל המשנה. ואיתא שם בסוגיא: "כוחלת ופוקסת משום מאי מחייבא? אמר רבי אבין אמר רבי יוסי ברבי חנינא... כוחלת משום כותבת. אמרו רבנן קמיה דרבי אבהו... וכי דרך כתיבה בכך? ומסיק בגמרא דכוחלת חייב משום צובעת". (וע' במלאכת צובע סקכ"ו) שהבאתי שיש שתי גירסאות בסוגיא הנ"ל בדף לד:, ויש מחלוקת הראשונים המופיעה מחלופי הגירסא. וע' ברש"י שם וז"ל: "משום כותבת. שמוליכה מכחול סביב העין, כאדם המוליך קולמוס סביב האות" עכ"ל. הא חזינן דהמוליך דיו מסביב לאות חייב משום כותב. זאת אומרת, דהכותב ריבוע האות בלי למלאותו נחשב כותב וחייב. ואף דבגמרא איתא דבכוחלת אין דרך כתיבה בכך, הכוונה דכתיבה הוי מסר מאיש אחד לשני, משא"כ בכוחלת, המטרה לקישוט ולא למסר ומעשה זה נחשב צובע ולא כותב. אבל הכותב לצורך מסר על ידי שרושם מסביב לאות הנכתבה כבר, חייב משום כותב. וה"ה דהרושם סביבות אות ובתוכו חלל כעין מסגרת שחייב:

ויש לדמות דין זה להא דמבואר בקה"ע בירושלמי (פרק הבונה ה"ה, הבאתי בסקע"ה) ד"כתב לעיל מן חד" פטור. ופירש הקה"ע: "שכתב אות אחד בחללו של אות השני ואין זה כתב" עכ"ל, ומשמע דהרושם סביבות כתב אינו כתב. ויש לדחות דאינו כתב משום שאינן נקראים יחד. ויותר נראה דהפנימי אינו כתב משום דאין הדרך לכתוב בתוך אות:

יש לעיין בציור שרושם מסביב לאות ומכוון לייפות את האות הנכתבה כבר, האם חיובו משום כותב או משום צובע. ונראה דחיובו משום צובע, דהא אין כוונתו למסר אלא ליופי:

אמנם יש להעיר, דלדעת הרמב"ם ודעימיה דכוחלת נכללת במלאכת כותב, מה היא הגדרת מלאכת כותב וצ"ע:

ויש לתרץ על פי דברי המאירי (בדף לד:) וז"ל: "לדעת ר"א... כוחלת חייבת משום כתיבה שמוליכה הכחול סביבות העין כאדם המוליך את הקולמוס סביב האותיות (עיין רש"י על המקום)... וחכמים אוסרים בכלם משום שבות מדברי סופרים ואפילו בלא שינוי... וכן הכוחלת כעין כתיבה ורשום הוא והוא מן הדברים שנאסרו מחמת שהן כעין מלאכה ואינן מלאכה ולא תולדת מלאכה והלכה כחכמים" עכ"ל המאירי. חזינן מדברי המאירי דכוחלת אסור משום כותבת לדעת הרמב"ם משום שהמעשה דומה לכתיבה. ולדעת ר"א צריך לומר דאין הכי נמי מלאכת כותב הוי מעשה הולכת עט וכיו"ב. ונראה דלדעת ר"א הקורע אותיות פטור:

[סד] **עיין** בב"ח (סי' ש"מ) וז"ל: "צריך ליזהר כשנוטף שעוה על הספר שאין לסלקו ואפילו לא נטף אלא על אות אחת. ואם נטף על שתים חייב חטאת" עכ"ל הב"ח:

ויש להעיר, דלשון התוספתא משמע דלא כב"ח, דהא נקט בתוספתא: "דיו על גבי ספר" ו"שעוה על גבי פנקס", ולא כתב יותר פשוט "דיו ושעוה על גבי ספר ופנקס". ומשמע דהמסיר שעוה מעל גבי ספר פטור. ונראה הטעם דשעוה על גבי ספר אינו מבטל האותיות אלא הוי כיסוי על האותיות, ורק צריך להסיר הכיסוי כדי לגלות את האותיות. וזה אינו מחיקה ולא כתיבה אלא הסרת מכסה. וכ"כ בשו"ת מעיל צדקה (סי' כ"ה, ומביאו המח' השקל סי' ש"מ סק"ד) ושבות יעקב (ח"ב סימן ד' ושם בשם ספר הפרדס) והפרמ"ג (סי' ש"מ מ"ז סק"א ובא"א סק"ד):

אמנם הט"ז ומג"א ואלי"ר ומו"ק החזיקו בדעת הב"ח דהשעוה מבטל את הכתב. וע"ע בע"ז מש"כ בבאר היטב (סי' ש"מ סק"ד) ובשו"ת רעק"א (מהד"ת סימן יא) ובנשמת אדם (כלל ל"ח אות ב') ובבה"ל (סי' ש"מ ס"ג ד"ה שעל הקלף):

[סה] **יש** לחקור, לדעת הב"ח ודעימיה דהסרת שעוה שעל אות הוי מעשה כתיבה מן התורה, האם הסרת עטיפה באופן שיש כתב דבוק מלמטה הוי מעשה כתיבה או לא. ובפשטות נראה דלדברי הב"ח הוי כותב כיון דאין יכולים לקראו עכשיו, ואחרי הסרת העטיפה ראוי לקראו. אמנם יש לדחות, דגם מי ששם חפץ על איזה כתב אין יכול לקראו כעת, ובוודאי שאין בהסרת החפץ משום כותב ולא בשימתו משום מוחק. וצ"ל דיש הבדל בין שעוה שהוא דבוק לאות ומבטל את הכתב, ובין חפץ שאינו דבוק לאות. ונראה דאפילו לדעת הב"ח מותר להסיר את העטיפה אף באופן שהוא מגלה כתב למטה ממנו:

[סו] **תנן** (מכילתין בדף קד:): "כתב על גבי כתב... פטור". ופרש"י: "העביר הקולמוס על אותיות הכתובים כבר וחדשם" עכ"ל. חזינן מדבריו שהכותב דיו חדש על גבי דיו ישן פטור, שאף שכתב החדש ניכר, אינו נחשב כתיבה. וצ"ע מדוע, הא מעשה מלאכה שלו ניכר?

ונראה לפרש דאף דמעשהו ניכר, הא לא חידש בכתיבתו כלום, דקודם שכתב היה המסר ניכר, ובכתיבתו לא חידש שום מסר חדש:

ויש להעיר, דנראה דרש"י סותר את דברי עצמו. דבגיטין (יט.) על מה דאיתא שם דיו ע"ג דיו, סיקרא על גבי סיקרא פטור, פרש"י

וז"ל: "שהרי הוא כבתחילה לא כתב ולא מחק" עכ"ל. ומשמע דטעם דפטור כשכתב דיו על גבי דיו הוי משום דלא ניכר כלל הכתיבה שלו. ולפי סברא זו, אם כתב בכתב חדש על גבי אותיות ישנות חייב. ופסק זה סותר את דבריו בשבת:

ועל כרחינו צ"ל דאין כוונת רש"י בגיטין דמיירי באופן דלא כתב דבר חדש, אלא כוונתו דנחשב כאילו לא כתב דבר חדש כיון דלא הוסיף שום מסר חדש. והבאור, דכיון דכבר היה נקרא, אין כתב העליון מחדש כלום וממילא אינו כתב חדש. וכוונת רש"י בגיטין לפרש דכתב על גבי כתב פטור משום דאין כתיבה זו נחשבת כתיבה חדשה:

ויש לחקור, הא דכתב עליון על גבי ישן אינו כתב, אם זה מושג בכתיבה (בכל התורה כולה), או משום מלאכת מחשבת ופטור רק בשבת:

עיין בגמרא (מכילתין קד:): "כתב על גבי כתב (פטור): מאן תנא? אמר רב חסדא דלא כרבי יהודה דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת [פרש"י: ונמצא שם נכתב במקומו אבל לא בכוונה] מעביר עליו קולמוס [פרש"י: לכוונת שם על כל אותיות כאלו הוא כותבן] ומקדשו דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים אין השם מן המובחר" עכ"ל. חזינן דנחלקו רבי יהודה וחכמים אם כתב עליון הוי כתב או לא, דלר' יהודה כתב עליון הוי כתב (וממילא הס"ת כשר, ובשבת חייב), ולחכמים אינו כתב (וממילא הס"ת פסול, ובשבת פטור), וסתם המשנה כחכמים שאינו כתב:

אמנם במסכת גיטין נחלקו האמוראים אם כתב עליון הוי כתב. דאיתא שם (דף כ.): "אמר רב חסדא גט שכתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן, דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה [פרש"י: שהיה טועה וסבור שהוא צריך לכתוב יהודה] וטעה ולא הטיל בו דלת [פרש"י: הרי השם כתוב אלא שהוא שלא לשמו] מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים אין השם מן המובחר. אמר רב אחא בר יעקב דילמא לא היא, עד כאן לא קאמרי רבנן התם דבעינא זה אלי ואנוהו וליכא, אבל הכא לא" עכ"ל. חזינן דלר' אחא אפילו החכמים מודים דכתב עליון הוי כתב, וגט הנכתב על ידי העברת קולמוס כשר, ולרב חסדא היא מחלוקת תנאים:

ועיין ברשב"א (גיטין כ.) שהקשה וז"ל: "ואיכא למידק לרב חסדא דאמר דלרבנן לא הוי כתב, מאי קאמרי ליה אין זה השם מן המובחר דמשמע מן המובחר אינו, הא כתב מיהא הוי. ומצאתי בירושלמי בפרק הבונה שהקשו כן ופריקו בשיטתו השיבוהו (כמו לטעמיך) בשיטתך שאתה אומר כתב הוא, אף הוא אינו מן המובחר" עכ"ל הרשב"א:

וז"ל הירושלמי (שבת פי"ב ה"ה. והבאתי הלשון ע"פ גירסת הקה"ע, ואינה גירסא הנדפסת): "היה צריך לכתוב את השם, ונתכוון לכתוב יהודה, ושכח ולא כתב דלת, הרי השם במקומו הוא. מוחקו ומקיימו הוא בקדושה. רבי יהודה אומר מעביר את הקולמוס עליו ומקיימו. אמרו לו אף הוא אינו מן המובחר. מחלפה שיטתיה דרבנן דר' יהודה תמן הן אומרים כתב, והכא הם אומרים אינו כתב? בשיטתו השיבוהו בשיטתך שאת אומר כתב הוא אף הוא אינו מן המובחר" עכ"ל הירושלמי (ע"פ גירסת הקה"ע והסכים עמו הרידב"ז שם, וע' בפנ"מ):

ופירוש הירושלמי, דלת"ק המכוין לכתוב יהודה במקום שצריך לכתוב את השם, ובטעות שכח את אות ה"דלית", מותר למחוק מש"כ ולכתוב את השם במקומו. ולדעת ר' יהודה, יעבור בדיו לשם קדושת השם על אותיות השם שנכתבו שלא בקדושה וזה מקדשם. חזינן דלר' יהודה כתב עליון יש לו דין כתב. ומשמע דחכמים ג"כ מודים דכתב עליון הוי כתב, אבל ס"ל דאין לכתוב השם כן משום דאינו מן המובחר. ולכן מקשה הירושלמי סתירה בדברי החכמים דהם פוסקים דכתב עליון אינו כתב. ומסיק הירושלמי, דחכמים ס"ל דכתב עליון אינו כתב, אלא לדברי ר' יהודה הסובר דכתב עליון הוי כתב אומרים דאפילו הכי אין לכתוב השם על ידי העברת קולמוס דאינו כתב יפה. ועפ"ז מיושב הלשון "אין השם מן המובחר" לדעת רב חסדא:

אמנם מצאנו מהלך אחר לסוגין בתוספות (גיטין דף יט. ד"ה דיו) וז"ל: "תימה דהכא משמע דדיו על גבי דיו לא כלום הוא לענין שבת וה"ה לענין גט דמדמי בסמוך לשבת ומשמע דליכא מאן דפליג, ולקמן (דף כ.) אמרינן כתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן, דלר' יהודה הוי כתב. ועוד דרב אחא מסיק לקמן דאפילו רבנן מודו גבי גט דהוי כשר. ואומר רבינו יצחק דלקמן ודאי שכתב הראשון היה שלא לשמה, וכתב השני עושהו לשמה, חשיב כתב לרבי יהודה, ולרב אחא אפילו לרבנן חשיב כתב גבי גט. אבל הכא שכתב שני אינו מתקן כלום, אפילו רבי יהודה מודה דלא חשיב כתב. ובפרק הבונה (שבת דף קד:) דתנן כתב על גבי כתב פטור, ואמר רב חסדא מתניתין דלא כר' יהודה, לא בעי לאוקמי כשאין כתב השני מתקן כלום דאפילו רבי יהודה מודה דאינו כתב, משום דמתניתין משמע ליה דבכל ענין פטור, אפי' כתב גט או ספר תורה שלא לשמה והעביר עליו בשבת קולמוס לשמה, להכי מוקי כרבנן. אבל לרב אחא בר יעקב ע"כ לא מיתוקמא מתני' בכל ענין, דהא בגט אפילו רבנן מודו דהוי כתב. ולדידיה אתיא מתניתין נמי כר' יהודה, וכגון שאינו מתקן בכתב השני כלום" עכ"ל:

ועיין ברמב"ן (שם בגיטין) דהביא שני מהלכים לתרץ קושית התוס', וז"ל: "ומתרץ הר' שמואל, דהכא (דף יט) בשהכתב יבש ולא אהנו מעשיו, אבל התם (בדף כ) בשעדיין הוא לח והכותב על כתב לח כתב הוא. ואינו נכון דגרס' בפ' הניזקין גבי ההוא דאמר ס"ת שכתבתי אזכרות שבו לא כתבתים לשמן. ואקשינן וליעבר עליה קולמוס ולקדשינהו והתם יבש הוה. ומיהו לאו קושיא היא כלל דהכא אליבא דרבנן אתיא שמעתין" עכ"ל:

חזינן מהרמב"ן דלר' שמואל לאחרי שמתייבש הדיו התחתון אין כתב עליון כתב דלא אהנו מעשיו. ולא נחלקו האמוראים כי אם בדיו לח, דלא נגמר מעשיו. דלר' אחא רק באופן זה הוי כתב, ולר' חסדא נשאר דין זה במחלוקת התנאים. ובציור כזה מיירי הסוגיא בשבת והסוגיא בדף יט.:

והרמב"ן עצמו ס"ל דהסוגיא בדף יט. אזלא אליבא דחכמים דכתב עליון אינו כתב. אמנם לפי ר' יהודה כתב עליון הוי כתב. ואין נ"מ בין תיקן בו דבר או לא. (וכל זה כדעת הירושלמי והרשב"א הנ"ל.):

עוד הוסיף שם הרמב"ן להקשות איך מפרש ר' אחא בר יעקב את המשנה בשבת דכתב על גבי כתב פטור, דהא ר' אחא ס"ל דכתב עליון הוי כתב ותירץ וז"ל הרמב"ן: "איכא למימר מוקי לה בסיקרא ע"ג דיו ודברי הכל. אי נמי סבר שאני לשמה (דגט) משבת דגבי שבת מלאכת מחשבת בעינן ולא אהנו מעשיו שכבר נכתב" עכ"ל:

ובבאור תרוצו השני. ע' לעיל שהבאתי דלרש"י כתב על גבי כתב פטור אפילו אם כתב התחתון כבר ישן וקשה לקראו, וכתב העליון מחדשו. ובארתי, דכל זמן דנוכל לקראו הכתב התחתון הוי עדיין כתיבה קיימת ופטור על כתב העליון כיון דאין שינוי במסר. והרמב"ן מודה לסברא זו, אמנם ס"ל דלר' אחא לא נאמר סברא זו אלא לגבי שבת כיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה. אבל אינה סברא במושג של כתיבה בעלמא, זאת אומרת, דכתב חדש הוי אלא דלא קיים שום מסר וחלות חדשה וממילא פטור בשבת. ובזה פליג ר'

צבע אדום. וה"ה דכותב בצבע אדום [סז] על גבי דיו שפטור שאע"ג שמוחק את הדיו, הוי מקלקל. אמנם הכותב דיו על גבי צבע אדום חייב שתים, אחת משום כותב ואחת משום מוחק [עיין במלאכת מוחק סעיף י'.] אמנם צבע כחול על גבי אדום פטור. ויש סוברים דהמעביר דיו על גבי סיקרא הוי רק ספיקא דאורייתא ופטור מקרבן:

חסדא וס"ל דזה מושג בכתיבה ואינו דווקא סברא בשבת. ומהא דלא חילק התוספות בין שבת לשאר הדינים המובאים משמע דהם מודים דהוי דין בכתיבה ולא רק בשבת:

ולמסקנה, יש ג' מהלכים איך לתרץ את הסתירה בין הסוגיות:

א. שיטת הר"י דאם כתב העליון מתקן הוי כתב לרבי יהודה (ולרב אחא אפילו לרבנן) אמנם כשכתב העליון אינו מתקן כלום, הכל מודים דלא חשיב כתב:

ב. שיטת ר' שמואל דכתב עליון אינו כתב כי אם כשכתב התחתון עדיין לח:

ג. שיטת הרמב"ן והרשב"א (שהיא שיטת הירושלמי) דלרבי יהודה כתב עליון הוי כתב אפילו לא תיקן כלום, ולחכמים לא הוי כתב אפילו אם נתחדש בו דבר:

ולהלכה, אי העביר קולמוס לשמה על גבי גט הנכתב שלא לשמה (דהיא המחלוקת שבין ר' חסדא ור' אחא), ע' רשב"א (גיטין כ. ד"ה הא דאמר) וז"ל: "ולענין פסק הלכה, כתב רבינו חננאל כיון דלא אמר בהדיא לא כשר ולא פסול חיישינן ליה (ואם קיבלה גט זה אסורה לכהן). אבל הרמב"ם כתב דאינו גט לומר דאין חוששין לו ולא פסלה מן הכהונה. ונראים דברי רבינו חננאל, דהא לדברי רב אחא גט כשר לכולי עלמא. ואע"ג דלקולא לא עבדינן כוותיה, לחומרא מיהא לחוש חוששין לו. ושמא הזקיקו לרב (הרמב"ם) לומר כן מפני שבמקומה בפרק הבונה (שבת קד:) גבי מתניתין כתב על גבי כתב פטור, אמרינן עלה מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכו', ולא איתמר התם הא פלוגתא דפליג עליה רב אחא. דעלמא הא דרב חסדא עיקר ודרב אחא דחייה בעלמא הוא" עכ"ל הרשב"א:

ומחלוקת הזאת בין הרמב"ם והר"ח מובאת בשולחן ערוך (אבן העזר סימן קל"א ס"ה) וז"ל: "גט שכתבו שלא לשמה, אע"פ שהעביר עליו קולמוס לשמה, אינו גט. ויש אומרים שחוששין לו" עכ"ל:

ועיין בש"ע (בהלכות תפילין סי' ל"ב סכ"ז) וז"ל: "אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם רישומן ניכר כל כך שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקראם, מותר להעביר קולמוס עליה להטיב הכתב ולחדשו, ולא הוי שלא כסדרן" עכ"ל. ומוכח דאף דהאותיות נמחקו קצת, אין הכתב שעליהם מבטל כתב התחתון כ"ז דעדיין יכול לקרוא כתב התחתון, דאל"ה הרי התפילין פסולים משום דנכתבים שלא כסדרם. ומזה מוכח דבכל התורה כולה כתב עליון על גבי תחתון אינו כתב כלל. גם מוכח דהשיעור של כתב התחתון להחשב עדיין כתב הוי שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקראו. וכן הבאתי בפנים:

אמנם יש להעיר, דלכאורה דברי הש"ע סותרים אלו את אלו. דבהלכות גירושין חשש לדעת ר"ח דיש להחמיר כדעת ר' אחא דכתב עליון הוי כתב. ולכן בתפילין פסול אם מעביר קולמוס על הכתב לחדשו משום דהוי שלא כסדרן. ואיך פסק דמותר לכתחילה להעביר קולמוס וצ"ע. וצ"ל דכיון דלדעת התוספות לכ"ע כתב עליון אינו כתב אלא אם כן חדש בו דבר, ולדעת ר' שמואל כתב עליון אינו כתב אא"כ הוי הדיו עדיין לח, התיר הש"ע. ואף דלדעת הרמב"ן עדיין נחלקו ר' אחא ור' חסדא, ולדעת ר' אחא כתב עליון הוי כתב בציורים אלו, לא חשש הש"ע להחמיר כשיטת ר"ח דכתב עליון הוי כתב בצירוף שעת הרמב"ן כיון דלדעת תוספות אין כאן חשש של כתב עליון הוי כתב. ודוק:

וע"ע במג"א סי' ל"ג סק"ז דאם נכרי השחיר רצועות של תפילין, שיחזור ישראל וישחירם לשמן וכשר כר' אחא, ע"ש בדגול מרבבה ורע"א. אמנם הדגמ"ר שם פסק כר"ח להלכה דאין לכשרם אפילו בס"ס:

[סז] **איתא** בגמרא גיטין (דף יט.) וז"ל: "איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת [פרש"י: ע"מ לכתוב שתי אותיות בשבת חייב, וזה מוחק התחתונות סיקרא, וכתב העליונות דיו] רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. דיו ע"ג דיו, סיקרא על גבי סיקרא פטור [פרש"י: שהרי הוא בתחילה לא כתב ולא מחק]. סיקרא ע"ג דיו, אמרי לה חייב ואמרי לה פטור. אמרי לה חייב, מוחק הוא [פרש"י: ולא כותב שמתחילה היה כתוב הגון מעתה]; אמרי לה פטור מקלקל הוא [פרש"י: והוה ליה כמוחק ע"מ שלא לכתוב ולמאן דמיחייב לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר]. בעא מיניה ריש לקיש מר' יוחנן עדים שאין יודעים לחתום, מהו שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו? כתב עליון כתב או אינו כתב? [פרש"י: דהא אמרת לעיל חייב שתים] א"ל, אינו כתב. א"ל והלא לימדתנו רבינו כתב עליון כתב לענין שבת? א"ל וכי מפני שאנו מדמין [פרש"י: שאנו אומדים וסבורים ואומדין מאומד לבנו להחמיר] נעשה מעשה [פרש"י: להקל אפי' לענין שבת אם בא מעשה לידינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה]. רב פפא אמר ברוק. וכן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה ברוק" עכ"ל. חזינן דהכל מודים דדיו על גבי דיו פטור, ורבי יוחנן אמר שדיו על גבי סיקרא חייב, אמנם למעשה החמיר שלא להקריב קרבן ושלא להקל להתיר חתימת עדים באופן זה:

וכעין זה איתא ג"כ בירושלמי (פרק הבונה ה"ד) וז"ל: "אמר רבי אבא בר ממל בסררה עדים שאינן יודעין לחתום. ר' שמעון בן לקיש אמ' רושם לפניהן בדיו והן חותמין בסיקרא בסיקרא והן חותמין בדיו. אמר ליה רבי יוחנן מפני שאנו עסוקין בהילכות שבת אנו מתירין אשת איש? אלא מביא נייר חלק ומקרע לפניהן והן חותמין" עכ"ל הירושלמי. אמנם חזינן הבדל בין הירושלמי ובין הבבלי, דעל פי הירושלמי הכותב בסיקרא על גבי דיו הוי כותב, ולבבלי הוי מוחק ולא כותב. חזינן דבצבע חדש לגמרי נחשב כתיבה חדשה אם היא מתקנת. אמנם אם הכתיבה הראשונה היתה יותר הגונה, וכמו בסיקרא על גבי דיו, אינה נחשבת כתיבה חדשה לדעת הבבלי:

[**והמעלות** שיש לדיו מסיקרא הוי דקיים יותר (מוכח בסוגיא דשבת קטו:) ושהוא שחור (ע' משמעות הרמב"ם פ"א מהל' תפילין ה"ה), וסיקרא הוא אדום:]

אמנם בכותב דיו על גבי סיקרא כיון שיותר קל לקרוא דיו מלקרוא סיקרא הרי זה נחשב לכתיבה חדשה (וגם למחיקה של כתב הראשון) וחייב:

[**אגב** אורחא, יש להעיר מדוע בעדים החותמים בדיו ע"ג סיקרא הגט פסול, לפי ר' אלעזר הסובר דעדי מסירה כרתי ודכתב לה דקרא הולך על כתיבת הגט ולא על חתימתו. וממילא מן התורה אין העדים מחויידים לחתום על הגט. ואפילו אם פסולים חתמו אין הגט פסול רק מדין מזוייף מתוכו. וצ"ל דאפילו לר"א כיון דצריכים לחתום על גט מתקנת חכמים, חז"ל תיקנו שיהיה דין "וכתב" על חתימתם כמו על כתיבת הגט. וממילא גט זה פסול מדרבנן לר"א כמו שהוא פסול מה"ת לר"מ. ודוק:]

כז. **יש** מי שאומר שהמעביר דיו לשמה על מה שנכתב שלא לשמה כדי להכשיר, כגון המעביר דיו [סח] לשמה על גט שנכתב שלא לשמה, או על שם הקדוש שנכתב שלא לשמה, הוי ספק חיוב כיון דתיקן הגט או הספר. אמנם דעת רוב הפוסקים שכתיבת דיו על גבי דיו נחשב כתב על גבי כתב בכל אופן ופטור:

כח. **הכותב** בשבת כתב [סט] שאינו ניכר, אם הוא כתב הניכר על ידי הוספת חומר חדש פטור על הכתיבה וחייב על ההוספה. ואם הוא כתב הניכר על ידי חימום או בדרך אחרת בלי הוספת חומר פטור בין על הכתיבה ובין על החימום:

אמנם ע' רמב"ם (הלכות שבת פרק י"א הט"ז) וז"ל: "המעביר דיו על גבי סקרא חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק, העביר דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא או סקרא על גבי דיו פטור" עכ"ל. וקשה, דלמסקנת הגמרא פסק ר' יוחנן דהכותב דיו על גבי סיקרא פטור מקרבן. (וע' במעשה רקח ובשאר אחרונים שהקשו קושיא זו על הרמב"ם.) ובאמת הרמב"ם פסק (פ"א מגירושין הכ"ג) כר' פפא דעדים שאינם יודעים לחתום, רושמים על הנייר ברוק. ומדוייק דאין לרשום בסיקרא וכמסקנת הסוגיא. וממילא שיש סתירה בדבריו מהא דפסק בהל' שבת דכתב דיו על גבי סיקרא חייב, וצ"ע:

ועיין בנשמת אדם שתירץ וז"ל: "וצ"ל דהרמב"ם מפרש "בשביל שאנו מדמין" לא כפרש"י אלא דר"ל וכי בשביל שאנו מדמין גט לשבת נעשה מעשה ללמוד גט משבת, אלא אע"ג דלענין שבת הוי כתב מ"מ לענין גט לא נעשה מעשה להכשיר". וע' לעיל בסק"מ שהבאתי מהר"ן והאור זרוע שיש לחלק בחק תוכות בין שבת לגט, דאין חקיקה נחשב כתיבה, אמנם לגבי שבת, דאזלינן בתר המטרה, נחשב חקיקה לכתיבה. וכמו כן נוכל לפרש כאן דאפילו אי ס"ל דדיו על גבי סיקרא אינו כתב חדש, אלא הוי כדיו על גבי דיו, כיון דמטרתו שיהיה כתב בדיו ולא בסיקרא, נחשב המעשה הזה מלאכת מחשבת וחייב:

ובאמת לשון הירושלמי המובא לעיל יותר מדוייק על פי מהלך זה מעל פי רש"י משום דז"ל הירושלמי: "אמר ליה רבי יוחנן מפני שאנו עסוקין בהילכות שבת אנו מתירין אשת איש" עכ"ל, ומשמע דר' יוחנן מחלק בין שבת לגט. (ודיוק זה מצאתי בספר דברי יחזקאל.):

[**אמנם** באמת ק"ק, דבגמרא גיטין (דף לז.) ג"כ איתא לשון הזה "וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה", ושם אי אפשר לפרש הלשון בדרכו של הנשמת אדם:]

ובמשנה ברורה (סימן ש"מ סקכ"ב) פסק כדברי הרמב"ם ולא חשש אפילו להביא שיטת רש"י וז"ל שם: "אבל אם העביר דיו על גבי סיקרא חייב שתים אחת משום כותב שעכשיו הוא כתב הגון יותר מבראשונה ואחת משום מוחק שמוחק בכתיבתו את ב' אותיות התחתונות ואם העביר סיקרא ע"ג דיו פטור דמקלקל הוא":

יש עוד להעיר דהרמב"ם הביא כל הסוגיא של דיו ע"ג סיקרא וע"ג דיו ושל סיקרא ע"ג דיו וסיקרא בהלכה ט"ז והביא הדין של כתב ע"ג כתב בהלכה י"א. ומשמע דאין דברי ר"י ור"ל פירוש לדין כתב על גבי כתב אבל הם ב' דינים שונים. ואולי סובר שסוגיא דר"י ור"ל מיירי שכותב כשהדיו עדיין לח (דומה לשיטת ר' שמואל שהבאתי לעיל), וצל"ע כעת:

ומש"כ דהכותב כחול על גבי אדום פטור, ע' בבה"ל סי' ל"ג ס"ד ד"ה פסול, וסי' ל"ב ס"ג ד"ה יכתבם, וסי' ל"ג ס"ג ד"ה הרצועות, דצבע "שחור" כולל אפילו כחול, וכחול על גבי אדום אינו כתב בהיר. משא"כ "דיו" הוי שחור ואינו כחול:

[סח] **כל** זה בארתי לעיל בסקס"ו:

[סט] **איתא** בירושלמי (מכילתין פי"ב ה"ד): "אמר רבי חייה בר בא

אילין בני מדינתא ערומין סגין [פ' הקה"ע: אלו בני מזרח חכמים הם ביותר]. כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקון לחבריה [כשאחד מהם רוצה להודיע לחבירו דבר סתר] הוא כתב במי מילין [ואינו ניכר הכתב ההוא לשום אדם] וההן דמקבל כתבייא הוא שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב [וניכרת הכתיבה]. עשה כן בשבת מהו? [ששפך הדיו על הנייר כתוב במי מילין מהו שיהא חייב] רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש תרווייהון אמרין והוא שכתב דיו על גבי דיו וסיקרא על גבי סיקרא אבל אם כתב דיו על גבי סיקרא וסיקרא על גבי דיו חייב. רבי יצחק בר משרשיא בשם רבנן דתמן חייב שתים משום מוחק ומשום כותב [פ' פני משה: ופשיט ליה מדאמרי'... דאם כתב דיו על גבי סיקרא חייב... וה"נ כדיו ע"ג סיקרא הוא וחייב]" עכ"ל הירושלמי. ופירוש דבריהם דכיון דלא היה הכתב נקרא עד שזרק עליהם את הדיו לא גרע ממעביר דיו על גבי סיקרא דחייב דנחשב מעשה כתיבה. וממילא הזורק דיו נחשב כותב וחייב:

אמנם ע' בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן ר"ל בד"ה אבל באמת) שפירש הירושלמי בדרך אחרת וז"ל: "הרי מבואר שכתב הראשון שאינו ניכר חשיב כתב, דאל"כ למה חייב אח"כ משום מוחק. ואעפ"י שבירושלמי שם מבואר שגם על השפיכת דיו אח"כ והוא מפליט את האותיות חייב משום כותב, היינו משום ששופך אח"כ דיו והוי ככתיבה שניה כמו דיו ע"ג סיקרא":

ולכאו' חזינן דההר צבי פירש קושית הירושלמי: "עשה כן בשבת מהו?" היא חוקרת לא רק על הכתיבה השנייה [בשפיכת הדיו] אלא גם על הכתיבה הראשונה [במי מילין], ומהלך זה מתנגד להבנת הקרבן העדה שפירש דהגמרא חוקרת רק על שפיכת הדיו בכתב שנייה. ומשמע שבכתב ראשון פטור משום שאינו כתב כלל שאינה נקראת. אמנם ההר צבי פירש דהגמרא פשטה דבין על הכתיבה ראשונה ובין על הכתיבה שנייה חייב. וע' בשו"ת אבני נזר (סי' ר"ג) דנראה שפירש ג"כ כהר צבי:

מיהו לענ"ד דבריהם צ"ע. דמנ"ל לחדש יותר ממה שהוכיח קה"ע. ויש סברא גדולה דהכתב הראשון אינו כלום, וגם יש ראיה לדברים אלו משאר מקומות בש"ס כדנפרש. ויותר נראה לפרש דהגמרא מוכיחה רק דהכתב השני של דיו על גבי המי מילין חייב, ופשטינן ליה מהא דדיו על גבי סיקרא חייב. וממילא ידעינן דכ"ש דדיו על גבי מי מילין חייב:

ויוצא נ"מ גדולה בין ההר צבי ובין הקרבן העדה לגבי מגלם על פילם בשבת דלפי ההר צבי אולי המגלם בשבת חייב משום כותב אמנם לקה"ע וודאי פטור. ואבאר יותר בזה לקמן בע"ה:

יש עוד להעיר. ע' לעיל סקס"ז דהבאתי מח' רש"י ורמב"ם אם הכותב דיו על גבי סיקרא חייב. דהרמב"ם מחייב ורש"י מפרש שר' יוחנן חזר מדבריו. וקצת קשה, דהירושלמי בסוף דבריו גם כן מביאה השאלה של ר"ל שרצה לדמות חתימת העדים בדיו על גבי סיקרא למימרא של ר' יוחנן לחייב הכותב בדיו על גבי סיקרא. וע"פ רש"י ק' איך הירושלמי פשטה דהכותב על גבי מי מילין חייב מהא דר'

יוחנן חייב הכותב בדיו על גבי סיקרא, הא ר' יוחנן חזר מדבריו. וצ"ל דכל הסוגיא הזאת איירי קודם חזרתו:

כט. [ע] **המצלם** [שקוראים פוטוגרף] בשבת פטור אא"כ הוא מצלם בסוג מצלמה הנפתחת מעצמה. הפותח את הצילום [שקוראים דעוועלאפ] בשבת או המצלם במצלמה שהתמונה נפתחת מעצמה חייבים משום

ולכאורה דרכו של ההר צבי בסוגיא נסתרת מסוגיא ערוכה בבבלי (גיטין יט:) וז"ל: "אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטך מגורשת, חיישינן שמא במי מילין כתבו [פרש"י: ונבלעו ואמרן לעיל (גיטין יט.) כתבו במי טריא ואפצא כשר]. מיתיבי הרי זה גיטך ונטלתו וזרקתו לים או לאור או לכל דבר האבד, וחזר ואמר שטר פסים הוא שטר אמנה הוא מגורשת, ולא כל הימנו לאוסרה. טעמא דאיכא כתב, הא ליכא כתב לא? [פירוש: דאי בנייר חלק, מדוע לא חידש לנו הברייתא רבותא יתירתא דאפילו כשהבעל מסר לה נייר חלק והיא זרקה את הנייר לים שמגורשת ולא כל הימנו לאסרה אחר מסירת הגט. אלא ע"כ מהברייתא מוכיחה הגמרא דאם לא נכתב עליו כלום אינו גט. ומסיק הגמרא] כי קאמר שמואל דבדקינן ליה במיא דגרא [מין צבע, ע' רש"י, תוס', וערוך] אי פליט פליט, ואי לא פליט לאו כלום הוא. וכי פליט מאי הוי השתא הוא דפליט? [פרש"י: וכשהיו בלועות לא היה כתב] שמואל נמי חיישינן קאמר [פרש"י: שמא לא נבלעו יפה ואם מת אסורה לכהן וחולצת ולא מתייבמת דספק גרושה היא] עכ"ל:

וע"ש בתוספות (שם בד"ה טעמא) וז"ל: "ונייר חלק דקאמר שמואל לא בשעת נתינה ראו שהוא נייר חלק דא"כ אפילו היה ודאי כתוב במי מילין אינו גט כיון דבשעת נתינה כבר נבלעו האותיות כדאמר בסמוך כי פליט מאי הוי השתא הוא דפליט אלא שעה אחת אחר נתינה כשיעור שהאותיות יכולות להבלע ראו שהיה נייר חלק ועוד י"ל דבשעת נתינה ראו מרחוק ודומה להם נייר חלק ושמא אם היו מעיינין היו האותיות ניכרים" עכ"ל:

מתום' חזינן דכל הסוגיא איירי שהיה הכתב ראוי לקרוא בשעה שנכתב ואחר כך יכול לקוראו רק על ידי הוספת הדיו. וזה סותר לדברי ההר צבי הסובר דאף דאין יכול לקראו נחשב כתב:

וע"ש עוד בדברי ההר צבי וז"ל: "אולם ברש"י גיטין (דף יט ע"ב) מבואר שכתב שאינו ניכר אעפ"י שיש לו תקנה אינו נקרא כתב. דאיתא שם: אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטך מגורשת, חיישינן שמא במי מילין כתבו. מיתיבי ה"ז גיטך ונטלתו וזרקתו לים וכו', כי קאמר שמואל דבדקינן ליה במיא דגרא אי פליט פליט ואי לא פליט לאו כלום הוא, וכי פליט מאי הוי השתא הוא דפליט. ופירש"י השתא הוא דפליט וכשהיו בלועות לא היה כתב. אלא שגם לענין זה יש לחלק בין כתב שאינו ניכר שאין לו תקנה אלא ע"י הוספת חומר חדש (כההיא דגיטין בכתבו במי מילין שנפלט רק ע"י מיא דגרא שהוא צבע שמעבירים עליו וכפירש"י שם), דאז אינו משוי לכתב הראשון לכתב רק החומר שהוא מוסיף נחשב לכתב חדש, ובין הנידון... שיש תקנה לפליטת האותיות של הכתב הראשון בלי הוספת כל חומר חדש אלא ע"י פעולת האש בלבד שאז פעולת האש משוי ליה לכתיבת הראשון לכתב וכתוב ועומד הוא" עכ"ל ההר צבי:

אמנם באמת לא הבנתי קושיתו והוכחתו. דבתוס' שם בסוגיא פירש דמיירי דהכתב היה כתב הנקרא בשעת כתיבתו אלא דאחר כך נבלע בתוך הנייר. וזה משמע ג"כ ברש"י שם וז"ל: "שמא במי מילין כתבוהו ונבלעו" עכ"ל. הא חזינן דהסוגיא מיירי באופן דהיה כתב הנקרא בהתחלה. ואין זה ענין כלל לסוגית הירושלמי דמיירי בכתב שאינו יכול לקרוא בהתחלה:

ועיין בהר צבי מש"כ לפרש הפמ"ג (בסימן ש"מ במ"ז סוף סק"ג) וז"ל: "ואותן הכותבים דברי סתר בנייר עם חלב שנחלב ולא נתבשל ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר וכשבא לחבירו נותן אותו אצל האש ושלהבת ומתחמם וניכר הכתב ההוא (עיין בירושלמי כענין זה), אם עשה כן בשבת י"ל דחיוב חטאת ליכא, ומ"מ מדרבנן אסור" עכ"ל. וביאר ההר צבי ד"בנידון של הפמ"ג שאינו מוסיף דיו חדש אלא שע"י פעולת האש עושה את הכתב הראשון שיפלטו האותיות ואין זה כתב חדש אלא מפליט את הכתב הראשון שהוא כתוב ועומד" עכ"ל. אמנם זה אינו ענין לדברי הפמ"ג. דהוא מפרש דכתב שאינו יכול לקרוא אינו כתב, ואפילו אם מביא אותו תחת האור שאז יכול לקראו לא נחשב לכתב כלל. ואינו דומה לציור הירושלמי ששם שמו עליו דיו ואז יכול לקרוא, דבציור הירושלמי אחרי שימת הדיו הוא נקרא בכל אופן וממילא חייב משום כותב בשימת הדיו. אמנם בציור של הפמ"ג האור לא משווהו לכתב רגיל, רק שיכולים לקרוא אותו נגד האור. וממילא פטור על כותב:

ויש לדון, בציור שהכל יכולים לקרוא הכתב אחרי החימום, האם הוא מלאכה דאורייתא לקרב את הנייר לחימום כדי לעשות הכתב. והפמ"ג בוודאי ס"ל דפטור. ואולי ההקרבה נחשב גרמא ולא מעשה כיון דאין זה הדרך לכתוב:

[ע] **וע"פ** הס"ק הקודם יש לבאר מהו דינו של המצלם בשבת, האם חייב או פטור משום כותב או משום צובע. והמעשה הוא שמכניס אור על הפילם ועושה עליו רושם. ובצילום רגיל משאירים את הפילם עד דעושים תמונות מהצילום. ונראה דכיון דלא שייך לקרוא התמונה עד שעושים נגטיב מהפילם, בוודאי דהמצלם אינו כותב ואינו צובע. וע' לעיל שהבאתי דלדעת ההר צבי יש לחייבו. אמנם כבר דחינו דבריו שם בטוטו"ד. ומיהו יש לחקור אם הפותח את הצילום עושה מעשה מלאכה:

ולכאורה כל דברינו הם רק בפילם שיש צורך לפתחו. אמנם באלו הנפתחים מאליהם, וגם באלו שקוראים דיג'יטלי נראה דהמצלם שהוא מתחיל המלאכה וכל שאר המעשה נעשה מעצמו. ונראה דשאלה זו תלויה במח' אי זה נחשב מעשה או גרמא. ונראה דהמצלם בשבת במצלמות העושות תמונות מעצמן חייב ע"פ רוב הפוסקים:

ויש לחקור עוד אם הפותח צילומים מנגטיב נחשב מלאכת כותב או מלאכת צובע או מלאכת מכה בפטיש. ובוודאי דע"פ שיטת רש"י דהרושם בשבת פטור (ע' לקמן סק"צ) אין בפיתוח צילומים משום מלאכת כותב אא"כ יש אותיות בתמונה. אמנם ע"פ שיטת הרמב"ם דהרושם הוי תולדת כותב, יש לחקור אם זה נכלל באיסור רושם:

ונראה דאף לדעת הרמב"ם אין בפיתוח צלומים משום רושם, דמהירושלמי והרמב"ם מוכח דרושם הוי דווקא ברושם רשמים וצורות כדרך שהציירין רושמים לפני שצובעים, וזה אינו ענין לפיתוח צילומים:

ובאמת השאלה היא בצייר המצייר בצבע וכיו"ב האם זה נחשב מלאכת כותב, או אולי זה נחשב מלאכת צובע שמטרתו לשים צבע על דברים. ואי ס"ל דהוי צובע ולא כותב, אולי הפותח צילומים הוי צובע ולא כותב. אמנם אולי פטור משניהם דאין מעשה שלו נחשב לא לכותב ולא לצובע:

ונראה דהפותח צילום שאין בזה כתב אלא תמונות של אנשים פטור לגמרי משום דזה אינו מעשה צובע ואינו מעשה כותב. כותב אינו, דאינו מסר. ואולי אינו צובע משום דצובע הוי שמייפה חפץ.

מכה בפטיש. ואם יש אותיות בתמונה חייב ג"כ משום כותב. המדבר אל מכונת [עא] הפונוגראף או ליד מכונת הטייפ רקורדר אין בו משום כותב, ויש לדון אם יש בו משום בונה. יש לדון אם מותר להשתמש באורים ותומים בשבת:

ל. **הכותב** שתי אותיות [עב] בשני כותלי זוית או בשני דפי פנקס באופן שיכולים לקראן ביחד חייב:

לא. **הכותב** אות אחת [עג] בארץ ואות אחת בקורה פטור שהרי אין יכולים לקרוא שתי האותיות יחד, וכן הכותב שתי אותיות בשני דפי פנקס ואינן יכולים לקראם ביחד פטור:

לב. **הכותב** על נייר אות אחת ובאותו יום נסע [עד] למדינה אחרת ושם כתב אות שנייה על נייר אחר, חייב משום כותב, כיון שאם מקרב את הניירות יכול לקראן ביחד. אמנם באופן שצריך לחתוך פינקס וכיו"ב כדי לקרבם פטור שאין שתי האותיות נקראות יחד:

לג. **הכותב** שתי אותיות על אותו נייר באופן [עה] שלא יכול לקוראם יחד בלי לחתוך את

וזה לא נעשה ליפוי אלא לזכרון דברים. ואולי המפתח את הנגטיב לתמונה הוי מלאכת צובע. אמנם השלב הראשון שעושה את הנגטיב לכאורה אינו לא כותב ולא צובע:

ונראה דהפותח את הנגטיב לתמונה חייב משום מלאכת מכה בפטיש. אמנם קשה להבין איזו מלאכה יש בעושה הנגטיב, ונראה דאסור רק משום עובדא דחול:

אחרי שכתבתי כל זאת, מצאתי בספר שערים מצויינים בהלכה (סי' פ' סקנ"ד) שהביא משו"ת קרן לדוד (סי' ק"ב) ומהגהר"י שטייף דס"ל דהמצלם חייב משום כותב, והנלע"ד כתבתי. וע"ע בשו"ת אגר"מ (ח"ד סי' מ' אות י'):

[עא] **ז"ל** שו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סימן מו) "והגאון מהרי"ח ז"ל בס' בן איש חי ח"ב (ד"מ ע"ב) כ' שהמדבר אל מכונת הפונוגראף בשבת חייב משום משרטט, ונראה דס"ל דליכא בהכי משום כותב, אע"פ שמשמיע קול לאחר מכן. שאין דרך כתיבה בכך, וגם לא מצינו מלאכת כותב כיוצא בזה במשכן. ובדיבור או בנגינה ליד מכונת הטייפ רקורדר אין אפילו חריץ ובר חריץ, ואין בזה משום משרטט כלל". וע"ע מש"כ בזה במלאכת משרטט סקי"ד. וע' בעיין בשלחן שלמה (סי' ש"מ סקי"א) דמחייב משום בונה (כמובן לאלו המחייבים בונה בכלים) משום עושה בכך כלי:

עיין בדעת תורה (סי' ש"מ ס"ג) שחוקר אם מותר להשתמש באורים ותומים בשבת. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סוסי' ל') וז"ל: "בשולי התשובה בשו"ת נשאל דוד שם כותב דיש להביא קצת ראיה לחילוקו שכתב לחלק דכיון דעכ"פ הוא אינו מעשה כלל רק דממילא ניכר ופלט הכתב מכח אימוס אין כאן משום מלאכת איסור כלל, מהא דאמרינן במדרש שמואל (כ"א — כ"ב) כשבא דוד אל אחימלך היה שבת ושאל לו באורים ותומים. ובש"ס יומא ע"ג ע"ב איתא כיצד נעשית ר' יוחנן אמר בולטות ור"ל אמר מצטרפות, ואם איתא איך אפשר ושרי לעשות כן דהא בין למר ובין למר הוי ככותב, אלא ודאי צ"ל כיון דכתיבה ממילא קאתי ליכא קפידא, ומבואר דליכא לחוש דשאני אורים ותומים דהוי כתב שאינו מתקיים דמיד חזרו האותיות למקומן, דהא לכתוב אותיות אפילו שאינו מתקיים אסור, וגם אין לומר דלא הוי דרך כתיבה בכך, כי זה דרך כתיבה דידיה כי ככה משפט האורים כל מתי ששואלין בה, אלא ודאי כיון דלא קעביד מעשה מותר לעשות כן בשבת" עכ"ל:

[עב] **תנן** במכילתין (דף קד:): "על שני כותלי זוית ועל שני לווחי פינקס והן נהגין זה עם זה חייב" עכ"ל. ופרש"י: "על שני כותלי זויות. אחת במזרח ואחת בצפון סמוכות זו לזו במקצוע: על שני לוחי פנקס. פנקס של חנוונים כעין אותן של סוחרים, שיש להם לוחים הרבה חקוקין וטוחין בשעוה. על שני לוחי פנקס. רבותא אשמועינן, דאף על גב דלאו אלוח אחד הם, אם נהגין ונקרין זה עם זה, שכתובין על שני שפתי הלווחין סמוכים זה לזה, חייב" עכ"ל רש"י:

ומלה "נהגין", עיין בפירוש במשנה של הרמב"ם דפירש דהוא מלשון "והגית בו" (בספר יהושע פ"א פ"ח):

והביאור מדוע הכותב על שני כותלי הבית או על שני דפי הפינקס חייב דווקא אם יכול לקרא יחד הוי משום דכל כותב שהיה בבנין המשכן היה מעשה של רשימת אותיות כדי להבין איפה לשים קרש אחד על ידי חבירו. אמנם אם אינו יכול לקרוא שתי האותיות יחד, אין צירוף של הבנה בין שתי האותיות ואינו דומה לכתיבה של בנין המשכן:

אגב אורחא, יש להעיר על מה שהביא בבית יוסף (בסי' תקמ"ה) בשם אורחות חיים (ומביאו להלכה ברמ"א שם) דמותר לכתוב בלוחות של שעוה בחול המועד מפני שהכתב אינו מתקיים. וקשה דהא מדויק במשנה ומפורש רש"י דשעוה הוי כתב המתקיים. ומצאתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' י"ג) דצריך לחלק בין מה נקרא כתב המתקיים לגבי חול המועד ובין לגבי שבת. ולא ידענא מנ"ל חילוק זה. ועדיין צ"ע:

[עג] **תנן** במכילתין (דף קד:): "אחת בארץ ואחת בקורה כתב על שני כותלי הבית על שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור" עכ"ל. ופרש"י: "על שני דפי פנקס. שעשוי עמודים כמגילה, וכתב אות בעמוד זה ואות בזה, ואינו יכול לקרבן אלא אם כן יחתוך הפסק שביניהם, והוא הדין לכותלי הבית רחוקין זה מזה, ותנא ברישא שני כותלי הבית, דסתמא אין נהגין זה עם זה, והדר תנא שני דפי פנקס, והוא הדין לכותלי הבית, ולא זו אף זו קתני" עכ"ל. וכ"כ התוספתא (פרק י"ב ה"ה) וכ"פ הרמב"ם (פי"א הלכה י"א):

[עד] **איתא** בגמרא (דף קד:): "אמר רב אמי כתב אות אחת בטבריא ואחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסר קריבה. והתנן כתב על שני כותלי הבית, ועל שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור? התם מחוסר מעשה דקריבה, הכא לא מחוסר מעשה דקריבה" עכ"ל הסוגיא. ופרש"י: "מחוסר מעשה דקריבה. אינו מקרבן אלא על ידי קציצה המפסיק ביניהן, וכי קאמר רב אמי כגון כתב אחת על שפת לוח זו בטבריה, ואחת על שפת לוח זו בצפורי, ואתה יכול לקרבן שלא במעשה אלא קריבה בעלמא" עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם (פרק י"א הי"ב) וז"ל: "לקח גויל וכיוצא בו וכתב עליו אות אחת במדינה זו והלך באותו היום וכתב אות שניה במדינה אחרת במגילה אחרת חייב, שבזמן שמקרבן נהגין זה עם זה ואינן מחוסרין מעשה לקריבתן" עכ"ל:

[עה] **איתא** בירושלמי (פרק הבונה ה"ה) וז"ל: "היה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה ושכח ולא כתב דלת, הרי השם במקומו הוא מוחקו ומקיימו הוא בקדושה. רבי יהודה אומר מעביר את הקולמוס עליו ומקיימו. אמרו לו אף הוא אינו מן המובחר...

הנייר פטור. וכן הכותב אות אחד בחללו של אות השני באופן שלא יכול לקרוא לשניהם יחד:

לד. יש אוסרים [עו] לפתוח ולסגור ספר כשיש כתב על קצה הדפים משום מוחק [על הפתיחה] ומשום כותב [על הסגירה] ואולי דאסור מן התורה. ואסור רק כשמתקן אות על ידי הקירוב, אבל מותר לקרב אות אל אות

מחלפה שיטתיה דת"ק דרבי יודה (גירסא זו ע"פ הקה"ע. וקרוב לזה פירש הרידב"ז. וע' לעיל בסקס"ו דהבאתי יתר המימרא שהשמטתי כאן) תמן הוא אמר אינו מן המובחר. הא כתב, כתב הוא [פירוש: שהחכמים ס"ל דכתב על גבי כתב הוי כתב, אלא דאין לכתוב את השם כן לכתחילה מפני שאינו נראה יפה] והכא הוא אמר כתב על גבי כתב אינו כתב? [פירוש דכאן ס"ל דאינו כתב כלל. ומתרץ הירושלמי דצריך לפרש הברייתא ד"כתב על גבי כתב" באופן אחר והוא] מהו כתב על גבי כתב? חד לעיל מן חד" עכ"ל הירושלמי. ופירש הקה"ע: "שכתב אות אחד בחללו של אות השני ואין זה כתב. א"נ שלא כתבן בשורה אחת וא"א לחברן אם לא על ידי קגילה וה"ל כאינן נהגין זה עם זה. וקמ"ל אע"ג שהן על נייר אחד אין מצטרפין" עכ"ל הקה"ע. והפני משה פירש: "כגון שכתב אות אחת למעלה מהאות שלמטה ופטור היא מטעמא דאינן נהגין ונקרין זה עם זה" עכ"ל:

ועיין בבאור הלכה (סימן ש"מ ס"ד בד"ה במשקין): "יש להסתפק אם כתב אות אחת ואח"כ כתב אות אחרת למעלה על גבה אם זה מקרי שתי אותיות אחרי דאין נהגין זה עם זה ואין להביא ראיה מדאמר אחת בארץ ואחת בקורה דפטור ות"ל דלא היו סמוכין זה לזה כ"א זה למעלה מזה י"ל דנקט בלשון לא זו אף זו עי"ש במשנה. ועיין בירושלמי שפירשו המפרשים דהוא בכלל כתב ע"ג כתב ור"ל שאות אחת כתב למעלה ע"ג אות אחרת ופטור משום דאין נהגין זה עם זה ובאורס בירושלמי אינו מוכרח כאשר כתבתי בחידושי וגם דהש"ס שלנו אינו סובר פירוש זה דאל"ה מנ"ל דלא אתי כר' יהודה" עכ"ל הבאור הלכה:

ואת חדושי החפץ חיים על מסכת זו לא ראיתי. ואף דהוא נודק דכנראה דהבבלי לא פירש מח' התנאים כמו הירושלמי [וע' לעיל בסעיף כו דהארכתי לבאר את הסוגיא של כתב על גבי כתב], אמנם להלכה למעשה, מנ"ל שיחלוק הבבלי על היסודות שמפרש האחרונים בירושלמי שאם כתב שתי אותיות באופן שלא יכול קראם יחד בלי לקרוע הנייר פטור. ובפרט שדין השני מדוייק ג"כ בבבלי הנזכר בס"ק הקודם, ולכן כתבתי בפנים ההלכות היוצאות מהירושלמי. רק השמטתי מה שמחדש הפני משה דהכותב אות אחת למעלה מאות אחרת דפטור משום דאין נהגין זה עם זה משום דבדרך כלל כשכותבים שתי אותיות אחת למעלה מחבירה יכולים לקרוא את שתי האותיות יחד וממילא חייב:

[עו] **עיין** בלבוש (סי' ש"מ ס"ד) שכ': "אותם ספרים שכותבים עליהם בראשי חודי הדפים למעלה או מלדדין אותיות או תיבות כמו שנהגו קצת שאותם הספרים אסור לפותחן בשבת משום מוחק שהרי שובר ומוחק האותיות וכן לחזור ולסוגרן אסור משום כותב... ובפתיחת הספר יש בו משום מוחק על מנת לכתוב שהרי דעתו לחזור לסוגרו אחר שילמוד מתוכו וקרוב אני לומר שחייבים עליו חטאת" עכ"ל:

ועיין במחצית השקל (שם סוף סק"ו) דע"פ דברי הלבוש: "ה"ה אם רשומים ציורים כמ"ש מ"א תחלת ס"ק זה" עכ"ל. אמנם עיין לקמן בסקפ"ז דהבאתי דלרמב"ם הוי מלאכת כותב רק באופן דהציור דומה לכתיבה, אמנם תמונה בעלמא אינו נכלל במלאכת כותב אף לדבריו. וצ"ל דכך היא ג"כ כוונת המחצית השקל:

והנה בט"ז (סימן ש"מ סק"ב) דחה דברי הלבוש והביא ראיה נגדו מהסוגיא של כתב אות אחת בטבריא ואחת בציפורי וז"ל: "דהתם משמע דאלו היו כתובים קודם שבת אות אחד רחוק מחבירו ומקרבם להדדי בשבת דודאי אין חיוב בזה דאל"כ אמאי אמרינן שם דחייב בכותב ב' אותיות הל"ל דאפילו כתובים כבר אלא שהיו מרוחקים וקירבן בשבת דחייב אלא ודאי שפטור בזה דהקירוב אינו מועיל ולא מבטל כלל... וכ"מ עוד ממ"ש בפ' הבונה כתב אות א' והשלימו לספר חייב משמע דאלו נטל אות א' שהוא נכתב כבר וקורבו להספר דאין בו חיוב ואין לחלק דדוקא בין אות שלם לא מהני הקירוב אבל באות א' שנתפרק מחמת פתיחת הספר מהני" עכ"ל הט"ז:

ובאמת בשו"ת הרמ"א (סימן קי"ט) כבר דן בשאלה זו וז"ל: "אשר שאלתם ממני אם מותר לפתוח או לנעול בשבת ספר הכתוב עליו מבחוץ אותיות כדרך שכותבין על הספרים מבחוץ שם הספרים. ואיכא למיחש בזה משום מוחק וכותב בשבת, דהרי כשפותח לא יכולין לקרוא האות עוד עד שיחזור וינעלנו. נראה דיש לדקדק בהא טובא... אע"ג דאינו מתקיים כתב זה מ"מ הוה כתיבה ומחיקה, ולא מהני אם הוי מחיקה מה שחוזר ונועלו וכותבו. דאדרבה משום זה מגרע גרע, דאטו משום דתרתי קא עביד עדיף טפי ומי שמוחק וחוזר וכותב לא יתחייב... אכן יש למצוא צד היתר בנדון זה, דאיכא למימר הואיל ועומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך. ותדע דגרסינן פרק הבונה... כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסרין קריבה. והתנן כתב על ב' כותלי הבית על ב' דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור, התם מחוסר מעשה דקריבה הכא לא מחוסר מעשה דקריבה... הרי קמן דקריבה לא מקרי מחוסר מעשה כלל, א"כ ה"ה אם היו אלו ב' אותיות כתובים כבר אחת בציפורי ואחת בטבריה ומקרבן יחד לאו כלום עבד, וה"ה אם היו מקורבים והרחיקם לאו כלום עביד ולא מקרי מוחק. דאין לומר דאע"ג דמיחייב בלא קריבה מ"מ בקריבתן נמי עושה איסור ומוסיף על כתבן, וה"ה אם רחקן מהדדי הוי מוחק. זה אינו..., דאף ע"ג דפותח ונועל אינו עושה אלא הקריבה וההרחקה ולאו כלום עבד, דהקריבה אינו מעשה כלל. דאין לחלק דשאני התם דכל אות כתוב לגמרי במקום אחד ואינו מחוסר רק הקריבה, אבל כשפותח באמצע אות אחד הוי ככותב. דזה אינו, דלענין חיוב שבת ב' האותיות כאות אחד דמיא, ואילו היתה הקריבה מקרי מעשה היה פטור, דהוי חסרון באמצע הכתיבה וה"ה באמצע האות. ותדע דאל"כ מאי פריך אר' אבהו ממתניתין דקתני על ב' כותלי הבית על ב' לוחי פנקס פטור, לישני ליה דהתם איירי דהפסיק באמצע אות ור' אבהו איירי בהפסיק בין האותיות, אלא ש"מ דליכא לחלק בהכי וא"כ ה"ה בנדון דידן מותר... דקריבה לאו מעשה הוא וכ"ש בספר שעומד לנעול ולפתוח דקריבתו והרחקתו לאו כלום... ועוד נ"ל להביא ראיה מהא דאיתא במשנה פרק כלל גדול הכותב והמוחק ע"מ לכתוב, ופירש"י כותב ומוחק לקמן מפרש למאי מבעיא במשכן, שהן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו וכותב אות בזה ואות בזה ומוחק פעמים שטעה, עכ"ל. ואי הוי שייך מחיקה בכה"ג אמאי הוצרך לפרש פעמים שטעה, איכא לפרש דהוי מוחק במשכן בשעה שהיו פורקין המשכן היו מפרידין בין האותיות" עכ"ל שו"ת הרמ"א:

כדי לקראן. והרבה פוסקים מתירים לגמרי. ורוב פוסקי בתראי הכריעו שנכון להחמיר לכתחילה שאין לקרוא ספר כזה כשיש לו ספר אחר, ושאין לקרב חצי אות לחציה השניה, וכן אם נמצא דף קרוע בספר אין לקרב הקרעים כדי לקרוא הכתב. ולכולי עלמא מותר להעמיד כרטיסים שנכתב עליהם אותיות שלימות אחד על יד השני, וכן מותר לפתוח ולנעול מנעולים הנפתחים על ידי חיבור אותיות ומספרים:

לה. **הכותב** אות אחת שהיא [עז] סימן למלה כגון שכתב מ והכל קוראים אותה מעשר, פטור שהרי כתב רק אות אחת:

והמג"א כתב על דבריו (סי' ש"מ סק"ו) וז"ל: "וכן נראה לי להחמיר דראיות רמ"א אינן מוכרחות ובכנסת הגדולה כתב דנוהגין להתיר וכ"כ הר"ש הלוי" עכ"ל המג"א. והגר"ז והמהרש"ם פסקו להקל, וכן משמע בתפא"י (כלכלת שבת מלאכת כותב) דכתב וז"ל: "המסדר אותיות בדפוס חייב משום בונה" וכתב עוד טעמים, והשמיט לאסור משום כותב. ואולי ס"ל דאיסורו משום כותב רק דרבנן או לא רצה להכניס ראשו במחלוקת:

ועיין שו"ת הר צבי (בט"ל הרים מלאכת כותב סימן ד') דכ' ליישב הלבוש מקושית הט"ז וז"ל: "ולכאורה הא דהלבוש לא חש לקושיא זאת מהגמרא הוא משום [דבאמת הוא] מחלק... בין מקרב שתי אותיות שלמות שכבר בכתיבתם מקודם נגמרה מלאכת הכתיבה ובזה אמרו מחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה משא"כ בחצאי אותיות עוד לא נגמרה מלאכת הכתיבה שאין עליהם עדיין שם אותיות ולכן בקירובם הוא גומר את מלאכת הכתיבה... נמצא לפי"ז שלקרב אותיות שלמים אפשר שגם הלבוש מודה שאין בזה איסור ולמעשה עדיין צ"ע בזה" עכ"ל ההר צבי. וע"ע בע"ז בשו"ת אבני נזר סי' ר"י:

והכריע המשנה ברורה (סימן ש"מ סקי"ז): "וספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות או תיבות יש אוסרין לפתחו ולנעלו בשבת דע"י הפתיחה שובר האותיות והוי כמוחק, וכן כשנועלו הוי ככותב. אבל דעת הרמ"א בתשובה להקל בזה וכן דעת הרבה אחרונים. וטעמם דכיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתיבה והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה וכן המנהג. ומ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר" עכ"ל. ובשער הציון (שם אות כ"ה) הוסיף וז"ל: "ולכתחילה בודאי יותר טוב לצאת ידי הכל שלא לעשות אותיות על חודי הדפין" עכ"ל. וע"ע בזה בחזו"א (סי' ס"א סוף אות א') דדן בשאלה זו ומסיק דראוי להחמיר. אבל דעת רוב הפוסקים להקל וכדפרישית:

ובאמת מה שכתב המ"ב דטעם ההיתר הוי משום דהוי דומה לדלת הנסגר ונפתח, אין זה עיקר הטעם מדוע הרמ"א מתיר כמובא לעיל (אף דהרמ"א שם רמז להיתר זה בכתבו: "דקריבה לאו מעשה הוא וכ"ש בספר שעומד לנעול ולפתוח דקריבתו והרחקתו לאו כלום" וגם מצאנו סברא זאת בפרישה ובאלי"ר), אלא דהרמ"א התיר משום דקריבה אינו מעשה כתיבה כלל. והראיה שלו מהא דאין סתירת המשכן נחשבת מחיקה אף דמסיר קרש אחד מהשני ומבטל הכתב. ויש לדחות, דזה מוכיח רק דהרחקת שתי האותיות אינו מחיקה, אמנם אינו מוכיח שהרחקת אמצע האות אינה מחיקה וכמו שכתב הלבוש. אמנם הרמ"א כתב בפירוש דאין לחלק כך:

ועיין באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' ע"ה) וז"ל: "ובדבר דף קרוע בספר אין זה מחיקה כשמרים הדף ולא משום כתיבה כשמניח, ואף להלבוש... דבכתוב אותיות על חודי הדפים אסור לפתחו ולנעלו בשבת, מסתבר שיתיר בזה מאחר דברובא ניכר מחצית האות שעל חלק האחד איזה אות הוא ולא נתקן כלום במה שנסמך לו חלק השני, וכ"ש להמתירין. ואף דההיתר שם כתב המג"א מתשובת הרמ"א משום דעשוי לנעול ולפתוח ליכא משום מוחק וכותב, ובדף שנקרע הא לא נעשה ע"ד זה, אבל מסתבר דאין זה תלוי בכוונת העשיה אלא במה שנמצא עשוי לנעול ולפתוח בהכרח, ואין זה בשביל להשלים האותיות. ואם הוא באופן שידוע שאיכא שם אותיות שאין ניכרות מחלק אחד שכוונתו להעמיד בצמצום לידע איך לקרא יש לאסור אף להמתירין שם. אבל אין לחוש לזה בסתמא שרוב אותיות ניכרות מחלק אחד":

היוצא מדברינו, דאף על פי דהאחרונים החמירו לכתחילה לחוש לשיטת הלבוש, אמנם אף הלבוש מחמיר רק באופן דפותח וסוגר האותיות עצמן. אבל מותר להקריב אות אחת לשניה אף לדבריו. ולכן לכ"ע מותר לקרב שתי אותיות או מספרים אפילו כשהם נקבעו על הלוח. וכן מותר לפתוח לנעול בשבת מנעול שנפתח ונסגר על ידי חיבור אותיות או מספרים זל"ז, וכן מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' מ"ד). וכן מה שעושים באיזה מקומות שמראים המקום על ידי מספרים הכתוב על הלוח שפיר עבדי לכ"ע. ולכתחילה יש להחמיר שלא לקרב חצי אות לחציה השניה וכן אם נמצא דף קרוע בספר אין לקרב הקרעים כדי לקרוא הכתב:

[עז] **תנן** (דף קד:): כתב אות אחת נוטריקון רבי יהושע בן בתירא מחייב וחכמים פוטרין:

והירושלמי מפרש: "מה טעמא דרבי יהושע בן בתירה מאות אחת את למד כמה אותות" עכ"ל:

ועיין בפרש"י על המשנה וז"ל: "שעשה סימן נקודה עליה לומר שלהבין בה תיבה שלימה כתבה" עכ"ל. וכעין זה פירש הרמב"ם בפירוש המשניות שם וכ"כ הרע"ב שם. וע' לעיל בסקמ"ז דהוכחתי דתוס' חולק על פירוש זה של רש"י ורמב"ם וס"ל דריב"ב מחייב אפילו לא כתב אלא האות בלי נקודה דזה כבר נחשב לדבר המתקיים כיון דידוע מחשבתו. ואינו נוגע להלכה כיון דלא פסקינן כריב"ב:

וז"ל הרמב"ם (פרק י"א הי"ג): "הכותב אות אחת אף על פי שקורים ממנה תיבה שלימה פטור, כיצד כגון שכתב מ והכל קורין אותה מעשר, או שכתבה במקום מנין שהרי היא כמו שכתב ארבעים הרי זה פטור" עכ"ל. ומשמע דחזר מדבריו בפירוש המשנה. אמנם בדפוס ר' שבתי פרנקל גורס ברמב"ם ה"מ" עם נקודה וכותב שכן מצא בכת"י. וע' במעשה רקח שסובר שכן עיקר בדעת הרמב"ם:

[עח] **איתא** בגיטין (דף כ.): "תנו רבנן וכתב ולא חקק. למימרא דחקיקה לאו כתיבה היא ורמינהו עבד שיצא בכתב שעל גבי טבלא ופינקס יצא לחירות אבל לא בכתב שעל גבי כיפא [פרש"י: כעין כובע של צמר] ואנדוכתרי [פרש"י: תכשיט ורוקמין עליו צורות במחט ואם רקמו עליהן אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד וב' ראשיו תחובים] אמר עולא אמר רבי אלעזר לא קשיא הא דחק תוכות [פרש"י: של אותיות וצידיהן והאותיות בולטות אינו כתב לפי שלא צייר את האותיות אלא חקק סביבותיהם והעץ נשאר כמו שהיה בדפוס האותיות מאיליה] הא דחק יריכות [פרש"י: של אותיות דהיינו הן ממש שישקע הכתב זו היא כתיבה] ותוכות לא? ורמינהו לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב. והא דינרי זהב תוכות הן? כדינרי זהב ולא כדינרי זהב, כדינרי זהב דבולט ולא כדינרי

לו. **הרוקם** אותיות על בגד בשבת חייב משום [עח] כותב. ויש אומרים שאין בזה איסור תורה. יש מי שאוסר לחבר אות של כסף לפרוכת וכיו"ב משום כותב כשחיברה חיבור טוב:

לז. **הקושר** [עט] כמין אותיות שיכולים לקרוא אינה נחשבת כתיבה ויש חולקים:

לח. **יש** לדון אם מלאכת כותב שייכת

זהב דאילו התם תוכות הכא יריכות. אמר ליה רבינא לרב אשי רושמא מיחרך חריך או כנופי מכניף? אמר ליה מיחרך חריך. איתיביה לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב, ואי סלקא דעתך מיחרך חריך הא בעינא מכתב וליכא? כדינרי זהב ולא כדינרי זהב. כדינרי זהב דבולט, ולא כדינרי זהב דאילו התם מגואי והכא מאבראי" עכ"ל:

חזינן דהחוקק גט פסול דאינו כתיבה, והרוקם גט פסול משום דלא נכתב על הספר אלא למעלה ממנו. ובגט צריך לתת לאשה ספר כריתות וכאן הכריתה אינה נכתבת על הספר אלא על גביו:

וז"ל מנ"ח (מלאכת כותב אות ז'): "וע' גיטין כ. מבואר דכ' שעל גבי כיפה ואנדוכתרי לא הוי כתב. וע' רש"י דהיינו שרקם אותיות... ולענין שבת לרשב"א כיון דלאו כתב הוא לענין גט אינו כתב לענין שבת ג"כ אבל להר"ן (סוף הבונה) אפשר דלענין שבת הוי כתב דמלאכת מחשבת הוא, וצ"ע" עכ"ל המנ"ח. ודברי הר"ן והרשב"א הבאתי לעיל בסק"מ לגבי אם חוק תוכות פוטר בשבת:

ועיין מג"א (סי' ש"מ סק"י) וז"ל: "משמע בגיטין דף כ' דאם תוחב אותיות של כסף על גבי בגד מיקרי כתב, וא"כ אפשר דאסור לעשותו בשבת" עכ"ל המג"א. וע' במנ"ח דהקשה עליו וז"ל: "דאיני יודע היאך משמע שם דהוי כתב... ואם המג"א פירש דכ' שעל כיפה הוא בכה"ג, אדרבה מבואר שם דאינו כתב כלל לענין גט וצ"ע" עכ"ל מנ"ח:

ונראה לפרש דברי המג"א, דרש"י בגיטין שם מפרש דהפסול בגט הנכתב על ידי רקימה הוי משום דאינו נכתב על הספר, ובגט אינו מספיק לגרש בכתיבה, אלא דצריך לתת ספר כריתות. אמנם לא כתב רש"י דהפסול הוי משום דאינו נכתב. ועפ"ז יוצא דלגבי שבת בוודאי רקימת אותיות הוי כתיבה. דאלת"ה הו"ל לרש"י לפסול משום דאין כאן כתיבה והוא פסלו משום דאין כאן גט:

ועיין במחצית השקל שמפרש דברי המג"א כעין דברינו וג"כ מביא תרוץ אחר מהתוספות שבת שהוא דוחה:

אמנם קשה לי מהו לשון המג"א ד"אפשר דאסור לעשותו בשבת", הא בוודאי אסור לרקום אותיות בשבת לדעת רש"י דהרוקם אותיות בשבת חייב משום כותב. וע' במחצית השקל דמתרץ דהמג"א מיירי כשהאות עשויה כבר ועכשיו הוא מחברה וזה אינו מעשה כתיבה אלא מעשה חיבור:

ובעין זה מצאנו בנשמת אדם (כלל ל"ז אות ב') וז"ל: "וצ"ל דכוונת המג"א (הוא)... דכל הפוסקים ס"ל דרקם האותיות... לא הוי כתב לענין גט. אבל מרש"י משמע דוקא כשאינו קבוע... אבל אם חברם בענין שיהיו קבועין הוי כתב. וזהו כוונת המ"א דבגיטין משמע דהוי כתב, דהיינו לרש"י דדוקא כשאינו קבוע אבל כשמחברם בטוב הוי כתב. אך י"ל דדווקא במעשה רוקם שעושה המעשה בגוף האות משא"כ באותיות של כסף שהאותיות כבר נגמרין רק שמחברן בבגד י"ל דגם רש"י מודה דאינו כתב... ועוד די"ל דדווקא אגט דהקפידה היא שיהיה מבואר ענין הגט, אבל לענין שבת י"ל דדווקא על הכתיבה חייב אבל מה שמחבר האותיות לא מקרי כתב" עכ"ל:

שוב הרגשתי דדברי רש"י הנ"ל צריכים ביאור. עיין מש"כ רש"י על הא דתניא (בגיטין) דעבד שיצא בכתב שעל גבי אנדוכתרי אינו יוצא לחירות דפרש"י דהוא תכשיט ורוקמין עליו צורות במחט ואם רקמו עליהן אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד וב' ראשיו תחובים עכ"ל רש"י. ונראה דדבריו סותרים זה את זה מרישא לסיפא. דברישא מדוייק דאין רקימה נחשבת לכתב מפני שאינה קבועה על הבגד אלא למעלה ממנו. אמנם בסוף דבריו פירש רש"י דאין זה כתיבה משום דהוא תחוב רק בשני מקומות. ומשמע דרקימה התחובה לגמרי הוי כתב. וצ"ל דרש"י מיירי כשיש אותיות נארגות על התכשיט, ועכשיו הוא מחברן לבגד על ידי תחיבה וזה לא נקרא ספר כריתות כיון דהאותיות רק מחוברות באיזו מקומות. אמנם אם רקם אותיות על איזה בד, בוודאי הוי ספר כריתות. וממילא חזינן דהרוקם אותיות בשבת חייב גם משום כותב. ועיין בספר נמלא טל (ח"ב במלאכת תופר סקכ"ה) דבארתי דהרוקם חייב משום תופר. וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קל"ה) ובתפא"י:

[עט] **עיין** שו"ת נוב"י (קמא או"ח סימן א' בא"ד "והנה זה לי) וז"ל: "האיך לפעמים מתירים הקשר של ראש כשצריך (הו"ל לאסור משום מחיקת השם כיון שגם הדל"ת ויו"ד שבקשר של ראש ושל יד שייכים להשם אלא ודאי) כיון שלא קרב האותיות זה אל זה השי"ן היא בבית והדל"ת ברצועה שבראש והיו"ד בשל יד אין כאן איסור מוחק... ורק משום כך אין בזה איסור מוחק את השם" עכ"ל. ומדוייק בדבריו דהכותב ע"י קשירה הוי כותב. ולכן נראה דלדבריו גם לגבי שבת הכותב אותיות חייב משום קושר והמתיר את הקשר חייב משום מוחק:

ועיין בטללי שדה (שעל ההר צבי מלאכת כותב סי' ב' אות 4) מביא בשם הצפנת פענח (מה"ת יסודי התורה פ"ו ה"ו) דג"כ ס"ל כוותיה אמנם מסיק הצפנת פענח דהכותב דרך קשירה פטור. וראיתו מההיא דעירובין (דף צז.) דמקשה שם דלרבי יהודה האוסר לקשור תפילין (שאינם קשורים כבר) בשבת כדי להצילם וז"ל: "וליענבינהו מיענב? (פירוש, מדוע אינו עונב התפילין כדי להצילם) אמר רב חסדא זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין (וכיון דאין זה הדרך ללבוש תפילין, אסור ללבשם ברה"ר בשבת). אביי אמר רבי יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה מעלייתא היא (זה תרוץ שני לתרץ הקושיא מדוע אין עונבים התפילין בשבת כדי להצילם — והטעם משום דלרבי יהודה אסור מן התורה לענוב בשבת) טעמא דעניבה קשירה מעלייתא היא הא לאו הכי עניב להו, והאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני הוא (מקשה הגמרא מה ההו"א דיכול לענוב, הא אפילו אם יענוב התפילין אסור ללבשם ברה"ר כיון דאינו יוצא מצוות תפילין)... (ומתרצת הגמרא) דעניב להו כעין קשירה דידהו (ובדרך זו מקיים מצוות תפילין וממילא אי היה מותר לענוב בשבת, נוכל להציל את התפילין על ידי עניבה בלי לעבור על איסור דאורייתא). ומזה מביא הצפנת פענח ראיה דאין מלאכת כותב בקשירת או עניבת האותיות. דאי הוי, מה היא קושית הגמרא דיענוב את התפילין, אם יענוב את התפילין חייב מן התורה על כותב כיון דכותב האותיות עם העניבה? ומזה מוכיח הצפנת פענח דעשיית אותיות על ידי קשירה אינה נחשבת כותב:

וממילא צריך לדחות מה שכ' הנוב"י, דאף דבוודאי דלרש"י יש הלכה למשה מסיני לקשור קשרים באופן שנראים כמו אותיות דלית ויוד (וכ"פ הטוש"ע), וממילא יכול לקרוא שם שקי בתפילין, אמנם קשירה הזאת אינה נחשבת מעשה כתיבה:

וצריך לבאר, במה נחלקו הנוב״י והצפנת פענח אי כותב דרך קשירה חייב משום כותב או לא. ואולי נחלקו אם כותב הוי דווקא כשכתב על דבר אחר, דהנוב״י ס״ל דהכותב שלא על דבר אחר חייב, והצפנת פענח פוטר. (וע׳ בסק״ הבא דאבאר עוד בשאלה זו.):

כשהאותיות [פ] אינן נכתבות על גבי דבר אחר:

לט. הכותב [פא] בשמאלו, לאחר ידו,

ויותר נראה לפרש דנחלקו אי שייך כותב כשאינו עושה מעשה הדומה לכתיבה. דס״ל לצפנת פענח דקשירת אותיות אינה מעשה כתיבה והנוב״י ס״ל דהוי מעשה כתיבה, וראיה לדבריו מההלכה למשה מסיני שתפילין נכתבים כן. והצפנת פענח דוחה דאף דהתורה ציוותה לקשור צורת אותיות בתפילין, זה אינו משווה את הקשירה למעשה כתיבה. ונראה דהעיקר כצפנת פענח דהבאתי ראיה לדבריו. אמנם א״כ יש להעיר מדוע המחתך אותיות חייב משום כותב, כדהבאתי לעיל בסקכ״ב אף דאינו מעשה כתיבה הרגילה. וצריך לחלק ביניהם:

[פ] **ועיין** עוד בזה שו״ת הר צבי (טל הרים מלאכת כותב סימן ב׳) וז״ל: ״ובדבר אות שלא נכתב ע״ג דבר אחר, מצאתי בת׳ מהרי״ל דיסקין (דף פא) שכתב דאות שאינו כתוב ע״ג דבר אחר לא נקרא אות כלל עיי״ש. (וכן מצאתי בס׳ דברי יחזקאל וז״ל: ״שהרי כותב אותיות בלי קלף ליכא חיוב כלל״ עכ״ל.) ולענ״ד יש להעיר ע״ז דגבי תפילין של ראש אמרינן דהוי כל השם כתוב ודל״ת ויו״ד היינו מרצועות ואינם כתובים ע״ג דבר אחר וכן יש להקשות מהלוחות״ עכ״ל ההר צבי. וביאר בטללי שדה דכוונתו: ״דגבי תפלין בדלית והיוד שברצועות נחשבים כשם כתוב, הרי דבכלל כתיבה הוא״ אף דלא נכתב על דבר:

אמנם למעשה כיון דבס״ק הקודם דחינו דברי הנוב״י דאין לקשירת אותיות של תפילין דין כתיבה רגילה, אין להביא ראיה דאין כתיבה צריך להיות על דבר אחר. אמנם נראה דיש להביא ראיה לשאלה זו מפסק הרמב״ם דהקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב (הבאתי לעיל בסקכ״ב). והא הכתיבה אינה על גבי שום דבר, ואפילו הכי חייב. ואף דיש ראשונים הגורסים בהיפך ופוטרים כדפרישית לעיל, יש לפרש דבריהם דהם חולקים אם חתיכה נחשב מעשה כתיבה כלל:

שוב הרגשתי שיש לדחות ראיה זו משני טעמים. חדא, דאולי מיירי במי שעשה חיתוכים על עור באופן שנקרא האותיות אבל לא קרע את העור מאבר אל אבר וכמו שפירשתי לעיל סקכ״ב. וממילא אין ראיה מדבריו לשאלה שלנו. עוד יש לדחות, דצריך לבאר מדוע ס״ל למהרי״ל דיסקין דאין כתיבה אלא ע״ג דבר אחר, מהו החסרון במעשה הכתיבה כשלא כתב על גבי דבר אחר. וצ״ל דהחסרון דאין דבר המחבר ומצטרף את האותיות, וממילא אינו מסר. וממילא דווקא כשיש דבר המחברם הוי מעשה כתיבה. אמנם עפ״ז, לא איכפת לן דהכתיבה על ידי איזה דבר. ומיהו אם האותיות נכתבות על ידי סריטה מאבר לאבר גם כן הוי כתב. ולכן נדחה הראיה מאותיות שבלוחות שהם גוף הלוחות מחבר האותיות ועושה המסר:

אמנם נראה דכל זה אינו נכון. דהא הכותב בשתי מקומות או בשתי חתיכות של נייר חייב דיכול לקרב הנייר ולקראם. ובוודאי החותך אותיות בשתי חתיכות יכול לקרבם אחת לחברתה ולקראם יחד. וממילא צריך לומר דס״ל למהרי״ל דיסקין דכתיבה שלא ע״ג דבר אחר אינו דרך כתיבה. וממילא למסקנה אין לנו הכרע בדין זה:

[פא] **תנן** מכילתין (דף קג.): ״הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו... חייב״ עכ״ל. ואיתא בגמרא: ״בשלמא אימין ליחייב משום דדרך כתיבה בכך, אלא אשמאל אמאי הא אין דרך כתיבה בכך? אמר רבי ירמיה באטר יד שנו. ותהוי שמאל דידיה כימין דכולי עלמא, ואשמאל ליחייב אימין לא ליחייב? אלא אמר אביי בשולט בשתי ידיו״ עכ״ל. ואף דהגמרא מסיק דרבי יוסי חולק, הרמב״ם (ביד ובפירוש המשניות) והרע״ב פסקו כת״ק. וע׳ לעיל סקכ״ג דהבאתי מהבה״ל דכמעט כל הראשונים פסקו דלא כר׳ יוסי:

יש לחקור, האם מי שיכול לכתוב בידו השמאלית אמנם יותר קל בשבילו לכתוב בידו הימינית, האם הוא נקרא שולט בשתי ידיו וחייב כשכותב בידו השמאלית או פטור. ויש להוכיח דין זה מדברי הרמב״ם (פי״א הי״ד) וז״ל: ״הכותב בשמאלו או לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור, איטר שכתב בימינו שהיא לו כשמאל כל אדם פטור, ואם כתב בשמאלו חייב, והשולט בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימינו בין בשמאלו חייב״ עכ״ל הרמב״ם. ויש להעיר, מדוע הדגיש הרמב״ם שצריך לשלוט בב׳ ידיו ״בשוה״? ולכאורה ס״ל דכל אופן שיש לו יותר שליטה ביד אחת מבשנייה אינו נחשב שולט בב׳ ידיו ופטור בידו הכהה. ורק מי ששולט בב׳ ידיו בשווה ממש חייב אם כותב בידו השמאלית, אבל כל איש אחר פטור דעדיין נחשב מלאכה כלאחר יד:

יש לחקור, אם כתיבה בשמאל פטור בשבת משום דאינה כתיבה — זאת אומרת דדווקא הכותב בדרך רגיל נחשב כותב, או האם הוא פטור משום דעשה המעשה כלאחר יד ואינה מלאכת מחשבת. ונ״מ לגבי הכותב סת״ם או גט בידו השמאלית אי הוי כשר או פסול. דאי הפירוש דהכותב בשמאל אינו כתב פסול בכל מקום דמצריך התורה כתיבה כמו בתפילין ומזוזות (וכתבתם), בגט (וכתב לה), ובס״ת (כתבו לכם). אמנם אם הפירוש דמעשה זה נחשב כלאחר יד, הוי כתיבה אלא דלגבי שבת פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל סת״ם וגט שנכתב ביד שמאל כשרים:

ומצאנו דנחלקו הפוסקים בשאלה זו. ע׳ ברא״ש (בקיצור תיקון תפילין) וז״ל: ״וצריך שיכתבם בימינו ואף אם הוא שולט בב׳ ידיו״ עכ״ל. וכ״כ הטור (א״ח סי׳ ל״ב) דצריך לכתוב תפילין ביד ימין. וע׳ בדברי חמודות (על הרא״ש ס״ק קכ״ו) דאם כתב בשמאל פסול וכ׳ מעדני יום טוב (אות נ׳) דצריך לכתבם בימינו משום דהכי הוי דרך כתיבה וכדאיתא (מנחות לז.) ״מה כתיבה בימין אף קשירה בימין״ עכ״ל. וכ״כ הגה״מ (רפ״ב דהלכות תפילין) וז״ל: ״וצריך לכתוב בימינו ספר תורה תפילין ומזוזה כדאמר סוף הקומץ מה קשירה בימין אף כתיבה בימין ואפילו אם בדיעבד כתב בשמאל פסולה דאין דרך כתיבה בשמאל כדאיתא פרק הבונה״ וכ״כ בבית יוסף (אורח חיים סימן ל״ב) בשם ספר התרומה (סימן ר״ה). והוסיף עוד שם בב״י בשם ספר התרומה וז״ל: ״דאין לומר דוקא בשבת דגמרינן ממשכן אינו מועיל כלאחר יד אבל בעלמא כשר אין סברא לומר כן שיכתוב ס״ת תפילין ומזוזות כהלכתן בשבת ולא יהיה חייב״. ובב״י הוסיף ש״כן כתוב בסמ״ג ובספר ארחות חיים ולא כתבו אם הם פסולים בדיעבד כשכתבם בשמאל וכך הם דברי רבינו סתומים ג״כ אבל בהגהות מיימון פ״ב (אות א) כתוב בשם סמ״ק שאם כתב בשמאל פסול אפילו בדיעבד״ עכ״ל:

אמנם ע׳ בש״ע (א״ח סי׳ ל״ב סעיף ה׳) וז״ל: ״צריך שיכתוב בימינו אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו. ואם כתב בשמאל פסולים אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין״ עכ״ל. ומיהו ע׳ רמ״א (אבן העזר סי׳ קכ״ג) בנוגע לגט וז״ל: ״ולכתחילה יכתוב הסופר בידו הימנית״ עכ״ל. וכ׳ ע״ז בחלקת מחוקק: ״משמע בדיעבד כשר הגט אם כתב בשמאל אף שאינו שולט בב׳ ידיו אע״ג דלענין שבת כתב בשמאלו לאו כתב היא ובגמרא מדמה גט לשבת לענין כתב על גבי

ברגלו, [פב] בפיו, או במרפקו פטור. וכן איטר יד שכתב בימינו פטור. ואם כתב בשמאלו חייב. השולט בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימינו בין בשמאלו חייב:

מ. **מי** שאוחז ביד של שני ושניהם כותבים יחד, [פג] השני חייב והראשון פטור. ואם האוחז את הקולמוס אינו מסייע לכתיבה, הראשון חייב והשני פטור:

כתב אפשר לומר דלאו לכל מילי מדמינן לשבת דבשבת בעינן מלאכת מחשבת דומיא דמשכן ע"כ כל שכתב כלאחר ידו או בשמאלו לאו מלאכת מחשבת היא אבל מ"מ כתב מיקרי לענין גט" עכ"ל. וע' בבית שמואל וז"ל: "וע' בב"י בא"ח סי' ל"ב הביא דברי התרומ' שלמד משבת לענין תפילין ספר תורה מזוזות דבכולהו כתיב כתיבה ופוסל אפילו בדיעבד אם כתב ביד שמאלית... ומ"ש בש"ע שם דכשר אם אי אפשר למצוא אחרים משום דמביא שם דהרא"ש והסמ"ג לא כתבו דפסול בדיעבד מ"ה מחלק שם בין אם אפשר למצוא אחרים בין אם א"א מ"מ נראה אפי' אם א"א מניח בלא ברכה כי ספק ברכות להקל ולא כלבוש שכ' שם דמברך עליהם... (כיון) דפליגי בזה הפוסקים ודעת המכשירים לא מצינו בהדיא. לפ"ז משמע (ד)בגט אפילו בדיעבד פסול מיהו י"ל גט שאני" עכ"ל הב"ש:

ויש להעיר, דהרא"ש וש"ע הנ"ל כתבו דאפילו השולט בשתי ידיו צריך לכתוב סת"מ דווקא ביד ימין. וצ"ע למה, הא אין דרך כתיבה של השולט מיוחד ליד אחת. ואם כתב בידו השמאלית בשבת חייב, כדאיתא בפרק הבונה (מובא לעיל). זאת אומרת, דהשולט בשתי ידיו בשוה יכול לכתוב בשתי ידיו בשוה, ומדוע אין לו לכתוב סת"ס בידו השמאלית?

וצריך לפרש דדרך כתיבה הוי דווקא ביד ימין. ומה שאיטר כותב ביד שמאל הוי משום דזו ימין שלו. אמנם השולט בשתי ידיו אין לו שתי ידים ימיניות אלא יד ימין ויד שמאל. ודרך כתיבה הוי רק ביד ימין. וממילא אף דחייב אם כתב ביד שמאל בשבת, היינו משום שנחשב מלאכת מחשבת, ודו"ק:

ולדינא נראה דלספר התרומה ולמעי"ט, הכותב בשמאל אין לו דין כתיבה כלל, רק דלגבי שבת חייב אם הוא שולט בשתי ידיו משום דהוי מלאכת מחשבת. ולדעת הש"ע (הל' תפילין) יש לו דין כתיבה לכל הפחות מספק. ולדעת הרמ"א (הל' גירושין) יש לו דין כתיבה אפילו באינו שולט בשתי ידיו ולפיכך בדיעבד כשר, אמנם לכתחילה חיישינן לשיטת ספר התרומה דאין לו דין כתיבה כלל:

[פב] **תנן** (דף קד:) "כתב... לאחר ידו, ברגלו, בפיו, ובמרפיקו... פטור":

יש לחקור, מה דינו של הכותב בפיו ובמרפקו לגבי לשאר דינים הצריכים כתיבה כגון סת"ס וגט. ע' בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן ל"ח) וז"ל: "ושמעתי שיש במצרים אדם אחד שהוא גדם וכותב בפיו תפלין ומזוזות וס"ת ואין מוחה. ואני אומר בברור שהן פסולין, לא אמרו גדמת חולצת בשניה אלא משום שאין חליצה צריכה ימין מן התורה כמ"ש סמ"ג ורבנן הוא דתקון והיכא דמעקרא חליצה דאורייתא לא תקון רבנן, אבל כתיבה בימין לדברים שבקדושה היא מן הדברים הפוסלים מן התורה כמ"ש בספר התרומה, והביא ראיה מן הגמרא בפרק הבונה ופ' הקומץ והובא בהגהות מיימוניות רפ"ב מהלכות תפלין... ואם בפירוש אמרו בפרק הבונה אין דרך כתיבה בשמאל אפילו למי ששולט בשתי ידיו כל שכן שאין דרך כתיבה בפה שאין דרך כתיבה בפה כלל אלמא תנן הכותב בפיו בשבת פטור" עכ"ל הרמ"ע מפאנו והביאו דבריו המג"א בסי' ל"ב סק"ה והמשנה ברורה ס"ק י"ט ועוד אחרונים. וע"ש במ"ב דהביא מח' אחרונים מה הדין של תפילין אלו (שנכתבו בפה) כשאין לו תפילין אחרים, האם יכולים ללבשם בלי ברכה או שאין ללבשם כלל:

[פג] **איתא** בתוספתא (פי"ב ה"י) וז"ל: "אחד אוחז בקולמוס ואחד אוחז בידו וכותב, האוחז בקולמוס חייב האוחז בידו וכותב פטור. נתכוין לסייעו, האוחז בקולמוס פטור והאוחז בידו וכותב חייב. שוגג אוחז בקולמוס ומזיד אוחז בידו וכותב חייב. מזיד אוחז בקולמוס ושוגג אוחז בידו וכותב פטור. קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור" עכ"ל:

ומאד תמוה גירסא זו. חדא, דהתוספתא סותרת את עצמה. דבציורים הראשונים והאמצעיים משמע דעיקר הכותב הוא האוחז בקולמוס ולא האוחז ביד, ובציור האחרון (של קטן) מפרש דעיקר הכותב הוי האוחז ביד ולא האוחז בקולמוס. והמפרשים החליטו דגירסא שלנו בתוספתא היא גירסא מוטעת. והמנחת בכורים הגיה סוף התוספתא וכתב בציור של קטן: "קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב פטור. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב חייב" ולפי גירסתו, הכל הולך אחר האוחז בקולמוס. ופירש המנחת בכורים בציור של מסייע וז"ל: "שהאוחז ביד מוליך היד של האוחז בקולמוס א"כ האוחז בקולמוס מעשה קוף בעלמא עביד ופטור" עכ"ל:

אמנם הגר"א גרס איפכא בתוספתא ומהפך שאר התוספתא חוץ מציור של קטן. וזוהי נוסחת תוספתא לפי דבריו: "אחד אוחז בקולמוס ואחד אוחז בידו וכותב, האוחז בקולמוס פטור והאוחז בידו וכותב חייב. נתכוין לסייעו, האוחז בקולמוס חייב והאוחז בידו וכותב פטור. שוגג אוחז בקולמוס ומזיד אוחז בידו וכותב פטור. מזיד אוחז בקולמוס ושוגג אוחז בידו וכותב חייב. קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור". וכן פירש החזון יחזקאל. ויש להביא ראיה לגירסא זו מפסק הרמב"ם (פרק י"א הי"ד) וז"ל: "קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור". והיא מלה במלה סוף דברי התוספתא. אמנם לפלא דהרמב"ם השמיט כל שאר התוספתא:

וז"ל החזון יחזקאל: "האוחז בקולמוס פטור והאוחז בידו וכותב חייב כצ"ל כהגהת הגר"א וכן משמע מבבא דסיפא בקטן וגדול, מפני שהאוחז ביד הוא הכותב ולא האוחז בקולמוס: נתכוין לסייעו. דכיון שהיה מסייעו בכתיבה והוא האוחז בקולמוס נחשב הוא לבעל מעשה הכתיבה וזה שאוחז בידו וכותב הוה רק כמסייע שאין בו ממש". וגם המ"ב (סי' ש"מ סקכ"ב אות ז') הכריע כדברי הגר"א:

וצל"ע על דבריהם מדוע האוחז ביד אחר חייב, הא אינו דרך כתיבה לאחוז ביד של אחר ולכתוב, והוי כלאחר יד ופטור כמו הכותב בפיו, ובמרפקו ובשמאלו:

וקושיא זו קשה ג"כ על המהלך של המנחת בכורים בתוספתא. דלפי דבריו, ציור של מסייע בתוספתא איירי שהאוחז בקולמוס אינו עושה כלום, והאוחז יד כותב עם ידו. ולכאורה הפירוש להלכה כפי שיטתו הוא אותה הלכה שיוצאת מגירסת הגר"א, רק דחולק איך לגרוס ולפרש כל ציור. ומיהו ההלכה שוה. ועליו ג"כ יש להקשות מדוע חייב האוחז. הא אין זה הדרך לכתוב. וצריך לומר לדבריהם, דלא שינה בדרך כתיבה, זאת אומרת, שדרך כתיבה לכתוב ביד שבתוכו קולמוס ואיש הזה כתב באופן זה. רק שינה מי מנהיג את היד, האוחז את הקולמוס או האוחז את יד. ומי שמנהיג את

מא. **הכותב** ב' אותיות [פד] בהעלם אחד חייב ואפילו אם כתב אות אחת בשחרית ואות השנייה בין הערביים. כתב שתי אותיות בשתי העלמות פטור דיש ידיעה לחצי שיעור. ויש סוברים דהכותב אות אחת בשחרית ואות אחרת בין הערבים פטור אפילו בהעלם אחד משום דהשהיה שבינתים משוה לה כשתי העלמות. כתב אות אחת [פה] ושוב נמלך וכתב אות אחרת חייב ויש מי שפוטר:

מב. **אם** כתב אות אחת [פו] ונמחק לפני שכתב את אות השנייה פטור:

מג. **אסור** לכחול בפוך וכיוצא בו בשבת. ויש אומרים דחייב. ונחלקו הפוסקים אם נכלל במלאכת צובע או במלאכת כותב. ובארתי סוגיא זו במלאכת צובע סק"ל:

מד. **תולדות** הכותב. לפי הרמב"ם [פז] הרושם תולדת כותב וחייב. כיצד הרושם

הכתיבה הוא הנקרא הכותב. אמנם אין שינוי במעשה כתיבה עצמה. ודוחק גדול הוא. וע"ע מה שביארו בזה האור שמח והתבואות שור (סוף סי' ב'):

ואולי נוכל לבאר מדוע הרמב"ם השמיט רוב התוספתא. אם נניח שהיה לפניו גירסת התוספתא הנדפסת ובוודאי גירסא מוטעת היא, חוץ מציור האחרון. אז אין כדאי להביא תיקון גירסא שאין לנו מקור חוץ מסברא. דכיון דידעינן אמיתת הדין מציור האחרון של התוספתא. רק נביא את הציור הזה והמבין יבין לדמות מילתא למילתא מה הדין בציור אחר:

ולהלכה, כל המפרשים מבארים שהאוחז ביד הוא הכותב אם אין האוחז בקולמוס מסייע בכתיבה. ואם האוחז בקולמוס מסייע בכתיבה, הוא הכותב והאוחז בידו פטור:

[פד] **תנן** במכילתין (דף קד:): "הכותב שתי אותיות בהעלם אחד חייב" עכ"ל. ותנן עוד (דף קה.): "הכותב שתי אותיות בשתי העלמות, אחת שחרית ואחת בין הערבים [פרש"י: כיון דהוה ליה שהות בינתים כדי לידע הוה ליה כשתי העלמות] רבן גמליאל מחייב וחכמים פוטרין" ואיתא שם בגמרא: "במאי קמיפלגי? רבן גמליאל סבר אין ידיעה לחצי שיעור. ורבנן סברי יש ידיעה לחצי שיעור" עכ"ל. [ופרש"י: לחלק כדי שלא יצטרף עמו חצי האחר.] ובאור המחלוקת פירש בתוספות (ד"ה רבן גמליאל) וז"ל: "נראה דטעם דר"ג משום דכתיב או הודע אליו חטאתו ידיעת חטאת הוא דשמה ידיעה אבל ידיעה דלאו חטאת לאו שמה ידיעה":

עוד חזינן דלרש"י החכמים סוברים דהכותב אות א' בבוקר ושנייה בערב מחשב כאילו כתבם בב' העלמות אפילו אם לא היה ידיעה בינתיים. וכ"כ הר"ן. אמנם תוספות שם חולק וס"ל "דמיירי שידע בינתים ואחת שחרית ואחת ערבית נקט לרבותא דאף על גב דיש עס הידיעה הפסק ושהות גדול בינתים מחייב ר"ג" עכ"ל:

ועיין ברמב"ם (הלכות שגגות פ"ו ה"ח) דפסק כרבנן דיש ידיעה לחצי שיעור. וז"ל: "אכל כחצי זית ונודע לו וחזר ושכח ואכל כחצי זית אחר בהעלם שני פטור שהרי נודע לו בינתיים ויש ידיעה לחצי שיעור. וכן אם כתב אות אחת [בשבת] בשגגה ונודע לו וחזר ושכח וכתב אות שנייה סמוכה לה בהעלם שני פטור מקרבן חטאת וכן כל כיוצא בזה" עכ"ל. אמנם השמיט הא דכ' אות אחת בבוקר ואות אחת בין הערבים. ונראה מוכח דפירש הרמב"ם כשיטת תוס' דאחת שחרית ואחת ערבית נקט רק לרבותא ואין בהם חידוש אלא לר"ג וממילא לא הביאו. ומטעם זה כ' הפרמ"ג (בפתיחה הכוללת להל' שבת באד"ה ומה שראוי): "ומשנה שלימה שנינו שבת דף ק"ה. הכותב ב' אותיות אחת שחרית ואחת בין הערבים פליגי אי יש ידיעה לחצי שיעור וקיי"ל כרבנן הא בהעלמה אחת אף כה"ג לכו"ע חייב". וכ"כ המנ"ח:

[פה] **עיין** בשו"ת אבני נזר (סי' ר"ח ובסי' קפ"ז) וז"ל: "כתב אות אחת ושוב נמלך וכתב אות אחרת פטור". ולענ"ד דאין דבריו פשוטים, דמנליה דהעושה שיעור מלאכה צריך דעת קודם שמתחיל לעשות המלאכה:

[פו] **עיין** פרמ"ג (בפתיחה הכוללת להל' שבת בד"ה נסתפקתי) וז"ל: "נסתפקתי אם בעינן שיהא החצי שיעור שעשה שחרית קיים בין הערבים או לאו ובכתיבה אם כתב אות אחת שחרית ונמחק או נשרף וכתב אות אחת בין הערבים פשיטא דפטור דאין כאן מלאכה כל זמן שאין ב' אותיות כתובות לפנינו" עכ"ל:

[פז] **ז"ל** הרמב"ם (פי"א הי"ז): "רושם תולדת כותב הוא כיצד? הרושם רשמים וצורות בכותל ובשער וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים הרי זה חייב משום כותב" עכ"ל. [מלת "שער" מופיעה בספר יחזקאל (פכ"ג פי"ד), ע"ש במפרשים.]:

ונראה דמקור הרמב"ם הוא מהא דאיתא בירושלמי (פרק כלל גדול) וז"ל: "הצר צורה הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום צובע" עכ"ל. וכוונת הירושלמי דלפני שצובעים צורה, רושמים מה רוצים לצבוע. וזה אינו כתיבה רגילה. ומחדש הירושלמי דמעשה זה חייב משום כותב אף דלא כתב אותיות ואין להם משמעות אלא למי שכותבם. ונראה דרש"י פוטר ברושם כדאפרש בסק"צ דס"ל דאין זה כותב כלל לרבנן דרבי יוסי:

אמנם וז"ל: "רושם תולדת כותב. משנה בהבונה אמר ר' יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכן כותבין על קרשי המשכן לידע איזהו בן זוגו. ופירש רבינו בפירוש המשנה שדעת ר"י היה שהרושם הוא אב בפ"ע וכתיבת שתי אותיות בלבד הוא משום רושם לפי שכך היו עושין במשכן. ואין הלכה כמותו אלא תולדת הכותב הוא" עכ"ל. וע"ע ברמב"ם בפירוש המשנה שם וז"ל: "אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם, שכך כותבין על קרשי המשכן, לידע איזו בן זוגו" עכ"ל. וכ' הרמב"ם בפ' המשנה דלר' יוסי רושם הוה אב מלאכה בפני עצמה כיון שהיה במשכן. אמנם הת"ק ס"ל דרושם בכלל כותב. וכ' הרמב"ם בפירושו דיש נ"מ אם רשם וכתב בהעלם אחד, לת"ק חייב אחת ולר' יוסי חייב שתים, אחת משום כותב ואחת משום רושם:

[**ולדעת** הרמב"ם, ר' יוסי ס"ל דיש ארבעים מלאכות, וחולק על משנה פרק כלל גדול, כמו שמצאנו שחולק ר' יהודה (בדף עה:)]

ויש להקשות על הרמב"ם, כיון דלר' יוסי הכתיבה על קרשים הוי מלאכת רושם, מנא ליה כלל דיש מלאכה אחרת הנקראת כותב, דלא שייך ללמוד שתי מלאכות שונות מפעולה אחת של המשכן:

ומצאתי בדברי יחזקאל (סי' ד' ענף א' אות ב' בד"ה וראיתי) דהביא קושיא זאת בשם היש סדר למשנה והוסיף וז"ל: "ואין לומר דילפינן מציץ או מאבני האפוד דהיתה שם כתיבה יותר משתי אותיות, זה אינו דכל המלאכות ילפינן מגוף המשכן ממש ולא מכלי המשכן" עכ"ל:

וקשה לי על דבריו, מנ"ל דרבי יוסי אינו פליג על יסוד זה. ואולי ס"ל דלמדים מלאכות שבת מכלי המשכן, ואפשר דלדעת הרמב"ם

רשמים וצורות בכותל או על הנייר וכיוצא בהן [פח] כדי לדעת איך לצייר הרי זה חייב. ויש מוסיפים דהעושה [פט] נקבים על ידי מחט לסימן חייב. רוב הראשונים חולקים על הרמב"ם וסוברים [צ] דרושם פטור ואין חיוב משום כותב אלא בכותב אותיות:

מה. **לפי** דעת הרמב"ם הכותב והרושם בהעלם אחד חייב רק חטאת אחת. נראה [צא] ששיעור הרושם (לדברי הרמב"ם) לחייב הוא כשרשם צורה אחת:

מו. **יש** אומרים דהכותב [צב] בסם או בסיקרא או כיו"ב שאינם דיו הוי תולדת כותב, וכן הכותב על בשרו הוי תולדה ולא אב:

בזה גופה פליגי התנאים. וע' בעה"ש (רסי' ש"כ) דחולק על יסוד הדברי יחזקאל וס"ל דלמדים מלאכת שבת מעשיית בגדי כהונה. וע"ע בע"ז בנמלא טל (ח"א מלאכת טווה סקי"ג ומלאכת מיסך סק"ב):

ועיין בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סימן קמ"ג) דהביא בשם האגלי טל וז"ל: "דכל עיקר מלאכת כתיבה ילפינן מהכתוב בחשן ואפוד". ונראה דכוונתו להא דמלאנו בשו"ת אבני נזר (סי' קצט אות י') וז"ל: "והנראה לי דלהני תנאי כתיבה במשכן לאו מזיווג הקרשים ילפינן אלא שהי' כותבין החשבונות כדי שיוכלו לתת חשבון מכל דבר כדכתיב אלה פקודי המשכן... או דנילף משמות השבטים שכתובים בחושן ואפוד שכתוב במלאכת המשכן בויקהל אשר מפרשה זו ילפינן כל מילי דשבת ממשכן":

הדרן לסוגין. עיין בבאור הלכה (סימן ש"מ ס"ה בד"ה מותר) דחולק על המ"מ בטוטו"ד וז"ל: "להרמב"ם דפסק בפירוש המשנה דאין הלכה כר"י... אין לנו שום ראיה לרשימה דהוא בכלל מלאכה... וכן משמע שם בגמרא דלהכי פטור לת"ק בשולט בשמאלו. וגם כל דברי המ"מ שהביא דברי ר' יוסי מקור לדברי הרמב"ם דפה הוא לפלא, דהאי רושם שזכר הרמב"ם ענין אחר הוא דהלא מסיים כיצד הרושם רשמים וכו' (ודבריו מבוארים בהדיא בירושלמי פרק כלל גדול בהלכה ב' עי"ש) ולא זכר כלל מענין רשימת שריטות. משמע דס"ל דזה איננו בכלל כותב כלל. וכן ממה דפסק דהכותב בשמאל פטור וכנ"ל. וכן ממה דפסק בהלכה יו"ד... (ד)אל"ף אל"ף פטור... ואם נאמר דאפילו שתי רשימות חייב א"כ לא גרע זה משתי רשימות" עכ"ל:

ועיין אלי"ר (סי' ש"מ סק"י) וז"ל: "אך צריך עיון דשבת ע"ה הצר צורה בכלי חייב משום מכה בפטיש... ובאמת קשה לי מזה על הרמב"ם דבצורה חייב משום כותב" עכ"ל האלי"ר. ונראה לתרץ דבגמרא מיירי כשצר צורה כדי לגמור את הכלי, ולכן חייב משום מכה בפטיש. אבל בוודאי שאינו כדי לרמז איזו מסר על ידי צורה זו. והירושלמי המחייב משום צובע מיירי בבא לייפות. והרמב"ם המחייב משום כותב מיירי ברושם כדי לדעת איפה לצבוע שהוא מין מסר לעצמו. ועיין בבאור הלכה (סימן ש"מ ס"ד בד"ה במסקין) דפירש כעין דברינו:

יש להעיר מהא דאיתא בסוגיא (שם קג.) דלת"ק מי שכותב בידו השמאלית פטור, ולר' יוסי דמחייב משום רושם, הכותב בידו השמאלית חייב. ופרש"י (ד"ה הא מני רבי יוסי היא) וז"ל: "דלא בעי כתיבה אלא רושם בעלמא, ובשמאלו רושם מיהא הוה" עכ"ל. ובחדושי הר"ן פירש: "ולא הוי רישום כלאחר יד דהא דרך לרשום בשמאל כבימין" עכ"ל:

ולכאו' צ"ע על הרמב"ם דס"ל דחכמים מודים דרושם חייב, מדוע הכותב בשמאלו פטור ואינו חייב משום רושם ולמה הצטרך הגמרא להקים המשנה כר' יוסי?

וצריך לומר, דלדעת חכמים הרושם חייב משום דהוא נחשב כותב. אמנם כיון דאין כתיבה אלא ביד ימין, הרושם בידו השמאלית הוי כתיבה כלאחר יד ופטור. ומיהו לדעת ר' יוסי דיש מלאכה אחרת של רושם, ומלאכה זו נעשית בין ביד ימין בין ביד שמאל כמו שברוב המלאכות אין לחלק בין המוציא או במבשל בימין או בשמאל כיון דדרכו כך. כמו כן כרושם בין בימינו בין בשמאלו חייב:

אגב אורחא, יש להעיר על מה דאיתא בתוספתא (פרק י"ב ה"ה) וז"ל: "הסורט סריטה אחת על גבי שני נסרים כאחד הרי זה חייב. אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזהו בן זוגו" עכ"ל (וע"ש גירסת הגר"א). וקשה דמדוייק בתוספתא דת"ק חולק על ר' יוסי וסובר דהסורט חייב משום כותב. אמנם במשנה ובברייתא בגמרא מוכח דהסורט חייב דווקא אליבא דר' יוסי. וצ"ל דכל התוספתא אזלא בשיטת רבי יוסי והוי כאילו אמר מאן תנא דמחייב בסורט, ר' יוסי הוא, דאמר ר' יוסי, וכו', כדאיתא בהרבה מקומות בש"ס:

[פח] **הוספתי** לשון זה במקום לשון הרמב"ם "כדרך שהציירין רושמים" כדי לבאר ביתר בהירות, ועיין מש"כ בס"ק הקודם:

[פט] **עיין** חיי אדם (כלל ל"ח אות ט' — מלאכת מוחק) וז"ל: "פשיטא דאסור לעשות נקבים במחט וכיוצא בו לסימן דאפשר דחייב כרושם רשמים" עכ"ל:

[צ] **עיין** בפרש"י (על המשנה דף קג.) וז"ל: "ואתא ר' יוסי למימר דאפילו לא כתב אלא רשם שני רשימות בעלמא לסימן חייב" עכ"ל. חזינן דלת"ק רק הכותב אותיות חייב אבל הרושם רשימות פטור. ולרש"י הכותב אותיות הפוכות כגון נונין הפוכים פטור לת"ק. ומהלך זה מתנגד לשיטת הרמב"ם (ע"פ באורו של המ"מ) דזה נקרא הכותב ב' סימניות וחייב:

באמת מהסמ"ג וספר יראים המובאים בסקל"ב מדוייק דגם הם חולקים על הרמב"ם וסוברים כרש"י, מדלא הביאו הציור של רושם במלאכת כותב והביאו תולדה אחרת במקומו:

אמנם יש להעיר, דכיון דהוכחתי דמקור הרמב"ם הוא מהירושלמי וכדעת הבה"ל ודלא כמ"מ, אולי גם רש"י מודה לדבריו, ולמה נעשה מחלוקת בין הראשונים. אלא יותר פשוט לפרש דגם רש"י מודה דהצורה צורה כזה חייב משום כותב. אמנם מדברי היראים וסמ"ג שלא הביאו דברי הרמב"ם או הירושלמי ופירשו התולדה באופן אחר יש להביא ראיה שהם חולקים על הרמב"ם:

[צא] **יש** לספק, דכיון דאין ברושם משום כתיבת אותיות, מהו השיעור לחייב ברושם? וע' בבה"ל (סי' ש"מ ס"ד בד"ה במסקין) וז"ל: "והנה לא באר הרמב"ם בהדיא אם בענין שתי צורות דוקא כמו באותיות או דבזה חייב אפילו באחת דחשיבא בפ"ע ומירושלמי מבואר דאף בצורה אחת חייב". ומשמעות הבה"ל דאינו חייב אלא עד שגמר את כל הצורה:

[צב] **עיין** ביראים ובסמ"ג דפירשו דהכותב בדבר המתקיים חוץ מדיו הוי רק תולדה ולא אב מלאכה. וביראים הוסיף דהכותב על בשרו הוי תולדה ולא אב דרק הכותב על קלף חייב. וע' בברית משה (שעל הסמ"ג) דהקשה מהא דבמשכן כתבו על הקרשים ולא על הקלף. ויש ליישב, דאב מלאכת כותב הוי רק באופן שרגיל לכתוב במצב הזה, ולכן הכותב על הקרשים הוי אב דזהו הדרך הרגיל לכתוב

מז. **אחד** שכתב שתי נקודות, ובא אחר [צג] ועשה מהנקודות שתי אותיות, השני חייב והראשון פטור:

מח. **ואלו** הן התולדות שאסורין מדבריהם. אסור לכתוב [צד] במשקין שעל השולחן ובעפר נגוב ובחול ועל אדים שעל החלון. וכן אסור לכתוב במשקין על דבר שאינו מתקיים כגון על עלה ירקות. אמנם מותר לרשום [צה] באויר כמין אותיות. [צו] המקשקש בשבת אין בו משום כותב ולא משום צובע, אלא דאסור משום עובדא דחול:

מט. **מותר** ללכת בשלג או בבוץ [צז] בנעלים שחקוק אותיות או צורות בתחתיתם אף דרושמים את האותיות או את הצורות כשהולכים:

נ. **ואלו** הן התולדות שאסורין מדבריהם גזירה שמא יבוא לידי כותב. אסור [צח] ללוות

על קרש. משא"כ הכותב בסם וסיקרא וכיו"ב אינו אב כיון דהדרך הרגיל לכתוב הוא בדיו ורק כותבים בסם וסיקרא כשאין לו דיו או איזה מצר אחר שלא שייך לכתוב בדיו:

ודע דמוכח מהיראים פירוש אחר בחילוק שיש בין אב ובין תולדה לדעת הרמב"ם, דמצאנו הרבה מקומות ביראים דהחשיב לתולדה מעשה השונה קצת באיכות. ולדעת הרמב"ם ציורים אלו נכללו בתולדות:

[צג] **תניא** בתוספתא (פי"ב ה"ח) וז"ל: "כתב שני נקודין ובא אחר וגמרן ועשאן שתי אותיות האחרון חייב" עכ"ל. וכ' במנחת בכורים דאף לר' יוסי פטור הראשון דעשיית נקודות לא נחשב לרושם:

[צד] **ז"ל** האור זרוע (בדפי הספר ח"ב דף ט"ז ע"ג סי' ע"ו): "צריך אדם ליזהר שלא לכתוב במשקין שעל השולחן וגם שלא ישרוט באצבעו כמו אותיות בעפר נגוב" עכ"ל, ודבריו מובאים בתרומת הדשן (סימן ס"ג) ובשלחן ערוך (סי' ש"מ ס"ד). ושאר הציורים מובאים באחרונים, ע' מ"ב (סימן ש"מ סקי"ט וסק"כ):

[צה] **כתוב** בתרומת הדשן (סימן ס"ג) וז"ל: "מי שצריך לרמוז באצבעו ולהוליכו באויר כעין כתיבת האותיות, שרי למיעבד הכי בשבת או לאו? תשובה: יראה דיש להוכיח דשרי. אמנם אחד מהגדולים אמר שקבל מרבותיו לאסור ולא פרשו לו הטעם. ואמר הוא הטעם לאיסור מפני שמאמן את ידיו בכך שיתרגלו במשיכת הציור כתיבת האותיות, וה"ק תלמודא פ' הבונה דסברי רבה ורב יוסף דחיובא דמכה בפטיש הוא, משום דמאמן את ידיו. וקשה דהא מסיק עלה התם, אלא מעתה חזי אומנה וגמר ה"נ דמחייב? ומסיק התם אביי ורבא שנויי אחריני, וי"ל דודאי טעמא דמאמן את ידו לא מהני דמש"ה יתחייב חטאת, אבל מ"מ שבות דרבנן הוא. ולא תקשה אלא מעתה יהא אסור למיחזי אומנות ולגמור, דיש לחלק בשבות דרבנן בין היכא דקעבד מעשה ובין היכא דלא קעביד מעשה, מה שאין לחלק בדאורייתא וק"ל. אמנם נראה להביא ראייה בפשיטות מהא דא"ז דשרי אפילו לכתחילה דכתב וז"ל: צריך ליזהר שלא יכתוב אדם בשבת במשקין על השולחן, וגם שלא ישרטט באצבעו כמו אותיות בשבת באפר נגוב או במשקין עכ"ל. הא קמן דווקא בעפר נגוב או במשקין שרישומו ניכר לפי שעה כה"ג אסור לכתחילה, אבל באויר שאין רישומו ניכר א"צ ליזהר. דאל"כ משקים ואפי' נגוב למה ליה למינקט תיפוק ליה משום משיכת ידו לפי ציור האותיות. אבל אין להביא ראייה ממתני' גופיה פ' הבונה דתנן התם הכותב במשקים ובמי פירות ובאבק דרכים פטור, והיינו פטור אבל אסור ככל פטורים דשבת, הא באויר אפי' איסור ליכא. דפשיטא דיש לדחות, דלעולם באויר נמי אסור, ואשמועינן דאפי' בהנך פטור מחטאת. וכ"פ הרמ"א (סי' ש"מ ס"ד) וז"ל: "מותר לרשום באויר כמין אותיות" עכ"ל:

[צו] **יש** להעיר, האם אסור מדינא לקשקש בשבת, הא אינו שום מסר וגם אין בו שום כתיבת אותיות כדי לאסרו בין לדעת הרמב"ם בין לדעת החולקים עליו. ונראה דאין בו שום אסור כותב. וגם אין בו משום צובע שאינו מייפה שום דבר. ונראה דאין איסורו אלא משום עובדא דחול. ופעם נשאלתי מאברך אחד האם מחויב למחות בבנו שהוא בר חינוך כשהוא מקשקש בשבת. והשאלה לכאורה, כיון דאין האיסור ברור, אלא שהמיקל בדבר תמוה לרבים, האם מחוייב לחנך בנו בדבר שאינו מפורש שאסור. ויש לעיין בשאלה זו:

[צז] **הפוסקים** התירו ללכת בשלג או בבוץ בנעלים שחקוק אותיות או צורות בתחתיתם אף דרושמים האותיות או הצורות כשהולכים. והטעם משום דהוי אינו מתכוין וכתיבה שאינה של קיימא וכלאחר יד דאפילו בפסיק רישיה מותר כיון דהוי תרי דרבנן. ועיין דגול מרבבה (בסי' ש"מ ס"ג) ובפמ"ג (בסי' שט"ז בא"א סק"ז) ובשער הציון (סי' שט"ז אות י"ח) דפסקו דתרי דרבנן מותר באינו מתכוין. אמנם עיין בחז"א (סי' נ"ב סט"ו ובסי' ס"א) שלא פשיטא ליה להקל באינו מתכוין בתרי דרבנן:

[צח] **תנן** במכילתין (דף קמח.) וז"ל: "שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני" ואיתא בגמרא שם: "אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי מאי שנא השאילני ומאי שנא הלויני? אמר ליה השאילני לא אתי למיכתב הלויני אתי למיכתב [פרש"י: הלויני משמע לזמן מרובה וקיימא לן במסכת מכות (ג:) סתם הלואה שלשים יום, ואתי מלוה זה לכתוב על פנקסו כך וכך הלויתי כדי שלא ישכח]. והא כיון דבחול זימנין דבעי למימר ליה הלויני ואמר ליה השאילני ולא קפיד עילויה ואתי למיכתב, בשבת נמי אתי למיכתב? אמר ליה... בשבת כיון דהשאילני הוא דשרו ליה רבנן הלויני לא שרו ליה, מינכרא מילתא ולא אתי למיכתב [פרש"י: אמר ליה בשבת כיון דהשאילני שרו ליה רבנן הלויני לא שרו ליה מינכרא מילתא ולא אתי למכתב" עכ"ל:

ועיין שם בתוספות וז"ל: "פירש רש"י טעמא משום דסתם הלואה ל' יום ולפי שהוא לזמן מרובה יותר משאלה אתי למיכתב וקשה לר"ת... ור"י פירש לנו דהיינו טעמא בשאלה לפי שהיא חוזרת בעין לא אתי למיכתב אבל לשון הלואה אינו חוזר בעין ואתי למיכתב ואע"ג דכי שאיל מיניה כדי יין וכדי שמן לא הדרי בעין מ"מ מתוך שמזכיר לו לשון שאלה זכור הוא ולא אתי למיכתב" עכ"ל. והרא"ש, ר"ן, טוש"ע הביאו כדעת רש"י: (ועיין בחו"מ סי' שמ"א דפסקינן כרש"י דסתם שאלה אינה שלושים יום ודלא כר"ת:)

ודע דיש שתי נוסחאות ברי"ף ולפי גירסא אחת מפורש כטעמו של רש"י. וע' במ"מ (פכ"ג הי"ב) וז"ל: "ובהלכות פירשו משום דהלויני לזמן מרובה משמע ולפיכך אתי למיכתב" עכ"ל. אמנם בר"ן מדוייק דלא גרס כך, דהא הביא מחלוקת רש"י ור"ת ולא הביא מדברי הרי"ף בענין:

ועיין במג"א (סקי"ד) דבמקום שנהגו שסתם הלואה רשאי לתבעו לאלתר כמו במדינתנו רשאי לומר הלויני. והקשה עליו בבה"ל (ד"ה לזמן) וז"ל: "דהא הגמרא מקשה דבשאלה נמי היה לנו לאסור דלא קפיד המלוה עליה ואתי למכתב ומשני דהכירא הוא במאי דמצרכינן

או [צט] להלוות או [ק] לפרוע בשבת גזירה שמא יכתוב. אמנם מותר ללוות [קא] אוכלין לצורך שבת אם אינו משתמש בלשון "הלואה" אלא בלשון "שאלה". ובשפה שאין חילוק בין "הלויני" ל"השאילני" צריך לומר [קב] "תן לי". מותר להגיד [קג] תן לי ואתן לך בחזרה. נכרי שמביא מעות בשבת לפרוע את חובו, [קד] מותר שיניחו הנכרי ברשות הישראל. ולא יגע הישראל במעות ולא יעשה את החשבון עמו עד אחרי שבת. ואם חושש הישראל שיאבד ממנו המעות, עיין לקמן במלאכת מכבה סעיף כט שדנתי בענין מה התירו כשאדם בהול על ממונו:

נא. אסור [קה] לקנות או למכור או [קו] לשכור או להשכיר או [קז] לתת או לקבל מתנה בשבת. [קח] ואסור בין שמוכר בפה בין שמוכר במסירה. ואסור לפסוק דמים אפילו על האוכלין. ואם יש צורך שבת ויום טוב והוי

ליה לומר השאילני דוקא וא"כ הכא לא שייך זה וכמו בלשון לעז שאסרו מטעם זה" עכ"ל. אמנם איתא בעה"ש וז"ל: "ועכשיו אין נזהרים בזה משום דאצלינו אין הרגילות לכתוב בפנקס רק הלואת מעות... וגם אצלינו נוהגין לתבוע לאלתר גם הלואה" עכ"ל:

[צט] **אף** דהגמרא מביאה רק שיש איסור על הלווה, ברמב"ם (פכ"ג הי"ב) איתא דיש איסור ג"כ על המלוה:

[ק] **כתב** הד"מ (סי' ש"ז סק"ה) בשם תשובת הריב"ש (סי' קנ"ו) וז"ל: "כשם שאין לוין בשבת כך אין פורעין" וכ"כ בהגהותיו לש"ע. וכתב המג"א דלצורך השבת מותר אם אומר בלשון חזרה ולא בלשון פורע. וזה ג"כ מותר רק לצורך שבת ולמשל שלוה ממנו יין באמצע שבוע שיכול לפרעו בשבת אם המלוה צריך ליין: **ובאמת** לא ידעתי מדוע הביא הרמ"א מקור דבריו מהריב"ש, הא סוגיא מפורשת היא דאין פורעין בשבת וז"ל (מכילתין דף קמט.): "אמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידין זה על זה עוברין משום... לווין ופורעין ביום טוב" עכ"ל. ופרש"י: "דגזור בהו רבנן שמא יכתוב" עכ"ל. והריב"ש שם מביא ראיה מסוגיא זו דאין פודין הבן בשבת. ומדוע הביא הד"מ מקור לדבריו מהריב"ש, היה לו להביא מהסוגיא, וצע"ג:

[קא] **כ"ב** המג"א בסקט"ו:

[קב] **כתב** הטור (סימן ש"ז) וז"ל: "וכתב הר"ר פרץ דבלשון לעז הכל לשון אחד הוא" ומעורר הבית יוסף דלא ביאר אם מותר אם אסור. אמנם עיין ר"ן וז"ל: "שבלשון לעז שאין חילוק בין השאילני להלויני צריך שיאמר תן לי וכיו"ב" עכ"ל. וכ"כ הסמ"ג וב"י וש"ע:

[קג] **כ"ב** הט"ז בסק"ט, וכן הסכימו האחרונים:

[קד] **נחלקו** הראשונים אם מותר להחזיר משכון לנכרי בשבת משום משא ומתן. וז"ל המרדכי סופ"ק דביצה (סי' תרס"ז): "ומשכונות שאנו אוסרים להחזיר בשבת וביום טוב משום דמיחזי כמשא ומתן אם לא מפני הדחק לנכרי אלם אנו מתירין על ידי ארמאי" עכ"ל המרדכי. אמנם בב"י (סי' ש"ו וסי' שכ"ה) הביא בשם רבינו ירוחם דמותר להחליף משכון לגוי בשבת אם הוא מלבוש ויוציאנו דרך מלבוש. ומשמע דמצד איסור משא ומתן אין לאסור אא"כ המעשה מוכיח. ואולי התירו דרך מלבוש שלא יראה כנותן לו להוציאו בשבת, וכן מדוייק במרדכי (פ"ק דשבת סי' רנ"ב), וכן פירשו המג"א (סי' שכ"ה סק"ז). ובש"ע (סי' שכ"ה ס"ג) סתם כר' ירוחם לקולא, וז"ל: "מותר להחליף משכון בשבת אם הוא מלבוש ויוציאנו דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן וגם בישראל מותר בענין זה אם הישראל צריך ללבשו" עכ"ל. אמנם ברמ"א שם חושש לכתחילה לשיטת המרדכי וז"ל: "וטוב שהא"י יקח המשכון עצמו ויניח אחר במקומו ולא יגע בו הישראל שלא יהא נראה כנושא ונותן". וכתב המ"ב (שם ס"ק י"ד) בשם האגודה: "ה"ה אם הא"י מניח המעות ונוטל המשכון נמי שרי ובלבד שלא יחשב הישראל עמו ולא יגע בס":

[קה] **על** הא דתנן בביצה (דף לו:): "לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין" איתא בגמרא (דף לז.): "גזרה משום מקח וממכר". ופרש"י: "דלמקח וממכר דמו שמוציא מרשותו לרשות הקדש ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח) אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה" עכ"ל. וברמב"ם (פכ"ג הי"ב) מביא רק הטעם דגזירה שמא יכתוב. ועיין בפרש"י (מסכת שבת דף קמט. ד"ה משום לווין ופורעין) וז"ל: "דגזור בהו רבנן שמא יכתוב" עכ"ל:

[קו] **תנן** (מכילתין דף קנ.): "לא ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים". ועיין ברש"י שכתב טעמו של דבר משום ממצוא חפצך, והרמב"ם (פכ"ג הי"ב) הביא טעמו משום גזירה שמא יכתוב:

[קז] **כ"ב** הרמב"ם פ"ל מהלכות מכירה ה"ז. ובפירוש המשנה פ"ג דסוכה איתא ד"מותר לתת מתנה ביום טוב". וע' בשדי חמד (ח"ב עמ' 224 ד"ה ולי) דמיירי רק לצורך מצות יום טוב:

ואם מותר להפקיר בשבת, ע' שדי חמד (ח"ב עמ' 220) שהאריך דהוי מח' ראשונים ואחרונים. וע' לקמן ס"ק קי"א אם מותר לזכות מן ההפקר:

[קח] **תנן** בביצה (דף כז:) וז"ל: "אין נמנין על הבהמה לכתחלה ביום טוב אבל נמנין עליה מערב יום טוב ושוחטין ומחלקין ביניהם [פרש"י: שוחט הוא הטבח בלא פסוק דמים ומחלקין אותה ביניהם, ולמחר יפסוק להם דמיה]". ואיתא שם בגמרא: "מאי אין נמנין? אמר רב יהודה אמר שמואל אין פוסקין דמים לכתחלה על הבהמה ביום טוב. היכי עביד? אמר רב מביא שתי בהמות ומעמידן זו אצל זו ואומר זו כזו [פרש"י: דקתני שוחט הוא ומחלקין ביניהן. היכי עביד שידעו למחר כמה היתה שוה לפסוק דמיה? מביא להם ביום טוב שתי בהמות שוות ויאמר ראו שזו כזו, ולמחר שמין את הנותרת]. תניא נמי הכי לא יאמר אדם לחברו הריני עמך בסלע הריני עמך בשתים, אבל אומר לו הריני עמך למחצה ולשליש ולרביע" עכ"ל:

ותנן נמי שם (ביצה דף כח:) וז"ל: "לא יאמר אדם לטבח שקול לי בדינר בשר, אבל שוחט ומחלק ביניהם" עכ"ל. וע' ברמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת הי"ג ובהלכות יום טוב פ"ד ה' י"ט—כ'):

ועוד תנן שם (ביצה דף כט:) וז"ל: "הולך אדם אצל חנוני הרגיל אלו ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו" עכ"ל המשנה. ופירש שם בגמרא: "תנו רבנן הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו [פרש"י: שמתוך שרגיל אצלו מאמינו ונותנו לו בלא פסוק דמים] ואומר לו תן לי גדי אחד או טלה אחד אצל טבח הרגיל אצלו ואומר לו תן לי כף אחת או ירך אחת אצל פטם הרגיל אצלו ואומר לו תן לי תור אחד או גוזל אחד אצל נחתום הרגיל אצלו ואומר לו תן לי ככר אחד או גלוסקא אחת ואצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים עשרה אפרסקין וחמשה רמונים ואתרוג אחד, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה [פרש"י: קב או קבים]. רבי שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא

דבר שאין מחירו ידוע, מביא שתי דומות ולוקח אחד מהם. וכן מותר לחלק שזה נוטל שליש וזה רביע. אבל אסור להזכיר דמים. ובמקום ביטול מצוה ושעת הדחק מותר למכור [קט] על ידי נכרי:

נב. **הקונה** דבר באיסור [קי] קנוי ואפילו אם עבר במזיד:

נג. **מותר** [קיא] לזכות מן ההפקר בשבת דכיון דאין כאן נותן או מוכר אינו נכלל בגזירת מקח וממכר. ולכן המוציא מציאה באופן שפסקינן "הרי היא שלו" מותר לזכות בו בשבת אם אינה מוקצה:

יזכיר לו סכום מקח [פרש"י: דמים]. ויש גירסאות שונות במשנה, דר"ח גרס בדברי ת"ק: "סכום מנין", והרי"ף גרס בדברי ת"ק: "סכום מקח" ובדברי רבי שמעון בן אלעזר: "סכום מנין". ועל פי רש"י, רבי שמעון בן אלעזר מתיר להזכיר המדה ואוסר רק להזכיר דמים:

אמנם ברי"ף דייק לשון "סכום" במשנה וז"ל: "פירוש סכום מקח. כגון שיש עליו כסף לא יאמר לו תן לי בכסף ויש לך עלי כסף אחר הרי יש לך בידי שני כספים. וסכום מנין לא יאמר לו הרי יש לך בידי כ' אגוזים תן לי כ' אחרים והרי יש לך בידי ק' עכ"ל הרי"ף. והקשה עליו הר"ן וז"ל: "ותמיהני אם אמר לו תן לי בכסף אף על פי שלא עשה חשבון לומר הרי יש לך בידי שתי כספים מיתסר ועוד דפשיטא דהיינו מקח וממכר ונראה לי דתן לי בכסף לאו דוקא אלא תן לי בכדי שיהיו לך בידי שתי כספים וסלקא דעתיך אמינא כיון שאינו פוסק בפירוש על מה שהוא לוקח עכשיו שרי קא משמע לן" עכ"ל הר"ן. ונ"ל דכוונתו לתרץ דברי הרי"ף דאין כוונת הרי"ף דיאמר לו תן לי בכסף, דזה בוודאי אסור. אלא כוונת הרי"ף דאסור לומר לו תן לי שמה שיש לך עלי כסף יהיה לב' כספים, שזכירת הכסף הוא לגדי, אבל כיון דעושה חשבון, אסור. ואף מהלך זה דחוק בלשונו, כן מפרש הר"ן את דבריו כדי לתרץ דברי הרי"ף:

אמנם ע' בהגהות אשרי (שם בביצה פ"ג סי' י"ד) דפירש דברי הרי"ף כפשוטם דאינו אסור משום סכום מקח אלא כגון שתחילה היה חייב לו פשוט ואומר לו תן לי עתה בפשוט הרי לך בידי שנים והא דאמר דאין פוסקים דמים ביום טוב היינו דווקא בדבר שאין ידוע שיעור ממכרו. ולכאורה כוונתו דאז קובעים את המחיר ביום טוב ונקרא מקח וממכר ביום טוב ואסור. אבל בדבר דמחירו ידוע הוי רק כמודיעו כמה הוא צריך ואינו נחשב מקח וממכר. וכן פירש בד"מ (סי' שכ"ג סק"ב) בשם הגהות אשרי, אור זרוע, וראב"ן, וכן פסק הרמ"א (סי' שכ"ג ס"ד). אמנם הט"ז (סק"ב) האריך לחלוק על דבריו וכן המג"א (שם סק"ד) וש"א. ומלאנו שבימות הפוסקים היו מקילים כדעת ההגהות אשר"י והרמ"א. אמנם בזה"ז לא שמענו ולא ראינו מי שמקיל בדבר ואין להקל:

[קט] **כן** מסיק בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' ל"ה) וז"ל: "הן המנהג פשוט שאין שוחטין בהמות ביו"ט... ונראה הטעם משום ש... א"א להיות נמכר באופן שמבואר בגמ' ובש"ע שלא יהא נזכר סכום מעות ומכש"כ שלא יביאו מעות ורק משכונות, וזה א"א אלא במעט קונים ע"כ נהגו שלא לשחוט כלל מ"מ כתב בח"א דבשעת הדחק וצורך גדול שוחטים. והנה בשנת תרמ"ז חל ערב שבועות בש"ק והחום היה גדול וא"א היה לשחוט בע"ש ויהיה מתקיים הבשר על החג וזהו ביטול מצות שמחת יו"ט שאין שמחה אלא בבשר כמש"כ הרמב"ם הלכות יו"ט (פ"ו) והובא במג"א (סי' תקכט). וא"כ היה ההכרח לשחוט באיזה מקומות ביו"ט, ובאה השאלה איך לעשות בהיתר המכירה והקנין. ונראה דשרי למכור ע"י עו"ג ולקנות ע"י עו"ג היינו שהעו"ג ישקול והעו"ג הקונה יקבל מעות ממקום שמונחים בבית ישראל ויקנה בשביל ישראל. וטעם ההיתר לכתחלה לעשות ע"י עו"ג, הוא משום שבות דשבות דמותר לכ"ע במקום מצוה" ע"ש שהאריך:

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא או"ח סימן נ"ה) דהקיל יותר מהמשיב דבר וז"ל: "דע כי יפה הורה המ"ל ומה שאסרה המשנה הוא שהישראל לא ישגיח במאזנים אבל מה שהנכרי שוקל לא איכפת לן והישראל אינו אומר שישקול. ומה שהישראל אומר תן לי ליטרא או שתים הוא רק להודיע כמה הוא צריך... וכי אין אתה רואה מעשים בכל יום ששולחים בשבת וי"ט לקנות שכר ואומרים תן לי מדה אחת או שתים ובישראל מישראל ההיתר הוא שהלוקח כוונתו רק להודיע כמה הוא צריך ואפילו דמים מותר להזכיר בכה"ג כמבואר בסימן שכ"ג סעיף ד' בהג"ה ואפילו המג"א שמפקפק בדמים מודה במדה כמבואר בסק"ד. וזה ההיתר ללוקח. וההיתר למוכר הוא שממעט או מוסיף קצת כמבואר שם סעיף א' וכל זה ישראל מישראל אבל נכרי המוכר הרי מגלגל המדה ואעפ"כ מעשים בכל יום שקונים שכר מנכרי בשבת ויום טוב והישראל מזכיר המדה. אלא ודאי דמה איכפת לישראל במה שהנכרי מודד ממש. וא"כ כן הוא במשקל הלא ישראל לישראל רשאי לומר תן לי לטרא בשר דמכוין לומר לו כמה צריך" עכ"ל הנוב"י:

[קי] **כ"כ** הרי"ף (פ"ה דביצה דף כ: בדפיו) וז"ל: "ירושלמי וכולן שעשו בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשה עשוי בשבת ואין צריך לומר ביו"ט ושמע מינה דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או מטלטלי הקנאתו הקנאה" עכ"ל. וכן כתבו הרמב"ם (הלכות שבת פכ"ג הט"ו ובפ"ל מהלכות מכירה ה"ז) וש"פ:

ועיין בק"נ (על הרא"ש שם אות פ') וז"ל: "כל הספרים ראשונים ואחרונים כותבין כן בשם ירושלמי ולא מצאתיו. אך ראה ברייתא זו בתוספתא" עכ"ל הק"נ. וע' בתוספתא (ביצה פ"ד ה"ג) וז"ל: "כולם שעשאום ישראל בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשה עשוי בשבת ואין צריך לומר ביום טוב" עכ"ל:

ועיין בשלטי הגבורים (שם בביצה דף כ: בדפי הרי"ף אות ד') שהאריך שיש מקור לדין זה (שמה שקנה קנוי) מסוגיא דפרק מרובה דף ע.: ולי ההדיוט קשה למה לא מובא בפוסקים דקנסו אותו שלא יכול להנות מהמכירה עד אחרי שבת. ונ"ל דאין הכי נמי אסרו כמו במפריש תו"מ ולא הזכירו הפוסקים משום שאינם רוכלים:

אמנם בני הגאון הרב שלמה נ"י תירץ שלא שייך לקנוס במכירה שלא יאכלו או יהנה דהקנס אינו מתנגד למעשיו הרעים, משא"כ בהפרשת תו"מ אם אוסרים לאכלם עד אחרי שבת נמצא שלא נהנה מההפרשה בשבת. ודברים נודקים:

[קיא] **חקר** רע"א (בפירושו לש"ע סי' של"ט מג"א סק"ו) וז"ל: "אם מוצא בשבת דבר הפקר מה שאין בו איסור טלטול נ"ע לדינא אם מותר לזכות כיון דליכא מקנה וקונה אינו בכלל אין קונין בשבת. והכי מוכח לכאורה מההיא דסי' שע"א ס"ה ובמג"א שם סק"ז דאם יהיה אסור לכתחילה להחזיק בנכסי הגר נימא כיון דהותרה הותרה דאינו עומד להתקלקל ומסתמא לא יחזיק בה אדם בשבת לעשות איסור. וצ"ע":

וכוונת רע"א להביא ראיה מהא דאיתא בעירובין (דף ע:) וז"ל: ישראל וגר שרויין במגורה אחת [פרש"י: גורן הוא וחלוק בחדרים והיה לכל אחד פתחו בחצר ואוסרין זה על זה] ומת גר מבעוד יום

נד. **יש** לדון אם [קיב] מותר לקיים תנאי בשבת שעל ידו יקיים קנין למפרע מע"ש:

נה. **אסור** [קיג] לדון או לעשות חליצה או לייבם או לקדש או [קיד] לגרש אפילו אם הגט כבר [קטו] נכתב. ובדיעבד [קטז] מה שעשה עשוי, ואפילו אם עבר במזיד. לכן החולץ בשבת חליצתו כשירה אף דעבר על איסור דרבנן, וכן בשאר:

נו. **יש** מתירים [קיז] לסדר קדושין בשבת למי שלא קיים עדיין מצוות פרו ורבו במקום כבוד הבריות והפסד גדול בשעת הדחק:

אף על פי שהחזיק ישראל אחר בנכסיו אוסר... [ומסיק בגמרא דפירוש הברייתא הוא] אף על פי שלא החזיק מבעוד יום אלא משחשיכה כיון דהוה ליה להחזיק מבעוד יום אוסר [פרש"י: אף על פי שלא החזיק מבעוד יום מיד והמתין עד שחשיכה ואיכא היתר למקלט שבת אוסר כדמפרש לקמן הואיל והיה לו כח להחזיק בה מבעוד יום אם ירצה. נמצאת רשות זו תלויה ועומדת ולא הוה הותר למקלט שבת]". וכ"פ בש"ע (סי' שע"א ס"ה) וז"ל: "ישראל וגר שהיו דרים בחצר ומת הגר מבעוד יום והחזיק ישראל אחר בנכסיו אפילו לא החזיק עד שחשיכה אוסר עד שיבטל רשותו כשאר יורש":

והראיה לשאלתנו הוי מהא דאנו חוששים שישראל אחר יזכה בבית הגר בשבת, ולכן אסור לטלטל בלי ביטול רשות. אבל אם אסור לזכות מן ההפקר בשבת, מדוע אנו חוששים שיזכה בביתו באיסור, האם ברשיעי עסקינן? וע' בפמ"ג (שם בא"א סק"ז) דמפרש דאסור לטלטל בחצר משום דמותר לישראל לזכות מן ההפקר. ולכן להלכה אינו דוחים מסקנת הפמ"ג משום ספיקו של רע"א, בפרט במילתא דרבנן וגם דיש ראיה חזקה לדברי הפמ"ג. וע' שדי חמד ח"ב מש"כ בע"ז:

[קיב] **עיין** שו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קנ"ט) דחוקר אם מכר לו בע"ש ואמר תקנה לך למחר, וכן מחר לו בע"ש במעכשיו בתנאי שיעשה כך וכך. אם מותר לקיים התנאי במעשה בשבת. שעי"ז נתקיים הקנין למפרע בע"ש, די"ל דבשניהם מותר, דבראשון אינו עושה מעשה בשבת אלא דמעצמו נגמר דשרי. וכן בשני אף דעושה מעשה מ"מ הוי רק קיום התנאי. אבל המכר נגמר למפרע בשבת. או דבשניהם אסור. בא' משום גמר הקנין בשבת. ובשני משום דמעשה קיום התנאי גורם לגמור הקנין, או בא' מותר ובב' אסור. או בהיפוך" עכ"ל. ורע"א מסיק לחומרא בשניהם:

ועיין באור שמח (הלכות שבת פכ"ג הי"ב) ובדעת תורה (רסי' תמ"ד) דמביאים ראיה מירושלמי להקל דמותר למכור דבר בע"ש שיחול בשבת:

וז"ל הירושלמי (מכילתין פרק מפנין ה"א): "אמר רבי אלעזר אדם עומד מערב שבת ואומר הרי זו תרומה למחר ואין אדם עומד בשבת ואומר הרי זו תרומה למחר. רבי יוסי בי רבי בון אומר אין אדם עומד ערב שבת ואומר הרי זו תרומה למחר. מתניתא פליגא על רבי יוסי בי רבי בון לגין טבול יום ומילאהו מן החבית מעשר טבל, אם אמר הרי זו תרומה למחר משתחשך הרי זו תרומה למחר. אם אמר הרי זה עירוב לא אמר כלום. פתר לה לשעבר והתני רבי חייה אומר אית לך מימר לשעבר. חזר בו רבי יוסי בי רבי בון מהדא" עכ"ל. וע' באור שמח דמאריך אם יש מקום לדחות הראיה מהירושלמי:

[קיג] **תנן** בביצה (דף לו:) וז"ל: "לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין... כל אלו ביום טוב אמרו קל וחומר בשבת" עכ"ל המשנה. ואיתא שם בגמרא (דף לז.) וז"ל: "וכלהו טעמא מאי? גזירה שמא יכתוב" ופרש"י: "פסק דין לדיינין ושטר אירוסין לקדושין ושטר חליצה לחולצת וכתובה ליבמה" עכ"ל:

וכ' הרמ"א (סימן של"ט ס"ד): "אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח וכל שכן שאסור להלקותו דהוי בכלל דין. ואם יברח אין עלינו כלום" עכ"ל. וע"ע מש"כ בנוגע לצידת אדם בנמלא טל מלאכת צד סק"ל:

ועיין במ"ב (ס"ק י"ג) וז"ל: "ואיתא בירושלמי על מה דכתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם וגו' מכאן לבתי דינין שלא יהו דנין בשבת [היינו מי שהיה מחוייב הבערה גלתה התורה דלא יענישוהו בשבת ומינה ילפינן דה"ה לכל עונש והמחבר איירי מתחלה בדיני ממונות דבזה ג"כ אסור מדרבנן] ואיתא בספר החינוך הטעם שרצה הקב"ה לכבד יום זה שימלאו בו הכל מנוחה גם החוטאים והחייבים" עכ"ל:

[קיד] **יש** שגרסו מפורש בתוספתא (ביצה פ"ד ה"ג) דאין מגרשין, וכן הביא המ"מ (פכ"ג הי"ד). ואע"פ דליכא בדפוסים שלנו, להלכה פשוט שהוא כן. ויש להקשות, מדוע השמיט המשנה (ביצה דף לו:) דאין מגרשים בשבת. וע' בתוספות (גיטין עז: ד"ה ותיזיל) וז"ל: "אף על גב דבתוספתא בפרק משילין תניא אין מגרשין בשבת, בשכיב מרע הקילו דלא תפול קמי יבם, להכי בפ' משילין (ביצה דף לו:) קתני אין מקדשין ולא קתני אין מגרשין כמו בתוספתא משום דשכיב מרע שרי לגרש" עכ"ל התוספות:

[קטו] **ז"ל** החיי אדם (כלל לח ס"ו): "ואין מגרשין בשבת ויו"ט אפילו אם הגט כבר נכתב והובא על ידי שליח". ופשוט דמיירי התוספתא והמ"מ בציור שהגט כבר נכתב. וכ"כ המ"ב סי' של"ט סקכ"ח:

[קטז] **עיין** לעיל ס"ק ק"י המקורות שהבאתי מהרי"ף והרמב"ם להלכה זו:

[קיז] **תנן** בביצה (דף לו:): "כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו, ביום טוב... ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין" עכ"ל. ואיתא בסוגיא שם "ולא מקדשין. והא מצוה קעביד? לא צריכא דאית ליה אשה ובנים" עכ"ל. וע' שם שנחלקו רש"י ור"ת בפירוש הגמרא, דרש"י פירש קושית הגמרא, אמאי קרי לה רשות, הא הו"ל לקראו מצווה ולא רק רשות. אמנם לפי דבריו, בוודאי שאסור לקדש בין יש לו אשה בין אין לו אשה. אבל ר"ת מפרש דאם אין לו אשה ובנים מותר לקדש בשבת דמצוה קא עביד:

והרמ"א הביא שיטת ר"ת להלכה (סימן של"ט ס"ד) וז"ל: "ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים. ואפשר דה"ה הכניסה לחופה שרי. ואע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה בשעת הדחק, גם כי גדול כבוד הבריות, כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו' עד הלילה דעושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין והוי ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז. ומ"מ לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך" עכ"ל:

עיין שו"ת הרמ"א (סימן קכ"ה) דמתאר איך שהרמ"א עצמו סידר קדושין במעשה כזה. וכ' הרמ"א ד"אע"פ שאיני כדאי להכריע (המח' שבין רש"י ור"ת) מ"מ קשה לי על פירש"י דהקושיא אינה רק למה לא חשיב אלו בסיפא גבי מצוה... מ"מ ה"ל ליחשב בסיפא... דהוי רבותא טפי ולא הוי צריך למתני רישא, דהשתא במקום מצוה אסור במקום רשות מבעיא. ועוד קשה לפירש"י דקאמר והא מצוה

נז. **אסור** לכנוס [קיח] בתולה לחופה בשבת כיון שעל ידי החופה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה. הכונס אלמנה או גרושה או בעולה, אסור ליחדה יחוד הראוי לביאה בשבת כיון דבזה הוא קונה אותה. ולכן בציור דהוי חופת נדה, אסור לה לטבול בשבת וצריכה לחכות עד אחרי שבת:

נח. **מותר** לגרש אשת [קיט] שכיב מרע בשבת, ומיירי שהגט נכתב מבעוד יום באופן שאינו פסול משום גט [קכ] מוקדם:

נט. **מותר** לקנות קנין [קכא] משכיב מרע בשבת כדי שלא תטרף דעתו עליו. ונחלקו

קא עביד ולא הל"ל רק והא מצוה נינהו, דהא הקושיא אינה רק על התנא דלא חשיב להו גבי מצוה. אבל אם הקושיא כר"ת ניחא, דהקושיא על העושה המצוה אמאי אסור לעשות וזהו מבואר למדקדק בלשון הגמרא" עכ"ל. וע"ש שהאריך בביאור שיטת רש"י וש"ר בסוגין וגם האריך שם אי מותר לישא אותה:

[קיח] **דכיון** דבנשואין הבעל קונה את האשה ליורשה ולמעשה ידיה ולשאר דברים, אסור לישא בשבת דאסור לקנות בשבת. ולכן צריך לגמור מעשה הנשואין קודם שבת בין בנשואי בתולה בין בנשואי בעולה. ונחלקו הראשונים אם חופת נדה קונה או לא, דלרוב הראשונים הוא קונה, ולדעת הרמב"ם אינה קונה. ולכן לרוב הראשונים אם נעשה חופת בתולה נדה לפני שבת, מותר לה לטבול בשבת ולייחד עם בעלה אחר כך כיון שהיא כבר נקנית לגמרי לפני שבת. ולהרבה אחרונים לדעת הרמב"ם אינה נקנית בחופת נדה, ואינה נקנית עד שמייחד יחוד הראוי לביאה. ולדעתם, לדעת הרמב"ם צריך לייחדה יחוד הראוי לביאה לפני שבת. אבל דעת הב"ש דאפילו לדעת הרמב"ם אם החתן יודע דהיא נדה בשעת הנשואין, יכול לקנותה ביחוד שאינו ראוי לביאה:

ובאלמנה או שאר בעולה, לרוב הפוסקים אינה נקנית אלא ביחוד הראוי לביאה. ויש אומרים שאינה נקנית אלא בביאה ממש. ונ"מ (בין שתי שיטות אלו) אם מספיק שייחדנה לפני שבת, או צריך לבא עליה לפני שבת. ובש"ע סתר את עצמו, דבהלכות שבת משמע דאסור לבוא עליה בפעם הראשונה בשבת, ובאבן העזר משמע דאסור לייחדה. אבל משמע דאם ייחדה לפני שבת שמותר לבוא עליה בשבת. (וע' בגר"א אה"ע סי' ס"ד סקי"א שעמד על זה.):

ויש פוסקים הסוברים דאין לחלק בין אלמנה ובתולה, ובשניהם יחוד הוי נשואין (גר"א אה"ע סי' ס"ד סקי"א):

ובזמנינו דבדרך כלל אין עושים חופה בע"ש, השאלה של נשואין בשבת נוגעת בעיקר בקבעו החופה לבעולה כשהיא נדה. דלרוב הפוסקים בבתולה היא נשאת בחופה זו ונעשית אשתו לכל דבר. אבל בבעולה, כיון דלרוב הפוסקים אינה נקנית אלא על ידי ביאה (או ביחוד הראוי לביאה) אין לבעלה בשבת (או לייחד אתה בשבת), כיון דלגבי ירושה ולמעשה ידיה אינה נקנית לו אלא על ידי ביאה ולא על ידי דבר אחר:

ונראה דבזמן הזה יש להעיר דבאלו החוזרות בתשובה שרובא דרובא מהן אינן בתולות, מחויב ללמד לחתניהם שאסור לבעול בעילה ראשונה בשבת. ולכן נכון הוא כמו שנוהגין בזמנינו שלא לקבוע החופה בע"ש אבל מקדימים אותה לאמצע שבוע. אבל עדיין שייך באופן שלא בעלו לפני שבת (לאלו הסוברים דביאה קונה ולא היחוד) או בציור שהיא חופת נדה ואינה יכולה לטבול עד ליל שבת שאין לבעלה בשבת. ולכן אסור לה לטבול בשבת ואסורים לייחד עד אחרי שבת. וע' ביו"ד בסי' קצ"ז שדנו האחרונים אם מותרת לטבול במוצאי שבת בכה"ג:

[קיט] **איתא** במסכת גיטין (דף עז:) וז"ל: "ההוא שכיב מרע דכתב לה גיטא לדביתהו בהדי פניא דמעלי שבתא ולא הספיק למיתביה לה. למחר תקף ליה עלמא [פרש"י: והיה ירא פן ימות ותזקק ליבם ואסור לטלטל גט בשבת ולמוסרו לה]. אתו לקמיה דרבא. אמר להו זילו אמרו ליה ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא, ותיזל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה [פרש"י: תסגור דלת החדר שיקנה לה לשום חזקה] דתנן נעל, גדר, פרץ כל שהוא הרי זו חזקה [פרש"י: לקנות שאין המוכר יכול לחזור בו דהשתא קא יהיב לה חצר וגיטה בתוכו, ותנן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להן אחריות בכסף בשטר ובחזקה]. אמר ליה רב עיליש לרבא מה שקנתה אשה קנה בעלה. איכסיף. לסוף איגלי מילתא דארוסה הואי. אמר רבא אם אמרו בנשואה יאמרו בארוסה. הדר אמר רבא לא שנא ארוסה ולא שנא נשואה, גיטה וחצירה באין כאחד. והא אמרה רבא מעיקרא. כי אמרה רבא אהאי מעשה אמרה [פרש"י: ומשנינן מעיקרא נמי כי אמרה רבא לההוא תירוצא דלעיל אהאי מעשה אמרה בתר דהדר סברה ואמר דגיטה וידה באין כאחד הכי גרסינן מעיקרא כי אמרה רבא אהאי מעשה אמרה]:

ופירש שם בתוספות (ד"ה ותיזיל) וז"ל: "אף על גב דבתוספתא בפרק משילין תניא אין מגרשין בשבת, בשכיב מרע הקילו דלא תפול קמי יבם. להכי בפ' משילין (ביצה דף לז:) קתני אין מקדשין, ולא קתני אין מגרשין כמו בתוספתא, משום דשכיב מרע שרי לגרש" עכ"ל התוספות:

חזינן מהסוגיא, דשכיב מרע מותר לגרש אשתו בשבת, אלא דלדעת רש"י לא רצה רבא להתיר טלטול מוקצה לצורך זה. [ואולי רק משום שאין צורך להתיר מוקצה. אבל זה קשה, דלכאורה במקום להתיר טלטול מוקצה, הצטרכו להקנות לה החצר כדי לקנות את הגט בקנין אגב. ועיין רמב"ן ושאר ראשונים דסוברים דקנו לה הגט בקנין חצר ולא בקנין אגב. אבל לשתי השיטות, התירו לעשות קנין ולא התירו לטלטל מוקצה. ואולי יש לפרש, דכיון דמותר לגרש בשבת לצורך שכיב מרע, כדדייק תוספות מהמשנה, מותר להקנות הגט בכל אופן שיש, ולא גזרו על קנין המטלטלים בציור זה.]:

ועיין במרדכי (סי' תל"ה) שביאר וז"ל: "אע"פ שאין קונין בשבת, קנין שלף איש נעלו מותר" עכ"ל. וע' רא"ש (שם בגיטין עז.) בשם רשב"ם ובס' העיטור שחלקו על רש"י וס"ל דגט אינו מוקצה. וע' מרדכי (סי' תל"ו) ובש"ע ורמ"א (אה"ע סי' קל"ו ס"ז) דפסקו דגט אינו מוקצה. וע' ק"נ שם בגיטין סי' א' דכתב באור יפה לענין זה:

[קכ] **יש** הרבה ציורים איך לכתוב את הגט בלי שיפסול משום גט מוקדם, למשל שיתן את הגט על ידי שליח שאז גט המוקדם מזמן המסירה כשר, או שכתב את הגט לפני שבת וכתב זמנו בשבת שהוא זמן המסירה, או שכ' בגט רק זמן השבוע או זמן החודש ולא כתב בגט תאריך היום, ע' בב"ש באה"ע סי' קל"ו סק"ז, ובמג"א סי' של"ט סק"ט. ובגט מאוחר פסקינן דכשר (ע' ש"ע אה"ע סי' קכ"ז ס"ט), אף דלכתחילה אין לכתוב גט מאוחר:

[קכא] **תנן** בבבא בתרא (דף קנו.—:) וז"ל: "[המחלק נכסיו על פיו...] רבי אליעזר אומר (ויש גורסים: חכמים אומרים) בשבת דבריו קיימין מפני שאין יכול לכתוב אבל לא בחול. [פרשב"ם: אם בשבת

הראשונים אם מותר דווקא במתנת שכיב מרע שאינו צריך קנין ולכן הקנין הוא שלא לצורך או דמותר אפילו במקום שהקנין פועל בשבת כגון שנותן כל נכסיו ומפרש שלא יחזור אפילו אם יעמוד מחליו:

ס. **אסור** [קכב] להקדיש קרבנות או להקדיש לבדק הבית בשבת ויום טוב. וכן אסור [קכג] לעשר בהמה או [קכד] לקדש מי חטאת. ובכולם בדיעבד [קכה] מה שעשה עשוי ואפילו במזיד. ומותר [קכו] להקדיש לכתחילה קרבן פסח בשבת שחל להיות בערב פסח. וכן מותר להקדיש קרבן וחגיגה ביום טוב שאלו מצוות היום הם:

חילק נכסיו אז תקנו חכמים שיהו דבריו קיימין בלא קנין וכתיבה שלא תטרוף דעתו שמן הדין אין יכול לקנות ולכתוב בשבת. אבל לא בחול שיש תקנה בקנין וכתיבה ולמה תטרוף דעתו] רבי יהושע אומר בשבת אמרו קל וחומר בחול" עכ"ל. ועיין לעיל שם בסוגיא (דף קנו:) וז"ל: "אמר רבי לוי קונין קנין משכיב מרע אפי' בשבת, ולא לחוש לדברי ר' אליעזר, אלא שמא תטרוף דעתו עליו" עכ"ל. ופרשב"ם וז"ל: "קונין משכיב מרע אפי' בשבת. לא שנא היכא שצריך קנין כגון שייר לא שנא במחלק כל נכסיו דכיון דתלי טעמא משום שמא תטרוף דעתו עליו דלא סמכא דעתיה שתתקיים צוואתו באמירה הלכך כדי להפיס דעתו קונין אפילו בשבת בכל מתנתו בין שייר וצריך קנין בין בלא שייר ובאמירה סגי ואע"ג דקנין דמי למקח וממכר שהרי קונין בכליו של קונה שמקנה סודרו כדי לקנות בו המתנה" עכ"ל:

אמנם עיין ברמב"ם (הלכות זכיה ומתנה פ"ח ה"ב וג') וז"ל: "אבל החולה שתשש כח כל הגוף, וכשל כחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגלו בשוק והרי הוא נופל על המטה, הוא [הנקרא] שכיב מרע. ומשפטי מתנותיו אינם כמתנת בריא. כיצד שכיב מרע שצוה ואמר ליתן לפלוני כך וכך בין בחול בין בשבת, בין כתב בין לא כתב, זכו הכל כשימות בכל מה שנתן להם ואינו צריך קנין, שדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין הן. ודבר זה מדברי סופרים. ואע"פ שאינו אלא מדבריהם עשו אותה כשל תורה, כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים. לפיכך אם אמר קנו ממני, אפילו בשבת קונין ממנו שזה הקנין אינו צריך" עכ"ל:

ומשמע ברמב"ם דאם קנינו מועיל אסור לעשותו בשבת, ודלא כדעת הרשב"ם. ונ"מ במתנת שכיב מרע במקצת שאינו נקנה באמירה בעלמא, דלדעת הרמב"ם אסור לקנות בשבת, ולדעת הרשב"ם מותר. עוד נ"מ יוצא בשכיב מרע שנותן כל נכסיו ומפרש שלא יחזור אפילו אם יעמוד מחליו דקנין מועיל דאם יעמוד מחליו אינו חוזר [ואילו אינו עושה קנין, אם עמד מחליו, הקנין חוזר], דלדעת הרמב"ם אסור לקנות בשבת, ולדעת הרשב"ם מותר:

ועיין שם ברא"ש (ב"ב פ"ט סי' ל"ו) דמכריע בין הרשב"ם ובין הרמב"ם דבמתנת שכיב מרע במקצת אינו קונה בשבת דכיון דנותן רק מקצת נכסיו אינו עושה מחמת מיתה ולכן לא תטרוף דעתו ואין צורך להתיר הקנין. אבל בעושה קנין שיחול אפילו אם חוזר פוסק הרא"ש כרשב"ם דמותר לעשות הקנין בשבת שלא תטרוף דעתו. ועטוש"ע (חו"מ סי' רנ"ד) שמביאים שיטות הרמב"ם והרא"ש, והרמ"א שם מביא גם שיטת הרשב"ם:

[קכב] **תנן** נמי (ביצה דף לו:) וז"ל: "לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין" ובגמרא (שם לז.) איתא גזירה משום מקח וממכר. ובאמת אין כאן מקומו במלאכת כותב, אמנם כיון דשנוים באותה משנה, הבאתי אותם ג"כ, וגם שאר דברים דבקטעים הבאים:

[קכג] **תנן** בבכורות (דף נז:): "ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב ואי אפשר לעשר ביום טוב" עכ"ל. ואיתא שם בגמרא (דף נח.) "ואי אפשר לעשר בי"ט משום סקרתא [פרש"י: שצובעין העשירי]". וכ"כ הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת הלכה י"ד): "ואין מעשרין את הבהמה גזירה שמא ירשום בסיקרא:

ומשמע מסוגיא (חולין דף ח.) דאסור מן התורה דאיתא התם וז"ל: "בית הלל אומרים אכילה ראשונה מן החולין מכאן ואילך מן המעשר, ושאר כל ימות הפסח אדם יוצא ידי חובתו במעשר בהמה. ביום טוב מאי טעמא לא? אמר רב אשי דלמא אתי לעשורי ביום טוב ואי אפשר לעשר ביום טוב משום סקרתא" עכ"ל. זאת אומרת דאסור מדרבנן להביא מעשר בהמה ביו"ט גזירה שמא ירשום. ואם האיסור לרשמו רק מדרבנן הוי גזירה לגזירה:

ובאמת דין זה מפורש בתוספות (שם ד"ה משום סקרתא) דהקשה וז"ל: "תיפוק ליה דאין מקדישין ביו"ט וכדקאמר בפרק בתרא דביצה (דף לו:) וי"ל דשאני הכא דקדושה ועומדת כיון דחייב מן התורה לקדשו כדאמרינן בפרק בתרא דבכורות (דף נח.) הלכך לא שייך ביה שום איסור והר"י תירץ דלצביעה דנקט לפי שהוא איסור דאורייתא" עכ"ל:

ויש להעיר, דבתוספות וכן ברש"י שם בחגיגה ובכורות מדוייק דהאיסור לרשום על הבהמה הוי משום צובע, ואילו הרמב"ם מדוייק דאסור משום כותב:

ונראה דרש"י ורמב"ם אזלי לשיטתם אם יש איסור לרשום משום כותב. דלרמב"ם רשימה זו חייב משום תולדת כותב כמו הרושם כדי לצייר. אמנם לרש"י אין איסור כותב אלא בכתיבת אותיות וכדפירשתי לעיל בסק"ל. ולכן לא שייך לאסור רשימה בסקרתא משום כותב, אלא דחייב משום צובע. ונראה לדייק דתוס' מודה לרש"י דאין איסור ברושם משום כותב. ונוכל לצרף שיטתו לאלו החולקים על הרמב"ם ברושם. לעיל בסק"ל דהבאתי עוד ראשונים הסוברים כרש"י:

ויש לבאר מדוע הרמב"ם סובר דאין איסור צובע בסקרתא על גבי הבהמה. ויש לומר דס"ל דמלאכת צובע היא דווקא אם מייפה את הדבר הנצבע. אמנם כאן דאינו מייפהו אלא מקלקל מראה הבהמה, אינו מלאכת צובע. וממילא צריך לפרש דחייב משום כותב. וע"כ צ"ל דרש"י ותוס' ס"ל דיש מלאכת צובע אפילו באופן שאינו מייפה. זאת אומרת, דלשיטתם האיסור לצבוע הוא לשים צבע על דבר, ואפילו אם אינו מייפהו:

[קכד] **ז"ל** הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת הלכה י"ד): "וכשם שאין מקדישין כך אין מקדשין מי חטאת" עכ"ל. (קידוש מי חטאת הוא שימת האפר על המים חיים לצורך הזאה.) וכעת לא מצאתי מקור לדבריו. גם קשה להבין מדוע כלל דין זה באיסורי כתיבה, הלא אין זה קנין וגם אין לגזור בו שמא יכתוב. וצ"ל דהיה לרמב"ם איזה מקור דכלל דין זה באיסור שלא להקדיש, וצ"ע:

[קכה] **עיין** לעיל בס"ק ק"י שהבאתי הרי"ף והרמב"ם שהם המקורות להלכה זו:

[קכו] **איתא** במכילתין (דף קמח:) וז"ל: "אמר רבי יוחנן מקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב... ומי אמר רבי יוחנן הכי? והא אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן לא מקדישין ולא מעריכין

סא. **אסור** [קכז] להפריש תרומות או מעשרות או חלה בשבת ויום טוב. ומי שמוזמן לשבת אצל מי שאינו מאמינו על המעשרות אומר נוסח ההפרשה מבעוד יום ומפרישו בשבת ויום טוב. הפריש [קכח] תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל ממה שתיקן. אבל אם עשרם במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. ובין שעשרם בשוגג או במזיד תיקן את הפירות. ומותר לעשר [קכט] דמאי בבין השמשות אבל אסור לעשר טבל:

סב. **אסור** [קל] לפדות את הבן או [קלא] לערב עירובי תחומים בשבת או ביום טוב ואם עירב כשר:

סג. **אסור** [קלב] למדוד בשבת, אמנם מותר

ולא מחרימין ולא מגביהין תרומות ומעשרות, כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת. לא קשיא כאן בחובות שקבוע להן זמן כאן בחובות שאין קבוע להן זמן" עכ"ל הגמרא. ועפ"ז כתב הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת הלכה י"ד) וז"ל: "ומקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב שזו מצות היום היא" עכ"ל:

[קכז] **גם** זה במשנה הנ"ל בביצה. ובגמרא איתא שהוא פשיטא ולא באר הטעם. ועיין ברמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת הלכה י"ד) וז"ל: "ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש, ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת". ולעיל בהלכה ט' כתב הטעם משום שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן. וכתב המ"מ וז"ל: "וחזר רבינו ושנאו כאן לפי שיש שתי סבות לאיסורו כמו שכתב, והאחת היא מענין הנזכר למעלה שהוא מפני איסור מכה בפטיש, והאחרת מפני... איסור כתיבה, לפי שרבינו כותב על הסדר כל גזרות של דבריהם מפני האבות על סדר חיוב אבות המלאכות" עכ"ל.

וע' באור שמח דמביא ראיה לרמב"ם דיש שני טעמים לאסור הפרשת תו"מ בשבת:

יש לחקור, אם יש איסור לקרוא שם בלי להפריש. ולכאורה פשוט שהוא אסור דהא מתקן הפירות:

ומי שמוזמן לשבת אצל מי שאינו מאמינו על המעשרות, עיין משנה רפ"ז דדמאי ובפוסקים ואחרונים בענין זה ואין כאן מקומו:

[קכח] **ז"ל** הרמב"ם (הלכות שבת פכ"ג הט"ו): "המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל ממה שתיקן במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת, ובין כך ובין כך תיקן את הפירות. וכן המקדיש או המעריך או המחרים בשבת בין בשוגג בין במזיד מה שעשה עשוי ואין צריך לומר ביום טוב, וכן המקנה לחבירו בשבת קנה" עכ"ל. וכ"כ הר"ן (ביצה פ"ה דף כ: בדפי הרי"ף) וז"ל: "ירושלמי וכולן שעשו. מיהו בתרומות תנן שאם הפריש תרומה ומעשר בשבת דינו כמבשל בשבת, דבשוגג יאכל, במזיד לא יאכל":

ובנוגע לעובר בשאר איסור דרבנן בשוגג אם מותר להנות או לא, ע' בפמ"ג (מ"ז סי' שי"ח סק"א) וז"ל: "ומשמע וודאי דבו ביום בשוגג אסור אף במלאכה דרבנן" עכ"ל. אמנם הבה"ל (רסי' שי"ח) הכריע כדעת הגר"א והחיי אדם דשוגג במלאכה דרבנן מותר מיד אפילו לעושה עצמו אפילו לדעת הש"ע (ריש סי' שי"ח) האוסר שוגג במלאכה דאורייתא:

[קכט] **תנן** במכילתין (דף לד.): "ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות אבל מעשרין את הדמאי" עכ"ל ומובא בפוסקים:

[קל] **כ"ב** בשו"ת הריב"ש (סי' קנ"ו) ומביאו הש"ע (סי' של"ט ס"ד). וכ"כ תרומת הדשן (ח"א סימן רס"ט) וז"ל: "יראה דאין למצוה תקנה שיהא נפדה בשבת. ואע"ג דיכול לפדות בכלי... או בשאר שוה כסף ה' סלעים בדבר שמותר לטלטל בשבת דאין צריך לפדות דווקא במעות ואפי' אם היה בא לפדותו במעות היה תקנה בדבר כגון שיתן לכהן המעות בע"ש כדי שיהא פדוי בהן לאחד בשבת. וכה"ג מהני שפיר והכי מסקינן בהדיא פרק יש בכור (בכורות מט.) דבין לרב ובין לשמואל אם פדאו בתוך שלשים במעות כדי שיהא פדוי בהן לאחר שלשים ולא נתאכלו המעות בנו פדוי בהן. מכל מקום נראה דלאו שפיר למיעבד כהני תרי גווני, דאי בא לפדות בכלי כסף או שוה כסף בשבת גופיה דומה למקח וממכר, ונראה הדברים דטפי איכא למיגזר בהכי ממאי דגזרו רבנן דאין מקדישין ואין מעריכין ביו"ט ואצ"ל בשבת משום גזירה דמקח וממכר... ובאידך גוונא נמי שיתן המעות לכהן בע"ש כדמבואר לעיל גם בזה יש גמגום דהיאך יעשה עם הברכות שצריך לברך. וגם עם הסעודה שרגילין לעשות בשעת הפדיון". ושנה תה"ד עוד פעם (ח"ב סי' רל"ג) וז"ל: "שאלתני על פדיון הבן שאירע בשבת היאך יעשו הפדיון, וגם אם אירע כך כשנתן האב דמי הפדיון בע"ש כמו שרגילין מקצת הכהנים עשירים להחזיר. דע כבר נשאתי ונתתי בדבר זה הרבה טורח עלי לכתוב המשא והמתן. מסקנתי היתה להמתין עד יום א' אחר השבת" עכ"ל התה"ד.

וכ"כ בשו"ת מהר"י ברונא סי' קכ"א דאין לפדות הבן בשבת כמו דאין פודים את הקדשים בשבת דדומה למו"מ:

[קלא] **איתא** בביצה (דף יז.): אמר רב חייא בר אשי אמר רב מניח אדם עירובי תחומין מיום טוב לחברו ומתנה. אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה. מאן דאמר עירובי תחומין, כל שכן עירובי תבשילין. ומאן דאמר עירובי תבשילין, אבל עירובי תחומין לא. מאי טעמא דלמקני שביתה בשבתא לא". וע"ש בתוס'. ובדיעבד אם עירב כשר, ע' בה"ר (סי' תקכ"ח ובמ"ב שם סק"ו) ובסי' תט"ז בפמ"ג ובבה"ל שם (ס"ב ד"ה מפני):

[קלב] **תנן** בביצה (דף כח.): "רבי יהודה אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיץ. וחכמים אומרים אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר" עכ"ל. ופרש"י דאסור לשקול משום מעשה חול. והרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד הי"ט וה"כ) אסר משום גזירת מקח וממכר:

עוד תנן שם בביצה (דף כט.) וז"ל: "אומר אדם לחברו מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו. מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותנן ללקוחות ביום טוב [פרש"י: שאין מודדין ביו"ט]". ופירש הגמרא: "מאי אבל לא במדה? אמר רב יהודה אמר שמואל אבל לא בכלי המיוחד למדה [פרש"י: שמודד ומוכר בו]. אבל כלי העומד למדה [פרש"י: שכשישבר זה בא זה תחתיו אבל עדיין לא מדד בו] ימלאנו. ואתא רבי יהודה למימר אפילו כלי העומד למדה לא ימלאנו [פרש"י: כיון דהוא עצמו מדה ולכך עשוי, וכדי מדה מחזיק לא ימלאנו דמחזי שפיר כמודד ומוכר כעובדין דחול]... דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא התם קא עביד כדעבדין בחול, הכא לא קא עביד כדעבדין בחול [פרש"י: דעדיין לא יצא טבעו של כלי זה למדה]... רבא אמר מאי אבל לא במדה, שלא יזכור לו שם מדה [פרש"י: רבעא או לוג. אלא כך יאמר לו סתם כלי זה מלא לי] אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו. ואתא רבי יהודה למימר כלי המיוחד למדה לא ימלאנו... דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא התם קא עביד כדעבדין בחול, הכא לא קעביד

למדוד מדידה של [קלג] מצוה. וכן אסור לומר תן לי מדה פלונית או תן לי בכך וכך מעות. אמנם מותר לומר לחבירו מלא לי את כלי זה אפילו אם הוא כלי מיוחד למדה. וכן מותר למלאות את מדות המוכר מבעוד יום ולשפוך בשבת או ביום טוב לתוך כליו של לוקח. אכן אסור למדוד בכלי המיוחד למדה [קלד] ולשפוך לתוך כלי אחר. ויש מקילים [קלה] כשממעט או מוסיף מעט. ויש אומרים שנהגו [קלו] לומר תן לי מדה פלונית או תן לי בכך וכך מעות משום דמכוונים רק להודיע כמה הוא צריך ואין מכוונים למדה:

סד. **כשם** שאסור למדוד בכלים, כן אסור למדוד את [קלז] הזמן על ידי שעון חול וכדומה. אמנם מותר למדוד [קלח] חום או לחץ-הדם. ונחלקו פוסקי זמנינו אם מותר להשתמש [קלט] במד-חום שחומו של האדם מאיר את המספרים:

סה. **אסור** [קמ] לשחק בשבת שום משחק שהדרך לכתוב כשמשחקים אותו. וכן אסור לשחק שום שחוק [קמא] כדי להרויח:

סו. **אסור** לקרוא ספר וכיו"ב לכתחילה כדי [קמב] להגיה. אמנם אם הוא מכוין לקרוא ולהגיה מותר:

כלעבדין בחול [פרש"י: שדרך לקוחות לומר תן לי לוג, ואין דרכן לומר כלי זה מלא לי בדרך מקח אלא בדרך הלואה או מתנה ואף על גב דמיוחד למדה], דעבדי אינשי דמקרבי חמרא במנא דכילא ושתו [פירוש: מנהג בני אדם להביא יין לחבירו בכלי מדה]" עכ"ל:

ויוצא מהסוגיא, דלרב יהודה אמר שמואל, ת"ק מתיר בכלי העומד למדה דעדיין לא יצא טבעו של כלי, ואוסר בכלי המיוחד למדה. ורבי יהודה אוסר אפילו בכלי העומד למדה משום עובדא דחול. ולרבא, ת"ק מתיר אפילו כלי המיוחד למדה כל זמן שאומר סתם מלא לי כלי זה ולא מזכיר שם מדה כיון דמנהג בני אדם להשתמש בכלי מדה שלא לצורך סחורה. ורבי יהודה (לדעת רבא) ס"ל כת"ק אליבא דשמואל:

וע' רמב"ם (פ"ד מהל' יום טוב הכ"א) ורא"ש ומרדכי וטוש"ע (סי' שכ"ג) דפסקו כרבא. (אמנם ע' מש"כ בר"ף, וע"ש בר"ן ורא"ש.):

וע' בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ב סימן ז') וז"ל: "ושאלת שנוהגים במקומך שמודדין יין בשבת וכותבין בערב שבת פלוני הניח כך וכך מעות ופלוני כך וכך מעות ופלוני כך וכך. ולמחר כשמודדין היין, לוקח בעל היין מחט ועושה נקבים כמנין המדות שמוליך. דע כי מנהג רע הוא זה וראוי לבטלו. ושתים רעות הם עושים. חדא המדידה, כדתנן בפ' אין לדין אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. ומפרש בגמ' מאי אבל לא במדה? אמר רב יהודה אבל לא בכלי המיוחד למדה. ועוד, דאסור להסתכל באותו כתב שכתוב בו סכום המעות. כההיא דתנן (שבת קמח:) מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אבל לא מתוך הכתב. ומפרש בגמרא, מאי טעמא? רב ביבי אמר שמא ימחוק. אביי אמר שמא יקרא בשטרי הדיוטות" עכ"ל הרא"ש. עיין מה שהקשה המג"א (סי' שכ"ג סק"ה) עליו, וע' בנשמת אדם (כלל ל"ח אות ג') דמיישב הרא"ש בטוטו"ד:

ויש להעיר, דפסק כרב יהודה בתשובה אף דפסק בהלכות כרבא. וצ"ל דחזר בו:

[קלג] **תנן** במכילתין (דף קנז.) וז"ל: "מפירין נדרים בשבת ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת. ופוקקין את המאור ומודדין את המטלית ומודדין את המקוה. ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו. ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת" ואיתא שם בגמרא (דף קנז:): "עולא איקלע לבי ריש גלותא. חזייה לרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמיא, וקא משח ליה. אמר ליה אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור? אמר ליה מתעסק בעלמא אנא" עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם (פכ"ד ה"ה) וז"ל: "ומודדין מדידה של מצוה כגון מקוה לידע אם יש בו כשיעור או בגד לידע אם מקבל טומאה" עכ"ל:

ועיין בתוספות (דף קכו: ד"ה ומדבריהן, ומביאו המג"א סי' ש"ו סקט"ז) דטעם דלא גזרו במדידה של מצוה הוי משום דכל איסור מדידה הוי משום עובדא דחול, ולצורך שעורי תורה לא מחזי כעובדא דחול. ויש להעיר, לדעת הרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד הי"ט וה"כ) דמדידה אסורה משום מקח וממכר, מדוע התירו מדידה לצורך מצוה. וצ"ל דמדידה הוי תקנה רחוקה ולא גזרו בה במקום מצוה. וע' בבית מאיר סי' שט"ז דחילק בין מדידה, שהתירו לצורך מצוה, ובין אוהל וקושר, דלדעתו גזרו בו אפילו לצורך מצוה אליבא דהרבה ראשונים. והסברא לחלק הוא כמו שבארתי:

ועיין בפמ"ג (סי' שכ"ג בא"א סק"ג) וז"ל: "אבא שאול היה ממלא מדותיו מערב יו"ט אף שהיה שופך לכליו של לוקח ביום טוב שפיר דמי ואין איסור לא על המוכר ולא על הלוקח":

[קלד] **עיין** בר"ן דפסק דכל הסוגיא מתיר רק כשממלא הכלי ומביאו הביתה, אבל למלאות כלי כדי לשפוך לתוך כלי אחר בוודאי אסור. וז"ל: "ונראה לי דכי שרינן הכי הני מילי כשהלוקח לוקח מדה של מוכר ומוליכה לביתו והיינו לישנא דאומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה והיינו נמי דאמרינן בגמרא דעבידי אינשי דמקרבין חמרא במאני דכיילא ושתו כלומר שמשתמשין במדה עצמו אבל למדוד בכלי מיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור" עכ"ל:

[קלה] **ועיין** במרדכי (סי' תרפ"ו) ובהגהות אשיר"י (סי' יד) דמתירים להשתמש בכלי מדידה אם אינו ממלאו או אם מוסיף עליו:

[קלו] **עיין** לעיל (ס"ק ק"ח) דהבאתי דעת הגהות אשרי ומרדכי ועוד הרבה ראשונים. וכוותייהו פסק הרמ"א (סי' שכ"ג ס"ד):

[קלז] **כ"כ** המג"א (סי' ש"ח סקע"ח) בשם שו"ת המהרי"ל. ובאמת דין זה הוא חידוש גדול, דהא דאין מודדים, הוי משום דהוא דרך מקח וממכר. אבל מדידת הזמן בשעון חול אינו דרך מקח וממכר, רק שלשניהם קוראים "מדידה". אבל כבר הורו זקנים:

[קלח] **מותרים** משום דהוי מדידה של מצוה:

[קלט] **הרבה** פוסקי זמננו דנו אם מותר למדוד חום במכשיר זה עיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' כ"ב) ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' ל') ובשלחן שלמה (סי' ש"מ סק"י-יא):

[קמ] **כ"כ** החיי אדם (מלאכת מוחק כלל ל"ח אות י"א):

[קמא] **כ"כ** רמ"א (סי' של"ח ס"ה) ובב"י שם:

[קמב] **ז"ל** שו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תר"ל): "שאלת הרוצה להגיה ספר אם מותר לקרות בו בשבת כדי שיכיר מקום הצריך הגהה לתקן אותו למחר. תשובה, דבר זה אסור. ולאו דחיישי' דלמא אתי לכתוב בשבת, דבשלמא להטות הנר דבר קל הוא לעשות ולפי' גזרו, אבל להביא הקולמוס והדיו לא חיישי' דאתי לאדכורי. ובשלמא כשהוא מתכוין לקרות ומצא טעות בספר התירו הפוסקים לרשום הטעות בצפורן כדי

סז. **אסור** [קמג] להפיס ולהטיל גורלות ולשחק בקוביא בשבת מפני שהוא כמקח וממכר, ואפילו אם החלקים שווים. מיהו מותר לאדם להפיס עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה מפני שאין מקפידים. וכן מותר להטיל גורל להחליט מי יאמר [קמד] קדיש או יקבל עלייה וכיו"ב:

סח. **אסור** [קמה] לחשוב בשבת חשבונות שהוא צריך להן בין שעבר בין שעתיד להיות גזירה שמא יכתוב. אבל איסור זה אינו כולל לחשוב חשבונות שאין בהן צורך. לכן לחשוב חשבון כמה הרוחנו בשנה שעברה או כמה הוצאנו בחתונה וכיוצא באלו הרי הם בכלל [קמו] שיחה בטילה ואסור להרבות בה בשבת:

סט. **הלוקח** בית [קמז] בארץ ישראל או בסוריא מן הנכרי מותר לומר לנכרי לכתוב השטר בשבת על ידי נכרי, שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו:

לתקנו למחר. אבל לקרות לכתחילה להגיה אסור, ודמיא להא דאמרינן אסור לאדם לפקוד שדותיו כדי לראות מה הם צריכין, וכן אסור לאדם להלך בשבת עד סוף התחום כדי שיהא קרוב לעשות חפציו. ועל כיוצא בזה נאמר ממצוא חפצך וגו'. הכא נמי כיון שהוא מכוון להגיה ודאי אסור. אבל אם הוא מכוין לקרות ולהגיה מסתברא שהוא מותר כיון שאין כאן מלאכה גמורה" עכ"ל:

[קמג] **תנן** במכילתין (דף קמח:): "מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה. ומטילין חלשין על הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות" עכ"ל. ואיתא בגמרא (קמט:) וז"ל: "מאי אבל לא על המנות? אמר רבי יעקב בריה דבת יעקב אבל לא על המנות של חול ביום טוב" עכ"ל [פרש"י: "של חול. של קדשים של אתמול"]. וע' ביד חזקה (הלכות יום טוב פ"ד ה"כ) שנחלקו הרמב"ם והראב"ד בפירוש הסוגיא. וז"ל הרמב"ם: "ואין מטילין חלשים על המנות אבל מטילין חלשים על בשר הקדשים ביום טוב כדי לחבב את המצוה" עכ"ל. והראב"ד משיג וז"ל: "א"א בגמרא מפרש מטילין חלשים על הקדשים של יו"ט ביו"ט אבל לא על המנות של חול ביו"ט" עכ"ל. ומדוייק דהראב"ד סובר כרש"י דאסור לעשות גורל על הקדשים של חול, והרמב"ם מתיר. וע' במג"א (סי' שכ"ב סק"ט) דפירש דלרש"י אפילו לדבר מצוה אין להטיל גורל כל היכא דמצי למיעבד מאתמול, ובשבת בכל ענין אסור:

ואיתא בסוגיא (דף קמט): "מפיס אדם... עם בניו ועם בני ביתו אין, ועם אחר לא [פרש"י: מדלא תנא ומפיס על המנות]. מאי טעמא? כדרב יהודה אמר שמואל. דאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידין זה על זה [פרש"י: שאין מוחלים ומוותרין זה לזה] עוברין משום מדה ומשום משקל ומשום מנין ומשום לווין ופורעין ביום טוב [פרש"י: דגזור בהו רבנן שמא יכתוב]... אי הכי בניו ובני ביתו נמי? בניו ובני ביתו היינו טעמא כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית. אי הכי מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי? אין הכי נמי, וחסורי מיחסרא והכי קתני, מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן, אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה. מאי טעמא כדרב יהודה אמר רב. עם בניו ועם בני ביתו אין, עם אחרים לא. מאי טעמא כדרב יהודה אמר שמואל. מנה גדולה כנגד מנה קטנה אף בחול לאחרים אסור. מאי טעמא משום קוביא [פרש"י: דגזל הוא דאסמכתא לא קניא והוא אסמכתא דסמיך על הגורל אם יפול גורל אמנה הגדולה אזכה בה, ולפיכך תלה עצמו אף לגורל הקטנה על הספק, ואילו יודע מתחלה שכן לא היה מתרצה]" עכ"ל:

ועיין ברמב"ם (הל' שבת פכ"ג הי"ז) וז"ל: "אסור להפיס ולשחק בקוביא בשבת מפני שהוא כמקח וממכר. ומפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה מפני שאין מקפידין" עכ"ל. וע' ברשב"א (דף קמט:) שמביא בשם הראב"ד (ומובא במ"מ) שחולק על הרמב"ם וס"ל דבני ביתו מותר להפיס רק במנות שוות. (והמש' מובאת בש"ע סי' שכ"ב ס"ו). וע' בחו"מ (סי' ש"ע ס"ג) דאסור לשחק בקוביא אפילו בחול:

[קמד] **כ"כ** המג"א סי' שכ"ב סק"ט ושו"ת שבות יעקב ח"ג סי' כ"ד:

[קמה] **איתא** במכילתין (דף קנ.) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר שמואל חשבונות של [מלך] ושל מה בכך מותר לחשבן בשבת. תניא נמי הכי חשבונות שעברו ושעתידין להיות אסור לחשבן, של מלך ושל מה בכך מותר לחושבן. ורמינהו חושבין חשבונות שאינן צריכין ואין מחשבין חשבונות שצריכין בשבת. כיצד? אומר אדם לחבירו כך וכך פועלים הוצאתי על שדה זו כך וכך דינרין הוצאתי על דירה זו. אבל לא יאמר לו כך וכך הוצאתי וכך וכך אני עתיד להוציא. ולטעמיך קשיא לך היא גופא אלא הא דאיכא אגרא דאגירא גביה הא דליכא אגרא דאגירא גביה":

וזה לשון הרמב"ם (פכ"ג הי"ח.): "אסור לחשב חשבונות שהוא צריך להן בשבת בין שעבר בין שעתיד להיות גזירה שמא יכתוב, לפיכך חשבונות שאין בהן צורך מותר לחשבן, כיצד כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית, כמה דינרין הוציא בחתנות בנו וכיוצא באלו שהן בכלל שיחה בטילה שאין בהן צורך כלל המחשב אותן בשבת כמחשב בחול" עכ"ל הרמב"ם. וכתב המ"מ: "וכתב רבינו הרי הן בכלל שיחה בטילה כלומר שאין שיחה בטילה ראויה ליראי חטא" עכ"ל המ"מ, ומביאו המשנה ברורה (בסימן ש"ז ס"ק כ"ז). והוסיף שם המ"ב בשם האלי"ר וז"ל: "וגם בביאורי רש"ל כתב שאפילו בחול אינו יפה כ"כ לת"ח דהוי כמושב לצים ומבטל בהן לימודו" עכ"ל:

[קמו] **ז"ל** הרמב"ם (פרק כ"ד ה"ד): "אסור להרבות בשיחה בטלה בשבת שנאמר ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול" עכ"ל:

[קמז] **איתא** בגיטין (דף ח:) ובב"ק (דף פ:) וז"ל: "הקונה שדה בסוריא כקונה בפרוארי ירושלי'. למאי הילכתא? אמר רב ששת לומר שכותבין עליו אונו [פרש"י: שטר מכירה] ואפילו בשבת [פרש"י: אם לקחה מן העובד כוכבים ורוצה לילך לדרכו בשבת]. בשבת ס"ד? כדאמר רבא אומר לעובד כוכבים ועושה ה"נ אומר לעובד כוכבים ועושה ואע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות, משום ישוב א"י לא גזור רבנן [פרש"י: לגרש עובדי כוכבים וליושב ישראל בה]". ומדוייק ברש"י דמותר דווקא אם קונה מנכרי ודווקא כשהנכרי נחפז ללכת:

וז"ל הרמב"ם (הלכות שבת פ"ו הי"א): "הלוקח בית בארץ ישראל מן הגוי מותר לו לומר לגוי לכתוב לו שטר בשבת, שאמירה לגוי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה. וכן הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כארץ ישראל לדבר זה". ומדוייק ברמב"ם ג"כ דדווקא התירו שבות כשקונה מנכרי, אבל כשקונה מישראל אינו נקרא יישוב א"י לגבי דין זה.

ועיין בתוספות (בגיטין ובב"ק שם) דלצורך מצות ישוב א"י דווקא התירו אפילו שבות אחת, משא"כ לצורך שאר מצוות לא התירו כל כך. וכן מוכח ברמב"ם. וע' מה שהבאתי בסק"נ בשם האור זרוע דהתירו כאן רק שבות דשבות, ושהאיסור לכתוב לועז הוי רק מדרבנן. אבל אין נראה כן משאר הראשונים:

מלאכת מוחק. ובו כה סעיפים:

א. המוחק [א] כיצד? המוחק אותיות או [ב] טשטוש הנכתב בכתב [ג] המתקיים (כגון בדיו או [ד] בעפרון או בפחם או במשחת נעליים) מעל דבר שהכתב מתקיים עליו, על מנת לכתוב [ה] במקום המחק חייב. ויש מי שמחייב גם באופן שמוחק כדי לכתוב [ו] עם הדיו

[א] **תנן** במכילתין (עג.): "המוחק על מנת לכתוב שתי אותיות" עכ"ל. ועי' בתוספות (דף לא:) וז"ל: "וא"ת כיון דסותר ומכבה בעינן ע"מ לבנות ולהבעיר א"כ בפרק כלל גדול (שם) דתנן המכבה והסותר הוי ליה למיתני המכבה ע"מ להבעיר והסותר ע"מ לבנות כי היכי דקתני המוחק ע"מ לכתוב שתי אותיות והקורע ע"מ לתפור שתי תפירות וי"ל דהתם נמי לא קתני ליה אלא משום דבעי למיתני שיעורא דשתי אותיות ושתי תפירות אבל במכבה וסותר על מנת להבעיר ולבנות כל שהוא מיחייב לא איצטריך למיתנייה" עכ"ל התוספות:

מוחק היכא הוי במשכן? ע' ברש"י (מכילתין דף עג. ד"ה כותב ומוחק) וז"ל: "לקמן (שבת קג.) מפרש למאי מיבעיא למשכן שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו וכותב אות בזו ואות בזו ומוחק פעמים שטעה" עכ"ל. ובציורו של רש"י נקט שהוא מוחק על מנת לכתוב, ועי' לקמן סק"י:

[ב] **כתב** הרא"ש (פרק כלל גדול סי' ט) וז"ל: "ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפילו לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו. אחרי כתבי זה מתוך הסברא, וגם מדנקט בברייתא מחק אות אחת, ראיתי בתוספתא (פי"ב ה"ז) וכתוב בה נפלה דיו על ספר ומחקה שעוה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב. וטעמא לא בריר לן. וי"ל דהיינו טעמא דהאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמי ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה. הילכך אפילו טשטוש דיו נמי. והאי דנקט בברייתא מחק אות גדולה איידי דתני כתב אות אחת גדולה" עכ"ל הרא"ש. ועי' לקמן סקל"ה דנידון אם מחיקת טשטוש הוי אב מלאכה או תולדת מלאכה:

ובאמת לא הבנתי ההו"א של הרא"ש והא בוודאי עיקר מעשה מחיקה הוא דמתקן מקום פנוי שעכשיו יכול לכתוב עליו ומה איכפת לן מה הוא מוחק? וצ"ל דההו"א ס"ל דהמלאכה היא למחוק מסר כמו שעשו במשכן, דהא מוחק הוי היפך של כותב, ובלאו הכי חסר חשיבות מעשה מלאכה, דהא מדוייק בברייתא דהמלאכה היא בדווקא למחוק אות. ולמסקנת הרא"ש מחייב רק מפני שהוא תיקון לצורך כתיבה. ועי' במלאכת קורע סק"י דהבאתי מהלכים כאלו דמלאכת קורע הוי משום שהוא שלב בתיקון התפירה. ועי' לקמן סעיף ב' דאבאר אם מחיקה שאינה מתקנת מקום לכתיבה חייב:

ויש להעיר, דלפי באור הרא"ש, מדוע המוחק כתב שאינו מתקיים על מנת לכתוב כתב המתקיים פטור, דכיון דהחיוב הוי משום מחשבת הכתיבה, וכאן שאי אפשר לכתוב בלי מחיקת הכתב, מדוע המוחק כתב שאינו מתקיים פטור, הא אי אפשר לכתוב בלי מחיקה זו. וצ"ל דכיון דהכתב אינו מתקיים, מן התורה נחשב הכתב כאינו, ולכן אין מחיקה הזאת נחשבת מעשה חשוב ואינה מעשה מלאכה:

[ג] **כ"כ** הרמב"ם (פי"א הט"ו) וז"ל: "וכן אין המוחק חייב עד שימחוק כתב העומד מעל דבר העומד":

[ד] **תנן** במכילתין (דף קד:) וז"ל: "כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם... חייב" עכ"ל. ועיין במלאכת כותב סק"ג דהבאתי דהכותב בחומרים אלו נחשב כתב של קיימא. והה"נ לגבי מוחק:

עיין לעיל במלאכת כותב סקי"ח שדנתי אם הכותב בעפרון או בסם או בסיקרא על עור אדם חי חייב או פטור. ופשוט דאם פטור על הכתיבה, פטור גם כן על המחיקה אפילו אם מחקו על מנת לכתוב עליו בדיו:

[ה] **איתא** ברמב"ם (פי"א ה"ט) וז"ל: "המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב" עכ"ל. משמע דהמוחק על מנת לכתוב במקום אחר פטור. ויש לעיין, מהו הציור של מוחק על מנת לכתוב שלא במקומו שפטור. וצ"ל דמיירי כגון שמוחק כדי להשתמש בדיו במקום אחר. (ואף שמעשה זה לא שייך בדיו שלנו, יש מיני דיו ששייך להשתמש בהם עוד פעם.) אי נמי יש לומר כמו ששאלתי בס' אפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה') דמוחק תג של דלית ועשה ממנו ריש נחשב מחיקה על מנת לכתוב במקום אחר, ע' לקמן סקכ"ט:

ומקור הרמב"ם דהמוחק על מנת לכתוב במקום אחר פטור, הוא מסוגיא (מכילתין דף לא:) על הא דתנן (פרק במה מדליקין דף כט:): "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים מפני רוח רעה מפני החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם" עכ"ל המשנה. ואיתא בסוגיא שם (דף לא:) וז"ל: "רבי יוסי כמאן סבירא ליה? אי כרבי יהודה סבירא ליה אפילו בהנך נמי ליחייב. ואי כרבי שמעון סבירא ליה פתילה נמי ליפטר? אמר עולא לעולם כרבי יהודה סבירא ליה וקסבר רבי יוסי סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר":

ועיין במלאכת סותר (סק"ד) דבארתי דנחלקו הראשונים מדוע פוטר ר' יוסי סותר על מנת לבנות שלא במקומו, דלדעת רש"י והרמב"ם פטור משום דהוי מקלקל, ולדעת ר"ח פטור משום דחסר בצורת המלאכה. ועי' במלאכת מכבה (סק"ה) שהבאתי שיש סתירות ברמב"ם אם סותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב או פטור. ושם בארתי דעת הרמב"ם דיש לחלק בין סותר על מנת לבנות שלא במקומו דפטור דהוי מקלקל, ובין מכבה על מנת להבעיר שלא במקומו דנחשב מתקן וחייב. ומפורש ברמב"ם דמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור. ועל פי באורי יוצא דמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו נחשב מקלקל ולכן פטור. וע"ש במלאכת מכבה שפירשתי את הסוגיא בדף לא: על פי שיטת הרמב"ם:

ועיין בריטב"א (החדשים דף לא:) וז"ל: "דומיא דקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב דבעינן על מנת לכתוב במקומו ולתפור במקומו, דבהא הוא דהוי מלאכה חשובה" עכ"ל הריטב"א. חזינן מהריטב"א, דבין לת"ק ובין לר' יוסי, ובין לעולא ובין לר' יוחנן בדף לא: (החולקים בפירוש דברי ר' יוסי) מוחק חייב דווקא על מנת לכתוב במקומו וכדברי הרמב"ם:

ויש להעיר, דאף דהרמב"ם והריטב"א מודים דהמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור, נראה דנחלקו בבאור הסוגיא. דמשמע מריטב"א דס"ל דמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו חסר בצורת המלאכה ופטור משום דאינה מלאכה חשובה (כדעת ר"ח). אמנם ברמב"ם פטור משום דהוי מקלקל. ולהלכה בין לרמב"ם ובין לריטב"א המוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור:

[ו] **נראה** דאף דהבאתי בס"ק הקודם דלרמב"ם ולריטב"א המוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור, אמנם יש להוכיח דלרש"י המוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור דווקא אליבא דר' יוסי,

במקום אחר. אמנם המוחק כתב שאינו מתקיים כגון [ז] אבק או דיו של קליפי פולין פטור. וכן המוחק כתב המתקיים מעל דבר [ח] שאין הכתב מתקיים עליו כגון מעלי חזרת או כריש או בצל פטור:

ב. המוחק [ט] לקלקל פטור. נחלקו הראשונים אם המוחק [י] לתקן אבל שלא על מנת לכתוב, כגון שהיו אותיות יתירות

אבל לדעת הת״ק במשנה כט: ולדעת ר״ש חייב. וז״ל רש״י (באד״ה לעולם כר׳ יהודה): ״כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת. וסותר דתנן באבות מלאכות דמיחייב סותר על מנת לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא. ורבי יוסי סבר דאם במקומו חוזר ובונה הוא דמחייב אסתירה, ואי לא לא. ומכבה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר, ולהכי תנן הקורע על מנת לתפור. וכן מוחק תנן על מנת לכתוב דכולם סותר נינהו״ עכ״ל רש״י. הא חזינן דהמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור לר׳ יוסי משום דהוי מקלקל, אמנם לדעת הת״ק הוי מתקן וחייב:

ויש להעיר, האם ר״ש (הפוטר מלאכה שאינה צריכה לגופה) מחייב או פוטר המוחק על מנת לכתוב שלא במקומו? וע׳ בנמלא טל (ח״ב בקונטרס תהילה לדוד סעיף ה׳) דהארכתי לבאר שיטת רש״י במלאכה שאינה צריכה לגופה. ולמסקנה, פירוש מלאכה הצריכה לגופה לרש״י הוי דהעושה צריך הפעולה שעושה, אמנם אם צריך רק התוצאה של מה שעושה ולא הפעולה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולדעת רש״י בארתי דהקורע על מנת לתפור חייב לר״ש משום דרצון העושה הוא לתקן את הבגד, וקריעת הבגד היא השלב הראשון בתיקון הבגד ולכן רוצה בפעולה זו. וה״ה במוחק על מנת לכתוב ובסותר על מנת לבנות, שפעולת המחיקה או הסתירה נחשבת קיום רצון העושה. ולכן נראה דלדעת רש״י יוצא דמח׳ בין ת״ק ור׳ יוסי (לדעת עולא) אם סותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב או פטור שייכת גם אליבא דר״ש. ולכן לעולא אי פסקינן כת״ק נגד ר׳ יוסי יוצא להלכה דהסותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב אפילו אליבא דר״ש. אמנם להלכה, כיון דר׳ יוחנן חולק על עולא, ולדבריו משמע דלכ״ע הסותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב, ה״ה דהמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו חייב לכ״ע. ולכן נראה דלדעת רש״י המוחק על מנת לכתוב במקום אחר חייב. והבאור הוא אליבא דר״ש דמטרת מחיקה זו הוא להסיר את הדיו ולכן הוי מלאכה הצריכה לגופה. ואינו מקלקל כיון דמטרת המחיקה הוי כדי לשמש בדיו המחוק:

[ז] **תנן** (מכילתין דף קד:) כתב במשקין [פרש״י: כמו במי תותים שמשחירין], במי פירות, באבק דרכים [פרש״י: בטיט. לשון אחר... באצבעו שרט כמו אותיות בעפר נגוב], באבק הסופרים [פרש״י: עפרורית של קסת הסופר], ובכל דבר שאינו מתקיים פטור. ותניא בתוספתא (פי״ב ה״ח): ״המצייר בקליפי פולין ובקליפי תורמסין פטור״ ופ׳ המנחת בכורים: ״דלא הוה דבר של קיימא״ עכ״ל. ופשוט הוא דההיפך פטור במוחק:

[ח] **תניא** בתוספתא (פי״ב ה״ו) וז״ל: ״כתב... על עלה חזרין ועל עלה כרשין ועל עלה בצלים ועל עלה ירקות ועל כל דבר שאינו של קיימא פטור״ עכ״ל:

[ט] **איתא** בתוספתא (פי״ב ה״ז): ״חומר בכותב (מבמוחק), הכותב לקלקל חייב והמוחק לקלקל פטור״ עכ״ל. וע׳ במלאכת כותב סקכ״ז דבארתי מדוע הכותב לקלקל חייב:

[י] **עיין** בתוספות (מכילתין דף עג. ד״ה הקושר) וז״ל: ״צ״ע אי מיחייב במתיר שלא על מנת לקשור אי לא. ומדלא תני ליה כדתני מוחק ע״מ לכתוב אין לדקדק דהכי נמי לא קתני סותר ע״מ לבנות.

ובפ׳ במה מדליקין (לעיל לא:) אמרינן בהדיא דבעינן סותר ע״מ לבנות״ עכ״ל. ומוכח בדבריו דהמוחק לתקן אבל שלא על מנת לכתוב פטור. וכן משמע ברש״י (מכילתין דף עה: ד״ה מחק אות אחת) וז״ל: ״שאין מלאכת מחיקה חשובה אלא על מנת לכתוב״. (אמנם ע׳ לקמן שאדייק מרש״י במקום אחר להיפך.) וכן מדוייק ברא״ש (פ״ז ס״ט, הבאתי דבריו לעיל בסק״ב) דעיקר החיוב הוי משום מחשבת הכתיבה. ומדוייק בדבריו דהמוחק לתקן אמנם שלא על מנת לכתוב פטור:

מיהו ברמב״ם (פי״א ה״ט) משמע להיפך וז״ל: ״אבל המוחק על מנת לקלקל פטור״ עכ״ל. משמע דדווקא המוחק ע״מ לקלקל פטור אבל המוחק לתקן חייב אפילו אם אינו על מנת לכתוב. וע׳ מש״כ בח״ב במלאכת קורע (סק״י) לבאר מח׳ הראשונים שם בקורע לתקן שלא על מנת לתפור:

ועיין בתוספות (גיטין יט.) על מה דאיתא שם בסוגיא: ״סיקרא ע״ג דיו, אמרי לה חייב ואמרי לה פטור. אמרי לה חייב, מוחק הוא״ וז״ל התוספות (ד״ה מוחק): ״וחשיב ליה מוחק על מנת לכתוב דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו בדיו. ומקלקל לא הוי דעל הכתיבה זאת תהא כתיבה העליונה רישומה ניכר טפי משאם היתה תחתונה לבדה״ עכ״ל התוס׳. ומדוייק בדבריו דמוחק שלא על מנת לכתוב פטור אפילו אם הוי המחיקה לצורך תיקון. אמנם מרש״י שם משמע בחייב בכה״ג וז״ל: ״מקלקל הוא והוה ליה כמוחק ע״מ שלא לכתוב. ולמאן דמיחייב לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר״ עכ״ל. ומשמע מדבריו דמוחק לתקן נקרא מוחק על מנת לכתוב ודלא כתוספות (ודלא כמשמעות דבריו בשבת עה:. וע׳ במלאכת קורע סק״י שהבאתי הרבה מהלכים לפרש הסתירה בדברי רש״י אם מלאכת קורע חייב על מנת לתקן שלא על מנת לתפור.):

ועיין בתוספתא (פי״ב ה״ז) דמפורש כרמב״ם וז״ל: ״והמוחק לקלקל פטור אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב והמוחק על מנת לתקן כל שהו הרי זה חייב״ עכ״ל. ועיין בנשמ״א דדחה התוספתא דאזלא בשיטת ר׳ יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה. (והנשמת אדם אזיל לשיטתו דס״ל דהשאלה אם מלאכת קורע לתקן [אבל שלא על מנת לתפור] חייב או פטור תלויה במח׳ ר׳ יהודה ור״ש, עיין מש״כ על זה במלאכת קורע סק״י.) אי נמי התוספתא איירי במוחק לצורך הגהת ספר:

ועיין במשנה ברורה (סימן ש״מ סקכ״ב אות ח׳) וז״ל: ״וכן המוחק את הרשום כדי לתקן ה״ז תולדת מוחק וחייב״ עכ״ל המ״ב, ולא הביא מקור לדבריו. וכ״כ עוד שם וז״ל: ״המוחק ע״מ לתקן אפי׳ שלא ע״מ לכתוב כגון שהיו אותיות יתירות בתורה ומחקן ג״כ חייב״ עכ״ל. וכ״כ בבאור הלכה (שם ד״ה המוחק דיו) וז״ל: ״אם בהמחיקה לבד היה שום תיקון כגון שהיה כתוב שם איזה ענין שהיה הוא חייב לחברו... חייב משום המחיקה לבד אע״פ שלא היה ע״מ לכתוב. ודוקא במוחק טשטוש וכדומה בענין שיהיה כונתו ע״מ לכתוב ב׳ אותיות או כשאותו הכתב לא היה מעלה ולא מוריד משא״כ בזה שהמחיקה גופא הוא תיקון״ עכ״ל. והמ״ב אזיל לשיטתו (בבה״ל בסוף סי׳ ש״מ ד״ה ולא נתכוין) דמחייב קורע לתקן אפילו אם אינו על מנת לתפור. וכן ס״ל לפמ״ג שם. ודבריהם תלויים במח׳ הראשונים הנ״ל. וע״ע מש״כ בע״ז במלאכת קורע סק״י ודוק:

ועיין בס׳ אפיקי ים (ח״ב סי׳ ד׳ ענף ה׳) דמחדש דהא דבעינן

בתורה ומחקן, חייב או פטור. ויש לחקור אם המוחק לוח של שעוה [יא] כדי למכרו חייב אפילו לדעת הפוטרים המוחק לתקן שלא על מנת לכתוב. נחלקו הפוסקים אם [יב] השופך דיו על אותיות פטור ממוחק:

ג. **המוחק** ע"מ לכתוב חייב אע"ג שבשעת המחיקה [יג] הוי רק קלקול כיון שאינו יכול לתקן אלא ע"י הקלקול:

ד. **המוחק** [יד] דיו שנפלה על גבי ספר חייב משום מוחק. וכן המוחק שעוה שנפלה על גבי פנקס חייב. וה"ה דאסור מן התורה לשים טיפקס (WHITEOUT) על טעות או טשטוש וכן כל כיו"ב. ועיין בפוסקים שדנו אם מותר לקנח [טו] בנייר שנכתב עליהם אותיות באופן שהלכלוך יכסה את האותיות:

ה. **המוחק** כתב [טז] שלא נתייבש עדיין חייב

שיעורא של מחיקה שהוא מוחק כשיעור ב' אותיות היינו דווקא אם הוא מוחק על מנת לכתוב. אבל המוחק באופן שהמחיקה עצמה היא התיקון שחייב לדעת הרמב"ם, חייב בכל אופן שיש בו תיקון ואפילו אם המחיקה פחותה משיעור ב' אותיות. וכ"כ לפנת פענח (על הרמב"ם פי"א הי"ז) והבה"ל (סי' ש"מ ס"ג ד"ה המוחק בא"ד). ובאמת, כן איתא בירושלמי (מכילתין פ"ז ה"ב) וז"ל: "יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק. יש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק. היך עבידא היה דל"ת ועשאו רי"ש, רי"ש ועשאו דל"ת, חייב משום כותב ומשום מוחק":

[יא] **כתב** הפמ"ג (סי' ש"מ מ"ז סק"א) דאם לקח טבלא שחורה ולבנה שתהא ראויה לכתוב עליה חייב:

ויש להעיר דאולי שאלה זו תלויה במח' ראשונים אם בעינן מוחק על מנת לכתוב ולדעת הראשונים דמוחק לתקן פטור ה"ה כאן. ויש לדחות דמחיקה זו של המוכר נחשבת על מנת לכתוב כיון דהקונה רוצה לוח נקי כדי לכתוב עליו וכל זה נחשב מוחק על מנת לכתוב, ועדיין צ"ע:

[יב] **עיין** בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' מ"א) דמחדש דשפיכת דיו או דבר אחר על אותיות אינו נקרא מוחק. וז"ל: "עיקר כוונת המלאכה הוא שלא יתקן מקום בשבת שראוי לכתוב... ומינה נראה להיפך דכל מחיקה שאינה על אופן זה לא נכנס כלל תחת סוג המלאכה. וע"ש שהביא ראיות חזקות לדבריו שאין זה נכלל במלאכת מוחק. וס"ל לגאון הנ"ל דאין כאן מעשה מחיקה כלל. אמנם באמת מדברי המרדכי ומהר"ם דאסרו אכילת עוגה שכתוב עליו אותיות (ע' סקמ"ב) מוכח דס"ל דמחיקה באופן זה נחשב מחיקה מדרבנן:

[יג] **עיין** תוספות (מכילתין דף קו.) וז"ל: "ומוחק ע"מ לכתוב דמיחייב לכ"ע אע"ג שבשעת הקלקול אינו בא התיקון היינו משום שהקלקול גורם תיקון יותר טוב לבסוף ותיקון גמור הוא שהרי אינו יכול לעשות התיקון אלא ע"י הקלקול. אמנם בתוספות (דף לא:) איתא דתלוי במלאכה, דיש מלאכות דצריך תיקון יותר טוב, ויש מהם שאינם צריכים שהתיקון הוא יותר טוב ממה שהיה בהתחלה, ולדעת תוספות למדים פרטים אלו ממשכן. (וע"ע בבאור ענין זה במלאכת סותר סק"ד.) וע' בנמלא טל (ח"ב בקונטרס מלאכה שאינה צריכה לגופה) דרוב ראשונים חולקים על תוספות והריב"ש דלמדים כללי מלאכה שאינה צריכה לגופה ממשכן. אבל בנוגע למלאכת מוחק אין נ"מ בכל דיונים אלו, דהא ברור דכל מלאכת מוחק הוא להסיר כתב או טשטוש שאינה נצרכת לצורך כתב הנצרך. וע' רא"ש (פ"ז סי' ט, הבאתי דבריו לעיל בסק"ב):

וע"ע ברש"י (מכילתין לא: בא"ד לעולם כר' יהודה) וז"ל: "כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת. וסותר דתנן באבות מלאכות דמיחייב סותר על מנת לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא... ומכבה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר, ולהכי תנן הקורע על מנת לתפור. וכן מוחק תנן על מנת לכתוב דכולם סותר ניהו":

[יד] **ז"ל** התוספתא (פי"ב ה"ז): "נפלה דיו על גבי ספר ומחקה שעוה על גבי פנקס ומחקו אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותות חייב" עכ"ל. ומביאו הרמב"ם (פי"א ה"ט) והרא"ש (פ"ז סי' ט'). ופירוש דברי התוספתא דאחרי שנפל דיו על גבי הספר, מחיקת הדיו מהני שיכול לכתוב שוב את האותיות:

[טו] **ז"ל** שלחן שלמה (סי' ש"מ סק"ט בא"ד עוד הסתפקתי): "עוד הסתפקתי לענין קנוח בשבת בנייר שיש בו אותיות אם יש לחשוש בזה... אפשר דמחיקה לא הוי אלא במקלקל את גוף האות אבל לא היכי שמכסהו על ידי טיט. ודומה לזה הסתפקתי במדביק על הנייר שיש בו אותיות אי הוי מוחק או לא, וצ"ע. וע' במח' השקל סק"ד. ומשם מבואר דיש בזה מחלוקת דלדעת הב"ח מקרי מוחק הואיל ועל ידי הסרת השעוה הוי כותב":

ועיין בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' מא) שנשאל אודות קינוח בשבת בנייר שכתוב בו אותיות, שיש מי שאסר משום מחיקת האותיות, והמהרש"ג פסק שאין כאן דין מחיקה כלל, שכל עיקר כוונת מלאכת מחיקה הוא, שיתקן מקום לכתיבה ע"כ מהמהרש"ג. אמנם ע' מרדכי (פרק כלל גדול סי' שס"ט, הבאתי דבריו לקמן סקמ"ב) דאסר מחיקה כזו מדרבנן. ולהלכה יש להקל בציור של המהרש"ג כמו שהקילו האחרונים באכילת עוגה משום טעמים המבוארים לקמן סקמ"ב, וע' במהרש"ג שהביא עוד סברות להקל:

[טז] **עיין** במרדכי (גיטין סי' ש"מ) וז"ל: "יש ליזהר שלא ליתן גט לאשה כשהוא לח שהרי אינו של קיימא" עכ"ל. ומביאו החלקת מחוקק (סי' קכ"ד סקכ"ד). וע' במנחת חינוך (מלאכת כותב סוף אות י') וז"ל: "דיו כל זמן שהוא לח הוי ליה דבר שאינו מתקיים, ומה"ט צריך ליתן הגט לאחר שנתייבש. א"כ בשבת אינו חייב תיכף בכותב רק לאח"כ כשנתייבש. והו"ל כמו אפייה ובישול וע"ש בב"ש סקכ"א" עכ"ל. וכן הכריע בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' ס"ה). ומשמע מדבריהם דאינו כתב המתקיים עד שמתייבש. וה"ה במוחק שפטור אלא אם כן מחק דיו יבש. אבל אם מחק דיו לח פטור כיון שאינו עדיין כתב המתקיים:

אמנם ע' בהגהות מיימוני (פ"ד מגירושין אות ה') ובספר תרומה דכ' טעם אחר שלא למסור גט שעדיין לח והוא משום דהוי כתב שיכול להזדייף. מיהו החלקת מחוקק חולק על טעם זה משום דגט הנכתב בכתב שיכול להזדייף כשר על ידי עדי מסירה:

ועיין בספר חסידים (סי' תתלו) וז"ל: "מי שנפל לו דיו ביום טוב או שום דבר לח על הספרים בפנים על הכתב אל ילחכנו בלשון ואל ירחצנו במים מפני שמוחק" עכ"ל. וע' בשער הציון (סי' ש"מ אות י"ח) וז"ל: "ואף דהוא עדיין לח שייך גם כן גביה מחיקה ולא הוי ככיסוי בעלמא מלמעלה וראיה דבתוספתא איתא נפל דיו על ספר ומחקו, ומחיקה היא בדבר לח וכדמשמע במנחות ל:" עכ"ל השער הציון. (וכן מפורש שם במנחות ברש"י ובתוספות שלשון מחיקה היא בדבר לח.) ויוצא מדברי הספר חסידים והשער הציון דהמוחק כתב שאינו

ויש פוטרים. המוחק על ידי [יז] מים הוי מחיקה וחייב. [יח] הקורע אותיות או ציור על מנת לכתבם באופן יותר טוב חייב משום מוחק. ולכן אסור לפתוח מכתב וכיוצא בו במקום אותיות או צורות משום מוחק. ולצורך מצוה או לצורך גדול מותר לקרעו [יט] על ידי נכרי, דכיון דאין המחיקה על מנת לכתוב וגם אינו באופן שמפנה מקום לכתיבה אסור רק מדרבנן ולכן על ידי נכרי הוי שבות דשבות:

ו. **אסור** [כ] לשרוף נייר שכתוב עליו אותיות משום מוחק, אבל איסורו אינו אלא מדרבנן משום שהוי מוחק שאינו על מנת לכתוב. ויש מקילים דאין בשריפת כתב משום מוחק. ולפי דבריהם מותר להסק תנור ביום טוב בנייר שאינו מוקצה אף שכתוב עליו אותיות:

ז. **המוחק** [כא] בשמאלו חייב ויש פוטרים.

יבש חייב, ולא כמרדכי, ח"מ ומנ"ח. ונ"ל דכוונת המרדכי היא דאינו חייב מן התורה עד שמתייבש, והס' חסידים ושער הציון מבארים דאסור מדרבנן למחקו אף דאינו יבש עדיין:

ועיין קצות השלחן (סי' קמ"ד בבדה"ש סק"א) דהביא ראיה לשאלתי מסוגיא דמכילתין (דף קכ:) וז"ל: "תניא הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל. רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף... האי גמי היכי דמי? אי דמיהדק קא הוי חציצה, אי לא מיהדק עיילי ביה מיא. חציצה, תיפוק ליה משום דיו? בלחה, דתניא הדם והדיו והדבש והחלב יבשין חוצצין, לחים אין חוצצין" עכ"ל, הא חזינן דשייך מחיקה בדיו לח. וע"ש בקצות השלחן דדוחה הראיה דשם איירי לגבי איסור מחיקת השם וחמור טפי דסוף סוף הוי בזיון השם אפילו אם אינו נחשב מוחק בכל התורה כולה:

[יז] **איתא** במכילתין (דף קכ:) וז"ל: "הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך... נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל [פרש"י: לרבנן גרס מחק אסור ולר' יוסי שרי]. רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף [פרש"י: דהוי מוחק בידים]" עכ"ל. וכ"כ המשנה ברורה (סי' ש"מ בסקי"ג): "נפל דיו או שאר דבר לח על ספר אל ילחכנו בלשונו ואל ירחצנו במים מפני שמוחק" עכ"ל. אמנם ע' בס"ק הקודם דאולי מחיקת השם שאני. וע"פ סברא זו יש לדחות הראיה דמחיקה על ידי מים הוי מחיקה. אמנם אף בלי ראיה לדבר מסתברא דמחיקה על ידי מים שמה מחיקה:

[יח] **עיין** מג"א (סי' תקי"ט סק"ד) וט"ז (שם בסוף הסימן) דאסרו לפתוח מכתב וכיוצא בו במקום אותיות או צורות משום מוחק. וע' בכלכלת שבת שפירש שכוונתם לאסור אפילו על ידי נכרי. ומוכח דס"ל דהוי מלאכת מוחק מה"ת. ומה שכתבתי דחייב דווקא אם הוי לצורך כתיבה יותר טוב, דאל"כ הוי מקלקל לפי מש"כ רש"י ותוספות (ע' לעיל סק"י). וע' ס"ק הבא דאפשר אם מותר לקרוע אותיות לצורך שבת דרך קלקול:

ועיין בשאילת יעבץ (ח"ב סי' ק"מ) דחולק על המג"א וז"ל: "וכן מותר לפתוח אגרת חתומה בשבת וי"ט וכן כתב מהרי"ל. ואע"פ שהרב במג"א ז"ל פירש דבריו בסימן תקי"ט דוקא באין צורות או אותיות עליו, ליתא דאין חותם אלא באותיות וסימן. ופשוט דמותר" עכ"ל. אמנם רוב פוסקי בתראי החמירו כמג"א:

אמנם לדעת המהרש"ג דהבאתי לעיל סקי"ב אין בפתיחת מכתב משום מלאכת מוחק כיון דאינו מנקה מקום לצורך כתיבה. ובאמת דברי תפא"י לאסור על ידי נכרי קשים, דהא על פי הרא"ש הנ"ל בסק"ב פתיחת מכתב אין בו משום מחיקה דאורייתא דאינה תיקון לכתיבה וכמהרש"ג. ואף שהאחרונים אסרו מחיקה זו, נראה דאיסורו רק מדרבנן ומותר על ידי נכרי לצורך מצווה וכיו"ב:

[יט] **עיין** במ"ב (סי' ש"מ סקמ"א). ועיין בפמ"ג (סי' שכ"ג סק"ב בא"א) וז"ל: "אם יש לעכו"ם יין כשר מחותם וישראל רוצה לקנות ליין קידוש בשבת בלילה... ואותיות החותם העכו"ם שובר ובדידיה קטרח ועוד דשבירת אותיות בדבר שאין מתקיים או הכל מעשה דרבנן ושבות דשבות במקום מצוה שרי" עכ"ל הפמ"ג. ודלא כתפא"י שהבאתי בסק" הקודם:

[כ] **מצאתי** באור שמח (פכ"ג ה"ב) וז"ל: "והוי כמבעיר ספר שכתוב בו אותיות האם נאמר שיתחייב משום מוחק" עכ"ל. וכוונתו כדאיתא בשלחן שלמה (סי' ש"מ סק"ט) וז"ל: "אין בזה משום מחיקה משום דלא משכחת שיהא בזה על מנת לכתוב הואיל וגם הנייר נשרף יחד עם האותיות" עכ"ל. וכן מוכח דס"ל למהרש"ג המובא לעיל. אמנם מדברי המהר"ם (ומביאו הרמ"א וכל הפוסקים) דאסור לאכול אותיות שעל עוגה משום מוחק (ע' סקמ"ב) מוכח להיפך. ובשלחן שלמה הוסיף וז"ל: "ובעוגה לכל הפחות מוחק אותיות מה שאין כן היכא דאיכא תרתי לריעותא כמו בסיגריות" עכ"ל. ונראה דהתיר משום אינו מתכוין בתרי דרבנן, וע' לקמן סקמ"ב. מיהו עיין בפמ"ג (סי' תקי"א מש"ז סק"ב) וז"ל: "ואני רגיל לשתות הטוטון (כוונתו לעשן) ביו"ט כמנהג העולם לרפואה, ובפרט כהיום שהוא שוה לכל נפש ממש, אך לקרוע הנייר צריך לעשות מעיו"ט, גם נייר שכתוב בו אותיות יש לאסור דהוי מוחק מדרבנן עכ"פ" עכ"ל. הא חזינן דהפמ"ג ס"ל דאין להקל בשריפת נייר. ונראה דאינו מוכח דהאור שמח חולק על הפמ"ג, דהא כתב דאינו חייב, והפמ"ג פסק דאסור מדרבנן. [ויש להעיר, דהא הפמ"ג עצמו (בסי' שט"ז בא"א סק"ז) פסק דאינו מתכוין בתרי דרבנן מותר, וכאן מחמיר ולא סמך על סברא זו.] ועיין בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' ס"ו) ובשאר אחרונים דהחמירו כפמ"ג:

[כא] **איתא** במכילתין (דף קג.) דהכותב בשמאל פטור משום דאין דרך כתיבה בכך, והדתנן (שם) דהכותב בשמאלו חייב איירי דווקא במי ששולט בשתי ידיו או דחייב משום רושם אליבא דר' יוסי. ומוכח דהרושם בידו השמאלית נחשב כדרכו, רק דנחלקו התנאים אם הרושם חייב או פטור. וז"ל חדושי הר"ן (הישנות, מה שקוראים שיטה לר"ן, בדף קג. ד"ה הא מני): "ולא הוי רישום כלאחר יד דהא דרך לרשום בשמאל כבימין" עכ"ל. וכן משמע מהא תנן (דף צב.) דהמוציא בשמאלו חייב, וכן משמע בתוספתא (פ"י הי"א) וז"ל: "התולש בין בימינו בין בשמאלו הרי זה חייב, לאחר (כ"ג הגר"א) ידו ברגלו בפיו ובמרפקו... פטור" עכ"ל התוספתא. הא חזינן דתלישה בידו השמאלית נחשב כדרכו. ועיין בחיי אדם (כלל ט' אות ב') וז"ל: "כל אלו המלאכות... בין שעשה בימינו בין שעשה בשמאלו חייב חוץ מהכותב שפטור בשמאל" עכ"ל. וכ"כ המ"ב (סי' ש"מ סקכ"ב) בשמו. אמנם בא"ר (סי' ש"מ סקי"א) איתא דאפשר דהמוחק בשמאלו נחשב כלאחר יד. וע' בשו"ת אבני נזר דמשיג על דברי הא"ר וכתב דפשוט דהמוחק בשמאלו חייב וכדעת הח"א והמ"ב:

וז"ל שו"ת אבני נזר (סי' ר"ט אות ט'): "נראה לי פשוט דהמוחק בשמאלו חייב כמו המוציא בשמאלו [צב ע"א] וכמו הכותב לר' יוסי

המוחק בשבת על מנת לכתוב [כב] אחר שבת חייב: יש לעיין אם המוחק על מנת לכתוב כתב [כג] לועזי או על מנת לכתוב כתב [כד] שאינו של קיימא חייב או פטור:

ח. **נחלקו** הפוסקים אם המוחק [כה] כתובת קעקע חייב:

ט. **המנקה** [כו] טבלא או קלף וכדומה כדי לכתוב עליה חייב. נפל דיו או כל דבר [כז] לח על ספר לא ילחכנו דמוחק:

י. **הכותב** [כח] דיו על גבי סיקרא חייב משום מוחק דהוא מוחק את האותיות של סיקרא על ידי הדיו וגם חייב משום כותב. הכותב סיקרא על גבי דיו פטור משום מוחק דמקלקל הוא.

דמחייב משום רושם דמפורש בגמרא [קג ע"א] דחייב גם בשמאל. ודוקא הכותב שאינו יכול לכתוב בטוב בשמאל פטור לדידן. אבל רשימה שיכול לעשות בשמאל כמו בימין ודאי חייב. ועל כן גם הכותב חייב משום רושם. הכא נמי מוחק בשמאל. ולא הוצרכתי לכתבו. אלא מפני שראיתי לאלי' רבה [סי' ש"מ סוף סעי' ג'] בענין פתיחת הספרים וסגירתו שכתוב אותיות על גב הדפין וכן בענין שבירת העוגות. לעשות בשמאל. ולי הדבר תימה דלא מבעיא בפתיחה ובשבירת העוגות דמשום מחיקה דין שמאל כמו ימין. אלא אפילו בסגירה דמשום כותב. מכל מקום כתיבה זו דהיינו סגירה יוכל לעשות בשמאל כמו בימין וחייב כמו הוצאה ורשימה לר' יוסי" עכ"ל האבני נזר:

ונראה לפרש מחלוקתם, דלדעת האלי"ר דאף דיכול למחוק בידו השמאלי, אבל ברוב פעמים מוחקים בידו הימינית. משא"כ הדרך להוציא בין בידו הימינית בין בידו השמאלית. אבל דעת החיי אדם ודעימיה דכיון דבקלות יכול למחוק בידו השמאלית, נחשב כדרכו וחייב. ולכאורה נחלקו האחרונים אם שלא כדרכו תלוי בקלות המעשה או בדרך העולם. ונראה דזהו יסוד גדול בדברים שעושים על ידי שינוי לצורך חולה או בספק איסור, דלדעת רוב הפוסקים צריך שיהא שינוי שמשפיע על קלות המעשה:

[כב] **כ"כ** פמ"ג (סי' ש"מ מ"ז סק"א) בשם העולת שבת, ומביא המשנה ברורה דין זה (סי' ש"מ ס"ק י"ג):

[כג] **ז"ל** שלחן שלמה (סי' ש"מ סק"ז אות ב'): "נ"ל שאם מוחק על מנת לכתוב ביד שמאל ודאי חייב, אלא אף אם מוחק כתב אשורית כדי לכתוב כתיבה דקה שלנו ג"כ נקרא על מנת לכתוב משום דלא בעינן כתיבה שחייבים עליה". (וצל"ע גדול מנ"ל.) ואיתא בהערות שם דדבריו מיירי אפילו לדעת האור זרוע. וע' בס"ק הבא דלא נראים דבריו לכל הפחות לדעת הרא"ש:

[כד] **עיין** שו"ת אבני נזר (סי' ר"ט אות י"א) שמדייק מלשון הרמב"ם (פי"א ה"ט) וז"ל: "וכן המוחק אינו חייב עד שימחוק כתב העומד מעל גבי דבר העומד" עכ"ל הרמב"ם. ומדקדק האבנ"נ למה לא כתב הרמב"ם דחייב דווקא אם מחק על מנת לכתוב כתב העומד, וכעין שכתב הרא"ש (פ"ז סי' ו') במתיר דאינו חייב אלא בעל מנת לקשור. ופירש הרא"ש דאינו חייב אלא במתיר קשר של קיימא על מנת לקשור קשר של קיימא. ומוכיח האבנ"נ דס"ל לרמב"ם דהמוחק על מנת לכתוב כתב שאינו של קיימא חייב. וביאר שם האבנ"נ וז"ל: "דרמב"ם סבירא לי'... דבכל הני דפטור שלא על מנת כו' הטעם משום מקלקל. וכן משמע מהא דכתב הרמב"ם פרק א' הלכה י"ז כל המקלקלין פטורין כיצד הרי שחבל וכו' דרך השחתה או קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה עד כאן לשונו, הנה דהפטור רק משום מקלקל ולא שבעצמותו אינו מלאכה... ועל כן בעל מנת לכתוב כתב שאינו מתקיים. ומכל מקום הוא מתקן לשעתו חייב. דמכל מקום לאו מקלקל הוא אלא מתקן והוא צריך לתיקון זה" עכ"ל האבנ"נ:

אמנם נראה דלדעת הראשונים דמוחק שלא על מנת לכתוב חסר במעשה המלאכה (וכמו שבארתי לעיל בסק"י), המוחק כתב של קיימא על מנת לכתוב כתב שאינו של קיימא פטור. וע' רא"ש (פ"ז סי' ט', הבאתי דבריו לעיל סק"ב) דהמוחק טשטוש חייב משום דעיקר מלאכת מוחק הוא בשביל הכתיבה, ונראה דה"ה היפך דהמוחק על מנת לכתוב כתיבה שאינה מתקיימת או לעז (לדעת האור זרוע) וכל כיו"ב פטור. וע"ע באבנ"נ (אות י"ג) ובשלחן שלמה (סי' ש"מ סק"ז אות ב'):

[כה] **ז"ל** המנ"ח (מלאכת מוחק אות ד') "המוחק כתובת קעקע חייב להרה"מ דהוי תיקון... אף כי רק בשעת העשייה לוקין מגזירת הכתוב, אבל עכ"פ להיות כן על בשרו אינו נכון לישראל אבל המוחק (כתובת קעקע) מגוי לא הוי תיקון" עכ"ל המנ"ח. אבל נראה דלדעת הראשונים דמוחק שלא על מנת לכתוב חסר במעשה המלאכה, פטור כאן לכ"ע אלא אם כן מחק הכתובת קעקע על מנת לכתוב שוב. ואפילו סברת המנ"ח דמחיקה זו נחשבת תיקון אינו פשוט לי, דמנ"ל דיש לו חיוב להסירו ודהוי תיקון:

[כו] **כתב** הפמ"ג (סי' ש"מ מ"ז סק"א) דהלוקח טבלה שחורה ולובנה לכתוב בדיו אם יש במקומו לכתוב שתי אותיות חייב. ע"כ מהפמ"ג. ונראה דחייב אפילו לדעת הסוברים דמוחק שלא על מנת לכתוב פטור (ע' לעיל סק"י) דכאן המחיקה היא על מנת לכתוב רק דאינו יודע מתי ומי יכתוב עליו:

[כז] **איתא** בספר חסידים (סי' תתלו) וז"ל: "מי שנפל לו דיו ביום טוב או שום דבר לח על הספרים בפנים על הכתב אל ילחכנו בלשון ואל ירחצנו במים מפני שמוחק" עכ"ל. ומביאו הבאר היטב (סי' ש"מ סק"ד) והחיי אדם ועוד אחרונים. וע' מש"כ לעיל בסקט"ז:

[כח] **איתא** בגיטין (דף יט.): "איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת, רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו חייב שתים, אחת משום כותב ואחת משום מוחק [דמחק אותיות התחתונות של סיקרא, וכתב עליהם אותיות של דיו — ע"ש ברש"י]. דיו ע"ג דיו, סיקרא על גבי סיקרא פטור [פרש"י: שהרי הוא כבתחילה לא כתב ולא מחק]. סיקרא ע"ג דיו, אמרי לה חייב, ואמרי לה פטור. אמרי לה חייב מוחק הוא. אמרי לה פטור מקלקל הוא [פרש"י: והוה ליה כמוחק ע"מ שלא לכתוב. ולמאן דמיחייב לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר] עכ"ל. והרמב"ם פסק (בפי"א הט"ז) דסקרא על גבי דיו פטור כלישנא בתרא:

חזינן דהכותב דיו ע"ג סיקרא נחשב מחיקה ע"י הכתיבה עליו. ז"א, דהגדרת מוחק הוא לבטל כתיבה שלא יכול לקרותו, ולא איכפת אם ביטול זה הוי ע"י כתיבה או ע"י מחיקה:

ויש להבין מה היא כוונת רש"י במה שמדמה מוחק שלא על מנת לכתוב למקלקל . וע"כ ס"ל לרש"י דפטור של מוחק שלא על מנת לכתוב הוי משום דהוא מקלקל ולא משום שחסר בהגדרת המלאכה. אלא בוודאי שהמלאכה אינה חסירה. וממילא המוחק את הדיו על ידי הסיקרא חייב אף דמחיקתו אינו ע"מ לכתוב. ועיין לעיל (סק"י) דבארתי שיטת רש"י (בדף לא:) מדוע מוחק חייב דווקא אם הוא על מנת לכתוב. ולפי באורנו שם מתורצים דברי רש"י בגיטין בטוטו"ד. והוא דלדעת רש"י מלאכות אלו [קורע, מוחק, סותר, ומכבה] הוי מקלקל אם אינם על מנת לתקן:

המעביר דיו על גבי דיו או סיקרא על גבי סיקרא פטור. אם יש שורה של אותיות, ואות אחת בולט יותר משאר האותיות, יש לעיין אם המגרד משתי אותיות כדי שלא תבלוטו חייב או פטור:

יא. **חילק** גג חי"ת ועשאה שני זייני"ן חייב משום כותב לרוב הפוסקים, ועיין במלאכת כותב סעיף טז. ויש לעיין אם חייב ג"כ משום [כט] מוחק. ולדעת הירושלמי המגרד מאות דלי"ת ועשאה ממנה רי"ש חייב שנים, משום כותב ומשום מוחק. המוחק הדביקות שבין שתי אותיות ובזה גומר האותיות, נחלקו הפוסקים אם חייב משום כותב או פטור משום דהוי חק תוכות, ועיין מלאכת כותב סק"מ. אבל לכולי עלמא פטור משום מוחק:

יב. **שיעור** המוחק. המוחק מקום מספיק גדול לכתוב במקומו [ל] שתי אותיות חייב, בין שמחק שתי אותיות בין שמחק אות אחת גדולה כשתי אותיות בינוניות בין שמחק [לא] טשטוש. וכן המוחק אות קטנה כדי לכתוב במקומה שני יודין קטנים חייב. המוחק מקום מספיק לכתוב ב' אותיות על דעת לכתוב אות אחת חייב:

יג. **המוחק** אות [לב] כדי לכתוב אות במקומה, ובזה גומר או מתקן ספר, חייב במחיקה וחייב עוד בכתיבה. נחלקו הפוסקים במוחק אות אחת ובזה מתקן שטר או ספר

וע"ש בתוס' ד"ה מוחק דיאלר האמרי לה דחייב: "וחשיב ליה מוחק על מנת לכתוב דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו בדיו ומקלקל לא הוי דעל הכתיבה זאת תהא כתיבה העליונה רישומה ניכר טפי משאם היתה תחתונה לבדה" עכ"ל. וחזינן מדבריו דהוא מפרש דמוחק על מנת לכתוב ומקלקל הם שני ענינים שונים. וגם מדוייק בדבריו דהמוחק פטור אם אינו עומד לכתוב עליו בדיו אף שהוא מחיקה של תיקון. וכוונתו דהתורה אסרה מוחק רק בתנאי שהוא על מנת לכתוב כי כן היה במשכן. ואף מוחק לתקן פטור אם אינו על מנת לכתוב. וממילא לפי דבריו המוחק אות ובזה גמר ספר וכיו"ב פטור:

ומח' רש"י ותוס' אזלי לשיטתייהו דחולקים בשבת (דף עג.) אי מתיר לתקן שלא על מנת לקשור חייב. ובכל המלאכות האלו שתוס' (ד"ה הקושר) ס"ל דחייב דווקא על מנת לכתוב או לקשור, ורש"י (ורמב"ם) ס"ל דכל מוחק או מתיר לתקן חייב. ויוצא נ"מ כאן בין רש"י ותוס' דאם יש שורה של כתב שיש ב' אותיות בולטות יותר משאר האותיות ומחק את הבליטה של אותן ב' אותיות, שלרש"י חייב ולתוס' פטור כיון דאינה על מנת לכתוב אלא המחיקה עצמה התיקון. עוד יוצא נ"מ באם יש סת"ס אם אות מיותרת ומחק האות בשבת דלרש"י חייב ולתוס' פטור:

וע"ע בזה בבה"ל (סי' ש"מ ס"ג בסוד"ה המוחק ובסי' ש"מ סי"ג ד"ה הנייר):

[כט] **איתא** בירושלמי (מכילתין פ"ז ה"ב) וז"ל: "יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק. יש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק. היך עבידא היה דל"ת ועשאו רי"ש, רי"ש ועשאו דל"ת, חייב משום כותב ומשום מוחק" עכ"ל הירושלמי. אמנם בבבלי (מכילתין דף קד:) איתא וז"ל: "תנא הגיה אות אחת חייב. השתא כתב אות אחת פטור, הגיה אות אחת חייב? אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זיינין. רבא אמר כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש" עכ"ל. ומפשטות הגמרא דחייב רק אחת. וע' באפיקי ים (ח"ב סי' ד' ענף ה') דיאלר דפטור ממוחק לדעת הבבלי משום דהוי מוחק על מנת לכתוב שלא במקומו, דהא התיקון הוי באות הקרובה (ז"א הזיינין או הריש) ולא במקום המחיקה (שהוא גגו של חית או תגו של דלית). ואולי הירושלמי חולק על סברא זו. ובאפיקי ים מפרש הירושלמי דס"ל דהוי דאילו מחק כל האות וכתבו שוב ונחשב כמחק דלי"ת וכתב במקומו רי"ש. עוד יש לפרש דירושלמי מחייב מוחק על מנת לכתוב במקום אחר, ע' לעיל סק"ה:

[ל] **תניא** במכילתין (דף עה:) וז"ל: "תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתים פטור. מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתים חייב. אמר רבי מנחם ברבי יוסי וזה חומר במוחק מבכותב" עכ"ל:

ועיין מנ"ח (מלאכת מוחק אות ב') וז"ל: "מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב ב' אותיות. איני יודע השיעור של ב' אותיות אי כדי לכתוב קטנות או בינוניות... ומלד הסברא נראה דבאותיות בינוניות משערינן":

יש לעיין אם המוחק אות קטנה כדי לכתוב שני יודין קטנים חייב או פטור. ועל פי סברא נראה דחייב, ודלא כמשמעות המנ"ח. ויש להביא ראיה לשאלה זו מדברי הרמב"ם (פי"א ה"ט) וז"ל: "המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב. הכותב אות אחת גדולה כשתים פטור. מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתים חייב" עכ"ל. ויש להעיר דיש ריבוי לשון ברמב"ם. ומה הוסיף במה שכתב: "מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתים חייב", הא כבר חייב משום מוחק על מנת לכתוב ב' אותיות. ונראה מדוייק בלשונו דאם מחק על מנת לכתוב ב' אותיות חייב בכל מחיקה, אמנם אם מחק סתם בלי כוונה על כתיבה פרטית חייב דווקא באות גדולה או בשתי אותיות בינוניות. ומזה נראה דהמוחק אות קטנה כדי לכתוב שתי אותיות קטנות מאד חייב ודלא כמנ"ח:

ועיין שפת אמת (דף עה:): "צ"ע במוחק מקום הראוי לב' אותיות אבל דעתו לכתוב רק אות אחת". וע"פ מה שדייקנו ברמב"ם חייב:

[לא] **ז"ל** הטור (סי' ש"מ): "המטשטש בדיו שעל הקלף ויש במקומו לכתוב ב' אותיות חייב". ודבריו בנויים על דברי הרא"ש שהבאתי בסק"ב:

[לב] **ז"ל** פמ"ג (מ"ז סי' ש"מ סק"א): "המוחק על מנת לכתוב אות אחת להגיה הספר חייב" עכ"ל. וכן איתא במרכבת המשנה (פ"י ה"י בא"ד בפי') וז"ל: "המוחק להגיה חייב". ומשמעות המרכבת המשנה דחייב כשהמחיקה התיקון אפילו אם אין צורך לכתוב. ולכאורה הרי זה תלוי במח' ראשונים הנ"ל סק"י אם מוחק לתקן חייב או פטור. ועיין בה"ל (סי' ש"מ ד"ה המוחק דיו) דמביא הפמ"ג והוסיף וז"ל: "וא"כ לפ"ז לפי מה שביארנו לקמן מרש"י והריא"ז דאפילו אם הגיה אות אחת באמצע הספר חייב משום כותב, ממילא ה"ה כשמוחק באופן זה כדי לכתוב אחרת במקומה כתיקונה חייב משום מוחק. וא"כ לפ"ז מה שכתב המחבר דבעינן שיהיה במקום מחיקת הדיו כדי לכתוב ב' אותיות דוקא ע"כ מיירי דהדיו נפל שלא במקום האותיות ולפיכך

אם חייב. יש לעיין אם מחק [לג] אות א' על יד מקום פנוי ויש מקום עכשיו כדי לכתוב ב' אותיות אם חייב או פטור:

יד. **שיעור** איכות המחיקה. המוחק כתב ועדיין [לד] נקרא אחרי המחיקה, פטור. וה"ה דפטור אם לא שייך לכתוב על המחק. המוחק כתב ועדיין נשאר איזה טשטוש, אמנם שייך לכתוב עליו דבר חדש הנקרא, חייב משום מוחק:

טו. **תולדת** המוחק. המוחק את [לה] הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב. זוהי לדעת הרמב"ם. אמנם נראה דלדעת היראים תולדת המוחק הוי המוחק סם, סיקרא, קומום, וקנקנתום וכן המוחק כתב שעל בשרו:

טז. **יש** מי שאוסר [לו] לפתוח ולסגור ספר שיש כתב על קצה הדפים משום מוחק [על הפתיחה] ומשום כותב [על הסגירה] אבל לרוב הפוסקים מותר. והכריעו האחרונים שנכון להחמיר שלא להשתמש בספר הנ"ל כשיש לו ספר אחר:

יז. **באופן** שאסור לחבר אותיות לפרוכת משום כותב, אסור גם [לז] להסירם משום מוחק. וע' מלאכת כותב סעיף לו:

יח. **מותר** ליטול ידיו כשיש [לח] טשטוש על ידיו שימחק על ידי הנטילה. ויש מתירים אפילו באופן שיש אותיות [לט] נכתבות על

בעינן שיהיה המקום ראוי לכתוב עליו שתי אותיות אבל אם נפל דיו על איזה אות ונתקלקל ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה כתיקונה חייב משום מוחק באות זה לבד" עכ"ל הבה"ל:

[לג] **עיין** שפת אמת (מכילתין דף עה:) וז"ל: "גם צ"ע בהיה מקום לכתוב אחת ומחק בלדה אות כדי שיוכל לכתוב שתי אותיות אי חייב בזה":

[לד] **כן** נראה מהא דתנן מכילתין (קד:) דכתב על גבי כתב פטור. וכן איתא בגיטין (יט.) דהכותב דיו על גבי דיו פטור. ופרש"י: שהרי הוא כבתחילה לא כתב ולא מחק. ונראה דכיון דהמסר קיים, אין זה מעשה כתיבה. וכ"ש בהיפך, דאם מחק אבל עדיין נקרא אין מחיקתו נחשבת מוחק. ויותר פשוט הוא, דכיון דכל מלאכת מוחק היא כדי דיכול לכתוב, כאן שלא שייך לכתוב עליו [משום שהוה כבר נכתב עליו] אין בזה משום מוחק. ויותר נראה דאינו חייב משום מוחק עד שמחקו מספיק שיכול לכתוב עליו ואפילו אם אינו נקרא כן פטור:

[לה] **ז"ל** הרמב"ם (פי"א הי"ז): "וכן המוחק את הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב". וע' בירא"ים דמשמע מיניה כמו שכתבתי בפנים: **יש** להעיר על הרמב"ם, האם המוחק טשטוש חייב משום אב מלאכת מוחק? ונראה דלדעת הרמב"ם המוחק את הטשטוש ג"כ הוי רק תולדה. ע' ברא"ש (פ"ז סי' ט', נ"ל בסק"ב) דחיוב מחיקה הוי משום הכתיבה שאחריו ולכן המוחק טשטוש ג"כ חייב. ועל פי סברא זו, מדוע המוחק רשום הוי תולדה? ונראה לפרש, דאף דהמוחק טשטוש חייב, אב המלאכה שהיה במשכן הוי דווקא במחיקת אותיות שעל הקרשים (כדאיתא ברש"י עג.). ומחיקת טשטוש או רשום הוי דומה למחיקת אותיות משום דהם לצורך הכתיבה. אבל אפילו הכי אינם אלא תולדת מלאכה משום דהמעשה שונה במקצת ממעשה המלאכה:

[לו] **בארתי** סוגיא זו לעיל במלאכת כותב (סעיף לד) ובמלאכת מוחק סעיף טז ע"ש:

[לז] **ז"ל** מ"ב (סי' ש"מ סקכ"ב אות ח') בשם המג"א וש"א: "אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו דהוא כעין כותב וכן אסור להסיר ממנו דהוא כעין מוחק ועיין בח"א כלל ל"ז מה שכתב בזה":

[לח] **כתב** החיי אדם (בהל' נטילת ידים כלל מ' ס"ח) וז"ל: "מי שנתפחמו ידיו משחרות קדירה בשבת... מותר ליטול ידיו ובלבד שלא ינגבם דהוי כמוחק, רק ימתין עד שיתנגבו ממילא" עכ"ל. וע' במנחת שבת (סי' פ' ס"ק קנ"ט) וז"ל: "וראוי לכל בעל נפש ליזהר שלא להשתמש בע"ש בצבע כזו או בדיו כזה אשר קשה להעבירו מהידים... והיכא ששכח מלהעביר הלכלוך בע"ש ויש בלכלוך הידים משום כבוד הבריות אולי יש לצדד בכל זה כיון דמחיקה כזו אין בו איסור אלא מדרבנן... אמנם אם הוא אדם שאין דרכו להקפיד על לכלוך זה אין להתיר" עכ"ל:

אבל המהרש"ם (בקונטרס אהבת שלום שבסוף ספר מנחת שבת ס"ד) חלק על החיי אדם והתיר וז"ל: "ומה שהביא הרב בעל מנחת שבת בשם העיקרי דינים וחיי אדם דמי שיש על בשרו לכלוך שחרורית קדירה אסור לקנחו בשבת משום מוחק. והנה לפי זה גם בלכלוך דם או טיט וכדומה יהיה אסור לקנח בשבת שאין הבדל ביניהם... ולפי זה יוצא מבוכה גדולה מה יעשו המוהלים... ומה יעשו הנשים העוסקים בקדירות... לכן שמתי על לבי. והנה הרא"ש בפ"ז דשבת סי' ט' צידד דמסברא ליכא משום מוחק אלא במוחק אותיות אבל כיון דבתוספתא מבואר דגם במוחק טשטוש דיו יש מוחק... נ"ל דהטעם משום מחשבת הכתיבה. ולפ"ז היה מקום לומר דבלא מחשבת הכתיבה פטור ומותר. אך מלשון הפוסקים לא נראה כן. ועכ"פ נראה דדווקא בטשטוש דיו שהוא דבר המתקיים ובעושה על מנת לכתוב חייב, לכן גזרו גם במוחק סתם. אבל בטשטוש של שחרורית קדירה שאינו דבר המתקיים אין לגזור בהם גזירה לגזירה... אבל במוחק בדבר שאינו מתקיים שלא על מנת לכתוב לא גזרו. גם יש לומר דדווקא באותיות גזרו משא"כ בלכלוך בעלמא וראיה לזה מהא דסי' ש"ב סי"א מי שנתלכלכה ידו בטיט... מקנחו... אבל לא במפה... ומוכח דמשום מוחק ליכא איסורא. וכן... מהא דסימן תרי"ג ס"א דאם ידיו מלוכלכים... מותר לרחצם ובע"כ דהיינו בריחוץ יפה שיתנקו ידיו. לכן נראה דבלכלוך בעלמא שאינו של דיו ושאר דבר המתקיים פטור ומותר" עכ"ל המהרש"ם. וע' בקצות השלחן (סי' קמ"ד סק"י) דכ' סברא אחרת להתיר וז"ל: "שחז"ל אסרו המחיקה גם שלא על מנת לכתוב... היינו דווקא במקום שהדרך לכתוב. אבל במקום שאין הדרך לכתוב כלל כגון על היד [דלא] שייך לומר שהכשיר המקום לכתיבה... לא אסרו. ומיהו אותיות ממש אסור למחוק גם מהיד שזהו עיקר האב שהיה במשכן" עכ"ל. וכן התיר הכה"ח (סי' קס"א ס"ק כ"ז). וגם המ"ב לא הביא דברי חיי אדם אלו. וע' בשש"כ (פי"ד הערה עט) בשם כמה גדולי פוסקים דלא חיישינן לחיי אדם:

[לט] **ז"ל** הברכי יוסף (סי' ש"מ סק"ב) בשם הרב מהר"ם מזרחי (בס' פרי הארץ ח"ב סי' ד): "בע"ש סמוך לחשכה כתב אותיות על ידו ושכח למחקם מותר ליטול ידיו בשבת ובלבד שיטול עליהם רביעית בפעם אחת או יטביל ידיו באופן שאין צריך לנגבם" עכ"ל הברכי

ידו. **אמנם** באופן זה לא ינגבם. ויש [מ] אוסרים ליטול ידים או לנגבם כשיש טשטוש על ידיו אבל רבו המקילים:

יט. נחלקו הפוסקים אם מותר [מא] למחוק דבר שאינו מתקיים כשאינו על מנת לכתוב. ובלכלוך בעלמא שאין הדרך לכתוב בו יש להקל:

כ. אסור מדרבנן לשבור אותיות שנבנו מאבני פלא וכן כל כיו"ב:

כא. נחלקו הפוסקים אם מותר [מב] לשבור

יוסף. ומוכח דס"ל דאסור לנגבם דיש פס"ר שימחוק את האותיות, ואין לסמוך בציור זה על הא דהוי מחיקה שלא על מנת לכתוב כיון דהוא מוחק כתיבה של קיימא (ע' מלאכת כותב סעיף ד' דהכותב על בשר אדם חייב). ולכן נראה דהברכי יוסף יודה לסברת המהרש"ס להקל בלכלוך ודלא כחיי אדם.

ועיין בסוגיא מכילתין דף קכ: בנוגע לדיו לח:

[מ] **החיי** אדם והמנחת שבת הנ"ל בסקל"ח:

[מא] **המהרש"ם** הנ"ל בסקל"ח התיר. ומוכח מדברי החיי אדם שחולק:

[מב] **כתב** המרדכי (פרק כלל גדול סי' שס"ט) וז"ל: "נשאל רבינו מאיר על עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות ותיבות איך אוכלים אותם התינוקות ביום טוב והשיב אי משום מוחק ליכא איסורא דאורייתא במוחק אלא על מנת לכתוב... מיהא איסורא דרבנן איכא. ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים" עכ"ל. ועיין ברמ"א (סי' ש"מ ס"ג) דפסק וז"ל: "אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות אעפ"י שאינו מכוין רק לאכילה דהוי מוחק" עכ"ל הרמ"א. ובמג"א (שם סק"ו) הוסיף דאסור לשבור גם ציורים בלי אותיות. אמנם המג"א הביא בשם הכנסת הגדולה והמהר"ש הלוי שנוהגין להקל אפילו באותיות אבל לא הביא טעמם. גם הביא שם במג"א בשם הר"ש הלוי וז"ל: "דדוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי ולכן אוכלין העוגות שיש עליהן ציורין" עכ"ל. וכ"כ שם במו"ק. אמנם החז"א (סי' ס"א) חולק על המג"א. ומסיק וז"ל: "ואמנם אם אין חילוק בין אותיות לצורות, ואין חילוק בין כותב על העוגה לעושה הצורה מהעוגה עצמה ע"כ דפס"ר בתרי דרבנן מותר דהא אמרינן פסחים לז. דיולאין בפסח בסריקין הרי שאין בזה משום מוחק. ויותר נראה דצורה על הלחם לא חייל עליה שם צורה אלא זהו תמונת הפת" עכ"ל החז"א:

ועיין בס' הרוקח (סי' רצו) וז"ל: "מנהג אבותינו שמושיבים התינוקות ללמוד בשבועות לפי שניתנה בו תורה... מביאים הלוח שכתוב עליו אבג"ד תשר"ק, תורה צוה לנו, ויקרא אל משה, וקורא הרב כל אות ואות מהא"ב והתינוק אחריו, וכן כל אות של תשר"ק והתינוק אחריו, וכן תורה צוה וכו', ונותן על הלוח מעט דבש ולוחך הנער הדבש שעל האותיות בלשונו, ואח"כ מביאים העוגה שנילושה בדבש, וכתוב עליה: ה' אלהים נתן לי לשון לימודים... ה' אלהים פתח לי אוזן... וקורא הרב כל תיבה של פסוקים אלו והנער אחריו ואח"כ מביאים ביצה מבושלת וקלופה וכתוב עליה... וקורא הרב כל תיבה מהפסוק והנער אחריו ואח"כ מאכילים את הנער העוגה והביצה כי טוב הוא לפתיחת הלב. ואל ישנה אדם מן המנהג" עכ"ל:

ובט"ז (סי' ש"מ סק"ב) כתב על הרמ"א וז"ל: "ולא הבנתי זה דהא אפילו במקום אב מלאכה כגון בורר אין שייך במקום אכילה, כיון שהוא עושה כן לצורך אכילה, וכן בטוחן כ"ש בזה שהוא מקלקל כיון שאין מוחק ע"מ לכתוב למה יהיה אסור דרך אכילה" עכ"ל הט"ז. ותפס עליו החזו"א (סי' ס"א) וז"ל: "ומש"כ הט"ז להתיר דרך אכילה כמו שמותר בורר וטוחן דרך אכילה, תמוה דאכילה התמידית היא דרך ברירה ודרך טחינה ולא חייל עלי' שום עובדא ועמל מלאכה, והלכך אף דמכין סמוך לסעודה לאו טוחן ולאו בורר הוא, אלא נטפל לאכילתו אבל אין אכילה התמידית דרך מחיקה, ומלאכת מחיקה שפיר מלאכה היא דרך אכילה וכ"ש במשבר אפילו סמוך לסעודה" עכ"ל:

ומיהו בדגמ"ר התיר שבירת העוגיות משום דהוי אינו מתכוין באיסור דרבנן. וכתב שאפילו לדעת המג"א דפס"ר אסור באיסור דרבנן, הרי כאן מותר משום דהוי ג"כ מקלקל וכלאחר יד. ולכן כל האחרונים תמהו על איסור זה רק שלא מלאו לבם לחלוק על המהר"ס. וכתב הדגמ"ר דמהר"ס מיירי בכתבו אותיות בכוונה שיאכלם לסגולה להתחכם. ולכן החמיר המהר"ס:

ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' מא) התיר משום דהכתיבה נעשה לשעה וכמו שמצאנו שהתירו הפוסקים לשבור דף של תנור (ע' מלאכת סותר סקס"ז). וגם כתב דיש להתיר משום דאין כתיבה באוכלין כמו שאין צביעה באוכלין. וגם התיר משום דאין מלאכת מחיקה אלא לצורך כתיבה, וע' לעיל סקי"ב מש"כ בע"ז:

והכרעת החיי אדם (כלל ל"ח אות ד') בשאלה זו, וז"ל: "עוגה שכתב עליה אותיות או צורות ממיני צבעים, אסור לשוברה דהוי כמוחק. אבל אם כתב עליה במשקין או בדפוס מעצמה מותר, דהוי דבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים. אע"ג דבשאר כתיבות גם זה אסור למחוק, משום כבוד עונג שבת לא גזרינן" עכ"ל החיי אדם. והמ"ב הכריע (סי' ש"מ סקי"ז) וז"ל: "ועיין בספר דגול מרבבה שמלדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה" עכ"ל. אבל מנהג העולם להקל וכ"פ העה"ש בסקכ"ג. וע' בשלחן שלמה (סי' ש"מ סק"ח אות ב') דפסק דבציורים שאין להם משמעות אין נוהגים להחמיר:

ועיין בשלחן שלמה (סי' ש"מ סק"ח) דמקשה מדוע אינו מותר כמו שמותר לשבור חבית או לקרוע עור שעל גבי החבית כדי להוציא אוכלין, ה"נ שרי לפתוח עוגה אף על פי שמוחק אותיות. שוב ראיתי במהר"ש הלוי סי' נ"ו שהוא מתיר מטעם זה. אך מכיון שמצאנו שגדולי האחרונים החמירו לענין מחיקה נראה דס"ל דלא התירו אלא באופן שהוי כמו שבירת אגוזים, אבל מחיקה אין לה שייכות לשבירת אגוזים. (וע' מש"כ במלאכת סותר סקמ"ב ובמלאכת קורע סעיף י"ג בנוגע לשבירת חותלות.) וממשיך השלחן שלמה וז"ל: "ומעתה יש לומר דכל זה דווקא באותיות שעל החבית או על גבי עוגה, אבל אותיות שהן ממש מהעוגה עצמה דהוה דומה לאגוז עצמו, בזה אין איסור מלאכה של מחיקה" עכ"ל:

ועיין בשו"ת הר צבי (סימן רי"ד) וז"ל: "נשאלתי ע"ד הסוכריות שמשתמשים בהם לאכילה וגם לשתיית תה, ויש מינים שונים וביניהם כאלה שיש עליהם אותיות בולטות כ"א בשם ביהח"ר שלו, והשאלה באה אי אריך לאוכלם בש"ק וביו"ט דהא יש כאן מלאכת מחיקה שהיא אחת מאבות מלאכות... (ומסיק ההר צבי שיש) להתיר היכא דאין מתכוין ומקלקל ועושה כלאחר יד גם המג"א מתיר אפילו פסיק רישא ומכש"כ דכולהו איתנייהו בה וכו' ולכן נלענ"ד היתר גמור בדבר זה ותו לא מידי" עכ"ל ההר צבי:

עוגה דכתוב עליו אותיות או [מג] ציורים משום דהוי מחיקה. אמנם מותר לתת את העוגה לקטן לשבור. וכן מותר [מד] לקלוף את האות או את שטח האותיות מהעוגה. ואם העוגה עצמה [מה] בציור אות או צורה מותר לשברה. וכן מותר לחתוך או לשבור את העוגה [מו] בין האותיות. וכן הקילו לשבור האותיות בשיניו דרך אכילתו ויש חולקים. וגם הקילו לאכול סוכריות שיש עליהם אותיות בולטים:

כב. **יש** מתירים ללכת [מז] בנעליים שחקוק אותיות או צורות בעקב או בשוליהם (מה שקוראים סוליה) אף שנחרט האותיות או הצורות כשהולך:

כג. **ואלו** הן תולדות מלאכת מוחק שהם מדבריהם גזירה שמא ימחוק. אסור למנות אדם את [מח] אורחיו מתוך הכתב גזירה שמא ימחוק ומשום איסור שטרי הדיוטות. וכן אסור למנות מנות מן [מט] התפריט בשבת. מיהו

[מג] **המג"א** (סי' ש"מ סק"ו) הקשה וז"ל: "צ"ע דא"כ אפילו כתובין עליו צורות יהא אסור דהא הצר צורה חייב וא"כ המוחקו נמי חייב וצ"ע" עכ"ל המג"א, ואחריו נגרר החיי אדם ועוד אחרונים. וצ"ל דכוונתו אם צר צורה שמסמן איפה לצבוע, ע' מש"כ במלאכת צובע סקכ"ה, והוי כמו לדעת הרמב"ם דמחייב הרושם בשבת (ע' מלאכת כותב סעיף מד) משום דיש מסר ברשימה זו. אמנם אין הדרך לרשום על עוגה לצורך מסר או לדעת איפה לכתוב. ולכן הפוסקים לא הביאו ציור זה:

גם לא הבנתי מש"כ ד"א"כ המוחקו חייב" הא המטשטש פטור והמוחק טשטוש על מנת לכתוב חייב:

[מד] **הקצות** השלחן (בדי השלחן סי' קמ"ד סוסק"ג) מתיר לקלוף האות או שטח האותיות מהעוגה, ואין לחוש אם ישבור האות כיון דאינו מתכוין לשברה:

[מה] **כן** הביאו האחרונים בשם שו"ת מהר"ש הלוי סי' כ"ו:

[מו] **פסק** זה יוצא ממה שבארתי במלאכת כותב סעיף לד דאין כתיבה ומחיקה בקירוב ורחיקת אותיות. ואף דהמג"א (סי' ש"מ סק"י) מחמיר כשהאותיות מחוברים יחד, נראה דיש לסמוך על הט"ז (שם סק"ב), בפרט שיש לצרף כל הצדדים להקל המובאים לעיל:

[מז] **עיין** בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' קל"ב) דהתיר לנעול נעליים שכתוב מתחתיהם כתב בולט אע"פ שמוחק את האותיות כשהולך. וטעמו משום דהוי דבר אינו מתכוין בתרי דרבנן שהוא מקלקל וכלאחר יד ואינו על מנת לכתוב. ומקור דין זה דדבר אינו מתכוין מותר בתרי דרבנן מצאנו בדגול מרבבה (בסי' ש"מ ס"ג) ובפמ"ג (בסי' שט"ז בא"א סק"ז) ובשער הציון (סי' שט"ז אות י"ח). אמנם עיין בחזו"א (סי' נ"ב סט"ו ובסי' ס"א) שלא פשיטא ליה להקל באינו מתכוין בתרי דרבנן:

ובאמת יש לצרף עוד כאן דהמחיקה אינו מעשה מלאכה מן התורה משום שאינו ציור של מחיקה שראוי לכתוב אחריו, וכדפירשתי לעיל בסקי"ב:

[מח] **תנן** מכילתין (דף קמח:): "מונה אדם אורחיו ופרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב" עכ"ל. ואיתא שם בגמרא (דף קמט.): "מאי טעמא? רב ביבי אמר גזירה שמא ימחוק [פרש"י: מן האורחין. שיראה שלא הכין להם כל צרכם ויתחרט שזימן יותר מן הראוי וימחוק מן הכתב כדי שלא יקראם השמש]. אביי אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות. מאי בינייהו? איכא בינייהו דכתב אכותל ומידלי [פרש"י: שאינו מגיע לשם למחוק] למאן דאמר שמא ימחוק לא חיישינן. ולמאן דאמר שמא יקרא חיישינן. ולמאן דאמר שמא ימחוק ניחוש שמא יקרא? ותו לשמא ימחוק לא חיישינן והתניא לא יקרא לאור הנר ואמר רבה אפילו גבוה שתי קומות אפילו גבוה שתי מרדעות אפילו עשרה בתים זה על גבי זה לא יקרא (ע"ש כל הסוגיא. ובסופו מסיק) לא לעולם דכתב אכותל ומידלי [פרש"י: שאינו יכול למחוק ולשמא יקרא לא חיישינן דגודא בשטרא לא מיחלף ודקשיא לך דאף על גב דמידלי ליתסרי כדרבה דאמר גבי נר אפילו עשרה בתים]. ודקא קשיא לך דרבה, דרבה תנאי היא [פרש"י: דאיכא דחייש לשלא תחלוק באיסור שבת דרבנן, ואיכא דמפליג] דתניא מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב. רבי אחא מתיר מכתב שעל גבי הכותל. היכי דמי? אילימא דכתיב מתתא ליחוש שמא ימחוק. אלא לאו דכתב ומידלי. ושמע מינה דרבה תנאי היא, שמע מינה" עכ"ל. וע"ש בראשונים (רש"י, רי"ף, רמב"ם, תוספות) שכל אחד רכש דרך לעצמו לפרש מה היא מסקנת הסוגיא. ולהלכה אסור לקרוא אלא אם כן הוא חקוק בכותל. וע' באחרונים בסי' ש"מ שדנו אם מותר לשמש לקרוא ולא אסרו אלא בעל הבית. וע' במ"מ (פכ"ג הי"ט) שמביא מח' ראשונים אם מותר (לבעל הבית) לקרוא כשאינו קורא בפיו דאולי גזרו רק שלא לקרוא בפיו:

ועיין בחזון יחזקאל (על התוספתא פי"ב ה"ז) דהקשה על רב ביבי דאסר למנות מתוך הכתב משום גזירה שמא ימחוק, הא כיון דאין המחיקה על מנת לכתוב, פטור לדעת רוב הראשונים הסוברים דמוחק חייב רק אם הוא על מנת לכתוב (ע' לעיל בסק"י), ולכן הוי ליה גזירה לגזירה ואין לאסרו, ע"ש מה שתירץ:

ועיין מכילתין (דף קטז:) וז"ל: "אמר רבי נחמיה מפני מה אמרו כתבי הקדש אין קורין בהן כדי שיאמרו בכתבי הקדש אין קורין וכל שכן בשטרי הדיוטות" עכ"ל. וע"ש ברש"י ורא"ש דאסרו משום ממצוא חפצך. וע' רא"ש (פרק שואל סי' א') בשם ר"י שדן אם איסורו משום ממצוא חפצך או משום שמא ימחוק:

וע"ע בתוספות וז"ל: "וכ"ש בשטרי הדיוטות פירש בקונטרס איגרות ותימה דנהגו העולם לקרות בכתב ואיגרות השלוחים ממקום למקום. ולטלטלן ודאי שרי דהא ראויין לצור ע"פ צלוחית. ונראה לר"י דלא קרי שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהן אבל איגרות שרי דפעמים שיש בהן פקוח נפש. ואפי' יודע שאין בו פקוח נפש מתיר ר"ת דלא הוי שטרי הדיוטות כיון שאין צריך למה שכתוב בה לפי שיודע מה שבאיגרות, ואם אינו יודע שמא יש בו צורך גדול או פקוח נפש ושרי, וכ"מ בירושלמי דקאמר מפני מה אין קורין בכתבי הקדש מפני שטרי הדיוטות שאם אתה אומר לו שהוא מותר אף הוא אומר מה בכך אם אתעסק בשטרותי משמע דווקא כעין חובות ושטרות קאמר וכן פי' רש"י לקמן גבי גזירה שלא יקרא בשטרי הדיוטות דבשטרי מקח וממכר קאמר וכן הגיה בפי' כתב ידו ומיהו אותן מלחמות הכתובין בלע"ז נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהן דלא גרע מהא דתניא בפ' שואל (לקמן קמט.) כתב שתחת הצורה והדיוקנאות אסור לקרות בהן בשבת ואפי' בחול לא ידע ר"י מי התיר דהו"ל כמושב לצים" עכ"ל התוספות:

[מט] **עיין** בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ב סי' ז') וז"ל: "ושאלת שנוהגים במקומך שמודדין יין בשבת, וכותבין בערב שבת פלוני הניח

הרבה פוסקים התירו [נ] לשמש לקרוא לאורחים מתוך הכתב. וכן מותר [נא] לגבאי צדקה לקרוא לצורך מצוה. וכן מותר להכריז [נב] בבית הכנסת מתוך הכתב. ומנהג העולם להתיר לגבאי צדקה [נג] לקרוא לעליות ושמות של מי שברך מתוך הכתב. ומותר לקרוא שיחת חולין וספורי מלחמות [נד] בלשון הקודש. וע' באחרונים שדנו אם מותר לקרוא [נה] עתון בשבת:

כד. **אף** שמותר לפתוח [נו] שקיות אשר רגילים להוריק את תוכנן מיד עם פתיחתן, וכמו שבארתי במלאכת קורע סעיף יד ובמלאכת מחתך סעיף כה, נהגו לפתוח [נז] שלא במקום אותיות משום מוחק. וכן נהגו לחתוך פת שלא במקום הפתקה. ולקלוף פרי או ביצה שלא במקום שנחתם אותיות:

כה. **נחלקו** הפוסקים אם מותר להשתמש [נח] בסרט מד-חום בשבת משום כותב וגם משום מוחק כיון דכשמסירו מן המצח מיד נעלמים האותיות:

כך וכך מעות ופלוני כך וכך מעות ופלוני כך וכך, ולמחר כשמודדין היין לוקח בעל היין מחט ועושה נקבים כמנין המדות שמוליך. דע כי מנהג רע הוא זה וראוי לבטלו, ושתים רעות הם עושים. חדא, המדידה. כדתנן בפ' אין נדין אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. ומפרש בגמ' מאי אבל לא במדה אמר רב יהודא אבל לא בכלי המיוחד למדה. ועוד, דאסור להסתכל באותו כתב שכתוב בו סכום המעות. כההיא דתנן (שבת קמח:) מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אבל לא מתוך הכתב. ומפרש בגמרא, מאי טעמא? רב ביבי אמר שמא ימחוק. אביי אמר שמא יקרא בשטרי הדיוטות" עכ"ל:

ומוכח מהרא"ש דאסור לקרוא אפילו דברים אחרים, ואין הגזירה רק על הדברים פרטים של כמה אנשים הזמין וכמה מאכלים הכין, אלא גזרו גם על כגון דא. ולכן יש לעיין בבתי מלון שמגישים לאורחים תפריט, מדוע נהגו לקראו בשבת, הא לכאורה נכלל באיסור למנות פרפרותיו מן הכתב:

ואולי יש ללמד זכות על המקילים משום דסמכו על הכרעת הנשמת אדם (כלל נ"ח אות ג') כדברי ההגהות מיימוניות (פכ"ג אות ט') דמותר לעיין בשטרי הדיוטות בלי לקרוא בהם בעיון. אמנם קשה לסמוך על הכרעה זו, דהיא מתנגדת להכרעת הרמ"א (סי' ש"ז סעיף י"ב) והש"ע (סי"ג):

[והשבות יעקב מתיר משום ד]על השמש מעיקרא לא גזרו אפי' לסעודת הרשות והטעם נ"ל דיש לחוש לחורבה ותקלה וכדאי' בש"ס דגיטין דף נ"ה ע"ב אקמצא ובר קמצא חרב ירושלים לכך התירו לקרוא המזומן מתוך הכתב כדי שלא יטעה כנ"ל וכדאמרינן עת לעשות לה' הפרו תורתך משום שלום כן נ"ל טעם הגון ונכון ליישב המנהג" עכ"ל השבות יעקב. ומביאו השערי תשובה (סי' ש"ז סק"ד) והמ"ב (שם סקמ"ז):

[נ] **איתא** במג"א (סי' ש"ז ס"ק ט"ז) וז"ל: "כתב הב"ח מה שנוהגין שהשמש קורא לסעודה מתוך הכתב אסור נהי דלשמא ימחוק ליכא למיחש אלא כשבעל הסעודה בעצמו קורא, מ"מ איכא למיגזר משום שמא יקרא עכ"ל (הב"ח). ואני (המג"א) אומר מנהג של ישראל תורה היא, דהא חשבונות של מצוה שרי כמ"ש סי' ש"ו ס"ו ולא גזרינן אטו חשבונות שאינן של מצוה כ"ש כאן דהיא גופה גזרה אטו שטרי הדיוטת דשרי בשל מצות" עכ"ל המג"א. ועיין בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' כ"א) דהתיר מטעם אחר וז"ל: "על מה סומכין העולם שהשמש קורא הקרואי' על הסעוד' בשבת מתוך הכתב הא בש"ע סי' ש"ז סעי' י"ב אוס' לקרות מתוך הכתב את אורחיו וכן פסק גיסו דמר בספרו אליהו זוטא ס"ק י"ד וכתב וז"ל מה שנוהגין שהשמש קורא מתוך הכתב איסור גמור הוא ובאמת נתפשט ההיתר בלי פקפוק ולא ידעתי טעם הדבר...

[נא] **ועיין** בחיי אדם (כלל נ"ח ס"ט) דכ' וז"ל: "וגבאי צדקה נוהגין היתר על ידי פתקאות דמדמין לחשבונות של מצוה דמותר בשבת" עכ"ל:

[נב] **עיין** במ"ב (סי' ש"ז סקמ"ז) שהתיר לשמש להכריז כרוז בבית המדרש מתוך הכתב משום דנכלל בחפצי שמים דשרי:

[נג] **כן** נהגו בכל תפוצות ישראל. והטעם משום דהוי חפצי שמים:

[נד] **רמ"א** סי' ש"ז סט"ז:

[נה] **עיין** בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' כ"ג), ושאילת יעבץ (סי' קס"ב), ובאחרונים (דעת תורה, מ"ב ועוד) בסי' ש"ז סט"ז:

[נו] **עיין** בנמלא טל (ח"ב במלאכת קורע סעיף יד ובמלאכת מחתך סעיף טו וסעיף כה) שבארתי ענין זה. וע' בשש"כ (פ"ט ה"ד ובהערות ומלואים) שדן בשאלה זו:

[נז] **עיין** לעיל בסקמ"ב שהבאתי מח' הפוסקים אם מותר לחתוך עוגה דנכתב עליו אותיות. (ושם הוי שלא על מנת למחוק ואינו דרך כתיבה ואפילו הכי דנו האחרונים אם מותר או אסור). וכאן (אם אי אפשר בענין אחר), יש להקל אליבא דרוב מרבה כיון דאינו על מנת לכתוב ואינו דרך מחיקה הוי תרי דרבנן בפס"ר באינו מתכוין ומותר. ויש לצרף שיטת המהרש"ג. אמנם המנהג להשתדל שלא לקרעו על הכתב. ועיין בקצות השלחן (בבדי השלחן סי' קמ"ד סוסק"ג ובסוסק"י) דמחמיר שאין לשבר ביצים במקום האותיות משום מוחק ואזיל לשיטתו דחולק על הדגו"מ. אמנם נראה להלכה כדגמ"ר וכן הכריע המ"ב ועוד הרבה אחרונים בעוגה:

[נח] **עיין** בשש"כ (פ"מ ס"ב) ובשלחן שלמה (סי' ש"מ סק"י) ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' ל' אות ז') ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' כ"ב) שדנו בשאלה זו:

מלאכת בונה. ובו סא סעיפים:

א. הבונה [א] כיצד? אחד [ב] הבונה

[א] **צריכים** לפרש מהו הגדרת מלאכת בונה. ובאמת מוכח מדברי הראשונים שיש הרבה שיטות בשאלה זו:

עיין ברמב"ם (פ"י הלכות י"ב-י"ד) וז"ל: "הבונה כל שהוא חייב. המשוה פני הקרקע בבית כגון שהשפיל תל או מילא גיא הרי זה בונה וחייב. אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן את הטיט חייב. ובנדבך העליון אפילו העלה את האבן והניחה על גבי הטיט חייב, שהרי אין מניחין עליה טיט אחר. והבונה על גבי כלים פטור. העושה אהל קבוע הרי זה תולדת בונה וחייב. וכן העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שישרפו הרי זה תולדת בונה וחייב. וכן המגבן את הגבינה הרי זה תולדת בונה, ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת. המכניס יד הקרדום בתוך העין שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיוצא בו. וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב. העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום בונה. המחזיר דלת של בור ושל דות ושל יציע חייב משום בונה" עכ"ל. ומדוייק ברמב"ם דאב מלאכת בונה הוי דווקא במחובר לקרקע, ובאופן שאינו מחובר לקרקע הוי תולדה ולא אב. ולפי זה העושה אהל קבוע דהוי תולדה איירי שאינו מחובר לקרקע, אמנם אם האהל מחובר לקרקע הוי אב מלאכת בונה ולא רק תולדה. אמנם הרמב"ם לא חילק בין אוהל המחובר ובין אוהל שאינו מחובר, ומשמע דאפילו אוהל מחובר הוי תולדה ולא אב. וצ"ע למה:

עוד יש להעיר דלדעת הרמב"ם המלדד אבן בשורה תחתונה של בנין חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה (כדאיתא בדבריו בפ"י ה"ח, וע' בסקי"ב דבארתי סוגיא זו וע' מלאכת מכה בפטיש סק"ב דבארתי שיטת הרמב"ם). ונראה לפרש דעתו דאב מלאכת בונה הוי דווקא במאחד במחובר לקרקע או על גבי קרקע או מתקן המחובר לקרקע (כמו משפיל תל או מיל גיא). ולכן השם אבן על אבן, או קרש על אדנים חייב משום אב מלאכת בונה כשמאחדם יחד. מיהו המושיב אבן הראשונה הוי מכה בפטיש ולא בונה לדעת הרמב"ם ודעימיה משום שאינו מאחד דבר לקרקע ולא על גבי קרקע:

אמנם איזה איחוד יש בשימת אבן על גבי אבן דלחייב משום בונה. ונראה מלשונו דמיירי ביש טיט ביניהם המדביקם. אמנם שימת אבן בלי טיט פטור דאינו איחוד:

עוד יש להעיר ברמב"ם, דמחייב העושה אהל קבוע, ומשמע דכאן חייב משום בונה אף דלא איחד. ואינו דומה לשאר בונה שחייב דווקא באיחוד. ונראה דעשיית אוהל חייב אפילו אם אינו איחוד, אמנם אב המלאכה הוי דווקא איחוד דברים או זה לזה או תיקון קרקע שהם מאוחדים בעצמם דסלקא דארעא חד הוא. ובעשיית כלים וכל כיו"ב חייב דווקא באיחודם ומשום תולדה דאינם עלם איחוד בעצמותם כמו עשייה בקרקע:

ולפי באורי ברמב"ם, כל תיקון גמור של חפץ על ידי חיבור חלקים ואיחודם הוי תולדת בונה ואפילו בכלים ואוכלין, שאב מלאכת בונה הוי חיבור ואיחוד לקרקע שהוא עיקר חיבור עולמנו. ובתיקון ועשייה אחרת הנעשה על ידי חיבור ואיחוד חייב אפילו בכלים ואוכלים. ועיין לשון הרמב"ם (בפ"ז ה"ו) בטעם מדוע מגבן הוי תולדת בונה (ע' לקמן סק"ל) וז"ל: "ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין" עכ"ל:

אמנם ע' באבן האזל שפירש מהלך אחר לפרש דברי הרמב"ם. וס"ל דבונה יש לו שני עניינים: אחד, שהוא עושה אוהל קבוע, ושני, שהוא מקבץ חלק אל חלק. ומפרש האבן האזל דאב מלאכת בונה הוי דווקא במעשה שיש בו שני העניינים, זאת אומרת שיש בו גם עשיית אוהל וגם יש בו איחוד דברים. אמנם מעשה שיש בו אחד מהם הוי תולדה. וכשאין לו אחד מהעניינים פטור. לכן, העושה אוהל קבוע שאין בו קיבוץ דברים הוי תולדה ולא אב. והמאחד דברים שאינם אוהל, כמו בעשיית כלי אדמה ובמגבן הוי תולדה שיש בהם איחוד דברים אף שאינם אוהל. וה"ה העושה אוהל שאין בו איחוד דברים הוי תולדה. והמנפח זכוכית או העושה כלי בלי איחוד, שאינו לא אוהל ולא איחוד וקיבוץ דברים פטור:

וברמב"ן והרשב"א פירשו המלאכה באופן אחר מהרמב"ם, ע' מש"כ (בדף קב:) דעשיית כלי חייב משום בונה משום דאין לך בנין גדול מזה. ולשון זה לא שייך לרמב"ם דלדבריו עשיית כלי חייב משום בונה רק משום איחוד החלקים ולא משום עשיית הכלי. וגם אינו אלא תולדה. ומדברי הרמב"ן ורשב"א חזינן דעיקר מלאכת בונה הוי העשייה. (וצ"ע במש"כ המ"מ בפירושו להלכה י"ג בעשיית כלי "דאין לך בנין גדול מזה", דהא לדעת הרמב"ם עשיית כלי הוי רק תולדה ולא שייך לפרש בדבריו: "אין לך בנין גדול מזה".) וצ"ל בשיטת הרמב"ן והרשב"א דעשיית חפץ חדש הוי אב מלאכת בונה בין בקרקע בין בכלי. ובקרקע גם הוספה ותיקון כל שהו חייב משום בונה משום חשיבותו של קרקע. ונראה דכיון דכל קרקע יש לו חשיבות של מקום, בנין של קנין יותר חשוב מבנין סתם ולכן חייב בכל שהו. אמנם עשיית כלי הוי בנין גמור לדעת הרמב"ן ודעימיה:

ויש להעיר עוד דדעת התוספות דיש בנין ועשייה בכלים כשיש תיקון ואומנות אינו דומה לגמרי לשיטת הרמב"ן ורשב"א. דאף דס"ל לרמב"ן דאם צריך תיקון ואומנות יש להחשיב התיקון כעשייה גמורה וחייב משום בונה, אכן לדעת הרמב"ן אין התיקון והאומנות עיקר הטעם שמעשים אלו נחשבים למלאכת בונה אלא הוא היכא תימצא שמה שמתקן הוי עשייה גמורה. ויוצא נ"מ גדולה בין שתי שיטות אלו לגבי סתירה אם הוי סתירה דווקא כשסותר את הכלי לגמרי או אפילו אם סותרו רק במקצת, דלדעת התוספות שבירת חבית הוי מעשה מלאכת סותר, ולכן בעירובין (דף לד:) ובבילה (בתירוץ שני) וברא"ש (שם בעירובין) פסקו דהמשנה פרק חבית (דף קמו.) מיירי דווקא במוסתקי. אמנם רוב ראשונים לא מוכיחים מתוך קושיא זו דמיירי במוסתקי, ומוכח דס"ל דאין כאן איסור סתירה. והטעם משום דעדיין נשאר שם חבית עליו אחרי השבירה דרק שברו את חלק העליון של החבית ועדיין שאר החבית ראוי לשימוש קצת להשאיר בו היין ואין זו סתירה גמורה. משא"כ לדעת התוספות שבירת חבית נכלל במלאכת סותר כל אופן שיצטרך חיזוק ואומנות לתקנו:

ויש להעיר, דלשיטות הסוברים דאין בנין וסתירה בכלים לגמרי (ע' לקמן סקנ"ג וסקנ"ח):

עוד מצאנו שנחלקו האמוראים והראשונים בהרבה ציורים אם הם אסורים משום מלאכת בונה או משום מלאכת מכה בפטיש. איתא בתחילת פרק הבונה (דף קב:) שנחלקו רב ושמואל בשלש ציורים אם העושה אותם חייב משום בונה או משום מכה בפטיש. וז"ל הגמרא: "מסתת משום מאי מיחייב? [פרש"י: איזו תולדה מן האבות הוא] רב אמר משום בונה [עיין במאירי שמפרש דחייב משום בונה כיון שמייפה את האבן לצורך בנין] ושמואל אמר משום מכה בפטיש [פרש"י: גמר מלאכה הוא שהמקום שחרץ חריץ זה לא יחרוץ עוד]. העושה נקב בלול של תרנגולים, רב אמר משום בונה [פר"ח: וכן נקב

בלול נמי כיון שמשום אויר הוא לבנין דמו ותולדת בנין הוא ושמואל סבר נקב לפתוח פה בכלי דמי שהוא סוף מלאכה]. ושמואל אמר משום מכה בפטיש. עייל שופתא בקופינא דמרא [פרש"י: יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל להדקו שלא יצא. אמנם ע' בר"ח ובדי"ף וברמב"ם שפירשו דמיירי במכניס יד הקרדום לתוכו שהוא עשיית הכלי ממש ולא תיקונו. וע' בגיטין (דף לב.) דמשמע מרש"י שפירש כדברי הר"ח כאן.] רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש. וצריכא דאי אשמעינן קמייתא בההיא קאמר רב משום דדרך בנין בכך, אבל עושה נקב בלול של תרנגולים דאין דרך בנין בכך אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא, בהא קאמר רב משום דדמי לבנין דעבדיה לאוירא. אבל שופתא בקופינא דמרא דאין דרך בנין בכך אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא, בהא קאמר שמואל [פרש"י: דאי אתרו ביה משום בונה לא מיחייב דלאו בנין הוא], אבל בהנך תרתי אימא מודה ליה לרב, צריכא. בעא מיניה רב נתן בר אושעיא מרבי יוחנן מסתת משום מאי מיחייב? אחוי ליה בידיה משום מכה בפטיש. והאנן תנן המסתת והמכה בפטיש? אימא המסתת המכה בפטיש" עכ"ל:

ומוכח מלשון הסוגיא דבכל שלש הציורים שמואל פוטר משום בונה. ויש לפרש מח' רב ושמואל בכמה אופנים. א. דרב מחייב בכל ג' ציורים בין משום בונה בין משום מכה בפטיש, ושמואל מחייב דווקא משום מכה בפטיש ולא משום בונה. ונחלקו רב ושמואל אם חייב שתים או אחת. ב. בכל שלש הציורים רב מחייב רק משום בונה ולא משום מכה בפטיש, ושמואל מחייב רק משום מכה בפטיש ולא משום בונה. (ע' חזו"א סי' נ"א סי"ד דמוכח דפירש כמהלך זה.) ויוצא מזה דבכל ציור יש שתי מחלוקות, מדוע אינו בונה, ומדוע אינו מכה בפטיש:

אמנם בירא"ם (מלאכת בונה עמ' קמ:) מצאנו פירוש שלישי בסוגיא וז"ל: "רב אמר משום בונה פי' מרה זאת מחוסרת בנין בחסרון שופתא הלכך אין בו איסור מכה בפטיש שאינו נקרא מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין שהכאת פטיש הוא לאחר גמר בנין". (ודברי הירא"ם מובאים בהגהות מרדכי). פירוש לפירושו דנחלקו רב ושמואל בין בהגדרת מלאכת בונה ובין בהגדרת מכה בפטיש. ולרב (וכוותיה פוסק הירא"ם) בונה הוא גמר עשיית החפץ ,ומכה בפטיש הוא דלאחר גמר עשיית הכלי מוסיפים דברים ליופי וכדומה. (ולא ביאר הירא"ם מהו ביאור המלאכות לדעת שמואל.) וכעין מהלך זה מצאנו במאירי סוף פרק הבונה וז"ל: "וחכמי הדורות שואלים בה כהוגן ויתחייב בה משום מכה בפטיש... ותירצו שלא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כולה... וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש שאם לא כן אף המלאכות שתחילתם וסופם בא כאחד כגון קצירה וכיוצא בה היה ראוי להתחייב בה משום מכה בפטיש". וע"ע בשפת אמת (דף עד: ד"ה אמר ר"א וד"ה חביתא):

מיהו מרש"י (מסכת ביצה דף יא:) מוכח דחולק על באור של הירא"ם והמאירי במלאכת מכה בפטיש וז"ל: "אין איסור בנין וסתירה בכלים אלא בבתים דנחייב בבנין כל דהו. והעושה כלי או גומרו ביום טוב או בשבת משום מכה בפטיש הוא דמחייב שהוא חיוב לכל גמר מלאכה... אבל בנין וסתירה לא שייך בהו לאחיובי בסלוק וחזרה, דהא דתנן (שבת קב:) הבונה כל שהוא בבתים תנן" עכ"ל. ומוכח בדבריו דאין חילוק איכותי בין בונה ומכה בפטיש, אלא דבונה הוא עשיית החפץ, ומכה בפטיש הוא גמרו. ויכול להיות שניהם בבת אחת. וכן מבואר ברש"י (וז"ל: דאי אתרו ביה משום בונה לא מיחייב דלאו בנין הוא) דלכ"ע המעייל שופתא בקופינא דמרי חייב משום מכה בפטיש, ולא נחלקו אלא אם חייב גם משום בונה או לא, ופירוש זה כמהלך א' דהבאתי לעיל דרב מחייב בין משום בונה בין משום מכה בפטיש, ושמואל מחייב דווקא משום מכה בפטיש. וכ"פ הל"מ (פ"י הי"ד):

ומדוייק בדברי רש"י (בדף קב:) דבין לרב ובין לשמואל יש בנין וסתירה בכלים. אמנם כל זה סותר דבריו בדף מז. (ד"ה חייב חטאת) דרב ושמואל סוברים אין בנין וסתירה בכלים. גם אינו מבואר ברש"י מדוע ס"ל לשמואל דעייל שופתא בקופינא לאו בנין הוא. וע' בגר"א רסי' שי"ד שהאריך להביא כל המקומות שמוכח ברש"י דאין בנין בכלים כלל ודלא כרב. וצ"ל דבדף מז. רש"י פירש שיטת רב דלא כוותיה וצ"ע למה. וע"ע בשו"ת אבני נזר סי' רי"א:

ועיין בר"ח פרק הבונה דפירש דרב ושמואל נחלקו אם יש בנין וסתירה בכלים. ועיין ברשב"א (פרק הבונה) דמפרש מח' רב ושמואל באופן אחר וז"ל: "והא דפליג הכא שמואל ואמר משום מכה בפטיש משום דס"ל דבדבר מועט כזה ליכא בנין אלא משום גמר מלאכה דהיינו מכה בפטיש":

ויש להעיר, אם לדעת המאירי וירא"ם דמכה בפטיש הוי אחרי גמר הבנין, האם מודים לרש"י שיתקע הוי מכה בפטיש או לא?

יש להעיר עוד מהא דאיתא במכילתין (דף קג.) וז"ל: "זה הכלל לאתויי מאי? לאתויי דחק קפיזא בקבא" ופירש"י: בגולם גדול הראוי לחוק בו קב חקק שלש לוגין ואע"פ שעתיד להוסיף יש שמקיימין כן" עכ"ל. ויש להעיר, דהא לא נגמר הכלי, ולדעת הירא"ם ומאירי דבנין הכלי הוי בונה, וגמרו הוי מכה בפטיש, בוודאי דהחוקק קפיזא חייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש. ורק לרש"י חייב משום מכה בפטיש. אי נמי הם יפרשו הסוגיא כשיטת ר"ח דמיירי בכלי שלם שחקק שנתות בכלי. וע"ע בענין זה בסוגיא דחולין (דף טו.) ובמלאכת מכה בפטיש סקכ"ג וסקמ"ג:

עיין בפני יהושע (מכילתין עד:) דמפרש דרב פוטר משום מכה בפטיש משום דאין מכה בפטיש כשהוא מתחיל וגומר בבת אחת:

[ב] **מלאכת** בונה היכן הוי במשכן? מפורש בירושלמי (מכילתין פ"ז סוה"ב): "מה בניין היה במקדש? שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים" עכ"ל. (ואביא המשך הירושלמי לקמן בסקל"ו):

ויש לחקור, מדוע אינו חייב משום שימת האדנים לבד. ובירושלמי מדוייק דאינו חייב עד ששם הקרשים על האדנים?

ונראה דכיון דאין האדנים מחוברים לקרקע, ורק נחשב בנין מחמת כובדם, בכגון דא אינו נחשב בנין אא"כ מאחד שני דברים. וע' רמב"ם (בפ"ז ה"ו) בטעם מדוע מגבן הוי תולדת בונה וז"ל: "ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין" עכ"ל, הא חזינן דהגדרת בונה הוי משום דמאחד דברים. וכמו שפירשתי לעיל בשיטת רמב"ם, ר"ח ושאר ראשונים הסוברים דשימת שלב התחתון של אבנים חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה, ע"ש בסקכ"א. ולכן נראה דבנין רגיל על גבי קרקע נחשב בונה משום דמחברו לקרקע. ולפיכך האדנים שאינם מחוברים לקרקע אין בהם משום בונה. אבל קרשים שמחברם לאדנים הוי בונה. ואף החולקים על הרמב"ם וסוברים דשימת שלב התחתון הוי בונה, אמנם שם כוונתו לחבר אבנים אלו לקרקע, משא"כ דאדנים ששימתם בקרקע הוי זמני ולכן אינו בונה:

עיין בתפארת ישראל (כלכלת שבת לד:ג) דס"ל דהקרשים לא היו תחובים בחוזק באדנים כיון דהיה מוציאם במסע המחנות. אמנם אם כן יש ללמוד מאדנים דהמהדק כלים שלא בחוזק חייב וזה אינו. מיהו האדנים נחשבים כבנין על גבי קרקע ולא כבנין בכלים, ואה"נ דבנין בכלים חייב דווקא בתקוע, וקנין בקרקע חייב אפילו במהודק:

עיין בפני יהושע (מכילתין עד:) דהקשה על הירושלמי דקאמר מה בנין היה במשכן ומהדר לאשכוחי שהיו נותנין קרשים על האדנים, מדוע אין הירושלמי מחייב משום בנין כל הכלים? ותירץ הפנ״י דבכלים שאינם נגמרים כאחד לא מחייב משום בונה אלא משום מכה בפטיש:

במחובר או [ג] המשוה פני קרקע בבית, בחצר או [ד] ברחוב וכיו״ב, או שמילא חור, או [ה] שהשווה גומות הרי זה אב מלאכת בונה וחייב [ו] בכל שהוא בחופר. החופר

ויש להעיר, לדעת ר״ח דעשיית חבית חייב משום בונה, אין לתרץ תרוץ הפני יהושע. ולכן יש להעיר איך הוא מפרש הירושלמי ואיך הוא מתרץ קושית הפני יהושע מדוע אין עשיית המנורה ושלחן משום מלאכת בונה:

ולענ״ד נראה לפרש דברי הירושלמי ״מה בנין היה במשכן?״ שבא לחדש שזהו גם בניין, אבל פשוט שיש עוד ציורים של בונה:

[ג] **איתא** במכילתין (דף עג:): ״אמר רב ששת היתה לו גבשושית [פרש״י: תל קטן] בבית ונטלה, בבית חייב משום בונה [פרש״י: שייך בנין שמתכוין להשוות קרקעיתו]. בשדה חייב משום חורש. אמר רבא היתה לו גומא וטממה, בבית חייב משום בונה. בשדה משום חורש״ עכ״ל. וכ״פ רמב״ם (פ״י הי״ב): ״המשוה פני הקרקע בבית כגון שהשפיל תל או מילא גיא הרי זה בונה וחייב״. ומשמע מרמב״ם דהוי אב מלאכה:

עיין באגלי טל (מלאכת חורש ס״ט סקי״ז) וז״ל: ״ויראה לי שאם הגבשושית לא היה מחובר לקרקע אין בו חיוב דאורייתא״ עכ״ל. וכ׳ בבאורים וז״ל: ״אבל כשאינו מחובר אין בזה משום בנין וחרישה. ואין זה אלא כמסלק מפה מע״ג קרקע הבית והשדה המתוקנים כבר. ודווקא שמחובר בקרקע דהשתא אין תחת הגבשושית פני קרקע הבית והשדה כלל ובעקירת הגבשושית עושה פני קרקע הבית והשדה אבל כשאינו מחובר אין בזה חיוב דאורייתא כלל״ עכ״ל:

ועיין בספרי נמלא טל (מלאכת ממחק סקל״א) דהבאתי דלדעת רש״י חייב משום בונה או חורש דווקא ביש שם תל, והמשווה גומות במקום שאין תל חיובו משום ממחק:

[ד] **עיין** במג״א (סי׳ רמ״ד סק״ח) דהלוקח זבל מן הרחוב הוי כנטילת גבשושית וחייב משום מלאכה דאורייתא של בונה. וקשה דהא אינו בבית. ותירץ המחצית השקל שברחוב שהוא לתקן דינו כבית. פירוש לפירושו דבשדה החיוב הוי משום דמכינו לזריעה. אבל בבית החיוב הוי משום דמתקנו להשתמשות ביתית. והמסיר גבשושית ברחוב ג״כ מתקן להשתמשות:

ובאמת יש להוכיח דין זה מהא דמכילתין (ר״פ הבונה) דהמשווה קרקע כל שהו כדי לשפות עליו קדירה חייב משום בונה. והא ציורים אלו מיירי בחוץ (בבנין המשכן, ובבישול שרוב תשמישם בחצר). אלא דהמג״א הוסיף דגם תיקון רחוב הוי בונה. והכי מסתבר:

ואף דכ׳ רמב״ם (פ״י הי״ב): ״המשוה פני הקרקע בבית כגון שהשפיל תל או מילא גיא הרי זה בונה״ ומשמע דדווקא בבית חייב משום בונה ולא במקום אחר, לכאורה אין להביא ראיה מדבריו נגד המג״א, דהא גם בגמרא איתא ״בית״ וכבר הוכחנו דזה רק דוגמא ואין לדייק ממנו:

ועיין באגלי טל (מלאכת חורש סקט״ז) דחקר וז״ל: ״ולכאורה מקום שאינו לא בית ולא שדה אין בו חיוב כלל... (אמנם) נראה דהא ודאי בית לאו דווקא... רק מקום המוכן לדירה בית חצר ומבוי וכן הוא במג״א ברחוב העיר... ושדה נקרא כל מקום שראוי לזריעה ואינו עומד לדירה ולהילוך בני אדם... ולפ״ז לא ימלט שום מקום מהיות אחת משתי אלה בית או שדה שאם עומד לדירה ולהילוך בני אדם יחשב בית ויתחייב עליו משום בונה ואם אינו מוכן לדירה הרי חייב עליו משום חורש״ עכ״ל:

ונראה דאף דכתב האגלי טל דהנוטל גבשושית בכל מקום חייב או משום בונה או משום חורש, נ״ל דלאו דווקא משום דיש מקומות דלא שייך בו לא בונה ולא חורש. חדא, בקרקע קשה כשאין כוונתו לבנות ולא לתקן את הדרך להילוך בני אדם. דמשמע בגמרא פסחים (דף מז:) דבצונמא לא שייך מלאכת חורש וגם מסתבר דאם אינו משתמש בו אין בו משום בנין. ולכאורה ה״ה בקרקע שהוא מלא טיט באופן דלא שייך לזרוע בו (וגם אינו ראוי לבנין) כדאיתא ג״כ שם בפסחים:

[ה] **עיין** לקמן ס״ק קנ״ז דהבאתי מחלוקת ראשונים אם מכבד נחשב פס״ר שישווה גומות. ומשמע דלכ״ע המכווין להשוות גומות על ידי הכיבוד חייב, וכ״כ בה״ל (סי׳ של״ז ס״ב ד״ה אסור). אמנם ע׳ פמ״ג (מש״ז סי׳ שלז סק״ב) דאשוויי גומות הוי מלאכה שא״צ לגופה:

עיין הרמב״ם (פכ״א הלכות ב-ג) וז״ל: ״כל המשוה גומות הרי זה חייב משום חורש, לפיכך אסור להפנות בשדה הנירה בשבת גזירה שמא ישוה גומות. המפנה את האוצר בשבת מפני שהוא צריך לו לדבר מצוה כגון שיכניס בו אורחים או יקבע בו מדרש לא יגמור את כל האוצר שמא יבוא להשוות גומות. טיט שעל גבי רגלו מקנחו בכותל או בקורה אבל לא בקרקע שמא יבא להשוות גומות. לא ירוק בקרקע וישוף ברגלו שמא ישוה גומות, ומותר לדרוס הרוק שעל גבי קרקע והולך לפי תומו... ואסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות אלא א״כ היה רצוף באבנים. ומותר לזלף מים על גבי הקרקע ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך. אין סכין את הקרקע ואפילו היה רצוף באבנים ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפילו ביום טוב כל שכן בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף״ עכ״ל הרמב״ם. ויש להקשות מדוע הביא במלאכת חורש את כל הפרטים של איסורי דרבנן שהם משום השוואת גומות, הו״ל להביא אלו השייכים לבנין בית, כגון מפנה את האוצר וכיבוד וזילוף הבית, אבל מלאכת בונה בסוף פרק כ״ב. וע׳ במ״מ שם וז״ל: ״דין השוואת גומות שהוא משום חורש הוא דווקא בשדה אבל בבית חייב משום בונה... ורבינו כתב בכאן ההשואה בשדה שבגללה נאסר להפנות״ עכ״ל. ולכאורה כוונתו לתרץ את הקושיא הנ״ל ותירץ דרמב״ם הביא כל הגזירות של השוואת גומות ביחד במלאכת חורש ואף אלו שייכים לבית ולא לשדה. והטעם דכיון דכולם נכלל בגזירה של דברים שלא לעשותם משום השוואת גומות, הרמב״ם הביא את כל הציורים במקום אחד:

[ו] **תנן** ריש הבונה (דף קב:): ״הבונה כמה יבנה ויהא חייב? הבונה כל שהוא״. ואיתא בסוגיא שם וז״ל: ״כל שהוא למאי חזיא? אמר רבי ירמיה שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו. דכוותה גבי משכן, שכן תופרי יריעות חופרין גומא להצניע בה מחטיהן. אביי אמר כיון דמשתכי [פרש״י: מעלין חלודה] לא עבדי הכי. אלא שכן עני עושה פיטפוטי (פירוש רגלי) כירה קטנה לשפות (פירוש להעמיד) עליה קדירה קטנה. דכוותה גבי משכן, מבשלי סמנין לצבוע יריעות שחסרה מלאכתן [פרש״י: והוצרכו לחזור ולבשל סמנין ולצבוע מעט] עושין פיטפוטי כירה קטנה לשפות עליה יורה קטנה. רב אחא בר יעקב אמר אין עניות במקום עשירות [פרש״י: לא עשו דבר בצמצום, אלא הכל מתחלתן דיים והותר]. אלא שכן בעל הבית שיש לו נקב

[ז] חור או גומא בקרקע כדי להצניע חפץ קטן כגון מחט חייב משום בונה ואפילו בחור כל כך קטן שאינו ראוי אלא להצניע שם מחט או מטבע. ואפילו החופר חור בעפר וחול [ח] התלושין חייב כשצריך לגומא. וכן [ט] הנועץ מסמר או יתד בכותל חייב משום בונה ואפילו בכל שהו. וה"ה דמתקן בנין חייב ואפילו [י] בכל שהו. ולכן [יא] המתקן ציר דלת או חלון חייב משום בונה:

ב. בימי חז"ל, כשבנו בנין מאבנים, בנו אותו בדרך הזאת. בהתחלה [יב] תיקנו אבן

בבירתו וסותמו. דכוותה גבי משכן, שכן קרש שנפלה בו דרנא (פירוש תולעת) מטיף לתוכה אבר וסותמו" עכ"ל הסוגיא:

ויש להקשות, מנ"ל ללמוד שיעור מלאכה ממשכן? בדרך כלל לומדים רק מעשה המלאכה ולא השיעור מהמשכן. וע' בתוספות (ד"ה כל שהוא) שפירש: "דוקא הכא איצטריך לפרושי דהוה דכוותיה במשכן משום דלא חשיב בנין כל שהוא אב" עכ"ל. ובריטב"א (החדשות) שם פירש ביתר בהירות "כל שהוא למאי חזיא?" וז"ל: "פי' דאע"ג דאנן אבות מלאכות גופייהו ילפי' ממשכן ולא שיעוריהם, כי השיעורים מסורים לחכמים, הכא איידי דבנין כל שהוא לא משמע דלהוי חשיב מלאכה ולא חשיב בנין איצטריכן למסמכוה אמשכן, והכי נמי אמרינן לקמן (בדף קג.) בחורש כל שהו" עכ"ל. וכן מפורש בתוספות הרא"ש:

פירוש לדבריהם, דעל פי סברא היינו אומרים דאין בחרישה ובנין כל שהו מעשה חשוב מספיק לחייבו. אמנם כיון דבמלאכת המשכן ככה עשו, זה מחשיב את מעשה הזה לחייבו. וכיון דכן הוי כאילו גזרה התורה דחייב על מעשה הקטן הזה:

יש לחקור, מהו שיעור החור לחייב? ואין לומר דאפילו משהו, דהא בוודאי אינו חייב אלא אם כן יש צורך. ובאמת משמע מסוגית הגמרא דנחלקו אמוראים בזה. ובוודאי דחולקים שלש האמוראים מהו השיעור הקטן. ואליבא דאביי דמקור הדין ממי שעושה פטפוט לבירה נראה דמי שחתר חור כדי לשים בתוכו מחט פטור כיון דשיעור זה יותר קטן משיעור של פטפוט:

[ז] **מוכח** מהסוגיא (דף קב:) הנזכר בס"ק הקודם מהא דעני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו ושתופרי יריעות חופרין גומא להצניע בה מחטיהן דמחייב הגמרא שם משום בונה:

[ח] **כ"ב** החיי אדם (ריש כלל ל"ט) וז"ל: "החופר גומא בקרקע ואפילו בעפר וחול התלושין מקרקע וצריך להגומא חייב" עכ"ל:

[ט] **כל** זה נכלל במה דאיתא במשנה דהבונה חייב בכל שהו. וכן מפורש ברש"י עירובין (דף קב. ד"ה הלכה) וז"ל: "דכיון שאינו קשור שם בנין גמור הוא כשאר נגרים שנועצים בכותלים, והבונה כל שהוא חייב":

[י] **כן** מפורש בסוגיא ריש הבונה, הבאתי לעיל בסק"ו, וז"ל: "אלא שכן בעל הבית שיש לו נקב בבירתו וסותמו, דכוותה גבי משכן שכן קרש שנפלה בו דרנא [פ' תולעת] מטיף לתוכה אבר וסותמו" עכ"ל:

[יא] **כ"ב** התפא"י בכלכלת שבת ופשוט הוא:

[יב] **איתא** במכילתין (דף קב:): "אמר שמואל המצדד את האבן חייב [פרש"י: "מושיבה ומצדדה עד שמתיישבת בקרקעית יסוד הבנין יפה. מתוך שהוא מצדדה הוא מכינה תחתיה ומושיבה בארץ חייב. ואפילו לא נתן טיט הוי בונה כל שהוא דיש מקיימין כן בלא טיט" עכ"ל רש"י. ובחדושי הר"ן פירש: "שנותנה ע"ג עפר לבד ולא נתן תחתי' טיט אלא שהוא מכה עליה בקורנס כדי ליַשבה במקום מושבה"]. מיתיבי אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט, הנותן את הטיט חייב? [פרש"י: אבל הנותן האבן פטור] וליטעמיך אימא סיפא, רבי יוסי אומר ואפילו העלה והניח על גבי דימוס של אבנים חייב [פרש"י: "דימוס. שורת אבני חומה. אלמא בהנחה בעלמא חייב, ואפילו לא צידד, ועדיפא הא מדשמואל" עכ"ל רש"י. וע"ש בתוספות (ד"ה וליטעמיך) דכ' דלא גרסינן "רבי יוסי אומר", ע"ש טעמו]. אלא תלתא בנייני הוו, תתא מציעא ועילא. תתא בעי צדודי ועפרא, מציעא בעי נמי טינא, עילאי בהנחה בעלמא [פרש"י: תתא. יסוד החומה תחתית שמושיבין אבנים על הארץ בלא טיט בצדודי ועפר, כל עצמו אינו אלא לצדד את האבן שתשב בשוה ולא תטה לכאן ולכאן, ויהא עפר סביב לה לסומכה, ובההוא אמר שמואל מילתיה, ובררייתא במיצעא, כל הבנין כולו שמן היסוד עד שורה העליונה בעי נמי טינא עם הצידוד: עילאה. דימוס העליון, שאין על גביו עוד דימוס, אינו חושש אם נוטה האבן לצד אחד, הלכך בהנחה בעלמא סגי, והוא מילתא דר' יוסי]" עכ"ל הסוגיא עם פרש"י:

והקשה הריטב"א דמדוע אמרו דבתתאה חייב רק בצדוד ועפרא, והלו שמואל לא נקיט עפרא. ותירץ דלא הצריך להזכיר את העפר משום דהוא טפילה והוא מובן מאליו דמשתמש עם עפר ליישב את האבן:

ומרש"י מוכח דבמסקנת הסוגיא לא נחלקו ר' יוסי וחכמים, אלא דחכמים מיירי בשורות האמצעיות, ור' יוסי מיירי בשורה העליונה. וכ"כ בחדושי הר"ן וז"ל: "ולא פליגי [ת"ק ור' יוסי] אהדדי כלל וכן פ' רא"ה וכן נראה מדברי רש"י":

אמנם מדברי ירושלמי (פ"ז סוה"ב ורפי"ב) משמע דר' יוסי וחכמים חולקים. וז"ל: "הן תני אחד מביא את האבן ואחת מביא את הטיט, המביא את הטיט חייב. רבי יוסה אומר שניהן חייבין. סבר רבי יוסה אבן בלא טיט בניין. הכל מודין שאם נתן את הטיט תחילה ואחר כן נתן את האבן שהוא חייב. הבנאי שיישב את האבן בראש הדימוס חייב. למי נצרכה לרבנן" עכ"ל הירושלמי:

ופירש הירושלמי דסוף הברייתא אזיל אליבא דחכמים משום דאליבא דר' יוסי השם אבן על הבנין חייב בכל אופן, ואין צורך לפרש דחייב דווקא אם הם בראש הדימוס. וע"כ דברייתא השנייה אזלא לשיטת הת"ק. הירושלמי מפרש הברייתא כפשוטו דנחלקו התנאים אם השם אבן חייב. וגם מדוייק בירושלמי דנחלקו התנאים בשורות האמצעיות, דר' יוסי מחייב השם את האבן, וחכמים פוטרים עד שַׂשם עליה את הטיט. וכ"כ ריטב"א בבאור דברי ירושלמי:

ועיין ברמב"ן דס"ל דגם הבבלי סובר דיש מחלוקת בין ר' יוסי וחכמים, וס"ל לחכמים דאפילו בשורה העליונה אין לחייבו עד דשם עליה טיט. ולדבריו נראה דנחלקו ר' יוסי וחכמים בהא גופא דכיון דיש מניחים בשורה העליונה בלי טיט ואינם מקפידים שיהא שוה אם הוא חייב או פטור, דלחכמים פטור דכיון דרוב הבונים מקפידים שאפילו שורה עליונה יהא שוה, אם אינו משווהו, אינו נחשב דרך בנין ופטור:

אמנם מפסק הרמב"ם (פ"י הי"ב) נראה דס"ל בזה כשיטת רש"י בסוגיא וז"ל: "אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן את הטיט חייב. ובנדבך העליון אפילו העלה את האבן והניחה על גבי הטיט חייב, שהרי אין מניחין עליה טיט אחר" עכ"ל. ואי ס"ל כרמב"ן צריך עיון מדוע פסק כר' יוסי נגד חכמים. אלא דמדוייק

והושיבוה להיות יסוד לבנין. אחר כך שמו עפר סביב לאבן הזאת לסומכה שתעמוד בשוה כדי לשים שורה של אבנים עליה. ואחר כך שמו עליה שורה של אבנים, פעמים בלי טיט תחילה ולפעמים שמו טיט תחתיה. אח"כ שמו טיט על האבנים להחזיקן במקומן שתהיינה האבנים שוות. וכך עשו בכל שורות הבנין ששמו שורה של אבנים וטיט עליה להחזיק את השוואת השורה עד השורה הכי עליונה. ובשורה העליונה לא איכפת להם אם הוא ממש שוה או לא משום דלא שמו עליה עוד שורה, ולפיכך לא הקפידו לשים טיט על האבנים של שורה העליונה ליישרן. כן היתה דרך בנין קיר של אבנים בימי חז"ל. המושיב אבן בשורה התחתונה ושם עפר מסביב לאבן הזאת כדי להחזיקה במקומה שתהיה ישירה חייב משום בונה ויש מחייבים משום [יג] מכה בפטיש. הנותן אבן על גבי

דפירש כרש"י דאין כאן מחלוקת ואפילו חכמים מודים לר' יוסי במסקנה:

ועיין בריטב"א שפירש דאפילו בבבלי נחלקו ר' יוסי וחכמים דווקא בשורות האמצעיות ולא בשורה עליונה. מיהו עיין שם דפירש דר' יוסי מיירי באופן שונה:

ועיין בתוספתא (רפי"ב) וז"ל: "הבונה כל שהו הרי זה חייב ר' יוסה אומ' אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט הנותן את הטיט הרי זה חייב. הנוטל את האבן ונתנה על גבי דמוס והתקינה לבנין אע"פ שלא נתן עליה את הטיט הרי זה חייב והרי היא כקרקע לכל דבר" עכ"ל התוספתא. ומדוייק כשיטת רש"י דלא נחלקו התנאים. אבל הרמב"ן כתב דכיון דבגמרא מדוייק שנחלקו התנאים, אין לסמוך על לשון התוספתא נגד משמעות הגמרא. ועיין בגר"א שהגיה התוספתא (ע' בחזון יחזקאל שמפרש דברי הגר"א). וכן אליבא דשיטת ריטב"א הנ"ל צריך להגיה גירסת התוספתא, דלפי הגירסא הנ"ל, ר' יוסי פוטר הנותן את האבן, ולריטב"א הוא מחייב וככה מפורש בירושלמי:

היוצא מהסוגיא, דיש שלשה שלבים בבנין קיר של אבנים:

שורה התחתונה של הבנין, שהיא יסוד החומה, ששם חייב כשמושיב אבן במקומה ביסוד הבנין ומשיב עפר לסומכה במקומה. ושם מספיק אם שמה בלי טיט באופן שיכול להושיב אבן אחרת עליה:

שורות האמצעיות, שהם כל שורות החומה עד השורה העליונה (ולא עד בכלל). בשורות אלו אינו חייב אלא מי ששם טיט על האבן (חוץ משיטת ר' יוסי הנזכר בירושלמי, ולריטב"א אף הבבלי מודה לזה):

שורה העליונה, שלרש"י ור"ן (ע"פ הבבלי) חייב עליה בהנחה בעלמא לכ"ע בלי שימת טיט. ולירושלמי ולרמב"ן חייב רק אליבא דר' יוסי:

[יג] **הרבה** ראשונים גורסין בסוגיא (דף קב:): "המגלד את האבן חייב משום מכה בפטיש" (ר"ח, ריטב"א, מ"מ). וע"פ גירסא זו החיוב בשורה התחתונה הוי משום מכה בפטיש ולא משום בונה. וז"ל ר"ח: "המגלד את האבן חייב משום מכה בפטיש פי' מגלד האבן בקרקע כדי לבנות עליה ואסיקנא תלתא בניינא הוו תתאה לדודי ועפרא שכן דרך הבנאין באבני היסוד מגלדין האבנים ומושיבן אותן על העפר וזהו שאמר שמואל. מציעאה בעי טינא, עילאי בהנחה בעלמא" עכ"ל:

ונראה דהרמב"ם ג"כ גרס גירסא זו, עיין בפ"י דהלכה י"ח דפסק דהמושיב השורה תחתונה חייב משום מכה בפטיש ובהלכה י"ב פסק דשורות העליונות חייב משום בונה וז"ל: "אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן את הטיט חייב, ובנדבך העליון אפילו העלה את האבן והניחה על גבי הטיט חייב, שהרי אין מניחין עליה טיט אחר" עכ"ל:

(וע' בתוספות דף קב: שחולק על גירסא זו וז"ל: "הכי גרסינן המגלד את האבן חייב. ול"ג משום מכה בפטיש דבמסקנא מוקי לה בתתאה דלא שייך שם מכה בפטיש ועוד דאכתי קאי בבונה" עכ"ל. וע' ברש"י בסוגיא דג"כ מחייב בשורה התחתונה משום בונה:)

ובאמת שיטת ר"ח ורמב"ם צ"ע, מדוע המגלד שורה תחתונה אינו חייב משום בונה הא הוא עושה שלב הראשון של בנין קיר ובית, והבונה כל שהו חייב. ועוד קשה מה היא הסברא לחייב בשורה תחתונה משום מכה בפטיש ובשאר השורות משום בונה. וצע"ג:

ונראה לפרש, דמיירי בשורה תחתונה שאינה מחוברת לקרקע, ולא חיברו האבן ליסוד אלא יכול להסירו ולשומו במקום אחר. וס"ל לראשונים אלו דזה פטור משום דבנין צריך להיות איחוד של דבר לשני. וכמו שבארתי לעיל בסק"א לפרש דברי הרמב"ם גופא ובסק"ב לפרש דברי הירושלמי דהמושיב אדנים אינו חייב משום בונה עד ששם בתוכם את הקרשים. וצ"ע למה? ופירשנו משום דשימת אדנים אינו איחוד דברים, אבל שימת קרשים על האדנים מאחד הקרשים לאדנים והוי מעשה בנין. וה"ה כאן דהשם את אבן אינו מעשה בונה כשיכול להסירו. אמנם השם שורה של אבנים עליה הוי איחוד דברים וחייב משום בונה. וממילא בשורות האמצעיות דהן מאוחדות שורה זו לשורה שעליה הוי בונה. מיהו בשורה תחתונה כשאינה מאוחדת לא לקרקע ולא לשורה אחרת אינה בנין כלל. אמנם שימת אבן הראשונה חייב משום מכה בפטיש דהעמדתו נחשב גמר מלאכה לאבן זו. ולשיטה זו שמואל בא לחדש דאע"פ דאין בזה משום בונה, חייב משום מכה בפטיש שזה נחשב תיקון האבן שגמר עבודתה:

עוד יש לפרש על פי מש"כ במלאכת מכה בפטיש סק"ב ע"פ הירושלמי דמכה בפטיש הוי מלאכה הכוללת כל ציור שחז"ל הבינו שחייב בשבת אף שאינו נכלל במלאכה אחרת. והבאור שחז"ל הבינו ששימת האבן הוי מספיק חשוב לחייב, אמנם אינה מלאכה בפני עצמה ואינה דומה למלאכת בונה שאינה חיבור של דברים. ולכן נכללה במלאכת מכה בפטיש:

אמנם אם כן יש להעיר, דבגמרא איתא: "תתא בעי לדודי ועפרא" (וכ"כ הר"ח) ולא מספיק בשימת אבן לחוד. ובפשטות מיירי כמו שכתב רש"י ששמים עפר סביב לה לסומכה. אבל בלי שימת העפר אינו מעשה בנין (לרש"י) כיון דאינו ראוי לשים שורה שנייה עליה. ובפשטות שימת העפר משווהו חלק מהקרקע:

ובאמת אפילו מרש"י אין הכרח דמיירי באופן שאינו יכול להסיר את האבן. אמנם מדוייק מדבריו היפך דמיירי באופן שיכול להסיר את האבן. והוא מדכתב רש"י "שהושיבה" ולא כתב "שקבעו". ומדוייק דאף דיכול להסירו חייב משום בונה כיון דיכול לבנות עליה:

ונראה דאלו הגורסים בשמואל דחייב משום מכה בפטיש חולקים בזה. דלרש"י כיון שהושיבה בקרקע נחשב לבונה אף דיכול להסירו. ודלא כשימת האדנים שלא הושיבה ורק שמו וממילא פטור עד

השורות התחתונות לשם בנין אינו חייב עד ששם טיט על האבן להחזיקה בהשוואה במקומה. ויש מי שחולק ומחייב המעלה [יד] אבן והושיבה במקומה הנכון. ובשורה העליונה, השם אבן על הקיר חייב אפילו אם לא השוותו שהרי גמר הבנין כיון דאין הדרך לשים טיט על אבנים אלו. ויש מי [טו] שחולק:

שישים עליהם את הקרשים. אמנם לרמב"ם ודעימיה כיון דאינו מחובר לקרקע ויכול להסירו אינו חייב משום בונה:

יש להעיר הרבה הערות בלשון הרמב"ם. עיין לשונו (בפ"י הלכה י"ח) וז"ל: "המלדד את האבן ביסוד הבנין ותקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה חייב משום מכה בפטיש" עכ"ל. ויש להקשות, חדא, מדוע הביא ג' שלבים "מלדד" "תקנה" "הושיבה". ומדוייק דחייב רק אם עשה כל שלש עבודות האלו עם האבן ואם השמיט אחת מהן פטור. וגם מנ"ל כל הפרטים האלו. ועוד יש להבין מה כוונתו כשכתב "ביסוד הבנין" האם כוונתו שהוא שם את האבן ביסוד שכבר נעשה? ואם כן קשה, מדוע אינו חייב כבר משום שעשה את היסוד. וגם צריך עיון מדוע חיוב בהושבת האבן תלוי בעשיית המקום תחילה. ואולי כוונתו שעכשיו עושה את היסוד:

ג"ב קשה מה מוסיף רמב"ם כשכ' "ותקנה בידו", בדרך כלל אין מתקנים אבן בידים בלי כלי מכשיר. ועל כרחך שאין כוונתו דתיקנה בידו ממש. אבל אם כן מה הוא מוסיף?

עוד קשה, דמה מוסיף רמב"ם בכתבו "במקום הראוי לה" הא כבר כתב שזה יסוד הבנין? וגם קשה מאי נ"מ מגדר מלאכת מכה בפטיש אם שמו במקום הנכון או לא. דלהושיב האבן במקומה אינו מעשה תיקון מנא אלא מעשה בנין, ומדוע חייב משום מכה בפטיש? **ועוד** יש להקשות מדוע השמיט הרמב"ם מה שכ' בגמרא דתתא בעי עפרא:

ויש ליישב קצת מה שהקשינו מה כוונת הלשון "ותקנה בידו", דנראה דס"ל לרמב"ם דלהיות מכה בפטיש צריך להיות איזה תיקון קצת באבן עצמה. ואין כוונתו דצריך לתקן את האבן בידים ממש, אלא כוונתו דעשה תיקונים לצורך הבנין באבן עצמה ולא רק במקום ובעפר, דאי לא תימא הכי, מה שעושה עכשיו אינו מכה בפטיש, דכבר נגמר כל עבודת האבן:

עוד נראה, דכשתיקן יסוד הבנין חייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש, דהא על כרחך יסוד הבנין הוי מחובר לקרקע. וממילא מובן מדוע רמב"ם לא הביא מעשה זה כאן דמיירי במכה בפטיש. (וגם לא הביאו במלאכת בונה, חדא שאינו נזכר מפורש בגמרא, ותרתי דפשוט הוא.):

ועיין לשון התוספתא (רפי"ב) וז"ל: "הנוטל את האבן ונתנה על גבי דמוס והתקינה לבנין אע"פ שלא נתן עליה את הטיט הרי זה חייב והרי היא כקרקע לכל דבר" (הבאתי כל לשון התוספתא לעיל סקי"ב) ומשמע דחייב דווקא אם "התקינה לבנין" דמשמע דעשה תיקונים לאבן במקומה בבנין לצורך הבנין. ונראה דרמב"ם הבין התוספתא דצריך לעשות תיקונים באבן עצמה וכמו דפרישית ודוק:

ועיין באור שמח שהביא הקושיא האחרונה מדוע השמיט הרמב"ם מה שכ' בגמרא דתתא בעי עפרא ותירץ האור שמח וז"ל: "גירסת רבינו בגמרא תתאה בעי לדודי בעפרא וזהו שכ' ביסוד הבנין וזה נכון" עכ"ל. וכוונתו דהרמב"ם גרס: "תתאה בעי לדודי בעפרא" במקום "תתאה בעי לדודי ועפרא", והכוונה דלא צריך עפר לבנין האבן אלא שצריך לשים את האבן בתוך העפר, וזה מש"כ הרמב"ם ש"מלדד את האבן ביסוד הבנין". אמנם מהלך זה אינו מתרץ מדוע המשיך הרמב"ם לכתוב: "ותקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה" ושאר קושיות דלעיל:

ונראה דס"ל לרמב"ם דשמואל בא לחדש דלידוד של אבן זה חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה וכמו שפירשנו לעיל. וצריכים לפרש מדוע זה אינו בנין, ומדוע הוי מכה בפטיש. ופירשנו לעיל דכיון דיכול להסירה אינו בונה דלא איחד שני דברים יחד. והגמרא עצמה פירשה שחייב רק אם לידדה בעפרא (כגירסת האור שמח). זאת אומרת, דבלי הושבה במקום לא נגמר מלאכת האבן. ואפילו שתיקנה בידו, אין זה גמרה. ואולי דאבן זאת עדיין שייכת להרבה תשמישים עד שיושיבנה במקומה. וזה למד הרמב"ם מלשון הגמרא. ואם לידד את האבן ולא הושיבה פטור משום דאינו גמר מעשה דלא יכולים לשים עליה אבן אחר. וזוהי כוונת רמב"ם כשהביא דרק אם עשה כל שלש שלבים חייב:

[יד] **ובאמת** צריך ביאור. מדוע המושיב אבן בשורה האמצעיות בלי טיט פטור, כדתניא (בדף קב:) וז"ל: "אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט, הנותן את הטיט חייב" (עכ"ל הברייתא), הא הוי מעשהו שלב בבנין הקיר. ומדוע גרע מהמטאטא שמשווה גומות דרך טאטואו שחייב משום בונה (ע' לעיל סק"ה ולקמן בס"ק קנ"ז). ושימת אבן היא עבודה יותר גדולה בבנין הבית מטאטוא הרצפה:

ומצאתי בשו"ת הרדב"ז (סי' אלף תקנ"ט) דהקשה כעין זה וז"ל: "שאלת ממני אודיעך דעתי על הא דתניא אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן את הטיט חייב ומשמע שהנותן את האבן פטור ומאי שנא מהך דתניא פרק המצניע אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו' כולם חייבים וטעמא שכל העושה דבר מצורכי הבישול הרי זה מבשל והכא הנותן את האבן הרי זה מצורכי הבנין ולמה הוא פטור... תשובה... הכא במאי עסקינן כשנתן את האבן ולא תקן אותה על מושבה דלאו מעשה בנין הוא אלא סבל בעלמא הילכך פטור שאעפ"י שהוא מעלה אותה לצורך הבנין מ"מ אינו עושה מעשה הבנין... אבל אם העלה את האבן והושיבה במקומה בשורת שאר האבנים ודאי חייב" עכ"ל. פירוש דשימת האבן בלי לשומו באופן ומקום הנכון אינו מעשה בונה דאינו קיים ככה. וממילא פטור. אמנם לפי הרדב"ז השם אבן במקום הנכון חייב אפילו אם לא שם עליו או על ידו טיט או עפר. והבאתי שיטת הרדב"ז בפנים בשם "יש מי שחולק":

ומצאתי במנחת בכורים ובחזון יחזקאל (שניהם בפירושם לתוספתא רפי"ב) דהנותן את האבן באמצע הבנין פטור משום דאינו מתקיים בלא טיט, ולכן הנותן הטיט העיקר. אבל מדוייק דאם בנה באופן דמקיים בלי טיט, חייב. גם מדוייק בדבריהם דחולקים על הרדב"ז וסוברים דאם מתקיים רק עם טיט, פטור עד ששם את הטיט וכפשטות הברייתא והרמב"ם (פ"י הי"ב):

ויש להקשות על הרדב"ז דהא בסוגיא סתם דהנותן את האבן פטור ולא חילק בין צריך לטיט לאין צריך, ולדברי רדב"ז תלוי איך נתן את האבן. ולפי דבריו צריך לפרש דמיירי באופן שלא שמו את האבן באופן נכון והצטרכו לשים עליה טיט כדי ליישרה. אי נמי יש לפרש דכשכתב בגמרא: "אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט, הנותן את הטיט חייב" הכוונה שפועל אחד היה נותן את האבן ולא מיישבו, והוא פטור, שלא גמר את העבודה, ופועל שני היה נותן את הטיט, והוא שמיישב את האבן, והוא חייב:

[טו] **הרמב"ן** הנזכר בסקי"ב:

ג. **המושיב** אבן במקומה [טז] בלי טיט לבנות באופן שבונים בלי טיט כלל חייב. אבל ברוב [יז] בנינים פטור:

ד. **המוסיף** דבר קבוע לבנין חייב, ואפילו המושיב [יח] כלי לתוך בנין ובטלו שם חייב:

ה. **העושה** נקב [יט] בלול של תרנגולים שהוא [כ] מחובר לקרקע חייב משום בונה ואפילו אם התכלית של החור הוא רק להכנים אור [כא] וכיו"ב ולא להוציא שום דבר. ואם כוונתו גם להוציא הריח או כיו"ב חייב גם [כב] משום מכה בפטיש:

נמלא

[טז] **לכאורה**, ציור זה חייב בין לדעת רדב"ז בין לדעת המנחת ביכורים וחזון יחזקאל המובאים לעיל סקי"ד. ונראה מסברא שחייב. ובביניים שבנו בימי הורדוס בנו באבנים גדולות בלי טיט כלל. וכ"כ בחיי אדם (כלל ל"ט סק"ב) "דהבונה חייב אפילו אם לא חיבר האבנים בטיט ובסיד אלא שהניח האבנים זה על גבי זה והניח עפר ביניהם" עכ"ל:

[יז] **עיין** ביצה (דף לא:) דהקשה איך מותר לסתור הבית לר"מ, הא הוי סתירת אוהל. ומיישב הגמרא דמיירי באוירא בליבני. ופירוש רש"י שזה סידור של אבנים בלי טיט. משמע דסתם בנין בלי טיט אינו קיים ופטור:

[יח] **איתא** בתוספות (מכילתין דף מד: בא"ד ה ואין) וז"ל: "בימי אבא שאול בן בטנית פקקו את המאור בטפיח והתם לא בטלוהו שאם ביטלוהו בשבת היה חייב משום בונה דהא מוסיפים על הבנין":

[יט] **איתא** בפרק הבונה (דף קב:): "העושה נקב בלול של תרנגולים רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש... וצריכא, דאי אשמעינן קמייתא בההיא קאמר רב משום דדרך בנין בכך אבל עושה נקב בלול של תרנגולים דאין דרך בנין בכך אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא בהא קאמר רב משום דדמי לבנין דעבדיה לאוירא" עכ"ל. וז"ל רמב"ם (בפ"י הי"ד): "העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום בונה" עכ"ל הרמב"ם. וקשה דבהלכה ט"ז כתב דעשיית פתח חייב משום מכה בפטיש וז"ל: "העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין בבנין בין במתכת בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב, וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו". ובר"פ כ"ג כתב מפורש: "העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש". ועיין בכ"מ ובשאר אחרונים דהקשו דרמב"ם סותר דברי עצמו. וע' מש"כ הלחם משנה לתרץ. ואין דבריו נראים כדהקשה בעצמו. וגם דבריו אינם מדוייקים בדברי הרמב"ם דהא כתב מפורש דחייב משום בונה כשעשה את הנקב כדי שיכנס להן האורה ומדוייק דחייב אפילו אם עשה את הנקב רק להכניס ולא להוציא. וע' מרכבת המשנה (פ"י הי"ד) מש"כ לבאר דברי הרמב"ם. וע' ס"ק הבא מה שהביא מהמג"א בע"ז וגם סקכ"ב שהביא מקור לדברי הרמב"ם. וע' בסקנ"ח שהבאתי הרבה מהלכים לפרש מח' רב ושמואל בסוגין:

[כ] **ועיין** במג"א (סי' ש"ד סק"ג) דתירץ דכשמחייב הרמב"ם משום מכה בפטיש מיירי בלול דאינה מחוברת לקרקע, וממילא אין בו משום בנין. וכוונתו דס"ל דאף דס"ל לרמב"ם דיש בנין וסתירה בכלים כדמוכח בדבריו, היינו דווקא בבנין גמור. (ועיין באבן האזל שהבאתי בסק"א דהרחיב לבאר את שיטת רמב"ם בענין זה.) אמנם בהוספה לכלי, כמו בלול שאינה מחוברת לקרקע שכבר נעשה, פטור בכלים משום בונה. אמנם במחובר לקרקע חייב משום בונה אם עשה נקב רק להוציא או רק להכניס, כן ביאר הפמ"ג את דברי המג"א:

ובאמת מסוגיא ריש כל הכלים מדוייק כמג"א דאיתא שם: "בשלמא של לול של תרנגולים קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע". וכ"כ בש"ע (סי' ש"ח ס"ט):

טל

ועיין בחיי אדם (ריש כלל ל"ט) וז"ל: "העושה נקב בלול של תרנגולים שהוא להכניס אויר ולהוציא הבל אם הלול מחובר לקרקע חייב" עכ"ל ומדוייק דחולק על המג"א ומחייב דווקא בלהוציא ולהכניס אפילו במחובר. אבל נראה עיקר בדעת רמב"ם כמג"א. ואולי כיון דשאר הראשונים לא הביאו את דין זה אין לחייב קרבן בכגון דא וכדעת החיי אדם:

[כא] **עיין** בפמ"ג (על המג"א הנ"ל בס"ק הקודם) דפירש דלצורך אור דכ' רמב"ם לאו דווקא, אלא כוונת רמב"ם הוי דבונה לאיזה צורך, ולא צריך להיות להכניס ולהוציא אלא דאחד מהם מספיק:

[כב] **המקור** לדברי רמב"ם הוא מסתירה בסוגיות הגמרא. דבריש פרק הבונה מדוייק דהעושה נקב בלול של תרנגולין להכניס אוירא חייב. אבל בדף קמו איתא דחייב דווקא אם כוונתו להוציא ולהכניס, אבל העושה נקב שתכליתה רק להכניס פטור. ועיין ריש פרק הבונה שנחלקו רב ושמואל אם העושה נקב בלול של תרנגולים חייב משום בונה או משום מכה בפטיש. ושם ביאר טעם דרב דמחייב משום בונה משום "דעבדיה לאוירא" [שהרמב"ם פירוש שכוונתו "לאור"]. אבל בסוגיא בדף קמו. איתא וז"ל: "תנו רבנן אין נוקבין נקב חדש בשבת, ואם בא להוסיף מוסיף. ויש אומרים אין מוסיפין. ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה. ותנא קמא, מאי שנא מנקב חדש דלא, דקא מתקן פיתחא, אוסופי נמי קא מתקן פיתחא? אמר רבה דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין דעביד לעיולי אוירא ולאפוקי הבלא" עכ"ל. וכאן איתא בסוגיא דחייב רק אם עבידא להוציא ולהכניס. ותירץ הרמב"ם דבפרק הבונה מיירי בעשה נקב כדי להכניס האור אבל לא להוציא. וס"ל לרב דבזה חייב משום בונה, ושמואל מחייב משום מכה בפטיש אף בהא. אמנם לא גזרו בכל עשיית פתח אטו ציור זה משום דאינו שכיח דסתם עשיית פתח בלול הוי להוציא ולהכניס וחייב משום עשיית פתח:

ויש להעיר, מהו הציור שעשיית הנקב הוי דוקא להכניס אויר ולא להוציא הבל — דבכל לול צריך פתח להוצאת הבל, וממילא איך שייך ציור של נקב שעשאו רק להכניס אור? וצ"ל דמיירי שכבר יש נקב אחר שמספיק להוצאת ההבל, אמנם עושים פתח אחר כדי להכניס יותר אור. ובציור הזה חייב דווקא אם הלול מחובר לקרקע ומשום בונה, מיהו משום מכה בפטיש פטור משום דאינו פתח להוציא ולהכניס:

עוד יש להעיר על דברי המג"א, דהא הרמב"ם בא לפסוק המחלוקת שבין רב ושמואל אם העושה נקב בלול של תרנגולים חייב משום בונה או משום מכה בפטיש. ואליבא דמג"א דמיירי בלול מחובר, על כרחך שמואל חולק וס"ל דהעושה נקב בלול מחובר אין חיובו משום בונה אלא משום מכה בפטיש, וצ"ע מדוע העושה נקב בבנין מחובר פטור מבונה לשמואל?

ויש לתרץ קושיא זו על פי מה שכ' לעיל דהגמרא מיירי בלול שיש בו כבר חלון. ושמואל ס"ל דהעושה נקב שני פטור משום דזה אינו תיקון מספיק לחייבו משום בונה כיון דכבר יש פתח בלול להוציא הבל ולהכניס אור:

ו. **העושה** נקב [כג] בקרקע הבית כדי שיצאו המים חייב משום בונה:

ז. **יש לעיין** אם המניח [כד] סכך על הסוכה בשבת ומבטלו שם חייב משום בונה. אמנם מותר לסגור ולפתוח [כה] גג שעל גבי סוכה שפותח וסוגר על ידי צירים. וכן מותר לפתוח ולסגור אמצעית [כו] גשר וכיו"ב על ידי צירים:

ח. **המסתת** אבן חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה [כז] לרוב הפוסקים, עיין במלאכת מכה בפטיש סעיף ו':

ט. **המחזיר** דלת הנשמט מבנין, חייב משום [כח] בונה. והמסיר דלת זו משום סותר אם הוא לתקן. וציורים אלו שכיחים מאד בא"י דבקלות יכולים להסיר ולהחזיר דלתות וחלונות. ויש מחייבים המחזיר דלת משום [כט] מכה בפטיש. המחזיר דלת הנשמט [ל] מלול של תרנגולים בתקיפות חייב ויש מחייבים אפילו אם מחזירו בלי תקיפות כיון דהוא מחובר לקרקע. ויש אומרים שכשמחזירו שלא בתקיפות איסורו רק [לא] מדרבנן משום

[כג] **ז"ל** החיי אדם (כלל ל"ט סק"ג): "העושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה" עכ"ל:

[כד] **תנן** בביצה (דף ל:) וז"ל: "אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה" עכ"ל וע"ש ברש"י דכתב דכל פורתא דשקיל מניה סתירה הוא. ואיתא בסוגיא: "מאי שנא מן הסוכה דלא, דקא סתר אהלא, מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא? אמר רב יהודה אמר שמואל מאי סמוך? סמוך לדפנות. [פרש"י: קנים הנזקפים סביבות לדפנות, כיון שלא נארגו עם הדופן לא בטלי לגבי דופן, ואינו דומה לסמוך לסכך שהסכך אינו ארוג, לפיכך הכל שוה העליון כתחתון סכך הוא]. רב מנשיא אמר אפילו תימא בשאין סמוך לדפנות [פרש"י: אלא סמוך לסכך] כי תניא ההיא באסורייתא [פרש"י: חבילות של קנים שנתנן על הסכך, מדלא התיר אגדן לא בטלינהו לגבי סכך, אלא להצניעם שם]. עכ"ל הסוגיא עם פרש"י. חזינן דהמסיר סכך מהסוכה הוי מעשה סותר, ואם עשה על מנת לבנות חייב. וממילא ידעינן דהמסכך על הסוכה חייב משום מלאכת בונה. וע"ע בזה במלאכת סותר סעיף י':

אמנם, עיין בבכורי יעקב (סי' תרכ"ו סקי"א) וז"ל: "יש לצדד להקל לסכך על ידי נכרי ביום טוב באין לו סוכה אחרת דזה ודאי לא מקרי בנין ממש שיהא מלאכה דאורייתא דלא הוי אלא אהל עראי שאסור רק מדרבנן ועל ידי נכרי הוי שבות דשבות דמותר לכ"ע במקום מצוה" עכ"ל. וע' בפמ"ג שם דמסופק אם מסכך אסור מן התורה או רק מדרבנן. וע"ע בענין זה בפמ"ג (סי' שט"ו בא"א סק"א) ובשו"ת בצר יצחק (או"ח סימן י"ג) ובמ"ב (סי' תרכ"ו סק"כ ובסי' תרל"ז סק"א):

וצ"ל בדעת הבכורי יעקב ופמ"ג דכוונת רש"י לאסור נטילת עצים מן הסוכה רק מדרבנן דדומה לסתירה, אמנם אינה סתירה גמורה כיון דאינה מחוברת לבנין:

[כה] **ז"ל** הרמ"א (סי' תרכ"ו ס"ה): "מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור. ומותר לסגרן מפני הגשמים ולחזור ולפתחן (מהרי"ל) ואפילו ביום טוב שרי לסגרן ולפתחן אם יש להם צירים שסוגר ופותח בהן, ואין בזה לא משום סתירה ובנין אהל בי"ט":

[כו] **ז"ל** שו"ת מנחת שלמה (סי' י"א אות ד' סוד"ה מבואר): "וחושבני דה"ה נמי בגשר ממש שאם יש באמצעיתו חלק קטן מהגשר שהוא עשוי לפתיחה וסגירה דשפיר מותר לפתוח ולסגור גם בשבת ואין בזה משום בונה וסותר אם הוא מחובר לצירים, כי החילוק בין מחובר לתלוש הוא רק כמו בספסל שנשמטה אחת מירכותיו דאסור להחזיר במחובר אע"פ שהוא רפוי, אבל לא במה שרגילין תדיר לפרק ולהחזיר ויש לו ציר או בית אחיזה":

[כז] **כתבתי** כרוב הפוסקים משום דר"ח פסק בכולם כרב דחייב משום בונה:

[כח] **תניא** בעירובין (דף קב:) וז"ל: "ציר דלת... של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר ואם החזיר חייב חטאת" עכ"ל. וברמב"ם (פ"י הי"ד) מחייב משום בונה וז"ל: "המחזיר דלת של בור ושל דות ושל יציע חייב משום בונה" עכ"ל:

[כט] **רש"י** (ע' ס"ק הבא) ורא"ש (מכילתין דף קכב:) כתבו דחיובו משום מכה בפטיש. והר"ן שם הביא שני המהלכים. ויוצא נ"מ גדולה בין שיטת הרמב"ם דמחייב משום בונה לשיטת רש"י ורא"ש, דלפי הרמב"ם המסיר דלת או חלון מהציר לתקן חייב משום סותר, אמנם לדעת רש"י ורא"ש פטור דהיפוכו של מכה בפטיש אינו מלאכה:

[ל] **איתא** במכילתין (דף קכב:): "תנו רבנן דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין [פרש"י: משמע מסלקין אותן בשבת מהציר ציר שלהן] אבל לא מחזירין. ושל לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין [פרש"י: כדמפרש ואזיל, חזרתו בנין ממש הוא, וסילוקו סתירה גמורה היא]. בשלמא של לול של תרנגולים, קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע, יש סתירה בקרקע" עכ"ל. ומסיק הגמרא דבשידה תיבה ומגדל אסור "גזירה שמא יתקע". ופרש"י: בחזקה בסכין ויתדות והוה ליה גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש:

מלשון רש"י מדוייק דאסור מה"ת להחזיר את הדלת של לול. [וגם להסירו אם הוא על מנת לבנות, (ע' במלאכת סותר סק"ד).] וממסקנת הגמרא שם מוכח דמיירי דלא החזיר את הדלת בחזקה (מה שהגמרא קוראת "תקע"), דאי תקע, חייב אפילו בדלת שידה, תיבה, ומגדל. הא חזינן דאסור מן התורה להחזיר דלת של לול וכ"ש של בנין אחר, ואפילו בלי תקיפות:

[לא] **הרמב"ם** פסק דהאיסור להחזיר את הדלת של לול (שלא בתקיפות) הוי רק מדרבנן אפילו במחובר לקרקע. וז"ל (בפכ"ב הכ"ה): "התוקע חייב משום בונה לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלין אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע" עכ"ל. חזינן דאפילו בדלת המחובר לקרקע אין האיסור להחזירו אלא משום גזירה שלא יתקע, ורק התוקע הדלת בחזקה חייב משום בונה:

וכן מדוייק ג"כ ברי"ף וז"ל: "תנו רבנן דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל ניטלין ולא מחזירין. של לול של תרנגולין לא ניטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע" עכ"ל. חזינן דס"ל דאפילו בלול אין חיוב מה"ת אלא כשיתקע. וכן פירש המ"מ את דבריו:

וכל זה דלא כפשטות הסוגיא דמשמע דבלול חייב בנטילה ובחזרה לחוד אפילו כשלא תקע, ורק הוצרך לטעם של גזירה שמא יתקע לפרש הדין של דלת של שידה. ועוד הקשה במ"מ וז"ל: "ותמה אני למה הוצרכו לגזרה דשמא יתקע במה שמחובר לקרקע שהרי בלא תקיעה חייב משום בונה כמבואר פרק עשירי" עכ"ל. ושם איתא ברמב"ם (הי"ד) וז"ל: "המחזיר דלת של בור ושל דות ושל יציע חייב

[לב] דכלי המחובר לקרקע דינו ככלי. ולכן בכל כלי המחובר לקרקע נחלקו בו הפוסקים אם חייב בו משום בונה או לא. המחזיר דלת הנשמט מכלי פטור אם אינו מחזירו בתקיפות. והמחזירו בתקיפות חייב. ויש פוטרים אפילו כשמחזירו בתקיפות:

י. **דלת** של כלי שיצאה ממקומה, [לג] אסור להחזירה, גזירה שמא יתקנה. ואם נשמט הציר אבל לא יצא עדיין ממקומו, מותר לדחקו למקומו. ובבית המקדש מותר להחזיר דלת של כלי שיצא ממקומו כשיש איזה צורך קרבנות:

יא. **מותר** [לד] להסיר דלת של כלי ואפילו בשבת ועיין במלאכת סותר סעיף ה'. ביום טוב מותר להחזיר דלת של כלי [לה] שיש בהסרתו צורך שמחת יום טוב שאם לא יתירו להם להחזיר לא יסלקו, וימנעו משמחת יום טוב:

יב. **העושה** נקב העשוי להכנים ולהוציא, בין בבנין בין בכלים, חייב משום תולדת מכה בפטיש. ויש אומרים משום תולדת בונה ועיין במלאכת מכה בפטיש סעיף יט. אם מותר לשבור כלי בשבת כדי להוציא ממנו אוכל מבואר במלאכת סותר סעיפים טז-יז:

משום בונה" עכ"ל. הא חזינן דהמחזיר דלת בבור ודות חייב אפילו לא תקע. ודין זה מפורש בברייתא בעירובין (דף קב:) וז"ל: "ציר דלת... של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר, ואם החזיר חייב חטאת" עכ"ל. וגם קשה על רמב"ם ורי"ף מדוע אין נוטלין דלת במחובר כיון דלית בזה אלא איסור שמא יתקע, וזה שייך רק בחזרה ולא בנטילה. וכעין זה הקשה הב"ח (בסי' ש"ח בד"ה דלת של שידה):

וקשה לפרש דלול של תרנגולים נחשב תלוש ולא מחובר, דהא דמפורש בגמרא (בשבת שם קכב:) "קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע" עכ"ל הגמרא:

ועיין בר"ן פירוש אחר בדברי הרי"ף דחזרת דלת הלול חייב דהוי בונה ממש, וסלוקו סתירה גמורה (כלשון רש"י). ופירש הר"ן וז"ל: "קא יהיב (הרי"ף) טעמא אמאי דאמרינן דדלת של שידה תיבה ומגדל לא מחזירין וכדפרישית" עכ"ל. אבל מהלך זה אינו מיישב דברי הרמב"ם ממה שהקשיתי לעיל. וגם אין מהלך זה מדויק בדברי הרי"ף:

עיין בב"י (בסי' ש"ח בסוד"ה דלת של שידה) וז"ל: "ולענין מה שתמה ה"ה, י"ל דכיון דכלים הם, אע"ג דמחוברים לקרקע הם, לא פסיקא לן מלתא למימר דמשום דמחברי בארעא אית בהו בנין וסתירה. ומ"מ אפשר למימר הכי. והיינו דאמרינן קסבר כיון דמחברא בארעא... כלומר אפשר למימר דסבר הכי. וכי אסיקנא גזירה שמא יתקע תו לא צריכין לטעמא דכיון דמחבר בארעא" עכ"ל. וכעין זה כ' הט"ז (שם סק"ט):

ולבאר תירוץ זה, יש לומר דבאמת תרוץ הגמרא דחזרת דלת של לול חייב משום בונה דחוק בלשון הברייתא דאיתא שם רק דבלול: "לא נוטלין ולא מחזירין" והלשון משמע דאיסורו רק מדרבנן. ואף דבגמרא איתא: "בשלמא", פירשו הרי"ף ורמב"ם דזה הוי רק הו"א דאינה קיימת בסוף הסוגיא. ובמסקנת הגמרא: "אלא אמר רבא" הגמרא חזרה מזה וס"ל דאפילו בלול פטור אא"כ תקע. והא דאיתא בברייתא בעירובין (דף קב) דחייב על חזרת דלת של בור ויציע, ע"כ יש לחלק בין בנין בקרקע ובין בנין בדבר המחובר לקרקע, וכדמשמע בלשון הרמב"ם עצמו. והוא, דבבור חייב בחזרת דלת כל דהו כיון דהוא ממש חלק מהקרקע. אבל לול הוי כלי המחובר לקרקע וממילא אינו נחשב קרקע לחייב בבנין כל דהו. אלא דאם תקע חייב משום בנין, ואם לא תקע אין בהם בנין מה"ת. אמנם מדרבנן יש להם בנין וסתירה אפילו בלי תקיעה, וממילא אין נוטלין ואין מחזירין גזירה שמא יתקע. וע"ע מש"כ בזה בב"ח, ובמאמר מרדכי ובחזו"א (סי' נ' אות י'):

וסתמתי בפנים על פי שיטת רש"י (וכן הוא דעת הרי"ף ע"פ הר"ן), ויש אומרים הוא שיטת הרי"ף והרמב"ם על פי הב"י, והיש מי שפוטר הוא דעת הב"ח בשיטת הרי"ף והרמב"ם:

[לב] **עיין** בט"ז (סי' ש"ח סק"ט) דהקשה מדוע לול אינו חייב אא"כ תקעו, הא בדברים המחוברים חייב משום בונה אפילו אם לא תקעם. ותירץ הט"ז דשאני לול דעשוי כלי ואחר כך חיברו:

[לג] **תנן** בעירובין (דף קב:): "מחזירין ציר התחתון [פרש"י: של דלת חלון שידה תיבה ומגדל] במקדש אבל לא במדינה [פרש"י: גזירה שמא יתקע בגרזן או במקבות דהויא מלאכה]. והעליון כאן וכאן אסור. רבי יהודה אומר העליון במקדש והתחתון במדינה. וברמב"ם (פכ"ב הלכה כ"ה) ובש"ע (סי' שי"ג ס"ה) פסקו כת"ק:

עוד תניא שם בעירובין וז"ל: "תנו רבנן ציר דלת שידה תיבה ומגדל במקדש מחזירין במדינה דוחקין" עכ"ל. ופרש"י: "במקדש מחזירין. כגון שצריכין לו לדבר קרבן כגון שהיה שם מלח או לבונה או קטורת ואין שבות במקדש: ובמדינה דוחקין. אם לא יצא כולו מחור האסקופה, אלא התחיל לשמט דוחקין לחור. וכ"פ שם ברמב"ם וש"ע. השמטתי שאר הסוגיא שם דמיירי בציר העליון וציר התחתון דלא שכיח דלתות וצירים אלו בזה"ז:

ובטעם דמקילים במקדש פירש רש"י (במשנה עירובין קב.) וז"ל: "ואין שבות דרבנן במקדש דלא גזרו שם" עכ"ל. ועיין תוספות מכילתין (דף נה. ד"ה שרא):

[לד] **כדתניא** במכילתין (דף קכב:): "תנו רבנן דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין" עכ"ל. והבאתי כל הסוגיא לעיל בסק"ל:

[לה] **איתא** בביצה (דף יא:): "אמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחלתן ואלו הן עור לפני הדורסן ותריסי חנויות וחזרת רטיה במקדש... תריסי חנויות נמי תנינא [ובית הלל מתירין אף להחזיר]. מהו דתימא טעמייהו דבית הלל משום דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים ואפילו דבתים נמי, קא משמע לן התירו סופן משום תחלתן, דחנויות אין דבתים לא":

ועיין בירושלמי (פרק הבונה ה"א) וז"ל: "שמואל אומר המלחים את התירלין חייב משום בונה [פ' קה"ע: המחזיר את הקרשים שנועלין בהן פתחי חנויות בשבת חייב משום בונה] וקשיא דבר שאילו עשאה בשבת חייב חטאת בית הלל מתירין אף להחזיר? רבי חנינא בשם רבי יוחנן התירו סופו מפני תחילתו שאם אמר את שלא יחזיר אף הוא אינו פותח. ולא יפתח? אף הוא ממעט בשמחת יום טוב. אמר רבי אחא מחזיר בלבד שלא יחזיר כל צרכו [פ' פנ"מ: דאיכא לשנויי אליבא דשמואל נמי בהכי דכשהתירו ב"ה להחזיר לא התירו אלא מחזיר בעלמא ובלבד שלא יחזיר כל צרכו, וכי קאמר שמואל חייב בשבת כשמחזיר כל צרכו]":

ואיתא ברמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד הי"ב): "מסלקין תריסי חנויות ומחזירין אותן ביום טוב כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן מן החנות ולא ימנע משמחת יום טוב, במה דברים אמורים בשיש להן ציר באמצע אבל יש להן ציר מן הצד אסור גזירה שמא יתקע" עכ"ל:

יג. הבונה בנין [לו] זמני חייב ויש פוטרים.

[לו] **איתא** בירושלמי (מכילתין פ"ז סוה"ב): "מה בניין היה במקדש שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים. ולא לשעה הייתה? אמר רבי יוסה מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדיבור כמי שהיא לעולם [פ' קה"ע: שהרי לא ידעו אימתי יסעו] אמר רבי יוסי בי רבי בון מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לשעה [פ' והדרה קושיא לדוכתא דהוי בנין לשעה] הדא אמרה בניין לשעה בניין [פ' בנין לשעה הוי בנין וחייבן עליו] הדא אמרה אפילו מן הצד [פ' שחייב אפילו בבנין כלאחר יד דהא העמדת קרשים לאו בנין ממש הוי]. הדא אמרה אפילו נתון על גבי דבר אחר [ז"א שחייב אפילו בבנין שאינו על גבי קרקע] הדא אמרה בניין על גבי כלים [פ' שחייב אפילו בבנין על גבי כלים דהא האדנים נחשבו לכלים] בניין אדנים כקרקע" עכ"ל הירושלמי:

חזינן דנחלקו האמוראים בירושלמי אם בנין המשכן נחשב בנין קבוע כיון דע"פ ה' יחנו (וממילא בשעת שחנו היה דעתם שזה קבוע עד שיצווה לנסוע) או נחשב בנין זמני כיון שהבטיחם שיכניסם לארץ (וממילא ידעו שבוודאי החנייה זמנית). ומח' הזאת בין ר' יוסי ור' יוסי בר בון מופיעה בירושלמי בד' מקומות, פעמיים בפ' כלל גדול, פעם בנוגע למלאכת בונה ופעם בנוגע למלאכת קושר (עיין בנמלא טל מלאכת קושר סקי"ד. וע"ש שהבאתי סוגית הבבלי הדומה.), פעם שלישית בתחילת פרק אלו קשרים (ג"כ בנוגע למלאכת קושר). ופעם רביעית במסכת עירובין פ' כילד מעברין בנוגע לתחום שבת (וע"ש הגירסא של הקה"ע והיא הנכון). ומשמע דבמסקנה מסיק דנחשב בנין לשעה כיון דהבטיחן הקב"ה להכניסן לארץ אבל אעפ"כ חייב דזהו הבנין שחייב עליו במלאכת המשכן. וממילא חזינן להלכה ולמעשה דהבונה בנין זמני בשבת חייב מן התורה:

אמנם ע' בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן ע"ב) דהביא ראיה מהירושלמי הזה דבנין לשעה אינו בנין. וז"ל החתם סופר: "ופי' בנין לשעה שהוא עשוי מתחלה לבנותו ולסותרו לשעתו ולחזור ולבנותו ולסותרו כל שעה כמו שהיה המשכן עשוי, ופליגי אמוראי למ"ד מתוך שהיו חונים עפ"י הדבור הוי ליה כבנין עולם א"כ הדרינן לכללן דבנין לשעה לאו בנין הוא, וכיון דאשכחן סתמא דתלמודא דידן בפ' במה מדליקין ל"א ע"ב גבי מפני שהוא עושה פחם דאמר גבי סותר על מנת לבנות במקומו דכיון דכתיב על פי ה' יחנו כמקומו דמי ולא דחי לי', ש"מ הכי קיי"ל" עכ"ל החת"ס:

וז"ל המשנה (דף כט:): "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים מפני רוח רעה מפני החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם" עכ"ל המשנה. ואיתא בסוגיא שם (דף לא:): "רבי יוסי כמאן סבירא ליה? אי כרבי יהודה סבירא ליה [דס"ל מלאכה שאינה צריכא לגופה חייב] אפילו בהנך נמי ליחייב, ואי כרבי שמעון סבירא ליה [דס"ל מלאכה שאינה צריכא לגופה פטור] פתילה נמי ליפטר. אמר עולא לעולם כרבי יהודה סבירא ליה. וקסבר רבי יוסי סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר [משום דהוי מקלקל]. אמר ליה רבה, מכדי, כל מלאכות ילפינן להו ממשכן והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא [פרש"י: שהיו סותרין אותו בחנייה זו ונוסעים למקום אחר וחונים וחוזרים ומקימין אותו] אמר ליה שאני התם, כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי" עכ"ל:

ובאמת לא זכיתי להבין דברי החתם סופר הקדושים כלל. דאיזו ראיה מביא מהבבלי שם. דהגמרא שם מפרשת דאף דבדרך כלל סתירה על מנת לבנות שלא במקומו הוי מקלקל היינו משום דאין שייכות בין הסתירה כאן לבנין שבמקום אחר. וכיון שכן הסתירה כאן נחשב מקלקל ולא מחשיבים אותו לתיקון כיון דאיננו מייחסים אותו לבנין שאחר כך. וממילא הוי סתירת הבנין קלקול ולא תיקון, אף שאחר כך לוקחים את חומרי הבנין ומתקנים ובונים בנין אחר. אמנם בסתירת המשכן, כיון דע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו, בוודאי שהסתירה מתייחסת לבנין שאחריו. ממילא נחשבת סתירה הזו להיות על מנת לבנות אף שהבנין במקום אחר, ומתקן הוא וחייב ואינו מקלקל. אבל מה שייכות בין הבבלי הזה למח' בירושלמי אם הבנין הזה נחשב בנין לשעה או בנין קבוע. וממילא כיון דאין ראיה מהבבלי שחולק על הירושלמי, פשוט הוא דהלכה כמסקנת הירושלמי דבנין לשעה הוי בנין, ודוק:

ויש להביא ראיה מסוגית הבבלי דס"ל דסותר ובונה של המשכן נחשב בנין וסתירה זמנית. והוא ממה דאיתא בדף עד: וז"ל: "קשירה במשכן היכא הואי? אמר רבא שכן קושרין ביתדות אהלים. ההוא קושר על מנת להתיר הוא" עכ"ל. הא חזינן דס"ל לבבלי כר' יוסי בן בון, שהיא מסקנת הירושלמי, דבנין המשכן נחשבת מלאכה זמנית:

ויש להביא עוד ראיה דבנין לזמן חייב מסוגיא של מטה של טרסיים (בדף מז., הבאתי כל הסוגיא בסקס"ב) דלרב ושמואל חייב (לכל הפחות באופן אחד, ע' תוס' מז: ד"ה רשב"ג) אף דבוודאי הבנין הזה הוי רק זמני. וממילא מוכח דבמטה של טרסיים ובקנה מנורה, ובמלבנות המטה חייב בכולם, אף דבכל הציורים הוי הבנין רק זמני:

ויש להביא עוד ראיה מהא דמפיס מורסא לעשות פה (עדיות פ"ב מ"ה) שחייב משום בונה לשיטה ראשונה של רש"י (מכילתין דף קז.):

ומצאתי באחרונים (שביתת השבת דף ח' בשם פתח דביר, וע"ש עוד דף ט' עמ' ד', ובאור שמח פ"י משבת הי"ב) שהביאו ראיה דהבבלי חולק על הירושלמי מהא דאיתא בעירובין (דף נה:) וז"ל: "אמר ליה רבא דגלי מדבר קאמרת? כיון דכתיב בהו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי" עכ"ל. ופרש"י: "חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע". אמנם לא הבנתי הראיה. דשם שאילת הגמרא היא אם אהלי המדבר נחשבים דירה לגבי תחומים, כיון דאוהל כזה ע"פ דין אינו בית לגבי קביעות תחום שבת. ומתרצת הגמרא דכיון דהחנייה היתה ע"פ ה' נחשב כדירה אע"פ דאוהל כזה אין נחשב דירה בעלמא. ולא הבנתי איך מביאים ראיה לנידון דידן כלל אם נחשב מלאכת בנין או לא. אלא ע"כ דהאחרונים פירשו דהבבלי סובר דאין להביא ראיה מדגלי המדבר משום דכל מה שנעשה במדבר נעשה ע"פ צווי הקב"ה, וממילא אין להביא ראיה לבנין שלנו. וממילא בנין לשעה לא הוי בנין. אמנם כל זה לא מוזכר שם, והגמרא רק מפרש דהאוהלים של מדבר נחשבים לדירה לגבי דין תחומים, ולא חזינן שאר דברים:

ויש להביא עוד ראיה לסוגיא זו מהא דפירשו קצת מהראשונים את לשון המשנה (קב:) וז"ל: "זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב". וע"ש בריטב"א וז"ל: "פרש"י... כל העושה מלאכה בשבת ומלאכתו מתקיימת. ויש שפירשו דכל העושה מלאכה המתקיים בשבת חייב אפילו אם אין המלאכה מתקיים ליתר משבת. ועל פי דבריהם "אפילו אין מלאכתו מתקיים אלא לשעה שאינו בנין

אבל התוחב [לז] נגר חדש לתוך אסקופה פטור כיון דאינו מבטל את הנגר לדלת אלא מוציאו ומכניסו תמיד. ואף דבנין לזמן הוי בנין וחייב כדפרישית, היינו דווקא אם הושיבו דרך בנין אלא שהוא זמני. ויש מי שחולק בזה [לח] וס"ל דהתוחב נגר בדלת חייב בכל אופן. ואפילו לדבריו, אם הוא קשור מבעוד יום מותר וכן אם משתמש [לט] לכלי במקום הנגר מותר כיון דאינו מבטלו שם:

יד. **מצד** מלאכת בונה, מותר [מ] להכניס בורג תוך שעון אוטומטי כדי שידלק או יכבה לאחר זמן, ויש חולקים. ואי"ה בקונטרס הגרמא אבאר אם הדליקה או הכיבוי הבאה אחר כך נחשב מעשה או גרמא:

טו. **תולדות** בונה כיצד? העושה [מא] אוהל קבוע שהוא שיעור [מב] טפח על טפח חייב אפילו אם אינו [מג] מחובר לקרקע. ונחלקו הפוסקים מהו אוהל קבוע. יש אומרים שכל אוהל שיש [מד] בגגו טפח בארכו וברחבו או

קיים אלא לבו ביום בלבד חייב וכענין שאמרו בירושלמי בנין לשעה בנין" עכ"ל ריטב"א (דף קב:). וברמב"ם (פ"ט הי"ג) מדוייק כפירוש שני ע"ש וע' שער הציון (סי' ש"ג סק ס"ח). וע' תהלה לדוד (סי' שי"ז סק"ו) דבנין עראי אפילו לשעה אסור, אבל מקיל במכה בפטיש לשעה. וע' במלאכת מכה בפטיש (סקמ"ו) מה שהשגתי עליו:

וע"ע פני יהושע (שבת דף לה. ודילה דף יב. סוד"ה אבל) דהמגבן לאכלה ביומו אין בו משום בונה:

[לז] **תנן** במסכת עירובין (דף קב.): "נגר הנגרר [פרש"י בשבת קכו.: יתד שתוקעים בחור שבמפתן ונועלין בו הדלת. וכ"כ גם בעירובין (במשנה דף קא:)] נועלין בו במקדש אבל לא במדינה [פרש"י: דשבות בעלמא הוא דאינו בונה ממש הואיל וקשור לכך]. והמונח, כאן וכאן אסור [פרש"י: שאינו קשור כלל הוי בנין ממש]. רבי יהודה אומר המונח מותר במקדש [פרש"י: ור' יהודה סבר לאו בנין ממש הוא אלא דומה לבנין ובמקדש לא גזרו שבות והנגרר במדינה]. הא חזינן דלרש"י נחלקו התנאים אם שימת היתד הוי מלאכת בונה דאורייתא או אסור רק מדרבנן:

אמנם תוס' שבת (קכו. ד"ה והמונח) חולק על רש"י וז"ל: "ואינו משמע שיהא בו איסורא דאורייתא כיון שאינו מבטלו" עכ"ל. ובריטב"א (החדשות) שם פירשו דבריהם: "דכל כה"ג שדרכו לסלקו כל שעה אינו בנין מן התורה ושבות דרבנן בלחוד הוא". ותוספות פירשו דכל הסוגיות מיירי לענין מוקצה. וכן משמע ברמב"ם. וע' ברשב"א בשבת שם שהביא ב' השיטות בסוגיא ולא הכריע:

ואף שהוכחת רש"י דאסור מן התורה הוי משום דאל"כ מדוע אסור במקדש, הא אין שבות במקדש, הא כתב ריטב"א וז"ל: "ואע"פ דאין שבות במקדש לא כל השבותין שוין כי יש שבות שגזרו במקדש... והאי נמי שנראה כבנין למראית העין גזרו בו במקדש" עכ"ל. ובעירובין (קב.) הוסיף: "דכל שבות שאין בו צורך גדול במקדש לא התירוהו וכן לא התירו בדבר שנראה כמלאכה דאורייתא או שהוא קרוב לבא לידי איסור תורה". וע' תוספות מכילתין (לה. ד"ה שרא):

[לח] **זוהי** שיטת רש"י (עירובין דף קב.) המובאת בס"ק הקודם. ואף דאיתא שם בסוגיא: "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנגרר". פרש"י: "דמותר אפילו במדינה אבל לא במונח, דשרי ליה ר' יהודה במקדש לית הלכתא כוותיה, דכיון שאינו קשור שם בנין גמור הוא כשאר נגרים שנועלים בכותלים, והבונה כל שהוא חייב, ומלאכה דאורייתא לא הותרה במקדש חוץ מהקרבת תמידין ומוספין וקרבנות צבור שדוחין את השבת מגזירת הכתוב" עכ"ל. חזינן מרש"י דהשם חפץ שאינו כלי לתוך האסקופה כדי לנעול הדלת חייב משום בונה אף דנעשה להסירו כל זמן שפותח הדלת. וכעין זה כ' רש"י (בשבת קכו. ד"ה והמונח) וז"ל: "שאינו קשור כלל, אלא כשהוא שומטו מן החור מניחו על גבי קרקע, הלכך כשתוקעו בשבת

בונה הוא ואיסורא דאורייתא הוא אף במקדש" עכ"ל. ואף שחלקו עליו שאר הראשונים בסוגיא דנגר הנגרר וכדפרישית בס"ק הקודם, היינו דווקא בדבר שאינו מבטלו שם כדאיתא בתוס' (שבת קכו. ד"ה והמונח). אמנם בדבר שמבטלו לבנין הכל מודים שחייב:

[**וקשה** על רש"י דבשבת הגמרא פוסקת כרשב"ג דאינו חייב. וממילא מדוע פסק רש"י בעירובין דחייב. ובאמת לפי דיוקו בגירסא בעירובין דהלכה כר"י בנגרר ולא במונח, יש סתירה בין ב' הסוגיות. וע' ברא"ש (פרק כל הכלים סי' ח') שפירש את הסוגיא. ועל פי דבריו מיושב קושיא זו מסתירה בסוגיות. וע' ג"כ גירסת הר"ח ועוד הרבה ראשונים בעירובין שם דגרסינן: "הלכה כר' יהודה" ולא גר' "בנגרר". ועל פי גירסא זו ג"כ אין סתירה בין הסוגיות. ודברי רש"י נל"ע:]

[לט] **מה** שבארתי שהחיוב הוא דווקא כשאינו כלי, ע' במשנה עירובין (קא:) ובסוגיא שם דנחלקו התנאים אם מותר לכתחילה לתחוב נגר שיש בראשו גלוסטרא דר' יוסי מתיר כיון דיש תורת כלי עליו, ור' אליעזר אוסר. ואינו ברור אם רש"י מפרש דלר' אליעזר אסור מדרבנן או מה"ת. אמנם מרש"י (קב. ד"ה נגר הנגרר) מדוייק שפסק כר' יוסי דמותר. וע"ע שם בתד"ה כי פליגי:

ועיין בתוספות (דף קכו:) דנחלקו רש"י ור"ת מה נקרא תורת כלי. וז"ל: "פי' בקונטרס שיהא ראוי לעשות שום תשמיש אחר... ונראה לר"ת דה"פ דאיכא תורת כלי עליו שתיקנו ועשה בו מעשה" עכ"ל:

[מ] **עיין** בחזו"א (סי' ל"ח אות ב') וז"ל: "נראה דאם שלב את השעון לכפות המנעול של החשמל בשבת בשביל שיכבה לזמן ידוע חשיב גרמא ואין בו איסור דאורייתא — וכל זה כשאנו באין לדון על הכיבוי, אבל יש כאן איסור תורה משום בונה כיון דבשליבתו הוא כעושה תיקון בנין וכה"ג יש בנין בכלים וכש"כ במחובר" עכ"ל. ועל זה כתב בשו"ת מנחת שלמה (סי' י"א) וז"ל: "ולכאורה נראה דלפי"ז ה"ה נמי במכניס בורג תוך שעון אוטומטי כדי שידלק או יכבה לאחר זמן דאף גם זה חשיב תיקון בנין, ואע"ג שהוא סובר דעצם הכיבוי חשיב כסותר, מ"מ הכשרת הכלי למען יכבה אח"כ החשמל" עכ"ל:

[מא] **הכי** איתא במכילתין (דף קלח.): "אהלי קבע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת" עכ"ל. ומשמע מרש"י (שם קלז: ד"ה ה"נ) דחיובו משום בונה, וכ"כ הרמב"ם (פ"י הי"ג) וז"ל: "העושה אהל קבוע הרי זה תולדת בונה וחייב" עכ"ל:

[מב] **ז"ל** הפמ"ג (סי' שט"ו בסק"ח במ"ז): "אהל קבוע פחות מטפח... לכ"ע בין הרי"ף ורמב"ס והרא"ש... מודים דפטור אבל אסור דהוה חצי שיעור דעכ"פ מדרבנן אסור":

[מג] **כ"כ** התפא"י בכלכלת השבת (לד:ב), ונראה דהוא פשוט, וגם יכולים להוכיח את זה ממח' רב יוסף ואביי ריש פרק תולין, ומדברי הרי"ף דעשיית אוהל טפח חייב:

[מד] **איתא** במכילתין (דף קלח:) וז"ל: "אמר רב ששת בריה דרב

שיש טפח בארכו וברחבו בתוך שלש טפחים לגגו [מה] ומאהיל על טפח הוי אוהל קבוע והבונהו בשבת חייב חטאת ואפילו אם כוונתו שלא לקובעו לזמן ארוך. [מו] ויש חולקים דאם אינו קבוע אין בו אלא איסור דרבנן. ויש מפרשים דכל העושה אוהל טפח על טפח [מז] ליתר משבוע חייב שנחשב אוהל קבוע:

אידי האי סילונא שרי. והאיתמר סילונא אסור? לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. אלא מעתה שרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב (וי"ג דאסור) אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק" עכ"ל. וע' ג"כ לעיל מיניה (בסוגיא דף קלח.) וז"ל: "תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור. היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה" עכ"ל הגמרא. וע' ברי"ף דפירש וז"ל: "טלית כפולה שקושרה בין שני כתלים והיא משולשת ומגעת לארץ ונכנס בין שתי קצוותיה וישן תחתיה בצל ואין בגגה טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח לפיכך אינו אוהל קבע אלא אוהל עראי. ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח לפיכך פטור אבל אסור. ואם היה עליה חוטים מאתמול ונטה אותה היום מותר" עכ"ל הרי"ף:

וכתב עליו הר"ן: "ומדבריו אתה לומד שהוא סובר שכל אהל ככילה וכיו"ב כל שיש בגגה טפח או פחות מג' טפחים סמוך לגגו טפח אהל קבוע הוי וחייב חטאת ושאין בגגו טפח ואין בפחות מג' סמוך לגגו טפח אהל עראי הוי ופטור אבל אסור ובכה"ג כל שכרך עליו חוט או משיחה מבעוד יום מותר לנטותו בשבת" עכ"ל. ומשמע מב"י (סי' שט"ו בא"ד טלית כפולה) שפירש דברי הרי"ף כפשוטו דעשיית אוהל טפח אפילו לזמן חייב וכן מדוייק בלבוש (סי' שט"ו ס"ט) ומפורש בשו"ת נובי"ת (או"ח סי' ל', ע' לקמן סקנ"א). אמנם עיין בפמ"ג (מ"ז סי' שט"ו סק"ח) ובחזו"א (סי' נ"ב סק"ד) דפירשו הרי"ף באופן אחר:

ועיין לשון הרמב"ם (פכ"ב הכ"ט) וז"ל: "כל אהל משופע שאין בגגו טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגו רוחב טפח הרי זה אהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור" עכ"ל הרמב"ם. והר"ן ונוב"י (מהד"ק סי' ל', הבאתי דבריו בסקנ"א) פירשו דבריו כדעת הרי"ף:

ובראש (סי' ב') הקשה על הרי"ף וז"ל: "ותמהני על הרי"ף שכתב כן הא אמרן בשמעתין כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה ומוקי לה שאין בגגה טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח ומאי שנא טלית כפולה שהיא יותר בנין עראי מכילת חתנים ואין דבריו נראין בזה כלל אלא מיירי שיש בגג טפח אי נמי כגון שלאחר שכלה השיפוע של הטלית יורד ממנו בשוה בלא שום שיפוע ברוחב טפח כדאמרינן גבי כילת חתנים אבל נחתא מפוריא טפח אסור והא דאמרינן כרך עליה חוט או משיחה מותר איירי אפילו לא היתה פרוסה טפח אלא כולה כרוכה דכריכת חוט או משיחה חשיב כאילו היתה פרוסה טפח" עכ"ל:

וכתב הר"ן (דף נו: בדפי הרי"ף ד"ה כילת) "ולפי דברי רש"י כל כילה שהיא עשויה ככילת חתנים מותר לנטותה דאפילו אהל עראי נמי לא הויא אבל לפי דברי הרי"ף כילת חתנים דוקא הוא שמותר לפרקה לפי שהיא מתוקנת לכך אבל שאר כילות לא אלא אם כן כרך עליהן חוט או משיחה":

ויש להעיר, לדעת הרי"ף מדוע אין התולה משמרת בשבת חייב וכדעת רב יוסף, ומה מדמה אביי תליית כוזא בסיכתא לתליית משמרת? וצ"ל דמיירי אביי באופן שהכוזא עושה אוהל טפח, ואפילו הכי פטור. ומ"ש מטלית כפולה?

ויש הרבה אופנים לפרש דברי הרי"ף. אולי עשיית אוהל אינו חייב אלא כשהכותלים מגיעים לקרקע, וכמו דמשמע קצת בדבריו. (אמנם יש לדחות הדיוק בדבריו.):

עוד יש לפרש דעת הרי"ף דחייב רק באופן שעשהו לצל, משא"כ משמרת וגוד אינם נעשים לצל. וע' פמ"ג (סי' שטו סק"ח במ"ז) מש"כ לפרש דברי הרי"ף:

עוד יש לפרש דאינו נחשב אהל מן התורה אלא במכוון לעשיית אוהל וכסברת המ"מ דבמלאכת מכה בפטיש ומלאכת מכבה אינו מעשה מלאכה כלל כשאינו מכוון. אמנם בטלית כפולה שדעתו להשתמש באוהל הוי מעשה עשיית אוהל. ורב יוסף ואביי חולקים אם תליית משמרת נחשב כוונה לעשות האוהל, דלדעת רב יוסף נחשב כוונה לעשות אוהל ולכן חייב ולאביי אינו מכוון לעשייתה אוהל כמו שאין בתליית כוזא כוונה לעשות אוהל, ולכן אינו מעשה מלאכה. אמנם לרב יוסף אין לדמות תליית משמרת שכוונתו לעשות מאהיל לתליית כוזא שאין כוונתו אלא לשים הכוזא באיזה מקום:

ועל פי זה נוכל לפרש איך הרי"ף מתרץ קושית התוספות מסיר שמכסה קדירה שאינו מכוון כלל לאוהל:

אמנם יש להעיר מדוע שם מותר לכתחילה לשים הכיסוי על הסיר, ובמשמרת אסור? וצריך לומר דבמשמרת אסור משום שעושה מחיצות עכשיו ג"כ ובסיר אינו עושה מחיצות ולכן מותר. וכן הבאתי בפנים:

ועיין ש"ע (סי' שט"ו ס"ח) דמשמע דפסק כדברי הרי"ף. ועל פי זה פסק המג"א (בסי' שט"ו סקי"ב) כדעת הרי"ף:

ועיין ברש"י ותוספות (דף קלח. ד"ה כרך בתרוץ שני שלו) דמשמע דחלקו על דבריו וס"ל דמיירי בכרוך חוט או משיחה על טלית דמכופלת לגמרי ואינה פרוסה טפח ופורסה על ידי החוט בשבת ונחשב כהוספה על אהל עראי בשבת. וכן ברא"ש שם חולק על הרי"ף. וע' במ"ב (בסי' שט"ו בסקל"ה וסקל"ז) ובשער הציון (אות מ"ה):

[מה] **אף** דלא מצאתי תנאי זה מפורש במפרשים, ברור שכן כמו שמצאנו לגבי טומאת אהל, ומוכח מכמה מקומות שאין אוהל כשאינו מאהיל:

[מו] **ע"ש** ברא"ש (סי' ב') דחולק על הרי"ף, וכן מדוייק ברש"י בסוגיא ובתוספות (דף קלח. ד"ה כרך), וע' בב"י. וע' מ"ב (סי' שט"ו סקל"ד) דהכריע כדעת רש"י ורא"ש. אבל בס"ק ל"ז הביא המג"א דהכריע כדעת הרי"ף. וע"ש בשער הציון (אות מ"ה):

ועיין בפני יהושע (סוכה דף טו: בא"ד תוספות ד"ה פרסו) וז"ל: "עיקר החילוק שבין בנין לאהל היינו דלשון בנין שייך בבנין קבוע שמתקיים לימים רבים משא"כ אהל לגבי בנין הוי בנין עראי אלא דאפילו הכי חייב משום בנין כיון שדרך אהל בכך" עכ"ל:

[מז] **ז"ל** הפמ"ג (במ"ז סי' שט"ו סק"ח): "מהו אהל קבוע... אם מניח סדין על ד' קונדסן וקושר שם או בלא קשירה שיהיה שם לזמן מרובה זה הוה אהל קבוע וחייב חטאת והיינו כל שיש בו רוחב טפח על טפח". ובא"א (שם סק"א) כתב וז"ל: "ואהל קבוע הוי שמונח לשמונה ימים וכו' והוה איסור תורה" שוב בסוף דבריו שם כתב: "ויש לספק אי זה מיקרי קבע להתחייב עליו מן התורה" עכ"ל. וע' תפא"י בכלכלת שבת דהביא דאוהל הנעשה ליתר משבוע הוי קבוע וחייב ולפחות הוי עראי. ובאמת דבריהם מאד קשים דמנ"ל שיעור זה, הא רק בקושר מצאנו שיעור של יותר מז' ימים לאסור מדרבנן,

טז. המוסיף [מח] אוהל קבוע חייב. ואסור לעשות אוהל עראי, ע' לקמן סעיף מב. אמנם מותר [מט] להוסיף הוספה עראית על אוהל שיש בו כבר טפח ואין בזה משום עשיית אוהל לא מן התורה ולא מדרבנן. ויש מפרשים דמותר דווקא כשההוספה נעשית לשבוע או לפחות, אמנם אם ההוספה תשאר [נ] ליתר משבוע חייב:

יז. יש פוסקים שהפותח [נא] מטריה בשבת הוי ספק חיוב חטאת כיון דנחשב עשיית אוהל

נמלא

אמנם איזה מקור יש לשיעור זה להגדיר מלאכה דאורייתא וצע"ג:

[מח] **נראה** דפשוט הוא ומדויק מהסוגיות ומרש"י (דף קכה: סוד"ה שאין עושין) ומפורש בפמ"ג (במ"ז סי' שט"ו סק"ח, אמנם בא"א שט"ו סק"א השמיט בל"ע):

[מט] **כן** מוכח מסוגיא דעירובין (דף קב.) וז"ל: "שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב עמרם נימא לן מר מהלין מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב אסי בכיפי דארבא [פרש"י: אולמות שעושין בספינה שנועצין כעין מעגלין שקורין צרק"ל (עגול בעברית) ראשו אחד בדופן זה של ספינה וראשו שני בדופן זה והוא כפוף כמו אולם ועומד כמו כיפה, ומרחיק כחצי אמה ונועץ אחר, וכן על פני כולה ופורסין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצנה והגשמים]. שלח ליה הכי אמר רב אסי הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח, אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה שלשה, למחר מביא מחצלת ופורס עליהן [פרש"י: שיש בהם טפח. שרוחב של מעגל טפח דבציר מטפח לא הוי אהל, אבל כשרוחב טפח מקרי אהל, נמצא שם אהל עליו מבעוד יום וכשהוא פורס עליו הבגד למחר אינו אלא מוסיף: אי נמי אין ברחבו טפח ואין בין זה לזה שלשה. דאיכא למימר לבוד] מאי טעמא מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי. הנהו דכרי דהוו ליה לרב הונא דיממא בעו טולא ובליליא בעו אוירא. אתא לקמיה דרב. אמר ליה זיל כרוך בודייא ושייר בה טפח [פרש"י: כשתסתלק המחצלת מעליהן לפנות ערב שבת אל תסלקנה כולה משם אלא הוי גולל אותה וכורך מעל הגג, ושייר בה טפח פרוסה דלהוי עליה שם אהל] למחר פשטה ומוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי" עכ"ל:

ובסוגיא דעירובין התיר בפירוש להוסיף על אוהל שיש בו טפח. ויש להקשות לפי פשטות דברי הרי"ף דעשיית אוהל טפח חייב אפילו אם הוא זמני, האיך מותר באופן הזה לעשות אוהל עראי, מדוע אין ההוספה גופה נחשבת עשיית אוהל קבוע שחייב? וצ"ל דכיון דיש כבר אוהל, אין בהוספה משום עשיית אוהל. זאת אומרת, דאפילו לרי"ף החיוב בעשיית אוהל טפח הוי דווקא בעשיית אוהל חדש משום דתיקן אוהל חדש אמנם הוספה על אוהל אינו מן התורה:

אי נמי יש לפרש דלרי"ף חייב על עשיית אוהל טפח דווקא כשבנה גם מחיצות, וכן פירש שו"ת חת"ס (או"ח סי' ע"ב, ע' לקמן סקנ"א). ולפי מהלך זה צריך לפרש את הסוגיא בעירובין דמיירי דווקא כשאין לו מחיצות אמנם כשיש מחיצות חייב (או אסור) לדעת הרי"ף:

אמנם זה אינו, דהא הרי"ף גרס בסוגיא דסיאנא וז"ל: "אלא מעתה אפיק בגלימיה טפח הכי נמי דמחייב, ומשמע דמחייב אפילו בלי מחיצות וכדעת הנוב"י:

אגב, יש להעיר, דהרי"ף ורא"ש השמיטו בין בעירובין בין בשבת האי סוגיא ד"כיפי דארבא" דעירובין קב. ולא ידענא למה:

[נ] **כ"כ** הכלכלת שבת ודבריו בנויים על הפמ"ג (סי' שט"ו סק"ח במ"ז וא"א סק"א), הבאתי דבריהם בסקמ"ז:

[נא] **עיין** בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן ל') וז"ל: "על דבר נשיאת הפאראסאל בשבת והוא כלי העשוי להגן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והאדם נושאו על ראשו והוא מאהיל על ראשו... איסור גמור ואמרתי שאפילו חוששני לאיסור

טל

סקילה" עכ"ל. ודבריו בנויים על דברי הרי"ף הנזכרים בסקמ"ד ואלו הם המשך דברי הנוב"י וז"ל: "מפורש בדברי הרי"ף בטלית כפולה שאם יש בגגה טפח הוה קבע וחייב חטאת ולזה רמזת כשדרשתי כאן איסור הפעראסאל שחוששני מחיוב סקילה. ואמנם לא החלטתי לחלוטין שחייב סקילה רק חוששני כי מי לא יחוש לדברי אבי ההוראה הרי"ף ז"ל" עכ"ל הנוב"י. וכ"פ עה"ש (סי' ש"א ס"ק קי"ג וסי' שט"ו סקי"ב). וע"ע בתפא"י (כלכלת שבת לד:ג):

אמנם ע' שו"ת חתם סופר (א"ח סימן ע"ב) וז"ל: "אומר אני, בודאי לישא פאראסאל בשבת לאו משנת חסידים היא ושומר נפשו ירחק ממנו, אבל מ"מ לפע"ד איננו כמו שחשב הגאון ז"ל, דכל מלאכה דלא אשכחן דכוותה במשכן לא מחייב עליה בשבת" עכ"ל. והתיר החת"ס שם מג' טעמים, חדא דהוי בנין לשעה (ואזיל לשיטתו דס"ל דבנין לשעה לא הוי בנין, עיין לעיל בסקל"ו), שני: "דלא מצינו כיוצא בזה במקדש שיהיה האוהל עובר ממקום למקום ע"י אדם הנושאו בעצמו וראיה ברורה לזה משבת מ"ג ע"ב מת המוטל בחמה באים ב' בני אדם ויושבים בצידו, חם להם מלמטה זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה, חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסין עליהן זה זוקף מטתו ונשמט והולך וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו ונמצאת מחיצה עשויה מאליה ע"ש, ולכאורה ל"ע הרי עושים אהל ממש במחיצת עצמם והאהל נטוי על ראשם והם בעצמם המה דפנות, ועוד שאינם מתטלטלים כלל אלא קבועים במקומם, וע"כ משום דלא מצינו במשכן אהל כי האי גוונא שיהי' אדם מאהיל על עצמו":

וטעם שלישי להתיר כ' שם החת"ס וז"ל: "אין אהל דאורייתא אלא כשמחיצות מגיעות לארץ כמו שהיה במשכן, וכמו שדקדק רש"י וגם הרי"ף בלשונם גבי טלית כפולה וכמ"ש תוס' שם קל"ח ע"א (ד"ה כסא) ע"ש, ובנב"י שם כתב דבמחיצה טפח סגי לשבת, ואומר אני אין הכי נמי אבל ובלבד שתגיע לארץ אפילו לא יהיה רק גבוה טפח, אבל מחיצה תלוי' באויר שאינה עשויה להוסיף עליה כלל ואי אפשר להוסיף ולהמשיכה עד לארץ זה ודאי איננו אהל דאורייתא כלל, וכן משמע הסכמת פרי מגדים ס' שט"ו באשל אברהם סק"ח" עכ"ל החת"ס. (וע' מה שהקשיתי על דבריו לעיל סקל"ו) ומסיק החתם סופר: "וכיון שזכינו לדין שאיננו דאורייתא, א"כ ממילא אפילו אסורא דרבנן ליכא, דהרי טלית כפולה אי אית ביה חוטין שרי' אפילו לכתחלה והכא נמי קרסים ולולאות הוה כחוטין כמ"ש נב"י בעצמו, ועוד הכא עדיף טפי שעשוי ומתוקן מעיקרא לכך והוה כמו כילת חתנים דמקיל ביה הרי"ף ורמב"ם (פכ"ב ה"ל) משום שעשוי מעיקרא לכך וע"כ קרוב לומר שאפילו מדרבנן שרי, וא"כ לכל הפחות מותר לפותחם ע"י גוי ואין להרעיש העולם בשביל זה" עכ"ל החתם סופר. וע' בבית מאיר (סי' שט"ו) שפסק דמותר להשתמש במטריה בשבת. ועכן הכריע הדעת תורה (סי' ש"א סעיף מ'):

ועיין בשו"ת שו"מ (מהד' ג' ח"ב סי' מ"ב) שהכריע כנוב"י. ובברכי יוסף (סי' שט"ו סק"ב) הביא בשם (מחותנו) שו"ת מכתם לדוד (סי' ח') דאסור לנשוא מטריה וכ"ש לפותחם אבל מותר לשאול לנכרי שישאנו להגן עליו:

קבוע על פי שיטה הראשונה הנזכרת בסעיף טו. ויש חולקים דפתיחת מטריה אינו אסור לא מן התורה ולא מדרבנן מעיקר הדין רק שראוי להחמיר בדבר. ונהגו שלא לפתוח ושלא להשתמש במטריה בשבת. אסור לפתוח [נב] שמשיה שבגנה בשבת. וע' לקמן סעיף מב שאר דיני אוהל:

יח. **אין** [נג] בנין וסתירה בכלים. אמנם אסור מן התורה לעשות כלי או להכניס ידית

וע' חז"א (סי' נ"ב סק"ו) וז"ל: "דברי הנו"ב תנינא סי' ל' בפתיחת הפערשאל בשבת אינם מתישבים, דזה ממש דין כסא טרסקל ואין מקום לחלק כאן בין נעשה לאהל ללא נעשה לאהל, ובין עושה גם המחיצות או לא שהרי זה חשוב כתשמיש דלת וזהו טעם היתר... ומה שיש לדון הוא משום תקון מנא כיון דפתיחתו ראוי לשמש בו בכל מקום חשיב תקון מנא טפי מפריסת אהל במקום זה, וגם אוושא מילתא טפי וניכר בו עובדא דחול וגורם פרצה, והרי אסרו כילה מפני שאינם בני תורה, והרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפרצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות" עכ"ל החז"א. ודברים אלו בנויים על דבריו בס"ק הקודם (בספר חזון איש) וז"ל: "ומש"כ אחרונים דלדעת הרי"ף לא מהני חוטין בכילה שיש בגגה טפח תמוה מאד" עכ"ל. אמנם באמת דבריו חולקים על הרא"ש והר"ן והב"י והמג"א והנוב"י וחת"ס ושאר אחרונים כפשטות דברי הרי"ף דס"ל דיש דין אוהל קבוע וחייב עליו אפילו אם עשאו דרך עראי. והאחרונים (מג"א, נוב"י, מ"ב, שו"מ ועוד) חששו לדברי הרי"ף, וגם החת"ס ומהרש"ם החולקים התירו משום טעמים אחרים וכמבואר לעיל:

[נב] **יש** לחקור אם אסור לפתוח שמשיה שהיא כעין גגון על השלחן הנעשה שיכול לפתוח ולסגור תמיד, אמנם בדרך כלל אין סוגרים ופותחים אותו רק פעם אחת להרבה ימים ויותר. ואף שמשיה הזאת אין לה מחיצות נראה דיש לאסור וכמו שאפרש: **ונראה** דאסור אף לדעת החת"ס כיון דאינו מנדנד ולכן עוזבה לנו חדא מהיתרים שלנו ודרכה להשאר פתוח לכמה זמן ולכן אזלא היתר הראשון שלו. ונשאר לנו רק סברא השלישית דאין מחיצותיה מגיעות עד הארץ. אמנם יש עוד צדדים להחמיר כאן דכיון דנשארת לזמן חייב לדעת הפמ"ג והתפא"י (ע' סקמ"ז) וגם שלפעמים הם גדולים ואסורים משום פרוונקי לדעת התוספות:

[נג] **נחלקו** התנאים והאמוראים אם אסור לבנות או לסתור כלי בשבת ויום טוב (ע' ביצה י., יא:, כב. ובשבת קכב: ובעירובין לה.). ומשמעות הגמרא (ביצה י. ובדף כב. ובמכילתין דף קכב:) דפסקינן דאין בנין וסתירה בכלים, וכ"כ רש"י בהרבה מקומות (שבת מז., עד:, קכב:, ובביצה דף יא:). אמנם מקשים הראשונים מהרבה סוגיות הש"ס דמשמע דיש בנין בכלים, דהא רב מחייב המעייל שופתא בקופינא דמרא משום בונה (קב:) ובהרבה מקומות מחייב הגמרא התוקע כלי (ע' דף מז: ובדף קכב: ובדף קלח:). וכן משמע בסוגיא דעירובין (דף לד:), ע"ש בתוספות (ד"ה ואמאי):

ופירש התוספות (מכילתין קב: ד"ה האי) דבדבר שצריך חיזוק ואומנות לתקנו חייב משום בונה אפילו בכלים. ובתוספות (דף עד:) פירש דחייב אם עושה כלי, וכן איתא ברמב"ן (דף מז. ודף קב: ובמלחמות שם) וברשב"א. וע"ע ברמב"ם (פ"י הי"ג) וברז"ה (פרק הבונה). וכ"פ בש"ע סי' רע"ט ס"ז וסי' שי"ד ס"א:

ואיתא במכילתין (דף קכב:): "תנו רבנן דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין אבל לא מחזירין, ושל לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין. בשלמא של לול של תרנגולים, קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע, יש סתירה בקרקע. אלא של שידה ושל תיבה ושל מגדל מאי קסבר? אי קסבר יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים. אמר אביי לעולם קסבר יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים ושניטלו קאמר. אמר לו רבא [שתי תשובות בדבר] חדא דניטלין קתני, ועוד מאי אבל לא מחזירין? אלא אמר רבא קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע". עכ"ל. ופרש"י (ד"ה גזירה שמא יתקע): וז"ל: "בחוזקה בסכין ויתדות, והוה ליה גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש". וכן איתא בדף מז. וז"ל: "תניא מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת. רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רפוי מותר". ומוכח דהתוקע חייב. והרבה ראשונים פסקו דחיובו כאן משום בונה אפילו אם סברינן דאין בנין וסתירה בכלים משום דבנין גמור יש בכלים לכ"ע:

עוד איתא במכילתין (פרק הבונה דף קב:): "המעייל שופתא בקופינא דמרא [פרש"י: שופתא יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל, להדקו שלא יצא] רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש" עכ"ל הגמרא. וע"ש כל הסוגיא. וז"ל רמב"ם (פ"י הי"ג) וז"ל: "המכניס יד הקרדום בתוך העין שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיוצא בו. וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב" עכ"ל. חזינן מדבריו דהמאחד דברים הוי בונה דאורייתא אפילו בכלים. ומדוייק בדבריו דכשאינם מאוחדים יחד אין בנין בכלים. וזה כעין מה שהבאתי לעיל בסק"ב מהירושלמי דהמושיב הקרשים על האדנים הוי מקור למלאכת בונה, אמנם שימת האדנים על הקרקע אינו בונה. ובארתי דכיון דאין האדנים מחוברים לקרקע, אין שימתם נחשב בונה. מיהו כששם את הקרשים עליהם, כיון דעכשיו הוא מחבר שניהם יחד, הוי מלאכת בונה. (וכן פירש האבן האזל את דבריו כדהבאתי לעיל בסק"א.) וע' בשלחן ערוך (סי' שי"ג ס"ט) דהביא את דברי הרמב"ם להלכה:

ועיין בתוספות (פרק הבונה דף קב: ד"ה האי מאן) דהקשה וז"ל: "ואע"ג דקי"ל אין בנין בכלים אור"י דהיינו דווקא בהחזרת בתי תריסין או במנורה של חוליות אבל בנין גמור מיחייב בכלים כמו בקרקע כדאמרי' בס"פ כירה (לעיל דף מז.) גבי מטה של טרסיים אם תקע חייב חטאת ומחזיר קני מנורה חייב חטאת וקרן עגולה ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין" עכ"ל:

ובתחילה חשבתי דדברי תוספות אלו חולקים על דברי עצמם פרק כלל גדול, וז"ל שם: "פי' רש"י דמשום בונה לא מיחייב דאין בנין בכלים ואין נראה דדוקא במחזיר מטה ומנורה של חוליות אמרי' דאין בנין בכלים אבל כשעושה לגמרי כל הכלי מיחייב משום בונה דאמרינן בריש הבונה (לקמן דף קב:) האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה" עכ"ל. דבכלל גדול חילק התוספות בין עושה כלי ובין מתקן כלי, וכאן מפרש שצריך חיזוק ואומנות. והסברא נותנת, דבפרק כלל גדול מפרש דהעושה כלי חייב, ובפ' הבונה מפרש דחיזוק ואומנות הוי תקיעה וחייב משום דמאחד דברים (כמו דמצאנו ברמב"ם דהמאחד דברים חייב משום בונה, ועיין בסק"א). אחר כך מצאתי בב"י ובגר"א (בסי' שי"ד) שפירשו לדברי

תוספות פרק הבונה מפרשים דבריו בכלל גדול. זאת אומרת, דשצריך חיזוק ואומנות זה נקרא עושה כלי וחייב משום בונה וכ"ש דאם עושה כלי מהתחלה דחייב משום בונה:

לקרדום או [נד] לסכין או לתקן כלי בדרך

ובעין דברי תוספות מצאנו ברשב"א ורמב"ן. וז"ל הרמב"ן (בדף קב:): "כי אמרינן אין בנין בכלים... הני מילי בכלי שנתפרק... אבל הכא עושה כלי או מתקן כלי מתחילתו אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אבל עושה כלי מיקרי ואפשר לפי דבר זו שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מחייב עליה משום בונה דהוו"ל כעושה כלי מתחילתו שהרי משעה שנתפרק ואין ההדיוט יכול להחזירו בטל מתורת כלי":

וז"ל הרשב"א (ריש פרק הבונה): "איכא למידק והא אין בנין בכלים כדאמרינן ב... בילה ויש מפרשים דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים ה"מ בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות וכדשרו ב"ה לזקוף את המנורה ביום טוב אבל לעשות כלי לכתחילה אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי. ובזה ניחא לי הא דאמרינן לעיל בפ' המצניע דמגבן חייב משום בונה ואם אין בנין בכלים האיך אפשר שיש בנין באוכלין אלא שהעושה דבר מתחילתו חייב משום עושה כלי הוא הבונה. ולפ"ז כ' הרמב"ן דאפשר שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מחייב משום בונה דהו"ל כעושה כלי מתחלתו שהרי משעה שנתפרק ואין ההדיוט יכול להחזירה בטל מתורת כלי" עכ"ל הרשב"א. וכן מצאנו בחד' רמב"ן (ר"פ הבונה ובדף מז.). (ועיין במלחמת פירש הרמב"ן מהלך אחר לבאר הסוגיא. ונראה דשם כתב דבריו רק לפרש שיטת הרי"ף, מיהו הוא עצמו ס"ל כמו שכ' בחדושיו. שוב מצאתי מפורש שם כן בדבריו.) וכן מצאנו שיטה זו בר"ן (סוף פרק כירה). ומבואר במאמר מרדכי (סי' שי"ג סקי"א) ובחיי אדם (ריש כלל ל"ט אות ז') דפסקו כשיטה זו להלכה:

ובאמת, אחרי עיון נראה דיש הבדל בין מהלכו של תוספות ובין מהלכו של הרמב"ן ודעימיה (רשב"א ור"ן ועוד), והוא דלדעת הרמב"ן היא דבעשיית כלי אין לך בנין גדול מזה. ומדוייק בדבריו דעצם מלאכת בונה הוי הכלי או החפץ הנעשה על ידי האיחוד. ולכן נראה דלדעתם אין בתיקון של כלי משום מלאכה בונה למאן דאמר אין בנין וסתירה בכלים. מיהו לדעת תוספות אם יש חיזוק ואומנות חייב בהוספה על כלי. ולכן נראה דלתוספות עיקר מלאכת בונה הוי האיחוד לא העשייה, ואיחוד של כלי בכלי הוי בנין. ועוד נ"מ יוצא במחלוקת זה לגבי סותר בכלים, דלדעת הרמב"ן ודעימיה אין סתירה בכלים אלא אם כן סותר את הכלי לגמרי, ולכן לא הקשו מדוע מותר לשבור את החבית, הא אסור לסתור כלי בשבת. והפירוש משום דלדעתו אינו אסור אלא כשסותר כל הכלי לגמרי ואינו ראוי עוד לשימוש. משא"כ לדעת התוספות אסור לשבור את הכלי במקצת ולכן ס"ל דאסור לשבור כלי שלם משום סותר, (וע"ע בענין זה במלאכת סותר סקל"ד. וע"ע מש"כ בשו"ת אגרות משה סי' קכ"ב שכתב כעין מש"כ):

ויש לחקור בדברי תוס' דכשכתב דצריך חיזוק ואומנות האם כוונתו דצריך שניהם, גם חיזוק וגם אומנות, כדי להחשיבו מלאכה, וכפשטות דבריו. או האם מספיק לחייבו אפילו בדבר שצריך חיזוק ואינו דבר של אומנות או דבר שיש בו אומנות ואינו צריך חיזוק. וכפירוש שני נראה מציורים שלו, דגבי מטה של טרסיים אם תקע חייב חטאת, ושם אין צורך אומנות רק חיזוק. וכן המחזיר קני מנורה שחייב חטאת. ואולי כל מעשים אלו נחשבים מעשה אומנות. וא"כ הדרא לפשטות דברי התוספות דצריכים שניהם, חיזוק ואומנות לחייב:

ונראה דיוצא נ"מ לגבי הדבגה, דהוי מעשה חיזוק ואינו מעשה אומנות. אמנם אם אומנות לאו דווקא, או הוי רק היכא תימצא שנחשב מספיק תקוע, המדביק בשבת חייב. משא"כ אם אומנות היא הגדרת המלאכה, אז המדביק בשבת פטור. וע' בט"ז (סי' שי"ג סק"ז) ובמג"א ובמאמר מרדכי מש"כ בענין המדביק באופן תקוע בשבת. ואבאר יותר מזה בסקס"ד:

עוד יש להעיר, דאף דהרמב"ם ג"כ מודה דיש בנין וסתירה בכלים, לפי דבריו העיקר הוא איחוד דברים וכמו שפירשתי לעיל בסק"א, ולא עשיית דבר חדש ודלא ברמב"ן ותוספות שניהם פירשו שהעיקר הוא עשיית חפץ חדש:

אמנם דעת רש"י (שבת מז., עד:, קכב:, וביצה דף יא:) דאין בנין וסתירה בכלים כלל. וכ"מ ברש"י עירובין (דף קב:) וז"ל: "וקא סבר יש בנין בכלי" עכ"ל. מיהו ס"ל דיש ציורים מסויימים דחייב משום מכה בפטיש, (עיין ברש"י מכילתין דף מז. וקכב: וביצה יא:). ולא ביאר רש"י במפורש איך מפרש דברי רב (בדף קב:) דמחייב המעייל שופתא בקופינא דמרא משום בונה. ונראה דס"ל לרש"י דרב סובר דיש בנין בכלים, וכן פירש בגר"א (ברסי' שי"ד) את שיטת רש"י. (אמנם בדף מז. משמע מרש"י דרב ג"כ ס"ל דאין בנין וסתירה בכלים. ויש לדחות.):

ועיין בסוגיא (דף קלח:) וז"ל: תניא כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה, שתים אסור. רב אמר אפילו חד נמי אסור, גזירה שמא יתקע" ואיתא שם ברש"י: "כשמחבר לה הרגל יתקענה בחוזק והוי בונה" ודבריו סותרים מה שכ' בשאר מקומות דאין בנין כלים. ונראה דתנור נחשב מחובר לקרקע ולא כלי:

ועיין בירושלמי ר"פ הבונה וז"ל: "קני מנורה למה הוא חייב רבי אבהו בשם רבי יוחנן ורב הונה תריהון אמרין משום בונה" ומשמע דלא כרש"י. ובאמת שיטת הירושלמי בהרבה מקומות דיש בנין בכלים:

ויש להעיר על הירושלמי מהא דאיתא שם (בירושלמי מכילתין פ"ז ה"ב מלאכת צובע) וז"ל: "ההן דעבד מלין ערסוון לאורך משום מסיך לרוחב משום אורג קנקלטון משום עושה בתים כד מקטע משום מחתך גמר מלאכתו משום מכה בפטיש" עכ"ל הירושלמי. ויש להקשות מדוע אינו חייב משום בונה? וצע"ג. ואין לומר משום דאין בנין בכלים, דמוכח בכמה מקומות בירושלמי דס"ל דיש בנין בכלים:

וכדעת רש"י (דלהלכה אין בנין בכלים כלל) מצאנו ג"כ ביראים (הבאתי דבריו לקמן בסקנ"ח), ובהגהות מיימונית רפכ"ג. וכן איתא בר"ן (סוף פרק כירה), וכן ס"ל לרי"ף על פי באורו של רמב"ן במלחמת (פרק הבונה), וכן משמע בריטב"א (החדשות דף מז.). ובמלחמת שם פירש דרב ושמואל ס"ל דיש בנין וסתירה בכלים ואין דבריהם להלכה. ויראים פירש בהיפך דשניהם סוברים אין בנין וסתירה בכלים. ובר"ח ור' האי גאון (מובא ברשב"א ר"פ הבונה) פ' דנחלקו רב ושמואל אם יש בנין וסתירה בכלים. וכן פירש הגר"א (ברסי' שי"ד) את שיטת רש"י. ואף דבדרך כלל הלכתא כרב באיסורא והוי לן לפסוק כרב דיש בנין בכלים, כאן פסק רש"י כרבא ריש פרק כל הכלים משום דהלכתא כבתראי:

והיראים יש לו שיטה מחודשת בפירוש דברי רב, דרב פוטר המעייל שופתא בקופינא דמרא. וז"ל היראים: "ולא אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר דהא אין סתירה ובנין בכלים ולא אמרינן משום בונה אלא להסירו מטעם מכה בפטיש [שהוא] לאחר בנין שלעולם בחסרון בנין לא תהיה מלאכת מכה בפטיש פי' בקולר משום בונה אין בו אלא טעם בונה ומאותו בונה אין חיוב דאין בנין בכלים וכל הסוגיא נוח לפרשה אחר פירוש זו" עכ"ל:

[נד] **איתא** באור זרוע (הל' שבת סי' ע"ח) וז"ל: "הלכך האי סכין

חיזוק ואומנות. וחייב בין שתקע במסמר בין שתקע [נה] בעץ עצמו עד שנתאחד. ונחלקו הראשונים אם חיובו משום בונה או משום [נו] מכה בפטיש. ולרמב"ם חייב משום בונה דווקא כשמאחד ב' דברים יחד. ויש מי שאומר [נז] דאין בנין בכלים כשמאחד שני כלים יחד, אמנם העושה כלי מחדש הוי בנין. ויש חולקים על כל הנ"ל וסוברים דאין בנין וסתירה בכלים כלל ופוטרים [נח] המכנים יד לקרדום. השובר [נט] מקל לעשות ממנו ידית איסורו רק מדרבנן דהוי עשיית כלי על ידי שינוי:

יט. **ולרמב"ם** המכה בפטיש לעשות כלי מעשת כמו שצווה רחמנא לעשות את המנורה חייב בכל הכאה והכאה משום מכה בפטיש, עיין מש"כ במלאכת מכה בפטיש סעיף א'. אמנם יש ראשונים הסוברים שבכה"ג חייב משום בונה, ויש מחייבים רק כשגומר את עשיית הפעולה ומשום מכה בפטיש:

שנפלה ברזלא חוץ לקתא אסור לאהדורה בשבת אפילו אינו מהדקה ומחזיקה לגמרי הואיל שדרכה של סכין להדקה ולהחזיקה בקביעות אפילוה היכא שהחזירה ולא החזיקה והדקה פטור אבל אסור אבל דבר שאין דרך לקובעו בחוזק אלא רפוי ודרך לפורקו תמיד כמו מטה של טרסיים ומטה גלילתא לכתחילה מותר לאהדורה ביו"ט וה"ה בשבת":

[נה] **כ"ב** רמב"ם (בפ"י הי"ג). ומדוייק בדבריו דחייב אפילו אם תקעו בלא מסמרים. אמנם משמע מרש"י (בדף קכב: ובדף מז:) דחייב דווקא אם תקעו במסמרים, וכ"כ האור זרוע (הל' שבת סי' ע"ח). וז"ל האור זרוע: "אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים... ומיהו אין מחזירין דרבנן גזרו שמא יתקע בחזקה בסיכין ויתדות והו"ל גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש הלכך הלכה כרבא דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים הלכך כל כלי העשוי להתפרק ואינו עשוי לתקוע בכח נוטלין ומחזירין... אבל היכא שעשוי לתקוע בכח נוטלין אבל לא מחזירין גזירה שמא יתקע בכח ויתחייב חטאת משום מכה בפטיש. וביום טוב אפילו להחזיר שרי ולא גזרינן שמא יתקע כגון בדבר שהוא נרכי רבים ושיך בו שמחת יום טוב כדתנן פ"ק דביצה בש"א אין מסלקין את התריסין ביו"ט":

מיהו ע' ברש"י (דף קלח.) וז"ל: "וכסא גלין נמי גזרה שמא יתקע בחוזק" עכ"ל. וכן איתא בדבריו בדף קלח: (ד"ה שמא יתקע) וז"ל: "כשמחבר לה הרגל יתקענה בחוזק". ומשמע מדבריו דחייב אפילו בלא מסמרים. וגם הסברא מוכיחה דאין גזירת הכתוב לחייב דווקא במסמרים, אלא אורחא דמילתא נקט רש"י והאור זרוע:

[נו] **כ"ב** רש"י (בדף מז. ובדף קכב:) ובשאר מקומות וכן באור זרוע (הל' שבת סי' ע"ח) הנ"ל סקנ"ד:

[נז] **עיין** בבעל המאור (פרק הבונה) באור אחר בבנין בכלים וז"ל: "ואנן כך קבלנו כי אמרינן אין בנין בכלים ה"מ בב' כלים זה על גבי זה כגון שידה תיבה ומגדל... שדרך בנ"א לעשותם תחתיים שניים ושלישים וכן זקיפת המנורה ביו"ט... במנורה של חוליות שפעמים מחברים ב' קטנות ועושין מהן אחת גדולה אבל בכלי אחד ד"ה יש בנין כרב דאמר חייב משום בונה [בעייל שופתא בקופינא] וע"כ לא פליג עליה שמואל ואמר שאין דרך בנין בכך אלא בשופתא דקופינא שהוא דבר מועט אבל בעשיית כולו או רובו בדרך בנין שישים נסר ע"ג נסר או כיו"ב ד"ה יש בה משום בנין":

[נח] **ז"ל** הספר יראים: "והא דאמרינן בהבונה (קב:) עייל שופתא בקופינא דמרה רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש אלמא סבירא ליה לרב יש בנין בכלים ואם יש בנין יש סתירה דחדא טעמא הוא כדאמרינן בכל הכלים (קכב:) וא"כ קשיא דרב אדרב הא לא קשיא דבהבונה הכי פירושו רב אמר משום בונה פי' מרה זאת מחוסרת בנין בחסרון שופתא הלכך אין בו איסור מכה בפטיש שאינו נקרא מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין שהכאת פטיש הוא לאחר גמר בנין ולא אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר דהא אין סתירה ובנין בכלים ולא אמרינן משום בונה אלא להסירו מטעם מכה בפטיש (שהוא) לאחר בנין שלעולם בחסרון בנין לא תהיה מלאכת מכה בפטיש פי' בקולר משום בונה אין בו אלא טעם בונה ומאותו בונה אין חיוב דאין בנין בכלים וכל הסוגיא נוח לפרשה אחר פירוש זו". פירוש לפירושו דנחלקו רב ושמואל בהגדרת מלאכת בונה ומכה בפטיש. ולרב (וכוותיה פוסק היראים) בונה הוא גמר עשיית החפץ ומכה בפטיש הוא דלאחר גמר עשיית הכלי מוסיפים דברים ליופי וכדומה:

אמנם מרש"י מסכת ביצה (שם דף יא:) מוכח דחולק על באור של היראים במלאכות בונה ומכה בפטיש וז"ל: "אין איסור בנין וסתירה בכלים אלא בבתים דנחייב בבנין כל דהו. והעושה כלי או גומרו ביום טוב או בשבת משום מכה בפטיש הוא דמחייב שהוא חיוב לכל גמר מלאכה... אבל בנין וסתירה לא שייך בהו לאחיובי בסלוק וחזרה, דהא דתנן (שבת קב:) הבונה כל שהוא בבתים תנן" עכ"ל. ומוכח בדבריו דאין חילוק איכותי בין בונה ומכה בפטיש, אלא דבונה הוא עשיית החפץ, ומכה בפטיש הוא גמרו. ויכול להיות שניהם בבת אחת:

ועיין ברשב"א (פרק הבונה) דמפרש מח' רב ושמואל באופן אחר וז"ל: "והא דפליג הכא שמואל ואמר משום מכה בפטיש משום דס"ל דבדבר מועט כזה ליכא בנין אלא משום גמר מלאכה דהיינו מכה בפטיש":

ופירוש אחר מצאנו בר"ח שכ' וכן נקב בלול נמי כיון שמשום אויר הוא לבנין דמו ותולדת בנין הוא ושמואל סבר נקב לפתוח פה ככלי דמי שהוא סוף מלאכה:

[נט] **תניא** במסכת ביצה (דף לג:) וז"ל: "מטלטלין עצי בשמים להריח בהן... ולא יקטמנו להריח בו ואם קטמו פטור אבל אסור. לחצוץ בו שניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת... מתקיף לה רב אחא בר יעקב בקשין אמאי לא? מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? ועוד הא רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרוייהו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפסח ויהיב לן אלותא אלותא [פרש"י: מקלות גדולות] אף על גב דחזיא לקתא דנרגי וחציני? לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן דתניא רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושוין שלא יקטמנו, ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת חייב חטאת, במזיד ביום טוב סופג את הארבעים דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות [פרש"י: דקטימה תקון כלאחר יד הוא ולא תקון מעליא הוא אלא אם כן מחתכו וממחקו בסכין, והשתא קא מהדר לתרוצי... והא דרב יהודה דמפסח להריח כרבנן דאמרי בקוטם לכלי פטור אבל אסור הכא להריח מותר לכתחילה]" עכ"ל. ואף דרש"י ביאר הסוגיא משום

כ. **עוד** נחלקו הפוסקים אם העושה כלי [ס] מאדמה כגון תנור וחבית חייב משום תולדת בונה. גם נחלקו הפוסקים אם העושה כלי על ידי [סא] אריגה או על ידי מלאכה אחרת חייב משום בונה או שאין בונה בציור שחייב משום מלאכה אחרת:

כא. **אם** הקולע פתילה והסותרו חייב משום בונה וסותר, ע' מש"כ במלאכת טווה סקט"ז:

כב. **כלי** שנתפרק שדרכו לתקנו באופן שיהיה חייב, אסור [סב] להחזיר את הפרקים בשבת ואפילו דרך רפוי. כלי שלפעמים

מכה בפטיש, אזיל לשיטתו (ע' לעיל סקנ"ג) דאין בנין וסתירה בכלים כלל ולכן חייב בכולם משום מכה בפטיש. אמנם לדעת הפוסקים הסוברים דיש בנין גמור בכלים, אסור משום בונה:

[ס] **לגבי** עשיית כלי חרס, ע' רמב"ס (פ"י הי"ג) וז"ל: "וכן העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שישרפו הרי זה תולדת בונה וחייב" עכ"ל. ומקורו מהא דמכילתין (דף עד:): "אמר רבא האי מאן דעביד חביתא חייב משום שבע חטאות, תנורא חייב משום שמונה חטאות" עכ"ל. ובר"ח שם ג"כ מחייב משום בונה, וכ"פ שם הריטב"א. אמנם ע' ברש"י (בדף עד:) וז"ל: "ומשום בונה ליכא לחיוביה לא בחבית ולא בתנור ולא בכוורת, דאין בנין בכלים" עכ"ל. ורש"י אזיל לשיטתו דאין בנין וסתירה בכלים כלל:

אמנם עיין רמב"ן (בדף קב: בסוף דבריו) וז"ל: "ולפי מה שכתבתי הא דאמרינן דמאן דעביד חלתא חייב י"ג חטאות, חד מינייהו משום בונה וכך אמרו בירושלמי" עכ"ל. ומשמע מדבריו דדווקא חלתא דהיא של הנעשה מקנים חייב משום בונה, אבל לא חבית ולא תנור הנעשים מאדמה או טיט. וכן מדוייק ברשב"א ובערוך (ערך חלתא). ומדוייק דאף דסובר דהעושה כלי בשבת חייב משום בונה אין בעשיית כלי אדמה משום בונה. וכן משמע בערוך (ערך חלתא) וז"ל: "וכשכופף הקנים למעלה לארוג קירותיה בונה הוא וגמר מלאכה שישבר קרומיות היוצאים משום מכה בפטיש" עכ"ל הערוך:

ובבאור הענין מדוע חייב משום בונה דווקא בחלתא ולא בכלי אדמה, נראה דבונה הוי דווקא איחוד דברים וכמו שבארתי לעיל (בסק"א) בדעת הרמב"ס. אמנם עשיית כלי אדמה אינו נחשב עשייה של איחוד דברים:

[סא] **עיין** בריטב"א החדשות (לדף עד:) דס"ל דבחביתא חייב משום בונה משום דהוי עשיית כלי, מיהו בחלתא ליכא למיחשב בונה כיון דחשיב אורג. ומבואר דבריו על פי דברי התוס' רי"ד (דף עד:) וז"ל: "ודאי אין לומר משום בונה שארוגתו הוא בנינו וכיון דמחשב אורג לא מצינן למיחשב בונה". אמנם בר"ח שם על הסוגיא מחייב משום בונה:

ויש להביא ראיה לשיטת התוספות רי"ד וריטב"א מהא דאיתא בירושלמי (מכילתין פ"ז ה"ב מלאכת צובע) וז"ל: "ההן דעבד מלין ערסוון לאורך משום מסיך לרוחב משום אורג קנקלטון משום עושה בתים כד מקטע משום מחתך גמר מלאכתו משום מכה בפטיש" עכ"ל הירושלמי. ויש להקשות מדוע אינו חייב משום בונה? ונראה דכיון דכל הציורים חייבים כבר משום מלאכה אחרת אין לחייבו משום בונה:

אגב, עיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ו' ד"ה וצריך לומר) וז"ל: "בבגד ושק... ליכא משום בנין וסתירה אלא משום תופר וקורע... דרק בכלי עץ וחרס ומתכות וזכוכית וכדומה... יש סתירה" עכ"ל האגרות משה. ומשמע דאין בנין בדברים רכים אלא בדברים קשים, נ"ל דכוונתו לחלק בין כלי הנעשה מקנים דיש בו משום בונה כמפורש בערוך (ערך חלתא) וברמב"ן (בדף קב: בסוף דבריו) ורשב"א (שם):

אמנם משמע בריטב"א ותוס' רי"ד הנ"ל שיש בונה בדברים רכים כיון שחילקו באופן אחר. ועיין ברא"ב"ד (פ"ט הט"ו) וז"ל: "א"א איני מכיר טויה בעשיית הלבדין... ונראה יותר שהוא כמגבן שהוא תולדת בונה". חזינן דס"ל דיש בונה בחומר רך:

[סב] **איתא** במכילתין (דף מז.): "לוי בר שמואל אשכחינהו לרבי אבא ולרב הונא בר חייא דהוו קיימי אפיתחא דבי רב הונא. אמר להו מהו להחזיר מטה של טרסיים בשבת. אמרו ליה שפיר דמי (ומוכח בסוף הסוגיא דמיירי דבנו את המטה דרך רפוי). אתא לקמיה דרב יהודה אמר הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת. מיתיבי המחזיר קנה מנורה בשבת חייב חטאת, קנה סיידין לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. רבי סימאי אומר קרן עגולה חייב קרן פשוטה פטור. אינהו (ר' אבא ורב הונא בר חייא) דאמור כי האי תנא [פרש"י: כר' שמעון דמתיר לכתחלה] דתניא מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס [פרש"י: עץ קטן כמין דף שתוקעין בקשת... שעליו מושך החץ. עכ"ל. וע' ר' פרחיה דפירש באופן אחר מרש"י. ודע דמלת "סקיבס" נובע ממלה לטינית לקשת] לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת. רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רפוי מותר. בי רב חמא הוה מטה גלליתא [פרש"י: והוא כעין של טרסיים] הוה מהדרי לה ביומא טבא. אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא מאי דעתיך, בנין מן הצד [פרש"י: מפני שאינה תקועה ומהדקה בחוזק קרי לה מן הצד כלומר על ידי שינוי] הוא, נהי דאיסורא דאורייתא ליכא, איסורא דרבנן מיהא איכא? אמר ליה אנא כרבן שמעון בן גמליאל סבירא לי דאמר אם היה רפוי מותר" עכ"ל הסוגיא:

ומצאנו בראשונים שלשה מהלכים עיקרים בסוגיא:

א. מה דנראה מדברי רש"י דנחלקו ר' אבא ורב הונא בר חייא עם רב ושמואל אם החזרת מטה של טרסיים מותר או חייב, דלדעת ר' אבא ורב הונא בר חייא מותר לעשות כלי דרך רפוי ולדעת רב ושמואל חייב משום מכה בפטיש. והקשה הגמרא על ר' אבא ורב הונא בר חייא מהברייתא דהא קני מנורה ג"כ הוי ברפוי ואפילו הכי חייב. ומתרצת הגמרא דהם סוברים כרשב"ג דמתיר לכתחילה ברפוי אפילו באופן שאם תקעו חייב, וכ"ש באופן שאין הדרך כלל לתקעו כמו במטה של טרסיים:

יוצא לדעת רש"י דהברייתא דקנה מנורה אינה להלכה משום דאנו פסקינן כרשב"ג החולק על ברייתא זו. אמנם מברייתא חזינן יסוד דקנה סיידים אסור רק מדרבנן משום "שאין זה גמרו שהרי צריך לחזור ולפרקו תמיד". ולכן נראה דבאופן שאין איסורו אלא מדרבנן (למשל משום דאינו תקוע) מותר לכתחילה לתקנו אם הוא "צריך לחזור ולפרקו תמיד" דאם נחת מחיוב לפטור, כ"ש שנחת מאסור דרבנן להיות מותר לכתחילה אף דהוי מהודק:

ב. שיטת תוספות (ד"ה רשב"ג) דנחלקו ר' אבא ורב הונא בר חייא עם ר' יהודה אם גזרינן מדרבנן לעשות מטה של טרסיים ברפוי אטו תקוע. והביאו ר' אבא ורב הונא בר חייא סמך לשיטתם מרשב"ג דמותר לעשותו ברפוי. ולדעת תוספות כל הברייתא של קנה מנורה הוי להלכה, דלא מצאנו שנחלקו האמוראים במח' התנאים. ולכן קנה

סיידים וקרן פשוטה אסור מדרבנן משום שהם מהודקים, וברפוי מותר לכתחילה כדעת רשב"ג. (אמנם ע' לקמן דלדעת התוספות בציור שחוששים שמא יתקע, אסור מדרבנן אפילו ברפוי גזירה שמא יתקע.):

ג. שיטת הרמב"ן כמו רש"י דנחלקו ר' אבא ורב הונא בר חייא עם רב ושמואל אם החזרת מטה של טרסיים מותר או חייב. אמנם לדעת הרמב"ן הקושיא על ר' אבא ורב הונא בר חייא הוי מהא דאיתא בברייתא דגזרו בקנה סיידים משום דלדעתם אין לגזור בקנה סיידים כיון דרפויים הם. ומתרצים ר' אבא ורב הונא בר חייא שכיון שאין חזרת מטה של טרסיים גמר מלאכתם אלא אם כן תקעם, אסור מדרבנן רק במהודק ולא ברפוי, ואינהו איירי ברפוי וכרשב"ג דהתיר. אמנם ת"ק של רשב"ג וכן הברייתא של קנה מנורה ס"ל דאפילו ברפוי אסור גזירה משום תקוע:

חזינן מהסוגיא דר' אבא ורב הונא בר חייא ורבא פסקו כרשב"ג דמותר להחזיר מטה של פרקים בדרך רפוי. אמנם יש להעיר מהא דמסיק רבא עצמו (ר"פ כל הכלים דף קכב:) דאסור להחזיר דלת של תיבה גזירה שמא יתקע, ואינו מחלק בין דרך רפוי לבין דרך מהודק:

ונראה דנחלקו הראשונים בתירוץ קושיא זו. עיין הגהות אשרי (סוף פרק כירה סי' כ"ג) וז"ל: "לפי מה שמפרש ר"ש פרק במה טומנין צ"ל דווקא בדבר שאין דרכו לתקוע מותר אם היה רפוי" עכ"ל. ודבריו מדוייקים בתוספות (דף מח. ד"ה הא) דמשמע דאסור לעשות שום מעשה אפילו ברפוי אם יכול לשכוח ולגמור באופן שחייב. ומבואר בדבריהם דאין הדרך לתקוע מטה של טרסיים ולכן התיר ר' אבא. וצ"ל לדבריהם דגם במלבנות המטה ובכרעות המטה ובלווחים של סקיבס כולם איירי באין דרכם לתקוע, דאל"כ מדוע התיר רשב"ג להחזירם. וצ"ל דאף דבברייתא איתא דהתוקעם חייב, אין הדרך לתקעם:

אמנם עיין בחזו"א (סי' נ' אות י') וז"ל: "מבואר... דבין תקע לרפוי איכא אמצעי דהיינו רפוי ואינו רפוי ר"ל מהודק אבל לא בחוזק גמור... אלא דת"ק איירי בלא תקע בין מהודק בין רפוי ואתא רשב"ג למימר דברפוי מותר, אבל המהודק מודה רשב"ג דאסור, ובזה ניחא הא דאמרו לק' קכב: דאין מחזירין גזירה שמא יתקע... והכא מסקינן כרשב"ג דלא גזרינן שמא יתקע, אלא הכא ברפוי והתם במהודק" עכ"ל החזו"א. ובמה שדייק מהגמרא דיש ג' שלבים ובמהודק מודה רשב"ג דאסור, מצאנו הרבה ראשונים הסוברים כוותיה. אמנם במה שכ' בחזו"א דלכן אין להקשות מסוגיא דף קכב: דשם איירי במהודק, ויוצא מדבריו דברפוי מותר אפילו בדרכו לתקעו, וכן פסק החזו"א לקמן שם ודלא כהגהות אשרי ותוספות, לא מצאתי כן בראשונים. אלא יותר נראה לפרש דהראשונים דייקו מדוע רשב"ג חידש דבריו דווקא במלבנות המטה וכיו"ב שהם דברים שאין דרכו לתקוע. ולכן נראה דס"ל דבדבר שדרכו לתקוע, אסור אפילו ברפוי, וכאן התירו לתקנו ברפוי רק בדבר שאין דרכו לתקוע. ולכן אין כאן קושיא מסוגיא דידן לסוגיא דף קכב:. ולכן אינו מוכח דראשונים המפרשים דיש ג' שלבים כאן חולקים על הגהות אשרי:

ולרמב"ם (פכ"ב הלכות כ"ה וכ"ו) נראה דיש לו שיטה אחרת בסוגין וז"ל: "התוקע חייב משום בונה... ציר העליון שנשמט אסור להחזירו בכל מקום גזירה שמא יתקע. אין מחזירין מנורה של חליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה, ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. ואם היה רפוי מותר להחזירו" עכ"ל. ומשמע מדבריו דאסור מדרבנן להחזיר מנורה של חליות וכסא ושלחן מפוצל אם הם מהודקים משום שנראה כבונה אף שאין בו גזירה שמא יתקע. ויוצא מדבריו דמהודק אסור אפילו באופן שלא שייך שיתקע, דהא בציורים אלו (בדף מז. ובדף קכב:) אסור שמא יתקע. ויש להעיר דלרמב"ם אסרינן מהודק כשאין דרכו להיות תקוע משום שנראה כבונה:

ועיין טור (סי' שי"ג) דהביא סוגיא זו להלכה וז"ל: "מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היה רפויה מותר לכתחלה וראיתי כתוב על שם הר"ם מרוטנבורג דה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו אא"כ יהא רפוי ונרא' דכוס אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין" עכ"ל. ודברי המהר"ם מצאנו בשו"ת תשב"ץ (סי' ל"ו) וז"ל: "ואומר (מהר"ם) שאותן כוסות שעושין על ידי פרקים שנוטלין אותם מן הרגל ומחזירין אותם בדוחק, אסור בין לפרקן בין להחזיר בשבת. ואם רפויין הן מותר לפרקן ולהחזיר בשבת" עכ"ל:

ועיין בב"י (סי' שי"ג) וז"ל: "ונראה מדבריו שם דהא דאמרינן אם היה רפוי מותר היינו לומר שהוא עשוי להיות רפוי ומשום הכי שרי אבל אם הוא עשוי להיות מיהדק אע"פ שעכשיו כשמחזירו מניחו רפוי אסור וכן נראה ממה שאמר רבינו בסמוך גבי כוס של פרקים שמותר להחזירו לפי שאין דרך להדקו דמשמע הא אם היה דרך להדקו אסור להחזירו אפילו מניחו רפוי וכן נראה מדברי הגהת אשיר"י שם (סי' כג). וכן כתוב בכל בו (סי' לא דף כו. בדפי הספר) בשם הראב"ד דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנועע בתוך החור מותר להכניסן בחורן שאין לגזור שמא יתקע אלא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק" עכ"ל:

וכוונת הב"י לדייק מדלא כתב הטור: "מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם החזירה ברפיון מותר" או "ומותר להחזירה ברפיון" אלא כתב: "ואם היה רפויה מותר לכתחלה" דמשמע דהמטה היתה רפויה כבר מותר ובלאו הכי אסור. ופירש ב"י הטעם דאם דרכה להיות מהודק נכלל באיסור. והשווה את זה למה דאיתא בכל בו דמותר רק בדבר שאין דרכו של בני אדם להקפיד על הידוקו. אבל בדבר שדרכו של בני אדם להדקו אסור:

ומקור הטור והכל בו להחמיר הוא מלשון הברייתא דתניא: "רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רפוי מותר" עכ"ל. ולא כתב: "רשב"ג מתיר אם החזירם ברפיון". משמע דאם היו כבר רפויים בפעם הקודם, רק אז מתיר רשב"ג. וממילא דייקו הטור וכל בו דהתיר רשב"ג רק כשדרכו להיות רפוי ולא באופן אחר:

אמנם עיין בחזו"א (הנ"ל, סי' נ' סק"י בד"ה וב"י) דחולק על הב"י דמותר רק בדבר שאין דרכו ליהדק. וכתב על זה החזו"א וז"ל: "וזה תמוה מאד דאדרבה הטור מתיר בכוס אפילו מהודק כיון דאין דרכו להדקו בחוזק שהוא תקוע. אבל רפוי לעולם מותר... וכן דברי הכלבו מתפרשין לקולא" עכ"ל החזו"א. וכוונת החזו"א לפרש דברי הטור דס"ל דיש ג' שלבים, רפוי, מהודק, ותקוע, ובתקוע חייב, ומהודק אסור גזירה משום תקוע, וברפוי מותר לכתחילה ולא גזרינן משום תקוע. (ודבריו מתנגדים למשמעות תוספות והגהות אשרי סו"פ פרק כירה דאוסר ברפוי גזירה משום תקוע אפילו לרשב"ג.). ובדבר שאין דרכו לתקוע מותר אפילו במהודק. ולפי החזו"א כוונת הטור דאין דרכו להדק כל כך הוי משום דבדבר שאין דרכו לתקוע אין לגזור אפילו במהודק:

ועיין בסמ"ג וז"ל: "מטה של תרסיים לא יתקע ואם תקע חייב חטאת שיש בניין בכלים ודווקא במקום שצריך גבורה ואומנות יש בניין וסתירה בכלים אבל לא במקום שאין צריך גבורה ואומנות דהא תניא דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע וכן מוכיח גבי החזרת תריסים ומנורה של חוליות שמתיר במסכת ביצה. ובשבת אמרינן שהיו עושים האמוראים מעשה כרשב"ג דאמר אם היה רפוי מותר" עכ"ל הסמ"ג. ומדוייק בדבריו דכשאין גבורה ואומנות מותר לכתחילה וכדעת החזון איש:

ועיין בהגהות אשרי דמפרש דכיש חשש שיתקע, אסור אפילו ברפוי. ועל כרחך דסוגיא מז. מיירי כשאין חשש שיתקע. וא״כ מדוע גזרינן. וצ״ל דכשדרכו לתקוע, אסור אפילו ברפוי, וסוגיא מז. מיירי כשאין דרכו לתקוע, ובזה מותר ברפוי. ובב״י מדמה שמדוייק גם ברמב״ם וכלבו וראב״ד כך. אמנם רמב״ן ור״ן משמע דס״ל דרך אחרת לתרץ את הסוגיות, והוא דברפוי לא גזרו בכלל לדעת רשב״ג, ורק במהודק חיישינן שמא יתקע:

ובדעת הב״י בבאור המח׳ שבין המהר״ס והטור נראה שנחלקו מהו ההגדרה של מהודק, דלדעת המהר״ס הוי דאינו מנענע, ולכן כוס אסור (כעין שיטת הראב״ד לשיטת הב״י) ודעת הטור דתלוי באם יכול להסירו בקלות:

אמנם באמת יש לפרש מחלוקת הטור ומהר״ס באופנים אחרים, ע׳ מח׳ הגר״ז והמ״ב (אבאר דבריהם לקמן). ועיין במאמר מרדכי ובגר״ז שגם כן פסקו להלכה דלא כדברי הב״י. וע״ע בט״ז, לבושי שרד, ותהלה לדוד ועוד אחרונים בסוגין:

ועיין במאירי מש״כ בשם גדולי המפרשים (שהוא באמת הראב״ד) וז״ל: ״דבר שאין דרכו להשמט ושאדם קפיד בהשמטתם אף ברפוי גמור אסור שמא יתקע שם יתד עד שלא ישמט ונמלא מכה בפטיש״. עכ״ל המאירי. חזינן מדבריו דהפירוש בראב״ד הוי שגזר בדבר שדרכו להיות מהודק אפילו ברפוי משום גזירה שיתקע. ובדבר שאין חשש שיתקע מותר אפילו במהודק. ונראה דאף הב״י והגהות רמ״א יודו לדין זה. אלא דכוונתם להביא להלכה שיטת הראב״ד ודעימיה דמדייקים בגמרא דרק מה שאין דרכו להדק מותר משום דחיישינן שאם יהדק ג״כ יתקע. אמנם בדבר שאין הדרך לתקוע כלל, גם הם מודים שמותר לתקן אפילו במהודק וכדעת החז״א. אמנם המג״א (סי״ג סקי״א) ביאר שהראב״ד והסמ״ג חולקים, ונראה דפירש דברי הראב״ד כדעת הב״י:

עוד יש להעיר בדברי המאירי הנ״ל, דדבריו מדוייקים כדברי האלי״ר (סי׳ סי״ג סק״ח) שתלה שיטת הראב״ד בשיטת רש״י דחיובו משום מכה בפטיש ולא משום בונה:

ועיין באחרונים בסי׳ סי״ג דכל אחד ואחד רכש דרך לעצמו בסוגיא. וע׳ בגר״ז איך פירש מח׳ שבין המהר״ס והטור. ויוצא מדברי הגר״ז שיש ארבע שלבים:

א. כלי שדרכו לתקוע, כמו כיסוי כלים, שאסור להחזירו אפילו ברפוי (הלכה זו יוצא מסוגיא דף קכב: על פי דברי התוספות מח. והגהות אשרי):

ב. כלי שאין דרכו לתקוע, אמנם יש חשש שיתקעהו, כמו מלבנות המטה ומטה של טרסיים, שאסור להחזירו במהודק אבל מותר להחזירו ברפוי (דין זה יוצא מסוגיא דף מז):

ג. כלי שיש חשש רחוק שיתקעהו, כמו כוס של פרקים ״שאין דרכו להדקו כל כך״, ובציור זה נחלקו המהר״ס והטור, דלטור מותר אפילו להדקו, ולמהר״ס מותר רק להחזירו ברפוי:

ד. כלי שאין בו חשש כלל שיתקעהו, דנראה דבין למהר״ס ובין לטור מותר להדקו. והראיה לפירוש כך בגר״ז הוי משום דנראה דנחלקו המהר״ס והטור מה דינו של כוס של פרקים אם יש לו דין של מטה של טרסיים או שדינו שונה מדין מטה של פרקים ומותר אפילו בהידוק. אז חזינן שיש שלב שאין בו איסור אפילו במהודק. וצ״ל דלדעת הטור דבכוס מותר בהידוק משום דאינו דומה למטה של פרקים. וצ״ל דרק במטה של פרקים וכיו״ב הנזכרים בגמרא שיש בהם חשש שיתקענו אסור להדקו. אבל בכלי שאין בו חשש זה כלל, מותר להדקו. ורק נחלקו המהר״ס והטור אם כוס, שבאמת שייך בו חשש רחוק שיתקעהו, אסור להדק מפני חשש זה, או נכלל בכלל כלים שאין קיימים בהם חשש כלל:

והמקור לכלל הרביעי בסוגיא הוא ממה שנחלקו ת״ק ורשב״ג דווקא בציור שקיים חשש שיתקעהו, ומשמע דבציור שאין קיים חשש זה אין בו איסור כלל. ויוצא נ״מ שמותר לסגור מלחיה אפילו בחזקה שהוא מהודק דכיון דאין בו חשש כלל שיתקעהו, אין בו איסור כלל:

ועיין במ״ב שפירש הסוגיא על פי הבנתו בדעת הט״ז. (וע׳ בלבושי שרד שפירש דברי הט״ז באופן אחר.) ולדעתו יוצא דנחלקו המהר״ס והטור אם אסרו להחזיר דרך רפוי בציור שדרכו ליהדק. ולדברי המ״ב, המהר״ס ס״ל דאסור להחזיר אלא אם כן דרכו להיות רפוי שאז מותר להחזירו ברפוי, אמנם בכל ציור שדרכו להחזירו מהודק, אסור להחזירו אפילו ברפוי:

יש לעיין אם דינים של קנה מנורה, קנה סיידים, קרן עגולה וקרן פשוטה נוגעים להלכה.

והרמב״ם השמיט דינים אלו. אמנם ע׳ בחז״א (סי׳ נ׳ סק״ט ד״ה והנה) שהביא סוגיא דקנה סיידים להלכה וחקר אם קנה סיידים פטור משום שאינו תקוע או משום שהוא זמני, ונ״מ דאם תקע באיזה כלי אבל רק לזמן האם חייב או פטור. ולעיל סקס״ב פירשתי דיש שלש שיטות עיקריות בראשונים איך לפרש את הסוגיא. לדעת רש״י קושית הגמרא על ר׳ אבא היתה דהוא מתיר לכתחילה, והברייתא מחייבת בקנה מנורה. ולמסקנה, כיון דר׳ אבא פסק כרשב״ג מחייב דווקא בתקוע, אמנם ברפוי מתיר. ולכן בקני מנורה חייב דווקא בתקוע, אף דבהוו״א הבין דמחייב אפילו ברפוי, ולכן גזרו אפילו בקנה סיידים אף דהוי רפוי גזירה משום קנה מנורה וכיו״ב שחייב ברפוי. ולהלכה אליבא דרשב״ג אסור מדרבנן רק במהודק ובציור שיכול לבוא לידי חיוב דאורייתא בתקוע:

ולדעת התוספות, המחלוקת היתה בין ר׳ יהודה לר׳ אבא, ור׳ יהודה ס״ל דיש לאסור ברפוי גזירה שמא יתקענו, ור׳ אבא מתיר. ור׳ אבא הביא ראיה לדבריו מרשב״ג דאין לגזור רפוי אטו תקוע. ולכן הברייתא הראשונה כולה להלכה ואין בו מחלוקת. ויש להקשות, מדוע קנה סיידים אסור לדעת התוספות. וצ״ל דלדעת התוספות דקנה סיידים מיירי בתקוע, וגזרו בתקוע של קנה סיידים אטו תקוע של קנה מנורה שחייב, ובדין זה גם ר׳ אבא ורשב״ג מודים דאסרינן בתקוע אפילו כשהוא זמני:

ולדעת הרמב״ן קושית הגמרא על ר׳ אבא היא מקנה סיידים דחזינן דאסור מדרבנן אפילו אם אינו תוקע, אמנם ר׳ אבא תירץ דהוא ס״ל כרשב״ג דברפוי לא גזרינן משום תוקע. ולכן לדעת הרמב״ן ולדעת רש״י אין לנו הוכחה מהסוגיא מה הדין בתקוע שהוא זמני. (ודברינו כאן הם דלא כחז״א בסי׳ נ׳ אות ט׳.):

עוד נראה דלרש״י הסובר דאין בנין וסתירה בכלים כלל, החיוב במהודק הוי משום מכה בפטיש. וממילא לפי דבריו בכלי שדרכו לפתחו ולסתמו תמיד אין כאן לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש אפילו כשתקעו. וממילא בקנה של סיידין פטור אפילו אם הוא בתקיפות:

ועיין ב״י ומג״א (בסי׳ סי״ג י״ב) דרפוי ואין רפוי ג״כ אסור. וכוונתם דהטור ומהר״ס נחלקו בכוס של פרקים (כמו שהבאתי לעיל) דהוי רפוי ואינו רפוי, והתיר הטור משום דאין דרכו לעשות בתקיעות. משמע דבכלי שדרכו לתקוע אסור אפילו ברפוי ואינו רפוי. אמנם באמת בציור זה אסר הב״י אפילו ברפוי לגמרי. והתיר ברפוי רק באין הדרך לתקעו. וממילא קשה מה היא כוונת המג״א. דבדרכו להיות תקוע אסור אפילו ברפוי לגמרי לדעת הב״י. ובדרכו להיות רפוי ואינו רפוי הטור התיר ורק המהר״ס החמיר וש״ע פסק מעיקר הדין כטור והביא המהר״ס כיש אומרים. אחר כך מצאתי שהתהלה לדוד סי׳ סי״ג סקט״ז) הקשה כעין זה והשאיר בצ״ע:

תוקעים אותו, אסור להחזיר את הפרקים באופן מהודק, מיהו מותר להחזיר הפרקים בדרך רפוי כיון שהדרך לתקעו רק לפעמים. ([סג] וביום טוב מותר להחזיר ולבנות כלי המתפרק ברפוי אפילו כלי שדרכו לתקעו, ואינו אסור אלא לתקעו דלא גזרו רפוי אטו תקיעה ביום טוב.) גם מותר לסגור [סד] כלי על ידי הברגה. אמנם כלי הנעשה מחלקים שמבריגים אותם יחד, אסור להבריג את החלקים בשבת. כלי שדרכו להתפרק ולתקעו שוב, אסור אפילו [סה] לטלטלו גזירה שמא יפול ויתפרק ויתקנו:

ועיין ט"ז (סק"ז) וז"ל: "ולענין הלכה לענין כוס וודאי צריך ליזהר שלא לפורקו כלל כמהר"ם כיון דאין צורך שבת בזה אבל אם הוא לצורך גדול יש לסמוך להקל" עכ"ל. ובמשנה ברורה (שם ס"ק מ"ו) הכריע וז"ל: "ולכתחלה יש להחמיר כדעה זו אך אם הוא לצורך שבת יש לסמוך אדעה ראשונה":

ובעדשים שנפלו מהמשקפיים אם מותר להחזירם בשבת, נראה דתלוי בסוגי המשקפיים, דבהרבה מהם חיזוק העדשה הוא על ידי בורג קטן. ובאלו נראה דיש לגזור בהם משום חשש שיהדק הבורג שהוא חייב לדעת המג"א (ע' סקס"ד). אמנם יש סוגים אחרים שאין להם בורג להחזיק את העדשה. ואלו מחזירים העדשים בקלות. ואלו אין בהם איסור כלל:

ובאלו שאסרתי להחזירם משום גזירה אטו איסור בונה ומכה בפטיש, יש לעיין אם יש בהם משום איסור מוקצה. וע' בסוגיא (דף קלח:) דכירה שנשמטה אחת מירכותיה דאסור לטלטלה גזירה שמא יתקע. וכן מובא בש"ע (סי' ש"ח סט"ז). וע' בשו"ת מנחת שלמה (סי' ט'). וע"ע בסוגיא (דף מו.) דאסור לטלטל מנורה של חוליות, וכן איתא בש"ע (סוס"י רע"ט). וע"ש בט"ז ובמ"ב. ומשמע דגזרו רק במנורה שהם כבדים ויש לחשוש שיפלו אמנם בדברים קלים לא גזרו, (אף שלא מצאתי חילוק זה בשום מקום כן נראה לי ברור). וע"ע בענין זה בתה"ד סי' ע"א ובט"ז סי' ש"ח סקי"ד:

[סג] **תנן** בביצה (דף כא:) וז"ל: "שלשה דברים רבן גמליאל מחמיר כדברי בית שמאי אין טומנין את החמין לכתחלה ביום טוב ואין זוקפין את המנורה ביום טוב" עכ"ל. ואיתא שם בגמרא (דף כב.) "מאי קא עביד? אמר רב חיננא בר ביסנא הכא במנורה של חליות עסקינן דמחזי כבונה דבית שמאי סברי יש בנין בכלים ובית הלל סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים" וע"ש בתוספות וז"ל: "וא"ת והא בשבת (דף מו.) במנורה של חליות כ"ע לא פליגי דאסור וי"ל דהתם מיירי בשבת והכא מיירי בי"ט ולא החמירו חכמים הואיל ואין בנין בכלים אי נמי י"ל דהתם מיירי שכולה של חליות ומפרקין אותה אברים אברים אבל הכא מיירי שאין חסר כאן רק להקימה קנת ואינה בעלת אברים דכולה מחוברת היא" עכ"ל התוספות. ובש"ע (סי' תקי"ט ס"ב) משמע דפסק כתירוץ ראשון של תוספות, וכן פירשו המג"א והגר"א וש"א. והגר"א ביאר הטעם דמקילים ביום טוב משום שמחת יום טוב:

[סד] **כתב** המג"א (שי"ג סקי"ב): "נ"ל דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק לכו"ע אסור ול"ד לכיסוי שעשויים כך דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד" עכ"ל. וכן כתב הט"ז (שם סק"ז) במסקנתו. אמנם ע' במאמר מרדכי (סקי"א) דס"ל דכיון דכל דבר שפותחים וסוגרים על ידי הברגה, פותחים וסוגרים בקלות, ולכן אינו מעשה תקיעה ואפילו אינו מעשה הידוק. אמנם מסיק שכיון דנפק מפומיה דמג"א נכון להחמיר שלא להחזירו, ועוד דיש לצדד דלדעת הרמב"ם אסור משום דנראה כבונה:

ועיין בשער הציון (שם אות ל"ב) דדייק מהמג"א דהמחבר כוס על ידי הברגה דרך תקוע חייב, דאל"כ מדוע אסור להדקו בחוזק לדעת הטור, הא אין כאן חשש שמא יתקע. ושם דייק מהט"ז דאוסר הברגה רק מדרבנן:

ויש להעיר, דיש הרבה מדרגות בתיקון על ידי הברגה, שיש בורגים שמשימים ודעתו להשאירו לעולם. וקשה לפרש דהמאמר מרדכי רצה להתיר הברגה כזו. ויש הברגה כמו המלחיה ביתית שנשאר לאיזה שבועות עד שצריכים למלאות עוד מלח. ובוודאי דהברגה הזאת אינה לעולם, וקשה לפרש דחייב בציור כזה לדעת המג"א. ויש לפרש דהברגה זאת אינו תקוע, ולכן פטור לדעת המג"א, ולדעת הט"ז אולי יש מקום לאסור לכתחילה. אמנם יותר נראה, דכיון דאין בהברגת מלחיה מלאכה דאורייתא כיון דאינו תקוע, מותר לכתחילה לסגרו ולפתחו היכא דצריך, כמו שהוכחתי לעיל בדעת הגר"ז דלא גזרו בציור שלא שייך שיבוא לידי חיוב דאורייתא:

מיהו יש לעיין, מדוע כתב המג"א דמותר בכיסוי כשדרכו לפותחו ולסוגרו תמיד, גם בקנה של סיידים דרכו לפותחו ולסוגרו תמיד ואפילו הכי אסור. וע' בחז"א (סי' נ' סק"ט ד"ה והא) וז"ל: "דווקא בכיסוי שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש בכלי סתום לעולם אינו כלי, וכל ענין הכלי הוא להיות פתוח ולשמש בו, ולכסותו שלא בשעת שימוש, והלכך אין הכיסוי הכלי כחד אלא שני גשמים משתתפים בשימוש" עכ"ל. ומשמע כדבריו בט"ז. אמנם במג"א משמע דמתיר מפני שתמיד פותחים אותו, ותלוי בזמניות. אחר כך מצאתי בשו"ת מנחת שלמה (סי' י"א אות ד') דפירש דברי המג"א כדברי ושמחתי:

ובאמת נ"ל דמדברי רש"י בסוגיא משמע דלא כדברי החז"א. דמדוע רש"י מפרש קנה של סיידים דפטור משום דאינו גמר כלי, הא פטור משום דכך היא דרך השתמשות?

ונראה דכוונת המג"א דכיון דדרכו לפתוח ולסגור הכיסוי תמיד בוודאי אינו מהדקו כמו שאינו מהדק כוס של פרקים לדעת הטור [ע' סקס"ב]. ואפילו המהר"ם יודה כאן. ואין לדמותו לקנה של סיידים דאף דכוונתו להתירו תמיד אבל צריך להדקו לצורך השימוש. משא"כ כוונתו רק לכיסוי וממילא אינו מהדקו החזקה:

ועיין בתהלה לדוד (סי' שי"ג סקי"ז) דחילק באופן אחר דבכיסוי כלים מותר דכיון דאין עשוי אלא לפתח אין בזה מלאכה דאורייתא אפילו בעשה לקיימא. וממילא בשאינה נעשה לקיימא לא גזרו. משא"כ בקנה של סיידים דאי הוי נעשה לקיימא חייב כדאיתא ברש"י שם לכן גזרו בכל אופן:

[סה] **איתא** במכילתין (דף מה:) וז"ל: "אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי הורה ריש לקיש בצידן מנורה הניטלת בידו אחת מותר לטלטלה, בשתי ידיו אסור לטלטלה. ורבי יוחנן אמר אנו אין לנו אלא בנר כרבי שמעון. אבל מנורה בין ניטלה בידו אחת בין ניטלה בשתי ידיו אסור לטלטלה. וטעמא מאי? רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הואיל ואדם קובע לה מקום. אמר ליה אביי לרב יוסף והרי כילת חתנים דאדם קובע לו מקום ואמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת. אלא אמר אביי בשל חוליות. אי הכי מאי טעמא דרבי שמעון בן לקיש דשרי? מאי חוליות, כעין חוליות דאית בה חידקי. הלכך חוליות בין גדולה בין קטנה

כג. **ולכן** אסור להרכיב ולפרק [סו] לול של תינוק בשבת ואפילו ברפוי כיון שדרכו לתקעו. אמנם מותר לפתוח ולסגור לול של תינוק העשוי לפתחו תמיד שקוראים PORTACRIB. וכן מותר לשים דפים בתוך השלחן בשבת משום דבדרך כלל אין הדרך לתקעו. עדשה שנפלה ממשקפיים המתחזקת על ידי בורג אסור להחזירה ברפוי גזירה שמא יתקע בבורג שהיא מלאכה דאורייתא. עדשה שנפלה ממשקפיים שאינה מתחזקת על ידי בורג, מותר להחזירה. כלי [סז] המתקפל מותר לקפלו בשבת. ולכן מותר לפתוח או לסגור מטה מתקפלת או שלחן מתקפל בשבת. וכן מותר להגביה ולהנמיך [סח] סטנדר על ידי בורג. מותר להבריג כיסוי של [סט] מלחיה או כיסוי בקבוק של תינוק. ומותר לחבר מחט של [ע] מזרק בשבת. וכן מותר להשתמש [עא] במשקפת ולכוון אותה על ידי הברגה שזהו דרך שימושה:

אסורה לטלטלה. גדולה נמי דאית בה חידקי גזירה אטו גדולה דחוליות. כי פליגי בקטנה דאית בה חידקי. מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן":

והסוגיא מוכחת להלכה ברא"ש, ר"ן וטוש"ע (סי' רע"ט ס"ז), אמנם הרי"ף השמיטו, ובר"ן ביאר טעמו דס"ל דלהלכה אין בנין וסתירה בכלים כלל. אמנם לשאר הפוסקים הסוברים שבעשייה גמורה יש בנין בכלים, פסקינן דאסור בחידקי בין בגדולה בין בקטנה כר' יוחנן":

אמנם הרמב"ם (פכ"ו הי"א) פסק כר"ל וגם הביא טעמו של רבה ור' יוסף לאסור משום בונה. וע' בחדושי הר"ן (החדשות) ובז"י וכ"מ מש"כ לתרץ דבריו. וע"ע תירוצים בראש יוסף (דף מו. בסוד"ה ובדברי) ובמרכבת המשנה ובמעשה רוקח:

הדרן לדוכתא, חזינן מהסוגיא דכל כלי שיש חשש שיפול וישבור ויחזור ויתקנו בשבת אסור לטלטלו גזירה שמא יפול ויחזור ויתקנו ויחייב משום בנין בכלים. ובזמני חז"ל אסרו אפילו מנורה דאית בין חידקי שנראה כמו מנורה של פרקים גזירה אטו מנורה של פרקים:

וע' בט"ז (סי' רע"ט סק"ה) וז"ל: "קשה דהאיך משתמשים אנו בכוסות של כסף בשבת שרובן של פרקים ולא חיישינן לזה? ולפי מה שכ' הטור בסי' שי"ג דבכוס אין דרך להדקו בחוזק ושרי ניחא" עכ"ל הט"ז. ולולא דבריו היה מקום לחלק שלא גזרו אלא במנורה וכדומה שאם נופלים שוברים ולא בדברים אחרים. מיהו לא מסתבר לחלק הכי. וע' מ"ב (סי' שי"ג סקמ"ה) דפסק דלא גזרו אלא במנורה וכיו"ב שדרכם להתפרק אבל בדבר שאין דרכו להתפרק לא גזרו. ולכן נראה דמותר לטלטל כסא שנשבר (שעדיין ראוי לשימוש ואינו מוקצה) ואין לגזור בו שמא יתקנו כיון שאין דרכו להתפרק:

אמנם ע"ע בש"ע (סי' שי"ג ס"ח) וברמ"א (סי' ש"ח סט"ז) שהביאו מהתה"ד דספסל שנשמט אחד מרגליו דאסור להחזירו וגם הספסל מוקצה גזירה שמא שיחזיר הרגל בשבת. ועפ"ז נראה דאסור להחזיר ולטלטל עדשים כיון דלא שייך להשתמש בהם עד שמחזירם גזרו עליהם אפילו בטלטול:

[סו] **נשאלתי** הרבה פעמים אם מותר לפתוח ולסגור לול של תינוק PORTACRIB הנעשה מהרבה חלקים בשבת. ונראה דמותר דאין דרכו לתקעו. אמנם לול רגיל בוודאי אסור ואולי חייב וע' בכה"ח סי' שי"ג ס"ק ס"ג:

[סז] **עיין** תוספות (מכילתין דף מו. ד"ה דחוליות) וז"ל: "דחוליות בין גדולה בין קטנה אסורה. קשה לר"י דבפ"ב דביצה (דף כא:) תנן ג' דברים ר"ג מחמיר כב"ש וחשיב אין זוקפין את המנורה ומשמע דב"ה שרי ומפרש התם בגמרא הכא במנורה של חוליות עסקינן משום דמיחזי כבונה... אלמא שרי ב"ה מנורה של חוליות להחזיר ומאן דשרי בסוף פירקא להחזיר מטה של חוליות ברפוי איכא לאוקמא ה"נ ברפוי אבל למאן דאסר קשה ותירץ ר"י דהתם מיירי כגון שהחוליות מחוברין יחד ואינם מתפרקין ופעמים מטין אותן ופעמים זוקפין אותן" עכ"ל. וכ"כ עוד ראשונים. ויוצא מדבריהם דמותר לפתוח כסא, שלחן, או מטה המתקפלים בשבת וכן לסגרם. אמנם אסור לפתוח או לסגור קיר מתקפל בשבת:

[סח] **עיין** בספר שלחן שלמה (סי' שי"ג ז') שהביא דהגרשז"א התיר אע"פ שלפעמים משאירו לזמן ארוך כיון שהוא מיועד לכך. ומצאתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' ל"ח) דחולק. ונראה כדברי הגרשז"א. וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' לב):

[סט] **על** פי הגר"ז המובא לעיל סקס"ב וודאי שמותר, דכיון דלא שייך לתקעו, מותר להדקו. ואף דלדעת הב"י אסור להדק כלי בכל אופן שיהיה, כבר חזינן דהרבה פוסקי בתראי לא פסקו כדבריו. וגם דיש לחלק דדווקא כששייך שיבוא לידי חיוב משום תקיעה, אז אסרו להדקו, אבל באופן שלא שייך לחייב משום תקיעה, אולי אפילו הב"י יודה. אחר כך מצאתי בשו"ת מנחת שלמה (סי' י"א אות ד' סוד"ה גם נראה) שמתיר לפתוח ולסגור מלחיה בשבת:

אמנם יש להעיר, על פי דעת החזו"א דאסור מן התורה לתקוע אפילו זמנית, אם ס"ל כדעת המג"א דהברגה נחשב תקיעה מן התורה, אולי הברגת המלחיה בהידוק חייב לדברי החזו"א כיון דאינו שימוש שלה. אמנם יסוד זה של החזו"א דתקיעה לזמן חייב אינו מבואר בסוגיא ולא בראשונים. (אמנם בחזו"א מביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ן והריטב"א. ולא זכיתי להבין מנ"ל בדבריהם דיוק זה.) מיהו בגר"ז (שי"ג ס"כ) מפורש להיפך, וכן האריך בשו"ת מנחת שלמה להשיג על החזו"א בטוטו"ד. וכן מוכח מדברי המג"א (סי' שי"ג סקי"ב), דס"ל דהברגה חייב מיהו התיר פתיחת כלי שעל ידי הברגה משום דהוי זמנית. וכן מוכח בכה"ח (סי' שי"ג סק"ע). גם יש לדחות דאולי החזו"א יודה דהברגת מלחיה אין בו משום בונה דלא נחשב איחוד כלי בתקיעה:

אגב, מדברי הגר"ז הנ"ל (בסי' שי"ג ס"כ) חזינן חידוש גדול, דבנין כלי שאינו עשוי לקיום כלל מותר לכתחילה. וכן מצאתי שכתב המנחת שלמה (סי' י"א אות ד' באד"ה גם נראה) בשם המהרש"ם. אמנם לא ידענא מהו מקור שלהם להתיר לגמרי בדבר שאינו עשוי לקיום, הא בתה"ד התיר הסרת דף תנור שהוא אינו עשוי לקיום כלל רק משום דאפילו אם עשאו לקיום איסורו רק מדרבנן כמבואר בדבריו (הובא במלאכת סותר סקס"ז). אמנם מנ"ל דבונה כלי גמור שאינו עשוי לקיום מותר לכתחילה:

[ע] **כ"ב** במנחת שלמה (סי' י"א אות ד' סוד"ה גם נראה):

[עא] **עיין** בכה"ח (סי' שי"ג סקע"ג) ובקצות השלחן (סי' קי"ט סקי"ב בבה"ש). ואין בו משום מוקצה מחמת חסרון כיס כיון דמותר בשימוש:

כד. **המתקן** כלי רעוע או שבור בדרך שאין בו משום חיזוק ואומנות אין בו משום מלאכת בונה, וע"ע בזה במלאכת סותר סעיף ט"ז וי"ז:

כה. **המתקן** [עב] כלי המחזיק ארבעים סאה [עג] בלי הלבזבזים חייב משום בונה מפני דכלי גדול כזה נחשב אוהל ודינו כמתקן במחובר שחייב בבונה כל שהו. ויש [עד] חולקים:

כו. **לאלו** המחייבים העושה כלי בשבת משום בונה, יש לדון אם חייב [עה] על כל שלב ושלב של הבנין כמו בבנין על גבי קרקע וגם יש לדון אם חייב משום [עו] מכה בפטיש על כל הכאה והכאה. הגומר שלב אחד בעשיית [עז] ספינה חייב משום בונה. נראה

[עב] **תנן** (עירובין דף לד:): "נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב. רבי אליעזר אומר אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו עירוב" עכ"ל. ומקשה הגמרא "ואמאי? הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא" ומתרץ רבה ורב יוסף (בדף לה.): "הכא במגדל של עץ עסקינן דמר סבר כלי הוא, ואין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. ומר סבר אהל הוא". שוב דוחה הגמרא הראיה לדברי רבה ור' יוסף ומביא תרוץ אחר לבאר הסוגיא. וע"ש ברש"י: "במאי מוקמינן לה, דהא לכולי עלמא אי גדול הוא אהל הוא, ואמאי עירובו עירוב, אי קטן שאינו מחזיק ארבעים סאה בלא כלי הוא, ומאי טעמא דר' אליעזר" עכ"ל:

חזינן מרש"י דלמסקנה כלי המחזיק יותר ממ' סאה הוי אוהל והשוברו בשבת הוי מלאכת סותר. וממילא המתקנו יש בו משום בונה מה"ת. וכ"כ תוספות (שם עירובין לד: ד"ה ואמאי), והר"ן, ואור זרוע, ותה"ד (סי' ס"ה) ורמ"א (סי' ש"ד) ומג"א שם. ושיעור מ' סאה נובע ממשנה מסכת כלים (רפט"ו) ומאהלות (רפ"ח) דכלי גדול כזה אינו מקבל טומאה. והגמרא בעירובין מדמה דכלי גדול הוי אוהל בין לגבי טומאה ובין לגבי שבת. ואף שהגמרא שם חזרה מזה. לפי רש"י הגמרא חזרה ממה דכ' שם דהוי מחלוקת. ולמסקנה כ"ע מודו דכלי גדול הוי אוהל בין לגבי שבת בין לגבי טומאה. וע' באהלות פ"ט מי"ב בר"ש, ברא"ש ובמהר"ס דס"ל דנחלקו התנאים אם כלי גדול יש לו דין אוהל או לא. אמנם באליהו רבה (רפ"ט) פירש דלא נחלקו התנאים בשאלה זו ולכ"ע כלי גדול הוי אוהל וכדברי רש"י בעירובין. וכ"פ הרמב"ם להלכה (בפי"ב מהל' טומאת מת ה"ב). וכן פירשו מהאחרונים שם באהלות (תפא"י, מעיני יהושע, סדרי טהרות) וכ"פ בנוגע להלכות שבת בתה"ד (סי' ס"ה) וברמ"א (רסי' ש"ד):

ואין להקשות על התה"ד ורש"י, דהא דבאהלות כלי גדול הוי משום דאינו מטלטל מלא וריקם וילפינן משק דכלי עץ מקבל טומאה רק כשהוא מטלטל מלא וריקם, וכלי המחזיק יותר ממ' סאה אינו מטלטל מלא וריקם. אמנם אין דין זה בכללי מהו כלי אלא בכלל מהו מקבל טומאה בתורת כלי עץ. ולכן אין לדמות זה להלכות שבת. אמנם יש להביא ראיה היפך מזה מתוספתא (כלים בבא מציעא פ"ה ה"א) דנחלקו התנאים אם כלי גללים הבא במדה יש להם דין כלים או דין אוהל. וז"ל התוספתא: "כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה הבאין במדה ר' מאיר אומר הרי הן ככלים וחכמים אומרים הרי הן כאוהלין". ומפורש הוא בכמה משניות שכלי גללים אינם מקבלים טומאה. לכן חזינן דלדעת חכמים כלי המחזיק יותר מארבעים סאה הוי אוהל ולא כלי:

[עג] **תנן** בכלים (פי"ח מ"א): "השידה ב"ש אומרים נמדדת מבפנים ובה"א נמדדת מבחוץ מודים אלו ואלו שאין עובי הרגלים ועובי לזבזין נמדד ר' יוסי אומר מודים שעובי הרגלים ועובי לזבזין נמדד ובינים אינו נמדד ר' שמעון שזורי אומר אם היו הרגלים גבוהות טפח אין ביניהם נמדד ואם לאו ביניהן נמדד". וכן נראה דה"ה לגבי שבת, ע' סוגיא דעירובין לה. דמדמה טהרות לשבת:

[עד] **עיין** ריטב"א (עירובין לה. ד"ה אלא אמר אביי) בשם ר"י דס"ל דבסוף הסוגיא הגמרא דחה חילוק זה. ובאמת לשיטת הר"ש (אהלות פ"ח ופ"ט) ורא"ש ומהר"ס ורע"ב שם נחלקו התנאים אם כלי המחזיק ארבעים סאה יש לו דין אוהל וחוצץ מפני הטומאה. [שכלי אינו חוצץ מפני הטומאה ואפילו כלי טהור, כדתנן רפ"ו דאהלות, מיהו אוהל חוצץ.] ולדבריהם יש לחקור אם להלכה אנו פוסקים שיש לכלי גדול דין אוהל. אמנם הרמב"ם (פי"ב מהל' טומאת מת ה"ב) פסק דכלי גדול יש לו דין אוהל לגבי טומאה. ולכאורה ה"ה לגבי שבת. ובאמת מסוגיא בעירובין יש לנו קושיא גדולה על שיטת הר"ש ודעימיה דהאיך פשט אביי מימרא דרבה ור' יוסף דכלי המחזיק מ' סאה הוי אוהל, הא הוי מחלוקת במשנה אהלות (פ"ט מי"ב) אם הוי אוהל או לא. אלא מזה יש להביא ראיה למפרשים החולקים על שיטת הר"ש (אלי' רבה באהלות פ"ט ועוד אחרונים) שלא נחלקו התנאים בדין זה. [ובאמת קושיא זו לכולי עלמא, דהא בתוספתא כלים (ב"מ רפ"ה) מדוייק דנחלקו התנאים שם ג"כ במחלוקת זו, ויש לחלק, ואכ"מ.] אמנם מדברי הריטב"א הנזכר לעיל יש ראיה דהוא חולק לגמרי על יסוד זה שכלי גדול הוי אוהל:

[עה] **תנן** בביצה (דף לג.) וז"ל: "אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי" עכ"ל. וע"ש בתוספות וז"ל: "דאפילו אין עושה כלי גמור מ"מ אסור להתחיל את הכלי" עכ"ל. וקשה מנ"ל? וצ"ל דתוספות אזיל לשיטתו דיש בנין בכלים וס"ל דכמו דבנין בקרקע חייב בכל שלב ושלב כדאיתא בשבת (דף קב:, הבאתי הסוגיא בסקי"ב), כן בבנין בכלי עובר בכל שלב ושלב. ונראה דלדעתו, בשבת חייב על כל שלב ושלב וביום טוב עובר בלא תעשה על כל שלב ושלב. ויש לדחות דאיסורו רק מדרבנן בין בשבת בין ביום טוב:

[עו] **עיין** במלאכת מכה בפטיש (סק"ב) מש"כ לבאר שיטת הרמב"ם במלאכת מכה בפטיש:

[עז] **עיין** ירושלמי מכילתין (פ"ז סוה"ב ופי"ב ה"א): "והדין דעבד דפין והדן דעבד ספיין חייב משום בונה" עכ"ל הירושלמי. ופ' הפני משה: "כלומר אחד עושה הדפין לעשות הספינה ואחד עושה הספינה חייבין משום בונה". (וע' בקה"ע דפירש בע"א ולא הבנתי דבריו.) וכוונת הירוש' דאף דמעשה הבנין נגמר על ידי שניהם, ז"א שאחד בנה לדדי הספינה והשני גמרו, שניהם חייבים משום בנין הספינה. ולפי רוב הראשונים הסוברים דיש בנין גמור בכלים לכ"ע, החידוש הוא דאף דבבנין כלים רק הגומר כל הבנין חייב, אבל הבונה מקצת כלי פטור בין משום בונה בין משום תיקון מנא, ואיסורו רק מדרבנן, כיון דלא גמר ולא בנה כל הכלי, העושה דפי הספינה חייב משום בונה. ואליבא דרש"י הפוטר הבונה כלים בשבת, צ"ל או דהירושלמי אזיל בשיטת המ"ד דיש בנין וסתירה בכלים (כדמדוייק בירושלמי בהרבה מקומות ע' מה שהבאתי בסקע"ח סקנ"ה וסקנ"ו), או דאפילו מ"ד אין בנין וסתירה בכלים מחייב כאן דהוי כבנין אוהל או משום גודלו או משום תשמישו. [ועיין רש"י (עירובין לה.), דמחייב הבונה שידה תיבה ומגדל המחזקת ארבעים סאה בשבת.] אמנם בספינה יש סברא גדולה, מצד שנעשה לטלטל מלא וריקם, דנחשב עשיית כלי ולא עשיית אוהל. ממילא הצטרך הירושלמי לפרש דנחשב

מירושלמי [עח] דהמרחיב או מגדיל כלי שכבר נעשה חייב משום בונה:

כז. יש מי שאומר שהמחבר זרם של חשמל חייב משום [עט] מלאכת בונה או משום מכה בפטיש בשבת. ולדבריו המפסיק זרם חשמל עובר משום ספק איסור סותר. ויש אומרים

מעשה זה כעשיית אוהל וחייב אפילו המתחילה כמו בבנין הבית. וע' לקמן סקל"ח:

[עח] **ירושלמי** (מכילתין פ"ז סוה"ב): "רבי חמא בר עוקבא בשם רבי שמעון בן לקיש הגודל כלי נורה חייב משום בונה" [בקה"ע גר' "הגודל כלי נורי", ומפרשו "כלים העשוים מנורי דקל שאפשר להאריך אותן ולהגדילן חייב משום בונה]:

נראה דכוונת הירושלמי דמיירי שלוקח כלי ומגדיל אותו. ומחדש הירושלמי שזה נקרא עשיית כלי חדש ולא בנין בכלי שפטור למ"ד אין בנין וסתירה בכלים. ולדעת רש"י (דאין בנין וסתירה בכלים כלל) נ"ל דס"ל לירושלמי כמאן דאמר דיש בנין וסתירה בכלים:

[עט] **מצאנו** בין גדולי האחרונים שלש שיטות שונות עיקריות אם המשתמש בחשמל בשבת ויו"ט עובר משום מלאכה מיוחדת או לא. ההר צבי (טל הרים מבעיר אות ה'), האגרות משה, והרב מטשודין ס"ל שכל סגירת זרם החשמל הוי מלאכת מבעיר. ויש חומרא לשיטה זו דהפסקת זרם הוי מעשה מכבה, אף שיהיה אסור רק מדרבנן משום שהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אמנם יהיה אסור להפסיק את הזרם:

אמנם עיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רמ"ז) וז"ל: "ולא אכחד כי אני מוכך בלבי אם בההבערה וכיבוי של העלעקטריציטעט יש בו מלאכה דאורייתא כיון שלא הי' כמוהו במשכן... מ"מ י"ל דליכא משום הבערה וכיבוי בכה"ג שהרי אינו אש ממש ואינו שורף החוט ברזל כאש... וגם אי נימא דשייך בי' הבערה מ"מ י"ל דליכא משום כיבוי שהרי נשאר שם כח האש"י אם יחזור החוט ויתחבר בחוט השני... ויהי מה כי אם אמנם לא אוכל להחליט אבל אני מוכך מאוד בזה" עכ"ל:

ויותר מזה כתב הגרי"א הנקין בעדות לישראל וז"ל: "עצם פעולת העלעקטרי במעלית אינה בכלל מבעיר אף... אם נזרקים ניצוי אש מכיון שאינן להם קיום נראה דאין זה מבעיר" עכ"ל:

שיטה שנית היא דעת החזו"א שיש בכל סגירת זרם החשמל מלאכת בונה. ולדידיה יש ב' חומרות גדולות, דבהפסק הזרם אסור משום סותר, ולדעה ראשונה אין בהפסקת הזרם שום מעשה מלאכה מצד עצמה. ועוד דלדברי החזו"א כל סגירת הזרם נחשב מעשה מלאכה דאורייתא מצד עצמה אף אם אין בתוצאתה מעשה מלאכה:

וז"ל החזו"א (בסי' נ' ד"ה והא): "והא דכתבו הטו"ז והמג"א (סי' שי"ג) דמותר לתקוע את כיסוי הכלי כיון שעומד לסגור ולפתוח, היינו דוקא בכיסוי שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש דכלי סתום לעולם אינו כלי, וכל ענין הכלי הוא להיות פתוח ולשמש בו, ולכסותו שלא בשעת שימוש, והלכך אין הכיסוי והכלי כחד אלא שני גשמים משתתפים בשימוש, אבל הרכבה הדרושה לשימוש כמו קנה סיידן, ומטה של טרסיים, וזרם החשמל, אף תיקון לשעה חשוב בונה" עכ"ל:

ועיין בגרש"ז אוירבאך בספר קובץ מאמרים בעניני חשמל בשבת עמודים 79-59 מה שהקשה לחזו"א. וע"ש מה שענה לו בעל החזו"א. וכן עיין במכתבים שבדפויות החדשים בסוף ספר חזו"א ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' י"א:

יש לחקור ע"פ דעת החזו"א האם יש איסור לחבר החוטין אף כשאין זרם חשמל יוצא כרגע אמנם אח"כ יוצא. האם יש בזה משום מלאכת בונה ג"כ או לא. ועיין בקובץ מאמרים הנ"ל שהוכיח הגאון רש"ז זצ"ל שאינו חושש החזו"א לחושבו כבונה, אלא כשנעשה מיד גוף אחד עם מכונת החשמל, והזרם מתחיל תיכף לזרום על הלחיצה בכפתור. משא"כ אם לוחץ על הכפתור לסגור המעגל בשעה שאין זרם אינו חשוב בונה. ואע"ג שהזרם עתיד לבוא לאחר זמן ע"י שעון שישלים לסגור כל המעגל, מ"מ כיון דבשעה זו עדיין לא נסגר לגמרי המעגל אין בזה מלאכה. וכן הוכיח בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ו). ובאמת כן מוכח בדעת החזו"א עצמו להמעיין שם בדבריו אף שמצאתי באיזה פוסקי זמנינו להיפך נ"ל דלא עיינו בדבריו כל צרכם:

ועיין בחזו"א (סי' לח ס"ב) דשימת בורג לתוך שעון שבת חייב (ופשוט דמיירי באופן שאינו מחובר בשעון לפני שימתו). ויש להעיר על דבריו, מדוע לא כתב דהשם תקע בתוך הקיר חייב, ומוכח דמודה דאין בשימת התקע לקיר משום בונה, ומדוע שונה מהשם בורג לתוך השעון:

ולרוב הפוסקים אין בסגירת זרם החשמל מלאכה בשבת מצד עצמה אלא שדנין אם מה שהוא פועל על ידי החשמל נחשב מעשה דידיה ולא גרמא. כן היא דעת האחיעזר (ח"ג סי' ס'), שו"ת בית יצחק (סי' נ"ז), והגה"ר הנקין, והגהרש"ז אוירבאך (בשו"ת מנחת שלמה סי' י"א):

וז"ל עדות לישראל (עמ' 120 בכל כתבי הגרי"א הנקין ח"א ק"ד) וז"ל: "העלעקטרי... אם הוא מתקן ומחבר כח זה בשבת דינו כעושה אותה המלאכה בידים שלא בעלעקטרי (ומסתברא דדינו ככח ראשון והוא מה"ת). וכ"פ העה"ש והמשפטי עוזיאל (או"ח סי' י"ט):

ובאמת שאלה זו תלויה בשאלה מה נחשב מעשה בשבת ומה נחשב גרמא. ואי"ה בקונטרס הגרמא אבאר ענין זה:

ועיין בבית יצחק (במפתחות ליו"ד ח"ב סי' ל"א) שביאר דבסגירת זרם חשמל יש איסור מוליד ואיסור עובדא דחול. ונראה שכן ג"כ דעת הרב הנקין שכ' דבמקום שאין מעשה מלאכה איסורו מדרבנן. אמנם במנחת שלמה (סי' י"א אות ה' בסוף ד"ה גם מה שכתב) חולק על זה בטוטו"ד וז"ל: "וגם מסתבר דחידוש תנועה של מאוורר וכדומה לא אסור משום "מוליד" כי אין זה נראה כלל כבורא דבר חדש כיון שהוא עומד לכך וכך תשמישו תדיר פעמים עומד ולפעמים מסתובב. גם לענין עריכת שעון לא נזכר כלל לאסור משום מוליד":

וע"פ הנ"ל פסק הרב הנקין: "ע"י נכרי לצורך ביהכ"נ או לצורך סעודתו בבית נהגו להתיר (להדליק ולכבות) אבל לתוספת אור ולכבוד בעלמא אסור אפילו על ידי נכרי. ועלעקטרי שאינה עושה מלאכה כמו המניע [מאוורר] נראה... שאסור מדרבנן וע"י נכרי מותר. והמעלית... ע"י נכרי בחלשים לצורך מצות תפלה בצבור וכדומה יש מקילין... המקרר... ראוי להזהר מלפותחו בשעה שהוא שובת... ומעיקר הדין נראה דאין לחוש בכל גוני כי אינו מתכוין ואין שייך פ"ר בדבר שאין פעולתו ניכרת בשעת מעשה אלא בדבר שמלאכתו בכך" עכ"ל. וע"ע בספר דברי דוד בסוף הספר. וע"פ דבריו ג"כ יוצא דמותר לפתוח המקרר בשבת בין בשעה שהוא פועל בין בשעה שהוא שובת, וכן נהגו:

ובעין זה כ' שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ג) וז"ל: "ואם כן באמירה לעכו"ם הוי שבות דשבות, ובמקום צער גדול כחום היום מאד, יש להקל לפתוח המאורר ע"י עכו"ם" ע"ש באריכות. וע"ע בדבריו ח"ו סי' כ"ד אות ב' דמתיר לפתוח ולסגור מזגן באופן זה:

ואליבא דהלכתא בסוגיא דחשמל, כיון דיש קושיות גדולות על

שחיבור החשמל אסור משום מלאכת מבעיר. ולדבריהם הפסקת זרם חשמל אסור [פ] מדרבנן משום מכבה. וכדאי לחוש לשיטות אלו לכתחילה לכל הפחות לגבי איסורי דאורייתא. אבל רבו עליהם החולקים הסוברים שאין בחשמל משום מלאכת בונה או מלאכת מבעיר. אמנם לרוב הפוסקים הלוחץ בכפתור הפועל מכשיר חשמלי נחשב מעשה דידיה ולא גרמא. ויש אומרים דהוי רק גרמא. ויש אוסרים השימוש בחשמל מדרבנן משום [פא] מוליד. ולהלכה יש לעיין בכל ציור וציור שעושה פעולה ע"י מכשיר חשמל אם נחשב מעשה דידיה או גרמא. ומותר להדליק מזגן או מאורר או מעלית על ידי נכרי לצורך מצוה או לצורך רבים. ואין למחות ביד המדליק אור [פב] חשמלי על ידי נכרי לצורך מצווה. ושאר פרטי השאלה אבאר אי"ה בקונטרס הגרמא:

כח. **יש** אוסרים לכונן [פג] שעון בשבת אפילו על ידי נכרי. ורוב הפוסקים [פד] מקילים אפילו על ידי ישראל. אמנם המנהג שלא לערכו על ידי ישראל כלל וכשהוא פועל מותר לערכו על ידי נכרי. [פה] המשחיז סכין של שחיטה חייב

שיטה ראשונה, ודברי החזו"א בדבר הם חידוש גדול ונגד רוב הפוסקים, העיקר להלכה כרוב הפוסקים שאין בלחיצת חשמל איסור תורה. אמנם כדאי להחמיר לכתחילה ככל השיטות שלא בשעת הדחק כשנוגע לאיסור דאורייתא. וממילא כתבתי בפנים מש"כ:

[פ] **להפסיק** או לכבות זרם חשמלי איסורו רק מדרבנן אף לדעת החזו"א כיון דאין הסתירה על מנת לבנות, וגם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. וה"ה לדעת אלו הסוברים דמחבר זרם חשמלי חייב משום מבעיר דהפסקו אינו על מנת להבעיר וגם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולכן פטור:

[פא] **כ"ב** הבית יצחק (במפתחות ליו"ד ח"ב סי' ל"א). אמנם ע' במנחת שלמה (סי' י"א אות ה' סוד"ה גם מה) שדחה דין זה בטוטו"ד:

[פב] **עיין** בשו"ת אחיעזר סי' (ח"ג סי' ס') ובמנחת שלמה סי' י"א:

[פג] **ז"ל** החיי אדם (כלל מ"ד סי"ט) "אסור להעריך זייגר... ואסור ג"כ לומר לנכרי להעריכו. אך בשעה שהוא ערוך אפשר דלא שייך זה ויש להתיר על ידי נכרי לצורך מצוה ודווקא בשעה שהוא ערוך" עכ"ל. וע' בפמ"ג (סי' ש"ח א"א סקע"ח ובסי' של"ח מ"ז סק"ב). ועיין מה שכתב החזו"א (סי' נ' אות ט') על החיי אדם:

ועיין במנחת שלמה (סי' י"א) דהקשה מהא דאסור לטלטל מנורה של פרקים דחיישינן שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי, דאם נאמר דעריכת שעון אסור מה"ת, צריכים גם לאסור טלטול שעון בשבת שמא יפסיק ללכת ויעריכנו. ומתרץ המנחת שלמה וז"ל: "דשאני מנורה שאם היא נופלת ונפרקת ה"ז נראה לעיניים ממש כשבירה ולכן יש לחשוש שימהר מיד לתקן אותה, משא"כ בשעון אין אדם נבהל מזה ויודע שבשבת ויו"ט אסור להעריך, גם פריקת המנורה נגרעת מחמת הטלטול משא"כ עמידת השעון, ולכן אין זה כלול בגזירת חז"ל ואנו אין לנו לחדש מעצמנו גזירות חדשות" עכ"ל המנחת שלמה. אמנם יוצא מדבריו דאסור לרכוב משקפיים בשבת גזירה שמא יפלו והעדשים תפולו, ויבוא לידי מלאכה דאורייתא כשמחזירן ומתקען במקומן. ולשני התירוצים של המנחת שלמה אין היתר ללבוש שיש לגזור שמא יפלו המשקפיים ויפילו את העדשים ויחזירנה על ידי תקיעה. ולע"ג. וע' גם בט"ז סי' רע"ט סק"ה בנוגע למנורה:

[פד] **ז"ל** שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קכ"ג): "ולדעתי אין איסור אפילו בשבת למשוך ע"י האופן השלשלת הקטן ואח"כ הולך השלשלת לאט לאט וע"י תחבולה זו הולכים האופנים ומראים השעות לא ידעתי שום איסור מזה מידי דהוי אמטה רפוי' דמותר להדקה וכן כוס של פרקי' כיון שאין דרך להדקן מותר להחזירו ק"ו למשוך השלשלת זו שמתחילה עשוים לכך שלא תעמוד על מקומה אלא יורדת בהו בהדרגה מעט מעט וע"י תחבולה זו מגלגלים הגלגלים ומראים השעות אין איסור בזה" עכ"ל הפנים מאירות. וע' שאילת יעבץ (סי' מ"א בא"ד) וז"ל: "וגדולה מזו טלטול כלי השעות שקורין אורלאזי. אסר בתשוב' מהרי"ל מספק מדידת הזמן ואפי' לצורך הלמוד הקדוש לא רצה להתיר. כיון שאין המדיד' עצמה מצוה. לא יתלה לימודו בדבר האסור. ואע"ג דאנן נהגינן להתיר טלטול האורלאזי. היינו משום דבאמת אינו מודד כלום והזמן הוא דבר שאין בו ממש. ואינו משתעבד תחת ידי מדידה מעשית. ולא קעביד מעשה לגמרי כשעורכו מאתמול והוא הולך מאליו ואפי' לערכו בשבת לא ידענו בו איסור ברור. שאין זו מדידה כלל. ואינה אלא מעשה סגירת ופתיחת מנעול. שבהנעתו ודחיקתו סובב ומגלגל הברזלים שבפנים שהאחד דוחה לחברו. כמעשה האופן בתוך האופן שבאורלאזי ממש דומה בדומה. מ"מ נשאנו פנים למנהג בזה להחמיר, שנרא' בעיני בני אדם כמתקן כלי". וכן מקיל הגרע"א, מובא דבריו בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' נ"ה), וע' קטע הבא:

עיין בשו"ת מנחת שלמה (סי' ט') וז"ל: "וידוע שגם לענין שעון סובר השאילת יעבץ בח"א סי' מ"א כהפמ"א הנ"ל שמעיקר הדין אין שום איסור לערוך שעון בשבת אף בשעה שהוא עומד לגמרי וכתב שהוא דומה לפתיחת וסגירת מנעול של דלת בשבת עיי"ש. וכן כתב גם הגאון בעל בנין עולם בסי' י"א ובס' תשובה מאהבה ח"ב סי' רע"ג והכת"ס בחאו"ח סי' נ"ה כתב שרבו המתירים להמשיך ולהעמיד שעון שאינו משמיע קול. וכן סובר הגאון מבוטשאטש ז"ל בא"א סי' של"א עיי"ש במהדו"ב, וגם השואל ומשיב במהדורא ו' סי' נ"ג מסתמך על בעל הר הכרמל שנוטה להקל, ואף הפרמ"ג עצמו כתב בכמה מקומות דספוקי מספקי ליה בהך מילתא ומדבריו בסי' של"ח במ"ז סק"ב משמע שחזר ממה שכתב בסימנים הקודמים בפשיטות לאיסור עיי"ש, עכ"פ מבואר מדבריהם שרובם אסרו עריכת שעון כדי לקשקש רק משום השמעת קול ולא משום בונה או מכה בפטיש. גם בשו"ע הרב סי' רנ"ב סעיף ט"ז כתב: "מותר להעמיד מערב שבת זוג המקשקש לשעות עשוי ע"י משקולת אע"פ שמשמיע קול בשבת לא יבואו לומר שהעמידו בשבת ועבר על גזירת חכמים שאסרו להשמיע קול בשבת בכלי המיוחד לכך לפי שהכל יודעים שדרכו להעמידו מאתמול שכן דרכו לעולם להעמידו בכל יום על יום שלאחריו". ומשמע קצת שסובר דגם עיקר עריכת שעון בשבת איסורו רק משום השמעת קול ולפי"ז הי' נראה לכאורה דשרי לערוך לכתחילה שעון כיס שאינו משמיע קול, (אי לאו מפני שכבר נהגו בו איסור)" עכ"ל:

[פה] **כתב** החזו"א (סי' נ' אות ט' ד"ה וכן) וז"ל: "וכן המתלמד השחזת סכין של שחיטה שהעמיד את הסכין לשחוט בו, אע"ג שבדעתו לפגמו תיכף אחר שחיטה מ"מ חשיב בונה דבנין לשעה

משום בונה או משום מכה בפטיש ואפילו המשחיזו כדי ללמוד איך להשחיזו שפוגמו לאלתר, וע"ע במלאכת מכה בפטיש סעיף ג'. מוהל [פו] המתקן צפרנו לצורך המילה חייב משום בונה או משום מכה בפטיש. העושה [פז] מגנט קבוע על ידי זרם חשמלי חייב. אמנם מותר לכתחילה להשתמש [פח] בקפיץ ואין בו לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש ויש אוסרים. נחלקו הפוסקים אם מותר לנפח [פט] כדור בשבת. ואסור לנפח בלון גזירה שמא יקשרנו וכדפירשנו במלאכת קושר סעיף יב:

כט. המגבן [צ] גבינה הרי זה תולדת בונה, ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת, ויש פוטרים.

חשיב בנין" עכ"ל. וכוונת דבריו דסכין של שחיטה הוי חפץ אחר משאר סכין, ולכן השחזתו נחשב עשיית כלי וחייב משום בונה לדעת הרמב"ן ודעימיה אפילו למאן דאמר אין בנין וסתירה בכלים. ופשוט דלדעת רש"י אין בו משום בונה. אמנם נראה דלדעת רש"י חייב משום מכה בפטיש:

ועיין במנחת שלמה (סי' י"א) שהאריך לבאר כל דברי החזו"א שבסי' נ'. ומשמעות דבריו דמודה לחזו"א דהמשחיז סכין של שחיטה חייב משום בונה לדעת הראשונים הסוברים דהעושה כלי בשבת חייב משום בונה:

ויש להעיר, דלדעת יראים ומאירי דבנין הוי עשיית כלי, ותיקונו וגומרו הוי מכה בפטיש, כיון דהשחזת סכין של שחיטה אין בו משום בונה, האם יש בו משום מכה בפטיש? ונ"מ אם המשחיז סכין בעדים והתראה בשבת חייב מיתת בית דין או שיש לפטרו משום שיטה זו. וע' ס"ק הבא:

[פו] **עיין** בשו"ת חתם סופר (סי' עא) וז"ל: "אודות תיקון ציפורן של מוהל בשבת, לפע"ד יפה כ' חמיו ז"ל דאסור מן התורה אלא שכ' דתלי' אי תיקון גמור הוא דאורייתא או לא, ולפע"ד הוא בונה כלי גמור ושאני מחטאת מכה בפטיש דאפילו אי אין בנין בכלים מ"מ חייב משום מכה בפטיש כפירש"י בשבת ע"ד ע"ב גבי חלתא חייב אחד עשר יע"ש, וה"נ מה לי עושה כלי ויתד וסכין מברזל או עושהו מציפרנו, ואין זה תיקון בעלמא אלא עושה כלי גמור... מוכח מזה דהעושה אדם כלי כגון הבועל בעילת מצוה אי לפתחא צריך אפילו אי לא הוה שייך בנין באדם חייב משום מכה בפטיש, א"כ ה"נ העושה אצבעו וצפרנו כלי לפרוע עור הערלה פשיטא דחייב משום מכה בפטיש, ומכ"ש להסוברים דגם בכלי שייך בנין... א"כ חייב נמי משום בונה כיון שעושהו כלי. ע"כ נ"ל פשוט שחייב חטאת" עכ"ל:

[פז] **ז"ל** שו"ת מנחת שלמה (סי' יא אות ב' בא"ד הן אמנם): "דוקא בכה"ג שמתכוין לעשות מגנט קבוע שפיר מסתבר דחשיב כעושה כלי". וכ"כ בסי' ט' (עמ' עג ע"ב) אמנם שם משמע דמחייב משום מכה בפטיש:

[פח] **כ"ב** המנחת שלמה (סי' יא אות ג' ד"ה קילורו), ע"ש שהאריך לבאר טעם מותר בטוטו"ד. ולכן מותר להשתמש בשעון מעורר כשאין בו משום השמעת קול. ויש להעיר דלדעת החזו"א דחשמל חייב משום שמיצר כח חדש בתוך הנחושת, נראה דאסור ואולי חייב לכונן קפיץ. אמנם לרוב הפוסקים אין לחוש. וכדאי להחמיר לכתחילה כדבריו באיסור דאורייתא כמו שבארתי לעיל:

[פט] **עיין** מנחת שלמה (סי' יא אות ה'):

[צ] **תניא** במכילתין (דף נה.): "תנו רבנן החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה ארבעים דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות... מגבן משום מאי חייב? אמר להו משום מגבן. אמרו ליה רבך קטיל קני באגמא הוה. אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה חולב חייב משום מפרק מחבץ חייב משום בורר מגבן חייב משום בונה" עכ"ל:

ועיין בראשונים (על הסוגיא דף נה.) דהביאו מחלוקת אם החכמים פליגי על ר"א בכל הציורים או רק במכבד מרבץ ורודה חלות דבש, שהרי"ף, רב האי גאון, רמב"ם, רז"ה, ותוספות פירשו דנחלקו רק בשלשה הציורים הראשונים שהם חולב מחבץ ומגבן. ולפי דבריהם יוצא דהמגבן חייב לכ"ע. אמנם הרמב"ן (דף קמד:), רשב"א, ריטב"א, חדושי ר"ן (כולם בדף נה.) ס"ל דחכמים חולקים גם במגבן וכן משמע ג"כ בירושלמי. ולדבריהם יוצא דהמגבן בשבת פטור:

ויש להעיר אם הסוגיא אזלא אליבא דמ"ד דיש בנין וסתירה בכלים. (הבאתי דבריו בסעיף יח.) וכ"כ המלחמת (בפ' הבונה). אמנם הרבה ראשונים פוסקים דמחוייב אף שפסקו כמ"ד אין בנין וסתירה וכלים, וכן דעת רמב"ם (פ"ז ה"ו) וז"ל: "וכן הלוקח חלב... וגבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין" עכ"ל. וע' מש"כ לעיל סק"א לבאר שיטתו במלאכת בונה:

וז"ל הרשב"א (ריש פרק הבונה): "איכא למידק והא אין בנין בכלים כדאמרינן ב...ביצה ויש מפרשים דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים ה"מ בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות וכדשרו ב"ה לזקוף את המנורה ביום טוב אבל לעשות כלי לכתחילה אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי. ובזה ניחא לי הא דאמרינן לעיל בפ' המצניע דמגבן חייב משום בונה ואם אין בנין בכלים האיך אפשר שיש בנין באוכלין אלא שהעושה דבר מתחילתו חייב משום עושה כלי הוא הבונה" עכ"ל הרשב"א:

ועיין מאירי (בדף נה.) וז"ל: "ואע"פ שאמרו אין בנין בכלים יש בנין באוכלים" עכ"ל. ואין כוונתו מבוארת, דאיך יתכן שיש בנין באוכלין אם אין בנין בכלים. וי"ל דכוונתו כמו דכתב הרשב"א דאפילו למ"ד אין בנין בכלים, יש בנין באוכלין משום דכשמאחד דברים יחד הוי בנין גמור אפילו כלים ואוכלין. אמנם ברור שכוונתו כשכתב "אין בנין בכלים" היא למה שכ' בסוגית הגמרא ולא למה שמוסיפים הראשונים, ודוק:

ולדעת התוספות דמשמע מיניה דהמלאכה הוי משום עשייה ולא משום איחוד, יש לפרש דעשיית הגבינה הוי בנין:

אגב אורחא, ע' תוס' (דף נה. ד"ה והרודה) וז"ל: "תימה לר"י כיון דמותר לגבן בי"ט מן התורה אפילו באפשר אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר אם כן נפל ביתו בי"ט יהא מותר לבנותו בי"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש וי"ל דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביו"ט" עכ"ל. ויוצא מדבריו דהבונה ביו"ט אסור רק מדרבנן. מיהו ע"פ הגדרו של רמב"ם (בפ"א מהל' יום טוב) בדין מתוך בוודאי שאסור מדין תורה לבנות בית ביו"ט. וכן ע"פ שיטת ר' נתנאל מקינון (הובא בתוס' ביצה ג.) דמן התורה מותר רק מלישה ואילך ולא קודם, זאת אומרת התורה התירה רק המלאכות אוכל נפש דרגילים לעשות כשמכינים סעודה. ועל פי שיטה זו, אסור מן התורה לגבן ביו"ט. וכן ע"פ שיטת רש"י ר"פ אין צדין ג"כ אסור מן התורה לגבן

[צא] המדבק פירות ומכוין לעשותם תמונה חייב משום בונה, והוא שידבק כגרוגרת. ויש מתירים אם עושה [צב] באופן שלא יתקיים לימים הרבה. נחלקו הפוסקים אם [צג] המקפיא מיץ וכיו"ב חייב:

ל. יש מי שמחייב [צד] העושה לבד משום תולדת בונה:

לא. איתא בירושלמי דהמנפח כלי [צה] זכוכית והעושה כלי בדפוס חייבים משום בונה. ובבבלי מחייב משום מכה בפטיש. עוד איתא בירושלמי דהעושה [צו] נול זמני מהכובדים חייב משום בונה:

לב. ואלו הן תולדות בונה שאין איסורן אלא מדבריהם מפני שהם דומים למעשה בונה דאורייתא. אסור לבנות [צז] בנין עראי גזירה

ביום טוב. (וע"ע בזה בפנ"י שם ובשו"ת עה"ג סי' שיג — שיד ובדעת תורה סי' ש"א סעיף מ'):

אגב, עיין בשו"ת מנחת שלמה (סי' י"א אות ה' בהד"ה גם מאי) וז"ל: "וכן במגבן, אע"ג דחייב משום בונה מ"מ מותר לפורר ולאכול גבינה בשבת":

[צא] **על** הא דאיתא ברמב"ם (פ"ח ה"ו) ושו"ע (סי' ש"מ ס"י) וז"ל: "המקבץ דבילה ועשה ממנה עגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה" עכ"ל, הקשה המג"א (סי' ש"מ סקי"ז) וז"ל: "וצ"ע דלמה לא יתחייב בזה משום בונה כמ"ש בסי' שי"ט גבי המגבן. וצ"ל דלא מקרי בונה אלא כשמתכוין ליפותו ולהשוותו" עכ"ל המג"א. ויוצא מדבריו דאם מקבץ הדבילה וכוונתו לייפות ולהשוות את הדבילה שחייב משום בונה. וע' בחיי אדם (כלל ל"ט סוף סק"א) דכתב ד"המדבק פירות ומכוין לעשותם בעל תמונה ארוך או רבוע חייב משום בונה" עכ"ל. וכ"כ התפא"י (בכלכלת שבת לד:ג) דהמגבל אוכלין או פירות יחד ומכוון ליפותם הוי תולדת בונה. ועיין מנ"ח דהמגבל טיט חייב משום בונה ולא משום לש:

[צב] **כ"ב** שמירת שבת כהלכתה (פי"א הערה מ"ג) בשם הגרש"א:

[צג] **עיין** בשביתת השבת (דף ח' עמ' ד') שמביא מהפתח הדביר דהמקפיא מיץ חייב משום בונה. והשה"ש חלק עליו שאינו חייב משום בונה שאינו ראוי להתקיים, אמנם אסרו משום מכה בפטיש:

[צד] **עיין** בראב"ד (פ"ט הט"ו) וז"ל: "א"א איני מכיר טויה בעשיית הלבדין... ונראה יותר שהוא כמגבן שהוא תולדת בונה ושיעורו איני יודע ואולי כרוחב ואורך קליעות שעושות בנות העניים על מצחיהם" עכ"ל:

[צה] **ירושלמי** (מכילתין פ"ז סוה"ב) וז"ל: "והנופח כלי זכוכית והעושה כלי בדפוס כולהון משום בונה" עכ"ל. וע"ע בירושלמי פרק הכותב. ופירש הקה"ע: "ואע"ג דאין בניין בכלים דווקא בכלים שנתפרקן להחזירן אבל לעשותן בתחלה יש בניין" עכ"ל:

אמנם בבבלי (מכילתין עה:) איתא דהנופח כלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש. וע' בתוספות (דף עד: ד"ה חביתא) דהקשה מדוע אינו חייב משום בונה. וע' באבן האזל (הבאתי דבריו לעיל סק"א) דביאר דאין חיוב משום בונה אלא כשמאחד דברים (או שעושה אוהל), ובנפיחת זכוכית ובעשיית כלי בדפוס אין כאן איחוד דברים וממילא אינו מעשה בונה. אמנם הירושלמי חולק על זה וס"ל שבעשיית כלי חייב משום בונה אפילו כשאינו מאחד דברים:

וע"ע שם בהמשך דברי הירושלמי (מכילתין פ"ז סוה"ב): "רבנן דקיסרין בשם רבי שמעון בן לקיש יש דברים קרובים ורחוקים (ויש גירסא שמוסיפה: "ויש דברים רחוקים וקרובים") הגודל כלי נורה והנופח כלי זכוכית והעושה כלי בדפוס כולהון משום בונה הבורר והמשמר והמרקד כלהן משום מעביר פסולת כל אחד ואחד חיובו בפני עצמו" עכ"ל. ע"ש בקה"ע דפירש הכוונה דיש מעשים שהן נראים שהם רחוקים זה מזה אמנם הם מלאכה אחת והעושה כולם בהעלם אחד חייב אחת, והוא דהגודל כלי נורה והנופח כלי זכוכית והעושה כלי בדפוס בהעלם אחת חייב חטאת אחת משום בונה. ויש מלאכות אחרות שהם נראים שוה ומלאכה אחת מיהו להלכה הם רחוקים וחייב על כל אחת משום מלאכה אחרת והמשל בזה הוא דהבורר והמשמר והמרקד כל אחד ואחד חיובו בפני עצמו:

[צו] **עוד** איתא בירושלמי מכילתין (פ"ז ה"ב) וז"ל: "הדא איתתא כד משתייא בקוביה משום מיסכת כד יהבה קדמה משום עושה בתין כד מקימה לון משום בונה כד מחייא משום אורגת כד מקטעא בנימייא משום מחתכת כד גמרה מלאכתה משום מכה בפטיש" עכ"ל. ועיין בקה"ע ובפני משה מה שכתבו אמנם לא פירשו כל הצורך. וע' בערוך (ערך קבה) דקובה הוי מין אוהל. ונראה לפרש דכשאשה אורגת קוביה לוקחת את הכובדים ובונה נול עמהם, וזה נקרא בונה כלי לגמרי אף דאינו אלא לזמן (ע' לעיל סקל"ו):

אגב אורחא, ע' מה שהקשה המרכבת המשנה מדברי ירושלמי (הבאתי את זה בנמלא טל ח"א במלאכת פולע סק"ד). ונראה דקושית המרכבת המשנה צודקת. ודלא כדכתבתי שם. והוא משום מטרת הירושלמי הוא להרבות במלאכות לחייבה משום כל המלאכות שנוכל. ולפי דעת ראב"ד וגר"א מדוע לא הוסיף שם המשנה לחייב משום פולע כיון דבוודאי חתך את הבד מהנול. וע' במלאכת עושה בתי נירין (סק"א אות ו' וסק"ו) דהבאתי דעת הגר"א ודעימיה דבארו מלאכת עושה בתי נירין באופן שונה מרש"י ורוב הראשונים. וע"כ דהגר"א פירש דברי ירושלמי אלו באופן אחר ממה שבארתי, ולא זכיתי להבין פירושו בסוגיא, ואולי בחר בגירסא אחרת בירושלמי כדרכו בקודש:

עוד איתא בירושלמי (מכילתין פ"ז ה"ב): "ההן דעבד קופין כד נפר משום מיסך כד מחייט משום תופר כף משו' בונה כד מקטע משום מחתך גמר מלאכתו משום מכה בפטיש" עכ"ל. על פי המפרשים, כוונת הירושלמי דהעושה קופה מקנים וסיב של דקל חייב משום חמש מלאכות ואחת מהם דכשכפף הסיב גמר עיקר עשיית הכלי וחייב משום בונה, וכשמחתך שיירי הקנים חייב משום מחתך וכשגומר הכלי אחר כך חייב משום מכה בפטיש:

ומצאנו עוד בירושלמי (לעיל במכילתין פ"ז ה"ב): "ההן סיקורה כד מבחר בגרריה בקלופיתיה משו' בור' כד מכתת במרגזייה משו' דש כד שחיק במדוכתיה משום טוחן כד יהיב משקין משו' לש כד משקע באנטרין משום בונה כד מקטע בגומא משם מחתך גמר מלאכתו משם מכה בפטיש". וע' בקרבן העדה ובפני משה שכל אחד רכש דרך לעצמו בבאור הסוגיא בין במציאות בין בבאור העניים. ולכן לא הבאתי סוגיא זו להלכה:

[צז] **תנן** (ביצה לב:): "ואין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדירה" עכ"ל. ואיתא שם בגמרא: "אמר רב נחמן אבנים של בית הכסא מותר לטלטלן ביום טוב. [פרש"י: אבנים גדולות שמסדרין אותן להיות כמין מושב חלול, ויושבין עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא]. איתיביה רבה לרב נחמן אין מקיפין שתי חביות לשפות

משום בנין קבע. וכן אסור לשים שתי אבנים גדולות כדי לשבת עליהן, ואפילו אם יחדם מבעוד יום, דזה ג"כ נקרא בנין עראי ואסור. אמנם במקום כבוד הבריות מותר להעמיד שתי אבנים כדי לשבת עליהם. מיהו אסור לבנות בנין עראי בלא שינוי [ע' לקמן סעיף מב דאפרש מה נקרא שינוי לענין זה] אפילו לצורך בית הכסא. ויש מתירים לבנות בנין עראי לצורך בית הכסא אפילו בלי שינוי, ולדבריהם מותר לשים שתי אבנים גדולות כדי לשבת עליהן, וע' בבאורים:

עליהן את הקדרה? אמר ליה שאני התם משום דקא עביד אהלא. [פרש"י: שיש לו גג אבל הכא ליכא גג] אמר ליה רבה זוטא לרב אשי אלא מעתה בנה אצטבא [פרש"י: כסא של בנין לבנים וטיט] ביום טוב דלא עביד אהלא הכי נמי דשרי? אמר ליה התם בנין קבע אסרה תורה בנין עראי [פרש"י: שאינו להתקיים] לא אסרה תורה וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע. והכא [פרש"י: גבי בית הכסא משום כבוד הבריות לא גזור] משום כבודו לא גזרו ביה רבנן" עכ"ל:

[**ועיין** ברא"ש דגרס בסוף הסוגיא: "והכא משום כבודו של יום טוב לא גזרו ביה רבנן". ומשמע דבשבת אסור אפילו במקום שאין איסור משום הוצאה. ובאמת לא הבנתי גירסת הרא"ש, דלא איירי בכבוד יום טוב אלא בכבוד הבריות. וכ"כ ג"כ הרי"ף והרמב"ם. וכן מפורש בברכות יט: דהתירו איסור דרבנן משום כבוד הבריות. ולולי דמסתפינא הייתי אומר דמילים אלו טעות הדפוס הם. אחר כך מצאתי בים של שלמה (פ"ד סי' ט"ו) וז"ל: "פי' הרא"ש משום כבודו של יום טוב ורש"י פירוש משום כבוד הבריות. לכל הפירושים אין חילוק בין יום טוב לשבת ואף שלא אמרו אלא דמותר לצדדן ביום טוב. וכן הטור הביא דין זה בה' שבת" עכ"ל הים של שלמה. וכוונתו דאף דכתב הרא"ש דהתירו משום כבוד יום טוב אין כוונתו לאסרו בשבת, אלא ה"ה דמותר בשבת:]

חזינן דאסור לבנות בנין עראי ביום טוב אפילו כשאינו אוהל, ולרש"י התירו להעמיד האבנים לבית הכסא אף דנחשב בנין עראי משום כבוד הבריות:

ועיין בטור (סי' שט"ו) דהביא סוגיא זו להלכה, וז"ל: "כשמסדרין חביות זו ע"ג זו אחד ע"ג שתים אוחז העליונה בידו ויסדר התחתונה תחתיה אבל לא יסדר התחתונה תחלה ויניח העליונה עליה אבל אבנים של בית הכסא מותר לסדרן" עכ"ל הטור. ומשמע מדבריו דמיירי דבונה בית הכסא מאבנים הרבה. (דהא כתב "לסדרן" במקום "לצדדן", ומשמע דמסדר אבנים הרבה.) ואף דבשאר דברים אסור לבנות בנין עראי באופן רגיל אלא צריך להפוך ולבנות מלמעלה למטה, בבנין בית הכסא עראי הקילו ולא הצריכו לבנותו בשינוי. וזה חידוש גדול משום דבאמת כיון דיכול לבנותו כלאחר יד (מלמעלה למטה) מדוע זה נחשב כבוד הבריות, הא יכול לבנותו בשינוי. וצ"ל דזהו החידוש דבכלל לא גזרו בבנין בית הכסא כיון דלפעמים הוי כבוד הבריות לבנותו שינוי כיון דהוא יותר קשה ולוקח יותר זמן:

אמנם נראה דרש"י חולק על זה וסובר דמותר רק כשמצדד אבן גדולה מצד זה ואבן אחרת מצד אחר, אבל לסדר אבנים הרבה בכל צד לא התירו חז"ל. ונראה טעמו דכיון דיכול לבנות בשינוי אין זה נחשב מספיק טעם להקל לבנותו בלי שינוי. וממילא רש"י ביאר דמיירי בשימת שתי אבנים גדולות ולא שייך בזה שינוי. ולכן לרש"י באופן ששייך לבנותו בשינוי בוודאי מחוייב לבנותו בשינוי כיון דאין בזה חסרון של כבוד הבריות:

ויש להעיר מדוע הטור מנע מפירוש רש"י בסוגין. ונראה דס"ל דאין איסור בנין כלל לשים אבן אחת מכאן ואבן אחת מכאן דאין זה מעשה בנין כלל. וממילא מותר לשים אבנים אלו לשבת עליהם אפילו שלא במקום כבוד הבריות. משא"כ לדעת רש"י זה נחשב כבר דומה לבנין ואסור מדרבנן כשאינו משום כבוד הבריות:

ועיין בש"ע דהביא סוגיא זו בסי' שי"ב (ס"י), בסימן של הלכות בית הכסא בשבת, ולא בסימן שט"ו במקום שמביאו הטור. וז"ל: "אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן. ואע"ג דבנין עראי הוא לא גזרו ביה רבנן משום כבוד הבריות" עכ"ל. ומוכח מדבריו דפסק כרש"י דמיירי בשתי אבנים גדולות, ודלא כטור דמיירי שבנו מאבנים הרבה. וצ"ע מדוע לא העיר הב"י דרש"י חולק על הטור ודהלכה כרש"י, וצ"ע. עוד יש להקשות מדוע הביא דין זה בסוס"י שי"ב ולא במקום שהביאו הטור בסי' שט"ו. ונראה דהטור הביאו בסי' שט"ו דשם מיירי בבנין אוהל עראי בשינוי. אמנם לדעת הש"ע דאין כאן חידוש של בנין בשינוי, מקום הנכון להביאו הוא בסי' שי"ב דשם מיירי בהלכות בית הכסא ומה שמותר משום כבוד הבריות:

ויש להעיר, דכאן משמע דאסור לבנות בנין עראי ביום טוב, ולעיל סעיפים יא וכב הבאתי דמותר לבנות מחיצה עראית ביום טוב כל עוד דאינה מחיצה המתרת. ויש לומר, דבנין עראי אסור אבל מחיצה עראית שאינה בנין ורק מחיצה התירו:

ועיין בתפא"י (כלכלת שבת סוף אות לד) וז"ל: "מחיצה בלי גג, דוקא בעשאה להתיר דבר כגון לטלטל... אסור לעשותה אבל בעשאה להגן או לנוי... אז כשאין טירחא או מעשה אומן בתלייתן מותר לתולתן בשבת". ולא הביא מקור לדבריו דמה שאסור הוי משום דאית ביה טירחא או מעשה אומן ומה שאין לו לא טירחא ולא מעשה אומן מותר:

וע"ע בים של שלמה שם בביצה (סי' ט"ו) דס"ל דמותר לצדד בית הכסא מיום טוב רק באבנים מוכנות מבעוד יום דאלת"ה אסור משום איסור מוקצה. ואף דמצאנו דהתירו לטלטל מוקצה משום כבוד הבריות זה דווקא באבנים קטנות שמקנח בהם. ובים של שלמה הביא מקור לדבריו מדלא התיר הגמרא אלא "אבנים של בית הכסא" משמע שהם כבר מוכנים לבית הכסא מבעוד יום. אמנם לכאורה דיוק זה תלוי במח' רש"י וטור הנ"ל. דלרש"י הכוונה של אבנים של בית הכסא היא אבנים גדולות. ואסור לבנות אבן על אבן לצורך בית הכסא עראי אלא אם כן בנאו בשינוי וכדפרישית לעיל. אבל לדעת הטור אולי יש לדייק מדוע כתב הגמרא "אבנים של בית הכסא" כשהיה יכול לכתוב "מותר לבנות בית הכסא עראי משום כבוד הבריות". אמנם באמת לא נראה לי לדייק מזה שהתירו רק אבנים המיוחדות. ובפרט דיש לנו יסוד בכל התורה דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן (כדאיתא בברכות דף יט:). וגם חילוקו של המהרש"ל בין אבנים קטנות ובין אבנים גדולות קשה להבין. ולהלכה, כיון דהש"ע פסק כרש"י וכדפרישית לעיל, אין מקור לדיוקו של הים של שלמה:

ודע עוד דנחלקו האחרונים (בסוס"י שי"ב) אם מותר לבנות אוהל עראי (עם איזה גג) לצורך בית הכסא. וז"ל המג"א: "ומ"מ לעשות כמין אהל אסור". והאלי"ר והמאמר מרדכי שם חלקו עליו וס"ל דמותר משום כבוד הבריות. והמחצית השקל כתב וז"ל: "ולא ידעתי

מאי כבוד הבריות שייך בזה, הא אפשר לעשות בהיתר דהיינו לתקן הגג תחילה" עכ"ל:

ועיין באלי"ר דהביא ראיה לדבריו מדברי הטור בסי' שט"ו הנ"ל. אבל על פי מה שבארתי לעיל אין ראיה מהטור, דהוא ס"ל דהתירו לבנות בנין גמור לצורך בית הכסא, ואה"נ דמשמע בדבריו דה"ה דהתירו אהל עראי. אמנם לדעת רש"י והש"ע דהתירו רק שימת אבן אחת מכאן ואבן אחת מכאן, בוודאי דאין להתיר עשיית אהל עראי לצורך בית הכסא וכדברי המג"א, ודוק.

ודברי המ"ב בזה לע"ג ע"ש:

ולהלכה סתמתי בפנים כדעת רש"י משום דכן פסק הש"ע בלי שום חולק ולא הביאו האחרונים דיש מי שחולק בדבר. והבאתי שיטת הטור ואלי"ר ומאמר מרדכי בלשון יש חולקים:

לג. המתקן [צח] בנין על גבי כלים המטלטלים פטור אבל אסור. אמנם [צט] העושה כלי על גבי כלי אחר חייב לרוב ראשונים:

לד. אסור [ק] לקלוע שער בשבת מפני שנראה כבונה. אסור מדרבנן [קא] לסרוק פאה נכרית בשבת משום קורע:

לה. דלת שאין פותחים אותה ברגילות, הנעשית באופן [קב] דכשפותחין אותה מסירה

[צח] **ז"ל** הרמב"ם (פ"י הי"ב): "הבונה על גבי כלים פטור". ומקורו מהירושלמי מכילתין (פ"ז סוה"ב, הבאתי כל הסוגיא לעיל בסקל"ו) וז"ל: "מה בניין היה במקדש שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים... הדא אמרה אפילו נתון על גבי דבר אחר (ז"א שחייב אפילו בבנין שאינו על גבי קרקע) הדא אמרה בניין על גבי כלים (ז"א שחייב אפילו בבנין על גבי כלים דהא האדנים נחשבו לכלים) בניין אדנים כקרקע" עכ"ל הירושלמי. וחזינן דבנין על גבי כלים אינו בנין. [והרשב"א בחידושיו (פרק הבונה קב: סוד"ה האי) מביא הירושלמי.]:

וצ"ע מדוע לא כתב הרמב"ם שכל בנין שאינו על גבי קרקע פטור. ואולי משום לשון מסקנת הירושלמי. אי נמי בא לאפוקי מבנין בספינה דחייב:

ולכאורה פשוט לראשונים המחייבים העושה כלי גמור משום בונה דהבונה כלי גמור על גבי כלים חייב. ומה דכ' הירושלמי דהבונה על גבי כלי פטור מיירי בבנין כל שהו דפטור בכלים וחייב בקרקע. ולכאורה על פי שיטת רש"י עירובין (דף לה.) דכלי גדול נחשב אוהל לגבי שבת [ע' לעיל בסקע"ב], היינו משום דכלי גדול אינו ראוי לטלטל מלא וריקם ולכן נחשב כלי ולא אוהל. ונראה דכן היא כוונת הירושלמי דבנין אדנים כקרקע משום דאדנים כבדים והוי כבנין בקרקע. ולכן בנין על גבי כלים פטור דווקא בכלים המטלטלים:

עוד יש להקשות, מדוע הבונה על גבי כלים פטור לדעת הרמב"ם הסובר דעשיית כלי חרס ואיחוד כלים חייב. וצ"ל דדווקא עשייה חדשה חייב משום בונה (כמו שבארתי לעיל בסעיף יח), אמנם תיקון כל שהו אינו בונה אלא בקרקע. ולכן בנין כל שהו על גבי כלים פטור, מיהו עשיית כלי חדש על גבי כלים חייב וכן הבונה על גבי אוהל המטלטל חייב בבנין כל שהו:

שוב מצאתי בתפא"י (בכלכלת שבת לד:ב) דבנין על גבי כלים פטור משום דאין דרך בנין בכך. ועפ"י מהלך זה נוכל ליישב מה שהקשיתי לעיל:

ועיין לעיל בסק"א דהבאתי שיטת האבן האזל בבאור מלאכת בונה. ועל פי דבריו נוכל לפרש דברי הירושלמי באופן אחר. והוא, דשימת האדנים אינם עשיית אוהל וגם אינם איחוד של דברים, וממילא אין בהם משום מלאכת בונה. אבל שימת הקרשים לתוך האדנים הוי איחוד דברים וחייב:

אמנם אם כן קשה, דשימת הקרשים אין בו משום עשיית אוהל דאין להם גג. ויוצא דלדעת אבן האזל שימת קרשים על האדנים הוי רק תולדה ולא אב. ואיך זה יתכן לירושלמי כיון זהו מקור המלאכה:

ולכן נראה בדעת האבן האזל דכיון דהקרשים יש להם הגנה וצל, הם נחשבים כבר עשיית אוהל קבע. וממילא הושבת הקרשים על האדנים הוי מלאכת בונה מן התורה. משא"כ הושבת האדנים פטור לגמרי:

[צט] **דעת** הרמב"ם בשאלה זו בארתי בס"ק הקודם. אמנם דעת הרבה ראשונים דאין בנין וסתירה בכלים כלל. ויש להוסיף שיטת המאור דאין בנין באיחוד שני כלים, ונראה דיפטור בציור זה ג"כ. אמנם הכרעת הש"ע (ברסי' שי"ד) דיש בנין וסתירה בכלים וכן דעת רוב ראשונים בתראי:

[ק] **תנן** מכילתין (דף נד:) וז"ל: "וכן הגודלת... וכן הפוקסת רבי אליעזר מחייב וחכמים אוסרין משום שבות" עכ"ל. ומסיק שם בסוגיא (דף נה.) דגודלת ופוקסת הוי משום בונה. ופרש"י: יש מרבותי אומרים מתקנת שערה במסרק או בידיה ויש שמפרשין טחה כמין בצק על פניה וכשנוטלו מאדים הבשר [וע"ש בתוס']. ומקשה שם הגמרא: "וכי דרך בנין בכך? אין, כדדרש רבי שמעון בן מנסיא ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה אצל אדם שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר גודלת כוחלת ופוקסת לעצמה פטורה לחברתה חייבת [פרש"י: אינה יכולה לבנות יפה ואין דרך בנין אלא אשה לחברתה שרואה ועושה]" עכ"ל הגמרא. והרמב"ם (פכ"ב הכ"ו) פסק כחכמים, ועיין לעיל במלאכת צובע (סק"ל) מה שבארתי בסוגיא זו:

ועיין בבית יוסף (סוף סימן ש"ג) שהביא בשם הכל בו דהאידנא נהגו לקלוע שערן ואין מי שימחה בידן לפי שמוטב שתהיינה שוגגות ואל תהיינה מזידות שאי אפשר למנען שלא יתגנו על בעליהן. וע"ש בבדק הבית ובד"מ דכתבו דלא שמענו בזמננו מי שנהג כן ואם ימצא מי שמקיל ראוי לגעור בהן:

ועיין בתוספות (מכילתין נז.) וברא"ש (פ"ו סי' א') דכתבו דאסור להתיר קליעתה משום סותר. והבאתי דבריהם במלאכת סותר סק"ע:

[קא] **עיין** באגלי טל (מלאכת גוזז סעיף י') דאוסר לחלק שער פאה נכרית בכלי ומתיר ביד. ולכאורה האיסור בכלי הוי משום קורע ולא משום גוזז ובכלי יש פס"ר שיקרע איזה שער. וע' בשו"ת בית יצחק (סוס"י ט"ו) שכתב שהוא חילול שבת לסרוק הפאה בשבת. וע' במנחת שבת (סי' פ' ס"ק קי"ז אות כ"ו) דאסר משום דהוי פס"ר שיופסק שער ואף דהוי מקלקל אינו פשוט להתיר ועוד דמנתח שערות מהאריגה שאם נקשרו בקשר של קיימא והוי התרת קשר של קיימא. אבל מסיק דאיסורו רק דרבנן משום מקלקל, וגם הוי פס"ר דלא ניחא ליה באיסור דרבנן. אמנם נראה לי דאינו פשוט דהוי לא ניחא ליה כיון דכל אשה רצה שהשער לא יהיה שלא במקומו. אבל לכאורה פטור הוי משום דהוי מקלקל וע"ע בזה בשש"כ (עמ' קנ"ו הערה קכ"ג):

[קב] **תנן** בעירובין (דף קא.): "הדלת שבמוקצה... אין נועלין בהן אלא אם כן גבוהים מן הארץ" עכ"ל המשנה. וע"ש ברש"י וז"ל: "הדלת שבמוקצה. רחבה שאחורי הבתים, ומשום הכי נקט לה משום שאין משתמשין בה תדיר ואין בעל הבית חושש לעשות לה דלת תלויה כראוי וקבועה אלא זקופה כנגד הפתח, וכשהוא פותח

לגמרי ומטילה לארץ, אסור להחזיר דלת זו בשבת דנחשב בונה מדרבנן ויש מחייבים. אסור לסגור דלת הנגררת על גבי קרקע אם הוא דלת שאין פותחים אותה ברגילות אלא אם כן יש או היה [קג] ציר לדלת. (ודלת דבדרך כלל אין פותחים אותו אלא [קד] פעם בשלושים יום נקראת דלת שאין פותחים אותה ברגילות.) ויש מי שאומר דהאיסור

מטילה לארץ, ויש שתלויות אבל נגררות לארץ: אין נועלין בה. בשבת משום דעביד בנין, או אפילו כשהיא תלויה ונגררת אין זה קבועה. וכשהוא מגביהה על המשקוף כיון דאינה קבועה שם מחזי כבונה״ עכ״ל. ומדוייק ברש״י דיש אופן שחייב משום בונה [״דעביד בנין״] ויש אופן דאסור מדרבנן משום בונה [״מחזי כבונה״]. ובפשטות בציור שמסיר את הדלת לגמרי ומטילה לארץ, כשנועל בו הרי זה בונה ממש וחייב. ובציור שהוא רק נגרר, הוי בונה מדרבנן. (ולכאורה רש״י אזיל לשיטתו דאליבא דר׳ אליעזר נגר הנגרר חייב משום בונה אם הוא מונח לגמרי, ע׳ סקל״ז וסקל״ח.):

ואולי יש לדחות דאין כוונת רש״י שכתב ״דעביד בנין״ דהוי בנין ממש מה״ת, אלא דהוי בנין מדרבנן, אמנם הוי יותר דומה למעשה בנין מדלת נגררת דשם רק מיחזי כבנין:

ומיהו אם כן, צריך לפרש מאי נ״מ בין ״עביד בנין״ ובין ״מחזי כבונה״. בשניהם אסור להחזירו אם אין משתמשים בה תדיר ואינו מותר אא״כ גבוה מן הארץ ואינה נגררת. וצל״ע בדבר. ולכן יותר נראה לפרש דעת רש״י דהמניח דלת כזו בשבת חייב דהוי בנין ממש:

ונראה דלדעת רש״י אסור מה״ת להחזיר דלת המוטלת על הארץ דכיון דאין זה הדרך של הושבת דלתות, נחשב בנין קיר ולא חזרת דלת וחייב משום בונה:

עוד יש להעיר במה שכתב רש״י: ״שאין משתמשין בה תדיר״ האם אורחא דמילתא נקט לפרש מדוע עשה דלתות כאלו, אמנם אם עשה דלת רגילה באופן זה אסור לסגרו בשבת. או האם כוונתו דזוהי הגדרת האיסור. זאת אומרת, דמותר לסגור דלת כזאת אם משתמש בה תדיר:

ועיין ברא״ש (שם סוסי׳ ט״ו) וז״ל: ״אי קשה לך כיון דקי״ל... דמוסיף אוהל עראי מותר הא אמר לעיל... הדלת שבמוקצה... אין נועלין בשבת... ואסרי משום בנין והלא תוספת אהל עראי הוא שהרי הדלת עשוי הוא לפתוח ולסגור. התם כיון שדלת של מוקצה הוא... לאו תוספת אהל עראי הוא אלא קבע שאין עשוי לפתוח אלא לזמנים רחוקים לפי שאין דרך כניסתו ויציאתו עליהם״ עכ״ל. וכן היא שיטת הראב״ד. חזינן דלדעת הרא״ש דאסור משום בונה, אמנם מוכח דכוונתו דאיסורו רק מדרבנן מדנקט לשון ״אסרי״:

חזינן עוד מהרא״ש דאסור לסגור דלתות אלו רק משום דאין הדרך לפתחים ולסגרם אלא לזמנים רחוקים. אמנם באופן שהדרך לפתוח ולסגור איזה דלת בקביעות מותר לפתחה ולסגרה אפילו אם אינו גבוה מן הארץ. מיהו מדברי רש״י משמע דחולק על פסק זה וס״ל דציור של דלת שבמוקצה הוא רק דוגמא לדלת דאין הבעל הבית חושש לבנותו כראוי. אמנם להלכה אסור לפתוח דלת כזו בכל מקרה אפילו אם רגיל לפותחו ולסגרו תדיר:

ועיין ברי״ף וז״ל: ״הדלת שבמוקצה פירוש דלת שבמקום מוקצה כגון דגבוה מכרמלית ונעשה מוקצה ממנה והוא כגון דיר וסהר דעשה לו דלת״ עכ״ל. ומדוייק בדבריו דאיסורו מדרבנן ולא כרש״י. ומשמע דס״ל שיטה ממוצעת בין רש״י ובין הרא״ש. דלרש״י לא איכפת לן איפה נמצא דלת זו וגם לא איכפת לן הרגילות של השתמשות, אלא כל דלת העשויה באופן שמסירים אותה חייב ואם מגגרים אותה אסור לסוגרה בשבת. ודעת הרא״ש שאסור רק אם פותחין אותה שלא ברגילות כלל. אמנם דעת הרי״ף דיש לו השתמשות כמו דלת של דיר וסהר שפותחין אותו כל יום, אבל מותר לפתוח דלת כזו אם הוא דלת לבית כמו דס״ל לרא״ש:

ועי׳ ברבינו יהונתן דיש לו שיטה אחרת לגמרי וגירסא אחרת בסוגיא. והוא גרס במשנה: ״אם אינן גבוהין מן הארץ ג׳ טפחים״ ופירש רבינו יהונתן וז״ל: ״אם אינם נגררים ג׳ טפחים כנגררין בארץ דמו ואין פותחין ונועלין בהן משום דמיחזי כבונה כיון שאין עליו תורת דלת עשוי מאתמול ועכשיו הוא שסוגר בפני הפירצה ובהגבהתו מעל הארץ הוא מטלטל דבר שאין בו תורת כלי״ עכ״ל. ונראה דהוא בין דזה הפעם הראשון ששמו דלת הזו כאן. ואסור משום דמיחזי כבנין. אבל כשהוא גבוה מקרקע ג׳ טפחים מוכרח דאינו בנין דאין דרך לתלות דלת ככה. וממילא אין כאן איסור בונה דרבנן וגם אין כאן איסור מוקצה. ושיטתו יותר מקילה מכל שאר הראשונים דלפי דבריו אין איסור כלל להחזיר את הדלת אפילו אם היא נגררת:

ועיין ברמב״ס, רז״ה, מלחמת, דכל אחד רכש מהלך לעצמו בסוגין:

והרמב״ם אזיל לשיטתו (פכ״ה ה״ו) דס״ל דדלת הוי מוקצה. והוא מפרש כל הסוגיא משום הלכות מוקצה. וס״ל כגירסת הרי״ף (ע״פ רז״ה ולא כב״ח) דגרס דלת אלמנה שאינה נגררת. ומיירי שסומטה ומניחה. ורא״ש וטור פירשו כן ג״כ אף דגרסו דלת אלמנה הנשמטת. וע׳ בטוש״ע (סי׳ שי״ג ס״ג) דהביאו דברי הרא״ש להלכה:

ודע עוד דשיטת הבעל המאור דכל המשנה והסוגיא אזלי בשיטת ר״א (במשנה דפקק החלון) דס״ל דבעינן קשור ותלוי. אמנם לרשב״ג דמתיר אם אינו קשור ותלוי גם זה מותר. מיהו שאר הראשונים דוחים דברי הבעל המאור מהלכה:

האם הסרת דלת שבמוקצה חייב משום סתירה? שאלה זו תלויה בסתירה לתקן, ע׳ ט״ז (סי׳ שי״ג סק״ה) וש״א ע׳ במלאכת סותר סק״ט:

[קג] **על** הא דתנן בעירובין (דף קא.): ״הדלת שבמוקצה... ומחצלות אין נועלין בהן אלא אם כן גבוהים מן הארץ״ הקשה הגמרא וז״ל: ״ורמינהו דלת הנגררת ומחצלת הנגררת... בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב? אמר אביי בשיש להם ציר. רבא אמר בשהיה להן ציר״ עכ״ל. ונחלקו הראשונים עם הציר בדלת או בפתח דלרמב״ס ולרש״י הציר על הדלת, ולריטב״א הציר על הפתח:

[קד] **עיין** בבה״ל (סי׳ שי״ג ס״ג) דכ׳ וז״ל: ״ועיין בתו״ש דמלדד דבפתח העשוי ליכנס בפחות מל׳ יום הוי כפתח העשוי ליכנס בה תדיר״ עכ״ל. אמנם עיין בחיי אדם (כלל ל״ט סק״ה) וז״ל: ״החדרים שאין תשמישם תדיר כמו שיש בכפרים וקושר בו דלת וכשהוא יוצא שומטו ומשליכו לארץ ונשאר כך פתוח ימים רבים. ולפעמים שנועל נשאר כך נעול כמה ימים. וא״כ כשנועל בשבת דומה קצת שמוסיף על הבנין. ולכן אם ניכר שהוא דלת כגון שניכר שהיה בו ציר... מותר לנעול בו אם הוא קשור בפתח אע״פ שנגרר על הארץ ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו דזה בונה ממש וחייב... אבל אם אינו קשור כלל, אע״פ שיש לו ציר אסור לנעול בו״ עכ״ל. ומשמע דחולק על הגדרת התו״ש בדין זה וס״ל דאפילו אם משאירו לאיזה ימים נקרא אינו תדיר ואסור:

לפתוח דלת שהוא מסירה או דלת הנגררת הוי משום [קה] מוקצה ולא משום איסור בונה. ויראה לי דלדבריהם אסור לפתוח דלת כזו בשבת אפילו אם פותחים אותה ברגילות:

לו. **דלת** העשויה [קו] מלוח אחד או דלת שאין לה אסקופה התחתונה וכשפותחים אותה שומטין אותה ועוקרים אותה, אסור לפתחו בשבת אפילו [קז] כשיש לה ציר:

לז. **אסור** ליטול [קח] כסוי בור ודות וחבית הטמונה בארץ וכל כלי אחר הטמונה בארץ לגמרי אלא אם כן יש לה ידית, יש אומרים

[קה] **עיין** ברמב"ם שהביא דינים של הסוגיא בפכ"ו דהוא הלכות מוקצה. חזינן דלדבריו אין איסור בונה כאן כלל ואפילו מדרבנן, רק יש איסור מוקצה:

ונראה דנ"מ בין הרא"ש [הנ"ל בס"ק ק"ב] והרמב"ם יוצא דלרא"ש דאיסורו משום בונה משום שלא משתמשים בו תדיר, מותר לפתוח דלת כזו שמשתמש בה תדיר. אמנם לרמב"ם דאיסורו משום מוקצה, אסור בכגון דא, דאם איסורו משום מוקצה, מה לי אם משתמשים בה תדיר או לא. וע' בטוש"ע (סימן ש"ג ס"ג) דפסקו כרא"ש דאסור רק אם משתמשים בו תדיר. והולך לשיטתם דפסקו כדעת רש"י ורא"ש דהאיסור משום בונה ולפיכך הביאו הדין בסי' ש"ג בהלכות בונה ולא בהלכות מוקצה:

[קו] **תניא** במסכת עירובין (דף קא.) וז"ל: "תני רבי חייא דלת אלמנה [פרש"י: דלת שהיא אלמנה מתקוניה] הנגררת אין נועלין בה. היכי דמי דלת אלמנה? איכא דאמרי דחד שיפא ואיכא דאמרי דלית ליה גשמה" עכ"ל הגמרא. ופרש"י: דחד שיפא כוונתו דהדלת עשויה מקרש אחד וכיון שכן "ודאי מחזי כבונה ונתן קרש בכותל שאין בה היכר דלת" עכ"ל רש"י. ובריי"ף ורא"ש ביאר שמלת "שיפא" נובע מלשון שבבים בפסוק "כי שבבים יהיה עגל שמרון" (ע' הושע פ"ח פ"ו) שפירושו "לוח" [ע"ש בתרגום ורש"י. אבל ע"ש ברד"ק דפירש פירוש אחר]. ולשון "דלית ליה גשמה" פרש"י שאין לה בריחים המחברין אותה. ובריי"ף, רמב"ם, רא"ש וטור פירשו דלית ליה אסקופה תחתונה. וממילא כשפותחים הדלת צריך להסיר הדלת לגמרי:

ועיין ברש"י במשנה שפירש שם דאם מסיר הדלת כל זמן שפותח את הדלת חייב. אבל מש"ר משמע כאן דהוא אחד מציורים של דלת אלמנה. ומדוייק דכי היכי דשאר הציורים איסורים מדרבנן, גם ציור זה איסורו רק מדרבנן:

ובגירסא שלנו איתא דלת אלמנה הנגררת וכן איתא ברא"ש. ובגירסת הרי"ף שלפנינו איתא "שאינה נגררת" וכן גרס הגר"א בדבריו אף דהב"ח וחו"י הגיהו דבריו. וע' בעל המאור וז"ל: "ראיתי בהל' רי"ף ז"ל דלת אלמנה שאינה נגררת ובקשתי לו חבר בכל הספרים ולא מצאתי" עכ"ל הבעל המאור. וגם ברמב"ם השמיט דהוי דלת הנגררת:

ועיין ברמב"ם דהביא סוגיא זו (בפרק כ"ו ה"ט) וז"ל: "דלת שהיא לוח אחד שמטין אותה ונועלין בה אם לא היה לה למטה כן כמו אסקופה שמוכיח עליה שהיא כלי מוכן לנעילה אין נועלין בה, ואם יש למטה אסקופה נועלים בה" עכ"ל הרמב"ם. ומלשונו מוכח דס"ל דאיסורו משום מוקצה וכן ממקומו שם וכמו שפירש המשנה של "דלת שבמוקצה". [אמנם ע' (ב"י סי' ש"ג) דפירש דהרמב"ם ס"ל משום מיחזי כבונה ולא זכיתי להבין דבריו.] וכוונתו דבדלת שאין לה אסקופה אינו מוכח שיש לו תורת כלי, וממילא אסור לסוגרו שוב. וברמב"ם פסק כשתי הלשונות להקל, זאת אומרת דאינו אסור אא"כ הוי לוח אחד וגם אין לו אסקופה תחתונה. וכ"כ המ"מ וב"י:

אמנם בטור (סי' ש"ג) חולק על זה ופסק כשתי הלשונות לחומרא וז"ל: "דלת העשוי מלוח אחת או שאין לה אסקופה התחתונה וכשפותחין בה שומטים אותה ועוקרים אותה אין נועלין בה אפילו יש לה ציר". וכ"פ השו"ע (שם ס"ד):

[קז] **כ"כ** התוספות שם בעירובין (דף קא.) וז"ל: "פי' ר"י דאיירי כשיש להן ציר דאי אין להן ציר מאי איריא דלת אלמנה אפי' דלת אחרינא נמי" עכ"ל. וכוונתו דבדלת שבמוקצה אסור לפותחו כשאין לה ציר. וממילא דלת אלמנה איירי אפילו כשיש לה ציר דאז מותר לסגור דלת שבמוקצה אבל אסור לסגור דלת אלמנה. וכ"פ הטוש"ע (בסי' ש"ג ס"ד):

אמנם קשה, דלכאורה אין דבריהם מוכרחים. דהא דלת שבמוקצה איירי בדלת שאין דרכו לפותחו וסוגרו כי אם פעם בשלושים יום. ואולי רק בציור זה מותר דווקא כשיש לה ציר. אבל דלת אלמנה איירי בדלת העשוייה לפותחו ולסגרו תדיר, ואפילו הכי אסור אם אין עשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה. ולכאורה צ"ל דתוספות חולק על חידושו של הרא"ש דדלת שבמוקצה איירי דווקא בדלת העשוי שלא לפותחו כי אם אחת לשלושים יום. אמנם אם כן יש סתירה בטוש"ע, שהם פסקו כרא"ש דמיירי דווקא בדלת העשוי לפתחו אחת לשלושים יום וגם הביאו להלכה דברי תוספות דאסור לפתוח דלת אלמנה אפילו כשיש לו ציר:

וצריך לומר דס"ל לטוש"ע דפשוט הוא דאין לאסור לפתוח דלת שדרכו ליפתח תדיר ואפילו אם הוא דלת אלמנה. ולכן מוכח לתוספות דאסור לפתוח דלת אלמנה אפילו אם יש לה ציר:

אמנם ע' במ"ב (סי' ש"ג סק"ל) שכתב היפך מזה דאסור אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר. ובשער הציון הביא מקורות לדבריו וז"ל: "כן מוכח בב"י וכ"כ הגר"א בדעת הרי"ף והרמב"ם" עכ"ל. ולא זכיתי למצוא מקור לדבריו בדבריהם:

עוד תניא שם בעירובין (דף קא.) וז"ל: "ת"ר סוכי קוצים וחבילין שהתקינן לפירצה שבחצר בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת ואם לאו אין נועלין" עכ"ל. ומביאו הרי"ף והרא"ש. אמנם הרמב"ם וטוש"ע השמיטו ולא ידענא למה. ולכאורה הטעם משום דאין חידוש נוסף בברייתא זו על מה שכבר חידש בשאר הברייתות המובאות כבר בסוגיא שם:

[קח] **תנן** במכילתין סו"פ כל הכלים (דף קכו:) וז"ל: "(כל) כיסוי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת. אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בכיסוי קרקעות אבל בכיסוי הכלים בין כך ובין כך ניטלין בשבת" עכ"ל המשנה. ופרש"י: "בכיסוי קרקע. כגון כיסוי בור ודות דהוי כבונה, אי לאו דמוכחא בית אחיזה דילה דלמסקיל ואהדורי עביד" עכ"ל. ואיתא שם בגמרא: "אמר רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: והוא שיש תורת כלי עליהן [פרש"י: "דכיסויין הללו חזו לתשמיש דעלמא אבל כיסוי כלי לא אמרינן כלי הוא"]. דכולי עלמא כסוי קרקעות אם יש להן בית אחיזה אין אי לא לא. כסוי הכלים, אף על גב דאין להם בית אחיזה. כי פליגי בכלים דחברינהו בארעא, מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן. [פרש"י: "ודכולי עלמא. משום דאוקמא ר' יוחנן בשיש תורת כלי עליהן איצטריכא ליה למימר דכי פליגי רבנן בכלים דחברינהו בארעא פליגי, דאילו כלים דעלמא אף על גב דלית להו לכיסוייהן בית אחיזה מיטלטלי, דכיון דאיכא תורת כלי עליהן קיימי, מה לי איכא בית אחיזה מה לי ליכא בית אחיזה, אלא בכיסוי כלים המחוברים לקרקע, כגון תנור וכירים הוא דפליגי, משום דדמו במקצת לכיסוי בור ודות, וגזרינן הני אטו

משום איסור מוקצה ויש אומרים משום [קט] דנראה כבונה וסותר. אמנם תנור שמחובר לארץ מותר ליטול הכיסוי כיון שאינו מכוסה בקרקע. מיהו אם לא [קי] השתמש בכיסוי זה מבעוד יום אין להשתמש בו כשאין לו תורת כלי משום איסור מוקצה. ואי"ה בהל' מוקצה אפרש מחלוקת הראשונים מהו תורת כלי:

לח. **קורה** [קיא] שנשברה מותר לסומכה בארוכות המטה שהן כלי כדי שלא תרד יותר אבל לא כדי שתעלה, והוא שארוכות תהיינה רפוין שיכול ליטלם כשירצה, אבל אם מהדקם שם אסור:

לט. **חצר** שאינו מרוצף וכיו"ב שירדו עליה גשם או שלג ונעשה חלק, מותר לפזר עליה [קיב] חומר כמו תבן או מלח שלא יבטלו שם. ודווקא אם מפזר עליה על ידי שינוי כגון שזורק באחורי כלי. אמנם אסור לפזר כדרכו וכן אסור לפזר עפר או צרוצרות בחצר דאולי יבטלם שם ויחייב משום בונה בשבת:

הני" עכ"ל רש"י. לישנא אחרינא כי פליגי בכיסוי תנור, מר מדמי ליה לכיסוי קרקע ומר מדמי ליה לכיסוי כלים" עכ"ל:

ועיין בב"ח על הרי"ף שמוכיח דגירסא אחרת היתה לרי"ף בסוגיא שלנו, וכן מוכח ברש"י וברמב"ם שגרסו גירסא שונה בסוגיא שאין בה ב' לשונות. וכנראה שלא היה לרי"ף ורש"י אותה גירסא, דלדעת רש"י תנור אסור בלי בית אחיזה ולדעת רמב"ם ורי"ף מותר:

עוד איתא במכילתין (דף קכה.) וז"ל: "העיד רבי יוסי משום רבי אליעזר בן יעקב על שברי תנור ישן שניטלין בשבת ועל כיסויו שאינו צריך בית יד. אמר רבינא כמאן מטלטלינן האידנא כיסוי דתנורי דמתא מחסיא דאין להם בית אחיזה, כמאן כרבי אליעזר בן יעקב" עכ"ל. והרי"ף ורמב"ם הביאו סוגיא זו להלכה. והקשה המאור דהא ראב"י אזיל בשיטת ר' יוסי, והראשונים פסקו כת"ק, ואיך הביאו דברי רבינא להלכה. ותירץ המלחמת (והביאו ר"ן ומ"מ) דיש לחלק בין תנור דאינו מכוסה בקרקע ובין חבית וכדומה דמכוסים לגמרי בקרקע. ומהלך זה מדויק בלשון הרמב"ם וכ"פ בש"ע (סי' ש"ח ס"י) וכן הבאתי בפנים:

[קט] **כן** הוא לשון רש"י כדהבאתי בס"ק הקודם. וכוונת רש"י דבחזרתו הוי משום בונה, ובהסירתו הוי משום סותר, וכן פירשו הפמ"ג והמ"ב (סי' ש"ח סקמ"ב):

[קי] **כן** מבואר בר"ן שם ומביאו בש"ע (סי' ש"ח ס"י). ואי"ה מבואר יותר בהלכות מוקצה:

[קיא] **תנן** (במכילתין דף קנא:): "וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, לא שתעלה אלא שלא תוסיף" עכ"ל. ובטוש"ע (סי' שי"ג) כתבו הטעם וז"ל: "אבל לא כדי שתעלה דא"כ הוה ליה בונה":

ועיין בגמרא (דף מג.) דמקשה ממשנה זו על מ"ד דאסור לבטל כלי מהיכנו. ומתרצת הגמרא דמיירי דשם הקורה ברפיון ויכול להסירו כשצריך. וכ"כ הרמב"ם (פכ"ה הכ"ה) וז"ל: "קורה שנשברה אין סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה אלא אם כן היו רווחים וכל זמן שיחפוץ יטלם כדי שלא יבטל כלי מהיכנו" עכ"ל:

ובמשנה (דף קנא:) מדוייק דמותר לסמוך הקורה רק בספסל או בארוכות המטה ולא בעץ בעלמא. וע"ש ברש"י דכ' דספסל מותר "שהרי תורת כלי עליו" עכ"ל. ונחלקו האחרונים אם מותר לסמכו במקל שמוכן לטלטלו, דהמג"א ס"ל דאסור דאף דאינו מוקצה, עדיין נחשב בונה, דאינו דומה לספסל וארוכות המטה, והאלי"ר וש"א חולקים:

[קיב] **תנן** בעירובין (דף קד.) וז"ל: "בוזקין מלח [פרש"י: מפזרין ומכתתין] על גבי כבש בשביל שלא יחליקו" וע"ש בגמרא דאיתא שם: "במקדש אין במדינה לא. ורמינהי, חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה [פרש"י: שוטח בה]. שאני תבן דלא מבטיל ליה [פרש"י: וליכא משום אשויי גומות דמלאכה הוא בשבת, דהוי כבנין דמידי דחזי למאכל בהמה או לטיט החומות לא מבטיל ליה התם אבל מלח משנדרס ברגל לא חזי ומסתמא מבטיל ליה ובמדינה אסור]. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, האי מלח היכי דמי, אי דמבטליה קא מוסיף אבנין [פרש"י: ואפילו בחול אסור להוסיף על המזבח, דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל שהבנין נמסר לדוד על ידי הנביאים, שלא להוסיף ושלא לגרוע]. ואי דלא קא מבטליה קא הויא חציצה [פרש"י: בין רגליהם לכבש, וחציצה כי האי גוונא פסולה]. בהולכת אברים לכבש, דלאו עבודה היא [פרש"י: לעולם לא מבטל ליה אלא לאחר דריסה מולחין ממנו עורות קדשים. ודקשיא לך הא הוי חציצה? לא תקשה דהא דקתני בוזקין מלח בהולכת אברים לכבש קאמר דלאו עבודה. דקא סלקא דעתך השתא דכיון דכל הכפרה תלויה בדם, אף על גב דהקטר חלבים הוה עבודה הולכה דידהו מיהא לא חשיב]. ולא? והא כתיב והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה, ואמר מר, זו הולכת אברים לכבש. אלא אימא, בהולכת עצים למערכה, דלאו עבודה היא. דרש רבא, חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה [פרש"י: לדרוס עליה]. אמר ליה רב פפא לרבא, והתניא כשהוא מרדה, אינו מרדה לא בסל ולא בקופה [פרש"י: כדרך חול] אלא בשולי קופה [פרש"י: שנשתברה ונשארו השולים]. הדר אוקים רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי, ברם כך אמרו משום רבי אליעזר, וכשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה" עכ"ל הסוגיא עם קצת מפרש"י:

וע"ש בתוספות בפירוש שני דחולק על פרש"י בכוונת "בשולי קופה" וז"ל: "הופך הקופה ונותנה על שוליה דהיינו על ידי שינוי אבל ביד נראה לר"י דאסור" עכ"ל:

חזינן דמותר לפזר על רצפה חלקה ואינו נחשבת אשויי גומות ובנין. אבל מותר דווקא במאכל בהמה, חומר בנין, או דבר אחר שיש לו השתמשות שלא יבטלם שם. אבל דבר שיבטלם שם כמו עפר או צרורות אסור לפזר דגזרינן שמא יבטלם שם וחייב משום בונה. ואף בתבן או מלח אינו מותר אלא באופן שאינו דרך לעשות ככה בחול כמו שישתמש בכלי שבור או מהפך הכלי. אבל אסור לפזר כדרכו בחול בכלי רגיל או ביד משום עובדא דחול [כ"כ הט"ז (סי' שי"ג סק"י)]. וע' בט"ז ובשאר אחרונים שהתירו לצוות לנכרי לפזר על ידי כלי או קופה:

ונראה דבזה"ז דרצפה מרוצפת לא מבטלין לרצפה שום דבר המפוזר ככה, שאין כאן משום איסור אשויי גומות כלל וממילא יהיה מותר לפזר כל חומר. וע' מג"א (סי' שי"ג סקי"ז). אבל משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול עדיין אסור:

והא דנקטינן "עפר או צרורות" הוא על פי סוגיא דעירובין (דף עח.) וש"ע (סי' שע"ב סט"ז), כ"כ המג"א (שם סקי"ז) ומביאו המ"ב:

מ. בדורות הקודמים היו נוהגים ליישר [קיג] אברי ולד אחרי הלידה ואין בזה לא משום בונה ולא משום רפואה כיון דאורחיה בהכי. אמנם אסור ליישב חוליה של שדרה דמחזי כבונה. וכל דברים אלו לא ידוע בזמנינו:

מא. מותר לסתום חלון או ארובה [קיד] בלוח אם חשב מבעוד יום לסתום בלוח זה ולא אמרינן דהוי מוסיף על הבנין בשבת. אמנם אם אינו עשוי לפתוח [קטו] אלא לעתים רחוקים אסור לסתום בו:

מב. אסור לעשות אוהל [קטז] עראי בשבת ויו"ט שהוא נעשה לצל או להגן. ואם לא נעשה לצל או להגן, מותר לעשותו אם אינו

עיין לשון הטור (סוס"י שי"ג) וז"ל: "חצר שנתקלקלה במי גשמים יכול לזרות בה תבן ולא חשיב כמוסיף על הבנין ובלבד שישנה שלא יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנה ויזרה התבן על שוליה" עכ"ל. ויש להעיר דלשון הטור משמע דטעם דאסור לזרות בסל או בקופה הוי משום דמוסיף על הבנין ודלא כרש"י. אבל זה לא שייך. אלא ע"כ דכוונת מלת "ובלבד" הולך על יכול, דרק באופן זה מותר לזרות אבל לא מטעם הנזכר:

[קיג] **איתא** במכילתין (דף קכג.): "אשוויי ינוקא רב נחמן אסיר ורב ששת שרי". וע"פ רש"י פירוש הסוגיא דמיירי בתינוק הנולד שאבריו מתפרקים וצריך ליישבם. ור"נ ס"ל דלהכניסם למקום חיבורם דמי למלאכה ואסור משום מתקן גברא. ורב ששת ס"ל דכיון ד"אורחיה" הרי הוא כמאכילו ומשקהו. וע"ש בתוס':

ונראה פירוש הסוגיא דבדורות הקודמים היה שכיח שאחרי הלידה הצטרכו לתקן הולד מהיזקים שקרו בשעת הלידה (ובזמנינו זה קורה לפעמים רחוקים משום שבדרך כלל עושים ניתוח קיסרי בציורים אלו.) ובמקום שאין מלאכה, התיר רב ששת משום דהוי דרך רגיל אחרי לידה ולכן אינו נחשב מעשה תיקון:

תנן במכילתין (דף קמז.): "ואין עושין אפיקטויזין ואין מעצבין את הקטן" ופירש הגמרא (קמז:) וז"ל: "ואין עושין אפיקטויזין בשבת. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בסם [פרש"י: דדמי לרפואה וגזירה משום שחיקת סמנין] אבל ביד מותר. תניא רבי נחמיה אומר אף בחול אסור מפני הפסד אוכלין. ואין מעצבין את הקטן [פרש"י: כמו שעושין לקטן שיתיישבו אבריו ולא יתעקם]. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לפופי ינוקא בשבת שפיר דמי. והאנן תנן אין מעצבין? התם בחוליי שדרה דמיחזי כבונה [פרש"י: חוליות של שדרה שנתפרקה אחת מהן, ולאחר זמן קמיירי, דאי ביום לידה אמרינן (לעיל קכט:) כל האמור בפרשת תוכחה דיחזקאל עושין לחיה בשבת" עכ"ל. וע"ש בסוגיא דף קכט: וברש"י שם. וכ"פ הרמב"ם (פכ"ב הלכה כ"ו) וז"ל: "ואין מתקנין חליות של שדרה של קטן זו בצד זו מפני שנראה כבונה":

וז"ל הרמב"ם (פכ"א הלכה ל"א): "אין מקיאין את האוכל בשבת. בד"א בסם שמא ישחק סמנין אבל להכניס ידו לתוך פיו ולהקיא מותר. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין. ומותר לכפות כוס על הטבור בשבת כדי להעלותו. וכן מותר ליחנק וללפף את הקטן ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אנקלי, שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהן" עכ"ל הרמב"ם. ומדוייק בדבריו דמותר רק כשיש שני תנאים, אחד, דאין הדרך לרפאותו בסממנים, וב. דהתינוק מצטער. אמנם, משמע דאם אינו מצטער אסור אף דאין חוששין בו משום שחיקת סממנים. וצ"ל דגזרו לא פלוג. אמנם כשמצטער לא עשו לא פלוג:

[קיד] **תנן** במכילתין (דף קכה:): "פקק החלון רבי אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו, ואם לאו אין פוקקין בו [פרש"י: דמיחזי כמוסיף על הבנין]. וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו" עכ"ל. וביאר שם הגמרא וז"ל: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. לא נחלקו אלא להוסיף שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב" עכ"ל. וע"ש ברש"י דביאר דאף דאיסור עשיית אוהל הוי דווקא בגג ולא במחיצה, וממילא יש להקשות מדוע יש איסור כלל לפקוק חלון דהא הוי רק מחיצה עראית דמותר. ותירץ רש"י ד"פקק החלון דמתניתין משום דבנין קבוע הוא ומיחזי כמוסיף על הבנין" עכ"ל:

שוב איתא שם בסוגיא: "וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו. מאי בין כך ובין כך? אמר רבי אבא אמר רב כהנא (י"ג רבי אבא בר כהנא) בין קשור בין שאינו קשור, והוא שמתוקן [פרש"י: מוכן מאתמול לכך]. אמר ליה רבי ירמיה ולימא מר בין תלוי ובין שאינו תלוי והוא שקשור... ע"ש כל הסוגיא דמסיק דהלכה כרשב"ג דס"ל דמותר אם מתוקן אע"פ שאינו קשור ולא תלוי ופרש"י כרבן שמעון בן גמליאל דאמר מתוקן בהזמנה בעלמא. והרי"ף הביא כל זה ומסיק: "ואע"ג דסתם לן תנא כר' אליעזר בנגר הנגרר (בעירובין) קיי"ל כי האי סתמא אחרינא דתנן מדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת משום דמעשה רב" עכ"ל. וכ"פ בטוש"ע (רסי' שי"ג):

וז"ל הטור (ריש סימן שי"ג): "פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולים לסותמו אפילו אם אינו קשור ולא אמרי' דהוי כמוסיף על הבנין ובלבד שיחשוב עליו מע"ש לסותמו בו ובהכי מיהא סגי" עכ"ל:

ועיין ברא"ש (פרק כל הכלים סי' ח') דהקשה על הרי"ף דפסק כר' אבא בר כהנא בסוגיא דהתם שפ' כרשב"ג דלא בעי קשור כלל ומתיר במוכן במחשבה לבד, וג"כ פסק כר' יהודה בסוגיא דעירובין (דף קב.) דבעי קשור. ותירץ הרא"ש וז"ל: "וי"ל דלית ליה הא דר' יוחנן... אלא סבר דבנגר התוחבו בקרקע דמי קצת לבנין הלכך בעינן קשירה לאפוקי מאיסור בנין אבל פקק החלון לא שייך ביה בנין כלל וסגי במחשבה לאפוקי מאיסור טלטול" עכ"ל. ותרוץ זה מובא להלכה בטוש"ע. וז"ל הטור (ריש סימן שי"ג): "וקנה שהתקינו להיות נועל בו נמי אין צריך שיקשרנו בדלת ומ"מ דמי לבנין טפי מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול וצריך שיתקננו לכך לרש"י צריך שיתקננו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש ולרבינו תם אין צריך שיתקננו אלא לנעול בו: ונגר שהוא יתד שנועלין בו ותוחבין אותו באסקופה למטה ודומה טפי לבנין לא סגי בהכי ואין נועלין בו אא"כ יהא קשור":

[קטו] **ז"ל** המג"א (סי' שי"ג סק"ז): "וה"ה בפקק החלון אם אינו עשוי לפתוח אלא לעתים רחוקים הוי כאהל קבוע":

[קטז] **סוגיא** דעשיית אוהל מאד מוסבכת, דהרבה ציורים מובאים בגמרא (במכילתין ובמסכתות עירובין, סוכה, וביצה) יש שחייבים, ויש שאסורים, ויש שמותרים, וקשה להגדירם מדוע ציור זה אסור וזה מותר. וראשון נעתיק כל הסוגיות עם פרש"י עם איזו הערות פשוטות. ואז אשתדל לבאר את השיטות העיקריות:

תנן בריש פ׳ תולין (דף קלז:): ״רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת [פרש״י: תולין את המשמרת. שמסננין בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעגול ונעשה כאהל על חלל הכלי... ואף על גב דעביד אהל שרי ביום טוב כדמפרש בגמרא אבל בשבת מיתלא לכתחילה לא, אבל אם תלויה היא נותנין לתוכה שמרים ומסנן דאין דרך בורר בכך] וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת אבל נותנין לתלויה ביום טוב״ עכ״ל המשנה. ואיתא בגמרא איבעיא להו תלה מאי? אמר רב יוסף תלה חייב חטאת [פ׳ ר״ן: בשבת משום דקא עביד אהלא וביו״ט מלקות במזיד שלא שייך ביה קרבן]. אמר ליה אביי אלא מעתה תלא כוזא בסיכתא הכי נמי דמיחייב [פרש״י: והכא מאי חיובא איכא באהל עראי בנין גמור לא הוי ומדרבנן הוא דמיתסר] אלא אמר אביי מדרבנן היא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול [פרש״י: שלא שבקינן ליה למיתליה למיעבד עובדא דחול]״ עכ״ל הסוגיא:

ומשמע מרש״י דלאביי אין כאן איסור עשיית אוהל כלל, ואסור משום עובדא דחול. וכ״כ רש״י (בדף קלט: ד״ה מעריס). אמנם יש סתירה בדברי רש״י דבתחילת פרק תולין איתא דאין תולין משמרת משום אוהל, וכן משמע בדף קלח. (ד״ה לא יעשה) דמשמרת אסור משום אוהל, דמשמע דגוד משמרת וכילה אסורים משום אוהל, ורק כסא גלין אינו משום אוהל. ומאידך גיסא, מרש״י (דף קלח. ד״ה אלא) מדוייק דאיסור משמרת הוי לאביי רק משום עובדא דחול, ואין לומר דזה גופה תלוי במח׳ רב יוסף ואביי אם הוי תליית משמרת אסור משום אוהל או משום עובדא דחול, דהא בד״ה לא יעשה ג״כ מפרש אביי. וצ״ל דעובדא דחול כוונתו הוי דאף דאינו דומה לגמרי לאוהל, ואין לנו לאסרו משום אוהל, אמנם כיון דיש בו משום עובדא דחול, אסרו משום דין אוהל עראי. ויש לדחות דברי רש״י אלו דלא הצטרך לפרש דין משמרת כיון דכבר פירשו:

והרמב״ם (בהל׳ יום טוב פ״ג הי״ז) פירש דאסור משום שמא ישמר. ומשמע מדבריו דכך הפירוש של ״כדרך שהוא עושה בחול״ בכל מקום, שמא יעשה מלאכה:

אמנם עיין ברמב״ן (ריש פרק תולין) דחולק וז״ל: ״ול״נ דאביי משום אהל עראי אסר לה ומשום דא״ל רב יוסף חייב חטאת אמר איהו דליכא אלא שבות בעלמא דהיינו עובדין דחול״. וכן מוכח בתד״ה כסא:

ויש לעיין, מה סובר ר׳ יוסף דלכאורה פשיטא דאין בתליית המשמרת מלאכה דאורייתא של עשיית אוהל. ועוד, מה היתה סברת ההו״א של הגמרא. וקשה לפרש דר׳ יוסף ס״ל דחייבים על עשיית אוהל עראי בשבת? ואולי ס״ל דכיון דיכול להשאיר את המשמרת על הכלי קבוע, שזה נחשב עשיית אוהל קבוע, ודוחק. עיין בר״ף דס״ל דהעושה אוהל עראי שהוא טפח חייב. ונראה דע״פ דבריו נוכל לפרש שיטת רב יוסף בקלות דזה נחשב כבר עשיית אהל גמור כיון דהוא טפח. אמנם יש להקשות על הרי״ף מדוע אביי פוטר הא הוי עשיית אוהל קבוע לדעתו. (וכל זה כפירוש הלבוש ונוב״י בדעת הרי״ף, ע׳ לעיל סקמ״ד, מ״ז, ונ״א. וע״ע בשיטה של הרי״ף לקמן ס״ק קכ״ג וס״ק קל״ב.):

עוד איתא במכילתין (דף קלח.): ״מנקיט אביי חומרי מתניתא ותני הגוד והמשמרת כילה וכסא גלין לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור. אהלי קבע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת. אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא מותר לנטותן לכתחילה״. ופרש״י: ״אבל מטה. שלנו המחוברת ועומדת אם היתה זקופה או מוטה על צדיה מותר לנטותה ליֵשבה על רגליה ואף על גב דהשתא עביד אהל שרי דלא מידי עביד אלא ליתובא בעלמא: כסא טרסקל. כך שמו, ובלעז פלודסטוייל״ ועליונו של עור ומקפלין אותו וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל וכשרוצה לישב עליו נוטהו ויושב על ארבע רגלים: ואסלא. עשוי כעין כסא טרסקל אבל עור הפרוש עליו נקוב לבית הכסא מותר לנטותו לכתחילה דהא עביד וקאי״ עכ״ל רש״י:

עוד איתא במכילתין (דף קכה: ובדף קלז:) וז״ל: ״הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביו״ט וא״צ לומר בשבת״ עכ״ל. וכעין זה תניא בעירובין (דף מד.) ובתוספתא (סוכה פ״א ה״ה). וז״ל הרמב״ם (פכ״ב הכ״ז): ״העושה אהל קבוע חייב משום בונה. לפיכך אין עושין אהל עראי לכתחלה ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע. ואם עשה או סתר אהל עראי פטור״:

עוד איתא במכילתין (דף קלח.): ״תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה [פרש״י: לשטוח טליתו על גבי ארבע יתידות לישן תחתיה וראשיו מתכפלין לכאן ולכאן לצד הארץ והויא ליה לכתלים להגן מן החמה, דהוי אהלא] ואם עשה פטור אבל אסור. היה כרוך עליה [פרש״י: מבעוד יום] חוט או משיחה [פרש״י: ונתנה על הנס... לפורסה לכאן ולכאן] מותר לנטותה לכתחילה [פרש״י: דמוסיף על אהל עראי הוא ואינו כעושה לכתחילה] בעא מיניה רב כהנא מרב כילה מהו? אמר ליה אף מטה אסורה. מטה מהו? אמר ליה אף כילה מותרת. כילה ומטה מהו? אמר ליה כילה אסורה ומטה מותרת. ולא קשיא הא דקאמר אף מטה אסורה כדקרמנאי [פרש״י: הוא שם מקום (ומותר משום) שפורקה ומחזירה] הא דקאמר ליה אף כילה מותרת כדרמי בר יחזקאל [פרש״י: כרך עליה חוטן] כילה אסורה ומטה מותרת כדידן [פרש״י: מטה שהיתה זקופה והוא מושיבה על רגליה] אמר רב יוסף חזינא להו לכילי דבי רב הונא דמאורתא נגידו ומצפרא חביטא רמיא [פרש״י: בלילי שבת ראיתים פרוסות ולבקר ראיתים מושלכים לארץ, אלמא מותר לפורקה והכי נמי מותר לנטותה]״ עכ״ל הסוגיא עם פרש״י:

ונראה דעת רש״י דכילה המותרת איירי בכרך חוט או משיחה כיון דנחשב הוספה על האוהל ולא עשיית אוהל מותר לעשותו בשבת ומותר לפורקו לגמרי, דכיון דאין בעשייתו משום אוהל, אין בפירוקו משום סתירה. אמנם כשאין כרוך בו חוט או משיחה, אסור לסתרו אפילו במקצת דזהו סתירתו:

נחזור להמשך הסוגיא (מכילתין דף קלח: וכן איתא בעירובין דף קב.) וז״ל: ״אמר רב משום רב חייא וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו. ואמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה. אמר רב ששת בריה דרב אידי לא אמרן אלא שאין בגגה טפח אבל יש בגגה טפח אסורה. וכי אין בגגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח אסור. ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח אבל יש בשיפועה טפח שפועי אהלים כאהלים דמו (וע׳ בהגהות הגר״א דהרבה ראשונים לא גורסים האוקימתא של אין בשיפועה טפח. וע״ש בתוספות.) ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא טפח אבל נחית מפוריא טפח אסור. ואמר רב ששת בריה דרב אידי האי סיאנא שרי. והאיתמר סיאנא אסור? לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. אלא מעתה סרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב (וי״ג דאסור) אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק״ עכ״ל. וכן איתא בעירובין (דף קב:) וז״ל: ״ואמר רב שישא בריה דרב אידי סיינא שרי. והתניא אסור? לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. אלא מעתה סרביב בגלימיה טפח הכי נמי דאסור? אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק״ עכ״ל. וע״ש שנחלקו רש״י ור״ת (בעירובין) אם אסור ללבוש כובע או מגבעת עם שוליים קשים לפי מסקנת הגמרא:

ואיתא ברמב״ם (פכ״ב ה״ל) וז״ל: "כילת חתנים שאין בגגה טפח ואין בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל והיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח":

נחזור להמשך הסוגיא (דף קלח:): "שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב הונא אימא לן איזי הנך מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב תרתי בשבת וחדא בתורה. שלח ליה הא דתניא גוד בכיסנא מותר לנטותה בשבת. אמר רב לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד אסור. אמר אביי וכילה אפילו בעשרה בני אדם אסור, אי אפשר דלא מימתחא פורתא":

עוד איתא במכילתין (דף קלט:): "אמר רב האי פרונקא אפלגיה דכובא שרי אכוליה כובא אסור" ופרש״י: "פרונקא. בגד שפותחין על גיגית יין לכסותה: אפלגא דכובא שרי. דלאו אוהלא הוי" עכ״ל רש״י. גם הרמב״ם וטוש״ע כתבו דאיסורו משום אוהל (ודלא כדעת ראב״ד ורשב״א שהביא לקמן ס״ק קמ״ב דאסרו מטעם אחר):

ועוד איתא במכילתין (דף מג:) וז״ל: "מת המוטל בחמה באים שני בני אדם ויושבים בצדו. חם להם מלמטה, זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה. חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסין עליהן. זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאליה". וע׳ מש״כ לבאר ענין זה לקמן ס״ק קכ״ב וקכ״ג:

נחזור לענינינו, עוד איתא בביצה (דף לב:) וז״ל: "אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור. וכן ביעתא וכן קדרה וכן פוריא וכן חביתא" עכ״ל. ופרש״י: האי מדורתא. היסק גדול שעושין לפני שרים כדרך בנין עושין לו כתלים מארבעה רוחות וסודרין עצים למעלה ודומה לאהל: מלמטה למעלה. לסדר העצים של כתלים תחלה לעשות עליהם הגג אסורין שדרך בנין הוא: מלמעלה למטה. להתחיל תחלה מן הגג ואחר כך יסדרו תחתיו עצי הכתלים שרי: וכן ביעתא. ביצים גסות הנתונות על פי כלי חלול כעין טרפי״ד או על האסכלא אין מושיבין את הכלי תחלה ואחר כך יסדר עליו, אלא יאחזנו בידו ויושיב הביצה עליו, ואחר כך יושיב הכלי על הגחלים, שלא יעשנו כסדר בנין: וכן קדרה. שמושיבין על שתי חביות לא יקיפנה תחלה ואחר כך יושיב הקדרה עליהם, אלא העליונה יתלה באויר ויאחזנה בידו ויסדרו החביות תחתיה סביב: וכן פוריא. מטות השרים שפורקין אותן ומחזירין לא יזקוף הכרעים תחלה לתת הארוכות בכרעים, ואחר כך יפרוס העור למלע שסוכבין עליו, אלא פורס העור תחלה, ויאחזוהו בני אדם בידיהם, ואחר כך יביאו הארוכות ויקשרו הרצועות של עור בהן, ואחר כך יזקפו הכרעים ויתנו הארוכות לתוכן. וכן חביתא. חביות שמסדרים באוצר, ומושיבין אחת על גבי שתים. וע״ש ברי״ף וברא״ש שפירשו באריכות כעין דברי רש״י:

ועוד איתא בעירובין (דף קב.) וז״ל: "שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב עמרם נימא לן מר מהלין מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב אסי בכיפי דארבא [פרש״י: אולמות שעושין בספינה שנועלין כעין מעגלין שקורין נרק״ל (עגול בעברית) ראשו אחד בדופן זה של ספינה וראשו שני בדופן זה והוא כפוף כמו אולם ועומד כמו כיפה, ומרחיק כחצי אמה ונועץ אחר, וכן על פני כולה ופורסין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצנה והגשמים]. שלח ליה הכי אמר רב אסי הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח, אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה שלשה, למחר מביא מחצלת ופורס עליהן [פרש״י: שיש בהם טפח. שרוחב של מעגל טפח דבציר מטפח לא הוי אהל, אבל כשרוחב טפח מקרי אהל, נמצא שם אהל עליו מבעוד יום וכשהוא פורס עליו הבגד למחר אינו אלא מוסיף: אי נמי אין ברחבו טפח ואין בין זה לזה שלשה. דאיכא למימר לבוד]. מאי טעמא מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי. הנהו דכרי דהוו ליה לרב הונא דביממא בעו טולא ובליליא בעו אוירא. אתא לקמיה דרב. אמר ליה זיל כרוך בודייא ושייר בה טפח [פרש״י: כשתסתלק המחצלת מעליהן לפנות ערב שבת אל תסלקנה כולה משם אלא הוי גולל אותה וכורך מעל הגג, ושייר בה טפח פרוסה דלהוי עליה שם אהל]. למחר פשטה ומוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי" עכ״ל. חזינן כאן דמותר להוסיף אוהל עראי ואסור לבנות אוהל עראי אפילו בלי מחיצות:

ומצאנו בראשונים ב׳ מהלכים עיקרים להגדיר איסור עשיית אוהל עראי. א. שיטת תוספות (ביצה לג: ומכילתין קלח. ד״ה כסא טרסקל) דאסרו חז״ל רק באופן שיש מחיצות המגיעות לארץ. אמנם יש מקומות שחזינן סתירות למהלך זה שצריכים ליישב. והרשב״א (דף קלח.) הקשה על התוספות מציור של גוד, ולא הקשה עליהם מסוגיא דעירובין. אמנם הרא״ש (ביצה פ״ד סי׳ י״א) הקשה עליהם מהא דבודיא (בעירובין) וז״ל: "והא דאמר בפרק בתרא דעירובין (דף קב.) כרוך בודיא ושייר בה טפח אלמא דמיקרי אהל בלא מחיצות התם שאני דהוי בנין חשוב וגם עיקר כוונתו לעשיית אוהל". וכן הביא המג״א (סי׳ שט״ו סק״ז וסי׳ ש״א סקנ״א) ובמ״ב (שם ס״ק קנ״ב ובסי׳ שט״ו סק״ז):

ועיין במ״ב (סק״כ ושער הציון שם אותיות כ״ה וכ״ו) דפירש ד"בנין חשוב" לאו דווקא, והעיקר הוא דאם עשייתו לשם צל אסור בכל אופן. וכן מדויק בפמ״ג (סי׳ שט״ו סק״ח במ״ז). מיהו ע׳ ק״נ (על הרא״ש הנ״ל) דפירש ד"בנין חשוב" הוי דיש שם ד׳ מחיצות (ונראה כוונתו אף דהוא לא בנאם) ודבריו יותר מדוייקים בלשון הרא״ש, אמנם לפי דבריו צריך לעשות אוקימתא דבודיא ושאר ציורים דעירובין מיירי שיש כבר ד׳ מחיצות. וע׳ בק״נ (פ״ד אות י׳) דרא״ש הצטרך לטעם של כוונתו לאוהל כדי לבאר מדוע סיינא אסור, הא אין בו מחיצות. אבל פירש הרא״ש דאסור משום דהוי כוונתו לצל:

ויש להעיר דבעירובין התירו הוספת אוהל אף דנעשה לצל. וצ״ל דהוספה מותר וסיינא על הראש אינו נקרא הוספה אלא עשיית אוהל:

ויוצא נ״מ גדולה בין הק״נ והמ״ב, דלק״נ מותר לעשות אוהל כשאין ד׳ מחיצות אפילו כשכוונתו לצל, ולמ״ב אסור. ולכאורה תלוי במח׳ ראשונים בסיינא (דף קלח:):

ועיין ברא״ש (פרק תולין סי׳ ג׳) דביאר את הסוגיא דסיינא כדעת ר״ת משום עשיית אוהל, ושם אין מחיצות כלל. וצ״ל דהיכא דעשהו לצל אסור אפילו בלי מחיצות וכדעת המ״ב ודלא כק״נ:

ועיין לקמן סוס״ק קי״ח שאפרש דלתוספות גם גוד (בדף קלח.) מיירי או שעשאו עם מחיצות או שנחשב עשאו לצל:

עוד נראה לפרש דתוספות דידן בשבת ג״כ מודה לחלק בין עשאו לצל ללא עשאו לצל, ומה שאסר דווקא אם עשה מחיצות עד הקרקע מיירי בבנאו שלא לצל. וכן מדוייק בדבריו "וכל הנהו דאסרינן בביצה" ומדייק דאין כוונתו לציורים של מסכת שבת שמיירי בעשאם לצל ואסורים בכל גוונא:

שיטה שנייה עיקרית מצאנו ברשב״א דאסור אם צריך לאויר שתחתיו משום שדומה לצל. ושיטת רש״י בענין מאד מסובך וקשה להגדירה. ונבאר כל הסוגיות והשיטות בהמשך דברינו:

ומדברי רש״י בסוגיא דכיפה (דף קלח.) ומסוגיא דגוד משמע דאוסר אפילו כשאין מחיצות מגיעות לארץ, וכן משמע בדף קכה: (ברש״י ד״ה שאין). אמנם מדבריו בטלית כפולה משמע דאסר רק כשיש מחיצות:

ולגבי ציור של טלית כפולה תירץ ידידי הרה"ג רב דניאל טרדים נ"י דטלית כפולה לא מהני כלום בלי המחיצות שאינו מגן, וס"ל לרש"י דאין איסור עשיית אוהל כשאינו מהני לשום דבר. ולכן דווקא כשיש מחיצות אסור:

צריך [קיז] לאויר שתחתיו אם אין לאוהל [קיח] מחיצות או שאינו בונה את המחיצות בשבת.

ולדעת רש"י דאסור לתלות משמרת משום עובדא דחול, אמנם מותר להחזיר קדירה לכירה וכיסוי לסיר משום שאינו עובדא דחול. אמנם יש להעיר מציור של גוד שלפרש"י אין בו משום עשיית מחיצה ועדיין אסור משום אוהל. ובפשטות רש"י שם מפרש כדעת הרשב"א דאסור משום דצריך לאויר שתחתיו. ולכן יש להעיר דאולי כיסוי סיר מותר רק באופן שאינו צריך לאויר שתחתיו:

עוד משמע מרש"י דאיסור אוהל עראי הוי בציור שהגג נמתח או כשיש בגגו טפח. כן משמע מדבריו ריש פרק תולין. ונראה לפרש דס"ל דכסוי קדירה אינה אוהל דאינו דומה כלל לעשיית אוהל. ולדברי רש"י הסוגיא דביצה אינה שייכת כלל לאיסור אוהל, אלא מיירי בבונה דרבנן. ונראה דמיירי דאין בגגה טפח. וע' ט"ז (סי' שט"ו סקי"א) דפירש שיטת רש"י וז"ל: "כסוי המיחד ודרכו בכך תמיד לא מיחזי כעביד אהלא משום הכי בהחזרת קדירה על גבי כירה שרי":

ולרש"י כסא מקפל אינו אוהל משום דנחשב עביד וקאי ואינו עשיית אהל לשימו במקומו, אמנם אסור לבנות אוהל אפילו בלי מחיצות:

[קיז] **הר"ן** (ביצה פ"ד) הביא בשם התוספות (וכן כתב בטור בשם תוספות, וליתא בתוספות שלפנינו): "דלא מיתסר אלא בצריך לאויר שלמטה כעין קדירה אבל כל שאינה צריך לאויר שתחתיו לא. ולפיכך אמרו שמותר להניח ספר מכאן וספר מכאן ואחד על גביהן כיון שאינו צריך לאויר שתחתיו". חזינן דהתיר אפילו בבנה מחיצות כל זמן שאינו צריך לאויר שתחתיו. מיהו בר"ן בר"פ תולין נראה שהתיר דווקא בלי עשיית מחיצות, אמנם אם עשה מחיצות אסור לעשות אוהל אפילו כשאינו צריך לאויר שתחתיו וכדעת תוספות. ובש"ע (סי' שט"ו ס"ז) משמע כדעת הר"ן בביצה. אמנם דברי הש"ע בס"ז סותרים לפסקו בס"ג שפסק שם כתוספות (ע' סק" הבא). וע' בב"ח שמשיג עליו ופוסק כתוספות דידן. וע' בט"ז מש"כ לתרץ את הסוגיא והסתירה בדברי הראשונים, והוא אוסר דווקא במחיצות שמשתמש באויר, ובד' מחיצות נחשב שמשתמש באויר אפילו בלי כוונתו, ובב' מחיצות וצריך לאויר אסור לדעת התוספות והר"ן, אבל כשצריך לאויר ולא בנה מחיצות מותר לדעתו התוספות וש"ע ואסור לדעת הרשב"א. ולהלכה על פי דברי הט"ז מיושבת הסתירה בדברי הש"ע:

[קיח] **עיין** תוספות (ביצה דף לב: ד"ה מלמטה) וז"ל: "וא"ת היכי מסדרין שלחן שאין לו רגלים על גבי ספסלים שלו דמתחלה משימין הספסלים ואח"כ משימין עליהם את השלחן י"ל דהואיל ואין להם מחיצות שרי וכל הני מיירי דאית להו מחיצות לצדדים המגיעות לארץ ותימה דאמר בשבת (דף לו: ושם) מחזירין קדרה על גבי כירה והתם (דף לח:) קאמר מאן דאית ליה מחזירין דאפילו בשבת מחזירין וי"ל דכל הנך אינן אסורין אלא היכא שמתקן האהל והמחיצות אבל אם עשה האהל בלא מחיצות שרי והתם גבי כירה המחיצות היו עשויות מתחלה וכן פר"ת גבי ביעתא כגון שיש בילים מכאן ובילים מכאן וא' על גביהן והאור תחת אוירן ולא כפי' רש"י שפי' בילים שמסדרין על גבי אסכלא דכיון דליכא מחיצות לא הוי כעין בנין אלא נרא' כדפרים וגם פוריא לא מיירי כגון מטה שלנו שאין לה מחיצות אלא שיש לה מחיצות". וע"ע בתוספות מכילתין דף קלח.:

ועיין בטור (סי' תק"ב) דפסק כדברי תוספות וז"ל: "דאין עשיית אהל עראי כזה אסור בלא עשיית מחיצות" עכ"ל. וכן משמע בש"ע (סי' שט"ו ס"ג) וז"ל: "מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים אלא ישים הקרשים תחלה באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם. וה"מ כשהרגלים הם דפים מחוברים כמו דפני התיבה אבל רגלים של מטות שלנו וכן רגלי השלחן מותר בכל גוונא" עכ"ל. ומוכח דאסור דווקא כשבנה המחיצות ג"כ ולא רק בשימת הגג. וכ"כ שם במ"ב:

ומשמע מתוספות (ביצה לב:) דבשתי מחיצות יש איסור עשיית אוהל וצריך שינוי. והדיוק מהא דכ' שיש בילים מכאן ובילים מכאן. ואור באמצע, ואיך מדליקים האור אם יש מחיצות מכל הצדדים. אלא על כרחך דלכל הפחות צד אחד פנוי. אמנם ע' ברא"ש (שם) דמשמע דאינו אסור אלא אם כן יש ד' מחיצות. והתפא"י (כלכלת שבת לד:ג) אוסר לבנות אוהל עראי כשיש ג' מחיצות המגיעות עד לארץ אפילו אם אינו מכווין לנצל:

ויש להעיר אם גם לתוספות אינו אסור אלא כשצריך לאויר שתחתיו. ובאמת מדבריו משמע דאינו צריך לתנאי זה דהא הקשה מעשיית השלחן ושם אינו צריך לאויר שתחתיו. ודוחק לאוקמי באופן שצריך. אמנם יש לדחות דאולי נחשב צריך לאויר כיון דצריך לשים שם רגליו, וראיה לדבר הוא פסקו של הש"ע דהביא סברת הרשב"א להקל וגם פסק כסברת התוספות. וצ"ל דהש"ע פסק כשתי הסברות להקל וכדעת הר"ן. וע"ע בט"ז (סי' שט"ו סק"ד) דאוסר לבנות ארבע מחיצות אפילו כשאינו צריך לאויר ושתי מחיצות דווקא כשצריך לאויר:

אמנם אם כן יש סתירה בדברי הש"ע מהא דפסק בס"ד כדברי הר"ן. וז"ל: "מטה שהיא מסורגת בחבלים אם יש בין חבל לחבל ג"ט, אסור לפרוס עליהן סדין משום דעביד אהלא" עכ"ל. וצריך לפרש דברי הש"ע כמו שביאר שם בשער הציון (אות ל"א) דמיירי שהעמיד את המטה באותה שבת במקום הזה כדי לפרוס עליה. ועל פי דבריו אולי יש לדחות מה שהבאתי לעיל ס"ק קי"ז דהר"ן חולק על שיטת התוספות. ומיהו יותר נראה דבאמת הר"ן חולק על התוספות. אבל להלכה צריכים לעשות אוקימתא כיון דאנו פסקינן כדברי התוספות ודוק. ועיין בקצות השלחן (סי' ק"כ סקי"ב בבה"ש) שהאריך בענין זה, ומה שכתבתי לעיל:

ועיין מג"א (סי' תק"ב סק"ז) וז"ל: "דווקא כשמסדר ד' שורות עצים כעין ד' דופני התיבה ואח"כ נותן עצים עליהם אבל בלא"ה א"צ שינוי... ומ"מ כשנותנים שתי אבנים ועצים עליהם צריך שיתפוס העצים בידו... כדאיתא גבי קדירה" עכ"ל משמע דאסור בב' מחיצות וכדברי התוספות. וכ"כ האלי"ר (שם סק"ז) והמ"ב (סקי"ג):

אמנם עיין בכ"מ (הלכות יום טוב פ"ד הלכה ט"ו) שהקשה דבציור של בילים אין צריך לאויר שתחתיהם. וע' בתוס' בביצה דמשמע דמיירי דצריך לאויר שתחתיהם, כ"כ במחצית השקל (סי' תק"ב סק"ח):

מיהו יש להעיר על תוספות איך יפרשו הציור של משמרת (במסכת שבת קלז:). וציור של גוד (שם קלח.). שבשניהם אינו בונה המחיצות, ע"ש ברש"י. ובמשמרת יש לומר דאסור משום עובדא דחול וגזירה שמא ישמר ואינו איסור אוהל וכדמשמע בלשון הגמרא, וכדאיתא ברמב"ם (פכ"א הי"ז) וכן פירש המג"א (סי' שט"ו סקי"א) והמחצית

ויש אוסרים אפילו כשאינו צריך לאויר שתחתיו כשעושה את המחיצות. ויש אוסרים [קיט] כשצריך לאויר שתחתיו אפילו כשאין מחיצות כלל. ולכתחילה [קכ] יש להחמיר כב' השיטות ולא לעשות אוכל כשצריך את האויר תחתיו או כשעושה את המחיצות בשבת, אמנם בשעת הדחק יש להקל להתיר אם אינו צריך לאויר שתחתיו או כשאינו עושה את המחיצות. ומצאנו עוד שיטות בענין זה וע' בבאורים. מותר לבנות אוהל עראי [קכא] שלא כדרך בנינו הרגיל. למשל כשבונים מטה ארעית, מותר אמנם לאחוז את הקרשים באויר ולשים את הרגלים תחתיהם. וכן כשמסדרים חבית אחת ע"ג שתים, אוחז העליונה בידו ומסדר התחתונות תחתיה. אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן באופן שנעשה אוהל. ובאוהל הנעשה לצל יש מתירים לבנותו שינוי גדול במקום [קכב] צער, אמנם שלא במקום צער אסור לבנותו אפילו שלא כדרך הרגילה:

השקל את דברי הטוש"ע. ובאמת דברי המג"א מאד דחוקים לפרש דברי הטוש"ע כן, בפרט שמפורש בש"ע דאסור משום עשיית אוהל. אמנם מגוד אין לפרש כן:

ועיין ברשב"א דמכח ציור זה הוכיח דאסור לעשות אוהל אפילו כשלא בנה המחיצות אם צריך החלל שתחתיו. וכן פירש הר"ן:

ומתוך חומר הקושיא נ"ל דתוספות פירשו דמשמרת וגוד מיירי בעשה מחיצות ודלא כרש"י. אי נמי יש לפרש דברי תוספות דס"ל דאם צריך לאויר אסור בכל גוונא, ואם אין צריך לאויר אסור במחיצות במגיעות עד הארץ:

[קיט] **דעת** הרשב"א (דף קלח.) דאסור לעשות אוהל עראי דווקא כשצריך לאויר שתחתיו. ואפילו כשאין כאן מחיצות, וכשאין צריך לאויר מותר לעשות אוהל עראי. (ע' ס"ק קי"ח.) וע' בבה"ל (סי' שט"ו ס"ג ד"ה מטות) שהחמיר כדברי הרשב"א לכתחילה אמנם בשעת הדחק יש להקל כדברי תוספות דכשאין מחיצות מותר לבנות האוהל אפילו כשצריך לאויר שתחתיו:

ועיין ספר חסידים (סי' תתק"ב וסי' תתק"ד ובט"ז יו"ד סי' רפ"ב סקי"ג ובאו"ח סי' שט"ו סק"ו ובמג"א סי' קנ"ד סקי"ד ובחיי אדם כלל ל"א סמ"ח) דמותר להניח ספר א' מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן כשאינו בזיון לספר הואיל וא"צ לאויר שתחתיהם. ושיטה זו אזלא בשיטת הרשב"א:

[קכ] **עיין** בה"ל (ס"ג ד"ה מטות) דלכתחילה יש להחמיר כדברי הרשב"א ור"ן (בשבת, אמנם בביצה ס"ל דיש לתפוס שני המהלכים להקל) ובשעת הדחק יש לסמוך על שיטת התוספות:

[קכא] **איתא** בביצה (דף לג:) וז"ל: "אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור. וכן ביעתא וכן קדרה וכן פוריא וכן חביתא" עכ"ל. ופרש"י: האי מדורתא. היסק גדול שעושין לפני שרים כדרך בנין עושין לו כתלים מארבעה רוחות וסודרין עצים למעלה ודומה לאהל: מלמטה למעלה. לסדר העצים של כתלים תחלה לעשות עליהם הגג אסורין שדרך בנין הוא: מלמעלה למטה. להתחיל תחלה מן הגג ואחר כך יסדרו תחתיו עצי הכתלים שרי: וכן ביעתא. ביצים גסות הנתונות על פי כלי חלול כעין טרפי"ד או על האסכלא אין מושיבין את הכלי תחלה ואחר כך יסדר עליו, אלא יאחזנו בידו ויושיב הביצה עליו, ואחר כך יושיב הכלי על הגחלים, שלא יעשנו כסדר בנין: וכן קדרה. שמושיבין על שתי חביות לא יקיפנה תחלה ואחר כך יושיב הקדרה עליהם, אלא העליונה יתלה באויר ויאחזנה בידו ויסדרו החביות תחתיה סביב: וכן פוריא. מטות השרים שפורקין אותן ומחזירין לא יזקוף הכרעים תחלה לתת הארוכות בכרעים, ואחר כך יפרוס העור למצע שוכבין עליו, אלא פורס העור תחלה, ויאחזוהו בני אדם בידיהם, ואחר כך יביאו הארוכות ויקשרו הרצועות של עור בהן, ואחר כך יזקפו הכרעים ויתנו הארוכות לתוכן. וכן חביתא. חביות שמסדרים באוצר, ומושיבין אחת על גבי שתים. וע"ש ברי"ף ורא"ש שפירשו באריכות כעין דברי רש"י:

וכתב הרא"ש וז"ל: "פירוש לפירושו (של הרי"ף) כשעושין מדורה גדולה עושין ארבע שורות של עצים כעין ארבעה דופני התיבה ונותנים עליהם עצים למעלה וקאמר שלא יעשה הדפנות תחלה אלא אחד יאחוז העצים העליונים בידו ואחד יעשה הדפנות תחתיהן שאין זה דרך בנין" עכ"ל הרא"ש:

וכבר הקשו הט"ז (סי' שט"ו סק"ד) והק"נ דמשמע דאסור רק אם יש ד' מחיצות, אמנם בציורים של קדירה ושל חביות אי אפשר לפרש הכי, ע"ש מה שתירצו:

ועיין ברמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד הלכות י"ד—ט"ו) וז"ל: "העושה מדורה ביום טוב כשהוא עורך העצים אינו מניח זה על גבי זה עד שיסדיר המערכה מפני שנראה כבונה, ואע"פ שהוא בנין עראי אסור, אלא או שופך העצים בערבוב או עורך בשינוי, כיצד מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ. וכן הקדרה אוחז אותה ומכניס האבנים תחתיה, אבל לא יניחנה על גבי האבנים, וכן המטה אוחז הקרשים למעלה ומכניס הרגלים תחתיהן, אפילו ביצים לא יעמיד אותן בשורה על גבי שורה עד שיעמדו כמו מגדל אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה, וכן כל כיוצא בזה צריך שינוי". וכל לשון זה מובא בש"ע סי' תק"ב:

ויש להעיר דהרמב"ם אסר משום שנראה כבונה, ורש"י פירש דאסור משום עשיית אהל. ויש לעיין מאי נ"מ ביניהם. ונראה דלדעת הרמב"ם כל הסוגיא מיירי כשאינו מכוין לאוהל ולכן אסרו רק משום דנראה כבונה, אבל אוהל אינו. והסוגיא דשבת (דף מג:) דפסק דמותר לבנות אוהל על ידי שינוי מיירי דווקא לצורך המת, וכמו שמדוייק ברמב"ם (הל' שבת פכ"ו הכ"ב), אמנם מן הסתם בוודאי אסור לבנות אוהל עראי לשם גג על ידי שינוי וכמו שפירש המ"ב. ובאמת, הרמב"ם אזיל לשיטתו דהעושה אוהל טפח בכוונה חייב משום עשיית אוהל וכשיטת הרי"ף, וכל ציורים של מחצלת מיירי כשאין לו גג טפח:

ויש להעיר דלשיטת תוספות, סוגיא דביצה וסוגיא דריש פרק תולין הוי אותה סוגיא, כן חזינן בתוספות בב' המקומות. ובכולם מותר לבנות אוהל טפח על ידי שינוי, ואסור כדרכה אם עשה מחיצות:

[קכב] **עיין** סוגיא דמת המוטל בחמה (שבת לג:, הבאתי לעיל בס"ק קט"ז) ושם הבאתי קושית הכ"מ מדוע הביא הרמב"ם את הסוגיא להלכה כיון דאנן פסקינן דהמטה והמחצלת ניטלים אפילו לצורך מת. והכ"מ תירץ דאסור לבנות אוהל עראי אלא אם כן הוא מקום צער. והט"ז תירץ דהחמירו כאן משום דאדם בהול על מתו. ונ"מ יוצא אם מותר לבנות אוהל עראי על ידי שינוי כשאינו מקום צער. אמנם לכאורה רק חזינן דמותר עם כל השנויים שיש בסוגיא:

מג. **נחלקו** הפוסקים אם מותר לבנות מחיצות וגג עראי [קכג] על ידי שינוי אפילו כשכוונתו לצל, זאת אומרת שמותר לשים הגג ואחר כך המחיצות תחתיהם, דיש מתירים בכל אופן ויש מתירים רק במקום צער:

מד. **יש** אוסרים לבנות אוהל עראי [קכד] רחב אפילו כשאין לו מחיצות ואינו צריך לאויר שתחתיו ואין כוונתו לצל. אסור לטלטל [קכה] חבית פתוחה ולשים עליה קרש כדי לעשות שלחן משום אוהל עראי, אמנם מותר להפוך חבית כדי שפתחו למטה ולשים עליה קרש שאין כאן אוהל:

מה. **לעיל** בסעיף טו פירשתי שיש מחייבים לעשות אוהל [קכו] שיש לה גג טפח על טפח. ולדבריהם אסור לבנות אוהל עראי [קכז] שגגו פחות מטפח על טפח. ויש אומרים שהיינו דווקא אם בנוי ליתר משבוע, אמנם אם בנוי לשבוע או לפחות נחשב אוהל עראי ופטור. ולדבריהם אסור מדרבנן לבנות אוהל שאין לו טפח על טפח ליתר משבוע:

מו. **אף** שאסור לעשות אוהל עראי בשבת וכדפרישית לעיל סעיף מב, מותר [קכח]

ויש להעיר דלדעת הרי"ף דחייב מן התורה על בנין אוהל שהוא טפח, מדוע מותר? ובאמת קושיא זו על הרי"ף מהגמרא עצמה של מת המוטל בחמה. וצ"ל דאין זה אוהל קבוע אף לרי"ף, וע' לעיל סקמ"ד. ואולי משום דפריסת מחצלת על מטה או על אדם אינו נחשב אוהל טפח:

[קכג] **עיין** לעיל ס"ק קט"ז שהבאתי את הסוגיא דמכילתין (דף מג:) דמת המוטל בחמה שבונים אוהל דרך אגב. חזינן מסוגיא זו דמותר לבנות אוהל עראי על ידי שינוי ואפילו באוהל שיש לו מחיצות. ויש לדחות דלא התירו אלא לצורך המת אי נמי דווקא במקום צער, וכן פירשו ספר היתר דר"ת (סי' ר"פ) והכ"מ (פכ"ו הכ"ב) והגר"ז (ס' שי"א סקי"א). אמנם מרש"י ותוספות (על הסוגיא) מדוייק דהתירו אפילו שלא במקום צער, דהא בגמרא איתא: "חס להם" ומקשים רש"י ותוס' מדוע הצטרך לתנאי זה? ולדעת ר"ת מותר רק משום דחס להם, ורש"י ותוס' תירצו קושיא זו באופן אחר. הא חזינן דלית להם סברא זו:

גם מדברי הט"ז (סי' שי"א סק"ו) מוכח דמותר לבנות אוהל עראי על ידי שינוי בכל אופן. ע' תוספות דהקשה מדוע מותר דווקא כשחס להם. ותירצו התוספות דאמרו רבנן למיעבד היכרא שהוא לחי כל כמה דאפשר. ויש לפרש דבריהם בא' משני אופנים. או דבאמת אינו מותר אלא לצורך המת, אבל לצורך החי אסור לעשות אוהל בשינוי וכפירוש דלעיל. אמנם אם כן צריך לפרש דבריהם, דכיון דהתירו רק באופן זה, רצו לתלותו בחי כל מה דאפשר דלא להוסיף על ההיתר. אי נמי יש לפרש תוספות דכוונתו דאמרו רבנן לעשות לצורך חי משום דאדם בהול על מתו. ועל פי מהלך זה נראה דההיתר לבנות אוהל הוי לצורך החי ג"כ. וע"ש בט"ז דפירש דברי תוספות כצד השני:

ועיין בכ"מ (פכ"ו הכ"ב) שהקשה מדוע הביא הרמב"ם כל הציור, הא הגמרא הביאה רק אליבא דמאן דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל אמנם אליבא דהלכתא דכלי ניטל שלא לצורך דבר הניטל מותר בכל אופן ואין צורך לחס להם. ותירץ הכ"מ דבמקום צער התירו אמנם שלא במקום צער לא התירו לבנות אוהל אפילו בשינוי אפילו לצורך המת. אמנם על קושיא זו תירץ הט"ז מה שתירץ. (וע"ש בתוספות שהביא ביאור זה לתרץ קושיא אחרת בסוגיא):

[קכד] **כ"כ** תוספות (ביצה דף לב: סוף ד"ה מלמטה בדף לג.) וז"ל: "אך תימה דאמר בשבת (דף קלט:) האי פרוונקא דכובא אסירא והתם המחיצות היו עשויות כבר וי"ל דשאני התם הואיל ורחב הכובא יותר מדאי נעשה כאהל" עכ"ל. וכ"כ הר"ן בשבת (דף נז: בדפי הרי"ף) ומג"א (סוס"י שט"ו). וע' בר"ן שם שמביא מהראב"ד תירוץ אחר. והרמב"ם וטוש"ע כתבו דווקא חבית ולא פירשו דמיירי בחבית גדולה ודלא כתוספות. והט"ז (סוס"י שט"ו) פירש דהם חולקים על דברי התוספות. מיהו המג"א כתב דהרמב"ם, טוש"ע מודים לתרוצו של תוספות וכוונתם דמיירי בחבית גדולה. וכ"כ המ"ב (שם ס"ק י"ח וס"ק מ"ח). ועיין בגר"ז שם דביאר תירוץ זה וז"ל: "אע"פ שמחיצות של חלל זה דהיינו דופני החבית היו כבר עשויות מבעוד יום וא"כ אין לאסור בהן משום אהל שהרי מותר להניח קדירה על פי הכירה בשבת... אעפ"כ אינו דומה... מפני שפי החבית שבימיהם היה רוחב הרבה יותר מפי הכירה וכשמכסה כל פיה הרי זה דומה לעשיית אהל אף שהמחיצות עשויות מבעוד יום" עכ"ל:

אמנם יותר מסתבר לפרש דברי הרמב"ם וטוש"ע כט"ז דחולקים על התוספות. וכן יש להעיר דהרא"ש שם בביצה מביא כל דברי התוספות חוץ מקושיתו ותירוצו מפרוונקא, ובשבת הביא הסוגיא דפרוונקא ולא הביא שהיא קשה על מה שכ' בביצה. עוד יש להעיר דהרא"ש שם בביצה הקשה מסוגיא דכרוך בודיא בעירובין, וקושיא זו השמיטו התוספות. וצל"ע:

ולתרץ קושית התוספות מפרוונקא (לדעת הרמב"ם, רא"ש, טוש"ע שהשמיטו תירוץ שלו) נוכל לתרץ כראב"ד או כתירוצו של העה"ש וז"ל: "ואי קשיא למה אסור על פי כולו והא כבר נתבאר דגג בלא מחיצות לא הוה אהל אמנם הא נתבאר דבמקום שכוונתו לאהל אין צריך מחיצות והכא כוונתו לאהל להאהיל על היין שלא יפול בו דבר ולכן כשמניח קצת מגולה אין בזה תועלת לכן לא הוה אהל" עכ"ל. ולהלכה העיקר כדברי הט"ז ודלא כמג"א ומ"ב שדבריהם דחוקים:

[קכה] **חיי** אדם כלל מ"ב אות ד' ומ"ב סי' שט"ו סקמ"ח. ובתפא"י (כלכלת שבת לד:ג) הוסיף דאסור אם מכוין לכסות ומותר כשאין כוונתו לכסות או אם מייחד הקרש לכך מבעוד יום:

[קכו] **כן** הוא פשטות שיטת הרי"ף וכן פירש הלבוש (סי' שט"ו ס"ט) ונוב"י (מהד' תנינא א"ח סי' ל') בדבריו. ושיטה שנייה היא דעת התפא"י שבנויים על דברי הפמ"ג (סי' שט"ו סק"ח במ"ז וא"א סק"א):

ודע דנחלקו הראשונים בפירוש הסוגיא דכילת חתנים (בדף קלח:) דלדעת הרי"ף אסור אף דאינו אוהל טפח והחידוש כאן להקל דאם בנה באופן מסוים לא גזרו עליה. אמנם לדעת רש"י החידוש כאן להחמיר דאף דאינו אוהל טפח ובשאר מקומות לא גזרו על אוהל פחות מטפח כאן גזרו עליה:

[קכז] **כן** מפורש ברי"ף פרק תולין (דף נו: בדפיו). וביאר הר"ן שם וז"ל: "פירש הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו ומדבריו אתה למד שהוא סובר שכל אוהל ככילה... כשאין בגגו טפח ואין בפחות מג' סמוך לגג טפח אהל עראי הוי ופטור אבל אסור":

[קכח] **תנן** במכילתין (דף קכה:): "פקק החלון רבי אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו, ואם לאו, אין פוקקין בו [פרש"י:

להוסיף על אהל עראי בשבת. זאת אומרת, שאם האוהל [קכט] פרוס טפח [קל] חוץ מכריכתה או [קלא] מקפולה מותר לפרוס יותר אפילו כשכוונתו לצל או להגן. וה"ה שאם רחבו טפח על ידי לבוד, שמותר להוסיף עליו:

מז. **יש** עוד ציור שמותר להוסיף על אוהל עראי בשבת והוא שיש [קלב] חוט שתלוי על יריעה מבעוד יום שמותר למשכה בשבת. ונחלקו הראשונים אם מותר אפילו ביריעה שיש ברוחבו טפח או דווקא ביריעה שאין ברוחבו טפח ואין רוחב טפח בתוך שלשה טפחים סמוך לגובהו. וכן פסקינן:

דמיחזי כמוסיף על הבנין]. וחכמים אומרים, בין כך ובין כך פוקקין בו" עכ"ל. ואיתא שם בסוגיא: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב". ופרש"י: "שאין עושין אהל עראי. לפרוס מחצלת על ארבע מחיצות או על ארבע קונדסים להיות צל לאהל מן החמה" עכ"ל:

ומקור דבריהם הוא מהתוספתא (סוכה פ"א ה"ה) וז"ל: "אדם זוקף את המטה ופורס עליה סדין כדי שלא תכנס חמה לא על האכלים ולא על המת מודים חכמים לר' ליעזר שאין עושין אהלים בתחלה ביום טוב ואין צריך לומ' בשבת וחכמים אומ' מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב" עכ"ל:

וכ"ב רמב"ם (פכ"ב הלכה כ"ז) וז"ל: "מותר להוסיף על אהל עראי בשבת, כיצד טלית שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים והיתה כרוכה קודם השבת אם נשאר ממנה גג טפח מתוח הרי זה מותח את כולה בשבת עד שיעשה אהל גדול וכן כל כיוצא בזה" עכ"ל:

[קכט] **איתא** בעירובין (דף קב.) וז"ל: "שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב עמרם נימא לן מר מהלין מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב אסי בכיפי דארבא [פרש"י: אולמות שעושין בספינה שנועלין כעין מעגלין שקורין ארק"ל [עגול בעברית] ראשו אחד בדופן זה של ספינה וראשו שני בדופן זה והוא כפוף כמו אולם ועומד כמו כיפה, ומרחיק כחצי אמה ונועץ אחר, וכן על פני כולה ופורסין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצנה והגשמים]. שלח ליה הכי אמר רב אסי הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח, אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה שלשה, למחר מביא מחצלת ופורס עליהן [פרש"י: שיש בהם טפח. שרוחב של מעגל טפח דבציר מטפח לא הוי אהל, אבל כשרוחב טפח מקרי אהל, נמצא שם אהל עליו מבעוד יום וכשהוא פורס עליו הבגד למחר אינו אלא מוסיף: אי נמי אין ברחבו טפח ואין בין זה לזה שלשה. דאיכא למימר לבוד]. מאי טעמא מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי. הנהו דכרי דהוו ליה לרב הונא דביממא בעו טולא ובליליא בעו אוירא. אתא לקמיה דרב. אמר ליה זיל כרוך בודייא ושייר בה טפח [פרש"י: כשתסתלק המחצלת מעליהן לפנות ערב שבת אל תסלקנה כולה משם אלא הוי גולל אותה וכורך מעל הגג, ושייר בה טפח פרוסה דלהוי עליה שם אהל]. למחר פשטה ומוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי" עכ"ל:

[קל] **איתא** בריטב"א החדשות (ומביאו הבית יוסף סימן שט"ו) שדקדקו התוספות מלשון רש"י אהאי עובדא שלא יהדק המחצלת הרבה ויעשה בענין שיהא ברוחב העיגול טפח כאהל והם כתבו דשייר בה טפח לא משמע הכי אלא שייר טפח חוץ מן הכריכה קאמר אבל חוזר העיגול לא מיחזי כאהל ולמחר כשהוא פורסה לא מיחזי כמוסיף אלא כעושה אהל לכתחלה וכן עיקר ונראה שאף לשון רש"י אפשר להלום כפירוש הזה עכ"ל. וע' בתוספות הרא"ש דג"כ כתב כמסקנת הריטב"א. ואין לנו דברי תוספות אלו, ולשון רש"י שלפנינו מדוייק כדברי תוספות המובא שם, מהא דכתב רש"י וז"ל: "גולל אותה וכורך מעל הגג, ושייר בה טפח פרוסה" עכ"ל משמע דהחלק הפרוס אינו מהכרוך. (אמנם עיין בט"ז סוף סק"ג) וכן מובא בש"ע ובפוסקים:

וצריך לבאר מדוע אין הכריכה נחשב כתחילת האוהל — ויש לפרש משום דאינו מוכרח דפתחו לשם אוהל. אי נמי יש לומר דאסור משום דלא שייך להוסיף על מעגל דאינו צורת גג של אוהל. וע' שו"ת חתם סופר (ח"א סימן ע"ג, הביא דבריו בס"ק הבא) מש"כ לבאר ענין זה:

[קלא] **עיין** שו"ת חתם סופר (ח"א סימן ע"ג) וז"ל: "בענין העמדת המחיצה בשבת שקורים (שפאניסע וואנד) שעשויה מכמה חלקים וכשהחלקים נכפלים זע"ז מ"מ נשאר הרבה יותר מטפח אם זה השיור סגי לפתחו כלו בשבת ולהוי רק כמוסיף על אוהל עראי או לא כיון דדרכו בכך צריך לפתוח מע"ש עכ"פ חלק אחד מהכפלים. הנה מקום הספק בזה הוא ממ"ש... טפח שאמרו חוץ מן הכריכה, כ' מג"א וז"ל דחוזר העיגול לא מיקרי אהל עכ"ל. א"כ לכאורה י"ל דוקא חוזר העיגול אבל דבר שטחיי כשטח דופן הנ"ל שפיר מקרי אהל... ואולם נראה לכאורה דלאו הכי הוא, דאי ס"ד דדינא קאמרי תוס' דעיגול לאו אהל הוא באופן שנאמר דשטח הוה אהל, קשיא תרתי, חדא מהיכא תיתי לומר כן, אם העיקור רוחב טפח בעיגולי למה לא יחשב אהל להוסיף עליו... והדבר תמוה בעיני מהיכא תיתי לחלק בין עיגול לשטח כיון שרוחבו טפח... אלא להתוס' ס"ל מלשון הש"ס דקאמר שייר טפח משמע דבעי' דוקא שישייר טפח שאינו מכורך להכירא שהוא פרוס לאהל כדי שיראה מחר לעין כל שאיננו אלא מוסיף, אבל כשהיא כרוכה אפילו בריווח באופן שישאר בהרוחב טפח מחמת שאינה מהודקת יפה, לא מיתחזי שהשאירה כך משום אהל אלא שהניחה כך בלא כוונה ולמחר מיחזי עושה אהל בתחלה ובעי' דיתחזי לעין כל שהוא רק מוסיף, זה הוא כוונת התוס' לע"ד בלי ספק, וא"כ מדינא אסור לפורסה על חלל הכלי... והשתא לפ"ז אותן דפנות הספרדיים שקורין (שפאניסע וואנד) שכך דרך עמידתם מוכרך ומכופל ונשאר בה שטח כמה טפחים רוחב, לא נראה שהועמד שם למחיצה אלא כך דרכו לעולם... וכן הנהגתי בביתי שלא לפשטן בשבת ע"י ישראל אם לא נתפשט עכ"פ כפול מע"ש, אבל ע"י גוי יש להתיר דעכ"פ לית בי' אלא איסור דרבנן משום דלא מיחזי כמוסיף וכמ"ש לעיל, ומסתמא רוב עשיית מחיצות אלו בשבת לצורך מצוה הוא ע"כ יש להתיר ע"י אמירה לנכרי. אחרי כותבי זאת ראיתי בס' ברכי יוסף ס' שט"ו אות ג' וז"ל, הכי"מי שעושים בארץ מגריס על הדאוו"אר וכו' יש למצוא היתר מפני שאינה כרוכה כמחצלת בעיגול וחשיב טפח פרוסה וכו' מהריק"ש בתשו' כתיבת יד עכ"ל. הנה דברי מהריק"ש לא ראיתי וכימ"י ודאוו"ר לא ידעתי, מ"מ משמע מדבריו דלא כמ"ש לעיל אלא העיגול והשטח גורמים, ואינני חוזר ממ"ש לעיל, והנלע"ד כתבתי" עכ"ל חת"ס:

[קלב] **איתא** במכילתין (דף קלח.) וז"ל: "תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור. היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה" עכ"ל הגמרא. ופרש"י: "כרך עליה מבעוד יום חוט או משיחה ונתנה על הנס שעל הקנוף כשהיא מכופלת וכרך עליה חוט למשכה בו לפורסה לכאן ולכאן

מח. אסור לפרוס [קלג] סדין על מטה של חבלים שיש שלשה טפחים או יותר בין חבל לחבל כשדפנותיה מגיעות לקרקע. אמנם אם דפנותיה אינן מגיעות לקרקע מותר. וכן מותר לפרוס סדין על מטה של חבלים כשהאויר שבין חבל לחבל הוי פחות משלשה טפחים כיון דהחבלים לבודים זה לזה. ומותר לבנות מטה ארעית [קלד] אם אחד אוחז במזרון ואחרים שמים את מסגרת המטה תחת המזרון:

מט. אסור [קלה] לסלק את המזרון ממטה הנ"ל משום דקא סתר אהלא, וע"ע בזה במלאכת סותר סעיף יג:

נ. אסור לפתוח ולסגור [קלו] גגון (כיסוי) של עגלה של תינוק אם לא היה פתוח טפח מבעוד יום:

מותר למושכה בו בשבת דמוסיף על אהל עראי הוא ואינו כעושה לכתחילה" עכ"ל:

ועיין ברי"ף דפירש וז"ל: "טלית כפולה שקושרה בין שני כתלים והיא משולשת ומגעת לארץ ונכנס בין שתי קצוותיה וישן תחתיה בגל ואין בגגה טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח לפיכך אינו אוהל קבע אלא אוהל עראי. ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח לפיכך פטור אבל אסור. ואם היה עליה חוטים מאתמול ונטה אותה היום מותר" עכ"ל הרי"ף. ועיין לעיל בסקמ"ד וסקנ"א וס"ק קכ"ב מה שהבאתי לפרש דבריו. והכוונה שנחלקו רש"י והרי"ף אם מיירי דווקא באוהל שיש בו טפח, או להיפך בדווקא באוהל שאין בו טפח. לדעת רש"י אוהל עראי שאין בו טפח אינו אוהל כלל ומותר לכתחילה לבנותו בכל אופן שיהיה. ולכן רמי בר יחזקאל מיירי באוהל שיש בו טפח:

אמנם דעת הרי"ף היפך שלבנות אוהל עראי שיש בו טפח חייב. (וכל זה דלא כדברי התפא"י ופשטות דברי פמ"ג סי' שט"ו סק"ח במ"ז וא"א סק"א והחז"א בדבריו, ע' סקמ"ד וסקנ"א.) ודעת הרמב"ם כדעת הרי"ף, וכן משמע בש"ע. ולדבריהם רמי בר יחזקאל מיירי דווקא באוהל שאין בו טפח. וצריכים להגדיר מדוע אסור. וצריך לומר לדבריו דכיון דכוונתו לצל נחשב אוהל ואסור לבנותו:

ולכן נחלקו הראשונים בהיתר של חוט או משיחה. דרש"י אזיל לשיטתו דמיירי באוהל טפח וכשיש חוט או משיחה הוי כאילו כבר פרסו טפח. ומיירי שהטלית אינו פרוס טפח, אמנם כבר איתא במקומו:

אמנם נחלקו הרי"ף ורמב"ם בציור של חוט או משיחה, (ולשניהם מיירי דווקא באוהל שאין לו טפח וכדפרישית.) דלדעת הרי"ף כאן להקל דמיירי שאין הטלית מחובר כלל למקומו ומתקן לדדי היריעה בחוט או משיחה. אמנם לשון הרמב"ם (פכ"ב הכ"ט) משמע דמתקן היריעה או הטלית למקומו מצד אחד וקרוב לשיטת רש"י בענין. (אף דלרש"י מיירי באוהל טפח, ולדעת הרמב"ם מיירי באוהל שאינו טפח.) וז"ל הרמב"ם: "טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מערב שבת מותר לנטותה ומותר לפרקה וכן הפרוכת" עכ"ל. ובש"ע פסק כרמב"ם. ולכן להלכה אסור לפרוס אוהל שאינו טפח ומותר רק בשמחובר למקומו על ידי חוט או משיחה. אמנם אם הוי טפח אסור אפילו בכה"ג על ידי חוט או משיחה כיון דש"ע פסק כרמב"ם ורי"ף:

אגב אורחא, יש להעיר מהא דאיתא לקמן בדף קלט. ד"שלחו ליה בני בשכר ללוי כילה מהו", ולא רצה לוי להתיר להם כדרמי בר יחזקאל משום דאינם בני תורה. וסוגיא זו מובאת ברי"ף ובר"ש שם. ומביאו הטוש"י בסי' שט"ו. אמנם לא מובאת דין זה בש"ע ולא ידענא למה:

[קלג] **עיין** בר"ן (ר"פ תולין) וז"ל: "ומטה שלנו בזמן שהיא מסורגת בחבלים אם יש בין חבל לחבל שלשה טפחים אסור לפרוס עליה סדין משום דקעביד אהלא ולסלק מעליה הבגד התחתון נמי אסור משום דקא סתר אהלא אבל אם אין בין חבל לחבל שלשה טפחים כלבוד דמי ותו ליכא ביה משום אהל ובין כך ובין כך אלו היה עליה כר או כסת או בגד פרוס עליה מערב שבת כשיעור טפח למחר מותר לפרוס על כל המטה משום דהוי כמוסיף על אהל עראי ושרי" עכ"ל. ומדוייק בדבריו דאסור אפילו אם אינו עושה המחיצות עכשיו רק שהם כבר קיימים. וכ"פ הש"ע בסי' שט"ו ס"ד. אמנם ע' לעיל ס"ק קי"ח מה שבארתי בדברי ש"ע אלו:

[קלד] **כ"כ** הבה"ל סי' שט"ו ס"ד:

[קלה] **כ"כ** הר"ן והש"ע (סי' שט"ו ס"ד). ויש להעיר, מדוע אסור לסלק המזרון דהא אינו מנתק את המחיצות? ולכאורה אסור לסתור אוהל רק באופן שלבנות בנין עראי אסור שעושה כל האוהל. והיפוכו בסתירה שאין לאסור אא"כ סותר את הכל. אמנם כאן אחרי שמסלק את המזרון עדיין נשאר המחיצות?

וצ"ל דאף דבעשייתו אינו נחשב בנין, בסתירה כל דהו הוי סתירה, כיון דעכשיו הוא סותר הבנין הערא׳. והבאור, דבבנין עד שגמר הבנין אינו ראוי לשימוש, ולכן לגבי בנין דרבנן לא השווהו חז"ל בנין אלא באופן דגמר הבנין. (אף דלגבי בנין דאורייתא זה אינו.) אמנם בסתירה, כיון דבסתירה כל דהו אינו ראוי עוד לשימוש, סתירה כל דהו נחשב סתירה:

ועיין בשער הציון (סי' שט"ו אות ל"א) דהעיר דלפ"ז משכחת לה לענין איסור דרבנן דסתירה חמור מבנין. ובאמת אינו חומרא מצד איסור אוהל, דנראה דאחרי שסתרו, אין בו איסור עוד לסתרו עוד פעם, דהא סתור כבר. אלא דשלב זה הוא סתירתו. וכן בבנין אסור לבנותו בנין עראי בכל שלב דהוי מעשה בנין, ואין כאן חומרא בסותר יתר על בונה, ודוק. וע"ע בע"ז בשו"ת אבנ"נ סי' רכ"ג אות יא:

[קלו] **ז"ל** חז"א (סי' נ"ב אות ו'): "מן האמור נלמד דעגלות של תינוקות שיש עליהם סוכה הנמתחת ונקפלת מותר למותחה ומותר לקפלה אע"ג דכשמותחה עושה גג וגם כוונתו לצל ויש בגגה טפח... מ"מ כיון דהסוכה קבועה בעגלה ועשויה לנטותה חשיב כדלת הסובבת על ציריה וככסא טרסקל" עכ"ל. ואף דכתב מג"א (סי' שט"ו סק"ד) וז"ל: "מה שיש נותנים חשוקין של עץ על עריסת התינוק ונותנים עליה סדין אסור לעשות כן אלא א"כ עשויה כמ"ש פה" עכ"ל. זאת אומרת, שאסור לעשות אוהל בגג של עריסת תינוק אם אינו פרוס טפח מבעוד יום, המג"א מיירי באופן ששמים הסדין עכשיו על מסגרת של עץ ולא היה פרוס מבעוד יום:

אמנם החז"א אזיל לשיטתו דאין במטריה איסור רק משום מנהג. אמנם לדעת רוב הפוסקים בבאור שיטת הרי"ף, אסור לפתוח גגון של עגלה אם אינו פתוח טפח מבעוד יום, ובאמת הוי יותר חמור ממטריה שלנו שאין לו מחיצות, והגגון יש לו מחיצות. אחר כך מצאתי בקצות השלחן (סי' ק"כ ס"ד) ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ג') דאסרו. וכן משמע בתפא"י (בכלכלת שבת לד ג') מיהו מנהג העולם להקל לפתוח הגגון של העגלות וכ"פ בשש"כ וסומכים על החז"א:

נא. מותר לחבוש [קלז] כובע אפילו כשיש לו שוליים רוחב טפח אם אין כוונתו לצל אלא לכיסוי הראש אלא אם כן יש לכובע שני חלקים ניכרים, אחד לכיסוי הראש ואחד לצל, דבכה"ג אסור ללבשו כשיש בו רוחב טפח:

נב. אסור לאדם אחד לתלות [קלח] פרוכת בעצמו בשבת בלא סיוע משני כיון ששכיח שיעשה אוהל טפח בשעת תלייתו. אמנם מותר לתלותו על ידי שנים אם נזהרים שלא יעשה אהל טפח. ונוהגים [קלט] שלא לתלות פרוכת וכיו"ב כלל בשבת:

נג. אסור [קמ] לכסות חבית גדולה לגמרי

עוד יש להעיר מהא דדף קלח. דכילה אסורה ומטה מותרת, דלרש"י מוכח דמיירי דעשוי לפתוח ולסגור ובציור זה מותר במטה, אמנם אסור בכילה. וצ"ל דבצל או גג גמור אסור אפילו אם עשוי לכך:

[קלז] **איתא** במכילתין (דף קלח:) וז"ל: "ואמר רב ששת בריה דרב אידי האי סיאנא שרי. והאיתמר סיאנא אסור? לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. אלא מעתה סרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב (וי"ג דאסור) אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק" עכ"ל. וכן איתא בעירובין (דף קב:) וז"ל: "ואמר רב ששת בריה דרב אידי סיינא שרי. והתניא אסור? לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. אלא מעתה סרביב בגלימיה טפח הכי נמי דאסור? אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק" עכ"ל. וע"ש שנחלקו רש"י ור"ת (בעירובין) אם אסור לחבוש כובע או מגבעת לפי מסקנת הגמרא:

וכתב הרא"ש (בפרק תולין סי' ג') דרבינו תם לא גריס "אלא" והכי גריס: "לא קשיא הא דמהדק הא דלא מהדק" כלומר הא דפרכת מאפיק מגלימיה טפח לא קשיא דגלימא לא מהדק אלא נכפף למטה ולא הוי אהל אבל סיאנא מהדק שהוא קשה ובולט חוץ לראשו טפח והוי אהל ואסור:

וכתב ב"י: "ודע דלדעת רש"י אפילו בדלא מהדק אם קשור תחת גרונו שרי דתו ליכא למיחש דילמא נפיל... וכן אם הוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו מותר בלא רצועה". ועוד הוסיף הב"י (סי' ש"א) וז"ל: "ונראה לי דלרש"י נמי לא אסיר כי לא מהדק אלא בסיאנא שאינו עשוי אלא להגין מפני השמש אבל כובע שאדם מכסה בו ראשו אפילו כי לא מהדק שרי דאף על גב דנפיל לא אתי לאיתויי שאין דרך בני אדם לילך בגילוי הראש" עכ"ל:

ודעת הרי"ף ורמב"ם כר"ת לאסור. וז"ל הרמב"ם (פכ"ב הלכה ל"א): "כובע שעושין על הראש ויש לו שפה מקפת שהיא עושה צל כמו אהל על לבושו מותר ללבשו, ואם הוציא מן הבגדים סביב לראשו או כנגד פניו כמו אהל והיה מהודק על הראש והיתה השפה שהוציאה קשה ביותר כמו גג אסור מפני שהוא עושה אהל עראי". ע' לשון הרי"ף: "כובע שמשימין אותו בני אדם על ראשיהם ומאהיל על פניהם מפני השמש" עכ"ל. ומדברי המג"א (סי' ש"א ס"ק נ"א) מבואר דלכך הוי סיאנא כאוהל אף שאין בו מחיצה כיון שעיקר כונתו לעשות אוהל להיות לצל:

וז"ל הטור (סי' ש"א): "כובע אי לא מיהדק בראשו אסור לצאת בו לרה"ר שמא יעבירנו הרוח ואתי לאתויי ואי מיהדק שרי אפי' אם הוא בולט טפח לרש"י ולר"ת אם הוא בולט טפח אסור משום אהל אפילו בבית ואם אינו בולט טפח מותר אפילו ברה"ר":

ועיין לשון השלחן ערוך (סי' ש"א ס"מ) וז"ל: "כובע שהוא מתפשט להלן מראשו טפח, אסור להניחו בראשו אפילו בבית משום אהל" ובסעיף מ"א איתא וז"ל: "לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגין מפני החמה, יש מי שאוסר משום דחיישינן שיגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד"א ברשות הרבים אא"כ הוא מהודק בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, דבהכי ליכא למיחש למידי".

ומדוייק בש"ע דפסק כשתי השיטות לחומרא, ולכן אף באופן שאין לאסור מטעם ר"ת דהוי אוהל, וכמו שאינו אוהל או שחבשו מלפני שבת (כ"כ האחרונים), עדיין אסור משום טעם רש"י:

וע"ש בט"ז דהקשה וז"ל: "ולפי זה יש איסור בשבת לילך בכובע שלנו שקורין בריט"ל הן לרש"י ביוצא לחוץ שמא יפול מחמת הרוח לר"ת ולר"ת אסור אפילו בבית משום אוהל שהרי הבריטל יוצא סביב לראשו טפח. ואין ראוי לומר דכ"ע איסור עבדי. וצ"ל ללמד היתר לכ"ע דמצד אוהל... דלא אסרו אלא היכא שיש היכר בעשיית אוהל עראי דהיינו בכובע שהוא עשוי בגד... אלא שמוציא שפה רחבה במקום כלות הבגד ונראה לכל שאותה שפה היא כדי להגן ולעשות אוהל. אבל בבריטל שכולו בשטח אחד ועיקרו לכסות הראש... כיון שאין גבול לאהל זה לא מוכח דנעשה לאוהל.. ותו דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוון מותר... וכאן לא נתכוון רק לכסות ראשו. ועל כן נ"ל דמי... (ש)לוקח הבריט"ל להגן מפני הזבובים דבזה יש איסור גמור" עכ"ל הט"ז. וכוונתו דיש להקל כיון דאינו לצורך אוהל אלא הוא כיסוי הראש וגם דאינו מכוון לעשיית אוהל. והמג"א והאלי"ר כתבו להתיר משום שהמנהג לסמוך על דעת רש"י. ונראה דס"ל דמותר לרש"י משום דלית לן רה"ר בזה"ז או דמיירי באופן דאין לחשוש שיטילנו רוח. וע' במ"ב ס"ק קנ"ב:

[קלח] **איתא** במכילתין (דף קלח:): "שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב הונא אימא לן איזי הנך מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב תרתי בשבת וחדא בתורה. שלח ליה הא דתניא גוד בכיסנא מותר לנטותה בשבת. אמר רב לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד אסור. אמר אביי וכילה אפילו בעשרה בני אדם אסור, אי אפשר דלא מימתחא פורתא". וע' רש"י, רמב"ם (פכ"ב הלכה ל"ב), ראב"ד ור"ן שכל אחד רכש לעצמו בפירוש הסוגיא. והש"ע הביא לשון הרמב"ם, ואזיל לשיטתו דאוסר לעשות אוהל טפח, ואולי איסורו דאורייתא (ע' לעיל סקמ"ד ונ"א מח' הפמ"ג ונוב"י בשאלה זו) וכאן גזרו שלא לתלות פרוכת באופן שיכול לבוא לידי איסור עשיית אוהל. ועיין מג"א סי' שט"ו סקי"ח:

[קלט] **עיין** מג"א סי' שט"ו סקי"ט:

[קמ] **איתא** במכילתין (דף קלט:): "אמר רב האי פרונקא אפלגיה דכובא שרי אכוליה כובא אסור" ופרש"י: "פרונקא. בגד שטוחין על גיגית יין לכסותה: אפלגא דכובא שרי. דלאו אוהלא הוי" עכ"ל רש"י. וכן הרמב"ם וטוש"ע אסור משום אוהל (ודלא כדעת ראב"ד ורשב"א שאביא לקמן ס"ק קמ"ב):

ועיין בתוספות (ביצה דף לג. בא"ד מלמטה) דהקשה וז"ל: "אך תימה דאמר בשבת (דף קלט:) האי פרוונקא (אפלגא) דכובא אסירא והתם המחיצות היו עשויות כבר וי"ל דשאני התם הואיל ורחב הכובא יותר מדאי נעשה כאהל" וכ"כ ברשב"א על המקום בשם תוספות:

אמנם עיין רמב"ם (פכ"ב הל"ג), וטוש"ע (סוס"י שט"ו) דדין זה מיירי אפילו חבית. ומשמע דחולקים על תוספות. וממילא נשאר קושית תוספות מדוע אסור, הא לא עשה את המחיצות.(וכן הקשה ט"ז, סי' שט"ו סקי"א). והט"ז תירץ דשימת כיסוי כלי הנעשה לצורך משקה נחשב עשיית המחיצות ג"כ כיון דלא יכול להשתמש בכלי בלי

כשיש מקום של [קמא] טפח על טפח ברום טפח ריק בתוך החבית. אמנם מותר לכסות את החבית במקצת, [קמב] ויש מתירים דס"ל דאין בכיסוי כלי משום עשיית אהל ואין למחות ביד הנוהגים כדבריהם:

נד. **המסנן** [קמג] בכפיפה מצרית לא יגביה קרקעית הכפיפה מן הכלי טפח כדי שלא יעשה אהל עראי בשבת:

נה. **אסור** לעשות מחיצה המתרת, זאת אומרת מחיצה הנעשית כדי [קמד] להתיר סוכה או כדי להתיר טלטול. וכן אסור לעשות

לכסותו (ע' לבושי שרד, וכן נראה כוונתו). ויוצא מזה חידוש גדול דאסור לכסות כלי שיש בו משקה:

אמנם הט"ז עצמו כתב שם סברא אחרת, דאסור רק בכיסוי שאינו מיוחד לו, אבל בכיסוי המיוחד מותר:

עוד יש לפרש, דאולי ס"ל לרמב"ם וש"ע דאסור לשים הגג של אוהל אפילו אם לא עשה המחיצות. ובאמת שכן משמע קצת ברא"ש בביצה דהוא השמיט קושיא של תוספות מפרק כירה ותרוצם. מיהו הטור (סי' תק"ב) הביא תירוץ של תוספות וז"ל: "דאין עשיית אהל עראי כזה אסור בלא עשיית מחיצות" עכ"ל. אבל בסוס"י שט"ו כתב כשיטת הרמב"ם דמיירי בכיסוי על חבית, וצ"ע:

ועיין במג"א (סקכ"א) והמ"ב (שם סקמ"ח) דפירשו דהש"ע מיירי דווקא בחבית רחבה. אמנם דוחק הוא בדבריו:

וע"ע מג"א (סק"ו) וז"ל: "ותיבה רחבה שיש עליה כפורת אם אינה קבועה בצירים אסור להניח עליה בשבת" וביאר במח' השקל וז"ל: "דייק לכתוב רחבה דבלאו הכי שרי כיון שהמחיצות כבר עשויות":

[קמא] **כתב** הר"ן וז"ל: "ולפי זה נצטרך לפרש דכשאין הכובא מלאה עסקינן שאם לא כן אין כאן אהל. אלא בשחסר טפח עסקינן דאית ביה משום אהל" עכ"ל. וכ"כ הרב המגיד פכ"ב הלכה ל"ג בשם הרשב"א:

[קמב] **דעת** ראב"ד ורשב"א דבכל גווני אין בכיסוי כלים משום אהל, והא דאסרו בגמרא לכסות כל הכובא הוי משום מראית עין שנראה כאילו מסנן מן הפסולת. וז"ל רשב"א: "הא דאמר רבא האי פרונקא אפלגיה דכובא שרי אכוליה כובא אסור פרש"י משום אוהל. וא"ת וכי בכיסוי כלים יש משום אוהל? תירצו בתוס' שאני כובא דהוא רחב הרבה. ואינו מחוור בעיני דאם כן הוה להו לפרושי כמה יהא רחב שיהא אסור וכמה קצר ויהא מותר ונתת דברים לשיעורין... ויותר נראה דברי הראב"ד שפירוש משום... דמחזי כמשמרת שכן דרכו בחול אבל פלגא דכובא שרי דלאו היינו אורחיה" ועיין במ"מ (פכ"ב הל"ג) ובב"י (סוס"י שט"ו) שמביאים שיטתם:

ועיין במשנה ברורה (סי' שט"ו ס"ק מ"ט) דנכון להחמיר כדעת השו"ע שהיא דעת הרבה ראשונים וע"כ חבית גדולה של מים אין לכסותה כולה בשבת כשאינה מלאה כולה אבל הנוהגין להקל בזה אין למחות בידם שיש להם על מי לסמוך:

[קמג] **תנן** במכילתין (דף קלט:): "מסננין את היין... בכפיפה מצרית" עכ"ל. ומפרש בגמרא: "אמר רב חייא בר אשי אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח" עכ"ל. ופרש"י: "שלא יגביה הכפיפה מקרקעית כלי התחתון טפח כמדת אהל". ואיתא שם בר"ח: "שכן מצאנו באהלי טומאה טפח". אמנם עיין ברשב"א דאסור להגביה טפח משום שינוי והיכר שלא לעשות כדרך שהוא עושה בחול ולא משום אהל:

[קמד] **איתא** במכילתין (דף קכה:) וז"ל: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. לא נחלקו אלא להוסיף שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב" עכ"ל. הא מבואר דעשיית אוהל מתחילה אסור בשבת. וע"ש בתוספות ובש"ר שה"ה דאסור לעשות מחיצה, ואין הבדל בין עשיית מחיצה ובין עשיית אוהל דבשניהם לדעת חכמים אסור לעשות לכתחילה ומותר להוסיף, ולדעת ר"א אסור גם להוסיף. וחידש ר"ת דאסור לעשות מחיצה המתרת משום דנחשב עשיית אוהל לכתחילה ולא הוספה. ועיין בתוספות (מכילתין דף קכה: ובעירובין דף מד. ד"ה פקק) דהביאו ראיות דאסור לבנות בשבת מחיצה המתרת כמו דופן שלישי של סוכה או מחיצה רביעית. וז"ל התוספות בשבת: "אלא נראה לר"ת דשפיר שייך בדפנות אהל היכא דמחיצה מועלת להיתר ולהכי בדופן שלישית דהויא מחיצה ומכשר ליה לסוכה חשיב עשיית אהל בתחלה אבל דופן רביעית אינה אלא תוספת בעלמא הואיל וכבר הסוכה היתה כשרה" עכ"ל:

ויש להעיר על דברי התוספות במש"כ ד"דופן רביעית אינה אלא תוספת בעלמא" מדוע הצטרך תוספות לפרש דהדופן מותר משום דהוי תוספת, ולא פירש דאין כאן איסור מחיצה כיון דאינה מחיצה מתרת. ומדוייק בדבריו דבר חידוש, דטעם דמותר לבנות מחיצה עראית הוי משום דהוי תוספת על בנין. אמנם אסור לבנות מחיצה אחת בודדת. וכל מה שהתירם היינו דווקא כשמצרף מחיצה חדשה לבנין. אמנם אסור לבנות מחיצה ארעית לעצמה שאינה שייכת לשום בנין אחר:

ולכן יש לבאר דמחיצה המתרת אסורה משום דהוי דבר חדש ואינה תוספת, דמה שיש כבר אינה מתרת. ומדבריו חזינן דאין הבדל במושג בין הגג ובין המחיצה, בשניהם אסור מדרבנן לבנות מחדש, ומותר להוסיף על מה שבנוי כבר. וזה פליג לא רק על שיטת רש"י אלא ג"כ חולק על שיטת הרי"ף:

אמנם עיין רש"י (מכילתין דף קכה: ד"ה שאין עושין אהל עראי) וז"ל: "ודוקא גג אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות כדאמרינן בעירובין (נד.) בעובדא דשמואל. ופקק החלון דמתניתין משום דבנין קבוע הוא ומיחזי כמוסיף על הבנין" עכ"ל רש"י שם. וע' בדבריו (קלז: ד"ה פקק החלון) דפירש דהוי "כגון ארובת הגג" עכ"ל:

וע"ש בסוגיא דעירובין (דף נג:) וז"ל: "אתמר כותל שבין שתי חצירות שנפל רב אמר אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות ושמואל אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה. והא דרב לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דרב ושמואל הוו יתבי בההוא חצר, נפל גודא דביני ביני. אמר להו שמואל שקולו גלימא נגידו בה. אהדרינהו רב לאפיה. אמר להו שמואל אי קפיד אבא שקולו המייני' וקטרו בה. ולשמואל למה לי הא? הא אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה. שמואל עביד לצניעותא בעלמא. ורב, אי סבירא ליה דאסיר לימא ליה? אתריה דשמואל הוה. אי הכי מאי טעמא אהדרינהו לאפיה? דלא נימרו כשמואל סבירא ליה", וע"ש ברש"י ובתוספות מכילתין (דף קכה:) דנחלקו בפירוש הסוגיא, דלרש"י רב הקפיד על שטלטלו בחצר שנפרץ במלואו למקום האסור לו, ולר"ת הקפיד על שבנו מחיצה המתרת לשבת. ולדעת רש"י מה תיקן שמואל במה שלקחו החגורה

לקשרו. וצ"ל דלפני קשירת החגורה עדיין לא היה מחיצה מספקת שלרב יהא מותר לטלטל. ואחרי דקשרו את הטלית הוי מחיצה מספקת שמותר לטלטל, וא"כ לא הצטרך רב להשאר הפוך מהם משום שלא יראו עוד אנשים שהוא יושב שם ורואה איך הם מטלטלים באיסור כיון דעכשיו יש שם מחיצה.

ועל הא דבנו את המחיצה באיסור (לדברי רב) אינו טעם שרב יצטרך להשאר יושב היפך. אמנם לדעת ר"ת הפירוש שם דרב הפך שלא יראה שהם בונים מחיצה באיסור, ולפני שבנו את המחיצה שינה שמואל הצוואה שלו והגיד להם לקשור את הטלית באופן שלא יהיה מחיצה המתרת אלא ישאר יותר מג' טפחים מהקרקע (או ציור דומה) דאין בזה משום עשיית מחיצה. ורב לא הקפיד על הטלטול. (ונראה דהיו מטלטלים בתוך ד' אמות, ולהכי נקט גלימא וחגורה שהם בגדים שלובשים, ולהכי לא הקפיד רב.):

ויש להקשות על רש"י מדוע לא הקפיד רב על שבנו מחיצה המתרת. וצ"ל לדבריו דכיון דלשמואל אינו מתיר כלום, אינו נחשב מחיצה המתרת. אמנם אם כן מוכח מסוגין דנחלקו רש"י ור"ת בשאלה זו, והוא, דלפי רש"י כיון דלשמואל המחיצה אינה מתרת, מותר לבנותו. משא"כ לר"ת, דאף דלשמואל אין צורך למחיצה זו, כיון דלרב אסור לטלטל בלי מחיצה אסור לבנות מחיצה זו אף לשמואל כיון דמטרתו בבניתו היא להתיר טלטול:

אמנם עיין ברש"י בעירובין (דף מד. ד"ה בדופן שלישית) וז"ל: "דבשתי דפנות אין קרוי אהל, וכי עביד בה דופן שלישית משוי ליה אהל, ומודו רבנן דאין עושין אהל עראי בתחילה, והא דתני מותר, בדופן רביעית דבלאו הכי הוי אהל. והאי תוספת בעלמא הוא. ורבנן לטעמייהו דאמרי מוסיפין אהל בשבת" עכ"ל. ומוכח מדבריו דאסור משום שעשה אוהל ולא מחמת שעשה מחיצה. והיינו דע"י המחיצה שעשה עכשיו נחשב הסוכה לאוהל וממילא אסור משום עשיית אוהל ולא משום מחיצה. ולכן צריך לומר דכוונת רש"י "ושרי לפורסה לצניעות" היא לאפוקי מסוכה דשם המחיצה עושה אוהל. ולשון "לצניעות" מופיע מסוגית הגמרא בעירובין:

עוד יש להקשות על רש"י מברייתא (בעירובין דף מד.) דתניא דאסור להעמיד מחיצה עראית לסוכה משום שאין עושין אוהל עראי ביו"ט. וגם מקשה שם על הא דעשו מחיצות לשבת בבני אדם מהך ברייתא ע"ש כל הסוגיא. וע"ש ברש"י (ד"ה אליבא) דס"ל דאין עושין אוהל עראי איירי ג"כ בדופן וכן משמע ברש"י שם ד"ה בדופן שלישית. וע"ש בריטב"א (עירובין מד.) דכתב דרש"י בעירובין חזר ממה שכ' בשבת דמח' ר"א וחכמים איירי דווקא בארובה ולא במחיצה. והכוונה לגירסא שמצאנו בהרבה ראשונים שרש"י סובר כן. אמנם בגירסא שלנו בשבת רש"י מודה דיש איסור מחיצה לר"א. (וע"ע בביאור סוגיא זו בריטב"א החדשות לשבת דף קכה:):

ובאמת מצאנו שתי גירסאות בדברי רש"י בדף קכה:, ותלוי בשתי הגירסאות אם ס"ל לרש"י דיש איסור לעשות מחיצה אליבא דר"א. אמנם לשתי הגירסאות אין איסור לעשות מחיצה לחכמים (אליבא דרש"י):

ויש להקשות עוד על רש"י מהא דאיתא בעירובין (דף פו:) וז"ל: "פעם אחת שכחו ולא הביאו ספר תורה מבעוד יום, למחר פרסו סדין על העמודים והביאו ספר תורה וקראו בו. פרסו? לכתחילה מי שרי? והא הכל מודים שאין עושין אהל עראי בשבת. אלא מצאו סדינין פרוסין על העמודים והביאו ספר תורה וקראו בו" וע"ש ברש"י. ועיין ברא"ש (פי"ז סי' ח') דהקשה מסוגיא זו על רש"י. והביא דרש"י לא גרס כן בסוגיא אלא דגרס: "מי שרי כלומר האיך הביאו הסדינים בחצר או במבוי כל זמן שלא היתה שם מחיצה" עכ"ל הרא"ש. אמנם ברש"י שלפנינו ליתא לכל זה בעירובין, ומדוייק דס"ל דאסור לעשות מחיצה המתרת בשבת. אמנם כן גרס רש"י בסוכה (דף טז:). מיהו גירסא שלנו ברש"י (עירובין פו:) סותרת לדבריו (שם בדף מד.) דמוכח דס"ל דמותר לעשות מחיצה המתרת כשאינו עושה אוהל:

ואחרי העיון נראה לפרש דברי רש"י באופן אחר, ועפ"ש באורנו ג"כ אבאר איך רש"י פירש (לפני חזרתו) את הסוגיא בעירובין. וע' לשון רש"י (ד"ה בדופן שלישית, הבאתי דבריו לעיל) ונראה דס"ל דעשיית דופן שלישי הוי אוהל משום דאז נחשב שהוא הקיף שטח קטן ומעשה זה נקרא עשיית אוהל, אמנם בעשיית דופן שני דאינו מקיף אין בו משום משום עשיית אוהל. וחידש הגמרא דכיון דדופן שלישי כבר נחשב מוקף לגבי עשיית אוהל, אין בעשיית הדופן הרביעי משום עשיית אוהל. ולפי פירוש זה נוכל לבאר את כל הסוגיא בעירובין (דף מד.) דכיון דהקיפו בבני אדם מעשה זה נחשב לעשיית אוהל אף דאין בעשיית מחיצה אחת משום עשיית אוהל. ובאמת על פי פירוש זה אין הוכחה בסוגיא דעירובין נגד מה שכתב רש"י בשבת (דף קכה:), ואזלא הוכחת הריטב"א שרש"י חזר. אמנם ממה דכ' רש"י בסוכה לשנות גירסת הגמרא מוכח דחזר משיטה שלו שם בסוכה, דעל פי מה שבארתי אין מקום להוכיח שינוי בגירסת הספרים וכמו דאיתא ברש"י בעירובין (דף פד:). ובאמת, ברא"ש הביא מרש"י בעירובין דשינה גירסת הספרים. ולכן נראה דהיה דפוס ישן ברש"י עירובין ואח"כ רש"י החליף הגירסא שם בעירובין. ואי נמי יש לומר דלפני הרא"ש היתה גירסא שאיזה סופר שינה הגירסא ברש"י בעירובין דף פד על פי דבריו בסוכה:

מחיצה לפני [קמה] אור הנר או לפני ספרים

[קמה] **ז"ל** המרדכי (בפרק כירה סי' שי"א): "בחדר שהיה ישן בו מהר"ם היו בו ספרים ובכל לילה היה עושה מחיצה עשרה טפחים גובה בפני הספרים ובכל ערב שבת היה עושה מחיצה מבעוד יום לפי שלפעמים היה משתין בלילה ובכל ע"ש היה עושה מחיצה מבעוד יום והיה כורך המחיצה לצד מעלה ונותנה על המוט ומשייר בה רוחב טפח ובליל שבת פושטה למטה לפי שבשבת אסור לעשות מחיצה כל מחיצה שאינה לצניעות אסור לעשותה בשבת... והני מילי במחיצה שאינה עשויה לצורך צניעות אבל מחיצה שעושה לצניעות בעלמא מותר כגון מחיצה שעושין בשעת דרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת... גם מותר בשבת לעשות מחיצה להגן מפני החמה או מפני הצינה שלא תפול על האדם ועל האוכלין כדמשמע בפרק כירה (מג:) גבי מת המוטל בחמה דאסור לעשות מחיצה בשביל המת אבל בשביל חי מותר עכ"ל. ופירש הב"י (סי' שט"ו) וז"ל: "וצריך לומר שהוא סובר כרבינו תם דמחיצה המתרת אסור לעשותה בשבת ומחיצה זו דמהר"ס כיון שנעשית להפסיק בין הספרים לאדם העושה צרכיו חשיבה מחיצה המתרת ואסור לנטותה בשבת: ומה שכתב כל מחיצה שאינה לצניעות אסור לעשותה בשבת. כלומר כל מחיצה שאינה לצניעות אלא להתיר כי ההיא דמהר"ס אסור לעשותה בשבת אבל אם אינה עשויה להתיר אפילו אם אינה לצניעות ודאי שמותר לעשותה בשבת וזהו שכתב בסוף דבריו גם מותר בשבת לעשות מחיצה להגן מפני החמה או מפני הצינה שלא תפול על האדם. ומה שהביא ראיה מדברי רב הונא דאמר ליה זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח אף על גב דהכא מחיצה והתם אהל מכל מקום מייתי שפיר דבשיור טפח שרי באהל עראי והוא הדין למחיצה המתרת. ומה שכתב והני מילי במחיצה שאינה עשויה לצורך צניעות קאי אמאי דקאמר לפי שבשבת אסור לעשות מחיצה" עכ"ל הב"י:

כדי שישמש מטתו, ויש [קמו] חולקים. אמנם מותר להוסיף הוספה דרך עראית על בנין, גג, או אוהל, אף שההוספה מתרת. ולכן מותר להוסיף על גג טפח או מחיצה שהיא רחבה רק טפח כדי שתהיה מחיצה עראית המתרת. ומותר לכסות [קמז] נר או ספרים בשני כיסויים ואין בזה משום עשיית מחיצה. ויש מתירים לעשות מחיצה בפני הנר כדי שישמש מטתו באופן [קמח] שצד שני של המחיצה אפל. ולשיטה זו מותר לעשות מחיצה לפני ספרים באופן שהספרים מכוסים פעמיים, [קמט] ובשעת הדחק יש להקל כשיטה זו. ויותר טוב לכסות את הספרים בשני כיסויים בלי לעשות מחיצה:

נו. **מותר** לסתום חלון, חור, או כיו"ב בשבת כדי [קנ] להפסיק טומאה, ויש מי שאוסר. מותר לעשות את מחיצה המתרת על ידי [קנא] בני אדם שאינם יודעים שהם נעשים מחיצה. ולכן אם נפל דופן של סוכה בשבת או יום טוב באופן שהסוכה פסולה, מותר להעמיד אנשים במקום הצריך אם אינם מבינים מדוע הם עומדים שם:

ויש להקשות על המהר"ס מהא דאיתא בבילה (דף כב.) וז"ל: "בעא מיניה אבא בר מרתא מאביי, מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר? אמר לו אפשר בבית אחר. אין לו בית אחר מאי? אפשר לעשות לו מחיצה. אין לו לעשות מחיצה מאי? אפשר לכפות עליו את הכלי. אין לו כלי מאי? אמר ליה אסור" עכ"ל הגמרא. חזינן דמותר לעשות מחיצה כדי להתיר תשמיש המטה. כן הקשה בדרכי משה (סי' שט"ו סק"ד) ותירץ דגמרא קאמר דמותר לעשות מחיצה כדרך שעשה המהר"ס היינו שהיה פרוס טפח מבעוד יום. ועיין מש"כ בט"ז (סי' תקי"ד סק"ב) ובמג"א (סי' שט"ו סק"ג) ובלקוטי תורה [מובא דבריו במאמר מרדכי (סי' שט"ו סק"ג) ושם השיג עליו] לתרץ קושית הד"מ:

יש להעיר דמהר"ס מחדש דביש מחיצה טפח אחד בגובה נחשב אוהל להתיר להוסיף עליו בגובה. כמו שמצאנו דמחיצת טפח נחשב אוהל להתיר הוספת אוהל, ומנ"ל. אמנם בר"ח כ' דכיון דטפח הוי אוהל לגבי טומאה נחשב כבר אוהל. וגם מצאנו מחיצה באורך שיש לו שיעור טפח בפסי ביראות אף דאינו אוהל אמנם לא מצאנו דיש מחיצה בגובה טפח:

[קמו] **כן** ס"ל לרש"י וכדמבואר לעיל בס"ק קמ"ד. ועיין ברמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד ה"ד) וז"ל: "ואין מכבין את הנר מפני תשמיש המטה אלא כופה עליו כלי או עושה מחיצה בינו לבין הנר" עכ"ל ולא הביא דאסור לעשות מחיצה ביום טוב. וצריך לומר או דס"ל כדעת רש"י דמותר לבנות מחיצה המתרת ביום טוב או דס"ל דאין זה נחשב מחיצה המתרת, וכ"כ בשער הציון (סי' שט"ו אות י"ג):

[קמז] **כ"ב** ט"ז (סי' שט"ו סק"ב) וז"ל: "וזה פשוט שיכול לכסות הספרים בבגדים שני כיסויים דאין זה מקרי מחיצה וכן מותר לו לכפות כלי על הנר" עכ"ל וכ"כ שאר אחרונים:

[קמח] **ז"ל** מג"א (סי' שט"ו סק"ג): "משמע אע"פ שהספרים היו עומדים מגולים למעלה מהמחיצה שרי להשתין דה"ל כאילו הוא ברשות אחרת... ולכן אסור לעשותה בשבת דבזה עושה רשות בפני עצמו. וגם צריך לקשור שלא יהא רוח מניד אותו... אבל כשתולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל פשיטא דאפילו אין גבוה י' טפחים שרי מידי דהוי אכיסוי בעלמא ולכן מותר לעשותו בשבת דאין עשויה למחיצה אלא לכיסוי בעלמא ולצניעותא וה"ה בנר נמי דינא הכי אם עושה מחיצה גבוה י' והאור נראה למעלה מהמחיצה אסור לעשותו בשבת אבל אם תוליהו שלא יראה הנר שרי דה"ל ככיסוי בעלמא":

אמנם ע' בא"ר דחולק על המג"א וז"ל: "ויש לגמגם (אם) יש לחלק בין כיסוי למחיצה ונראה דאם גבוה י' טפחים יש לאסור דמ"מ מחיצה הוא אבל בפחות יש להתיר" עכ"ל הא"ר. ובמאמר מרדכי מבואר ההשגה ביתר בהירות וז"ל: "ואין זה מחוור אצלי דנראה דכל שעושה מחיצה בפני הנר ויש בה שיעור מחיצה לא מיקרי כיסוי כלל ומאי נ"מ אם נראה הנר מלמעלה אם לא לעולם לא פקע שם מחיצה מינה" עכ"ל:

ובגר"ז ביאר שיטת המג"א דאם אינו צריך לחילוק רשויות של מחיצה מותר ולא איכפת לן אם למעשה הוי מחיצה, כמו שמותר לעשות מחיצה עראית אם אינה מתרת. וכיון שכן פסק דכשיש מכסה אחר על הספרים לבד ממחיצה שבונה עכשיו, מותר לבנות המחיצה בשבת דההיתר הוי משום דדומה לכיס בתוך כיס ולא משום דהוי מחיצה. וכן פסקו החיי אדם (כלל ל"ט סק"ד) והמ"ב (שט"ו סק"י):

[קמט] **כן** הכריע המ"ב (סי' שט"ו סק"י). ובשער הציון (שם אות י"ג) משמע דמקיל לגמרי דיש לסמוך על דעת רמב"ם באיסור דרבנן בשעת הדחק דאין זה נחשב מחיצה המתרת:

[קנ] **נחלקו** הפוסקים אם הבונה מחיצה ארעית כדי למנוע הוספת טומאה נחשב מחיצה המתרת ואסור או אינו נחשב מחיצה המתרת. ע' מג"א (בסי' שי"ג סק"א) שמביא מהר"י הלוי בתשובתו דאסור לסתום חלון בשבת אחרי שיש שם מת דהוי כמתקן. ונראה דכוונתו דנחשב מחיצה המתרת כיון דמפסיק הטומאה מלהכנס. אמנם המג"א חולק עליו ומפרש שלמנוע טומאה אינו נחשב מחיצה המתרת. ובשערי תשובה (שם) הביא משו"ת בית יהודה שהסכים למג"א. וכן מסיק השערי תשובה והמ"ב:

ונראה דלדעת הר"י הלוי דמעשה זה נחשב בנין מחדש כיון דיש נ"מ להלכה מבנין זה שמונע כניסת הטומאה. והמג"א ס"ל דרק מה שנחשב מחיצה בהלכות שבת או הלכות סוכה וכיו"ב נחשב בנין דהם יצירת שם חדש על המקום משא"כ מניעת טומאה אינו קובע שם חדש על הרשות:

[קנא] **איתא** בעירובין (דף מג:): "נחמיה בריה דרב חנילאי משכתיה שמעתא ונפק חוץ לתחום. אמר ליה רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידך שרוי בצער. אמר לו עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס... איתיביה רב נחמן בר יצחק לרבא נפל דופנה לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים ולא יזקוף את המטה לפרוס עליה סדין לפי שאין עושין אהל עראי בתחילה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. אמר ליה את אמרת לי מהא, ואנא אמינא לך מהא עושה אדם את חבירו דופן כדי שיאכל וישתה ויישן... קשיין אהדדי... אלא... לא קשיא הא בדופן שלישית הא בדופן רביעית. דיקא נמי דקתני נפל דופנה, שמע מינה... אלא אדם אאדם קשיא? אדם אאדם נמי לא קשיא, כאן לדעת כאן שלא מדעת. והא דרבי נחמיה בריה דרבי חנילאי לדעת הוה? שלא מדעת הוה. רב חסדא מיהא לדעת הוה? רב חסדא שלא מן המנין הוה" עכ"ל, וע"ש ברש"י וז"ל: "שלא לדעת מותר דמשום עשיית אהל ליכא למימר דאין דרך בנין בכך, אבל כלי דרך בנין בכך הוא הלכך דופן שלישית אסור" עכ"ל:

נז. **מותר** לתלות [קנב] מחיצה ארעית או וילון ארעי כדי לדרוש או להתפלל כיון דמחיצה זו הוי לצניעות בעלמא ואין לו דין מחיצה. וכ"ש שמותר לשים יריעה כדי לישן שם. ומותר לתלות [קנג] וילון לפני הפתח, אפילו הוא קבוע שם. וכן מותר לתלות פרוכת לפני ארון הקודש, ובלבד שלא יעשה אהל טפח. ויש [קנד] חולקים ומתירים רק אם הפרוכת או הוילון תלויה זמנית. וכן מותר לעשות מחיצה [קנה] לפני החמה או הצנה או בפני [קנו] הנרות שהרוח לא יכבה אותן:

נח. **ואלו** הן תולדות בונה שאין איסורן אלא מדבריהם גזירה שמא יבוא לידי איסור דאורייתא. נחלקו הראשונים אם מותר [קנז]

[קנב] **עיין** מרדכי הנ"ל בס"ק קמ"ה:

[קנג] **בבית** יוסף (סי' שט"ו) הביא דמשמע מרש"י (ע' בס"ק הבא) דאסור. וכן הביא שדן בזה בתה"ד (סי' ס"ח בסוף דבריו) והחמיר. אמנם הב"י מכריע לקולא בע"ז וז"ל: "נראה דפרוכת שלפני ארון הקודש מותר להסירו בשבת ולפרוס אחר במקומו דהיינו ממש וילון דשרי רב... (ו)אע"פ שתלוי שם בקביעות שרי שהרי כיון שכולו נע ונד ברוח מצויה וגם אינו מעכב להולכים ועוברים דרך שם מיקרי לא קביע... אבל אם קבעו מלמעלה ומלמטה ומן הצדדין בענין שאין מזיזין אותו ממקומו הוה מיתסר משום בנין" עכ"ל הב"י. וכדבריו פסקו הרמ"א (בסי' שט"ו סק"א) המג"א (שם סק"ב) והמ"ב (שם סק"ז):

[קנד] **מסקנת** התה"ד (סי' ס"ח) להחמיר. וכן מדוייק ברש"י (עירובין דף קב.) דכתב דמותר לנטות וילון משום "לא קביעא התם אלא כן דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא" עכ"ל. וכ"כ החזו"א (סי' נ"ב סקי"ג) לחלוק על הרמ"א וז"ל: "והוא תימא דהו"ל כתולה דלת על ציריה דחייב משום בונה ואע"ג דנע ונד למטה מכל מקום מתקיים תמיד על ציריו וזהו בנינו להיות תמיד תלוי ונוח לנטותו בכל עת שירצה, ואין מותר אלא בוילון שדרכו לתלותו ולסלקו. וכן בפרכת לדידן מותר שאין אנו קובעין אותה אלא מחליפין אותה בשבת... והיכא שתולה להיות קבוע אין מקום לחלק בין תולה בפתח פתוח ובין תולה על הדלת שהרי לא משום מחיצה אתינן עלה אלא משום בנין וכל שקובע הדבר הוי בנין" עכ"ל:

[קנה] **כ"ב** במרדכי הנ"ל ס"ק קמ"ה ומביאו רמ"א סי' שט"ו סק"א:

[קנו] **כ"ב** רמ"א סי' שט"ו סק"א:

[קנז] **תניא** במכילתין (דף צה.): "תנו רבנן החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת המכבד והמרבץ [פרש"י: במים להרביץ את האבק שלא יעלה] והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת [פרש"י: מכבד ומרבץ משום בונה] הזיד ביום טוב לוקה ארבעים דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה [פרש"י: אחד שבת ואחד יום טוב] אינו אלא משום שבות [פרש"י: דילמא כי כניש ליה מתמלאין הגומות שבבית מאליהן והוי בנין]". ועוד תניא שם: "המכבד המרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה ארבעים דברי רבי אליעזר" עכ"ל. ואיתא שם בגמרא: "אמימר שרא זילחא במחוזא [פרש"י: לרבץ הבית, ורצפת אבנים היתה בכל העיר]. אמר, טעמא מאי אמור רבנן? דילמא אתי לאשויי גומות, הכא ליכא גומות. רבא תוספאה אשכחיה לרבינא דקא מצטער מהבלא. ואמרי לה מר קשישא בריה דרבא אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא. אמר ליה לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרבץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו, ידיו בזוית זו רגליו בזוית זו, ונמצא הבית מתרבץ מאליו. אמר ליה לאו אדעתאי [פרש"י: לא הייתי זכור. ורבותי פירשו לא סבירא לן]. תנא אשה חכמה [פרש"י: אשת תלמיד חכם או בת תלמיד חכם ששמעה מאביה] מרבצת ביתה בשבת [פרש"י: רוחצת קיתוניות בזוית זו וכוסות בזוית זו]... והאידנא דסבירא לן כרבי שמעון [פרש"י: דדבר שאין מתכוין מותר והמרבץ אינו מתכוין להדביק עפר בגומא ולהשוות הבית אלא שלא יעלה אבק] שרי אפילו לכתחלה" עכ"ל:

וע"ש בתוספות (ד"ה המכבד) דפירש הסוגיא וז"ל: "תימה דע"כ מיירי דלא הוי פסיק רישיה שישוה הגומות דאי פסיק רישיה היכי שרי לקמן ר"ש לכתחילה הא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות וכיון דלא הוי פסיק רישיה אמאי מחייב ר' אליעזר חטאת האמר בפ' אמר להם הממונה (יומא דף לד:) גבי צירוף עששיות דדבר דאין מתכוין מותר לר' יהודה מן התורה דלא הוי מלאכת מחשבת וי"ל דבהא פליגי, דר' אליעזר סבר דהוי פסיק רישיה ורבנן סברי דלא הוי. והא דאמר והאידנא דסבירא לן כר' שמעון שרי לכתחלה אע"ג דאפשר דסבר ר"ש דהוי פסיק רישיה מכל מקום הש"ס סבר כרבנן דלא הוי פסיק רישיה הילכך שרי לכתחלה כיון דקיימא לן כר"ש" עכ"ל התוס'. (וע' לקמן שנביא דברי רז"ה פ' כל הכלים בע"ז. וע' ברשב"א (על המקום) שפירש מחלוקת ר"א וחכמים בדרך אחרת.):

ועיין בחדושי הרמב"ן (על המקום) וז"ל: "טעמא דר"א במכבד ומרבץ לאו משום אשווי גומות דכיון דמיחייב בהו חטאת ומיתה לא הו"ל ליחיודי אא"כ ידוע שהשוה אותן ממש. אלא דהיא גופא מלאכה שהקרקע משתוה ומתיפה בכך והוי בונה או גמר מלאכה דבנין ומכה בפטיש הוא ולרבנן ליתה מלאכה בעצמה אלא שמא ישוה גומות" עכ"ל:

יש לחקור, במסקנת הסוגיא דאליבא דר"ש מותר, האם מתירים רק לרבץ או מתירים אפילו לכבד. וע' בראשונים שנחלקו בענין זה, ע"ש בתוספות (בד"ה והאידנא) וז"ל: "בה"ג שרי כיבוד מהאי טעמא אפי' בדהוצין [פ' בב"י (סי' של"ז): מכבדות של תמרי שמזיזות עפר ממקומו] ואין נראה לר"י דבפרק כל הכלים (לקמן דף קכד:) אמר ר' אליעזר אף מכבדות של תמרה מותר לטלטלן ופריך אי מחמה לצל בהא לימא ר' אליעזר אפי' בשל תמרה משמע דפשיטא ליה דליכא מאן דשרי אפי' לרבי שמעון משום דהוי מלאכתו לאיסור ואי שרי לכבד הוי מלאכתו להיתר אלא ודאי כיבוד אסור לכולי עלמא מפני שמזיז עפר ממקומו ולא שרינן הכא לרבי שמעון אלא דווקא ריבוץ" עכ"ל התוספות. וכ"כ הרא"ש. ומשמע מדבריהם דאסור לכבד אפילו במקום מרוצף משום טלטול מוקצה (מפני שמזיז עפר). וכ"כ הר"ן בשם ראב"ד דאסור משום טלטול מוקצה. ועיין בר"ן שם דמתיר משום דהוי גרף של רעי. וצ"ע לפרש במה פליגי:

ועיין בט"ז (סי' של"ז סק"ב) דאסור מרוצף גזירה אטו שאינו מרוצף אמנם לא משמע כן בתוספות:

מיהו עיין רש"י (דף קכד: ד"ה של תמרה) דאסור לכבד את הבית משום דהוי פס"ר שמשוה גומות. ומשמע דמתיר במקום מרוצף. וכ"פ הרמב"ם (פכ"א ה"ג) וז"ל: "אסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות אלא א"כ היה רצוף באבנים, ומותר לזלף מים על גבי הקרקע ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך" עכ"ל הרמב"ם:

לכבד הבית, דיש התירו ברצפה מרוצפת ואסרו ברצפה של קרקע. ויש מתירין אפי' אינו מרוצף משום דאינו מתכווין להשוות הקרקע ואינו פס"ר. ויש מחמירין אפי' במרוצף משום טלטול מוקצה או משום שגזרו מרוצף אטו אינו מרוצף. ולהלכה [קנח] מותר לכבד הרצפה בזה"ז במטאטא שלנו שאינו משתבר בשימושו דכיון דהבתים שלנו כולם מרוצפים לא גזרינן אטו מקום שאין הרצפות מרוצפות. אסור להדיח [קנט] רצפה אפילו אם היא מרוצפת. אסור [קם] לצדד חבית [קסא] מליאה על קרקע [קסב] שאינו מרוצף גזירה שמא

ועיין רז"ה (פרק המצניע) דהמכבד ביתו הוי פס"ר שמשוה גומות. והוסיף עוד דאפילו חכמים (דר"א) ס"ל דהמכבד בית דהוי פס"ר שהוא משוה גומות וחייב משום בונה:

ועיין שו"ת ריב"ש (סי' שצ"ד) דהקשה על הרמב"ם וז"ל: "ויש תמה בדברי הרמב"ם ז"ל שכתב ואסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות אלא א"כ היה רצוף אבנים. נראה מלשונו שלא אסר הכבוד משום פסיק רישיה שאם כן לא היה לו לומר שמא. ואם כן הוא תימה, למה אסרו? דהא קיימא לן כרבי שמעון, והוא עצמו כתב בזילוף שהוא מותר ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך. ובודאי ג"כ, אפשר ברבוץ שישוה גומות שאל"כ, לא היה צריך לומר שהרי אינו מתכוין לכך... ונראה שהיתה כונת הרב לומר שהמכבד מכוין ליפות קרקע הבית ולתקנה. ואעפ"י שהכבוד לאו פסיק רישיה, מ"מ הכונה שיש לו ביפוי הבית ובתקונו חשיבא כונה לענין השואת גומות. אבל ברבוץ אינו מכוין ליפוי קרקע כי אם לצחצח האויר או שלא יעלה האבק. ולזה, אף אם אפשר שישוה גומות, מותר, שהרי אינו מכוין לכך. ואשר אמרו והאידנא דקיימא לן כרבי שמעון שרי לכתחלה ארבוץ בלחוד קאי. אבל הכבוד אסור דהרי הוא כמכוין. אלא שמפני שאינו מכוין גמור, אינו כי אם שבות. זה נראה שהיתה כונת הרב ז"ל בזה. אבל כל שאר הפוסקים שאסרו הכבוד, לא אסרוהו אלא משום פסיק רישיה" עכ"ל הריב"ש:

אמנם הרבה גאונים (רב האי, ר"ח ועוד) וראשונים פסקו כדעת הבה"ג דמותר לכבד לכתחילה ואפילו במקום שאינו מרוצף. וכן משמע ג"כ ברי"ף פרק כל הכלים (סי' תס"ז), וכן פירש הר"ן בסוף פרק המצניע את דברי הרי"ף. וכ"פ המלחמת בפ' המצניע, והמ"מ והר"ן הנ"ל:

ולהלכה פסק הש"ע (סי' של"ז ס"ב) וז"ל: "אסור לכבד הבית אלא אם כן הקרקע מרוצף ויש מתירין אפי' אינו מרוצף" והרמ"א כתב וז"ל: "ויש מחמירין אפי' במרוצף" עכ"ל. וע' ג"כ בשער הציון (סי' של"ז אות ד'):

[קנח] **איתא** במכילתין (דף כט:) וז"ל: "אבין ציפוראה גרר ספסלא בעיליתא דשישא [פרש"י: רצפה של שיש, דלא עביד בה חריץ] לעילא [פרש"י: לפניו] מרבי יצחק בן אלעזר, אמר ליה אי שתוקי לך כדשתיקו ליה חבריא [ע' לעיל שם בסוגיא ופרש"י: ר' טרפון וזקנים שמפני שלא אמרו לו דבר דימה והעיד דמותר]. נפק מיניה חורבה לרבי יהודה נפיק מיניה חורבא [פרש"י: וינהגו היתר בדבר, ור' יצחק סבירא ליה כר' יהודה דדבר שאין מתכוין אסור, ואף על גב דבשיש לא עביד חריץ גזר אטו עיליתא דעלמא]. גזירה עליתא דשישא אטו עליתא דעלמא" עכ"ל:

וע"ש בתוספות וז"ל: "גזירה עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא. והא דקאמר בסוף המצניע (לקמן דף צה. ושם) אמימר שרא זילחא במחוזא ומפרש דטעמא מאי אסור רבנן דילמא אתי לאשויי גומות הכא ליכא גומות ומפרש בקונטרס דכולה מחוזא רצפה היתה התם אין לגזור מחוזא אטו שאר עיירות אבל בעיר אחת גזרינן עלייה זו אטו עלייה אחרת" עכ"ל. וע' מה שהאריך בזה בבה"ל (סי' של"ז ס"ב ד"ה ויש):

[קנט] **איתא** במכילתין (דף קנא:) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ. ביקש להדיח קרקע, אמר לו אין מדיחין. לסוך קרקע, אמר לו אין סכין. קרקע בקרקע מחלפא" עכ"ל. ופרש"י: "קרקע בקרקע מיחלף. כלומר ההוא לאו משום טלטול הוא אלא משום אשויי גומות, ואף על גב דמרחץ רצפת אבנים הוא וליכא למיחש לאשויי גומות מיחלף מיהא בקרקע אחר" עכ"ל הגמרא:

ועיין רמב"ם (פכ"א ה"ג) וז"ל: "אין סכין את הקרקע ואפילו היה רצוף באבנים ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפילו ביום טוב כל שכן בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף":

ועיין ג"כ בתוספות (דף צה. ד"ה שרא) וז"ל: "תימה דבשילהי תמיד נשחט... שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים ומפרש בגמ' דשלא ברצון חכמים היינו שלא ברצון ר' אליעזר דאי רבנן שבות הוא ואין שבות במקדש... ומדמוקי מתני' כר"א משמע דמחייב מדאורייתא אפי' בעזרה דאיכא רצפה והכא משמע דברצפה ליכא אשויי גומות וי"ל דבדהדחה איכא אשויי גומות טפי שהיו מתמלאות הגומות שבין רובד לרובד א"נ בעזרה נמי לא אסור לר"א אלא משום שבות אטו היכא דליכא רצפה דאיכא חיוב חטאת לר"א וחמיר האי שבות ונוהג אפילו במקדש וכמה שבות אשכחן במקדש... אבל לרבנן לא חמיר האי שבות כיון דאפי' בלא רצפה לא הוי לדידהו אלא איסורא דרבנן הלכך אינו נוהג במקדש" עכ"ל:

ובטעם שגזרו שלא להדיח הרצפה אפילו מרוצפת ולא גזרו לכבדו, ע' מ"מ על הרמב"ם וז"ל: "וגזרו בהם לפי שאין צורך כמו בכיבוד" ומביאו הב"י (סוס"י של"ז) ומג"א (שם סק"ו):

ועיין במשנה ברורה (סי' של"ז ס"ק י"ז) דהוסיף וז"ל: "ודע דהדחת רצפת הקרשים שנוהגין כהיום יש בזה עוד איסור לעשות בשבת מלבד הדחה דהא צריך לזה שריית אלונטית במים כידוע ויש בזה משום כיבוס" עכ"ל:

ונשאלתי אם מותר בזמנינו להדיח הרצפה בלי להשתמש בסמרטוט במקום צורך, דהא הכל מרוצף. והסברא להקל הוי שהוא דומה לטעמו של המ"מ דבאופן זה יש צורך גדול להדיח דכיבוד לא מהני. אמנם מסתימת הפוסקים נראה דלא התירו חז"ל הדחת רצפה כלל כיון דבדרך כלל לא שכיח. ולכן מנעתי מלהקל:

[קם] **איתא** במכילתין (דף קמא.): "אמר רבא לא לצדד איניש כובא דילמא אתי לאשויי גומות". וכתב בשלחן ערוך (סי' של"ז ס"ד) וז"ל: "אסור לצדד חבית על הארץ דכיון שהיא כבידה יבא להשוות גומות ודאי והוי פסיק רישיה" עכ"ל. וע' במחצית השקל שם שכתב דע"כ לשון הש"ע דכתב: "וודאי והוי פס"ר" לאו דווקא דהא בגמרא איתא "דלמא אתי לאשויי גומות". וע' בגר"א שם דמשמע דפירש דהיא מח' בין הפוסקים:

[קסא] **כ"ב** מ"ב סי' של"ז סקי"ט:

[קסב] **כ"ב** המ"ב סק"כ בשם התו"ש. וכן משמע מדברי המחצית השקל דאל"כ הוי גזירה לגזירה:

ישווה גומות, וכן אסור [קסג] להכריע החבית ולשפוך ממנו כשעומד על הקרקע משום משווה גומות. ויש אסרו בכל זה אפילו אם הוא עומד על רצפה [קסד] מרוצפת:

נט. **אסור** לשחק [קסה] באגוזים וגולות על גבי קרקע שמא יבאו להשוות גומות. ויש אסרו לשחק אפילו על השלחן משום השמעת קול. ולרוב פוסקי בתראי לא גזרו על השלחן אמנם גזרו [קסו] ברצפה אפילו מרוצפת גזירה אטו קרקע אף דלא גזרו בשלחן. ויש שהתירו ברצפה מרוצפת. אסור לשחק [קסז] כדור על

[קסג] **ז"ל** מג"א (סי' של"ז סק"ז): "לא יכריע חבית וישפוך ממנה אלא מגביה אותה מן הארץ ושופך דאל"כ מחפיר הוא מן הארץ:

[קסד] **במ"ב** הביא מהפמ"ג דאסור:

[קסה] **איתא** בעירובין (דף קד.): "עולא איקלע לבי רב מנשה אתא ההוא גברא טרף אבבא [פרש"י: הקיש על הדלת באגרופו והשמיע קול]. אמר מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא [פרש"י: דקסבר כל אולודי קלא אסיר]? אמר ליה רבה לא אסרו אלא קול של שיר איתיביה... נשים המשחקות באגוזים אסור. מאי טעמא לאו דקא מוליד קלא וכל אולודי קלא אסיר? לא דלמא אתי לאשווי גומות. דאי לא תימא הכי הא דאמר רב יהודה נשים משחקות בתפוחים אסור. התם מאי אולודי קלא איכא? אלא דילמא אתי לאשווי גומות [פרש"י: להכין דרך לגלגל האגוז]" עכ"ל. וברבינו יהונתן שם פירש ביתר בהירות: "כדי שיגלגל היטב ולא יעכבנו תל העפר או הגומא לפיכך הוא משוה פני הקרקע וה"ה דאפילו בתפוחים אסור" עכ"ל:

אמנם ברי"ף גרס וז"ל: "מאי טעמא לאו משום דאולודי קלא בשבת אסור? דלמא אתי לאשווי גומות לפי שהשחוק בקרקע. לא משום דמשתמע כזמזומי [פ' רבינו יהונתן: לינמש שהוא כמו שיר. ופירוש לפירושו דאגוזים נחשבים כלי שיר ולכ"ע אסור לקשקש אחד על שני אפילו דרך שחוק אבל זה אינו ענין להקשה דלת באגרוף דנחלקו בו אמוראים] והדר אותבינן מהא דאמר ר"י אמר רב נשים המשחקות בתפוחים אסור פי' שמשליכים זו לזו על גבי קרקע ונוגעות אלו באלו מ"ט לאו משום דאולודי קלא איכא? ופריק דילמא אתי לאשווי גומות לפי שהשחוק בקרקע" עכ"ל הרי"ף. וכ"כ התוספות בשם ר"ח. [וע' בר"ח שלפנינו שנראה שהיה לו גירסא שלישית בסוגיא.]:

ועיין ברי"ף דפסק דלא אסרו אולודי קלא אלא בכלי שיר. ועל פי דבריו אסור לשחק בתפוחים ואגוזים משום השוואת גומות. אבל בתוספות שם כתב בשם ר"ח דפסק כעולא דיש איסור השמעת קול אפילו בתפוחים ולהלכה אסור לשחק בין באגוזים בין בתפוחים משום שני טעמים — משום השמעת קול ומשום גזירה שמא ישוה גומות. ועל פי דבריו יוצא דאסור לשחק בתפוחים אפילו על קרקע מרוצפת או על גבי שלחן. ועל פי גירסת רש"י יוצא דמותר במקום מרוצף לכל הפחות בתפוחים ותלוי במח' אמוראים אם מותר באגוזים. ולכאורה יוצא נ"מ במשחק בגולות במקום מרוצף, דלדעת הרי"ף מותר, ולדעת ר"ח אסור כמו אגוזים, ולדעת רש"י באגוזים נחלקו האמוראים, ובתפוחים הכל מודים דמותר במקום מרוצף. וממילא בגולות תלוי אם דינם כאגוזים אז תלוי במח' אמוראים, ואם דינם כתפוחים מותר לכ"ע. ומסתברא דדינם כאגוזים:

ועיין ברמב"ם (פכ"א ה"ג) וז"ל: "נשים המשחקות באגוזים ושקדים וכיוצא בהן אסורות לשחק בהן בשבת שמא יבאו להשוות גומות" עכ"ל. השמיט לגמרי האיסור כלי שיר ופסק דרק גזרו משום משווה גומות וכשיטת הרי"ף:

ועיין בטור (סי' של"ח) וז"ל: "אין שוחקים באגוזים בשבת וכיוצא בזה לר"ח משום משמיע קול ולרב אלפס משום אשויי גומות" עכ"ל. וקשה לדברי תוס', ר"ח דפסק כעולא וסובר דאסור ג"כ משום אשויי גומות. ומטעם זה כתב בית יוסף שם וז"ל: "ונ"ל שרבינו סובר דלרבינו חננאל נמי אסור לשחוק באגוזים משום אשויי גומות אלא שמוסיף לאסור גם משום משמיע קול ומפני כך לא הוצרך לכתוב דאסור לשחוק בתפוחים דכיון דלכולי עלמא איכא בשוחק באגוזים משום אשויי גומות פשיטא דהוא הדין לתפוחים שאם לא כן לא היה לו להשמיטו דאליבא דרבינו חננאל לא שמעינן דאסור לשחוק בתפוחים מדאסור לשחוק באגוזים אי טעמא דאסור לשחוק באגוזים לא שייך בשחוק דתפוחים" עכ"ל הב"י:

וע"ש בב"י שהוסיף בשם רבינו ירוחם וז"ל: "דלדברי הפוסקים כעולא אסור לשחוק באגוזים אפילו על גבי מחצלת ולדברי הפוסקים כרבא מותר על גבי מחצלת דליכא אשויי גומות וכן כתב הרמב"ם ולא גזרינן שמא ישחוק בהם על גבי קרקע דאם כן הויא גזירה לגזירה עד כאן. ואיתא בב"י: "ואני לא מצאתי כן דברי הרמב"ם בפירוש אבל יש לדקדק כן מדבריו שהתיר בפרק כ"א לכבד קרקע המרוצף ולא גזר אטו שאינו מרוצף" עכ"ל:

ובשלחן ערוך ורמ"א (סי' של"ח ס"ה) פסקו כדעת הרמב"ם לאסור רק משום השוואת גומות וממילא מותר לשחק באגוזים ובגולות על השלחן ולא חוששין משום השמעת קול:

[קסו] **עיין** במג"א (שם סי' שי"ג סק"ז) דהקשה: "וצ"ע דבססי' שכ"ד גזרינן אבוס של כלי לאבוס של קרקע ובאמת אין לדמות גזירות חכמים להדדי" עכ"ל המג"א. ועל זה כתב הערה"ש (סקי"ב) ד"על גבי שלחן או בבית שיש בו רצפה מותר ולא גזרו אלו שחוק על גבי קרקע כמו שיש סוברים שגזרו בכיבוד הבית דשחוק אינו דבר של קביעות שיגזרו זה מפני זה" עכ"ל הערה"ש. מיהו המחצית השקל וגר"ז ומ"ב חילקו בין על השלחן שהתירו ובין על קרקע מרוצפת דאסרו:

[קסז] **איתא** בירושלמי (מסכת תענית פ"ד ה"ה), ומביאו הבית יוסף (סי' ש"ח) וז"ל: "טור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקוע לקייטא כל ערובת שובא [פ' פנ"מ: בכל ערב שבת היו קונים מוקדש לכבוד שבת חביות רבות של מיני מרקחת. וע' בקה"ע שפירש שהיו נותנים תלת מאות מדות של פת לעניים בכל ערב שבת, ולפי פירושו כוונת מלת "מרקוע" פרוסה ומלת "קייטא" הוא עני] ולמה חרב? יש או' מפני הזנות ויש אומרים שהיו משחקין בכדור (בב"י סי' ש"ח, בקה"ע בפירוש ראשון ובפנ"מ פירשו שהיו משחקים בשבת, ובקה"ע בפירוש שני כתב שהיו מבלים בהם ולא עסקו בתורה):

ועיין במדרש (איכה רבה פרשה ב' ד"ה טור שמעון) וז"ל: "טור שמעון הוה מפיק תלת מאה גרבין (דמרקועין) בכל ערובא לאילין קייטא, ולמה חרב, אי תימא משום זנות והלא ריבה אחת (שפחה) היתה והוליאוה משם, ולמה חרב? אמר ר' הונא ע"י שהיו משחקין בכדור בשבת" עכ"ל:

אמנם בתוספות (ביצה דף יב.) התיר לשחק בכדור ביו"ט אפילו ברה"ר. וגם במחזור ויטרי (הל' פסח סי' צ"ד) התיר. ובב"י (סי' ש"ח) פירש דלדבריהם ה"ה דמותר בשבת (במקום שיש עירוב). וע' ברמ"א (סי' תקי"ח ס"א) דהביא דברי התוספות להלכה:

רצפה ואפילו מרוצפת גזירה אטו קרקע שאסור משום אשוויי גומות. ולדעת הרבה ראשונים אסור ג"כ משום מוקצה. המפנה אוצר שאינו מרוצף בשבת מפני שצריך את מקומו לדבר מצוה כגון שיכנים בו אורחים או יקבע בו בית מדרש וכיו"ב [קסח] לא יגמור את כל האוצר שמא יבוא להשוות גומות. אבל בזה"ז מותר לגמור את האוצר אם הוא מרוצף:

ס. יש אוסרים לקנח טיט מעל רגלו או נעליו בקרקע דלמא אתי לאשוויי גומות. ויש אוסרים לקנח אפילו בכותל משום דנראה כבונה. ולהלכה [קסט] מותר בשניהם משום דאינו מתכוין. אבל אסור לקנח בכותל במקום שיש שם גומא:

סא. לא ירוק בקרקע [קע] וישוף ברגלו שמא ישוה גומות. ומותר לדרוס על רוק שעל גבי קרקע דרך הילוכו:

ועיין בים של שלמה (ביצה סי' ל"ד) דפסק דדבר תימה הוא להתיר זה דאין בו צורך היום כלל אלא שחוק של ילדים והנח להם אבל לגדולים שנוהגין כן מנהג רע הוא דאין זה שמחה וטיול אלא שיחת ילדים וקלות ראש. והביאו דבריו הט"ז (סי' תקי"ח) והמג"א והבאר היטב והמ"ב:

ויש להקשות על דברי תוספות ומחזור ויטרי ממדרש איכה המפורש שם דנחרב טור שמעון על ששחקו כדור בשבת. ויש לדחות ששחקו במקום שאין בו עירוב ודוחק. ויותר נראה דהם התירו רק ביום טוב, אבל אסור בשבת, אבל מהלך זה סותר לדברי הב"י והרמ"א בסי' ש"ח:

ובב"י סי' ש"ח הביא בשם האגור והש"ל שאסור לשחק בשבת ויום טוב בכדורים שאינם ראויים לצור על פי צלוחית דממאסי שמטנפי על ידי טיט ועפר וכן כדור של עץ אסור לטלטלו ולצחוק בו. ולא הביאו שאסור משום שמא ישווה גומות וצ"ע. ונראה שהיו משחקים דווקא בזריקה ולא גזרו שמא ישווה גומות ודלא כמו שגזרו שלא לשחק באגוזים על רצפה מרוצפת גזירה אטו אינה מרוצפת. והטעם משום דבאגוזים הדרך להשוות כדי לשחק כדאיתא ברש"י שם. אבל בכדור שהם שחקו לא היתה בעיה הזאת. וממילא התוספות ומחזור ויטרי התירו לגמרי והאגור וש"ל החמירו משום איסור מוקצה. אבל יוצא דלכ"ע אסור לשחק כדורגל ומשחקים כאלו שמשתמשים בקרקע. ואפילו ברצפה מרוצפת אסור אטו אינה מרוצפת. וממילא נראה דעל פי זה נוכל ליישב דברי התוספות ומחזור ויטרי הנ"ל מקושיתינו מהמדרש רבה, דבטור שמעון המשחק היה משתמש בקרקע כמו כדורגל וכיו"ב וזה בוודאי אסור. ותוס' ומחזור ויטרי איירי במקום שלא השתמשו בקרקע וכדפרישית:

ועיין בסי' ש"ח סעיף מ"ה דנחלקו שם השו"ע ורמ"א אם כדור מוקצה בשבת, דהשו"ע אוסר לשחק בו כדעת האגור וש"ל, והרמ"א מקיל. והמ"ב (שם ס"ק קנ"ח) פסק דאין להקל על גבי קרקע ואפילו מרוצף כדאיתא בסי' של"ח (הבאתי דברים אלו לעיל בס"ק קס"ו). וממילא אין היתר לשחק כדור כלל על גבי רצפה. רק דאין למחות ביד המקילים משום דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים:

[קסח] **תנן** במכילתין (דף קכו:): "מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש אבל לא את האוצר". ואיתא בסוגיא (שם דף קכז.): "מאי אבל לא את האוצר? שלא יגמור כולו דילמא אתי לאשווי גומות". וע"ש בסוגיא דלכ"ע אסור לגמור את האוצר גזירה שמא ישוה גומות:

ועיין בבה"ל (רסי' של"ג) דדן אם אסור אפילו באוצר מרוצף גזירה משום שאינו מרוצף. וכיון דפסקינן דמותר כשכל העיר מרוצף, מותר גם כאן לכ"ע:

[קסט] **איתא** במכילתין (דף קמא.): "אמר אביי ואיתימא רב יהודה טיט שעל גבי רגלו מקנחו בקרקע ואין מקנחו בכותל. אמר רבא מאי טעמא בכותל לא? משום דמיחזי כבונה, הא בנין חקלאה הוא? אלא אמר רבא מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע דילמא אתי לאשווי גומות. איתמר מר בריה דרבינא אמר אחד זה ואחד זה אסור. רב פפא אמר אחד זה ואחד זה מותר [פרש"י: "אין דרך מתכוין בכך וקיימא לן כר' שמעון" ע"כ מרש"י]. ועיין במשנה ברורה (סימן ש"ב ס"ק כ"ח) דאפילו לדידהו צריך ליזהר כשמקנח בקרקע שלא יקנח במקום גומא שעי"ז ישוונה] למר בריה דרבינא במאי מקנחי ליה? מקנחי ליה בקורה [פרש"י: בעץ המוטל על הקרקע]". ועיין במג"א (סי' ש"ב סקי"א) דבכותל של עץ נמי שרי:

וע"ש בתוס' וז"ל: "אע"ג דרבא ס"ל בסוף פ"ב דביצה (דף כג.) בדבר שאין מתכוין כר"ש גזרינן הכא כשיהא עסוק לקנח רגלו ישכח שבת ויתכוין לאשווי גומות כעין שמצינו בפ' בתרא דעירובין (דף קד.) דנשים המשחקות באגוזים ובתפוחים אסור דילמא אתי לאשווי גומות כלומר במתכוין שמשכחת שבת מחמת שחוק שלהן" עכ"ל:

וכתב הרי"ף דאיכא מאן דאמר הלכה כמאן דאמר בין בכותל בין בקרקע אסור ולא שרי אלא בקורה. ובעל הלכות פסק בכותל מותר, בקרקע אסור דילמא אתי לאשווי גומות. וכן דעת הרמב"ם (פכ"א ה"ב). והרא"ש ורז"ה והטור (סי' ש"ב) פסקו לקולא דמותר בשניהם:

ולהלכה, פסק השלחן ערוך (סי' ש"ב ס"ו) וז"ל: "טיט שעל רגלו או על מנעליו מקנחו בכותל אבל לא בקרקע דלמא אתי לאשווי גומות. ויש מי שאוסר אף בכותל" והרמ"א התיר בשניהם. ובמשנה ברורה (סימן ש"ב ס"ק כ"ח) הכריע כהט"ז דבמידי דרבנן יש לסמוך על המקילין דמותר בשניהם. וע' באגלי טל (מלאכת חורש ס"י וס"ק י"ח):

[קע] **איתא** במכילתין (דף קכא:): "אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו". ואיתא שם ברש"י וז"ל: "שאין מתכוין למרח ולאשווי גומות, דאף על גב דממילא ממרח הוא כי לא מיכוין שרי משום מאיסותא" עכ"ל. (וע' מש"כ בזה במלאכת ממרח סקל"א וסקע"ט). ואיתא ברמב"ם (פכ"א ה"ב) ובטור. וז"ל הרמב"ם שם: "לא ירוק בקרקע וישוף ברגלו שמא ישוה גומות, ומותר לדרוס הרוק שעל גבי קרקע והולך לפי תומו":

ויש לבאר מדוע מותר להשוות גומות לפי תומו ואין בו משום מלאכת בונה [או חורש]? ונראה דכיון דאינו מתכוין ולא ניחא ליה התירו כשעושה לפי תומו כיון דהוי מאוס אף דהוי פס"ר [דאם אינו פס"ר, מדוע צריך לטעמא ד"לפי תומו"]. וע' בב"י דביאר דאם מכוין למרח וודאי שאסור ואינו מותר כי אם כשמכוון רק לדרוס את הרוק מחמת שהוא מאוס:

מלאכת סותר. ובו לד סעיפים:

א. הסותר [א] כיצד? כל בנין, אוהל, או [ב] כלי שבעשייתו חייב משום בונה, [ג] בסתירתו חייב משום סותר, והוא שיסתור [ד] על מנת

[א] **סותר** היכא הוי במשכן? איתא במכילתין (דף לא:) וז"ל: "כל מלאכות ילפינן להו ממשכן והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא. אמר ליה שאני התם כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי" עכ"ל. (הבאתי את שאר הסוגיא לקמן בסק"ד.) וכן איתא בירושלמי (הבאתי את הלשון במלאכת בונה סקל"ו). חזינן דסתירת המשכן נקרא מלאכת המשכן, ושלמדים מלאכת סותר ממה שציווה רחמנא לסתור את המשכן כדי לבנותו שוב:

[ב] **עיין** במלאכת בונה סעיף יח שהבאתי מח' הראשונים אם יש בנין וסתירה בכלים בעשייה גמורה או איחוד חלקי הכלי. ולפי שיטות הסוברים דיש בנין בכלים בעשיית כלי, יש סתירה מן התורה בכלים כשאינו מקלקל, כ"כ הרמב"ם (פ"י הט"ו) וכן מוכח בתוספות עירובין (לד: ד"ה ואמאי). וסתמתי כדעה זו כיון דרוב ראשונים סוברים כן. אמנם לדעת רש"י ויראים אין בסתירת כלי משום מלאכת סותר כדפירשתי במלאכת בונה. וע"ע בע"ז לקמן סעיף טו:

[ג] **לשון** המ"מ (פ"י הט"ו): "כל מה שיש בו בנין יש בו סתירה". וכ"כ חיי אדם ובשאר אחרונים. אמנם ע' שו"ת מנחת שלמה (סימן י"א אות ה' ד"ה גם מאי, הבאתי דבריו לקמן סקל"ב) שפירש דיש הרבה ציורים שאין בהם משום סותר אף דהיפוכם אסורים משום בונה, והביא הרבה ציורים של איסורי דרבנן וגם איזה ציורים שהם אסורים מה"ת. וצ"ל לדבריו דכוונת המ"מ אינו אלא לגבי בנין בקרקע ועשיית כלים ולא לגבי ציורים אחרים שהגרשז"א מביא שם:

[ד] **תנן** (פרק במה מדליקין דף כט:) וז"ל: "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים מפני רוח רעה מפני החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם" עכ"ל המשנה. ואיתא בסוגיא (שם דף לא:) וז"ל: "רבי יוסי כמאן סבירא ליה? אי כרבי יהודה סבירא ליה אפילו בהנך נמי ליחייב, ואי כרבי שמעון סבירא ליה פתילה נמי ליפטר? אמר עולא לעולם כרבי יהודה סבירא ליה, וקסבר רבי יוסי סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר. אמר ליה רבה מכדי כל מלאכות ילפינן להו ממשכן והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא? אמר ליה שאני התם כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי. ורבי יוחנן אמר לעולם כרבי שמעון סבירא ליה ומאי שנא פתילה? כדאמר רב המנונא ואיתימא רב אדא בר אהבה הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן דבהיא אפילו רבי שמעון מודי" עכ"ל:

ומצאנו בראשונים ג' מהלכים שונים לפרש מדוע הסותר חייב רק אם סתר על מנת לבנות:

א. דסתירה על מנת לבנות שלא במקומו הוי מקלקל כיון דהוי קלקול במקומו וסותר רק משום דאין מספיק חומרים לבנות בהם בלי לסתור קודם:

ב. משום מלאכה שאינה צריכה לגופה (לפי ר"ש):

ג. משום דחסר בצורת המלאכה:

א. סותר חייב דווקא בסתר על מנת לבנות משום מקלקל:

ועיין בראשונים שנחלקו מדוע פוטר ר' יוסי סותר על מנת לבנות שלא במקומו, דהרמב"ם פוטר משום דהוי מקלקל דהא הביא דין זה מיד אחרי שהביא הכלל שכל המקלקלין פטורין. וכן נראה מרש"י (בסוגיא דף לא:) וז"ל: "כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת וסותר דתנן באבות מלאכות דמיחייב סותר על מנת לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו והשתא לאו קלקול הוא ורבי יהודה סבר דאם במקומו חוזר ובונה הוא דמחייב אסתירה ואי לא לא" עכ"ל רש"י. פירוש לפירושו, דלר' יוסי הסותר על מנת לבנות שלא במקומו הוי מקלקל ולפיכך פטור, משא"כ לת"ק אינו נחשב מקלקל:

ונראה לפרש דהסותר על מנת לבנות שלא במקומו סותר רק משום שהצטרך לחומרים, ואילו היה לו מספיק חומרים לא היה הורס כלל, ורק מחמת עניותו (היחסית) הצטרך לסתור, אמנם אם היה עשיר גדול לא היה סותר. ולכן לר' יוסי סתירה זו נחשבת מקלקל. מיהו בסותר על מנת לבנות במקומו, אי אפשר לתקן מקום הזה ולבנות עליה אם אינו סותרו תחילה. וכיון דבנין החדש מחייב את הסתירה, הסתירה נחשבת שלב מבנין ולכן הוי תיקון ולא קלקול. וע"ע בזה לקמן בסק"ט וסקכ"ט:

ועיין רמב"ם (בפ"א הי"ח) דפסק דסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור. וז"ל: "כל המקלקל על מנת לתקן חייב, כיצד הרי שסתר כדי לבנות במקומו או שמחק כדי לכתוב במקום שמחק או שחפר גומה כדי לבנות בתוכה יסודות וכל כיוצא בזה חייב ושיעורן כשיעור המתקן" עכ"ל. ועיין לקמן(סק"ז שאדייק מהיראים דהוא פוסק דסותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב.):

עיין במלאכת מכבה סק"ה דהבאתי סתירה בדברי הרמב"ם אי מחייב דווקא בסותר על מנת לבנות במקומו או מחייב אפילו כשהבנין אינו במקומו. ושם הוכחתי דהרמב"ם מחלק בין סותר דחייב דווקא על מנת לבנות במקומו (דאל"ה הוי מקלקל) ובין מכבה דמחייב אפילו אם אינו על מנת להבעיר במקומו:

ב. סותר חייב דווקא בסתר על מנת לבנות משום מלאכה שאינה צריכה לגופה:

עיין תוספות (לד. ד"ה ר"ש) וז"ל: "במקלקלים כגון מכבה וסותר וקורע מסתברא דצריך שיהא על מנת לתקן כמו במשכן, ולא חשיבי המקלקלים צריכות לגופה עד דהוי לגופו ולגופה. והא דלא קרי לה לגופו ולגופה, כיון דבעו תרוייהו, בכלל לגופה היא" עכ"ל. ואזיל לשיטתו דהגדרת מלאכה הצריכה לגופה היא שאינה מלאכה אלא אם כן היא מטרתו הוי כמו שעשו המלאכה במשכן. (ע' קונטרס תהילה לדוד בסוף ספר נמלא טל ח"ב שבארתי שיטת תוספות ושרוב הראשונים חולקים עליו.) אמנם אפילו לדעת שאר הפוסקים אינו חייב משום סותר על מנת לבנות או על מנת לתקן אלא כשאינו מקלקל וצריכה לגופה:

ג. סותר חייב דווקא בסתר על מנת לבנות משום חסרון בשם מלאכה:

עיין בר"ח (בסוגיא דף לא:) דנראה דפירש את הסוגיא באופן אחר, דסובר דפוטר ר' יוסי (אליבא דעולא) הסותר על מנת לבנות שלא במקומו משום חסרון במעשה מלאכה, ולא חייבה תורה במלאכת סותר אלא בסותר על מנת לבנות במקומו:

וכעין מהלך זה מצאנו בתוספות (עד: ד"ה וצריך לעצים) על הא דאיתא שם דהזומר וצריך לעצים חייב שתים. וז"ל התוספות: "נראה דאפילו לר' יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה בעינן צריך לעצים דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה מידי דהוה אקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב וכדאמר רבי יוחנן לקמן בפ' חבית (דף קמה.) אחד כבשים ואחד שלקות שסחטן לגופן מותר, למימיהן חייב חטאת, ואמאי שרי לגופן, ליהוי כמלאכה שאינה צריכה לגופה? אלא טעמא לפי שאין דרך דישה בכך" עכ"ל תוספות. (ע' מש"כ

לבנות במקומו ואפילו אם אין כוונתו לבנות אלא [ה] אחרי ימים הרבה. אמנם הסותר [ו] דרך השחתה פטור. וה"ה דהסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור דנחשב מקלקל. ולכן הסותר כדי לבנות עם החומרים במקום אחר פטור. ויש מי [ז] שמחייב הסותר על מנת לבנות שלא במקומו:

ב. יש מי שמחייב דווקא אם סותר באופן [ח] שהבנין השני יהיה יותר טוב ממה שהיה בנוי

בנמלא טל ח"ב מלאכת קורע סק"י לפרש דברי תוספות אלו.) ויש לעיין בדבריו, דתוספות פירש דאפילו אליבא דר' יהודה הזומר ואינו צריך עצים פטור מקוצר משום דאינו מעשה קצירה, וכן הסוחט שלקות אינו מעשה דישה, ולא משום דהם מקלקלים. ועל כרחך הטעם הוי משום דחסר במעשה המלאכה. ושם בתוספות מדמה שני ציורים אלו לקורע ולמוחק. חזינן מדבריו דקורע שלא על מנת לתפור ומוחק שלא על מנת לכתוב חסרים במעשה מלאכה. וה"ה דסותר שאינו על מנת לבנות חסר במעשה מלאכה. (ואף דתוס' השמיט סותר, היינו משום דאינו מפורש במשנה דף עג. מיהו מוחק וקורע מפורשים, וע' תוספות לא:):

[ה] **עיין** במ"ב (סי' ש"מ סקי"ג) דלא בעינן דכוונתו לבנות בשבת אלא אפילו אם כוונתו לבנות אחרי ימים הרבה חייב, ואפילו אם אין כוונתו לבנות אלא אחרי כמה שנים:

[ו] **אפילו** לראשונים המחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה, פוטרים הסותר שלא על מנת לבנות משום דהוי מקלקל, וכ"כ רמב"ם (פ"י הט"ו) וז"ל: "הסותר כל שהוא חייב והוא שיסתור על מנת לבנות. אבל אם סתר דרך השחתה פטור" עכ"ל. וכ"כ ספר יראים:

[ז] **איתא** בספר יראים וז"ל: "סותר. אינו חייב אלא אם כן מתקן בסתירתו אבל אם מקלקל פטור" עכ"ל. ולא הביא דסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור. ומדלא חילק משמע דמחייב בכל תיקון אפילו בעל מנת לבנות שלא במקומו:

וטען עלי הרה"ג רב נתנאל נוימן נ"י וז"ל: "דיוק זה קשה לי, שהרי לשונו מדוייק — "שמתקן בסתירתו", כלומר שעצם הסתירה היא התקנה בדבר שמחובר לקרקע אפילו לאחר הסתירה. ואי בלבנים שנתלשים, הרי נמצא שהתיקון לא בדבר שנעשית בו המלאכה, שהרי המלאכה בבית והתיקון בלבנה הניתזת ממנו. וזה אינו מתייחס להבית כדילפינן מחבורה לצורך דם שאינו מתייחס לתיקון הדם אלא משום הדין המיוחד של חובל שחייב אפילו בתיקון שבמקום אחר לפי תוס'. ומצד התיקון בלבנה — בנין לבנה — בודאי אין לחייבו, שהרי ליראים אין בנין בכלים בשופו"ת. לכן נראה לי שלא בא אלא להתייחס לתיקון הנעשה בבנין (או קרקע) הנשאר — וזה כתוס' ורמב"ם":

ועל זה עניתי: "אמנם אין דבריך נראים לי, דהא הסוגיא דנה אם סותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב או פטור, ולמאן דמחייב, סותר הזה נחשב תיקון כיון דמתקן במקום אחר, ובוודאי דס"ל דזה נחשב "מתקן בסתירתו". ואעפ"כ השמיט היראים דהסותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב, ומדוייק דפסק כאידך מאן דאמר וכדפרישית":

[ח] **עיין** סוגית הגמרא (דף לא:) דאליבא דר"ש דפוטר מלאכה שאינה צריכה לגופה, המכבה פטור אא"כ הוא צריך לפחם או להבהב פתילה שאז הוא צריך לתכלית של כיבוי. וע"ש בסוגיא דמדמה מלאכת סותר למלאכת מכבה, ומשמע דכמו דמכבה אינו חייב לר"ש אלא בצריך לתכלית של כיבוי, ה"ה בסותר שאינו חייב אא"כ צריך לתכלית הסתירה ולא רק הסרת הבנין. ועיין שם בתוספות שהקשה דלא שייך שיצטרך לתכלית הסתירה. וז"ל: "ואם תאמר לר' שמעון הא דתנן בפרק כלל גדול (לקמן דף עג.) המכבה והסותר בשלמא מכבה משכחת לה דמתקן כדפירש כגון לעשות פחמין אלא סותר לא משכחת שיהא מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם ואמאי חייב לר' שמעון" עכ"ל:

ותוספות תירץ וז"ל: "וי"ל דכולהו ממשכן ילפינן לה ולא היה כיבוי במשכן כ"א לעשות פחמין ולהכי לא מחייב ר"ש אלא בכה"ג אבל סותר אשכחן במשכן שאין מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם ולהכי מחייב שם אפי' ר"ש" עכ"ל. פירוש לפירושו, דההגדרה של מלאכה שאינה צריכה לגופה שונה בכל מלאכה ומלאכה, ותלויה במלאכת המשכן. ובסותר כיון דהיו סותרים המשכן באופן שלא היה יותר טוב משלא היה בנוי שם מעולם הרי סתירה זו נחשבת מלאכה דאורייתא וחייב עליה:

תוספות זו חולק על תוספות בדף לד. (ד"ה רבי שמעון) וז"ל: "וכן סותר ע"מ לבנות נמי לא מחייב ר' שמעון... אלא כגון שסותר ע"מ לתקן יותר ממה שהיה בתחלה כגון שהבנין האחרון טוב מן הראשון" עכ"ל. ועיין במהרש"א שם שהקשה ד"אי יליף ממשכן הא אשכחן במשכן דהיה סותר ולא היה בבנין האחרון טוב יותר מהראשון כמו הקמת המשכן וכה"ג כ' התוס' פ' ב"מ... ויש ליישב... ונאדו התוספות הכא ממה שפירשו בפ' ב"מ... אבל הך מילתא אפשר לאשכוחי דסותר על מנת לבנות ממש שיהיה בנין אחרון יותר טוב מהראשון" עכ"ל מהרש"א. חזינן דס"ל לתוס' דרק כשהבנין שיבנה עכשיו יהיה יותר טוב ממה שהיה לפני הסתירה נחשב הסתירה לתקן וס"ל דכשהסותר על מנת לבנות כמו שהיה פטור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה. אמנם בדף לא: מחייב תוספות בסותר על מנת לבנות כמו שהיה מעיקרא. ולשיטת שתי התוספות אין פטורו משום מקלקל:

ונראה לפרש מח' זו בציור שמצאנו בזה"ז במפעל מפורסם בארה"ב המייצר תנור שמוסק ע"י עצים שקוראים באנגלית franklin stove. ובמפעל הזה, בונים את כל התנור, ואז מפרקים אותו לגמרי, ושולחים אותו לקונה, והקונה בונה אותו מחדש. והשאלה אם הפריקה שעושים במפעל חייב משום סותר (אם עושים בשבת) או לא (אם סוברים דבכה"ג יש סתירה אף דהתנור מטלטל), דהא הוי סתירה על מנת לבנות, אמנם הבנין האחרון אינו יותר טוב מבנין הראשון. מיהו הצטרכו לסתרו כדי לבנותו עוד. ונראה דתלוי במח' בין ב' התוספות אם חייב משום סותר בכה"ג, דלתוס' דף לא: חייב, ולתוס' דף לד. פטור לר"ש וחייב לר' יהודה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולכ"ע אינו נחשב מקלקל:

והדומה יהיה, מה שראיתי פעם במפעל גדול דהרסו לגמרי חלק מהמפעל לזמן מה משום שצריכים לבנות מה שהוא במקומו סמוך לו, ומיד בגמר בנין האחר בונים הבנין עוד ממש כמו שהיה בהתחלה. ובציור הזה, לתוס' דף לא: חייב על הסתירה, ולתוספות דף לד. פטור דאין הבנין האחרון יותר טוב מהראשון. אמנם יותר נראה דבציור הזה פטור לכ"ע דהוי מקלקל, דכל מטרת סתירה הראשונה הוי לצורך דבר אחר שצריכים ובאמת הוי מקלקל ממש ודוק:

ועיין גר"ז (סי' רע"ח סק"ב) דפסק דהעיקר לדינא כתוספות דף לד. דאינו חייב אלא אם כן סותר על מנת לתקן יותר ממה שהיה בתחילה. והביא שיטת תוספות דף לא: דמחלק בין מכבה ובין שאר מלאכות המקלקלות כיש אומרים. והביא דלכתחילה יש להחמיר

מקודם, דאל"כ פטור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה. אמנם להלכה נראה דהסותר [ט] לתקן בבנין עצמו חייב אפילו אם אינו על מנת לבנות, ולדבריהם המסלק חלון בשבת לצורך אויר חייב וה"ה הסותר בנין מפני שרוצה שטח פנוי. ולכן אסור לסלקם אפילו על ידי נכרי:

ג. **נראה** דלדעת הרמב"ם [י] השובר כלי בחמתו חייב ולשאר הפוסקים פטור דהוי מקלקל:

ד. **זכוכית** של חלון שנשברה, אסור מן [יא] התורה להוציא שיירי הזכוכית ממסגרתו בשבת משום דהוי סותר על מנת לבנות במקומו. וכן אסור מן התורה להסיר זכוכית כדי להחליפו בזכוכית יותר נאה. ולכן אסור [יב] אפילו על ידי נכרי דהוי רק שבות אחת. ובמקום היזק או מקצת חולי מותר להסירו על ידי נכרי. מותר לפרק [יג] גג על ידי נכרי כדי

כראשונים המחייבים מלאכה שאינה צריכה לגופה. ובסימן ש"ג (סקי"ז) הביא המחלוקת בין התוספות עוד ושם הכריע כשיטה המחמירה (תוספות לא:) דהסותר על מנת לבנות חייב אפילו אם אין הבנין האחרון יותר טוב:

[ט] **עיין** בירושלמי (מכילתין פ"ז סוה"ב) וז"ל: "והסותר ובלבד לצורך" עכ"ל. ולא כתב ובלבד שהוא על מנת לבנות. משמע דמחייב בכל תיקון שיש:

ועיין ט"ז (סי' ש"ג סק"ה) וז"ל: "כל שנוטל הוי סתירה וחייב חטאת. ומזה יש ללמוד דיש למחות מה שנוהגין בסעודות גדולות בימות החמה לסלק החלון ע"י עכו"ם בשבת וזה איסור גדול כיון שהישראל חייב חטאת בזה בודאי אסור בעכו"ם משום שבות" עכ"ל. וע' חיי אדם (ריש כלל ל"ט) וז"ל: "כשסותר אותו דבר אם הוא על מנת לתקן חייב" עכ"ל. וכ"כ בבאור הלכה (סי' ש"מ ס"ג סוד"ה המוחק) וז"ל: "משמע דאם היה שלא בדרך השחתה כ"א לאיזה צורך כע"מ לבנות דמי כיון שהיה לצורך איזה תיקון יצא מכלל מקלקל" עכ"ל:

ומשמע דפסקו דכל היכא דהוי תיקון בדבר נכלל בעל מנת לבנות וכמו שכ' בה"ל (בסוס"י ש"מ) לגבי קורע שכל על מנת לתקן נחשב על מנת לתפור. וצ"ל לדבריהם דאף דהרמב"ס פסק דסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור היינו משום דהוא מקלקל. משא"כ הציור הזה הוי סותר כדי לתקן וחייב אפילו אם אינו על מנת לבנות:

אמנם יש להעיר דמדברי ר"ח (הבאתי לעיל סק"ד) דסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור משום דחסר בשם המלאכה יוצא דסותר לתקן ואינו על מנת לבנות חסר בשם המלאכה ופטור:

ועיין מש"כ בנמלא טל (ח"ב מלאכת קורע סק"י) דהבאתי דלדעת הרבה ראשונים קורע שלא על מנת לתפור פטור אפילו אם הוא על מנת לתקן. ונראה דעל פי ראשונים אלו הסותר לתקן פטור אם אינו על מנת לבנות דמאי שנא קורע מסותר. ולדעת החיי אדם ובה"ל חייב:

ובאמת דברי החיי אדם ובה"ל קשים. דלכאורה הרמב"ס המחייב כאן אזיל לשיטתו דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה. מיהו לראשונים הפוטרים מלאכה שאינה צריכה לגופה משמע בגמרא (מכילתין לא:) דפטור וז"ל: "ר' יוסי כמאן ס"ל... ואי כר"ש ס"ל פתילה נמי ליפטר" עכ"ל וחזר הגמרא מזה משום דבפתילה גופה יש תיקון. ומשמע דהסותר פטור כשאין תיקון בחפץ עצמו:

ונראה דאין כאן קושיא על הט"ז דמיירי בתיקון החלון עצמו וחייב אפילו אליבא דר"ש. וכן יש לדחוק בלשון החיי אדם. אמנם משמעות הבה"ל דמחייב אפילו כשהתיקון הוא בחפץ אחר, וכ"ז רק אליבא דרבי יהודה, אמנם לר"ש פטור, כ"נ ברור ופשוט:

[י] **על** פי שיטת הרמב"ס דהקורע בחמתו חייב משום דעשה נחת רוח ליצרו, מאי שנא מלאכת קורע ממלאכת סותר? וכן נראה מדברי הפמ"ג (בא"א סי' ש"ד סקי"א) וכ"כ המנ"ח. אמנם רוב הראשונים חולקים על רמב"ס ופוטרים העושה נחת רוח ליצרו משום דהוי מקלקל. ונחלקו בפירוש סוגית הגמרא (דף קה:) , וע' מש"כ בנמלא טל (ח"ב במלאכת קורע סק"ח):

ואולי יש לחלק בין הנידונים, דכאן הרמב"ס פוטר כמו שפוטר הסותר על מנת לבנות שלא במקומו:

אמנם ז"א, ובודקים דברי הפמ"ג והמנ"ח. דהרמב"ס פוטר סותר על מנת לבנות שלא במקומו משום דהוי מקלקל וכדפרישית לעיל. והכוונה בזה, דהסתירה הוי קלקול במקומו, אלא דכרגע אין לנו אפשרות אחרת היאך לבנות בלי לסתור קודם. ודומה ממש לחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה דנחשב מקלקל כיון דחופר משום דאין לו אפשרות אחרת להשיג עפר ולא משום שצריך לגומא. אמנם הסותר מפני שהוא כועס ועושה נחת רוח ליצרו הוי היפך דלדעתו הקלושה מתקן הוא (לדעת הרמב"ס):

[יא] **נראה** שכן דינא לכ"ע, והטעם הוי משום משום דהסרת הזכוכית שבורה הוי סותר על מנת לבנות. ונראה דלדעת התוספות דף לא: דסותר חייב אפילו כשאין מתקן בסתירה יותר מפלא היה בנוי שם מעולם חייב דמה לי נגזר על ידי שמים לפרק את המשכן, מה לי נשבר הזכוכית, הוי אותה מטרה שהיתה במשכן. וכן לדעת תוספות לד. דצריך שיהיה בנין האחרון יותר טוב מהראשון, כוונתו דהסתירה עכשיו הוי לתועלת ולהטבה וכמו שהיה במשכן. וכ"ש דלרמב"ס ולראים המחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה דחייב:

עיין מה שהארכתי לבאר שיטת רש"י בספרי נמלא טל (ח"ב בקונטרס תהילה לדוד). ובהשקפה ראשונה נראה דלדעת רש"י פטור כאן דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה. אמנם על פי סברת המרכבת המשנה (ע"ש בנמלא טל) דאם התיקון פועל בחפץ גופה הוי מלאכה הצריכה לגופה, חייב כאן, דהא מעשיו פועלים תיקון בגוף החפץ. וכן לפירוש המגיני שלמה (בדעת רש"י) דחייב אם פעל תיקון שיש לו קיימה, גם כאן חייב:

ואף דרמב"ן ור"ן פטרו במקום שאין כי אם הסרת היזק, וגם כאן כוונתו להסיר הזכוכית הנשברה, מיהו כיון דדעתו לשים זכוכית חדשה אחר כך, אין זה מניעת היזק אלא תיקון הבנין וחייב גם לשיטתם. וממילא נראה דהמוציא שיירי זכוכית חייב לכ"ע:

[יב] **בש"ע** (סי' ש"ז ס"ה) הכריע דאסור לומר לנכרי לעשות איסור דאורייתא בשבת, אמנם מותר לומר לו לעשות דבר שאין איסורו אלא משום שבות במקום מקצת חולי, מצוה, או צורך הרבה:

[יג] **עיין** חכמת שלמה (סי' ש"ז ס"ב) וז"ל: "בא מעשה לידי ביום הכפורים שהיה מת בבית הסמוך לבית שמתפללים... והיה מקצת הגג מכוסה... מבית שמתפללין לבית שמת בו ולא היו הכהנים יכולים להכנס שם ליטא כפיהם והתרתי לומר לנכרי לעקור השינדלין שלא יהיה אוהל טפח מזה לזה והיינו... דהוי מקלקל... והוי דרבנן ועל ידי נכרי הוי שבות דשבות ומותר במקום מצוה כדי שישאו הכהנים כפיהם" עכ"ל. ומשמע מדבריו שלא היה מתיר כדי שיכנסו הכהנים

להתיר כהן להיכנס לצורך גדול או לצורך מצווה:

ה. **המסיר** [יד] דלת או [טו] חלון המחובר לקרקע חייב משום אב מלאכת סותר אם הסירם [טז] לתקן או על מנת לבנות. ונחלקו הראשונים אם חייב דווקא אם הדלת היתה מחוברת [יז] בתקיפות או אם חייב אפילו אם היתה רק מהודקת. המסיר דלת מפני שמפריעה מה שרוצה להכנים עובר רק מדרבנן דסתירתה הוי דרך קלקול. והמסירה מפני שרוצה לבנות דלת יותר גדולה או יפה חייב לכ"ע:

ו. **הסותר** בנין [יח] רעוע על מנת לבנות בנין קבוע פטור. אמנם [יט] המקלקל דבר שכבר נסתר שעדיין מחובר לקרקע על מנת לתקן במקומו חייב משום תולדת סותר:

ז. **העושה** פתח בבנין או בכלי חייב משום בונה ולא משום סותר, ויש מחייבים משום מכה הפטיש. ע' במלאכת בונה סעיף ה' ובמלאכת מכה בפטיש סעיף יט:

ח. **מותר** להכנס לבנין או לגדר [כ] דרך פירצה דחוקה אע"פ שאפשר שיסיר משהו מהבנין דרך כניסתה:

ט. **אסור** להסיר דלת שאין פותחים אותה ברגילות הנעשית באופן [כא] שמסירה לגמרי ומטילה לארץ כשפותחין אותה:

י. **אסור** להסיר סכך [כב] מסוכה או

להתפלל ורק הקיל במקום נשיאת כפים, וצ"ע למה? ואולי רק התיר שבות דשבת לקיים מצוה דאורייתא של ברכת כהנים. ויותר נראה שהיו בתי כנסת אחרים להתפלל שם הכהנים אמנם בבית הכנסת הזה תבטל ברכת כהנים:

אמנם עדיין יש להעיר, דהא לכאורה המצוה מוטלת על הכהן, ואם יש לו מקום לישא כפים, אינו נחשב ביטול מצוה מה שאין נושאים כפים בבית הכנסת אחד מיוחד:

[יד] **תניא** במכילתין (דף קכב:) וז"ל: "תנו רבנן דלת... של לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין" עכ"ל הברייתא. ופירש שם בגמרא: "בשלמא של לול של תרנגולים קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע" עכ"ל. ופרש"י: "כדמפרש ואזיל חזרתו בנין ממש הוא וסילוקו סתירה גמורה היא" עכ"ל. חזינן דהמסיר דלת של לול או דבר אחר המחובר לקרקע הוי מעשה סתירה גמורה. וע' מה שבארתי בזה במלאכת בונה סעיף ה':

[טו] **עיין** במג"א (סי' ש"ח סקכ"ב) שהוסיף חלון, ופשוט הוא:

[טז] **לפי** הראשונים המחייבים דווקא אם סתר על מנת לבנות חייב דווקא אם סתר על מנת לבנות. ולשיטת החיי אדם ובה"ל שהיא שיטת רמב"ם ועוד ראשונים מיירי בכל סותר שהוא לתקן, ועל מנת לבנות לאו דווקא אלא ה"ה בעל מנת לתקן:

[יז] **עיין** לעיל במלאכת בונה סעיף ט' דהבאתי מחלוקת הראשונים בשאלה זו:

[יח] **עיין** בר"ן (בדף יז: בדפי הרי"ף) בשם רמב"ן וז"ל: "והא סוכה רעועה מוקצה מחמת איסור של דבריהם היא שאפילו בבריאה לא מחייב משום סותר אלא על מנת לבנות" עכ"ל. ומשמע דהסותר בנין רעוע על מנת לבנות בנין יפה במקומה אינו עובר אלא מדרבנן ורק הסותר סוכה בריאה חייב.

וצ"ע למה פטור, הא הסתירה הוי תיקון לצורך בנין?

וצ"ל דאינו מעשה חשוב ועיין מה שבארתי כעין זה במלאכת מוחק סק"ב דהמוחק טשטוש על מנת לכתוב פטור אף דהמוחק כתב שאינו של קיימא על מנת לכתוב כתב של קיימא. וידידי הרה"ג הרב נתנאל נוימן ביאר הטעם דבנין רעוע עומד ליסתר, וכל העומד ליסתר כסתור דמי, ומסתרא טעמיה, וכן ג"כ נוכל לפרש בהמוחק טשטוש:

ועיין לקמן ס"ק ס"ז דבררתי דהסותר בנין זמני חייב. וכוונתי לחלק בין בנין רעוע, דבעצמותו אינו בנין חזק וקיים, ובין בנין זמני, שהוא בנין חזק וקיים, אלא שכוונתו לפרקו מיד, וכן הציור שבו הקיל החת"ס. ושם בררתי דמסוגית הירושלמי מוכח דכה"ג חייב. אמנם הסותר בנין ערעי פטור:

[יט] **כ"כ** ספר יראים וז"ל: "סותר. אינו חייב אלא אם כן מתקן בסתירותו אבל אם מקלקל פטור. תולדה דאורייתא לסותר. [מקלקל] ע"מ לתקן חייב אע"פ שאם היה מניחו כמו שהוא סתור עתה היה הדבר מקולקל אחרי שע"מ לתקן הוא חייב כדתנן (שבת קה:) המקלקל ע"מ לתקן חייב ותנן המקלקל ע"מ לתקן שיעורו כמתקן" עכ"ל:

ועי"ז הקשה ידידי הגה"ר נתנאל נוימן שליט"א וז"ל: "אין זו נראית לי, לכאורה, כוונת היראים כלל, אלא בסותר את הבנוי דיבר. ואמר שאף שלאחר שסתרו, הרי הבנין הנסתר — מקולקל הוא, מ"מ על העתיד אזלינן שעתיד לתקנו יותר. מ"מ עצם הדין פשוט הוא שהרי מייפה את הקרקע ומכשירו לבניה". וע"ש עניתי לו: "אמנם לא זכיתי להבין מדוע מעשה זה נחשב תולדה ולא אב מלאכת סותר, הא הוי ממש כמו שאר מעשה סתירה":

[כ] **איתא** בכתובות (דף ו:): "אמר שמואל פירצה דחוקה מותר ליכנס בה בשבת ואע"פ שמשיר צרורות". ומדוייק שם ברש"י דהפירוש הוא דכיון דאינו מוכח שיסתור, אין לאסור מספק והוי ככל דבר שאינו מתכוין שהרי כוונתו לעבור ולא איכפת לו מהפתח:

[כא] **עיין** במלאכת בונה סעיף לה שבארתי שאלה זו:

[כב] **תנן** בביצה (דף ל:) וז"ל: "אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה" עכ"ל. וע"ש ברש"י וז"ל: "השתא משמע אם הוא עב שנתנו קנים הרבה מותר ליטול מהם. ובגמרא פריך הא סתר אהלא? דכיון דבטליה לגבי סכך כל פורתא דשקיל מניה סתירה הוא" עכ"ל רש"י.

ואיתא בסוגיא: "מאי שנא מן הסוכה דלא דקא סתר אהלא, מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא? אמר רב יהודה אמר שמואל מאי סמוך? סמוך לדפנות [פרש"י: קנים הזוקפים סביבות לדפנות, כיון שלא נארגו עם הדופן לא בטלי לגבי דופן, ואינו דומה לסמוך לסכך שהסכך אינו ארוג לפיכך הכל שוה העליון כתחתון סכך הוא] רב מנשיא אמר אפילו תימא בשאין סמוך לדפנות [פרש"י: אלא סמוך לסכך] כי תניא ההיא באסורייתא [פרש"י: חבילות של קנים שנתנן על הסכך מדלא התיר אגדן לא בטלינהו לגבי סכך אלא להצניעם שם]" עכ"ל הסוגיא. חזינן דהמסיר סכך מסוכה הוי מעשה סותר. ומשמע מרש"י דהסתירה הוי מעשה מלאכה מעיקר הדין ואם הסיר את הסכך על מנת לבנות במקומו חייב:

אמנם עיין בר"ן (בדף יז: בדפי הרי"ף) בשם רמב"ן וז"ל: "והא סוכה רעועה מוקצה מחמת איסור של דבריהם היא שאפילו בבריאה לא מחייב משום סותר אלא על מנת לבנות" עכ"ל. ומשמע דהסותר

מדופנותיה, בין בחג הסוכות בין [כג] בשאר ימות השנה, ואם הסירו פטור. ואין הבדל בין סוכה של מצווה ובין סוכה שעשאה לצל. מותר להסיר ביום טוב [כד] קנים ועצים הנזקפים סביבות דפנות סוכה כדי לשרפם לצורך בישול ושאר צורכי אוכל נפש. ונחלקו הפוסקים אם מותר להסירם כשהם [כה] מחזיקים לדפנות. נחלקו הפוסקים אם מותר לשרוף חבילי עצים או קנים [כו] אם הם מונחים על הסכך. יש מתירים להשתמש בסכך המונח על הסוכה אם [כז] התנה שאינו מבטלו שם. ויש אוסרים:

יא. שיעור הסותר [כח] בכל שהוא:

יב. תולדות הסותר. הסותר [כט] אהל קבוע או כלי הרי זה תולדת סותר וחייב אם סותר על מנת לתקן במקומו. ויש מחייבים דוקא אם סותר על מנת לבנות במקומו. וע' מש"כ לעיל סעיף א':

יג. ואסור מדרבנן לסתור [ל] אהל עראי גזירה משום אהל קבוע. ונחלקו האחרונים אם אסור רק [לא] לסתרו לגמרי כמו שאסור רק לבנותו לגמרי או שאסור אפילו להסיר את הגג:

סוכה רעועה על מנת לבנות סוכה יפה במקומה אינו עובר אלא מדרבנן ורק הסותר סוכה בריאה חייב. ואולי ס"ל לר"ן דאם הוי איסורו מן התורה היה להם לחז"ל לאסור בכל אופן ואפילו בסמוך, גזירה שמא יטול מן הסכך ויעבור על דין תורה. ומדלא גזרו משמע דאפילו מה שבטל לסכך אין איסור בסתירתו אלא מדרבנן:

ועיין מג"א (סי' תקי"ח סקי"ב) וז"ל: "ואסור ליטלן דהוי כסותר" עכ"ל וכ"כ גר"ז (שם סקט"ז) ומשמע מדבריהם דס"ל כדעת ר"ן דהסוגיא איירי באיסור שהוא רק מדבריהם. וע' באחרונים שהבאתי במלאכת בונה (סקכ"ד) שדנו אם הנחת סכך הוי בונה דאורייתא או איסורו רק מדרבנן:

[כג] **כ"ב** רש"י שם (ביצה ל: ד"ה אין נוטלין) וכל הפוסקים:

[כד] **זהו** תרוצו של שמואל בסוגיא דביצה (דף ל:) והביאו כל הפוסקים. וז"ל: "אמר רב יהודה אמר שמואל מאי סמוך? סמוך לדפנות" עכ"ל. ופרש"י: קנים הנזקפים סביבות לדפנות, כיון שלא נארגו עם הדופן לא בטלי לגבי דופן ואינו דומה לסמוך לסכך שהסכך אינו ארוג, לפיכך הכל שוה העליון כתחתון סכך הוא:

[כה] **עיין** יש של שלמה (ביצה פ"ד סי' ג') וז"ל: "ולפ"ז אם נתכוין לעשות הכותל חזק שלא יפילה הרוח ג"כ אסור" עכ"ל. אמנם הט"ז סי' תקי"ח סק"ו וגר"ז סקי"ז מקילים:

[כו] **זהו** תרוצו של ר' מנשיא שם בסוגיא (ביצה ל:) מביאו רי"ף ורא"ש. וכתבו בית יוסף (סימן תקי"ח) וק"כ דס"ל לרי"ף ורא"ש דלא נחלקו שמואל ור' מנשיא אלא בפירוש המשנה אמנם להלכה מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וברמ"א ובה"ל פסקו כוותייהו דמותר להסיר חבילות מהסכך:

אמנם עיין רמב"ם (הלכות יום טוב פ"ב הי"ד) וז"ל: "נוטלין עצים הסמוכים לדפני הסוכה ומסיקין בהן" עכ"ל. ונראה מדבריו דשמואל לית ליה דרב מנשיא דאוקמה באסורייתא דכל שהוא על הסכך חשוב כסכך ופסק כשמואל. וכ"פ ש"ע:

ולפי שיטתם נחלקו שמואל ורב מנשיא אם מותר להסיר חבילות מעל הסכך דלר' מנשיא מותר מפני שניכר דלא ביטלם לסכך ושמואל חולק. והכל מודים דסמוך לדפנות מותר אא"כ הם נארגים עם הדפנות, ואם נארגים עם הדפנות הוי מעשה סתירה לכ"ע. (וע' בב"ח דפירש הסוגיא באופן אחר, וע' ט"ז):

[כז] **איתא** בירושלמי (על המשנה בביצה הנ"ל) וז"ל: "שמואל אמר בשלא נתכוון לעבותה אבל אם נתכוון לעבותה אסור. בשלא היתנה אבל אם היתנה מותר. רב נחמן בר יעקב בעי, ויש אדם מתנה לסתור אוהלין? ואומר בפני שמואל בטפול לה" עכ"ל. ונחלקו הראשונים בפירוש הירושלמי וז"ל הרשב"א: "ע"כ דכל שנתכוון לשום עליה להצניע הרי זה כאסורייתא" עכ"ל. ולפי דבריו השם עלים או קנים על הסכך לא הוי חלק מהבנין אא"כ ביטלם שם, אמנם אם נתכוון שלא לעבות את הסכך אלא להצניעם שם, או אפילו אם כיון לעבותו אלא שהתנה שיסירם, אינם בטלים לסוכה ומותר להסירם אחר כך. ועל פי הרשב"א הא דאיתא בבבלי דמיירי בחבילות אורחא דמילתא נקט, מיהו ה"ה דאם לא ביטלם שם דמותר להסירו אח"כ:

אמנם איתא באור זרוע (ח"ב הל' יו"ט סי' ש"ס, הובא דבריו בהגהות אשר"י ובב"י) דהירושלמי מיירי בדפנות ופירש דאם מכוין לעבות הדפנות אסור. ועל פי דבריו כוונת הירושלמי כהבבלי דבסכך נחשב בכל אופן כחלק מהסכך אם אינו מקושר באגודות:

היוצא מדברינו, דלדעת הרשב"א, סכך יתר המונח על גבי הסוכה כדי לייבשו או כדי להצניעו אינו חלק מהסוכה ומותר להסירו כדי לבשל ביום טוב. ולדעת האור זרוע אסור:

אמנם יש לבאר אם לדעת האור זרוע האיסור להסיר את הסכך הנוסף הוי מן התורה או מדרבנן. ואולי אין להרבות במח' בין הראשונים ולפרש שאפילו לדעת האור זרוע אין איסורו אלא מדרבנן:

[כח] **תנן** ריש הבונה: "הבונה כמה יבנה ויהא חייב הבונה כל שהוא" עכ"ל ותנן בהאורג (דף קה:) "והמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן" עכ"ל. וכן מפורש בתוספות מכילתין (דף לא:) וברמב"ם (פ"י הט"ו) ובאור זרוע דשיעור סותר בכל שהו:

[כט] **כ"ב** רמב"ם (פ"י הט"ו) וז"ל: "הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב והוא שיתכוין לתקן" עכ"ל. והביאו מג"א בסי' שי"ג סקט"ז:

ויש להעיר, מדוע לא כתב הרמב"ם דחייב דווקא אם מתקנו במקומו כמו דפסק סותר שאינו חייב אלא אם כן סותר על מנת לבנות במקומו?

ונראה לפרש, דסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור משום דהוי מקלקל. דעשיר אינו צריך לפרק לצורך החומרים אלא ישתמש בשני הבתים. אמנם בכלים שייך שלא רצה כלי זה עוד וחייב אם סותר כלי שאין לו צורך כדי לבנות כלי חדש. ודוק:

[ל] **ז"ל** רמב"ם (פכ"ב הכ"ז): "ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע. ואם עשה או סתר אהל עראי פטור":

[לא] **עיין** שו"ת אבני נזר (או"ח סימן רכג אות יא) וז"ל: "אף דחזרה אסור משום עשיית אהל. לא מיתסר הנטילה משום סתירת אהל. דבשלמא החזרה אסור. דהוי גמר מלאכת בנין עשיית אהל. אבל הנטילה לאו גמר מלאכת הסותר עד שיסתור גם המחיצות. דכשם שאין עשיית אהל רק עם המחיצות. כך אין סתירת אהל רק עם המחיצות. אלא שמכל מקום החזרה אסור משום גמר מלאכת בונה. אבל הנטילה לאו גמר מלאכת הסותר". אמנם עיין בשער הציון (שט"ו ל"א) דחולק. והקצות השלחן (סי' ק"כ בה"ש י"ב) והערות

יד. **בדרך** כלל כל מה שאסור לבנותו מדרבנן אסור לסתרו מדרבנן. ולכן אסור לפרק מטה שצדדיה יורדים עד הקרקע. אמנם יש ציורים מיוחדים שמותר לסתרם בשבת אע"פ שאסור לבנותם. למשל מותר [לב] לסתור בשבת מחיצה עראית המתרת אף דאסור לבנותו בשבת. וכל אוהל [לג] שמותר לבנותו לכתחילה, מותר לסתרו לכתחילה. לכן מותר לסלק מחיצה של צניעות:

טו. **הסותר** [לד] כלי טוב על מנת לתקן חייב משום סותר לרוב הראשונים. ולכן המסיר [לה]

מהרש"א (מובא בשש"כ פכ"ד הערה י"ז) הקשו על השער הציון ופסקו כאב"נ. ולכן נראה עיקר כדבריהם שאין איסור אלא הסותר כל הבנין עראי, לא רק הגג:

[לב] **עיין** בשו"ת מנחת שלמה (סימן י"א אות ה' ד"ה גם מאי) שהאריך לפרש דיש הרבה ציורים שאין בהם משום סותר אף דהיפוכם אסורים משום בונה, וז"ל: "גם מאי דפשיט לי' (לחז"א) טובא 'ואחרי שהדלקה הוא בנין, הכיבוי הוא סותר', לענ"ד צ"ע מהמבואר בסי' רנ"ט ס"ז ובסי' שי"ד 'תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף וטורקין אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין', ולא אסור אפי' מדרבנן, כיון שלא נעשה כלל לקיום וגם בקל יכולים לסתור הטיט... אע"ג דמסתבר שאסור לעשות סתימה כזו בשבת, אך אפשר דשאני התם שגם הבנין הוא רק מדרבנן וחשיב כפתיחה וסגירה של פתח ולא מוכח מהכא אדאורייתא (כמו כן כתבנו במק"א דאף שאסור לעשות בשבת מחילה המתרת, מ"מ לסתור מחילה כזו שפיר מותר אף אם עיקר כוונתו רק כדי לאסור, והיינו מפני שרק ההיתר מחשיב המחילה לבנין ולא הסתירה). אולם הרי הזכרנו דעת רש"י דיש בנין בבע"ח מה"ת, ואפי"ה מותר להרוג כינה בשבת כיון דאינה באה מזכר ונקבה, ולדעת המג"א בסי' שט"ז סק"ח ה"ז מותר לכתחלה גם מדרבנן... דכיון שיש בנין בבע"ח יש לנו לומר דאף הני לא גריעי מסתם כלים, דאף שילפינן מקרא דויבן אלקים את הצלע, מ"מ אין זה דוקא משום חשיבותא דאדם שהרי אמרו יש בנין בבעלי חיים ולא בתיקון אדם דוקא, אך אפי' אם לא נאמר כן מ"מ גם השוחט בהמה בשבת אינו חייב אלא משום צובע או משום נטילת נשמה ולא נזכר כלל דחייב גם משום סותר... וכן במגבן, אע"ג דחייב משום בונה מ"מ מותר לפורר ולאכול גבינה בשבת... וחזינן נמי במגדל של לבנים שהם סדורות זו ע"ג זו בלא טיט, דמבואר דכיון שנוח לסותרו לאו סתירה הוא" עכ"ל המנחת שלמה:

[לג] **איתא** במכילתין (דף קלח.): "אמר רב יוסף חזינא להו לכילי דבי רב הונא דמאורתא נגידו ומצפרא חביטא רמיא [פרש"י: בלילי שבת ראיתים פרוסות ולבקר ראיתים מושלכים לארץ. אלמא מותר לפורקה והכי נמי מותר לנטותה]" עכ"ל הסוגיא:

[לד] **עיין** במלאכת בונה (סקנ"ג) שהבאתי שיטות הראשונים הסוברים דאף דאין בנין וסתירה יש עשיית כלי על ידי חיזוק ואומנות או על ידי איחוד חלקים. ולגבי סתירת כלים, ע' רמב"ם (פ"י הט"ו) שמי שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב והוא שיתכוין לתקן. וכן מפורש בתוספות (מכילתין קב: ד"ה האי ובעירובין דף לד: בתרוץ שני) וברא"ש (שם בעירובין), וברשב"א (מכילתין קמו.) וכ"פ טוש"ע (רסי' שי"ד):

ועיין בראשונים דהקשו דמצאנו שתי סוגיות הסותרות זו את זו. דהא תנן בשבת (דף קמו.) וז"ל: "שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות" עכ"ל. חזינן דמותר לסתור כלי לכל הפחות כדי לאכול. אמנם הגמרא בעירובין אוסרת לסתור לצורך שבת דהא תנן התם (דף לד:) דאם נתן העירוב במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב. והקשה שם בגמרא דאיך העירוב כשר הא אינו יכול להשיגו. עיין בתוספות (דף קמו. ד"ה שובר) וז"ל: "מאי קאמר והלא יכול לשבר ולפתוח את המגדל וליטול את העירוב כי היכי דהכא שרי לשבר החבית וליטול הגרוגרות" עכ"ל:

ומצאנו הרבה מהלכים לתרץ קושיא זו, ויוצא נ"מ גדולות בין המהלכים. והטוש"ע (ברסי' שי"ד) פסקו כתוספות ורא"ש בעירובין דסוגיא דשבת איירי בכלי רעוע שקוראים מוסתקי ובכלי כזה לא שייך בנין וסתירה, ולכן מותר לסתרו. אמנם כלי רגיל אסור לסתרו מדינא משום מלאכת סתירה. וסוגיא דעירובין איירי בכלי רגיל:

ויש להעיר על תוספות והרא"ש, הא אמרינן במשנה פרק חבית דאסור לעשות פתח, ואיירי במוסתקי דאין בו משום בנין וסתירה לדבריהם. ומדוע אסור לעשות כלי כיון דאיירי במוסתקי דאין בו משום בונה וסותר. וצ"ל דעשיית פתח אסור משום מכה בפטיש ולא משום בונה. ומהלך זה מדוייק ברא"ש (בעירובין שם) דהביא דברי רש"י דמוסתקי הוי כלי גרוע ולכן לא חיישינן שמא יכוין לעשות כלי וגם הביא תרוצו של תוספות דאין במוסתקי משום סתירה. ומשמע דאף דאין בו משום סתירה, אסור לעשות פתח, רק דלא גזרינן שמא יעשה פתח. וצ"ל דעשיית פתח אסור משום מכה בפטיש ולא משום בונה:

יש להעיר, דנ"מ גדולה יוצא בין דברי תוספות בשבת ובין דבריהם בעירובין לגבי מהו מוסקתי. דלפי הראשונים הסוברים דלא חוששין שמא יעשה פתח במוסתקי כיון דהוא גרוע או רעוע, מוסתקי מתיר רק באופן מסויים. ולכן כלי שאינו רעוע או אינו גרוע אין מקום להקל לשברו בשבת כשיש מקום לגזור שיעשה פתח יפה. משא"כ לדעת תוספות בעירובין דמוסתקי אין בו איסור סתירה, חזינן דיש איסור סתירה רק בכלי יפה, אמנם בכלי חד פעמי נראה דאין בו משום איסור סתירה כלל וה"ה שאין בו משום איסור עשיית פתח:

אגב אורחא, יש להעיר מהא דאיתא בסוגיא וז"ל: "מאי איריא דתני גרוגרות ליתני פירות" עכ"ל, וקשה מדוע צריך לכתוב פירות כלל. ומדוייק דדוקא לצורך פירות מותר לשבור את החבית. וע' לקמן סקל"ט שהבאתי קושיא על דברי הרמב"ם מדוע הביא להלכה שובר אדם את החבית לאכול ממנו גרוגרות, הא הגמרא מוקים זה דווקא אליבא דר' נחמיה, והרמב"ם פסק דלא כר' נחמיה. אמנם נראה לפרש דכיון דצריכים לפסוק מפני הפירות דאם לא הכי אסור לשבור את החבית, ולכן נקט הרמב"ם: "גרוגרות" מפני שהוא לשון המשנה אף דמדינא היה מספיק לכתוב פירות. וכ"כ עה"ש (בסי' שי"ד סק"ה). מיהו ע' בשה"ג (על המשנה דשובר את החבית) דפירש דעת רמב"ם כדעת תוספות. וע"ע באגרות משה סי' קכ"ב ענף ה':

[לה] **נראה** דלמאן דמחייב סתירה בכלים ומחייב הסותר לתקן (ע' לעיל סק"ד וסק"ט), המסיר ידית של כלי על מנת להשתמש בה לצורך אחר, כגון להגיס קדירה, ולא כדי לצרפה לכלי אחר, חייב. דציור שלנו הוי היפך ממי שמעייל שופתא בקופינא דמרא דמחייב רב (בדף קב:) משום בונה. ולכן הסרת הידית הוי מעשה סותר. ולכאורה על פי הראשונים הסוברים דקורע על מנת לתקן חייב ה"ה דהסותר על מנת לתקן חייב, דמאי שנא. ולכן המסיר ידית כלי כדי להשתמש בידית לאיזה צורך הוי על מנת לתקן וחייב. ולא הוי מלאכה שאינה

ידית של כלי על מנת להשתמש בה לצורך אחר חייב. ויש פוטרים משום [לו] דאין בנין וסתירה כלל בכלים שאינם אוחזים ארבעים סאה וכמו שפירשתי במלאכת בונה סעיף יח. ויש אומרים דכל זה מן התורה, אמנם [לז] מדרבנן אסור לסתור אפילו כלי קטן:

טז. **להלכה** אסור [לח] לשבור כלי טוב להוציא אוכלין אפילו מקלקל את הכלי. ויש מתירים לשבור כלי אפילו טוב וחזק דרך [לט] קלקול כדי להוציא אוכלין או לשאר צורך

צריכה לגופה דהתיקון הוי בחפץ הנסתר וכמו במכבה פחם או פתילה. ולכן מחויב לכל פוסקים אלו. אמנם נראה דלפוסקים הפוטרים קורע שאינו על מנת לתפור פטור בציור זה. דכיון דאין סתירה זו על מנת לבנות פטור משום דחסר בהגדרת המלאכה. ויש לדחות דאולי סוברים רק בקורע ומוחק שמפורשים במשנה (דף עג.) דחייבים על מנת, ולא בסותר דאינו מפורש לחייב דווקא ב"על מנת" (ודלא כתוספות שם):

[לו] **משמעות** רש"י בהרבה מקומות דאין סתירה בכלים כלל, וכמו שהבאתי במלאכת בונה סקנ"ג. גם הירא"ים ס"ל דאין סתירה כלל בכלים. והביא ראיה מהא דתניא דמסיקים בכלים (ע' מכילתין כח: וקכד: וביצה לג.), הרי הוא סותר כלי ביום טוב. אלא צ"ל דאין סתירה בכלים. וע' במג"א (סי' תק"א סקי"ג) דהביא שתי דחיות לראיה זו. חדא, אולי מיירי בכלי רפוי (כוונתו למוסתקי לדעת תוספות בעירובין דף לד:) דאין בו סתירה. תרתי, דכמו שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש ביו"ט, כן מותר לסתור לצורך אוכל נפש. וכן איתא באור זרוע (הל' ערב שבת סי' כ"ט) וז"ל: "איך מסיקים בכלים הא סותר כלי ואע"ג דאין סתירה בכלים מ"מ מדרבנן אסור... (ומתרץ) התם סותר לדבר המותר ביום טוב" עכ"ל: **מהלך** שלישי לדחות הירא"ים יוצא מהאור שמח (פכ"ג מה' שבת ה"ב) שפירש שלא שמענו מעולם שהמבעיר כלי יתחייב משום סותר, כיון שמבערו לגמרי מן העולם, והוי כמבעיר ספר שכתוב בו אותיות, האם נאמר שיתחייב משום מוחק. ועל פי דבריו יש מהלך אחר לדחות ראית הירא"ים:

ועיין בגר"א (רסי' שי"ד) דהביא דחייה אחרת לקושית הירא"ים והיא דמסיקים בכלים הוי גרמא ולא מעשה מלאכה. ובאמת דברים אלו צריכים ביאור מדוע הסקה נחשב גרמא ולא מעשה. וצ"ל דמיירי דזרק את הכלי למקום שסוף האש לבוא וס"ל לגר"א דמקרב הדבר אל האש אינו נחשב מעשיו ודלא כתוספות סנהדרין עז. ד"ה סוף:

ועיין סמ"ג וז"ל: "ויש סותר בכלים שמותר כדתנן בשבת שובר אדם חבית לאכול ממנה גרוגרות וקאמר שמואל בביצה חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע וחותך אחד שבת ואחד יום טוב" עכ"ל:

[לז] **עיין** אור זרוע (הל' שבת סי' ע"ט) וז"ל: "אין סתירה בכלים ומ"מ מדרבנן אסור" עכ"ל. וכן נראה מהר"ן, ע' מש"כ לבאר דבריו לקמן סקל"ט:

ויש להעיר דהר"ן סותר דברי עצמו דבפ' חבית ס"ל דאין בנין וסתירה בכלים, אמנם בפ' הבונה פסק דעשייה גמורה יש בכלים וכדעת התוספות והרמב"ן. וע' בב"י שתירץ וז"ל: "ולהר"ן שסמך על תירוץ זה איכא לתרוצי דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים הני מילי בכלי שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו אבל עושה כלי מתחלתו אי נמי כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי ומיחייב משום בונה" עכ"ל. ונראה לפרש דבריו, דסובר הר"ן דכיון דאין בנין בכלים אלא בעשיית כלי, אין חיוב משום סתירה אלא כשסותר את הכלי לגמרי. אמנם אם שובר חבית כדי להוציא את הגרוגרות, כיון דתחתית החבית עדיין קיים, אין זה נקרא סותר כלי. ועל פי תירוץ זה נוכל לפרש מדוע רוב הראשונים בסוגיא לא הקשו מדוע אינו אסור לשבור חבית משום מלאכת סתירה, אף דס"ל דיש בנין גמור בכלי. (וע' בשו"ת אגרות משה סי' קכ"ב שביאר דברי הב"י באופן אחר, והנלע"ד כתבתי.). וע' חז"א (סי' נ"א סקי"ג) ומה שכתבתי לבאר דבריו לקמן סק"מ. וע' לעיל סקל"א שהבאתי מח' אבנ"נ ושער הציון אם סתירת אוהל במקצת נחשב סתירה או רק הריסה גמורה נחשב סתירה:

[לח] **כ"פ** הטוש"ע ברסי' שי"ד:

[לט] **עיין** רש"י (שבת דף קמו.) וז"ל: "דאין במקלקל שום איסור בשבת" ויש גורסים בדבריו: "דאין במקלקל שום איסור שבת" (כן איתא בר"ן ורש"י על הרי"ף). וע' רשב"א ור"ן דפירשו דאף דיש כאן מעשה סתירה, כיון דהוי מקלקל מותר. והקשו דהא כל מקלקלין פטורין אבל אסורין. וז"ל הר"ן: "נהי דכל המקלקלים פטורים, איסור מיהא איכא אלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת שרי לכתחלה" עכ"ל. וכ"כ הריטב"א (עירובין דף לה. בסוף דבריו) ועוד ראשונים:

אמנם יותר מדוייק לפרש רש"י באופן אחר דכוונתו (דאין מקלקל שום איסור בשבת [או איסור שבת]) דשבירת חבית אינו מעשה מלאכה כלל. ולשיטת רש"י נראה דאין בנין וסתירה בכלים כלל, ורק יש בהם משום מכה בפטיש, דאין סתירת כלי מעשה מלאכה כלל דלא מצאנו מלאכה להיפך של מכה בפטיש, ורש"י קורא למעשה זה מקלקל ומפרש דאינו מעשה מלאכה. וכן מדוייק בדברי רש"י (עירובין לה. ד"ה ובעי) דבלי דברינו יש סתירה בדברי רש"י. אח"כ מצאתי כעין דברינו בשו"ת אבני נזר (סימן ר"ב). (וע"ע מש"כ בלבושי שרד רסי' שי"ד ובס' אפיקי ים ח"ב סי' ד' ענף ו' ובאגרות משה סי' קכ"ב ענף א' לפרש דברי רש"י והנלע"ד כתבתי.):

אמנם הר"ן (שם בביצה) פירש הסוגיא באופן אחר וז"ל: "היינו טעמא כיון דבעלמא פטור אבל אסור. משום צורך שבת שרי לכתחילה. מיהו כי שריא דוקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה, אבל בכלי גדול לא" עכ"ל. וכעין דבריו מצאנו בתוס', אור זרוע, ריטב"א (בעירובין לה.), ובתה"ד, ובגר"א (רסי' שי"ד):

ויש להעיר על הר"ן דסותר דברי עצמו אם עיקר ההיתר הוי משום מקלקל או משום דאין בנין וסתירה בכלים (וכן הקשה פמ"ג סי' שי"ד סק"א במ"ז ובא"א). ונראה לפרש, דכיון דאין בנין וסתירה בכלים אין איסורו אלא מדרבנן, דס"ל לר"ן דמדרבנן יש בנין וסתירה בכלים. אמנם התירו לצורך שבת כשהוא מקלקל (ופירוש זה דלא כפמ"ג שם.):

ועיין בספר עולת שבת (סי' שי"ד סק"א) וז"ל: "ואני תמה על דבריו כיון דמשום מקלקל פטור אפי' יהא כלי גדול דשייך ביה בנין וסתירה נמי פטור שהרי מקלקל פטור מכל מקום אפילו הוא כלי גדול, ומתרץ, דאפשר דסבר הר"ן דגזרינן בכלי גדול שמא יתכוין לעשות לה פה ואית ביה משום בנין אבל בכלי קטן ליכא למיגזר מידי דאין בו משום בנין" עכ"ל:

ועיין ברמב"ם (פכ"ג ה"ב) וז"ל: "שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש, שאין כוונתו

שבת. ואף שאין לסמוך על זה לכתחילה, [מ] אין לגעור במקילים שיש להם על מה לסמוך. וע"ע מש"כ בענין זה במלאכת קורע סעיף יד ובמלאכת מחתך סעיף כה:

יז. **לצורך** שבת מותר לשבור [מא] כלי רעוע שאינו מחזיק ארבעים סאה שאז אין בו משום

אלא להראות נדיבות לבו" עכ"ל. ויש להעיר כמה הערות על דבריו:

חדא, דהביא לשון המשנה (דף קמו.) כצורתה ("שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי). וקשה דבגמרא דייק מהא דנקט "גרוגרות" במשנה דאזלא בשיטת ר' נחמיה, ורמב"ם בפכ"ה פסק דלא כר' נחמיה. ונראה דכיון דצריכים לפסוק "מפני הפירות" דאם לא הכי אסור לשבור את החבית, ולכן נקט הרמב"ם "גרוגרות" מפני שהוא לשון המשנה אף דמדינא היה מספיק לכתוב "פירות":

עוד קשה דעיין ברמב"ם (בפ"י הט"ו) וז"ל: "הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב והוא שיתכוין לתקן" עכ"ל. חזינן דס"ל דיש סתירה בכלים וא"כ איך מותר לסתור החבית, ומתוך קושיא זו תירץ תוספות בעירובין דמשנתינו מיירי במוסתקי. אמנם הרמב"ם לית ליה תירוץ זה והראיה דאם כן הוי ליה לפרש, ומדסתם משמע דפירש מתניתין כרי"ף דלא מיירי במוסתקי (ע' בר"ן שם בזה). וי"ל דהרמב"ם מחלק בין פירוק כלים דיש בו סתירה מן התורה דסותר איחוד הכלי למחזירו לחלקים, ובין שבירת כלים דאין בו סתירה. אמנם חילוק זה קשה. ויותר נראה דהרמב"ם ס"ל דמותר לסתור החבית אף דהוי מעשה סותר משום דהוי מקלקל ולא גזרו במקלקל לצורך שבת וכ"פ העה"ש. ואולי ס"ל לרמב"ם דהתירו לצורך שבת:

עוד יש להעיר על מש"כ הרמב"ם וז"ל: "ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש, שאין כוונתו אלא להראות נדיבות לבו" עכ"ל. וכל זה מביא מלשון הברייתא בסוגין וז"ל: "מביא אדם את החבית של יין ומתיז ראשה בסייף, ומניחה לפני האורחים בשבת ואינו חושש" עכ"ל הברייתא. והרמב"ם הוסיף שצריך להתיז את החבית לפני האורחים, ובברייתא איתא רק דמניח את החבית לפני האורחים. ומוכח דאסור להתיז את ראש החבית שלא לפני האורחים. ונראה דהרמב"ם דייק מלשון הברייתא "מביא אדם את החבית" דלכאורה מובא בכדי. והרמב"ם פירש דאסור לחתוך את החבית עד שמביאו לפני האורחים. והטעם, דמותר להתיז את ראש החבית רק כשמוכח ממעשיו שעושהו לצורך האורחים:

אמנם בשבירת החבית אין במשנה וברמב"ם שום רמז דמותר דווקא מפני אורחים.

ולכן מוכח כאחד משני דברים, או שיש חילוק בין שבירה ובין התזה, או שיש חילוק בין לצורך גרוגרות ובין לצורך יין. ונראה דשניהם אמת. והפירוש, דמדוע מותר לשבור חבית ואינו אסור משום שעושה פתח בשעה ששוברו. וצ"ל דאין זה מעשה עשיית פתח אלא מעשה הסרת אוכל. אמנם יש הבדל גדול בין חבית של גרוגרות ובין חבית של יין, והוא דהיין צריך עדיין לחבית אחרי פתיחתן, ואין הגרוגרות צריכים עוד לחבית. לכן בגרוגרות השבירה אינו עושה כלי ולכן נחשב רק להסרת מאכל, ולכן מותר כל זמן שאינו מכוון לעשות כלי. ומיהו כשפותח חבית של יין הוא עושה כלי שיכול להשתמש בו לצורך היין. ולכן אסור לפתוח את החבית בכל אופן שיהיה. ומיהו כשמתיז ראשה בסייף לפני האורחים ולצורכם, מוכח שאינו עושה כלי אלא דלעין יפה קמכוין:

[מ] **וז"ל** העה"ש (סי' שי"ד סק"ח): "והנה שמעתי שיש נוהגים לשבר ראש הבקבוק שבו יין או שאר משקין אם אין יכולים לפתוח החותם ולפי דעת הטוש"ע אסור. אמנם לענ"ד אין לגעור בהם מפני שלדעת הרבה מרבותינו היתר גמור הוא" וכן פסק הגר"א ורמב"ם ורשב"א ורש"י ורע"ב". וכ"כ פוסקים אחרים. וע"ע בשו"ת אגרות משה סוס"י קכ"ב:

אגב אורחא, עיין בחזון איש (סי' נ"א) וז"ל: "וע"כ דבכלים לא חייל שם בנין אלא במעשה גמורה ה"נ בסתירה דרך שבירה להוציא מה שבתוכה לא חייל שם מלאכה על זה בכלים" עכ"ל. ולא ידענא מדוע הצטרך לחדש מהלך חדש בסוגיא במקום שרבותינו הראשונים פירשו הסוגיא באופנים אחרים. ועוד, דלפי דבריו מדוע אסר הסוגיא בעירובין לשבור מגדל לצורך אוכלים, הא לא חייל שם בנין אלא במעשה גמורה לא חייל שם מלאכה על זה בכלים. וצ"ל דשם מיירי בכלי גדול ודינו כאוהל ובבנין גמור אין לומר סברת החז"א. אמנם מרש"י דמתרץ את הסוגיא שם כך ס"ל דאין בנין וסתירה בכלים כלל. ולדבריו אין הכרח לחידושו של חז"א. מיהו יש מקום לדברי חז"א לדעת הראשונים הסוברים דיש בנין וסתירה בכלים. ואולי כוונת החז"א לפרש בזה דברי רמב"ם (ודלא כדברי עה"ש סי' שי"ד סק"ה). אמנם למה נצטרך לחדש תרוצים מעצמינו דאין להם מקור בדברי ראשונים במקום שהראשונים כבר כתבו תירוצים אחרים:

שוב מצאתי בדברי חז"א (סי' נ"א סקי"ג) דחזר מסברא זו אבל הביאו רק לפרש דברי הרשב"א. ונראה דכוונתו דכיון דס"ל לרשב"א דשובר אדם את החבית מיירי בשלימה ולא במוסתקי כדאיתא בדבריו דף קמו., וגם סובר דמקלקל אסור לצורך שבת, וממילא קשה מדוע מותר לשבור את החבית לצורך גרוגרות, וע"ז בא החז"א לפרש מה שפירש:

אמנם באמת דברי החז"א עדיין קשים. דהא רשב"א (שם דף קמו.) החליט דאין בנין וסתירה בכלים כלל. וע' ברשב"א (ריש פרק הבונה) דמשמע בסוף דבריו דרק רב ס"ל דיש בנין וסתירה בכלים אמנם להלכה אנו פוסקים דאין בנין וסתירה בכלים. וכן מדוייק בדבריו בסוגיא שם בעירובין. וממילא לדעת הרשב"א אין איסור מלאכה כלל לשבור חבית ואיננו צריכים לסברת החז"א:

אחר כך הרגשתי דאולי כוונת החז"א היא לפרש שיטת הר"ן. דהא הב"י (סי' שי"ד) הקשה מדברי הר"ן אהדדי. דהר"ן פסק בריש פרק הבונה דיש בנין וסתירה בכלים, וג"כ כתב דמותר לשבר כלי קטן ואסור רק לשבר כלי גדול. וקשה, דאם יש סתירה בכלים, מה לי כלי קטן מה לי כלי גדול בשניהם אסור לסתור. ועיין בב"י מש"כ לתרץ, וע' ג"כ מש"כ לתרץ באגרות משה (סי' קכ"ב ענף ה' ד"ה והנכון). ואולי כוונת החז"א לפרש דברי הר"ן דשבירת חבית אינו מעשה סתירה:

יהיה מה שיהיה, כיון דדברי חז"א נכתבו רק לתרץ שיטה אחת בראשונים, בוודאי לא כתב דבריו להלכה כיון דרוב הראשונים חולקים על תירוץ זה אפילו לדבריו. ולכן אף דמצאתי באיזה פוסקי זמנינו דהביאו את סברת החז"א להלכה, אין לסמוך על סברא זו בעצמה שהיא מתנגדת לרוב הראשונים בסוגיא:

[מא] **עיין** סוגיא דבילה (דף לג:) וז"ל: "אמר רב יהודה אוכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי. איתיביה רב כהנא לרב יהודה מטלטלין עצי בשמים להריח בהן... ולא יקטמנו להריח בו, ואם קטמו

מלאכת סותר וגם איננו חוששים שמא יעשה פתח נאה. אמנם אסור לעשות כלי יפה או לעשות פתח נאה אפילו בציור זה. וכן אסור לחתוך פתח בשקית של חלב, ומיהו מותר לקרעה להסיר ממנה את החלב:

יח. **מותר** לפתוח בשבת [מב] כלי הנעשה רק כדי שיתבשל או ישמור בו אוכלין ואין בו לא

פטור אבל אסור. לחצוץ בו שניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת... כי תניא ההיא בקשין... תני חדא קוטמו ומריח בו תניא אידך לא יקטמנו להריח בו? אמר רבי זירא אמר רב חסדא לא קשיא הא ברכין הא בקשין. מתקיף לה רב אחא בר יעקב בקשין אמאי לא? מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי... לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן. דתניא רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושוין שלא יקטמנו ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת חייב חטאת, במזיד ביום טוב סופג את הארבעים דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות. רבי אליעזר דקאמר התם חייב חטאת, הכא פטור אבל אסור. רבנן דקא אמרי התם פטור אבל אסור הכא מותר לכתחלה. ולית ליה לרבי אליעזר הא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? אמר רב אשי כי תניא ההיא במוסתקי" עכ"ל:

ועיין בתוספות בביצה (ד"ה כי תניא) דהביא מחלוקת איך לפרש את הסוגיא. לפירוש ראשון מוסתקי מותר דלא שייך בו סתירה, ולפירוש שני אינו גוזרים במוסתקי שיבוא לידי עשיית פתח. וז"ל: "פירש רש"י דלא חיישינן לתקון כלי דהואיל ורעועה הרבה יחוס עליה דשמא יקלקל החבית ועושה נקב לכל הפחות שיוכל וה"ר יצחק פירש במסכת ערובין (דף לד: ושם בד"ה ואמאי) דכיון שהם מדובקים בזפת ואין החתיכות שלמות לא הוי שום תקון כלי" עכ"ל התוספות. ומשמע דחולק וסובר דאין במוסתקי משום מכה בפטיש, דפירש דכיון דאין החתיכות שלימות אין בהם משום תיקון כלי. ומשמע דבמוסתקי לא שייך לא בונה ולא מכה בפטיש. וקשה דאיך מפרש התוספות את המשנה דחבית: "ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי". וצ"ל דאסור מדרבנן לעשות פתח אפילו במוסתקי. וע' בענין זה בשו"ת אגרות משה (ס' קכ"ב ענף ד'):

ובוותיה דתירוץ שני של התוספות ביצה מצאנו בתוספות שבת (דף קמו. ד"ה שובר) דסובר כתירוץ הראשון של תוספות בביצה דיש איסור בנין וסתירה במוסתקי, אמנם הביא סברא אחרת מדוע לא גזרינן במוסתקי שמא יכוון לעשות פתח וז"ל: "ומש"ה דוקא חבית שרי דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי" עכ"ל התוספות. ומוכח מדבריו דלא חיישינן במוסתקי שמא יכוון לעשות פתח כיון דהכלי גרוע. מיהו בתוספות ביצה הנ"ל דייק מרש"י דהא דאין חוששין הוי משום דיעשה הפתח קטן מאד וחושש שמא ישבור, ולא משום דאינו מחשיבו מספיק כלי לעשות לו פתח:

עוד יש להעיר, דנחלקו הראשונים בפירוש קושית הגמרא: "ולית ליה לרבי אליעזר הא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות". לרש"י ותוספות קושית הגמרא היא דאם גזרינן שמא יעשה כלי, מדוע התיר המשנה שבירת חבית ולא גזר שמא יעשה כלי. אמנם דעת הרי"ף (ע' בר"ן) היא דקושית הגמרא היא דלר"א עשיית כלי דרך שבירה חייב מן התורה, ולכן למה התירו לשבור חבית, הא יש לגזור שמא יעשה כלי דרך השבירה:

ונ"מ יוצא דלפי שיטת רש"י ותוספות תירוץ הגמרא היא אפילו אליבא דחכמים, דגם עליהם יש להקשות מדוע מותר לשבור חבית ולא גזרינן שמא יעשה כלי. מיהו לדעת הרי"ף כל קושית הגמרא הוי רק אליבא דר"א. וז"ל הר"ן (ביצה פרק המביא): "משום דאי נמי מכוין לעשות כלי לא מיתסר אלא מדרבנן כיון שהוא עושה כלי בשבירה בלבד שלא כדרכו הוא ומש"ה כי לא מיכוין שרי אפי' לכתחלה" עכ"ל הר"ן. מיהו גם לרי"ף יוצא דגם לדעת חכמים במקום שיש חשש שמא יעשה כלי, אסור לשבור כלי:

ולכן נראה דשקיות של חלב הנהוגות בארץ שבחתיכתם הוי עשיית פתח, יש לגזור שלא לפתחם באופן אחר דגזרינן שמא יעשה פתח יפה. ויש לדחות, דשקיות של חלב עשיית הפתח הוי רק להוציא ולא להכניס ולכן איסורו רק מדרבנן. ולכן לא גזרינן הא אטו הא:

יש לחקור, האם אסור מדרבנן לשבור מוסתקי שלא לצורך שבת? זאת אומרת, אליבא דתוס' דמשנה דהשובר אדם את החבית מיירי דווקא במוסתקי, האם הפירוש הוא שבמוסתקי אין איסור סתירה כלל, או האם הפירוש שאסור מדרבנן לסתור מוסתקי, אמנם מותר לצורך שבת. וע' תוס' (מכילתין דף קמו.) דמשמע דאין איסור כלל וז"ל: "והכא דשרי לשבר את החבית משום דמיירי במוסתקי... ומש"ה דווקא חבית שרי דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי" עכ"ל משמע דאיסר לשברו רק משום שמא יעשה כלי ובמוסתקי לא חששו. ויש לדחות, דתוספות מפרש דאסור לשבור חבית שאינו מוסתקי שמא יעבור על איסור דאורייתא. אמנם אין להביא ראיה דמותר לשבור מוסתקי אפילו כשאין צורכי שבת:

ומלשון הרא"ש (פכ"ב סי' ו') מדוייק דאין איסור כלל לשבור מוסתקי וז"ל: "ומיהו גם לרבנן (ביצה דף לג:) צריך לאוקמי במוסתקי דלא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בחיוב חטאת אמנם מודו דאיסורא איכא והכא שריא לכתחילה אלא ע"כ גם לרבנן צריך לאוקומה במוסתקי" עכ"ל. ומשמע דבמוסתקי אין איסור כלל אפילו מדרבנן, דאם כוונתו דמותר משום צורכי שבת, מה ההכרח דמיירי במוסתקי, אולי משום צורך שבת התירו מקלקל [כמו שאר ראשונים]. אלא ע"כ דכוונתו דאין איסור כלל במוסתקי:

אמנם מלשון הטור והש"ע (רסי' שי"ד) מדוייק דאסור לשבור מוסתקי שלא לצורך שבת וז"ל: "אין בנין וסתירה בכלים וה"מ שאינו בנין ממש כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנוקבה נקב יפה שיהא לה לפתח דא"כ הוה ליה מתקן מנא אבל אם היא שלימה אסור אפי' לשוברה" עכ"ל. ויש להעיר על דבריהם מדוע כתבו: "יכול לשברה ליקח מה שבתוכה" משמע דאסור מדרבנן לשברה כשאינו צורך שבת. ויש לדחות דכתבו לעיל לשון המשנה דשובר את החבית לאכול הימנו גרוגרות. ואף דבגמרא איתא דאשמעינן דמתניתין אזלא בשיטת ר' נחמיה, אגב לשון המשנה נקט הטוש"ע לשון "ליקח מה שבתוכה". אי נמי כתבו שלא יאסור משום איסור מוקצה. ויותר נראה כמו שדייקתי לעיל:

[מב] **עיין** מלאכת קורע (סעיף יג) שהבאתי את הכלבו והש"ע דמותר לקרוע חותלות של גרוגרות ושל תמרים משום דהוי כקליפה של פרי. ועיין רש"י (דף קמו.) וז"ל: "חותלות. כלי של כפות תמרים ועושין כמין סלים ונותנים לתוכן תמרים רעים להתבשל" עכ"ל. ולכאורה מקור מלת "חותל" הוא מספר יחזקאל (פ"ל פכ"א): "והנה לא חבשה לתת רפאות לשום חתול לחבשה לחזקה לתפש בחרב":

משום קורע ולא משום סותר מפני שהכלי נחשב כקליפה. ולכן מותר לפתוח שקית של ביגלך, עוגה, וכל כיו"ב. וע' במלאכת קורע סעיף יג. מעיקר הדין מותר לפתוח [מג] קופסת שימורים בשבת שזורקם אחרי [מד] שנגמר לאכלם. ולכן מותר לפתוח קופסת שימורים של [מה] סרדינים כיון שאין משתמשים בהם אחרי פתיחתם. ויש [מו] אוסרים לפתוח

ועיין מג"א (סי' ש"ד סקי"ד) וז"ל: "משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים דאינם עשוים אלא שיתבשלו התמרים בתוכן אבל כלי גמור פשיטא דאסור כ"מ בירושלמי" עכ"ל המג"א. וע' באגרות משה (סי' שכ"ב ענף ט') דיאר ג' מהלכים לפרש דברי מג"א אלו:

יש לחקור אם דין חותלות הוי דווקא בכלי שמתבשלים בו או נאמר אפילו בכלי שמשומר בתוכו. ויש להוכיח מהא דיש חותלות לגרוגרות דמיירי אפילו בכלי שרק משתמר בו:

אמנם עיין בפמ"ג (סי' ש"ד בא"א סקי"ד) דס"ל דווקא אם מתבשל שם. ושוב הקשה מה שהקשינו מגרוגרות וז"ל: "אבל גרוגרות קשה ואולי הואיל והם (כוונתו לחותלות) עשויים מחתיכות קטנים דמי למוסתקי... וא"כ כלים גמורים אין עשויים מחתיכות קטנים אסור אם אין עשוים להתבשל תמרים" עכ"ל:

ועיין בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קכ"ב ענף ט') שדחה דברי הפמ"ג וז"ל: "והוא תמוה מאד דהא בש"ע נקט תמרים וגרוגרות בחדא מחתא ואתרוייהו מסיק הטעם שהוא כמו ששובר אגוזים, וגם א"כ יש חלוק לדינא בכלי שלם שבתמרים רעים שמתבשלים שם יהיה מותר ובגרוגרות יהיה אסור... ולכן הנכון לע"ד שחותלות הם כלים שעשוין רק לתמרים וגרוגרות אלו שאחרי שאוכלין אותם זורקין הכלים לאשפה ואין משמרין אותם להניח בהם תמרים וגרוגרות אחרים או להשתמש בהם לדברים אחרים, ולכן אינם בשם כלים כיון דעשוין שישתמשו רק לתמרים וגרוגרות אלו אלא נבטלו להתמרים וגרוגרות שבהם ונחשבו כמו קליפת אגוזים דהוי רק כמו שעשו קליפה להם כיון דשייכין רק להם ויותר לא ישתמשו בהם ומ"ל קליפה שבידי שמים או שנעשה בידי אדם" עכ"ל. וכן כתב בכה"ח (ש"ד סקס"ט): "וכן אותם חותלות שעושין... כדי לשולחן למדינות אחרות מותר לחתוך ולהפקיע בהם בשבת... כיון דעשויין דוקא לשלוח בהם ואח"כ חותכין וזורקין אותם":

ונראה דלדעת הפמ"ג אסור לפתוח קופסת שימורים בשבת כיון דאינם נעשים להתבשל ואינם נעשים מחתיכות קטנות. ואין להתירם מטעם דהוי שבירת חבית כיון דפסקינן דמותר רק במוסתקי וקשה לדמות קופסת שימורים למוסתקי. וע"ש באגרות משה שדן אם מותר לפתוח קופסת שימורים מטעם חותלות לפי דעת המג"א הנ"ל:

עיין באגרות משה (שם ענף ט') וז"ל: "וא"כ יש למילף מזה גם לכל כלי שנעשה כה"ג כמו שיש בהרבה קענס ותיבות שפראטן שנעשין הכלים רק בשביל אוכלין אלו ואחר שאוכלין אותן זורקין את הקענס לאשפה וכ"ש כשמתקלקלין ואין ראוין כלל להשתמש בהם עוד הפעם שיש להתיר משום שהקענס הם כקליפה להאוכלין שבהם. אבל טעם היתר זה הוא רק כשידוע שבני המדינה זורקין אותם אחר שאוכלין לאשפה, אבל אם יש בנ"א שמשתמשים בהם לאיזה דברים אחרים ליכא היתר זה" עכ"ל. ולא הביא ראיה ומקור לדבריו, מדוע תלוי שאם יש אנשים יחידים דמשתמשים בו אסור, אמנם כשכל בני המדינה לא משתמשים בהם מותר:

ונראה דס"ל דבמוסתקי אין אדם אחד במדינה שישתדל להשתמש בו אחרי שבירתה, דאל"כ צריך לחוש שמא יעשה כלי או שמא יעשה פתח. וכיון דאינו חוששים לזה, ברור דלא משתמשים בו אחר שבירתה:

[מג] **יש** לדון אם מותר לפתוח קופסת שימורים בשבת משום ג' טעמים, א. אם דומה לחותלות (ע' סקמ"ב שבארתי שאלה זו) ב. אם מותר משום דהוי דומה למוסתקי. ג. וטעם השלישי הוא לפי הפוסקים הסוברים דמקלקל מותר לצורך שבת. (ע' סקל"ט. אמנם ע' לקמן סק"מ שהבאתי שיטת החז"א, ולפי דבריו אין מקום לצרף קולא זאת לקופסת שימורים.) ובס"ק הזה אבאר אם יש להתיר לפתחם משום דדומים למוסתקי:

עיין שיטת תוספות (בעירובין) והרא"ש דאין איסור בונה וסותר במוסתקי (בארתי לעיל סקל"ד). ויש לחקור, מדוע במוסתקי אין בו משום בונה וסותר, האם הוא משום דהכלי אינו חשוב או משום דהוא כלי רעוע. ונ"מ אם מותר לפתוח קופסת שימורים וכיו"ב שהיא כלי חזק אף אינו חשוב. דאם פירוש מוסתקי הוי משום שאינו חשוב, בזמנינו אינם חשובים דזורקים אותו אחרי שגמר השימוש בהם ולא משתמשים בהם אחר כך כלל. אמנם אם מצד חיזוקם, הרי הם כלים חזקים:

ועיין בגר"א (רסי' ש"ד בד"ה וה"מ) וז"ל: "דבנין מחדש הוי בונה" ומוכח דס"ל מהלך שלישי, דאין בנין וסתירה בכלים אלא בכלי הבנוי מחדש, ואינו נחשב בונה וסותר בתיקון או התחזקות. ולדעתו נראה דיש בקופסת שימורים משום בונה וסותר. אמנם אפילו לדעת הגר"א יש להתיר פתיחתם מטעם דהוי כחותלות וכדפרישית לעיל:

ויש להעיר דמוכח מהרבה ראשונים דחולקים על פירוש הגר"א, דהא הראשונים פירשו דיש בנין וסתירה בכלים בחיזוק ואומנות אף דאינו כלי חדש אלא שהוא מוסיף על הכלי דרך חיזוק ואומנות. וכן יש להוכיח מתוספות ורא"ש דכתבו דאין בהם סתירה משום דהוי מוסתקי, ולגר"א ההיתר הוי משום דאינו בנין חדש ולא משום דהוי מוסקתי:

עוד יש לחקור אם יש לגזור במוסתקי משום שמא יעשה פתח. ועיין באגרות משה (סי' קכ"ב ענף ד') וז"ל: "ולשבור... כל הקענס (קופסת שימורים) יש לידע דרך המדינה, דאם דרכם להשליכם לאשפה ואין חסים עליו אף עניים יש להתיר, ואם יש אנשים שחסים עליו ומשתמשין בו לאיזה דבר יש לאסור מצד גזירה שמא יתכוין לעשות כלי, ואף לעשירים יש לאסור באותן מקומות" עכ"ל האגרות משה. **חזינן** דס"ל דכל זמן שיש משתמשים בו אסור פתחו גזירה שמא יעשה פתח. ולל"ע מנ"ל?

[מד] **נראה** דאין חיוב לזרוק האוכל מהכלי מיד לשיטות המדמים קופסת שימורים לחותלות כמו שבחותלות לא מצאנו שמחויב להסיר את הגרוגרות מהם מיד. והטעם, דעדיין נחשבים קליפה לאוכלין אף דאין לו עוד צורך:

[מה] **וכאן** גם החז"א יודה כיון שלא משתמשים בו:

[מו] **ע"פ** הפמ"ג הנ"ל בסקמ"ב יוצא דאסור משום סותר. ויש פוסקים שאסרו משום עשיית פתח אפילו אם נחשב מוסתקי או חותלת. ע' לשון המשנה "שובר אדם את החבית... ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי" וע"פ רש"י עשיית כלי הוא פתח נאה, ולפי תוספות ורא"ש וטוש"ע מיירי במוסתקי. ולכן יש פוסקים הסוברים דכל פתיחת קופסת שמורים אסור משום עשיית הפתח:

ולחז"א (סי' נ"א אות י"א) אסור מטעם אחר וז"ל: "קופסאות של שמן או של דגים העשוין מטסי ברזל ורצופין מכל צד וחותכין... את הטס שעל הפתח... אין כאן סותר כלל שהפתיחה תיקון וסתום מכל

קופסת שימורים. ויש שאסרו לפתוח כל הכלים לכתחילה [מז] שלא יבואו להקל. ומי ששכח לפתוח קופסת שימורים מלפני שבת [מח] יפתחם באופן שלא יכול להשתמש בהם אחר כך ויזרוק האוכל מהם אחרי פתיחתם. [מט] וביום טוב אם לא היה יכול לפתחם מלפני יום טוב, מותר לפתחם באופן הרגיל, אמנם אין להורות כן ברבים:

יט. **אסור** לפתוח פקקי בקבוק של מתכת שבפתיחתם עושים את הפקק והוי מכה בפטיש או בונה, וע' במלאכת מכה בפטיש סעיף כו. ויש מקילים. ואם שכח לפתחם לפני שבת, מותר [נ] לדקרם לפני פתיחתם באופן שבפתיחתם אינם נעשים כלי. ונחלקו פוסקי זמננו אם מותר לפתוח פקקי בקבוק פלסטיק של משקה קל:

כ. **אף** המתירין בסעיף טז לסתור דרך קלקול לצורך שבת, התירו רק בכלים ולא [נא] במחובר לקרקע ואפילו ביום טוב ואפילו לצורך אוכל נפש:

כא. **הסותר** כלי [נב] גדול שמחזיק ארבעים

כל לאו כלי הוא ושעושה הפתח נעשה כלי... יש לאסור משום גזירה דילמא יכוין לשם פתח... והרבה בני אדם דעתם על הקופסא לשמש בה להניח בה בורית או מסמרים... וזימנין שאינו אוכל כל הדגים השתא... ואפשר דאף בדעתו לזורקה אין מתחשבין עם כוונתו דלא מלינו היתר שבירה אלא ביש לחבית פתח אבל גשם חלול בפנים וסתום מכל צד כל שעושה לו פתח חשיב בנין" עכ"ל:

[מז] **ז"ל** האגרות משה (סי' קכ"ג ענף י'): "וכל זה מדינא אבל למעשה אין להתיר כיון שבני תורה מועטין בעוה"ר עיין בשבת דף קל"ט שבמקום שאין בני תורה יש דברים שאין להתיר כדי שלא יבואו להקל, ורואה אני שכ"ש בזה וכ"ש בדור ובמקום פרוץ כבזמננו ומקומותינו שצריך להחמיר ואין לקרוע לא שק של בגד ולא של נייר ולא לשבור הקענס" (פירוש קופסת שימורים) עכ"ל. ובאמת יש להעיר על דבריו, מהי הגדרת איסור זה, דבכל היתר שיש לנו נוכל לומר שאין להקל משום דאיננו בני תורה אין להתיר. ולא מצאנו בשאר פוסקים שאין להקל בזה"ז משום חשש זה:

[מח] **כיון** שנראים דברי האגרות משה שיש לקופסת שימורים דין חותלות (דלא כיוצא מדברי הפמ"ג). אמנם ס"ל לאגרות משה שאולי עדיין יש לחוש שמא יעשה כלי בשבירת קופסת שימורים כמו שחוששים בחבית, ולכן בשבירתם אין לחוש. ולאלו הסוברים דאין לקופסת שימורים דין חותלות יש לדון אם דינם כמוסתקי דמותר לשברם לכ"ע או אולי אין להם דין מוסתקי ואין היתר לשברם. אמנם נוכל לצרף גם שיטת הר"ן שמותר לשבור כלי שלם לצורך אוכלין כיון דמקלקל הוא, וגם יש לצרף שיטת רש"י וגר"א דאין בשבירה זו שום עשיית כלי. ואף דלדעת החזו"א דפתיחת קופסת שימורים אית ביה משום בונה או מכה בפטיש, בציור שלנו שמקלקלה אין בו איסור תורה לדעת החזו"א ויודה שמותר לדעת הר"ן. ולכן כיון דאיסורו רק מדרבנן יש לסמוך להקל בדיעבד כששכח ולא פתחה מבעוד יום:

[מט] **נידון** דידן יש לו דין מכשירי אוכל נפש. ע' הא דתנן בביצה (דף כח.): "אין משחיזין את הסכין ביום טוב אבל משיאה על גבי חברתה". ואיתא שם בגמרא: "מאן תנא דמשחזת אסור? אמר רב חסדא דלא כרבי יהודה דתניא אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש. אמר ליה רבא לרב חסדא דרשינן משמך הלכה כרבי יהודה. אמר ליה יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי. אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא והוה קא מעבר לסכינא אפומא דקולא, ואמרי ליה לחדדה קא עביד מר או להעביר שמנוניתה? ואמר לי להעביר שמנוניתה. וחזיתי לדעתיה דלחדדה קא עביד וקסבר הלכה ואין מורין כן. ואמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קא מעבר סכינא אשפתא דרחיא, ואמרי ליה לחדדה קא בעי מר או להעביר שמנוניתה? ואמר לי להעביר שמנוניתה. וחזיתי לדעתיה דלחדדה קא עביד, וקסבר הלכה ואין מורין כן... ואמר רב יוסף סכין שעמדה מותר לחדדה ביום טוב. והני מילי הוא דפסקא אגב דוחקא. דרש רב חסדא ואיתימא רב יוסף אחד סכין שנפגמה ואחד שפוד שנרצם ואחד גריפת תנור וכיריים ביום טוב באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן. דתניא אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש. מאי טעמא דתנא קמא? אמר קרא הוא לבדו יעשה לכם, הוא ולא מכשיריו. ורבי יהודה אמר קרא לכם לכם לכל צרכיכם. ותנא קמא, הא כתיב לכם? אמר לך ההוא לכם ולא לנכרים. ואידך נמי, הא כתיב הוא? אמר לך כתיב הוא וכתיב לכם ולא קשיא, כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב, כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב". ובהגהות אשר"י פירש: "וכגון שנתקלקל ביום טוב או שהיה טרוד מערב יום טוב". ולהלכה כ"פ הרמ"א בסי' תק"ט ס"א:

[נ] **נראה** דכיון דאינו כלי עד שיפתחם, הא אין בדיקור זה מעשה מלאכה, דהא אין איסור לשבור דבר שאינו כלי. ואף דלדעת הפוסקים הסוברים דמותר לפתוח פקקים אלו בשבת משום דנחשבים כבר לכלי, ולכן יש לאסור משום דדקירה הוי סתירה, יש לצרף עוד ג' סברות להתיר. חדא, דלדעת הר"ן ועוד ראשונים מותר לקלקל כלי כדי לפתחו לצורך שבת וכדפרישית לעיל סקל"ט. תרתי, דלדעת רש"י אין בסתירת כלי שום מעשה מלאכה כלל (ע"ש מש"כ לפרש דברי רש"י.) וכן מבואר שס"ל לגר"א (ברסי' שי"ד). ותלת, דאולי פקק זה יש לו דין מוסתקי דמותר לשברו בשבת לכ"ע לכל הפחות לצורך אוכלין או שאינו כלי עדיין וכעין שכ' הפרישה רסי' שי"ד דמגופה יש לו דין של מוסתקי:

[נא] **תנן** בביצה (דף לא:) וז"ל: "בית שהוא מלא פירות ונפחת נוטל ממקום הפחת. רבי מאיר אומר אף פוחת לכתחלה ונוטל" עכ"ל. והקשה הגמרא על ר"מ איך התיר לפחות לכתחילה "והא קא סתר אהלא?" עכ"ל. חזינן דאסור לסתור אוהל ביום טוב ואפילו דרך קלקול ואפילו לצורך אוכל נפש. וכ"ש דאסור בשבת:

ויש להקשות, אליבא דהסוברים דהתירו איסור סתירה דרבנן לצורך שבת מדוע אסור לסתור דרך קלקול לצורך אוכל נפש. וצ"ל דיותר החמירו בסתירת מחובר מבכלים:

[נב] **תנן** (עירובין דף לד:) וז"ל: "נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב. רבי אליעזר אומר אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו עירוב" עכ"ל והקשה שם בגמרא: "ואמאי? הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא" עכ"ל. וע"ש בתוספות (עירובין דף לד:) וז"ל: "וא"ת והא השתא ס"ד דבמגדל עץ איירי דהוי כלי... וא"כ מאי פריך הרי מותר לשבר את הכלי וליטול מה שבתוכו... משום דאין בנין וסתירה בכלים וי"ל דמשמע ליה במגדל גדול דשייך ביה

סאה [נג] בלי הלבובזים חייב אם סתרו על מנת [נד] לתקן אפילו אם הוא [נה] כלי רעוע. ולכן אסור לשבור כלי זה דרך קלקול לצורך שבת. ויש אומרים שאין בנין וסתירה אפילו [נו] בכלים המחזיקים ארבעים סאה:

כב. **בירושלמי** איתא דמותר לסתור מגדל של [נז] עץ לאכול ממנו אמנם לא מגדל של אבן:

כג. **כשם** שאסור לשבור כלי חזק, כן אסור לשבור אפילו רק [נח] דלת או מנעול של כלי ואפילו להוציא דברים לצורך שבת, ויש מי שמתיר. נחלקו הפוסקים אם המסיר יתד מציר של כלי כדי להסיר את דלת הכלי נחשב [נט]

בנין וסתירה דאי בקטן דהוי כלי מ"ט דר"א דפליג" עכ"ל. וכן הסכים הרבה ראשונים כדהבאתי במלאכת בונה סקע"ב. וע"ע שם בסוגיא דמדמה עניני טהרות לשבת:

ובשיעור של כלי גדול, ע' רש"י (עירובין לה. ד"ה ומתניתין). ומקורו הוא ממשנה אהלות רפ"ח:

[נג] **תנן** בכלים (פי"ח מ"א): "השידה ב"ש אומרים נמדדת מבפנים וב"ה נמדדת מבחוץ מודים אלו ואלו שאין עובי הרגלים ועובי לזבזין נמדד ר' יוסי אומר מודים שעובי הרגלים ועובי לזבזין נמדד וביניהם אינו נמדד ר' שמעון שזורי אומר אם היו הרגלים גבוהות טפח אין ביניהם נמדד ואם לאו ביניהן נמדד". וכן נראה דה"ה לגבי שבת, ע' סוגיא דעירובין לה. דמדמה טהרות לשבת:

[נד] **דין** זה תלוי במח' הפוסקים הנ"ל סק"ד אם סתר על מנת לתקן חייב או רק אם הוא על מנת לבנות:

[נה] **כ"ב** רמ"א (רסי' שי"ד) דאסור לסתור כלי גדול אפילו אם הוא מוסתקי. והטעם דנחשב סתירת אוהל ולא סתירת כלי, ובאוהל לא מצאנו חילוק בין כלי טוב לכלי רעוע. ועיין באגרות משה (סי' קכ"ב ענף ד' באד"ה עכ"פ) דמוכיח דגם הב"י מודה, והשאיר בצ"ע מדוע לא הביאו בש"ע:

ויש להעיר, דלפי הרמ"א המשנה של שובר אדם את החבית איירי דווקא בכלי קטן ודווקא במוסתקי. ולכן הסוגיא בעירובין איירי או בכלי גדול או בכלי שלם ומוכח דשני התירוצים (דאיירי בכלי גדול ודאיירי במוסתקי) אינם חולקים אחד על השני אלא הם שתי אוקימתות לחלק בין הסוגיות שלא יסתרו אחת לשניה, ולהלכה שני התירוצים אמת:

ועיין לעיל סקל"ד שהוכחתי דדעת הטוש"ע לפסוק כשיטת תוספות בעירובין דשבירת כלי שלם אסור משום סתירה ולא התירו מקלקל לצורך אוכלין, אמנם התירו רק במוסקתי משום דשבירתו אינו נחשב סתירה. ואפילו הכי אסור בכלי גדול. ונראה דס"ל לרמ"א דבכלי גדול שיש לו דין אוהל, אפילו שבירת מוסתקי נחשב סתירה בקרקע כל שהו שהוא מעשה מלאכה דאורייתא ולא התירו מקלקל לצורך שבת. כן הוא פשיטות דברי הרמ"א בסוגין:

[נו] **עיין** במלאכת בונה סעיף כה דהבאתי הראשונים הסוברים דכלי המחזיק ארבעים סאה עדיין נקרא כלי ולא אוהל. ולדבריהם אם אין בנין וסתירה בכלים כלל, אין בכלים אלו משום בנין וסתירה:

[נז] **עיין** בירושלמי (עירובין פ"ג סוף ה"ג) מהלך אחר לתרץ את הסתירה בין הסוגיא דעירובין למשנה פרק חבית. וז"ל הירושלמי: "הדא דתימר במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר את החבית לוכל ממנה גרוגרות" עכ"ל. ומשמע מתירוץ זה דמותר לשבור מגדל של עץ אפילו אם הוא כלי חזק וגדול ודלא כשני תירוצים של הראשונים הנ"ל דמחלקים או בין כלי חזק לבין מוסתקי או בין כלי גדול דהוא אוהל ובין כלי קטן:

ויש להעיר על הירושלמי, מה היא הסברא לחלק בין מגדל של אבן למגדל של עץ? וצ"ל דמגדל של אבן יותר דומה לבנין ויש סברא גדולה לאסרה בכל אופן, משא"כ מגדל של עץ יותר דומה לכלים, ודוק:

וע"ע מש"כ הריטב"א (בחידושים החדשות לשבת קמו. בסוד"ה שובר) לתרץ את הסתירה בין הסוגיא דעירובין ובין המשנה פרק חבית דמחלק בין שבירת מגדל של עץ שאסור משום סותר, ובין שבירת חבית של חרס דלא שייך בו סותר. וז"ל: "מגדל של עץ כיון שנעשה דרך בנין ושבריו עומדים לתקן חשיבא שבירתו סתירה על מנת לבנות. משא"כ בחבית שאין לה חזרה שאפילו היא גדולה אין בשבירותיה משום סתירה" עכ"ל:

[נח] **עיין** תוספות (מכילתין דף קמו. ד"ה מתיר) וז"ל: "אומר רבי מההיא דעירובין (דף לד:) יש ללמוד דהא דאמרינן (ביצה דף לא:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך היינו כגון דקטיר במיתנא אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור לשבר ולהפקיע" עכ"ל. ודברים מובאים בש"ע (סי' שי"ד ס"ז):

[נט] **הטור** (בסי' שי"ד) הביא בשם ר"פ דאסור להסיר יתד מציר של כלי. והב"י ביאר דהוא משום דיש בנין וסתירה בכלים בבנין גמור וכשיטת תוספות שהבאתי לעיל בסק"ב. ולפ"ז אם הסיר היתד לצורך חייב לדעת המחייבים סותר על מנת לתקן:

ע"ע בזה בדברי הסמ"ג וז"ל: "ויש סותר בכלים שמותר כדתנן בשבת שובר אדם חבית לאכול ממנה גרוגרות וקאמר שמואל בביצה חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע וחותך אחד שבת ואחד יום טוב. מכאן הורה הרב ר"א ממי"ץ שאם נאבדה מפתח של תיבה והוא צריך לפותחה לצורך שבת ישברנה לכתחילה ואין בדבר חשש איסור. אבל רבינו שמשון כתב וז"ל אמר רבי מההיא דבכל מערבין יש ללמוד דדווקא בקשור בחבל מפקיע וחותך אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור לשבר ולהפקיע. מדקשיא לן גבי נתן עירובו במגדל אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר דפשיטא ליה שאין יכול להפקיע בפותחת וליטול העירוב אע"פ דסתם המגדל שבכל התלמוד הוא כלי... עד כאן דבריו [של הר"ש]" עכ"ל הסמ"ג:

ונראה דהיראים אזיל לשיטתו דאין בנין וסתירה בכלים כלל, ומשנה דשובר אדם את החבית איירי בכלי שלם. והוא מתרץ הסוגיא דעירובין באופן אחר:

נחזור לענייננו. עיין בב"י (סי' שי"ד) דהביא בשם ר"י מקינון דמותר להסיר יתד מציר של כלי. והטעם כתב במרדכי דהא סתירה גרועה היא שאינו צריך לשבור שום דבר. והטור (סי' שי"ד) פסק כר"פ דאסור, והב"ח פסק כר"י מקינון להקל. ובש"ע (ס"ז) הביא העיקר כשיטת ר"פ ודעת ר"י מקינון בי"א מתירים:

יש לעיין, באיזה מיני צירים איירי הר"י מקינון? עיין בפמ"ג (מ"ז שי"ד סק"ח) וז"ל: "ודע שיש ב' צירין א' שקורין ניטי"ן שקובעין בחוזק וא' כמו קוואטיר"ן וזה בבנין מחובר אסור הא בכלים שרי דלא שייך כה"ג שמא יתקע והבן" עכ"ל. ואף דאיננו יודעים בדיוק לאיזה ציר מכווין הפמ"ג, חזינן דיש צירין דבעשייתן חייב משום מכה בפטיש אם שמים אותם בחוזק. ואסור להחזיר צירים אלו אפילו בנחת משום גזירה שמא יתקע, עיין מכילתין (דף קכב:). ויש צירים אחרים דלא שייך לשימם בחוזק. ומותר לשימם לכתחילה בכלים דאין בנין בכלים. מיהו אסור לשים צירים אלו בבנין המחובר לקרקע. והשמם חייב משום בונה:

סתירה וחייב אם הוא על מנת לבנות או דאינה סתירה כלל כיון דאינו שובר שום דבר ומותר לכתחילה. והכריעו הפוסקים דמותר להסיר את היתד על ידי נכרי אפילו כשהוא על מנת לבנות. ויש שהתירו דווקא בהפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצווה:

כד. **כלי** הנעשה [ס] מחלקים המחוברים יחד על ידי ברזל וכיו"ב, אסור להסיר את הברזל כדי לפתוח את הכלי. ומותר על ידי נכרי אפילו כשסותרו על מנת לבנות:

כה. **כלי** שדרכו להתפרק ולהחזירו, מותר לפרקו אם [סא] דרכו להשאר רפוי ולא מהודק:

כו. **ואלו** הן תולדות סותר שאין איסורם אלא מדבריהם. דלת של בור או מערה שנסגר בחבל, אסור [סב] לחתוך את החבל כדי לפתוח את הדלת. אמנם מותר לחתכו בבין השמשות לצורך מצווה, ולצורך גדול מותר לחתכו בשבת עצמה [סג] על ידי נכרי. וממילא עירוב (חצירות) הנמצא בתוך בית הכנסת,

---

אמנם נראה דלר"י מקינון מותר להסיר כל הצירים הנ"ל מכלי ואפילו אלו שימתם בתוקף. והטעם דכיון דהסרת ציר אינה סותר כיון דאינו שובר עצמו של כלי. ואף דהשם ציר בתוקף חייב משום מכה בפטיש, מותר להסיר את הציר כיון דאין שום מעשה מלאכה בהפיכת מכה בפטיש, וכן מדוייק במג"א סי' שי"ד סוף סק"י. וממילא לדעת ר"י מקינון אין נ"מ יוצא מדברי פמ"ג לגבי הסרת הדלת והצירים. ורק יוצא נ"מ לגבי שימת הצירים:

עיין במג"א (סק"י) דהקשה איך הביא הש"ע שיטת ר"י מקינון, הא ש"ע פסק (סי' שי"ג ס"ט) דהתוקע עץ בעץ חייב משום בונה. ולכאורה אם כן, המפרידם חייב משום סותר אף אם אינו צריך לשבור שום דבר. ותירץ מג"א דהתם עושה כלי וממילא אסור מן התורה לתקעו או להפרידו. אמנם כאן כבר יש כלי אפילו בלי הציר. וממילא הסרת הציר והדלת אינו מעשה מלאכה דיכול להחזירם אחר כך:

ולגבי הסרת יתד על ידי נכרי, מסקנת רוב פוסקי בתראי דמותר לשאול לנכרי לעשות שבות בשבת לצורך מצווה או לצורך רבים או במקום הפסד וכיו"ב. (ע' סי' רע"ו ס"ב בש"ע ורמ"א ובסי' ש"ז ס"ה). ועיין סמ"ק כאן וז"ל: "ובשבירת הפותחת של תיבות נחלקו ר' אליעזר מתיר ור' שמשון אוסר ומיהו על ידי עכו"ם יש להקל להסיר עצמו מן הספק" עכ"ל. ולכאורה יש להקשות מה החידוש של הסמ"ק, אפילו לר"פ אין כאן איסור תורה כיון דמקלקל הוא ולכל הפוסקים מותר לעשות שבות על ידי נכרי לצורך גדול. אלא ע"כ או דמחשיב סתירה זו כתקינה כיון דהוי על מנת לתקן וממילא חדושו דאף דלדעת ר"פ אסור לשבור כלי זה על ידי נכרי, נוכל לסמוך על המקילים לשברה על ידי נכרי. אמנם קשה לפרש ששבירת המנעול נחשבת על מנת לתקן. ויותר נראה דהסמ"ק התיר אפילו אם אינו צורך גדול או מקום הפסד. וכן נראה לפרשה הכרעת הטוש"ע (סי' שי"ד ס"ז):

אמנם היש של שלמה (פ"ד דבילה ס"ט) התיר דווקא במקום הפסד או שנחפז הרבה לצורך מצווה, ומביאו מג"א (שי"ד סקי"א) ומ"ב (שם). ויש להעיר, דלפי דברי היש של שלמה איזה חידוש יש בהכרעת הסמ"ק וטוש"ע. דהא הטוש"ע פסקו (בסי' ש"ז) דמותר לבקש מנכרי לעשות שבות בשבת לצורך הרבה או לצורך מצווה. וכיון דשבירת המנעול הוי מקלקל, אין בשבירתו משום איסור תורה ומותר אפילו אי סברינן כר"פ. וממילא ע"פ המג"א ומ"ב אחרי שמחמירים כדעת היש של שלמה, אין כאן הכרעה כלל. וצ"ל דכוונתם דאפילו אם שוברו על מנת לתקן או לבנות עוד באופן שהוא מלאכה גמורה מותר על ידי נכרי במקום הפסד או שנחפז הרבה לצורך מצווה. וקבעתי ההלכה בפנים על פי דברים אלו:

ועיין בפמ"ג וז"ל: "ולכאורה מחלוקתם ליש"ש כל שיש פלוגתא בדרבוותא והלכה כמאן דאוסר אפ"ה אסור על ידי עכו"ם כי אם

שבות דשבות במקום מצוה והש"ע סובר הואיל ויש מתירין ראוי לנו להקל על ידי עכו"ם על כל פנים" עכ"ל פמ"ג:

[ס] **כתב** מג"א (בסי' שי"ד סקי"ד): "הני חביות קטנות של מרקחת אסור להסיר החשוקים... וכתב עיר שושן בשם כנסת הגדולה דיש להתיר ע"י נכרי" עכ"ל, ומביאו המ"ב (שם בסק"א). וע' במג"א ובאחרונים ראיותו:

ויש להעיר, דדין זה לכאורה תלוי במח' ר"פ עם ר"י מקינון אם המסיר יתדות מציר של כלי חייב או מותר. דלדעת ר"פ הרי זה נחשב סתירה גמורה וחייב (אם הוא לתקן, ע' לעיל בסק"ט וסקל"ד) ולדעת ר"י מקינון מותר דהוי סתירה גרועה כיון דאינו שובר דבר. דאין זה שובר את החתיכות דהרי יכול להעמידם חזרה. וממילא מובנת פסק הלבוש, דהא סמ"ק וש"ע פסקו בכגון זה דמותר לסתרו על ידי נכרי. אמנם א"כ קשה על המג"א ומ"ב דהכריעו דמותר לסתרו על ידי נכרי, דהא הם פסקו כדעת מהרש"ל דאין לסתרו על ידי נכרי כי אם לצורך הפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצוה. וכאן לא הביאו תנאים אלו, ולכאורה שני הציורים דומים, וצל"ע:

[סא] **עיין** במלאכת בונה ס"ק ס"ב דדעת הב"י (סי' שי"ג) דאסור לתקן כלי אא"כ דרכו להיות רפוי לגמרי. ובחז"א (סי' נ' סק"י בד"ה וב"י) מקיל לתקן ברפוי אפילו בדרך לעשותו בחוזק, ע"ש שבארתי כל הסוגיא:

[סב] **עיין** סוגיא דבילה (דף לא:) וז"ל: "אמר שמואל חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך. שבכלים מתיר ומפקיע וחותך, אחד שבת ואחד יום טוב. מיתיבי חותמות שבקרקע בשבת מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך, ביום טוב מתיר ומפקיע וחותך [פרש"י: אלמא חותמות הקשורים אין בהן משום סתירה מדאורייתא, ובשבת מדרבנן הוא דאסור]. הא מני רבי מאיר היא דאמר אף פותח לכתחלה ונוטל ופליגי רבנן עליה, ואנא דאמרי כרבנן... כי האי תנא דתניא חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך אחד שבת ואחד יום טוב" עכ"ל:

פירוש לפירוש רש"י, דהו"א ס"ל לגמרא דשמואל אסר להפקיע ולחתוך חותמות של קרקע משום שהוי מלאכת סתירה דאורייתא. ובמסקנה מוכיח הגמרא מהברייתא דאינו אסור אלא מדרבנן דהא ביום טוב מותר, ואם הוי סתירה מה"ת מה לי שבת מה לי יו"ט. וע' ברש"י (עירובין דף לה. בד"ה ובעי סכינא) וז"ל: "כדתניא במסכת בילה (דף לא:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך... ואמרינן התם שבקרקע אסור לחתוך גזירה דרבנן היא דמיחזי כסותר ולא סותר בנין ממש הוא דהא פתיחת דלת בעלמא הוא, כיון דשבות הוא לא גזרו עליו בין השמשות" עכ"ל רש"י. חזינן דלמסקנת הסוגיא האיסור לחתוך החבל הוי מדרבנן אף דהוי מחובר:

[סג] **כן** כתב הפרמ"ג סי' שי"ד במ"ז סק"ט:

והממשלה סגרה את דלתות הביהכ"נ על ידי חבל, [סד] עדיין העירוב קיים כיון דמותר לחתוך את החבל בין השמשות:

כז. **אף** על פי דמותר לעשות [סה] שבות דרבנן בבין השמשות לצורך מצווה, נחלקו הפוסקים אם מותר לסתור בנין דרך קלקול בבין השמשות לצורך מצווה:

כח. **כבר** בארתי במלאכת בונה סעיף יג דהבונה בנין זמני חייב. לפיכך [סו] הסותר בנין זמני על מנת לבנות חייב. ובמקום דליכא נכרי מותר [סז] לסתור פתח העשוי ליומו בחיבור גרוע לצורך שבת:

כט. **אסור** להתיר [סח] מכבש של כובס בשבת אלא אם כן היה מותר מבעוד יום דהתרה שלו דומה לסותר:

[סד] **כ"ב** שו"ת נודע ביהודה מהדורה תניינא או"ח סימן ל"ט:

[סה] **עיין** מכילתין (דף ח:) דנחלקו התנאים אם מותר לעבור על שבות דרבנן לצורך מלווה בבין השמשות, דרבי מקיל וחכמים אוסרים. ועיין בראשונים (בעירובין לד:) דהקשו דלרבי יכול לשבור המגדל בין השמשות דרך קלקול ומדוע הצטרך הגמרא לתרץ באופנים אחרים. וע' בתוספות (שם ד"ה והאמר) דתירץ דניחא ליה לאוקומה המתניתין כרבנן. אמנם הריטב"א מפרש דאזלא אפילו לרבי וז"ל: "דשבות כזה שדומה לסתירה... לא התיר רבי" עכ"ל וכעין זה כתב הריטב"א ג"כ בדף לד. וז"ל: "בשבות... שדומה וקרוב למלאכה של תורה לא התירו בבין השמשות אפילו אליבא דרבי" עכ"ל. ונ"מ בין תוס' וריטב"א הוי אי האוקימתות של הסוגיא הם אליבא דהלכתא. וע' רמב"ם (הל' עירובין פ"ו ה"ט וה"י) דפסק כרבי וג"כ השמיט האוקימתות של הגמרא וכתב רק "אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה הרי זה עירוב", וע"ש במ"מ. מיהו בטור (סי' שצ"ד) הביא האוקימתות. ובמג"א (שם סק"ב) כתב עליו וז"ל: "והטור ס"ל דגזרו עליו משום דמחזי כסותר אוהל" עכ"ל. ומשמע דהטור פירש הסוגיא כריטב"א דהוא עצמו פסק בשאר מקומות כדעת רבי, וכן פירש בבה"ל (שם ד"ה מלאכה גמורה). ומשמעות הש"ע שם דפסק כרמב"ם ותוס' דהסוגיא אליבא דרבנן, אמנם אליבא דרבי הוי עירוב כל זמן שאין מלאכה גמורה בסתירת הבנין, וכ"כ הגר"א. וממילא לדעת ש"ע כל סתירה דרך קלקול מותר בבין השמשות לצורך מלווה. מיהו לדעת הריטב"א והטור אסור לסתור בבית השמשות שהרי היא קרובה למלאכה דאורייתא וכדפרישית. ועיין בבה"ל בסי' שצ"ד בד"ה מלאכה גמורה:

[סו] **עיין** במלאכת בונה (סקל"ו) דחקרתי אם הבונה לזמן חייב או פטור. והוכחתי שם דחייב. וכל מה שיש בבנינו משום בונה יש בסתירתו משום סותר כדפרישית לעיל (בסק"ג) בשם המ"מ:

[סז] **איתא** במרדכי (פרק חבית סי' תל"ח) וז"ל: "הורה הרב אביגדור כהן דדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט בערב שבת במקום שאין נכרי אף היהודי יכול להסירו בשבת... (ד)דף אינו עשוי לקיום" עכ"ל, ומביאו בית יוסף סי' שי"ד ושם בש"ע ס"ט ובסימן רנ"ט ס"ז. וכ"כ תרומת הדשן (סי' ס"ה): "תנורים שלנו שמטמינים בהן את החמין לשבת שהן מחוברים לקרקע בבנין וסותמים את פיהן בדף ושורקים אותה בטיט ועפר. שרי לסתור אותה סתימת הדף בשבת כדי להוציא החמין או לאו... תשובה: יראה דיש להתיר הדבר ע"י שינוי קצת או לומר לקטן שיסתור אי ליכא נכרי. ואפי' לגדול כי יסתור כי אורחיה נראה דאין כאן חשש איסור... (כיון ד)שריקת התנור דלא נעשו כלל לקיים רק לשמור החום לפי שעה ולמסתר למחר קיומה שרי אפילו לכתחילה" עכ"ל:

והלבוש (סי' שי"ד ס"י) הוסיף תנאי אחר להתיר משום דאיכא תרתי להיתרא, חיבור הדף על ידי שריקה הוי חיבור גרוע וגם אינו עשוי לקיום" עכ"ל. ועיין בפמ"ג (מ"ז סק"ט) דהביא דבריו:

ועיין תהלה לדוד (סי' רנ"ט סק"ח) וז"ל: "ועיקר הטעם מבואר בתרומת הדשן כיון שכ' רש"י בערובין לה. דסתירת פתח אינה אלא מדרבנן יש להתיר היכא דעשוי לסותרה ביום ומבואר דאם היה דאורייתא אף שעשוי לסותרה ביום לא היה מתיר" עכ"ל:

ועיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן י"א) וז"ל: "ולא אסור אפי' מדרבנן כיון שלא נעשה כלל לקיום וגם בקל יכולים לסתור הטיט (כמו"ש האבנ"ז בסי' רי"א אות כ"ג), אע"ג דמסתבר שאסור לעשות סתימה כזו בשבת, אך אפשר דשאני התם שגם הבנין הוא רק מדרבנן וחשיב כפתיחה וסגירה של פתח ולא מוכח מהכא אדאורייתא (כמו כן כתבנו במק"א דאף שאסור לעשות בשבת מחילה המתרת, מ"מ לסתור מחילה כזו שפיר מותר אף אם עיקר כוונתו רק כדי לאסור, והיינו מפני שרק ההיתר מחשיב המחילה לבנין ולא הסתירה)":

ועיין בב"י (סי' שי"ד) שהביא בשם האור זרוע: "דלא שייכא סתירה דאורייתא אפילו בקרקע היכא דאינו עושה אלא פיתחא בעלמא אלא דמיחזי כסותר מדרבנן ומתוך כך אית למימר דדוקא חותמות שבקרקע אף על גב דגריעי אינון מכל מקום נעשו לחיבור ולסתימה זמן מה שהוא ולכך שייך בהו סתירה מדרבנן דמיחזי כסותר אבל שריקת התנור דלא נעשה כלל לקיים רק לשמור החום לפי שעה ולמיסתר למחר שרי אפילו לכתחלה" עכ"ל. וע' בש"ע (סי' רנ"ט ס"ז) וז"ל: "תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין (פי' מחליקין) אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין ולחזור ולסותמו. ואם יש בו גחלים לוחשות, מותר ע"י א"י" עכ"ל. ומשמע דהתיר לסתור על ידי ישראל אפילו במקום שיש נכרי והתיר יותר ממה שהתירו הר' אביגדור ותה"ד. והרמ"א פ' וז"ל: "ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט ע"י ישראל אם אפשר לעשות ע"י א"י. וכן אם אפשר לעשותו ע"י ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול. ואם א"א יעשה גדול ע"י שינוי קצת והכי נהוג":

ועיין בחיי אדם (סוף כלל מ"ג) וז"ל: "מותר לפתוח התנור שסורקים אותו בטיט שאינו עשוי להתקיים כלל עד למחר ולא הוי בנין כלל" עכ"ל. ולפלא שהשמיט לגמרי דברי הרמ"א שהוא שיטת ר' אביגדור ותה"ד דהתירו רק בדליכא נכרי אלא הכריע לגמרי כדברי הש"ע:

[סח] **תנן** (במכילתין דף קמא.): "מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין, ושל כובסין לא יגע בו. רבי יהודה אומר אם היה מותר מערב שבת מתיר את כולו ושומטו". ופרש"י: "מכבש. פריס"א שני לווחים ארוכים וכבדים וסודרין בגדים על התחתון ומורידין העליון עליו וכובשים את הבגדים על ידי יתדות שיש עמודים קבועין מנוקבין בארבע הפיאות של התחתונות והעליונה מנוקבת בארבע זוויתיה ועולה ויורדת בעמודים וכפי מה שהוא רוצה לכבוש מורידה ותוחב יתד בנקב העמוד ואינה יכולה לעלות: מתירין. את המכבש שנוטל את היתד והוא ניתר דהיינו צורך שבת שנוטל את הכלים: אבל לא כובשין. דהיינו צורך חול: ושל כובסין לא יגע בו. מפני שהוא עשוי לתקן הבגדים ותוחבו בחזקה ומיהדק והתרה שלו דומה לסתירה:

נחלקו הראשונים אם ר' יהודה בא לפרש או לחלוק, דהרמב"ם השמיט דברי רבי יהודה, משמע דסבר דחולק ופסקינן כת"ק, וכ"א

ל. **אסור** [סט] לנקות בגדים או שלחן וכיו"ב ע"י מברשת העשויה מקיסמים או חומר אחר שיש פס"ר שישתברו בשימושה. אמנם במברשת ומטאטא של זמנינו לפעמים עדיין יש בו משום מלבן או שאר איסורים:

לא. **אסור** להתיר [ע] קליעת שער משום סותר:

לב. **אסור** לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא [עא] כסותר, כיצד? לא יתן כלי תחת הנר בשבת לקבל את השמן המטפטף, שהשמן שבנר מוקצה וכשיפול לכלי יאסר טלטול הכלי וכן כל כיוצא בזה. לפיכך אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה. אמנם מותר [עב] לגרום שיבטל כלי מהיכנו:

בדבריו בפירוש המשניות. מיהו הטור הביא דברי ר' יהודה. וע' ב"י:

חזינן מרש"י דאסור לסתור מכבש משום סותר דרבנן. אמנם הרמב"ם (פכ"ו הי"ב) פסק דאסורו משום מוקצה מחמת חסרון כיס וז"ל: "מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין, ושל כובסין לא יגע בו מפני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס" עכ"ל. וכן מדוייק בערוך ובתוספות (מכילתין דף קכג. ד"ה בסיכי) וז"ל: "פי' בערוך פי' סיכי הם יתדות המוכנין לנפץ בהן משי וכיוצא בה תרגום יתדות סיכי זיירי כלי עץ כמו קרשים שכובשין בהן בגדים דתנן (לקמן דף קמא.) מכבש של בעלי בתים מזורי כלי עץ שהכובס מכה בו הבגדים על האבן שמלבנו ואלו כלים מקפיד עליהם שלא יתעקמו ולא יתפגמו" עכ"ל תוספות:

והר"ן פירש כרש"י. והירושלמי (סופ"כ, הבאתי לקמן בסוף ס"ק זה) משמע כרש"י, ע"ש בקה"ע ובפני משה. ובטוש"ע (סי' ש"ב ס"ד) פסקו כרש"י דאיסורו משום סותר:

ויש להעיר על הרמב"ם, איך מפרש ר' יהודה. דאם המכבש נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, מדוע התיר ר' יהודה אם מותר מבעוד יום, הא עדיין הוי מוקצה. ובשלמא לרש"י, אין כאן סתירה אם אינו תחוב בחזקה. אמנם לרמב"ם קשה. ולפרש דלדעת הרמב"ם דר' יהודה חולק ואוסר משום סותר, דחוק מאד. ועיין בהגהות רע"א על הש"ע דביאר דכיון דהותר קצת מבעוד יום מותר להסיר את הבגדים ואין בו משום טלטול מוקצה אף אם יזוז את המכבש משום דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. ולפי דבריו הת"ק סובר דכל זה נכלל באיסור מוקצה של המכבש או דסובר דטלטול מן הצד שמיה טלטול או דמחלק בין שימוש במוקצה ובין טלטול המוקצה:

ומלשון המשנה משמע דמיירי במטלטל המכבש, לא הבגד ודלא כרע"א. ונראה דאם התירו המכבש מבעוד יום אינו צריך לזוז אלא היתדות בשבת ושאר המכבש זז מאליו, וטלטול זה נקרא טלטול מן הצד לר' יהודה ומותר לדעת ר"א בן תדאי וכמו דפסקינן. אלא דהת"ק ס"ל דהיתדות הם חלק מהמכבש ולכן טלטול של היתדות הוי טלטול של המכבש בידים שאסור משום טלטול מוקצה גופה:

ועיין בש"ע (סי' ש"ב ס"ד) וז"ל: "מכבש של בעל הבית מתירין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך השבת ושל אומן אסור מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה" עכ"ל. והמג"א (סק"ז) פירש הש"ע כת"ק. אמנם הגר"א מדייק לשון הש"ע במש"כ: "מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה" עכ"ל דפסק כר' יהודה דאם כבר הותר המכבש מבעוד יום מותר להתירו יותר כדי להסיר את הבגדים. וכן פסקתי בפנים כדעת הגר"א בפירוש הש"ע דיותר מדוייק בלשונו:

עוד יש להעיר על רש"י, מדוע אסור להתיר המכבש של כובסים בשבת משום סתירה, הא אין בנין וסתירה בכלים? וי"ל דמכבש הוי כלי גדול המחזיק ארבעים סאה ודינו כאוהל. אי נמי יש לומר דגזרו בו משום סתירה בקרקע שסתירת מכבש של כובס דומה לסתירה בקרקע, וכן משמע בירושלמי (סופ"כ) וז"ל: "והתני מודין חכמים לרבי מאיר בחותמות שבקרקע שמפקפקין ומפקיעין ומתירין וחותכין [ביום טוב, ע"ש בקה"ע]. בשבת מפקפקין אבל לא מפקיעין ולא מתירין ולא חותכין. בכלים, בשבת מותר ואין צורך ביום טוב. הדא אמרה מכבש עשו אותו כקרקע אמר רבי יוסי מתניתא אמרה כן של כובסין לא יגע בו" עכ"ל:

ועפ"ז יש להעיר היפך, דמדוייק בירושלמי כשיטת רש"י דאין בנין וסתירה בכלים ואסרו כאן גזירה משום דומה לקרקע ולא משום סתירה בכלים. אמנם איתא בכמה מקומות בירושלמי דיש בנין וסתירה בכלים. ויש לומר דסתירה זו אינו דומה לעשייה והריסה גמורה בכלים והוי כמו סתירת כל שהו שאינו אסור אלא בסתירה בקרקע ולכן אין לאסרה משום סתירה בכלים כי אם משום דדומה לקרקע. ולכאורה מהלך זה מוכח, דהא בהרבה מקומות בירושלמי איתא ציורים של בנין בכלים, ע' מלאכת בונה ס"ק נ"ג, ע"ח, ל"ה ול"ו:

[סט] **כתב** בשה"ג (פרק הזורק סק"ו) דאסור לנקות בגדים ושאר דברים במברשת של קסמים וכיו"ב שיש פס"ר שישברו. והרמ"א (סי' של"ז ס"ב) הביא דבריו. וכתבו באר היטב ושער הציון דאסור אף דלא ניחא ליה כיון דהוי פס"ר. ובמ"ב הוסיף דה"ה דאסור לנקות בהם את השלחן:

[ע] **איתא** בתוספות (מכילתין דף נז.) וז"ל: "דאיכא לכל הפחות איסור שבות בגודלת וסברא הוא דכי היכי דיש איסור בעשיית קליעה ה"נ יש איסור בסתירת קליעה" וכ"פ הרא"ש שם סי' א':

[עא] **איתא** במכילתין (דף קכח:): "אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה... (ומקשה הגמרא) והא קא מבטל כלי מהיכנו? סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן" עכ"ל. וע"ש ברש"י דביאר טעם דאסור לבטל כלי מהיכנו הוי משום "דדומה לסותר בנין מדרבנן" וכ"כ רמב"ם (פכ"ה הכ"ג). וע' באור זרוע דהאיסור לבטל כלי מהיכנו הוא מדרבנן משום דיש סתירה בכלים מדרבנן:

אמנם עיין ברש"י (דף מג:) דביאר טעם אחר מדוע אין מבטלין כלי מהיכנו וז"ל: "אסור לבטל כלי מהיכנו להושיב כלי במקום שלא יוכל עוד ליטלו משם דהוי כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודמי למלאכה" עכ"ל. וקשה, מדוע מביא טעם אחר, וכן העיר תוספות (מג. ד"ה דמבטל):

וע' פני יהושע (על התוספות) דמתרץ דהשם כלים תחת הנר או תחת התרנגולת לקבל ביצתה אינו מבטל הכלי מתשמישו שהרי עדיין ראוי לתשמיש, אלא דכיון דאינו יכול להסירם הוי כבונה עושם במקומם. אמנם בכרים וכסתות דאין דרך בנין בהם, אינם נחשבים כמחוברים בטיט ואינו מעשה בנין. אמנם עכשיו אינו יכול להשתמש בהם בדרך הרגיל שלהם, וזה נחשב סתירה מתשמישם הרגילה:

עוד קשה מדוע הביא הרמב"ם הלכה זו בפכ"ה דמיירי בהלכות מוקצה, הו"ל להביא הלכה זו בפכ"ב כשמביא דברים האסורים מדרבנן משום סותר, וצ"ע:

[עב] **עיין** מג"א (סי' רס"ה סק"ב) דמתיר לגרום ביטול כלי מהיכנו וז"ל: "כתב המהרי"ל דישים כלי מבעוד יום תחת השלחן ובשבת

לג. יש אוסרים [עג] לשבר קרח שבנהר או בבאר דכיון דמחובר לקרקע הוי סותר. אבל רבו עליהם המתירים:

לד. מי שצריך לנקביו מותר [עד] לקחת צרור מן הגדר ולהחזירו בשבת כשאבני הגדר אינם מחוברים בטיט. ויש חולקים:

אחר האכילה יסיר השלחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר דהא אפי' גרם כבוי שרי כ"ש גרם בטול כלי מהיכנו, ואע"ג די"א דוקא במקום פסידא כמ"ש סי' של"ד סכ"ב מכל מקום דעתי נוטה להתיר" עכ"ל מג"א. ועיין שם במחצית השקל שמפרש דאף דאנו פוסקים שאין להתיר גרם כיבוי אלא במקום הפסד, בדבר שעיקרו דרבנן יש להקל אפי' שלא במקום פסידא. וכ"פ גם המ"ב שם סק"ו:

[עג] **כ"ב** המג"א (סי' ש"כ סקט"ו), וע' במחצית השקל שביאר דבריו, והביא ראיה למג"א מהמרדכי וגם הביא דהתוספות שבת והשב יעקב חלקו עליו. והמאמר מרדכי כ' דאין דברי המג"א מוכרעים דאין הקרח חלק מהקרקע ולא מחובר לו. והכריע מ"ב דמותר כשהוא לצורך שבת:

[עד] **אחד** מהתנאים שהתנה יהושע ובית דינו בשעה שחלק את הארץ הוא שכל אדם שצריך לנקביו מסתלק מן הדרך ונכנס אחורי הגדר שפגע בו ונפנה שם ונוטל משם צרור ומקנח. והכי איתא (בבבא קמא דף פא:) וז"ל: "ונפנין לאחורי הגדר, ואפילו בשדה שהיא מלאה כרכום. אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא ליטול הימנו צרור. אמר רב חסדא ואפילו בשבת. מר זוטרא חסידא שקיל ומהדר, וא"ל לשמעיה (למחר) זיל שירקיה" עכ"ל. ואיתא שם ביש של שלמה (סי' מ' תקנה ז') וז"ל: "וכן התנה שמפנין אחורי הגדר שהוא של אבנים אף על פי שיקח צרור מן הגדר לקנח ולא יקפיד בעל הגדר... ומסיק אפילו בשבת מותר דאינו כסותר. ונראה דווקא בנטילת צרור בעלמא אבל אם לקח צרור גדול או שהגדר דק הוא וימצא כשיטל הצרור אז יהיה אחר כך נקב אזי היא סתירה גמורה ובניין הוא. ואע"פ שהמקלקלים פטורים, וגם הנקב אינו עשוי להכניס ולהוציא, מ"מ אסור לכתחילה מדרבנן. וכן אם לקח ועבר בשוגג אסור להחזירו משום בנין. אף שיש לחלק ולומר דגבי גדר לא שייך בנין שאינו עשוי בחוזק מ"מ מניין לנו להקל. וגם דבר תמוה הוא לסתור בשבת הכותל ולעשות נקב להדיא א"ל שהוא גדר עבה ולוקח צרור בעלמא שאינו ניכר ונראה כ"כ. ואסיק מר זוטרא חסידא שקיל צרור בשבת מן הגדר לקנח והחזיר הצרור למקומו. ואמר למחר לעבדיה זיל שירקיה פירוש טחהו בטיט. ודוקא הוא עביד משום מידות חסידות דחסידא הוה. אבל לא משום דדינא הכי הוה" עכ"ל מהרש"ל:

וצל"ע, דהא הסותר חייב בכל שהו כדאיתא ברמב"ס ותוס' וכדהבאתי לעיל בסעיף יא. ונהי דכאן פטור משום מקלקל, היאך התירו לסתור לכתחילה? וצ"ל דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן. אמנם זה אינו, דמדוע מותר להחזיר את הצרור. ואיני יודע מדוע אינו חייב משום בונה כל שהו. ואיך התיר מר זוטרא חסידא להחזיר הצרור לכותל. וצ"ל כמו דמדוייק במהרש"ל דצרור קטן בגדר עבה אינו מעשה בנין כלל. וצ"ע מדוע אינו בנין כל שהו שחייב?

וע' במג"א (סי' ש"ב סק"ה) וז"ל: "מותר ליטול צרור מגדר עב שאינו ניכר ונראה כל כך אבל מגדר דק אסור שעושה נקב והוי כסותר (יש"ש... וכ"מ בגמרא ורא"ש) אבל בטור ח"מ סי' רע"ד כתב ליטול ממנה צרור משמע מן השדה אבל מן הגדר אסור. וכ"מ ברי"ף ורמב"ם שהשמיטו אפילו בשבת ש"מ דס"ל דמגדר אסור ליטול רק משדה מותר" עכ"ל, וע' מחצית השקל. ועיין באלי"ר סק"ז ובשער הציון סקכ"א שפירשו שהמג"א חולק על היש"ש:

ומצאתי במאירי (על המקום) וז"ל: "ואינו חושש לפרילת הגדר... ואף בשבת התירו לעשות כן ופרשו גדולי המפרשים (הוא הראב"ד) בשבת דווקא באבנים שלא נתחברו בטיחת טיט ביניהם" עכ"ל:

◆

מלאכת מכבה. ובו מה סעיפים:

א. המכבה [א] כיצד? לרוב הראשונים אינו חייב משום [ב] מכבה אלא כשמכבה כדי לעשות [ג] פחם או שמכבה פתילה כדי שידלק בקלות בפעם הבאה. אמנם המכבה לצורך אחר, כגון להשאיר שמן או שלא ישבר את הנר (הכוסית) פטור, משום דהוי [ד]

[א] **מכבה** במשכן היכא הויא? נחלקו בו הראשונים. ע' בפרש"י (על המשנה פרק כלל גדול דף עג.) דמכבה ומבעיר הוי באש שתחת הדוד של סממנין. וכן פירש שם המאירי (בפירוש ראשון שלו) וכן איתא בחדושי הר"ן (הישנות שם) וז"ל: "המכבה והמבעיר. פירוש במכבה על מנת להבעיר דומיא דסותר או מכבה על מנת לעשות פחמים שכן במשכן מכבין האש שלא יקדיחו הסמנין" עכ"ל:

אמנם ע' בתוספות (מכילתין דף צד. ד"ה רבי שמעון) דס"ל דמלאכת מכבה היתה במשכן בצורפי מתכת וז"ל: "שבמשכן לא היה כיבוי אלא לעשות פחמין בכיבוי זה ומתקנין על יד כיבוי זה שיהו ראוין למלאכת הצורפין. וכיבוי כדי שלא יקדיחו הסממנין בבישולן לא היה במשכן כי זהירים היו שלא להרבות אש יותר מדאי" עכ"ל. וכן איתא ביראים:

ויש להעיר על פרש"י, דהא לר"ש המכבה אור שתחת דוד הסממנים פטור דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה (ע' גמרא דף לא: ופרש"י דף ל.) וז"ל רש"י: "ואין לך כיבוי הצריך לגופו אלא כיבוי של פחמין כשעושין אותו וכיבוי של הבהוב פתילה שהכיבוי נעשה להאחיז בו האור מהר כשירצה להדליקו" עכ"ל, וכן מפורש ברש"י (דף מב. ד"ה אפילו). חזינן דאין מלאכת מכבה אליבא דר"ש אלא בעשיית פחמים או בהבהוב פתילה, וצ"ע מדוע נקט רש"י (בדף עג.) ציור שהוא רק אליבא דר' יהודה ולא נקט עשיית פחמים שהם לצורכי צורפים שחייב גם אליבא דר"ש, וצל"ע גדול:

ונראה לפרש דס"ל לרש"י דאין ללמוד מכבה מצירוף כלי מתכת משום דלא הצטרכו לצרף המתכות לצורך בנין המשכן כיון דהיו יכולים לעשות הכלים על ידי הקשה. וכיון שכן, לא למדים המלאכה מצירוף כלי מתכת אף אם באמת צרפו על ידי פחמים, כיון דלא הצטרכו לצירוף זה. ורק יכולים ללמוד מלאכה ממה שהצטרכו לעשות. מיהו כיון דהצטרכו לבשל סממנים בדוד, ואופן היותר רגיל וקל לבשל סממנים הוא על ידי פחמים, נוכל ללמוד מזה דעשיית פחמים הוי מלאכה דאורייתא:

ונראה דתוספות והיראים ס"ל דכיון דבודאי צרפו המתכות לצורך בנין המשכן, נוכל ללמוד מצירוף זה, אף דהיה שייך לעשות כל הכלים בלי צירוף, מיהו אזלינן בתר הדרך הרגילה לעשות:

[ב] **יש** להעיר, מדוע שנה התנא מלאכת מכבה קודם מלאכת מבעיר? ועיין בתוספות (מכילתין דף עג: ד"ה מכבי) וז"ל: "לא שייך למידק הכי בהא דקתני המכבה ברישא והדר המבעיר דהכא כל סידורא דפת נקט כסדר לבד מתרישה" עכ"ל. ומשמע מדבריו דאין לדייק סדר המשנה:

ועיין מאירי מש"כ לתרץ קושיא זו, וז"ל: "פעמים שמכבה שלא יקדיחו הסמנים בקדירה ואח"כ מבעירם בכדי הצורך כדי לבשלם. ולסיבה זו גם כן אפשר שהזכירו תחלה כיבוי ואחר כך הבערה" עכ"ל המאירי. אמנם לא הבנתי דבריו, דהא עדיין הצטרכו להבעיר קודם, ורק אחר כך לכבות. ועל כרחינו דכוונת המאירי דמהבערה זו אינו לומדים המלאכה, דהא אינה תיקון מצד עצמה. מיהו מהבערה הבאה אחרי הכיבוי לומדים המלאכה שהבערה זו הצטרכו לה לעבודת המשכן, ודוק:

ועיין בפני יהושע (דף עג: על התוס' הנ"ל) וז"ל: "משא"כ במכבה ומבעיר שייך טפי למיתני מכבה מקמי מבעיר דאי הוי תני מבעיר מקמי מכבה הו"א דלא מחייב אלא במבעיר על מנת לכבות כדי לעשות פחמין, ולקושטא דמילתא אפילו בכל הבערה חייב משום הכי קתני מכבה מקמי מבעיר":

ואולי יש לפרש דקושיא זאת היא רק אליבא דר' יהודה דמחייב בכל כיבוי, אמנם לדעת ר"ש המחייב רק מכבה כדי לעשות פחמים או להבהב פתילה, מכבה הוי מלאכה רק כשהוא לצורך הבערה וקדמו, ולכן הקדים התנא מכבה למבעיר כדי להדגיש את זה. מיהו כל זה ליתא, דעל פי סברא זו ג"כ היה לו להקדים סותר לבונה וקורע לתופר ומוחק לכותב, ולא קדמם התנא:

ועיין בתפא"י (מלאכת מבעיר) תירוץ אחר לקושיא זו וז"ל: "החותה בגחלים חייב משום מכבה ומשום מבעיר (מקור לדין זה הוא בכריתות פרק ספק אכל דף כ., הבאתי סוגיא זו לקמן בבאורים למלאכת מבעיר סעיף ד'.)... וי"ל דמה"ט נקט תנא הכא מכבה קודם למלאכת מבעיר דקמ"ל דאפילו לא הבעיר רק על ידי שכיבה נמי חייב אהבערה":

[ג] **תנן** במכילתין (כט:): "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים מפני רוח רעה מפני החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם" עכ"ל המשנה. והקשה הגמרא (דף לא:): "רבי יוסי כמאן סבירא ליה? אי כרבי יהודה סבירא ליה אפילו בהנך נמי ליחייב, ואי כרבי שמעון סבירא ליה פתילה נמי ליפטר [פרש"י: דחס על הפתילה נמי אינה צריכה המלאכה לגופה, דמלאכה היינו כיבוי, וכיבוי עצמו אינו צריך לו, דאם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה אם מתחלה הובהבה, הואיל וחס עליה, כי אית בה טפי הוה ניחא ליה בה]... לעולם כרבי שמעון סבירא ליה, ומאי שנא פתילה כדאמר רב המנונא ואיתימא רב אדא בר אהבה הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן [פרש"י: שלא הובהבה מבעוד יום, דכיבוי זה צריך לגופו, שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה] דבהיא אפילו רבי שמעון מודי דקא מתקן מנא" עכ"ל הסוגיא. ומוכח דלר"ש הפוטר מלאכה שאינה צריכה לגופה, המכבה חייב דווקא אם צריך מטרת הכיבוי כגון שצריך להבהב את הפתילה. וכ"כ הטור (בסי' רע"ח). (וע' בשו"ת אבני נזר סי' רל"ד מש"כ בבאור דברי רש"י אלו.):

ועיין ברש"י (דף ל.) דהוסיף דהמכבה לעשות פחם חייב דאי אפשר לעשות פחם כי אם על ידי כיבוי. וכ"כ רש"י בדף מב. (ד"ה אפילו). וכ"כ היראים:

ודע דהיראים פירש דהמכבה כדי להבהב את הפתילה חייב משום מכה בפטיש ולא משום מכבה, וכפשטות לשון הגמרא: "דקא מתקן מנא". אמנם רש"י פירש דחייב משום מכבה:

וכתב בית יוסף (סימן רע"ח) וז"ל: "לדברי הפוסקים כרבי שמעון (במלאכה שאינה צריכה לגופה) הלכה כרבי יוסי (דהמכבה את הנר פטור אא"כ מכבה לצורך הפתילה), ולדברי הפוסקים כרבי יהודה, הלכה כתנא קמא" עכ"ל. וממילא לרוב הראשונים הפוסקים כר' שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, המכבה פטור אא"כ כוונתו לעשות הבהוב פתילה או פחם. ואפרש שיטת הפוסקים כר' יהודה בסק"ד וסק"ה:

[ד] **רוב** הראשונים פוטרים במלאכה שאינה צריכה לגופה (ע' סי' רע"ח בנו"כ על הש"ע). ומהם הסמ"ג (במלאכות לד, קורע, מכבה),

מלאכה שאינה צריכה לגופה. מיהו יש מחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה. ולדעתם המכבה משום [ה] שחם על השמן

הרשב"ד (פ"א ה"ז), הרמב"ן (בדף קכא: ד"ה ברצין ובדף קז.) הר"ן (דף קנז.) הריב"ש (בסי' שצ"ד). וכ"כ כ"מ בשם רמ"ך ור' יהודאי גאון (כ"כ במגדל עוז), הריטב"א (דף עד: ד"ה קוטס), הטור (סי' רע"ח, אמנם עיין מש"כ בשיטת הטור בסוף ס"ק זה), והמגיד משנה (פ"א ה"ז) כתב דזהו "דעת אחרונים". וכ"פ הגר"א והמ"ב (בסי' שט"ז ס"ח):

אמנם הרמב"ם (פ"א מהל' שבת ה"ז ובשאר מקומות) פסק דחייבים על מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכ"פ היראים והרז"ה (דף יג. ודף לח: בדפי הרי"ף) והמגדל עוז (בפ"א מהל' שבת):

והרי"ף (פ' במה מדליקין, דף יג. בדפיו) משמע דפסק כר"ש, מיהו בסוף פרק כירה בסוגיא דמצרף (דף יט: בדפיו) משמע דפסק כר' יהודה. ונחלקו הראשונים בכוונתו, ע' בבעל המאור ומלחמת ור"ן ומ"מ (פ"א) וחידושי הרמב"ן (דף קכא: ד"ה ברצין). וב"י (סי' רע"ח):

וז"ל הרמב"ם (פ"א ה"ז): "כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה. כיצד? הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן, או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרס של נר חייב מפני שהכיבוי מלאכה והרי נתכוין לכבות. ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי ולא כבה אלא מפני השמן או מפני החרס או מפני הפתילה הרי זה חייב. וכן המעביר את הקוץ ארבע אמות ברשות הרבים או המכבה את הגחלת כדי שלא יוזקו בהן רבים חייב. ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי או לגוף ההעברה אלא להרחיק ההזק הרי זה חייב, וכן כל כיוצא בזה" עכ"ל. וכן איתא ברמב"ם (בפי"ב ה"ב) "המכבה כל שהוא חייב, אחד המכבה את הנר ואחד המכבה את הגחלת של עץ" עכ"ל:

ועיין בספר נמלא טל (ח"ב בקונטרס תהילה לדוד בענין מלאכה שאינה צריכה לגופה) ששם בארתי הגדרת מלאכה שאינה צריכה לגופה להרבה שיטות ראשונים. וז"ל תוספות (מכילתין דף לד.): "ומכבה גחלת שלא יוזקו בה רבים וכחס על הנר ועל השמן או על הפתילה המהובהבת כבר אין צריכין לגופן שבמשכן לא היה כיבוי אלא לעשות פחמין בכיבוי זה ומתקנין על יד כיבוי זה שיהו ראויין למלאכת הצורפין וכיבוי כדי שלא יקדיחו הסממנין בבישולן לא היה במשכן כי זהירים היו שלא להרבות אש יותר מדאי" עכ"ל. ועיין בקונטרס הנ"ל דרוב הראשונים חולקים על תוספות:

ובנוגע לפסק הש"ע, עיין לשונו (סי' רס"ה): "אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה" עכ"ל. ומשמע דפסק כרמב"ם דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. וקשה דבסי' שט"ז (ס"ח) ובסי' של"ד (סכ"ז) פסק דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור והביא שיטת הרמב"ם לשיטה שנייה, ואיך פסק כאן כדעת הרמב"ם? וע' במחצית השקל (בסי' רס"ה) שפירש וז"ל: "ולשון ויתחייב שכ' המחבר לאו דווקא כיון דלא כ"מ לדינא" עכ"ל. וכוונתו דהש"ע לא בא להכריע אי איסורו מן התורה או מדרבנן ולכן לא דק בלשונו:

אמנם עיין בטוש"ע (חו"מ סי' תכ"ד ס"ב) דפסקו דהחובל בחבירו בשבת פטור מתשלומין משום דקים ליה בדרבה מיניה כיון שיש בו מיתת ב"ד. ומשמע דפסקו כר' יהודה המחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה, דאל"כ אין כאן חיוב מן התורה ואסור רק מדרבנן ואינו מתחייב בנפשו. ובסמ"ע שם הביא דברי רמב"ם וזה סותר דברי הש"ע בסי' שט"ז וסי' של"ד. ועיין במג"א (סי' רע"ח) דהקשה דהטור עצמו פסק בסי' רע"ח כר"ש. (וכן נוכל להקשות על ש"ע.) ע"ש במג"א מש"כ לתרץ קושיא זאת:

[ה] **כן** מפורש ברמב"ם (פ"א ה"ז). וע' במשנה (דף כט:) וז"ל: "כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה" עכ"ל. ובגמרא (דף לא:) איתא: "רבי יוסי כמאן סבירא ליה? אי כרבי יהודה סבירא ליה, אפילו בהנך נמי ליחייב, ואי כרבי שמעון סבירא ליה, פתילה נמי ליפטר? אמר עולא לעולם כרבי יהודה סבירא ליה. וקסבר רבי יוסי סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר" עכ"ל, וע"ש המשך הסוגיא דר' יוחנן חולק על עולא ומפרש דברי ר' יוסי באופן אחר:

אמנם צ"ע, דבפ"א הי"ח פסק הרמב"ם כר' יוסי דחייב משום סותר רק כשכוונתו לבנות במקומו. וז"ל שם: "כל המקלקל על מנת לתקן חייב. כיצד הרי שסתר כדי לבנות במקומו או שמחק כדי לכתוב במקום שמחק... וכל כיוצא בזה חייב" עכ"ל. ומוכח בדבריו דסותר על מנת לבנות שלא במקומו הוי מקלקל ופטור, ולא נקרא מקלקל על מנת לתקן אלא אם כן תיקנו במקומו. וכן כתב בפי"א ה"ט וז"ל: "המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב" עכ"ל הרמב"ם. הא חזינן דפסק כר' יוסי דמחייב רק כשכוונתו לבנות במקומו:

מיהו בפ"א ה"ז פסק הרמב"ם כת"ק. וז"ל: "הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן, או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרס של נר חייב" עכ"ל הרמב"ם, ולדעת ר' יוסי פטור בציורים אלו משום דהכיבוי הוי על מנת להבעיר שלא במקומו. וכן איתא בדברי הרמב"ם בפ"י הט"ו וז"ל: "הסותר כל שהוא חייב והוא שיסתור על מנת לבנות. אבל אם סתר דרך השחתה פטור" עכ"ל. ומשמע דסותר על מנת לבנות שלא במקומו חייב. ואיך מזכה שטרא לבי תרי? וע' בקרן אורה (פ' כלל גדול בסוד"ה הקושר), ובשו"ת אבני נזר (סי' ק"ד אות ה') ובאור שמח (פ"י הי"ב בסו"ד שכולם) שרמזו לקושיא זו:

ועיין בקרן אורה ובאור שמח שחילקו בין מלאכת סותר ובין מלאכת מכבה, דבמכבה ס"ל לרמב"ם דכיבוי לחוס על הנר או על השמן הוי תיקון וחייב. ולדבריהם צריך לפרש דמה דאיתא ברמב"ם בפ"י הט"ו וז"ל: "הסותר כל שהוא חייב והוא שיסתור על מנת לבנות. אבל אם סתר דרך השחתה פטור" עכ"ל שכוונת הרמב"ם דאם סותר על מנת לבנות שלא במקומו נחשב מקלקל ונכלל בסתירה דרך השחתה שפטור (וכמו שמפורש בדבריו בפ"א הי"ח):

ולבאר דברי האחרונים הנ"ל ולפרש סוגית הגמרא על פי הרמב"ם צריכים להקדים דברי שאר הראשונים בסוגיא. עיין פרש"י (דף לא: ד"ה לעולם כר' יהודה) וז"ל: "סבירא ליה דמשום אין צריכה לגופה לא מיפטר הואיל וצריכה לדבר אחר מלאכת מחשבת הוא, וכי מכבה לה משום חייסא דשמן ונר היינו טעמא דפטור קסבר דסותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר. כל מקלקל דשבת הוי פטור, דלאו היינו מלאכת מחשבת. וסותר דתנן באבות מלאכות דמיחייב, סותר על מנת לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא. ורבי יהודה סבר דאם במקומו חוזר ובונה, הוא דמחייב אסתירה, ואי לא לא. ומכבה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר. ולהכי תנן הקורע על מנת לתפור וכן מוחק תנן על מנת לכתוב דכולם סותר נינהו. הלכך, על הפתילה חייסא דידיה אינה אלא להדליק, הלכך מכבה על מנת להדליק היינו במקומו. אבל כי חס על הנר או על השמן, ועל הפתילה אינו חס ואינו חושש אם מסליכה, אפילו צריך לשמן להדליק בו פתילה אחרת לאחר זמן בתוך נר זה אין

או על [ו] הנר או על הפתילה חייב. לפיכך המכבה דליקה [ז] מפני איבוד ממון או לצורך חולה [ח] שאין בו סכנה, לרוב הראשונים פטור ויש מחייבים. ונחלקו הפוסקים אם המכבה גחלת של [ט] מתכת חייב למאן

זה סותר על מנת לבנות במקומו, שאין הכיבוי וההבערה לא בשמן ולא בנר אלא בפתילה. הלכך לא שייכא סתירה ובנין אלא בפתילה, וכיון דאין מחשבת סופו לחזור ולהדליק פתילה זו אין כאן עוד בנין במקום סתירה. ודקתני שהוא עושה פחם, כלומר מפני שהם עושין פחם מתחלתה ועומדת לחזור ולהאחיז בה אור, ואיכא בנין במקום סתירה. ורבותינו מפרשין נר ושמן איכא למימר מיבעי ליה למידי אחריני ולא להדליק, ולי נראה שאין צריכין אנו לדוחק זה, דמשום דאיכא למימר לית לן למיפטריה שהרי הוא יודע למה חס עליהן, וסתם נר אינו אלא להדליק בו פתילה" עכ"ל רש"י:

פירוש לדבריו, דרש"י ס"ל דבכל ארבע מלאכות המקלקלות חייב רק אם עשה המלאכה על מנת לתקן, ואל"כ פטור משום מקלקל. ונחלקו ת"ק ור' יוסי (לדעת עולא) אם סותר על מנת לבנות שלא במקומו, וכן מכבה על מנת להבעיר שלא במקומו הוי מקלקל או מתקן, דלדעת ת"ק מתקן הוא וחייב, ולדעת ר' יוסי מקלקל הוא ופטור. ולפי דברי רש"י אין מקום לחלק בין מכבה, סותר, מוחק, או קורע דבכולם לת"ק חייב, ולר' יוסי פטור:

אמנם ע' בריטב"א (החדשים) בסוגין (הבאתי דבריו במלאכת מוחק סק"ה) דס"ל דבמוחק וקורע אפילו ת"ק מודה דהמוחק על מנת לכתוב שלא במקומו פטור וכן הקורע על מנת לתפור שלא במקומו פטור. וז"ל הריטב"א: "דומיא דקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב דבעינן על מנת לכתוב במקומו ולתפור במקומו, דבהא הוא דהוי מלאכה חשובה" עכ"ל הריטב"א. חזינן מדבריו דר' יוסי מחדש רק דבסותר ומכבה בעינן על מנת לבנות במקומו ולהבעיר במקומו, מיהו בקורע ומוחק הכל מודים דחייב דווקא בקורע על מנת לתפור במקומו ובמוחק על מנת לכתוב במקומו דבהא הוא דהוי מלאכה חשובה. וכן במכבה אם מכבה את הפתילה כדי שיהנה ממנו במקום אחר חייב. מיהו המכבה לצורך השמן או לצורך הנר הוי סותר בפתילה כדי לבנות בשמן או בנר ופטור:

עוד חזינן בריטב"א דהבאור ב"על מנת לבנות במקומו" אינו משום דבלי כוונה זאת הוי מקלקל וכמו שפירש רש"י, אלא דהפטור הוי משום דהוי מלאכה שאינה חשובה. וכן משמע בסוגיא בפיר"ח:

ועיין לעיל שהבאתי מה שהביא רש"י בשם רבותיו. ונראה לפרש, דרבותיו של רש"י חולקים על סברת רש"י דרק הפתילה הוי מקום ההדלקה והכיבוי, אלא הם סוברים דההבערה והכיבוי הוי בכל הדלק. (והראיה לדבריהם הוי דהמסיר משמן הוי מעשה כיבוי, ע' בסקל"ח.) וס"ל לרבותיו של רש"י דהמכבה פטור אלא אם כן מוכח דהוי לצורך הבערה. ונראה לפרש דס"ל כשיטת הראשונים דקורע על מנת לתקן פטור משום דחסר הגדרת המלאכה (ע' מלאכת קורע סק"י). וה"ה דסותר לתקן או מוחק לתקן פטור לדבריהם. ולדבריהם, ר' יוסי מוסיף דחייב רק כשמוכח במעשיו שהקריעה הוי על מנת לתפור או הסתירה הוי על מנת לבנות. ולכן, המכבה לצורך השמן אינו מוכח דהכיבוי הוי לצורך הבערה ולכן פטור. וה"ה המכבה משום שחס על הנר. וע' ברש"י דחולק על דבריהם משני טעמים. חדא, דס"ל דמסתבר ליה שדין זה תלוי בכוונת המכבה ולא בהוכחת הדברים. ועוד, דמן הסתם כוונתו הוי לצורך הבערה ולא לצורך אחרת:

ונראה לפרש בדעת הרמב"ם, דעולא ור' יוחנן חולקים בפירוש ר' יוסי אם מכבה לצורך הנר או לצורך השמן נחשב סותר על מנת לבנות שלא במקומו או סותר על מנת לבנות במקומו. פירוש, דכ"ע מודים דסותר על מנת לבנות שלא במקומו פטור. רק דר' יוחנן חולק על סברת עולא לדמות מכבה לצורך השמן או לצורך הנר לסותר על מנת לבנות שלא במקומו. וס"ל לר' יוחנן דגם לצורך הצלת הנר או השמן נחשב סותר על מנת לבנות במקומו, וכדעת רבותיו של רש"י. ולכן פסק הרמב"ם כר' יוחנן, שהוא מסקנת הסוגיא, דמכבה לצורך הנר או השמן חייב לר' יהודה המחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה:

[ו] **בלשון** חז"ל הכוונה של מלת "נר" היא הכלי שבו שמים שמן להדליק. וכן היא הכוונה של הפסוק "כי נר מצוה ותורה אור":

[ז] **ז"ל** הרמב"ם (פ"י ה"ג): "דליקה שנפלה בשבת המכבה אותה מפני דאיבוד ממון חייב שאין איבוד ממון דוחה שבת אלא איבוד נפשות, לפיכך יצאו בני אדם כדי שלא ימותו ויניחו האש תלהט ואפילו שורפת כל המדינה כולה" עכ"ל הרמב"ם. ועי"ש בראב"ד שמשיג וז"ל: "א"א חיוב אין כאן כר' שמעון משום דאינו צריך לפחם שלו" עכ"ל:

[ח] **על** הא דתנן במכילתין: "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים מפני רוח רעה מפני החולה שיישן פטור", איתא שם בסוגיא: "מדקתני סיפא חייב שמע מינה רבי יהודה היא. רישא במאי עסיקנא? אי בחולה שיש בו סכנה מותר מיבעי ליה, ואי בחולה שאין בו סכנה חייב חטאת מיבעי ליה? לעולם בחולה שיש בו סכנה ובדין הוא דליתני מותר, ואיידי דבעי למתני סיפא חייב תנא נמי רישא פטור. והדתני רבי אושעיא אם בשביל החולה שיישן לא יכבה, ואם כבה פטור אבל אסור. ההיא בחולה שאין בו סכנה ורבי שמעון היא" עכ"ל:

[ט] **איתא** בסוגיא (דף מב.) דבאופן שיש חשש שיוזקו בו רבים מותר לכבות גחלת של מתכת אפילו אליבא דר' יהודה המחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה אף דלדידיה אסור לכבות גחלת של עץ. וכן פסק הרמב"ם (בפי"ב ה"ב) וז"ל: "המכבה גחלת של מתכת פטור... ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יוזקו בה רבים" עכ"ל:

ורש"י (דף קלד. ד"ה בגחלת) פירש דבגחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי דאינו נעשה פחם. ובלבוש (סוס"י של"ד) פירש הטעם דמתכת אינו דבר הנשרף. ולכאורה הבאור הוא דמעשה כיבוי הוא שמפסיק שריפת חפץ. ובמתכת, כיון דאינו נאכל מחמת השריפה, אין הכיבוי נחשב כיבוי מה"ת. ואינו כפירוש רש"י. מיהו עיין ר' פרחיה דפירש כלבוש וז"ל: "כל דבר שתחילתו אש וכשיכבה ישתנה לדבר אחר כגון גחלת של עץ שקודם כיבויה היא אש וכשתכבה תשתנה לדבר אחר ותיעשה פחם, זהו כיבוי האסור מן התורה. אבל גחלת של מתכת שתחילתה מתכת וכשתכבה היא מתכת כשהיתה בתחילה, אין כיבויה מן התורה שאין זה כיבוי שאין גוף האש נתלית בברזל אלא ברזל חם היה ועכשיו אחר הכיבוי הוא ברזל צונן":

ומצאנו בראשונים עוד ב' פירושים לבאר מדוע שונה כיבוי גחלת של מתכת מגחלת של עץ. עיין בספר יראים דהביא מבה"ג וז"ל: "הקשה רב יהודאי גאון בהלכות גדולות... מ"ש גחלת של מתכת דשרי? אלא היינו טעמא דבגחלת של עץ ליכא היזק רבים דכמה דלא כביא אית ביה סומקא וחזי ליה. גחלת של מתכת אע"ג דהאי סומקא אזלא קליא ואתי לאיתזוקי ביה, וכי היכי דשרי שמואל בגחלת של מתכת משום היזק רבים ופליג עליה דר' יהודה בההיא עד כאן דעת הגאון ולשונו" עכ"ל. והיראים הקשה על בה"ג וז"ל: "ואינו נראה לי כלל חילוקו ופירושו שפירש בין גחלת של מתכת לגחלת של עץ כי אחרי שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה,

דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולדעת הרמב"ם [י] המכוון לצרף מתכת חייב משום תולדת מכבה. וע' סעיף הבא:

ב. תולדות מכבה. יש אומרים [יא] שהמחסם מתכת כדי לחסמה חייב משום תולדת מכבה. ויש אומרים דהמחסם הוי תולדת מכה בפטיש. ויש אומרים דאיסור מחסם אינו אלא מדרבנן:

היכי שרינן איסור וחיוב כרת וסקילה משום היזק רבים" עכ"ל יראים. וכן הקשה הרמב"ן (בדף מב.), ע"ש מה שתירץ ודחה. וע"ע ברשב"א שם:

פירוש לפירוש הבה"ג הוא דאסרו לכבות גחלת של עץ אליבא דר' יהודה משום דאינו היזק לרבים משום שיכולים לראות שהוא חם. אמנם בגחלת של מתכת לא יכולים לראות אם הוא חם, וממילא הוי סכנה לרבים ומותר לכבותו אפילו אליבא דר' יהודה. והקשה עליו היראים, דאי הוי מעשה מלאכה של כיבוי מן התורה אליבא דר' יהודה האיך התירו במקום שאינו פיקוח נפשות?

ונראה מדברי הבה"ג דס"ל דאפילו ר' יהודה מודה דהסרת דבר המזיק פטור ואינו נחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה. וצריך לבאר טעמו:

ועיין בנמלא טל (ח"ב בקונטרס תהילה לדוד על מלאכה שאינה צריכה לגופה) דבארתי שיטות ראשונים מה היא ההגדרה של מלאכה שאינה צריכה לגופה. ונראה דלדעת בה"ג היא דאף דרבי יהודה אינו מתייחס למטרת המעשה, ולכן הוא מחייב הקורע בחמתו (אי אינו נחשב מקלקל) או למירמא אימתא אף דאין מטרתו לא לצורך הבגד ולא לצורך תכלית המלאכה, אין הפירוש דר' יהודה ס"ל דאין צריך מטרה כלל. והראיה, דפוטר במקלקל משום דאינו מלאכת מחשבת (חגיגה דף י.). אלא ע"כ דס"ל לר' יהודה דכל מטרה דיש לה איזו תכלית שהיא תיקון חייב ונחשב מלאכת מחשבת (וע' רש"י מכילתין דף קו.). אמנם מקלקל כמו החופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, כיון דאין שום תכלית לקרקע אלא שהוא מזיקה, פטור. וס"ל לבה"ג דה"ה דמניעת היזק אינו נחשב מעשה מלאכה דאין בו מטרה אלא למנוע:

אמנם המכבה גחלת של עץ הוי מעשה מלאכה דהכיבוי אינו רק משום מניעת היזק אלא ג"כ כדי לחוס על העצים. ולכן חייב לר' יהודה כמו שאר מלאכה שאינה צריכה לגופה:

ויוצא נ"מ בין שיטת בה"ג ובין שיטת רש"י, דלדעת רש"י המכבה גחלת של מתכת מפני שחס על המתכת פטור אפילו אליבא דר' יהודה משום שאינו מעשה מלאכה של כיבוי מן התורה. משא"כ לדעת בה"ג המכבה גחלת של מתכת מפני שחס על המתכת הוי מעשה מלאכה וחייב אליבא דר' יהודה. וממילא חזינן דרמב"ם חולק על שיטת בה"ג, דהוא פסק כר' יהודה ואעפ"כ פסק דאינו חייב במכבה גחלת אא"כ מצרף:

והיראים עצמו (במלאכת צידה) ביאר הסוגיא באופן אחר וז"ל: "דחילוק גחלת של מתכת לגחלת של עץ כאשר פירשתי בכבוי. גחלת של עץ מדאורייתא וכבוי גחלת של מתכת מדרבנן, דמלאכת כבוי ממלאכת המשכן גמר לה והיא לא היתה אלא בגחלת של עץ בצורפס זהב וכסף ונחשת כדין כל צורפים שמשתמשים בגחלי עץ לכבותה. ושל מתכת לא מצינו במשכן שאין דין צורפים להשתמש בגחלי מתכת אע"פ שמכבין טפי המתכות ומבעירים לעשות המלאכה אין דין גחלי מתכת. הלכך שרינן של מתכת במקום היזק רבים ושל עץ לא שרינן ליה" עכ"ל היראים (במלאכת צידה). ובמלאכת מכבה הוסיף עוד וז"ל: "ואין כבוי אסור מדאורייתא אלא בגחלת של עץ כדאמרינן בפ' כירה (מב) אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר אבל לא גחלת של עץ וכאשר פירשתי למעלה שיש חילוק בין מתכת לעץ דכבוי מתכת אינו אלא מדרבנן במקום היזק רבים לא העמידו דבריהם וטעמא דממשכן גמרינן ולשם היה כבוי בשל עץ שבהן היו משתמשין נפחי המשכן צורפי כסף וזהב" עכ"ל יראים:

ומשמעות דבריו, דכיון דאין הדרך במשכן לכבות מתכת, אינו נכלל במלאכה ופטור. וקשה, דמי שמשנה במקצת ממעשה המלאכה עדיין הוי מלאכה. והאם קוצר מינים חוץ מסממנים פטור משום שאינו דומה למלאכת המשכן?

אלא ע"כ דכוונת יראים דשני מעשים אלו, כיבוי מתכת וכיבוי עצים, אינם נחשבים אותו מעשה. וצ"ע למה, דדרך כיבוי אחת היא:

ונראה לפרש, דס"ל ליראים דאין מלאכת מכבה הסרת האש, אלא המלאכה היא עשיית הפחמים. וכן עשו במשכן לצורך הצורפים. אמנם כבוי מתכת אינו עושה פחמים וממילא אינה מלאכה כלל מן התורה, אלא מדרבנן משום שהוא דומה למלאכת מכבה ודוק:

סוף דבר, יוצא מדברינו דלדעת הבה"ג המכבה מתכת לצורך המתכת חייב ולדעת הרמב"ם ויראים פטור אף דס"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וכן ש"ר פירשו הסוגיא כפשטותו דאפילו ר' יהודה מודה דהמכבה מתכת פטור. והפוסקים בתראי לא חששו לדעת הבה"ג. וע"ע במלאכת מבעיר סק"א דנחלקו הפוסקים בהגדרת מלאכת מבעיר אם הוי רבוי האש או כליון הנדלק:

[י] **כ"כ** הרמב"ם (בפי"ב ה"ב) וז"ל: "המכבה גחלת של מתכת פטור ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה. ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יוזקו בה רבים" עכ"ל. וז"ל מ"מ (שם): "ומדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכוונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא ולחייב מפני... כשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם... שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפילו לר' יהודה" עכ"ל. וע' במלאכת מכה בפטיש סקס"ח דבארתי דברי המ"מ. וע"ע בל"מ ובמרכבת ובמנחת שלמה סי' י"ב:

[יא] **תנן** פרק כירה (דף מא.): "המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן" עכ"ל. ואיתא שם בסוגיא: "מאי קאמר? אמר רב אדא בר מתנא הכי קאמר המיחם שפינה ממנו מים חמין לא יתן לתוכן מים מועטים כדי שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן. (ומקשה הגמרא) והלא מצרף?" עכ"ל הגמרא. והרמב"ם פסק (פי"ב ה"ב) דהמכוון לצרף את המתכת חייב משום תולדת מכבה. וז"ל: "המכבה גחלת של מתכת פטור, ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה" עכ"ל. וע"ע ברמב"ם (הלכות עבודת יום הכפורים פ"ב ה"ד): "היה כהן גדול זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותן במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש":

אמנם ע' ברש"י (דף מא. ד"ה והלא מצרף) וז"ל: "כשכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן מחזקים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפין שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להשבר והמים מצרפין פעפועיו" עכ"ל, ומשמע דחיובו משום מכה בפטיש. וכ"כ תוספות (יומא לד:) וז"ל: "דצירוף עששיות דווקא דרבנן שאינם כלים ועומדין לעשות

ג. **יש** מי שאומר שהמסתפק מן השמן שבנר הוי [יב] תולדת מכבה ולא אב מלאכה. ומשמע דהחותה גחלים וע״י חיתוי זה מכבה קצתם הוי תולדה ולא אב:

ד. **המחתה** [יג] גחלים חייב משום מבעיר ומשום מכבה. המכבה או מבעיר על ידי [יד] ניפוח פיו חייב:

ה. **מותר** לפשוט בגד [טו] שנדלק בו אש כדי לכבותו דהוי מכבה כלאחר יד ואין ניכר

מהם כלים לבסוף וצירוף דהשתא לאו היינו גמר מלאכתו. אבל מיחם שהוא כלי וצירוף שלו הוא גמר מלאכתו הוי דאורייתא". וכ״כ ספר יראים מלאכת מכבה, וכ״פ החיי אדם:

ויש להעיר, דמסוגיא פרק ר״א דמילה (דף קלד.) משמע דאין איסור כלל בכיבוי גחלת של מתכת ואין כאן איסור מצרף. וז״ל הסוגיא שם: "תנו רבנן אין מסננין את החרדל במסננת שלו [פרש״י: ביום טוב] ואין ממתקין אותו בגחלת [פרש״י: כדרך שרגילין לכבות לתוכו את הגחלת, או אבן ניסוקת]... והתניא ממתקין אותו בגחלת? לא קשיא כאן בגחלת של מתכת כאן בגחלת של עץ" ע״כ. ורש״י פירש דבגחלת של עץ אסור דשייך בה כיבוי לפי שעושה פחם, ובגחלת של מתכת מותר דלא שייך בה כיבוי דאינו נעשה פחם. ומשמע דאין מלאכה כלל בכיבוי מתכת, דאל״ה מדוע מותר ביום טוב? ואין לומר דמותר משום תקנת החרדל, דאינו מותר ביום טוב כיון דאפשר לתקנו מבעוד יום כדאיתא בסוגיא ורש״י שם. (אמנם ברש״י (דף מב.) מפורש דאסור לכבות גחלת של מתכת מדרבנן.) ויש לומר דמה שמשים מתכת חמה לתוך החרדל אינו מספיק חום וקור לצרפו, ולכן אין כאן איסור ודו״ק:

אמנם ע׳ סוגיא דיומא (דף לד:): "אמר רבי יהודה עששיות [פרש״י: חתיכות עבות] של ברזל היו מחמין מערב יום הכפורים, ומטילין לתוך צונן [ביום הכפורים] כדי שתפיג צינתן. [ומקשה הגמרא] והלא מצרף? אמר רב ביבי שלא הגיע לצירוף [פרש״י: אינו מלובן כל כך שיהא לו חיזוק על ידי מים]. אביי אמר אפילו תימא שהגיע לצירוף, דבר שאין מתכוין מותר. ומי אמר אביי הכי? והתניא "בשר ערלתו" אפילו במקום שיש שם בהרת יקוץ דברי רבי יאשיה. והוינן בה קרא למה לי? ואמר אביי לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור [אלמא סבירא ליה לאביי כר׳ יהודה, ואיך פירש הברייתא כר״ש?] הני מילי בכל התורה כולה [פרש״י: באיסורא דאורייתא], אבל הכא צירוף דרבנן הוא [פ׳ תוס׳ לפרש דברי רש״י: כיון דאפי׳ אי הוה מתכוין ליכא איסורא דאורייתא, כי לא מיכוין לא גזרו ביה רבנן] עכ״ל הסוגיא ע״פ גירסת רש״י. [וע״ש בתוספות איך שגרסו ופירשו כל הסוגיא.]:

ורש״י לא פירש מדוע ס״ל לאביי דצירוף הוי רק דרבנן, דהא רב ביבי בסוגיא הוא דסובר דאין כאן מלאכת צירוף. ואביי חלק עליו:

ועיין בהשגת הראב״ד (פי״ב ה״ב) על מה שכ׳ הרמב״ם דהמצרף חייב משום תולדת מכבה וז״ל הראב״ד: "א״א כמה מעורבבין דבריו... ועוד דבמסכת יומא אמרינן צירוף דרבנן הוא וחיובא ליכא וביום הכפורים שרינן ליה בטבילת כ״ג משום מצוה" עכ״ל. וע׳ בתוספות (שם ביומא) איך שפירשו הסוגיא. ולפי דבריהם מיושבת קושית הראב״ד על הרמב״ם. וע״ע בתשובה מר״א בן הרמב״ם לר׳ דניאל הבבלי הנמצא בהקדמה לספר שביתת השבת:

ועיין ברמב״ן (חידושיו למכילתין דף מב.) וז״ל: "ואפשר שכל צירוף דרבנן. ואפשר שלא אמרו כן אלא בגחלת דלא שייך צירוף אלא בכלים אלא ברוצה לעשות כלי משום דהוה מתקן אבל בגחלת לאו מתקן הוא... מ״מ... למדנו שצירוף דאורייתא וקשיא ההוא דיומא. ואפשר שאין בעששיות צירוף כמו בגחלת לפי שהן חמות הרבה ומפשירות המים ואין מצרפין לגמרי במים צוננין" עכ״ל:

[יב] **ויש** מונים תולדות אחרות למלאכת מכבה. עיין ביראים וז״ל: "המכבה. תולדה דאורייתא תניא בביצה פ״ב הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה. ותניא בכריתות פרק ספק אכל (דף כ.) החותה גחלים בשבת רשב״א ור״א בר צדוק אומרים חייב שתים מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות" עכ״ל. ומשמע מהמשך דבריו דגם החותה גחלים הוי תולדת מכבה ולא אב. והביאור מדוע מסתפק וחותה נחשבים תולדות ולא אבות הוי משום דאינם דומים למכבה במעשה. ואף דמטרתם הוי לכבות, כיון דאין המעשה שלהם מעשה כיבוי יש סברא דאינם דומים לגמרי למכבה. ולפיכך כ׳ היראים דהם נחשבים לתולדות ולא לאב:

על פי דבריו נוכל לתרץ מה היא תולדת מכבה לשיטת רש״י. דהא רש״י ס״ל דמצרף (שהיא התולדה לרמב״ם) הוי מכה בפטיש וכדפרישית לעיל בסקי״א. ואף דלפי רש״י המסתפק אינו חייב לר״ש משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וממילא אליבא דר״ש לא תרצנו מה היא התולדה. אמנם נוכל לפרש דבחותה את הגחלים חייב אפילו אליבא דר״ש משום דעושה פחם. וממילא שייך לפרש שזהו תולדת המלאכה:

[יג] **איתא** בסוגיא (כריתות דף כ.) וז״ל: "תנו רבנן החותה גחלים בשבת חייב חטאת. רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר ברבי צדוק חייב שתים מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות. במאי עסקינן? אי דקא מיכוין לכבות ולהבעיר מאי טעמא דמאן דפטר" עכ״ל, ע״ש בגמרא תירוצים לפרש מדוע ת״ק דברייתא אינו מחייב שנים. ואיתא ברמב״ם (הלכות שגגות פ״ז הי״ב) וז״ל: "החותה גחלים בשבת שהוא מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות, אם נתכוון לכבות ולהבעיר חייב שתים. חתה גחלים להתחמם מהם והובערו מאליהן חייב שתים מפני שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה כמו שביארנו בהלכות שבת. וכשם שחייבין על זדונה כרת כך חייב על שגגתה קרבן חטאת" עכ״ל הרמב״ם:

[יד] **איתא** בסוגיא (כריתות דף כ.) וז״ל: "היו לפניו שתי נרות... ונתכוין... להדליק ולכבות וכיבה והדליק בנשימה אחת חייב":

[טו] **איתא** בסוגיא (דף קכ.) וז״ל: "אמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה. מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה? הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס. אימר דאמר רבי שמעון בן ננס מפני שהוא מחרך, גרם כיבוי [פרש״י: כי האי גוונא, כשמגיע למים הוא כבה] מי אמר? אין מדקתני סיפא רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאינן יכולים לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. מכלל דתנא קמא שרי" עכ״ל הסוגיא:

ובפירוש הברייתא דהתיר לפשוט ולכסות, נחלקו הב״י, הב״ח והט״ז בסי׳ של״ד. לדעת הב״י נחלקו הטור וש״ר, דלדעת הטור איירי דאינו מכוין לכבות, ולכן מותר לכסות משום דהוי דבר שאינו מתכוין בלי פס״ר. אמנם דעת ש״ר דמותר לכוין לכבות אף שהיא מעשה כיבוי משום דהוי כלאחר יד ואינו ברור שיכבה ובמקום הפסד הקילו. ומשמע מב״ח דהסכים לכל זה רק שפירש שהטור מודה

ממעשיו שכוונתו לכבות, ולא גזרו במקום פסידא. ויש מי שאוסר, וע' בבאורים:

ו. **שיעור** המכבה [טז] בכל שהו. זאת אומרת, דהמכבה לעשות פחם אחד או להבהב פתילה אחת חייב:

ז. **מותר** לכבות גחלת המונחת במקום [יז] שרבים יכולים לינזק בה אפילו במקום שאין חשש של סכנת נפשות דכיון דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופא לא גזרו במקום היזק דרבים. ולכן מותר לכבות מדורה במקום שאי אפשר לשמור על ילדים מלקרב אליה. ולדעת [יח] הרמב"ם מותר רק בגחלת של מתכת דאין בכיבויה איסור תורה ואסור בגחלת של עץ דהוי מלאכה דאורייתא. ולכן יותר טוב לכבות דליקה כזאת על ידי שינוי או על ידי נכרי היכא דאפשר. ואם אין בו משום היזק דרבים או סכנה ורק יש בו משום הפסד ממון, אין לכבותו אלא על ידי גרמא, וכדאפרש לקמן בסעיף מב:

ח. **נחלקו** הפוסקים אם כיבוי נר חשמלי וכיבוי גז הוי [יט] מלאכה דאורייתא לדעת הרמב"ם. ויוצא נ"מ אם מותר לכבותם על ידי נכרי לצורך מצווה או לצורך גדול וכיו"ב. המכבה נר פלורסנט אין בו מלאכת כיבוי מן התורה ואין איסורו אלא מדרבנן, ולכן מותר לסגרו על ידי נכרי לצורך [כ] מקצת חולי או לצורך הרבה או לצורך מצווה. אם נכבה הגז בשבת מחויב לסגור את הברז מפני הסכנה:

לשאר הראשונים ואין כאן מחלוקת, וכוונת הטור דלא ירוץ ויניענע כדי לכבות, ולזה מודים ש"ר. ולכאורה כוונת הב"ח שמותר רק באופן שאינו ניכר שכוונתו לכבות אלא שנראה שכוונתו ללבוש. והוי כעין מה שהתירו חז"ל להרוג נחש דרך הליכתו. ונראה שהב"י יודה דאל"כ מדוע נקט בברייתא "פושטה ומתכסה בה":

ומדבריהם יוצא קולא גדולה שהתירו חז"ל כיבוי כלאחר יד במקום הפסד. והב"ח הוסיף דמותר רק באופן שאין ניכר ממעשיו שכוונתו לכבות:

ועיין בט"ז (סקי"ז) שהשיג על הב"י וס"ל דהפושט בגד דלוק הוי מעשה מכבה ממש ואסור לכ"ע. ומוכח מדבריו שחולק על כל מהלך של הב"י והב"ח בסוגין. ולדבריו אסור בהחלט לפשוט בגד או בד כשכוונתו לכבות דזהו כיבוי ממש. ורק מותר לנער במקום שעדיין לא הגיע האש:

ובפירוש מה היא קושית הסוגיא על רב יהודה מהברייתא, לדעת הט"ז הברייתא אוסרת גרם כיבוי והתיר רק פישוט הבגד שלא במקום האש. ולכן ברור דברייתא אוסרת לשים מים על הבגד כדי לכבותו. ולדעת הב"י בפירוש הטור, הברייתא התיר רק באינו מכוון ולא התיר גרם כיבוי. וצ"ל דקושית הגמרא הוי מדוע השמיט הברייתא ההיתר של גרם כיבוי. אמנם מהלך זה דחוק דהא הברייתא לא איירי כלל בגרם כיבוי אלא באינו מתכוון:

אמנם לדעת הב"י (בפירוש רוב הראשונים שהתירו כיבוי כלאחר יד במקום הפסד) יש להעיר, מה היא קושית הגמרא על רב יהודה? וצ"ל דכיון דהברייתא התיר רק באופן שאינו ניכר ממעשיו שמכבה, צ"ל דאסור לכבות באופן שניכר שמכבה. ומהלך זה דחוק דאולי הברייתא בא לחדש דהיתר של כלאחר יד התירו דווקא באופן זה אמנם גרם כיבוי מותר בכל אופן, ומדוע הצטרך לתלות מחלוקת רב יהודה והברייתא במח' בן ננס ור' יוסי? וצ"ל דכיון דהברייתא מביא היתרים איך לכבות את הדליקה, הו"ל להוסיף ציור של רב יהודה:

ולהלכה במח' שבין הב"י, הב"ח והט"ז, עיין מג"א ואלי"ר שפירשו הסוגיא כב"ח וכן הכריע המ"ב. וכן סתמתי בפנים כיון שרוב הפוסקים הכריעו כן, וגם משום שע"פ שיטה זו המהלך בסוגיא יותר פשוט וכמו שפירשתי:

[טז] **ז"ל** הרמב"ם (פי"ב ה"ב): "המכבה כל שהוא חייב" עכ"ל. וכ"א בתוספות (מכילתין דף לא:) דהקשה מדוע איתא במשנה (פרק כלל גדול דף עג.) "הקורע על מנת לתפור" ו"המוחק על מנת לכתוב", ולא כ' המכבה על מנת להבעיר והסותר על מנת לבנות. ותירץ התוספות: "וי"ל דהתם נמי לא קתני ליה אלא משום דבעי למיתני שיעורא דשתי אותיות ושתי תפירות אבל במכבה וסותר על מנת להבעיר ולבנות כל שהוא מיחייב לא אצטריך למיתנייה" עכ"ל:

[יז] **איתא** בסוגיא (דף מב.) דלדעת ר' שמעון מותר לכבות גחלת, בין של מתכת בין של עץ, ברה"ר כדי שלא יוזקו בה רבים. ולדעת ר' יהודה מותר לכבות גחלת של מתכת ואסור לכבות גחלת של עץ. ופרש"י דכיבוי גחלת של מתכת אין איסורו אלא מדרבנן לכ"ע, והיכא דאיכא היזק לרבים לא גזרו על השבות. וכ"פ ברמב"ם (פי"ב ה"ב) וטוש"ע (סוס"י של"ד). וע"ע לעיל בסק"ט בבאור הסוגיא:

[יח] **כ"כ** הרמב"ם (בפי"ב ה"ב) וז"ל: "המכבה גחלת של מתכת פטור ואם נתכוין לצרף חייב, שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה. ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יוזקו בה רבים" עכ"ל:

[יט] **עיין** בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' ק"כ אות ד' וביו"ד ח"ב סי' ל"א אות ח') דהעלה דהמכבה נר חשמלי של מתכת חייב משום מכבה, וה"ה דהמכבה גז חייב משום מכבה. ופשוט דכוונת הבית יצחק לדעת הרמב"ם דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה. אמנם עיין בשו"ת מלמד להועיל (או"ח סי' מ') שחולק על הבית יצחק וסובר דכיבוי גז איסורו רק מדרבנן אפילו לדעת הרמב"ם כיון דאינו עושה פחם. ומנחת שלמה (ח"ב סי' ל') הכריע כמלמד להועיל דאין כאן איסור תורה אפילו לדעת רמב"ם, וכ"פ חזו"א (סי' ל"ח אות ב') דאין בו משום מכבה. מיהו מדרבנן אסור לכבות גחלת של מתכת:

ונראה על פי הנ"ל, דהמכבה נר פלורסנט פטור לכ"ע דאין בו פחם ואין בו דבר הנשרף. ועיין במלאכת בונה סעיף כז דהבאתי דעת החזו"א (סי' נ' אות ט') דיש בחיבור מעגל חשמלי משום מלאכת בונה מדאורייתא. ולדעתו יש לדון אם כיבוי נר פלורסנט אסור משום מלאכת סותר. אמנם אף לדבריו פטור, דהא הסתירה אינו על מנת לבנות: **אמנם** הדלקת נר פלורסנט הוי כמו הדלקת שאר נר חשמלי כיון דאז מדליקים גם את ה"סטרטר":

[כ] **ז"ל** ש"ע (סי' ש"ז ס"ה): "דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה. כיצד? אומר ישראל לא"י בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה, או להביא מים דרך חצר שלא עירבו לרחוץ בו המצטער. ויש אוסרין" עכ"ל:

ט. **במקום** סכנה [כא] מותר [כב] ומחויב לכבות אש. וה"ה דמחויב לכבות את הנר [כג] לצורך חולה שיש בו סכנה שיישן, דבלתי השינה אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן יותר. וכשיקיץ אח"כ מותר [כד] להדליק את הנר לצורכו. ומותר להדליק אפילו אם ההדלקה רק [כה] ליישב את דעת החולה. וה"ה דמותר לחלל שבת בשאר אופנים ליישב דעת החולה:

י. **וה"ה** דבכל ציור של ספק סכנה ג"כ מחללים שבת, וא"צ [כו] אומד ולא רופא בקי אלא כל מי שמסופק אם יש סכנה בחולי זה או במצב זה מחלל את השבת. [כז] והשואל הוי שופך דמים. מה שהתרנו לכבות נר לצורך חולה שיש בו סכנה שיישן, הוא דווקא בשא"א [כח] להוציא את החולה למקום אחר כדי שיישן וא"א להסתיר את האור. אמנם אם אפשר להוציא את החולה למקום אחר ויישן שם, או אפשר להסתיר את האור, אסור לכבותו [כט] אפילו לדעת הראשונים הסוברים דמלאכה שאינה צריכה לגופה אסור רק מדרבנן:

יא. **מותר** לכבות נר לצורך חולה אפילו ברור [ל] שימות היום, דלחיי שעה ג"כ מחללין

[כא] **על** הא דתנן במכילתין: "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים מפני רוח רעה מפני החולה שיישן פטור", איתא שם בסוגיא (דף ל.) וז"ל: "במאי עסיקנא? אי בחולה שיש בו סכנה, מותר מיבעי ליה" עכ"ל:

[כב] **תניא** ביומא (דף פד:) וז"ל: "מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח" עכ"ל. וה"ה בשאר מצבים של פקוח נפשות כדאיתא בפוסקים. וז"ל ש"ע (סי' שכ"ח ס"ב): "מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת. והזריז הרי זה משובח, והשואל הרי זה שופך דמים" עכ"ל:

[כג] **איתא** בש"ע (סי' רע"ח) וז"ל: "מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה" עכ"ל. וע"ז כתב הבאור הלכה (ד"ה בשביל שיישן) וז"ל: "לכאורה לא היה לו לתלות כלל בחולה שיש בו סכנה רק באם ע"י מניעת השינה יבא לידי סכנה שרי וא"ל אסור. וכן ראיתי לאחד שכתב כן. ומשמע שהוא מפרש כן דברי הגמרא והש"ע. אבל לענ"ד לשון הגמרא והשו"ע הוא כפשוטו ממש, והטעם משום דשינה יפה לחולה כמו שאחז"ל, לכך התירו לו הכביה בשביל זה בסתמא דעלול להתרפא עי"ז" עכ"ל:

[כד] **פסק** המשנה ברורה (סי' רע"ח סק"ב): "וכשיקיץ אח"כ מותר לדלוק הנר בשבילו. ובכל זה אם א"י מזומן לפניו ואפשר לעשות על ידו בלי איחור יעשה על ידו" עכ"ל. וע' לקמן סקל"ד — ל"ו שדבריו האחרונים תלוים במח' הרמ"א והט"ז:

[כה] **תנן** במכילתין (קכח:) וז"ל: "מילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת" עכ"ל המשנה. ואיתא שם בגמרא: "מכדי תנא ליה מילדין את האשה וקורין לה חכמה ממקום למקום. ומחללין עליה את השבת לאתויי מאי? לאתויי הא דתנו רבנן אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר... פשיטא? לא צריכא בסומא. מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קא משמע לן איתובי מיתבא דעתה סברא אי איכא מידי חזיא חבירתה ועבדה לי" עכ"ל הגמרא. הא חזינן דמחללים שבת במלאכה דאורייתא אפילו רק כדי ליישב דעת החולה ואיננו צריכים למעשה מלאכה לטיפול החולה:

ויש לחקור, אם מחללים שבת ליישב דעת החולה דווקא באופן שהחולה חושב שיש צורך לחילול השבת לצורך טיפולו, או דציור זה הוי רק היכא תימצא, אמנם באמת מחללים שבת בכל אופן שמיישב דעת החולה. וכ"מ בהרבה ציורים שאינם שייכים לטיפול רפואי של החולה אמנם הם מיישבים דעת החולה. ולמשל שהחולה רוצה לראות קרוב משפחה או כגון אשה המיילדת ורוצה שבעלה או אמה תבואו איתה בהמבולנס באופן שברור שאין להם שייכות לטפולי רפואה אלא רק שנחה לה שהם אצלה. ומסתבר שמחללים שבת בכל ציורים כאלו דכל זה נכלל ביישוב דעתה. שוב מצאתי בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' נ"ד) וז"ל: "מכאן נראה שאפי' מפני ישוב דעתו של חולה ואפי' אינו צריך לרפואתו אלא ישוב דעתו מדליקין את הנר אעפ"י שהוא סומא ואינו נהנה מן האור וה"ה לשאר מלאכות שהחולה מתיישב דעתו בהן שעושין אותן בשבת" עכ"ל התשב"ץ:

[כו] **ז"ל** שו"ת תשב"ץ (ח"א סי' נ"ד): "אלא אפי' ספק נפשו' דוחה שבת וא"צ אומד ולא רופא בקי אלא כל שיודע שיש בזה ספק נפשו' אי נסתפק לו אם יש סכנה בחולי זה מחלל עליו את השבת":

[כז] **תניא** בירושלמי (יומא פ"ח ה"ה) וז"ל: "תני הזריז משובח והנשאל מגונה והשואל הרי זה שופך דמי'" עכ"ל הירושלמי ומביאו הטוש"ע סי' שכ"ח:

[כח] **עיין** ברמב"ם (פירוש המשנה פ"ב מ"ה) שכתב דדוקא בשא"א להוציא החולה למקום אחר או להסתיר האור ממנו. וכ' עליו הבאור הלכה (סי' רע"ח ד"ה מותר): "ודע דמה שכתב הרמב"ם בשא"א להוציאו ר"ל היכא דחוששים פן ע"י טלטולו יכבד עליו החולי יותר". וכ' ע"ז הבאור הלכה וז"ל: "ונראה דלהרמב"ם (דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה) אם אפשר לעשות עצה אחרת, לבד דאיסורא איכא, גם חיוב חטאת איכא". חזינן דלדעת הבה"ל דהמחלל שבת לחולה שיש בו סכנה באופן דאין צורך לחלל נחשב חילול שבת ממש וחייב:

[כט] **עיין** באור הלכה (סי' רע"ח ד"ה מותר) דאפילו לראשונים החולקים על הרמב"ם וסוברים דכיבוי נר אינו אלא איסור דרבנן [וכדפרישית לעיל בסק"ג וסק"ד], יש להחמיר שלא לכבות את האור היכא שאפשר באופן אחר. וז"ל באור הלכה: "ומ"מ לדינא נראה להחמיר לכו"ע היכא דיש לו עצה אחרת להסתיר האור ע"י כפיית כלי וכיוצא בזה, כי באיסור כביה אף דהיא מלאכה שאצ"ל מ"מ מפני שהיא קרובה מאד לאיסור תורה לא רצו להקל בה" עכ"ל. וע' מש"כ בס"ק הבא מהפמ"ג:

[ל] **תנן** ביומא (דף פג.) וז"ל: "מי שנפלה עליו מפולת... ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל. מצאוהו חי מפקחין" והקשה הגמרא (שם פה.): מצאוהו חי פשיטא? לא צריכא, דאפילו לחיי שעה", וכ"פ בש"ע (סי' שכ"ט ס"ד). ואיתא בתשב"ץ (שו"ת ח"א סי' נ"ד) וז"ל: "אפי' לא יחיה אותו מסוכן מפני חלול זה אלא שעה אחת ואח"כ ימות מחללין עליו שבת אפילו בשביל שעה אחת מפני שגדול הוא לפני המקום הצלת נפשות אפי' הצלה מועטת כחיי שעה". ואיתא בבה"ל (סי' שכ"ט ס"ד ד"ה אלא) וז"ל: "ואע"ג דלא שייך הכא הטעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה משום דלאו דוקא שבת ה"ה שאר מצות כמו שכתב המאירי ביומא וז"ל:

שבת. וגם מותר לכבות לצורך [לא] חולה שאין בו סכנה אם ע"י מניעת השינה אפשר שיתגבר עליו החולי ויבוא לידי סכנה. ובכל ציור שמותר לכבות, מחוייב לכבות כדי להציל נפשות, והזריז הרי זה משובח. ואסור [לב] להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה. ואפי' אם יש שם ישראל אחר אין לו לעשות עצמו חסיד לצוות לאחר שיחלל:

יב. **כשמחללים** שבת לצורך פיקוח נפשות, משתדלים לחלל על ידי [לג] איש מעל ידי אשה היכא דהם במושב אחד:

ואעפ"י שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה עכ"ל (המאירי). אמנם באמת נראה דכל זה הוא לטעמא בעלמא, אבל לדינא לא תלוי כלל במצות, דאין הטעם דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצות אלא דחינן כל המצות בשביל חיים של ישראל... וכן מוכרח לשמואל דאמר גבי תינוק מושלך ברוב א"י דמפקחין אע"פ דעל פי דין יהיה א"י גמור ולא יקיים שום מצוה אעפ"כ כיון דבפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב חיישינן שמא מישראל הוא. ולפ"ז ברור דאפילו קטן מרוצץ נמי מחללין אעפ"י דלא ישמור שבתות גם לא יתודה ולא יבוא לכלל גדול אעפ"כ מחללין. וכמו ה"ה חרש ושוטה אע"ג דאינן בני מצות מ"מ מחללין עליהם דהא דלא מקיימי מצוה הוא משום אונסייהו. ולא נפיק מכלל זה אלא ישראל מומר להכעיס דעובר במזיד... ודע עוד דה"ה גוסס נמי מחללין עליו בפקוח הגל או אם רופא אומר שסממנים אלו יועילו לו להאריך רגעי חייו... וכ"כ האו"ה בשם סמ"ג וסמ"ק וז"ל: מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ מוחו ואינו יכול לחיות כ"א מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי שעה... עכ"ל (האו"ה)... ודע עוד שראיתי בפמ"ג שכתב דמי שהיה חייב מיתת ב"ד (בימים הקדמונים) ונפל עליו הגל דמפקחין עליו דהלא אין ממיתין אותו בשבת וחיי שעה יש עכ"פ ולענ"ד לא נהירא כלל דהתורה חסה על חיי שעה היינו למי שחסה על חיים שלו לאפוקי בזה דגברא קטילא הוא מחמת רשעתו ולא עדיף מרועי בהמה דקה דקי"ל ביו"ד קנ"ח דאין מעלין אותו מן הבור" עכ"ל הבה"ל:

[לא] **ז"ל** הבאור הלכה (סי' רע"ח ד"ה בשביל): "וגם לחיות חיי שעה יותר בשביל זה דגם ע"ז ניתן שבת לידחות... ובלתי השינה אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן יותר. ומיהו אפילו בחולה שאין בו סכנה אם הרופא אומר שע"י מניעת השינה יתגבר עליו החולי יותר ואפשר שיבא ע"ז לידי סכנה גם זה שרי והשו"ע קמ"ל דבחולה מסוכן גם בסתמא שרי" עכ"ל:

[לב] **ז"ל** רמב"ם (פ"ב ה"ג): "אסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם. הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהן הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם" עכ"ל. וז"ל שו"ת תשב"ץ (ח"א סי' נ"ד): "ואפי' אם יש שם ישראל אחר אין לו לעשות עצמו חסיד לומר מוטב שתתחלל ע"י אותו ישראל ולא ע"י לפי שהזריז בזה ה"ז משובח ושכרו גדול מפני שנזדרז והתאמץ בהצלת נפש אחת מישראל":

[לג] **גרסינן** במסכת יומא (דף פד:) וז"ל: "ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרין יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת" עכ"ל. אמנם גירסת הרי"ף היא: "ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרין לעשות דברים הללו לא על ידי נשים ולא על ידי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת" עכ"ל. ולפי גירסתינו, שאלת הגמרא השנייה היא אי פסקינן לחלל שבת על פי הוראת נשים, ולגירסת הרי"ף השאלה אי מחללין שבת על ידן:

וקשה על גירסת הרי"ף מדוע בנשים וכותיים איתא: "אין אומרים לעשות", ובנכרים וקטנים איתא: "אין עושין". ופירש הר"ן דבגוים וקטנים אין מחללין שבת על ידם כלל, אמנם "על ידי נשים או כותים עושים אם נזדמן הדבר... ואפילו הכי אין אנו מיחדים להם מלאכה... שמא יבואו להרהר ולומר הם אינם רוצים לחלל את השבת ומכשילין אותנו" עכ"ל הר"ן. ובתפארת שמואל פירש כוונתו: "ואם כן ימנעו מלעשות ויבא לידי סכנה" עכ"ל. וכ"פ הרא"ש את כוונת הרי"ף, וכ"פ שו"ת תשב"ץ (ח"א סי' נ"ד):

ועיין רמב"ם (פ"ב ה"ג) וז"ל: "כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם" עכ"ל. ומשמע מדברי רמב"ם דמעדיפים לחלל שבת על ידי תלמידי חכמים מאנשים אחרים, וזאת אומרת דפירוש של "גדולי ישראל" הוא תלמידי חכמים. וכן איתא בדבריו בפירוש המשניות (סוף פי"ח).

אמנם עיין בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' נ"ד) דחולק על הרמב"ם וז"ל: "ואין פירוש גדולי ישראל החכמי' כמו שפי' הרמב"ם ז"ל אלא ישראל גדולים בשנים ואע"פ שאינן גדולים בחכמה" עכ"ל. וע' בב"י (סי' שכ"ח) שפירש דהרמב"ם בא רק לאפוקי נשים וכדעת שאר ראשונים:

ועיין המשך דברי התשב"ץ וז"ל: "ומ"ש הרמב"ם ז"ל שאין עושין אותן דברי' אלא ע"י חכמי ישראל, כבר פירשתי שהכונה לומר שאם יש כאן אנשי' ונשי' לא יאמרו האנשי' לנשים התעסקו אתם בזה שמא יבואו לחשוב שאנחנו מכשילי' אותם בעברו', אלא האנשי' הם מתעסקי' עמהם והחכמים עם עמי הארץ. אבל דבר פשוט הוא, שאם אין כאן חכמי' שאין עמי הארץ ממתינין שיבואו החכמים, והאומר כן טועה ושופך דמים אלא כל הקודם זכה. ואם עם הארץ יותר זריז מהחכם מוטב שתעשה ע"י הזריז ולא ע"י החכם השפל הבלתי זריז. וכבר פירשתי כי מ"ש בגמרא גדולי ישראל, אין פירושו גדולים בחכמה כדבר' הרמב"ם ז"ל, אלא גדולים בשני' ובענין זה כל הגדולי' שוים בין החכמי' בין עמי הארץ. ומ"מ אם החכם הוא זריז ומתיר לאחרים והוא אינו עושה אינו עושה יפה" עכ"ל:

ובש"ע (סימן שכ"ח סעיף י"ב) פסק על פי הבנתו ברמב"ם וכשיטת ר"ן וז"ל: "כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת" עכ"ל. אמנם ע"ש במ"ב וז"ל: "וכשיש שם במעמד זה חכמים מצוה לכתחלה לעשות חלול זה על ידיהם [ר"מ פי' המשנה פ' מפנין וריא"ז ותשב"ץ ח"א סימן נ"ח (צ"ל סי' נ"ד)]. ודע דכל סעיף זה איירי שכולם עומדים באותו מעמד, אבל אי ליכא שם אנשים ויש נשים שם, בודאי אין להם להמתין והם זריזות ונשכרות [תשב"ץ וריא"ז]" עכ"ל. וע' לעיל מה שהבאתי משו"ת תשב"ץ לחלוק על דברי הרמב"ם ולא כמשמעות המ"ב ששיטות שניהם שוים:

יג. **אם** אפשר לעשות צרכי החולה בלא דיחוי ובלא איחור ע״י [לד] נכרי, יש אומרים שמחוייב לעשות דווקא על ידי נכרי. ויש [לה] חולקים שאפילו הכי מחוב לעשות בדווקא על ידי ישראלים גדולים:

יד. **אם** אפשר לעשות צרכי החולה בלא דיחוי ובלא איחור ע״י [לו] שינוי, מחוייב

[לד] **איתא** ביומא (פד:) וז״ל: ״ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים אלא על ידי גדולי ישראל״ עכ״ל. (וע״ש בראשונים שיש גירסאות אחרות.) ונחלקו הראשונים אם עושין על ידי ישראל היכא דאפשר על ידי נכרי בלא המתנה כלל. וז״ל תוספות שם: ״ואפילו היכא דאפשר בנכרי מצוה בישראל שמא יתעצל הגוי ולא יעשה ויבא לידי סכנה״ עכ״ל. וכן פירש הר״ן. והרא״ש (פ״ח דיומא סי׳ י״ד) כתב טעם אחר וז״ל: ״דחיישינן זימנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו״ עכ״ל. וגם כ׳ טעם אחר שהנשים או הכותיים יעלה בדעתם שלא ניתן שבת לידחות אפילו מפני פיקוח נפש ומפני כך נמנעים מלעשות מלאכה ואתי לידי סכנה. וכעין זה כ׳ הר״ן. (וע׳ בס״ק ל״ו שאביא עוד נ״מ בין הטעמים.) חזינן דכל ראשונים אלו סוברים שדוחים שבת לצורך פיקוח נפשות בדווקא על ידי ישראל אפילו היכא דאפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל. ויותר מזה, שאסור לעשות על ידי נכרי:

ועיין באור זרוע (הל׳ ערב שבת סי׳ ל״ח) וז״ל: ״צריך לדעת אם מה שאנו אומרים אין אומרים יעשו דברים הללו על ידי עכו״ם היינו דווקא שאין לחפש אחרי עכו״ם היכא שאינו בפנינו, אבל היכא שהעכו״ם בפנינו מסתבר יכבה העכו״ם ולא ישראל. ומלשון ה״ר משה מיימן משמע אע״ג דאיכא עכו״ם בפניו... ואם באת לחלק בין היכא דאיכא עכו״ם להיכא דליכא עכו״ם פעמים אתה מביא לידי שאלה הילכך מסתבר דכל היכא דאיכא ספק נפשות מכבה ישראל אע״ג דאיכא עכו״ם לפניו״ עכ״ל האור זרוע לפי הדפוס שלנו:

אמנם עיין במרדכי (מכילתין סי׳ תס״ז) דהביא בשם האבי עזרי וז״ל: ״אם היה חולה צריך לחמם יין ימלא ישראל ויחם הגוי ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת״ עכ״ל. [מביאו בית יוסף (סוף סימן שכ״ח)]. והקשה עליו הב״י: ״ונראה דבחולה שיש בו סכנה הוא, דאילו חולה שאין בו סכנה למה נתיר לו יין שנתנסך. וקשה, אי ביש בו סכנה למה כתב דמוטב שיתנסך היין משיתחלל השבת, דאם כן לא נשחוט לו ונאמר לגוי לנחור לו ולא נחלל שבת לשחוט לו, ובהדיא אמרינן ביומא (פד:) דצרכי חולה שיש בו סכנה אינם נעשים על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל״ עכ״ל הב״י:

ועיין בדרכי משה שם שכתב על הראבי״ה שדבריו צ״ע דהא אסור לעשות ע״י נכרי. ובזה כתב הד״מ וז״ל: ״מיהו כמדומה לי שנוהגין כדברי הראבי״ה דכל היכא דאפשר לא״י בלא שיהוי עושין לו הכל ע״י א״י״ עכ״ל. וכן הביא בהגהותיו לש״ע שם (סי״ב) וז״ל: ״וי״א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי לה ובלא איחור ע״י שינוי, עושה ע״י שינוי. ואם אפשר לעשות ע״י עכו״ם בלא איחור כלל, עושין ע״י עכו״ם וכן נוהגים. אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא״י, אין לעשות ע״י א״י״ עכ״ל:

ומה שהקשה הב״י על הראבי״ה מהא דאיתא ביומא דאין עושין ההצלה על ידי נכרים, תירץ הגר״א שם וז״ל: ״ומ״ש ביומא ואין עושין על ידי עכו״ם היינו במקום שיש לחוש שיתעצל״ עכ״ל:

ולכאורה מקור לשיטת הראבי״ה הוא מהא דתניא במכילתין (דף קכח:): ״תנו רבנן אם היתה (יולדת) צריכה לנר, חבירתה מדלקת לה את הנר. ואם היתה צריכה לשמן, חבירתה מביאה לה שמן ביד [פרש״י: דכמה דאפשר משנינן]. ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה [פרש״י: ואין כאן חילול שבת כיון שאין דרך הוצאה בכך] ואם אינו ספק בשערה מביאה לה בכלי״. ואיתא בגמרא: ״אם היתה צריכה לשמן. תיפוק ליה משום שחיטה? רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין שחיטה בשיער. רב אשי אמר אפילו תימא יש שחיטה בשיער, מביאה לה בכלי דרך שערה. דכמה דאפשר לשנויי משנינן״ עכ״ל. הא חזינן דאף דמותר ומחוייב לחלל שבת לצורך פיקוח נפשות, היכא דיכול להציל בלי חילול שבת לא מתירים:

וכמו כן תנן לגבי פיקוח נפשות של אחר המילה במשנה (שבת דף קלג.): ״עושין כל צרכי מילה (בשבת) מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה איספלנית וכמון. אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן, אם לא טרף יין ושמן מערב שבת ינתן זה בעצמו וזה בעצמו. ואין עושין לה חלוק לכתחילה אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו ומביא ואפילו מחצר אחרת״ עכ״ל:

ונראה דהראבי״ה פירש דכמו ביולדת ובמילה התירו רק כל מה שצריך. אבל כל זמן שיכול לעשות על ידי נכרי או בשינוי בלי עיכוב והפרעה מחוייב לעשות, ה״ה לחולה שיש בו סכנה:

ויש מקור אחר לדברי הראבי״ה מהא דתניא בירושלמי (יומא פ״ח ה״ה) וז״ל: ״תני כל דבר שהוא של סכנה אין אומרים יעשו דברים בגוים ובקטנים אלא אפי׳ בגדולים בישראל״ עכ״ל הירושלמי. ומהא דאיתא בירושלמי ״אפילו בגדולים בישראל״ משמע דלכתחילה אין עושים על ידי גדולים. וצ״ל דכוונת הירושלמי דכשאין עצלות בדבר יעשה על ידי נכרי. אמנם כשיש חשש עצלות אז עושים על ידי גדולים ישראל:

ועיין במ״מ (פ״ב הי״א) דחולק על שיטה זו וז״ל: ״ומלשון רבינו נראה שאין חולה שיש בו סכנה בכלל השנוי אלא החיה... והטעם בזה נראה מפני שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולים. ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני טענה אחרת מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת״:

[לה] **הט״ז** (סי׳ שכ״ח סק״ה) חולק על דברי הרמ״א הנ״ל וז״ל: ״דבר זה תימא, דכי היכי דיש איסור לעשות ע״י עכו״ם אם יש לחוש שיתעצל כמ״ש א״כ כאן ה״נ יש חשש שמא אתה מכשילן לעתיד. באם יראו עכשיו שאין עושין רק ע״י עכו״ם יסברו שיש איסור ע״י ישראל ולפעמים לא יהיה עכו״ם מצוי וע״י זה יסתכן החולה במה שימתינו על עכו״ם... אבל עיקרא דמילתא שלא ישגיח על העכו״ם כל עיקר אם רואה סכנה בבירור ויש אפילו ספק הצלה הזריז ה״ז משובח אם יעשה הוא עצמו כי אעפ״י שהעכו״ם לפנינו ועושה ההצלה מ״מ ישראל יעשנה טפי בזריזות. ואף שכתב רמ״א כאן וכן נוהגין אין מזה ראיה דלא מנהג ותיקין הוא. גם מדברי הר״ן שמביא ב״י משמע כן שכתב שמא יבוא הדבר... משמע דחש על העתיד אע״פ שעכשיו אין חשש״ עכ״ל הט״ז:

ועיין במשנה ברורה (סי׳ שכ״ח סקל״ז) וז״ל: ״והט״ז כתב דלאו מנהג ותיקין הוא דאף שיכול לעשות ע״י א״י מ״מ הישראל יזרז בדבר יותר ולכן אם יש אפילו ספק הצלה ויש סכנה בבירור כל הזריז ה״ז משובח״:

ומדברי המ״ב הנ״ל משמע קצת דפסק כט״ז. אמנם בסימן רע״ח (סק״ב) פסק כרמ״א וז״ל שם: ״ובכל זה אם א״י מזומן לפניו ואפשר לעשות על ידו בלי איחור יעשה על ידו [סימן שכ״ח סי״ב בהג״ה]״ עכ״ל:

[לו] **בדרכי** משה (סי׳ שכ״ח סק״ג) מביא בשם האור זרוע וז״ל:

לעשות דוקא על ידי שינוי. ואם [לז] אין המצב בהול כ"כ, מאחרים מעט כדי לעשות צרכיו ע"י שינוי. והכל מודים דביולדת ולצורך נימול אחר הברית אין מחללים שבת בלי שינוי היכא דאפשר לעשות צרכיהם על ידי שינוי:

טו. **המסתפק** משמן שבכוסית הדולקת הוי [לח] מעשה מלאכה של מכבה ולא גרמא. ולכן למחייבים [לט] במלאכה שאינה צריכה לגופה,

"דאם ישראל יכול לעשות ע"י שינוי בלי דיחוי עושה" עכ"ל. ומקור דבריו הוא מהא דתני במכילתין (דף קכח:) וז"ל: "אם היתה צריכה לשמן, חבירתה מביאה לה שמן ביד [פרש"י: דכמה דאפשר משנינן]. ואם אינו ספק ביד, מביאה בשערה. ואם אינו ספק בשערה, מביאה לה בכלי" עכ"ל. ונראה דכל מה שיכול לעשות על ידי שינוי בלי עיכוב והפרעה מחוייב לעשות על ידי שינוי. וכן מצאנו לגבי מילה (מכילתין דף קלג.) וז"ל: "אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן, אם לא טרף יין ושמן מערב שבת יתנן זה בעצמו וזה בעצמו. ואין עושין לה חלוק לכתחילה, אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו ומביא, ואפילו מחצר אחרת" עכ"ל:

אמנם ע' במ"מ (פ"ב הי"א) דחולק על האור זרוע, ומחלק בין יולדת לבין חולה וז"ל המ"מ: "ומלשון רבינו נראה שאין חולה שיש בו סכנה בכלל השנוי אלא החיה... והטעם בזה נראה מפני שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולים. ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני טענה אחרת מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת":

ובהגהות לש"ע (סי' שכ"ח סי"ב) פסק הרמ"א כאור זרוע. ויש להעיר, אם דין זה תלוי בשאלה אם מחויב לחלל שבת על ידי נכרי היכא דאפשר. אמנם יש לחלק, דאף דרוב ראשונים סוברים דעדיף לחלל שבת על ידי ישראל מעל ידי נכרי אפילו היכא דאפשר על ידי נכרי, כאן אולי הם מודים דמחוייב לעשות על ידי שינוי היכא דאפשר בלי המתנה כלל ולא לחלל שבת על ידי מלאכה דאורייתא. דלא מצאנו דתיקנו חז"ל שלא לעשותו על ידי שינוי כמו דמצאנו תקנה מיוחדת שלא לעשותו על ידי נכרי. ואולי השאלה אם גזרו שלא לעשות על ידי שינוי תלויה בטעמים שהביאו ראשונים מדוע גזרו שלא לעשות על ידי נכרי דהבאתי לעיל בסקל"ד. דאי הטעם הוי משום שחוששין שמא יתעצל הנכרי, כאן בוודאי אין להתיר בלי שינוי. אמנם אם הוי משום דיש לחשוש דפעם לא ימצאו נכרי ויחכו לחלל שבת ויבוא לידי סכנה, גם כאן יש לחשוש דפעם לא יוכל לעשות בקלות על ידי שינוי, ויחכו ויביא לידי פיקוח נפשות ח"ו. ובאמת, אפילו לצד ראשון אולי יש לחשוש שהשינוי יגרום לאיחור ולכן מחוייב להזדרז ולעשות בלי שינוי. אמנם מאידך גיסא, כיון דלא הזכיר הגמרא דגזרו שלא לעשות על ידי שינוי, אין לנו לחדש גזירה מעצמינו. וצריכים לאוקמי אעיקר הדין שאין לחלל שבת היכא שלא צריך, וכן נראה להלכה כיון שלא מצאנו מי שחולק על האור זרוע בזה, ודו"ק:

[לז] **כ"ב** המשנה ברורה (סי' שכ"ח ס"ק ל"ה) וז"ל: "ונראה דה"ה אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט רק דאין החולי בהול נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי דאינו אלא איסור דרבנן":

[לח] **תנן** (במכילתין דף כט:): "לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת" עכ"ל. ופרש"י: "שתהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר, וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו, וכיון שהקצהו לנר חייב משום מכבה" עכ"ל. (ולקמן סקמ"ד אפרש שיטת רש"י.):

ואף דנראה דחולקים שאר ראשונים על רש"י בטעם מדוע חייב, אמנם נראה דרובם תופסים דהמסתפק משמן שבנר הוי מעשה כיבוי. ורמב"ם פסק (פי"ב ה"ב): "והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה" עכ"ל. ואזיל לשיטתו דפסק דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליו. ואף לראשונים הפוסקים דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, כאן גזרו מדרבנן גזירה שמא יכבה אע"פ דהוי גזירה לגזירה, שאפילו אם יכבה אינו אלא איסור דרבנן משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ע' תוספות מז: שנביא לקמן:

ועיין בש"ע (סי' רס"ה) וז"ל: "אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה" עכ"ל. ומשמע דפסק כרמב"ם דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. ולעיל סק"ד הבאתי המחצית השקל (בסי' רס"ה) שפירש: "ולשון ויתחייב שכ' המחבר לאו דווקא כיון דלא נ"מ לדינא" עכ"ל. ומקורו במג"א (שם סק"א) וז"ל: "היינו להרמב"ם שפסק כר"י דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה... ומ"מ אף לר"ש אסור ע' בתוס' סוף כירה" עכ"ל:

וכוונת המג"א היא לתוספות (מכילתין דף מז:) וז"ל: "ואף על גב דאותו כיבוי אין בו חיוב חטאת לר' שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, החמירו אטו כיבוי דחיוב חטאת. ואע"ג דהוי גזירה לגזירה, קים להו לרבנן דהכא שייך למגזר טפי" עכ"ל:

עוד תניא (ביצה דף כב.): "הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה" עכ"ל:

וקשה על הראשונים הפוסקים דמלאכה שאינה צריכה לגופא פטור מהסוגיא שם בביצה וז"ל: "עולא איקלע לבי רב יהודה. קם שמעיה זקף לה לשרגא [פרש"י: שהיה רוצה שיסתלק השמן לאחוריו, ולא ימשך אחר הפתילה ותכבה]. איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה? אמר ליה לאו אדעתאי [פרש"י: עשה השמש מה שעשה]" עכ"ל:

ולבאו' הברייתא אזלא בשיטת ר' יהודה המחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה. מיהו לר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, המסתפק שמן מהנר פטור. וקשה, דרב יהודה ועולא וסתם סוגיא דביצה ס"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב:

ונראה, דאף דהברייתא אזלא בשיטת ר' יהודה, הברייתא קשה על עולא אפילו אי סברינן כר"ש. והיא דמברייתא מוכח דהסרת שמן מהנר הוי מעשה כיבוי ולא רק גרמא. ור' יהודה ור"ש לא נחלקו מה נחשב מעשה ומה נחשב גרמא, אלא בהגדרת מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכיון דר' יהודה ור"ש מודים שזה נחשב כיבוי דידיה, עדיין יש להקשות על עולא איך התיר לכתחילה. [אח"כ מצאתי קושיא זאת בפירוש ברית משה על הסמ"ג (אות רכ"ב) מקשה, ע"ש מה שתירץ.] ופסקתי בפנים ע"פ הנ"ל, שלרוב הפוסקים הוי פטור:

אמנם קשה, דהסמ"ג הביא הברייתא בביצה כצורתה ד"המסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה" עכ"ל, אף דבמלאכת צד ובמלאכת קורע פסק דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור. וצ"ע:

אח"כ מצאתי שהמהרש"ל והברית משה עמדו על קושיא זו, ע' מה שתירצו. וע"ע מש"כ באלי"ר (סי' תקי"ד סק"ו, הבאתי קצת מדבריו לקמן ס"ק קי"ח):

[לט] **הרמב"ם** (פ"א מהל' שבת ה"ז ובשאר מקומות). היראים,

המסתפק משמן שבנר חייב. [ודעת היראים דכיבוי זה הוי תולדת מכבה, עיין לעיל סעיף ב'.] ונחלקו הראשונים מדוע כיבוי זה נחשב מעשה בידים ולא גרמא, יש אומרים משום דהמסתפק מהשמן [מ] ממעט את אור הזוהר. ולפי שיטה זו דווקא המסתפק משמן נחשב מעשה בידים, אבל המסיר [מא] חתיכות של חלב או של שעווה מכוסית דולקת אינו אלא גרם כיבוי. ויש אומרים דהמסיר שמן מכוסית הדולקת נחשב כיבוי משום שנחשב שמכבה את [מב] השמן. ונחלקו הפוסקים במי [מג] שחותך את נר הדולק לחצאים כדי להסיר את חלק התחתון מהשלהבת אם הוי מעשה מכבה לשיטה זו. ויש אומרים שאפילו המסתפק משמן שבכלי מנוקב [מד] העומד על הכוסית ומטפטף לתוכו נחשב מעשה מלאכה של מכבה:

הרז"ה (דף יג. ודף לח: בדפי הרי"ף) והמגדל עוז (בפ"א מהל' שבת). וע' לעיל סק"ד שנחלקו הראשונים אם הרי"ף (פ' במה מדליקין, דף יג. בדפיו) פסק כר"ש או כר' יהודה (בסוף פרק כירה בסוגיא דמלרף דף יט: בדפיו) ע' בבעל המאור ומלחמת ור"ן ומ"מ (פ"א) וחידושי הרמב"ן (דף קכא: ד"ה ברלין). וב"י (סי' רע"ח):

[מ] **עיין** בתוס' (ביצה כב.) וז"ל: "אינו ר"ל מפני שממהר כבוי, דלא הוי אלא גרם כבוי וגרם כבוי ביום טוב שרי אע"פ שממהר כבויה ובשבת נמי אינו חייב. אלא היינו טעמא הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר ולכך נראה ככבוי" עכ"ל. ומשמע מתוספות דאיסורו אינו אלא מדרבנן ולשון "חייב" בגמרא לאו דווקא, ודלא כמו שבארתי בסקמ"ב וסקע"א. וכ"כ פנ"י על המקום, וכן משמע במשנה ברורה (סי' תקי"ד סקי"ד) וז"ל: "והרי זה כמכבה":

[מא] **כתב** האור זרוע (הל' יום טוב סי' שמ"ח) דלדעת התוספות דווקא בשמן חייב משום דדרכו של שמן להמשך אחר הפתילה, וכשיטול ממנו שמן, באותה שעה מכבה את הפתילה עצמה. אמנם אם היו חתיכות קטנות של חלב או שעווה בנר דולק ונטל את אחת מהחתיכות אינו אלא גרם כיבוי שהרי לא היתה הפתילה דולקת עכשיו מחמת אותה חתיכה. ומובא דבריו בהגהות אשרי (ביצה סי' י"ז), וביש של שלמה (ביצה שם סי' כ"ח) ובב"י (סי' תקי"ד) ובמג"א (שם סק"ה). ובמג"א שם ביאר וז"ל: "ואף דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום הפסד... שאני שם דכשמגיע האש שם מתכבה ממש אבל הכא שמונעו רק מלשרוף שרי אפילו להרא"ש" עכ"ל:

עוד הוסיף שם במג"א: "ואע"פ שהב"ח כתב בשם רש"ל לאיסור, בתר ספרו אזלינן שבתרא הוא" עכ"ל:

[מב] **הרא"ש** (פ"ב דביצה סי' יז) חולק על דברי תוספות בביצה (כב.) הנ"ל בסק"מ וז"ל: "ומיהו ההיא דשפופרת על פי הנר דאסור (שבת כט:) דלמא אתי לאיסתפוקי מניה היינו על כרחך מפני שממהר כיבוי שאינו מכחיש מאור הנר כלל שהרי הנר לעולם מלא שמן... הלכך נ"ל טעמא דמסתפק מן הנר משום שממהר כיבויו ואף רבנן דר' יוסי מודו בהאי גרם כיבוי דחייב. דעד כאן לא פליגי התם אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק אלא עושה דבר חוצה לו הגורם את הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה. אבל הכא השמן והפתילה שתיהן גורמים את הדליקה והממעט מאחד מהן וממהר את הכיבוי חייב והיינו טעמא דנותן שמן בנר משום דמאריך בהבערתו דאילו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר. ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליקו. וכן לענין כיבוי נמי ממהר הכיבוי על ידי שנסתפק מן הנר הוי כאילו כבה הוא" עכ"ל הרא"ש. וע' ביש של שלמה (שם סי' כ"ח) ובתפארת שמואל מש"כ ליישב דברי תוס':

ועיין בפני יהושע (על דברי תוספות ד"ה המסתפק) וז"ל: "מלשון התוספות... משמע דהאי חייב לאו דווקא... וכן מלשון רש"י אלא שהרמב"ס כתב דחייב חטאת מדאורייתא ונראה לי שמפרש ג"כ כפירוש תוס'... דאי לפירוש הרא"ש... לא מסתבר שיהא בזה חיוב חטאת כיון דלא נעשה כיבוי כלל השתא אלא לאחר זמן" עכ"ל:

פירוש לפירושו, דלדעת התוספות דבשעה שהוא מסתפק מהנר מכבה קצת מהאור יש מקום לבאר דחיובו מן התורה. וכן מדוייק באור זרוע (הל' יום טוב סי' שמ"ח) דהביא לשון של תוספות הנ"ל ואפילו הכי משמע דכל הסוגיא מיירי באיסור תורה:

[מג] **עיין** בב"י (סי' תקי"ד) וז"ל: "ונראה מדבריו (הרא"ש) דקנדיל"א של שעוה (מה שקוראים בזמננו נר) בעודו דולק אסור לחתכו לשנים אף אם חותכו באור, דכיון שעשה מעשה בשעוה ובפתילה חשיב מכבה ואסור. ולא דמי לפתילה דשרי לחתכה באור דשאני התם דכשבא לחתכה באור עדיין לא היתה דולקת דלית ביה משום מכבה. וכך הם דברי רבינו שלא מנא תיקון לנר של שעוה אלא לתת סביביו דבר המונע מלישרף קודם שידליקנה, כמו שנראה מדקאמר נר של שעוה שרוצה להדליקו ביום טוב, משמע דכשרוצה להדליקו ועדיין לא הדליק מיירי אבל אם היתה דלוקה כבר אינו יכול לעשות שום תיקון וכן משמע מדברי הרא"ש שכתבתי" עכ"ל:

ועפ"ז פסק בש"ע (סי' תקי"ד ס"ג): "נר של שעוה שרוצה להדליקו בי"ט וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלישרף, בענין שיכבה כשיגיע שם" עכ"ל:

אמנם המג"א שם חולק ומתיר ליתן דבר סביבו אפילו אחר שנדלק וז"ל: "לכן נ"ל דלא אסר הרא"ש אלא ליקח מגוף דבר הדולק אבל כשנותן דבר חוצה לה שרי וכ"מ שם מלשונו ומלשון הטור שלא כ' תיבות קודם שידליקה משמע אפילו אחר שהדליקה שרי" עכ"ל:

[מד] **על** הא דתנן (במכילתין דף כט:): "לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת" פרש"י: "שתהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר. וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו, וכיון שהקלהו לנר חייב משום מכבה" עכ"ל. חזינן דס"ל דהמסיר שמן שהקלה לטפטף לתוך כוס הדולק חייב, אף דלא נגע כלל בכוס הדולק. וכן מובא בש"ע (ס' רס"ה ס"א) וז"ל: "אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה. ואם חברו לו בסיד או בחרסית מותר דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת" עכ"ל:

ועיין בפמ"ג (רסי' רס"ה) דהקשה על רש"י וז"ל: "ואיני יודע, הקלאה זו מה מועלת שיתחייב משום מכבה?" עכ"ל. וגם הקשה בספרו ראש יוסף שם בשבת ונשאר בצ"ע. וע' ברמב"ס (פ"ה הי"ב) דמשמע מיניה דס"ל דאין זה מכבה ממש, ע"ש בל"מ:

ועיין בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן ס') וז"ל: "היכא דאין הפסק מחיצות בין האש, זהו שי' רש"י במסתפק דהוי מכבה" עכ"ל האחיעזר. חזינן דס"ל דרש"י ס"ל כשיטת הרא"ש הנ"ל בסקמ"ב

דכל מה שנחשב חלק מהאש יש מעשה כיבוי על הסרתו, ויותר מהרא"ש דאפילו אם הוא בכלי אחר, אמנם אין הפסק בין השמן ובין הכלי הדולק, כל זה ג"כ נחשב כיבוי. וע"ע ביש של שלמה (ביצה פ"ב סי' כ"ח) ובשפת אמת (שבת כט:) מה שכ' לפרש שיטת רש"י:

טז. לרוב הראשונים, המסתפק משמן שבכוסית הדולק פטור משום [מה] דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה וכדפרישית לעיל. ואפילו הכי [מו] גזרו חז"ל שאסור לשים [מז] כלי מנוקב מלא שמן על פי הכוסית כדי שיטפטף לתוכו גזירה שמא יקח מן השמן:

יז. אסור לתת מים לתוך [מח] כלי שתחת

נמלא

[מה] **הבאתי** לעיל בסק"ד דרוב הראשונים פוסקים דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אף דהרמב"ם וירא"ם והרז"ה והמגדל עוז מחייבים. וי"א גם הרי"ף:

[מו] **תוספות** (מכילתין מז: ד"ה מפני) ומג"א (סי' רס"ה סק"א):

[מז] **תנן** (במכילתין דף כט:): "לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת ואפילו היא של חרס" עכ"ל. וכ"פ בש"ע (ס' רס"ה) וז"ל: "אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה. ואם חברו לו בסיד או בחרסית מותר דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת" עכ"ל:

[מח] **תנן** (מכילתין דף מז:): "נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות. ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה". ומפרש שם בגמרא: "לימא תנן סתמא כרבי יוסי דאמר גורם לכיבוי אסור... אלא אמר רב אשי אפילו תימא רבנן שאני הכא מפני שמקרב את כיבויו" עכ"ל. ופרש"י: "מתניתין אפילו לרבנן, דלא דמי לגרם כיבוי דהתם כי מטי דליקה לכלים דליקה הוא דפקע להו וגרמא בעלמא הוא. אמנם זה שנתן המים ממש תחת הנר מכבה ממש הוא, וגזירה מבעוד יום אטו משחשכה. וע"ש בתוס' וז"ל: "ורש"י דפי' דהוה מכבה ממש לאו דוקא אלא כלומר שיוכל לבא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות" ומוסיף שם וז"ל: "ואיכא למיחש שמא יבא לידי כיבוי שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים או שיגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצות כדפרישית" עכ"ל. וע' לקמן ס"ק קט"ז דהבאתי כל לשון התוספות:

וע"ש בתוספות שהביא ג' שיטות בהגדרת מקרב כיבוי:

א. שיטת ר' פורת דכל גרמא מותר (לכל הפחות במקום הפסד) וגם שימת מים תחת הניצולית הוי גרמא. אמנם יש ב' גזירות מיוחדות. אחד, שאין נותנין מים תחת הנר ואפילו בע"ש משום גזירה שמא יכבה ממש. ושני, דאסור לגרום כיבוי בשבת לר' יוסי משום גזירה שיכבה משום דאדם בהול על ממונו (ע' סוף הסוגיא מכילתין קכ:):

ב. שיטת ר"ת דאסור לכבות על ידי מחילת מים. ואני מסופק אם כוונתו דהוי כיבוי דאורייתא או גרמא שחז"ל אסרו משום דהוי קרוב למעשה. ואם הוי מעשה ממש, צריך לפרש על פי דברי תוספות סנהדרין (דף עז. ד"ה סוף) דהמקרב דבר אצל האש הוי מעשה דידיה. וכאן שימת המים במקום שיבוא הניצולית נחשב מעשה דידיה והוי מעשה מלאכת מכבה. או לצד שני הוי רק גרמא מדינא, אמנם חז"ל החמירו להחשיב מקרב כיבוי כאילו הוי מעשה. וע"פ דבריו נראה דכל מקרב ודומה נחשב למעשה לחומרא מדרבנן בכל התורה כולה:

ולדעת ר"ת, שימת מים על הטלית אינו אלא גרמא ולא מקרב כיבוי דהוי שלא יתפשט השריפה יותר:

ג. שיטת בעל התוספות עצמו (ונראה...) דמחילת מים מותר ושימת מים תחת ניצוצות הוי מקרב כיבוי ואסור. ונחלקו ר"ת ותוס' דלר"ת מחילה של מים הוי מעשה או קרוב למעשה:

ושיטת הרי"ף בענין זה הוי שיטה רביעית שיותר מחמיר מר"ת וכמו שאפרש לקמן:

טל

ועיין בסוגיא (דף קכ.) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה. מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה (ובפירוש מה היא קושית הסוגיא, נחלקו הב"י, הב"ח והט"ז בסי' של"ד. וע' בסקט"ו שבארתי שיטתם.) הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס. אימר דאמר רבי שמעון בן ננס מפני שהוא מחרך, גרס כיבוי מי אמר? [פרש"י: כי האי גוונא כשמגיע למים הוא כבה] אין מדקתני סיפא רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאינן יכולים לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה מכלל דתנא קמא שרי" עכ"ל הסוגיא:

אמנם ע"ש ברי"ף דהשמיט דברי רב יהודה אמר רב. וע' בראשונים (רמב"ן, רשב"א, ר"ן) שפירשו דס"ל לרי"ף דרב יהודה חולק על רב אשי (בדף מז:) וס"ל לרב יהודה דמשנה בסוף כירה אזיל בשיטת ר' יוסי דגרם כיבוי אסור. אמנם לשים מים תחת הנר הוי גרם כיבוי ומותר לבן ננס. ופסק הרי"ף כרב אשי ולכן השמיט דברי ר"י אמר רב. (וע' לקמן שהבאנו הכ"מ פי"ב ה"ו שהביא בשם רמ"ך פירוש אחר בדברי הרי"ף.):

ומקור הרי"ף הוא מירושלמי סוף כירה וז"ל: "הכא את אמר אין נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה והכא את אמר נותנין כלי תחת הנר? כאן שיש לו צורך בשמן וכאן אין לו צורך בניצוצות. ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכב'? רבי שמואל בשם רבי זעירא דרבי יוסי היא דאמר רבי יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבי מאיר ורבנן בעשה מחיצה של כלים אבל אם עשה מחיצה של מים לא מן מה דמר רבי שמואל בשם רבי זעירא דרבי יוסי היא הדא אמרה אפילו עשה מחיצה של מים היא המחלוקת". וכ"א בירושלמי (פרק ט"ז ה"ו) וז"ל: "כיני מתניתא משיאחוז האור בהן רבי ירמיה רבי בא בר ממל בשם רב ספר שאחז בו האור מצד אחד נותן מים מצד השני ואם כבה כבה אחז בו האור משני צדדין פושטו וקורא בו ואם כבה כבה טלית שאחז בו האור מצד אחד נותן מים מצד שני ואם כבה כבה אחז בה האו' משני צדדין נוטלה ומתעטף בה ואם כבת' כבת' ר' שמואל בשם רבי זירא דרבי יוסה היא אמר רבי יוסה הוה סברינן מימר מה פליגין מימר רבי יוסה ורבנן בעשה מחיצה של כלים אבל עם עשה מחיצה של מים לא ממה דמר רבי שמואל בשם רבי זעירא דרבי יוסי היא הדא אמרה אפילו עשה מחיצה של מים היא המחלוקת" עכ"ל הירושלמי:

אמנם הראשונים עצמם כתבו מהלכים לחלק בין הסוגיות דלא כרי"ף. ונחלקו בדבר, דדעת הרמב"ן (דף קכ.) דבגרם כיבוי אינו ברור שיכבה, משא"כ קירוב כיבוי ברור שיכבה. ודעת הרשב"א (דף קכ.) דליורו של רב יהודה הוי גרם כיבוי דיש הפסק מקום בין המים ובין האש. ונ"מ יוצא בין הרמב"ן ורשב"א, דלדעת הרמב"ן מותר לשים מים על הטלית עד מקום האש ממש, ולדעת הרשב"א אסור דהוי מעשה ולא גרמא. וג"כ יוצא נ"מ בציור שבוודאי יכבה דלרמב"ן אסור ולרשב"א מותר:

ודעת הר"ן (פרק כירה) דנתינת מים על הטלית הוי מניעה ולא כיבוי, ולדעתו מותר לשים מים אפילו על יד האש (דלא כרשב"א) וגם באופן שוודאי יכבה (דלא כרמב"ן):

הנר כדי לקבל ניצוצות מפני שהוא מכבה. אסור לשים כלי שבתוכו מים תחת נר או כוסית הדולק כדי לקבל ניצוצות [מט] בערב שבת גזירה שמא ישימו בשבת. ואסור אפילו לסוברים דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אע"פ דהוי [נ] גזירה לגזירה. אמנם מותר לשים [נא] מים בתוך כוסית ולשים שמן על גבי המים בערב שבת:

יח. **אסור** לכבות נר לצורך [נב] חולה שאין בו סכנה. מיהו מותר לכבות נר [נג] פלורסנט על ידי שינוי לצורך חולה כל גופו:

נמצא שיש ד' שיטות בפירוש הסוגיא, הרי"ף, הרמב"ן, הרשב"א והר"ן. ובבאור השיטות להלכה יש ג' מחלוקות, מח' הרמב"ן עם השאר אם הוי מלאכת מכבה כשאינו ברור שיכבה, מח' רשב"א עם השאר אם הוי גרם כיבוי כשיש איזה הפסק מקום, ומח' הר"ן עם השאר אם נתינת מים על הטלית הוי מניעה או כיבוי:

ויש לעיין, האם שורש מח' אלו הוי במושגי כיבוי או במושגי גרמא. ונראה דמח' הרשב"א עם השאר הוי מח' ביסודות של גרמא, דלדעת הרשב"א דאם הכיבוי שעושים אינו על האש ולא ממש על יד האש הוי גרמא שיכבה בעצמו. ונראה דמח' הר"ן עם השאר הוי הוי במושגי כיבוי אם נתינת מים על הטלית ואחר כך יכבה כשבא לשם נחשב כיבוי או לא כיון דבעת הזאת אינו מכבה. וכן נראה שמח' הרמב"ן עם השאר הוי במושגי מכבה:

ועיין בכ"מ (פי"ב ה"ו) מש"כ בשם הרמ"ך, ודבריו תמוהים כמובן. ונראה דפירש הרמ"ך הסוגיא באופן אחר ממה שמצאנו בשאר ראשונים. והוא פירש דרב יהודה ס"ל דגרמא מותר אם הוי אינו מתכוון אפילו עם פס"ר. (ונראה דלא גרס "אמר רב", דרב בסוף הסוגיא ס"ל דפס"ר אסור.) והקשה עליו מהברייתא, ותירץ דרב יהודה ס"ל כבן ננס. אמנם מקשה הגמרא דבן ננס התיר רק מחרך. אז הביא בגמרא ראיה מת"ק דמתניתין דהתיר גרמא בכלים מלאים. אמנם לדעת הרמ"ך ציור זה הוי אינו מתכוון:

[מט] **תניא** במכילתין (שם דף מז:) וז"ל: "לא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה מערב שבת, ואין צריך לומר בשבת" עכ"ל. ופירשו שם בתוספות: "פירוש דגזרינן ע"ש אטו שבת ובשבת יכול לבא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות... ואיכא למיחש שמא יבא לידי כיבוי שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים או שיגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצות כדפרישית... ור"ת גריס כפירוש ר"ח מפני שמקרב כיבוי, דהתם הוא דשרי לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכן מים שאינו מכבה כלום עד שיתבקעו הכלים, אבל הכא אין הפסק בין מים לניצוצות ומיד נכבות כשנופלות בכלי והוי כמחיצת מים דאסירא כגון מחיצת שלג וברד" עכ"ל:

ויש לפרש דברי ר"ת בב' משני אופנים. א. ס"ל דמקרב כיבוי הוי מלאכה דאורייתא (לר' יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה) דהוי כיבוי ממש והוי דומה למה שכ' תוספות (סנהדרין עז. ד"ה סוף בתירוץ ראשון) דשימת המים במקום שסוף נגולית לבוא הוי כיבוי. והתוספות מחלק בין מהלך מאוזן ובין מהלך מאונך, וחילוק זה אינו כתוספות סנהדרין שם, דלדבריו אין לחלק באופן זה ובשניהם חייב. ב. נמי יש לפרש תוספות דידן דס"ל דמקרב כיבוי הוי גרמא אלא דאסרו אפילו ר' יוסי משום שהוא דומה יותר למעשה מלאכה:

וע"ש עוד בתוספות הנ"ל מש"כ לחלק בין מחיצה של מים. וצ"ע מדוע מחיצה של שלג או של ברד נחשב מחיצה של מים והוי כיבוי ממש ולא גרמא, הא האש צריך לפשר את השלג או הברד והוי דומה לשבירת כלי. ואולי מיירי באופן שהשלג או הבגד עצמו מכבה ולא על ידי הפשרתם למים. וצ"ע:

[נ] **ז"ל** תוספות שם: "ואף על גב דבאותו כיבוי אין בו חיוב חטאת לר' שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, החמירו אטו כיבוי דחיוב חטאת, ואע"ג דהוי גזירה לגזירה קים להו לרבנן דהכא שייך למגזר טפי" עכ"ל:

[נא] **ז"ל** תוספות שם: "ומה שרגילים לתת מים בזכוכית שקורין לאמפ"א ונותנין עליה שמן בע"ש, אין זה קרוי קירוב כיבוי, דכיון שאין מתכוין לכיבוי כלל אלא להגביה את השמן לא שייך למגזר מידי שמא יעשה בשבת ושרי אפי' לר' יוסי וכ"ש לרבנן, דאל"כ אפי' בלא מים אסור שהניצוצות נופלות בשמן" עכ"ל. וכ"כ הרשב"א. וע' ר"ן דפירוש באופן דומה. וע' ברא"ש שהוסיף וז"ל: "הכא אין כאן גרם כיבוי כלל דאפילו לא יתן לתוכו מים כשיכלה השמן תכבה הפתילה ואין נתינת המים ממהרים הכיבוי" עכ"ל. וברמ"א מתיר אפילו כשמתכוין לכיבוי, דכיון שהמים תחת השמן הוי גרם כיבוי. ואף דאנו פסקינן דגרם כיבוי אסור שלא במקום פסידא, זהו רק בשבת עצמה, אמנם מע"ש מותר (כ"כ הבה"ל סי' רס"ה ס"ד ד"ה גרס בשם התוספות שבת):

[נב] **כתב** הפמ"ג (סי' רע"ח במ"ז ד"ה והנה) וז"ל: "והנה באין סכנה אסור לכתחילה לכבותו, אע"ג דמלאכה שאינה צריכה לגופה מדרבנן ובחולה שאין בו סכנה מותר שבותים אף על ידי ישראל, לכאורה י"ל דמשאצל"ג קרוב מאד לאיסור תורה לא התירו כה"ג" עכ"ל. וע"ע בבאור הלכה (סוס"י רע"ח ד"ה החולה שיש) וז"ל: "ואין להקשות ממה דאיתא לקמן בסימן של"ד בסופו (הבאתי בסקי"ז) דהתירו לכבות בר"ה אף גחלת של עץ בשביל שלא יוזקו בה, והטעם משום דהוא משאצ"ל כדאיתא בגמרא, וא"כ הכא נמי יתירו בשביל החולה, די"ל דהתם משום צערא דרבים, משא"כ בענייננו בחולה יחידי [פמ"ג]. ונראה פשוט דבענייננו ל"ד הכביה אסור, דה"ה להשפיל אורה מעט ג"כ אסור בחולה שאב"ס כידוע, דהמעטת האור הוא בכלל מכבה וכנ"ל בכמה מקומות" עכ"ל. אמנם ע' בבה"ל סי' ש"ב (ס"י ד"ה דלא) דהתיר מלאכה שאינה צריכה לגופה לצורך תינוק דנחשב חולה כל גופה. וצ"ל דכוונתו רק לצרף היתר זה עם שאר צירופים שם ועדיין צ"ע:

[נג] **כיבוי** נר פלורסנט אין בו מעשה מלאכה של כיבוי מן התורה כלל ואינו אפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה וכדהבאתי לעיל בסעיף ז'. ונראה דכיון דפסקינן בש"ע (סי' שכ"ח סי"ז) דמותר לעשות מלאכה דרבנן על ידי שינוי לצורך חולה כל גופו, מותר לכבות נר זה בשינוי אפילו כשאינו פיקוח נפשות. וה"ה דמותר לכבות נר של גז וכדומה לדעת מלמד להועיל ומנחת שלמה, ע' לעיל סקי"ט:

ונראה דאף לדעת החזו"א דאסור לעשות מעגל חשמלי מדאורייתא משום בונה או מכה בפטיש (ע' מלאכת בונה סעיף כז דהבאתי דבריו), מותר לכבות נר פלורסנט על ידי שינוי לצורך חולה כל גופו, דהא אין סתירת המעגל על מנת לבנות. ולכן אין איסורו אלא מדרבנן. ואולי הוי רק ספק דרבנן לדעת החזו"א דתלוי אם עשיית מעגל חשמלי הוי מלאכת בונה או מלאכת מכה בפטיש, דאי הוי בונה, יש בכיבויו משום סותר מדרבנן. אמנם אי הוי עשיית מעגל חשמלי משום מלאכת מכה בפטיש, אין בסתירתו שום מעשה מלאכה כלל:

יט. **אסור** לפתוח דלת או חלון כשיש נר [נד] מונח [נה] קרוב להם באופן שוודאי יכבה הנר מחמת הרוח. ויש אוסרים אפילו אם הוי רק [נו] קרוב לוודאי שיכבה. ואסור לפתוח הדלת אפילו [נז] בנחת. אמנם מותר [נח] לנעול את הדלת כנגדו, דנעילה זו אינה מכבה ואינה מבעירה. מיהו אסור לפתוח או לסגור את הדלת אם הנר קרוב לה כל כך שהרוח הנעשה על ידי [נט] הזזת הדלת ודאי יכבנו:

[נד] **איתא** במכילתין (דף קכ:): "תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה. לייט עלה רב. אמר ליה רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, מאי טעמא לייט עלה רב? אילימא משום דרב סבר לה כרבי יהודה ותנא קתני לה כרבי שמעון, משום דרב סבר לה כרבי יהודה, כל דתני כרבי שמעון מילט לייט ליה? אמר ליה בהא אפילו רבי שמעון מודה דהא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות [פרש"י: והכא נמי הרוח מכבהו]" עכ"ל. וכל הראשונים פסקו כרב בסוגיא נגד הברייתא:

ועיין ברא"ש ובש"פ שהביאו הרבה מהלכים מהו ציור הסוגיא. והטור הביא ג' שיטות להלכה בסי' רע"ז. (ומבואר לפנינו שיש לכל הפחות עוד שיטה אחרת.) וכ' הב"י עליו: "ורבינו משום דלא ברירא ליה כהי מינייהו נקטינן כתב כדברי כל הפירושים לאסור". וכ"פ הוא בש"ע שם וכ"פ כל האחרונים:

ובאמת, לא זכיתי להבין דברי ב"י דמשמע מדבריו דהטור הביא כל ג' השיטות משום דלא ברירא ליה. אולי ברירא ליה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי רק בפירוש הסוגיא. אמנם להלכה כל אחד מודה לחבירו דהדין דין אמת:

אגב, חזינן מסוגיא זו דפסיק רישיה אסור אפילו באיסור דרבנן כיון דלרוב הפוסקים כיבוי זה אין איסורו אלא מדרבנן. וכ"כ הרשב"א כאן, וכן הוא שיטת המג"א (סי' שי"ד סק"ה), וגר"א ורע"א שם. והגר"א שם הביא ראיה מסוגין. מיהו התה"ד (סי' ס"ד) פסק דאינו מתכוין מותר באיסור דרבנן אפילו בפסיק רישיה, וכ"פ המאירי (קכ:) והבית מאיר (סי' שכ"א סי"ד). ודגמ"ר (סי' ש"מ) הביא המח' ולא הכריע. וע' במאירי שם דפירש ב' מהלכים לדחות הראיה מהסוגיא:

עוד יש לדחות הראיה מסוגין ע"פ דברי המהרש"א (על התוספות דף קכ: ד"ה פותח) דהקשה מדוע איתא בברייתא דאסור משום מכבה תיפוק ליה משום מבעיר. ותירץ המהרש"א: "וי"ל דוודאי גבי מדורה שיש הבערת האור אמרינן הכי אבל הכא גבי כיבוי דנר אין לחלק בין רוח דאחורי הדלת ובין רוח דפותח הדלת כנגד הנר דתרווייהו קרוב לפסיק רישיה ולא הוי ממש פסיק רישיה ולכך התירו בברייתא ורב מחשיב ליה פסיק רישיה ודוק" עכ"ל המהרש"א. ולדבריו ברייתא זו הוי סיפא דברייתא דלעיל, ולכן עיקר האיסור בברייתא הוי משום מבעיר דהוי דאורייתא ואין להוכיח מכאן דפס"ר באיסור דרבנן אסור:

[נה] **המהלך** הראשון המובא בש"ע הוא שיטת רש"י (על פי פירושו של הרא"ש). וז"ל הרא"ש (סי' ט'): "רש"י פירש שהנר מונח אחורי הדלת וחיישינן שמא יכבנו הרוח". ומקורו הוא מהא דכ' רש"י הרוח מכבהו, דמשמע דהרוח מנשב דרך הדלת הפתוחה. וכ' משנה ברורה (סי' רע"ז סק"ב) וז"ל: "ודוקא כשהוא נגד פתיחת הדלת ממש וקרוב אל הדלת בענין שכשיפתח הדלת יוכל להכבות ע"י הרוח המנשב מבחוץ":

ויש לדון, מדוע אסור לפתוח את הדלת, הא הוי רק גרמא שיכבה הנר, דהא אינו עושה כלום לנר עצמה? ובשלמא לראשונים הסוברים דגרמא אסורה שלא במקום היזק, יש לפרש דמיירי שאין היזק. אמנם לאלו הסוברים דגרמא מותר לגמרי מדוע אסור לפתוח את הדלת, ואף דיגרום על ידי זה שהאש נכבה, הא אין זה אלא גרמא כיון דעושה את המעשה בחפץ אחר (הדלת) והאש נכבה על ידי כח אחר שהוא הרוח? וצ"ל דציור זה דומה לזורה או שהוא דומה לבידקא דמיא:

[נו] **עיין** מהרש"א (לדף קכ: ד"ה בא"ד) דפירש דנחלקו שם בגמרא אי קרוב לפס"ר אסור או מותר. וכן מצאנו בהרבה פוסקים דקרוב לפס"ר נחשב פס"ר. והבה"ל (סי' רע"ז ס"א ד"ה שמא) מדייק שיטה זו מלשון הטוש"ע שם. וכן משמע דפירש הפמ"ג (סי' ש"כ א"א סקי"ח) את שיטת הש"ע שם:

ונראה דשאלה זו תלויה במח' השואל עם הריב"ש (בשו"ת הריב"ש סימן שצ"ד) וז"ל: "והדבר ברור שאם לעושה המלאכה הוא פסיק רישיה שאסור לו אעפ"י שלאדם אחר לא היה פסיק רישיה... ועוד ראיה דבפרק שמנה שרצים גבי כוס עקרין אמר רבי יוחנן לירקונה תרי בשכרא ומעקר ואקשינן ומי שרי והא תניא מנין לסרוס ומסקינן דאסיר ואע"ג דלא מכוין לסרוס אלא לרפואה... ואם כדבריך דכל שאפשר שימצא אדם אחד על צד הזרות שיצא מאותו כלל לא הוי פסיק רישיה הכא הא אפשר שימצא אדם חזק התולדה שלא יסרסנו הסם ההוא... אלא שהדבר ברור שאין הולכין במצות התורה אלא אחר הדברים המורגלים, ולא אחר מה שיקרה על צד הזרות, וכן נקרא הדבר פסיק רישיה אעפ"י שאם היה הדבר הנעשה בזה המלאכה בתכונה אחרת לא היה פסיק רישיה" עכ"ל:

[נז] **דייקו** המג"א ועוד פוסקים דע"פ שיטת רש"י אסור בין אם הוא פותח את הדלת כדרכו ובין פותחה בנחת, דהרוח מנשב דרך הדלת הפתוחה ולא איכפת לן איך היא נפתחת:

ועיין באור הלכה (סי' רע"ז ס"א ד"ה כדרכו) שהוסיף וז"ל: "והנה אף דבתו"ש ומטה יהודה יישבו את קושית המ"א, מ"מ ראיתי הרבה והרבה מאחרונים שסתמו כהמ"א לדינא דאם הנר הוא נגד פתיחת הדלת ממש אסור אף בנחת, והם הא"ר ושלחן עצי שטים והח"א והגר"ז וגם מדברי הגר"א שרמז לעיין במ"א משמע דס"ל כוותיה. ועיין בסמוך דבמקום שאין רוח מנשב מבחוץ יש לסמוך להקל כשפותח בנחת" עכ"ל משנה ברורה (סי' רע"ז סק"ג):

[נח] **כתב** בית יוסף: "ולפירוש רש"י פשיטא דלא מיתסר אלא לפתוח אבל לנעול ליכא שום איסורא שהרי מאחר שאינו לא מכבה ולא מבעיר לא לייט רב עליה" עכ"ל. וכ"כ תה"ד ועוד פוסקים:

[נט] **עיין** שו"ת ריב"ש (סי' שצ"ד) דפירש שיטת רש"י בדרך אחרת. וז"ל: "שרש"י ז"ל דפירש שפסיק רישיה הוא שהרוח מכבה — לא ברוח הנכנס דרך הפתח קאמר, דאם כן לא ה"ל למימר אלא פותח אדם דלת כנגד הנר, ואם כבה כבה, כדאמרינן, פותח אדם דלת כנגד המדורה... אלא רש"י כיון לרוח המתעורר בנדנוד הדלת ובפתיחתו. שהרי זה כמניף במניפה בפני הנר, כדי לכבותו. וכאן ג"כ, הדלת הוא כמניפה. ואע"פ שאינו מכוין, פסיק רישיה הוא" עכ"ל. ובחיי אדם (כלל מ"ה אות י"ב) משמע דפסק כריב"ש וז"ל: "אסור לפתוח דלת או חלון נגד נר דולק כשהוא קרוב... ואפילו אין רוח כלל, דבפתיחת הדלת גורם רוח" עכ"ל:

כ. **נר** שהוא קבוע [ס] בכותל שאחורי הדלת באופן שהדלת נוקשת עליו, אסור לפתוח את הדלת כדרכו שמא תכבה את הנר, מיהו מותר לפתוח או לסגור את הדלת [סא] בנחת. ואסור לסגור את הדלת בחוזק באופן [סב] שינדנד את הכותל, שזה יכבה את הנר:

כא. **אסור** לפתוח ולסגור דלת שתלוי בה נר של שמן [סג] כיון שפתיחתה וסגירתה מזיזה את השמן הרי זה מכבה ומבעיר. אמנם מותר לפתוח או לסגור את הדלת [סד] בנחת אם נזהר שלא ינדנד את השמן כשפותחו ונועלו ויש מי [סה] שאוסר. וגם אין בו משום [סו] מוקצה דהדלת בטל לבית ולא לנר. ולהלכה מותר להזיז בנחת את השלחן שעליו מונחים נרות של שמן כשאין לשלחן דין בסיס:

כב. **מותר** לפתוח ולנעול דלת שמחובר בה נר של [סז] שעוה, כיון דאין פסיק רישיה דהפתיחה או הנעילה יבעיר או יכבה את הנר:

כג. **אסור** לפתוח דלת כשיש [סח] מדורה סמוכה לדלת, מפני שהרוח ילבה את המדורה. ואסור אפי' אם עכשיו מנשב רק רוח שאינה גדולה מספקת ללבותה גזירה משום רוח שיכולה ללבות. ומותר [סט] לסגור דלת פתוחה ואין בו משום מכבה. ויש מתירין לפתוח את הדלת כשאין [ע] רוח נושבת כלל:

כד. **שכח** נר של [עא] שעווה דלוק על השלחן, ויש לו צורך להשתמש עם השלחן,

[ס] **מהלך** אחר בסוגיא הנ"ל נמלא בר"ח וז"ל: "היכא דידע שבודאי שכשפותח ונועל יכבה הנר מפני שהדלת נוגעת בו ומכבהו שאסור דבהא אפילו ר"ש מודה דהוי פס"ר ולא ימות. אבל אי גרס בעלמא שרי" עכ"ל ר"ח. והרא"ש וטור וש"פ הביאו שיטתו:

[סא] **ע"פ** שיטת ר"ח, אם פותחו או סוגרו בנחת, אין לחשוש שיכבה הנר. כן משמע בש"ע וכ"כ הב"ח:

[סב] **הב"י** כ' ע"פ שיטה זו דאסור ג"כ לסגרו וכ"פ בש"ע, מיהו הב"ח ומג"א וגר"א ושאר אחרונים הקשו עליו מדוע. וכן משמע בר"ח עצמו ובטור שמותר. וכ"פ במ"ב (סק"ו). ובפמ"ג (א"א סק"ד) מיישב הש"ע דמיירי "בנעילה בכח מנדנד הכותל כולו". ובכגון דא, כ"ע מודה דאסור, ולפיכך כתבתיו בפנים:

[סג] **זהו** פירוש הר"י בסוגיא. ואיתא ברא"ש וז"ל: "ור"י פירש שהנר תקוע באחורי הדלת ובפתיחת הדלת ובנעילתו מרחק את השמן מן הפתילה או מקרבו אל הפתילה" עכ"ל, וכ"כ סמ"ג ומרדכי, ע"ש בסוגיא בתוס':

עיין לשון הרמב"ם (פ"ה הי"ז) וז"ל: "נר שאחורי הדלת אסור לפתוח הדלת ולנעול כדרכו מפני שהוא מכבהו אלא יזהר בשעה שפותח ובשעה שנועל" עכ"ל. וע' בב"ח וגר"א שדייקו דהרמב"ם מפרש סוגיא כר"י (ודלא פירוש מ"מ וב"י דפירשו כוונתו כדעת ר"ח).

וכ"פ המ"ב וש"א:

[סד] **כ"כ** מג"א (רסי' רע"ז) בשם הב"ח וז"ל: "אסור לפתחו ולנעלו כדרכו אבל בנחת מותר... ולא אמרינן שמקרב השמן לנר או מרחיקו (כדאיתא בסוגיא מ"ו:—מ"ז.)... ואין איסור אלא משום דהוי בסיס לדבר אסור ודלת לא שייך בסיס דבטלה לגבי הבית" עכ"ל המג"א:

[סה] **הט"ז** חולק על הב"ח וז"ל: "משמע דבזה לא מהני פתיחה ונעילה בנחת כיון דהוא בדלת עצמה בקלות ינדנד קלת ויקרב או ירחיק השמן" עכ"ל. והמ"ב (סק"ז) פסק כמג"א וב"ח ודלא כט"ז. ולכן מותר להזיז בנחת את השלחן שעליו הדליקו נרות שמן (באופן שהשלחן אינו בסיס), ע' מ"ב (שם סקי"ז):

[סו] **וכתב** המרדכי (סי' ת'): "דאין להקשות לפירוש ר"י בלא כיבוי והבערה יהא אסור מחמת טלטול הנר דנעילת הדלת לא חשיב טלטול הנר וגם לא נעשה בסיס לנר דחשיב ובטיל לגבי הבית ולא לגבי הנר" עכ"ל. וכ"כ תוספות בתירוץ ראשון, וכ"כ הרא"ש. וכן הביא מג"א (רסי' רע"ז):

[סז] **ז"ל** ב"י: "ולפי זה אם נר של שעוה קבוע בדלת עצמו מותר לפתוח ולנעול כיון דלית ביה משום מכבה ומבעיר" עכ"ל. וכן מותר להזיז את השלחן שעליו הדליקו נרות שעוה (באופן שאינו בסיס):

[סח] **איתא** במכילתין (דף קכ:) וז"ל: "אמר רב יהודה (י"ג שמואל) פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת [פרש"י: ואף על פי שרוח מנשבת ומבעיר האור] לייט עלה אביי (ומקשה הגמרא) במאי עסקינן? אילימא ברוח מצויה מאי טעמיה דמאן דאסר? [פרש"י: אין דרך להבעיר ברוח מצויה, ולא פסיק רישיה ולא ימות הוא] אי ברוח שאינה מצויה, מאי טעמא דמאן דשרי? לעולם ברוח מצויה מר סבר (אביי) גזרינן, ומר סבר (רב יהודה או שמואל) לא גזרינן" עכ"ל ופסקו כל הפוסקים כאביי ובתוספות כ' משום דבתראה הוא:

וע"פ פרש"י משמע דברוח שאינה מצוייה אסור מדינא דהוי פסיק רישיה שיבעיר את המדורה. ונחלקו האמוראים אם נוכל להקל ברוח מצוייה כיון דבדרך כלל אינו מבעיר. אביי ס"ל דיש לגזור רוח מצוייה אטו רוח שאינה מצוייה. ור' יהודה (ולגירסא אחרת שמואל) ס"ל דאין לגזור. (וע"פ רש"י הסוגיא מיירי במלאכת מבעיר ולא מכבה.):

ועיין ברמב"ם (פ"ה הי"ז) דחולק על פירוש זה, וז"ל: "אסור לפתוח את הדלת כנגד המדורה בשבת כדי שתהא הרוח מנשבת בה ואע"פ שאין שם אלא רוח מצויה" ומשמע דמיירי במכוון כדי שהרוח מנשבת. וקשה, מאי טעמא דמאן דמתיר? אח"כ מצאתי בפמ"ג (סי' רע"ז בא"א סק"ו) דהקשה קושיא זו והשאיר בצ"ע, וכן מצאתי בפירוש תועפות ראם על הס' יראים (סי' קנ"ז) וכ': "אומר אני דמש"כ הרמב"ם כדי שתהא הרוח מנשבת בה ר"ל אם הדלת קרובה אל המדורה כדי שתהא הרוח מנשבת בה לאפוקי אתא כשהדלת רחוקה מהמדורה יותר מזה השיעור... ליכא איסורא" עכ"ל:

ולהלכה, ע' בש"ע (סי' רע"ז סעיף ב') וז"ל: "אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה שהיא קרובה קצת אל הדלת ואפי' אין שם אלא רוח מצויה. אבל אם היה פתוח כנגדה, מותר לסוגרו ואין בו משום מכבה" עכ"ל. ומשמע דפסק כרש"י וכן הבאתי בפנים:

[סט] **ז"ל** המשנה ברורה (סי' רע"ז ס"ק י"א): "ואע"פ שהרוח היה מבעירה אין בו משום מכבה שאינו עושה כלום אלא עוצר הרוח ואם תכבה תכבה" עכ"ל:

[ע] **כ"כ** המ"ב (סק"י) בשם מג"א:

[עא] **תניא** (מכילתין דף קכ:): "תנו רבנן נר שעל גבי טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה" עכ"ל. וע"ש בתוספות וז"ל: "אומר ר"י דמיירי דליכא שמן בנר דאי איכא שמן בנר חייב שהרי שופך ממנו והוי כמסתפק ממנו דחייב משום מכבה כדאמר בפ"ב דביצה (דף כב.). ובירושלמי מוקי לה בנר שכבה, ולא קתני בהך ברייתא ואם כבתה כבתה, ואתא לאשמעינן היתר טלטול ע"י

מותר לנער את השלחן [עב] בנחת ואין בו משום מכבה כיון דאין כוונתו לכבות את הנר ואין פסיק רישיה שיכבה. גם אין בו משום איסור טלטול [עג] מוקצה. [עד] ולכתחילה יותר טוב לנערו על ידי נכרי כיון דאין הכל מודים דאינו פס"ר שיכבה. ומותר לשאול מנכרי לנער שלחן שיש עליו נר של שמן [עה] אף דהוי פס"ר שיכבה:

כה. **בזמן** הזה, אם נפלה דליקה בשבת במקום שגרים שם, משערים שיש חשש סכנת נפשות. ולכן מותר ומחוייב [עו] לכבות את הדליקה בשבת, והזריז הרי זה משובח, והשואל הרי זה שופך דמים. ואסור לחכות עד [עז] שקוראים לנכרי שיכבנו, אלא יכבנו

ניעור" עכ"ל. וכ"כ הרא"ש וש"ר. ומשמע מתוספות שהוא פוסק דחייב מן התורה ממש, ודלא כדמשמע בתוספות (ביצה דף כב, הבאתי לעיל בסק"מ):

וז"ל הש"ע (סי' רע"ז סעיף ג'): "שכח נר על הטבלא מנער את הטבלא והוא נופל אפי' אם הוא דולק רק שלא יכוין לכבותו... ובלבד שיהא נר של שעוה וכיוצא בו או שלא יהא בו שמן. אבל אם יש בו שמן א"א שלא יקרבנו אל הפתילה ונמצא מבעיר" עכ"ל:

[עב] **איתא** במ"ב (סי' רע"ז ס"ק י"ד) בשם מאירי וז"ל: "דדוקא אם הוא מנערו בנחת [דהיינו שמטה הטבלא ומורידו לארץ ואח"כ הוא מנערו] דאל"ה הוא פסיק רישיה וכן משמע במהרי"ל והביאו הא"ר" עכ"ל:

[עג] **כמבואר** לעיל בסקע"א מתוספות בשם ירושלמי:

[עד] **הרמ"א** (סי' רע"ז ס"ג) פסק: "וטוב לעשותו ע"י א"י במקום שא"צ כ"כ" עכ"ל. וכ' ע"ז הבאור הלכה: "עיין בבאור הגר"א דהטעם משום דחייש לירושלמי המחמיר בזה. ומשמע מן הרמ"א דאפילו בנר של שעוה יש להחמיר שלא במקום הדחק והטעם דהוא קרוב לכבוי":

[עה] **ומשמע** דמותר לעשות אינו מתכוין על ידי נכרי אפילו במקום דאיכא פסיק רישיה, וכ"כ במג"א (סי' רע"ז סק"ז) ובמ"ב (שם סקט"ו):

[עו] **עיין** באור זרוע (הל' ערב שבת סי' ל"ח) וז"ל: "ועתה שפי' שספק נפשות דוחה את השבת כגון אנו שאנו דרים בין העכו"ם אם נפלה דליקה בבית ישראל בשבת ואיכא למיחש לסכנות נפשות מכבין את הדליקה" עכ"ל. ומובא דבריו בהגהות אשיר"י עירובין (פ"ד סי' ו'), ובתה"ד (סי' נ"ח), ובב"י ורמ"א (סי' של"ד):

ופירוש כוונת האור זרוע במה שכ': "כגון אנו שאנו דרים בין העכו"ס", ע' בא"ה (כלל נט סי' מא) בשם א"ח וז"ל: "אם נפלה דליקה... אם ברחו כולם או יכולים לברוח... אינו רשאי לכבות... אם לא... שמנהג בעירו לזרוק בני הבית בדליקה במקום שיצא האש משם והם אינם יכולים לברוח" עכ"ל הא חזינן שהסכנה הוא מהנכרים שהיה להם מנהג המוזר הזה, ולכן הוי סכנה מהנכרים בציור זה:

ועיין בתפא"י (בכלכלת שבת לו) שכתב שמי ששורה בין הנכרים מותר לכבות שריפה בביתו של נכרי מדהו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה ואיכא ספק סכנה דאם תהיה שריפה בבית ישראל דהנכרי לא יבוא לכבותו, והכל לפי הענין:

וז"ל תרומת הדשן (סי' נ"ח): "שאלה: דליקה שנפלה בשבת, שרי לבר ישראל בזמן הזה לכבות הדליקה או לאו? תשובה יראה דיש חילוק בדבר כמו שאבאר. כתב בהגה"ה באשירי בשם א"ז פ' מי שהוציאוהו וז"ל בזמן הזה אפי' באו על עסקי ממון מחללים עליהם את השבת. וכן מותר לכבות את הדליקה בשבת בזמן הזה, מפני שאנו דרים בין הנכרים ושוללים והורגים ולא גרע מעיר הסמוכה לספר ע"כ. ובאור זרוע בהל' שבת כתב וז"ל ואפי' בספק סכנה, גדולי ישראל מכבים את הדליקה, ואע"פ שאפשר לכבות ע"י נכרי. ומצאתי שאחד מהגדולים העתיק מדרשות הר"ח א"ז וז"ל בדליקה שיש סכנה, פן יצא לשפוך דם שונאי ישראל, אל יאמר לנכרי לכבות אלא מצוה לכבות בעצמו. ואחד מהגדולים דרש ברבים, שמותר לכבות את הדליקה בשבת בזמן הזה, ואומר שבשביל כך דרש ברבים, שלא יהא נקרא פושע בנפשות, כדאמר בכה"ג הנשאל הרי זה מגונה, לפי שהיה לו להודיע כבר לרבים כדאיתא בהגה"ה במיימון. ושמעתי מגמגמים להחמיר מסברת לבם ולומר דווקא כשנפלה הדליקה תחלה בביתו של ישראל איכא סכנה, כי משפט הנכרים כך היה, כי ימצאו אותו שיצאה הדליקה מביתו משליכין אותו לתוך האש, והכי משמע במרדכי פ' השואל שדרך הנכרים כך. וא"כ ע"י כך יש סכנה לשאר ישראל, כדרכם לומר כל ישראל ערבים זה בזה, וכה"ג שרי לכבות. אבל אם יצא תחלה בביתו של נכרי, ליכא למיחש להא וליכא סכנה... אמנם נראה דמלשון הגה"ה באשירי לא משמע הכי לחלק. מדתלי הטעם מפני שהם שוללים והורגים, ולא גרע מעיר הסמוכה לספר. משמע ע"י חטיפת הממון יבא לידי הריגה... אמנם נראה דיש לתת לב לפי הענין לפי ראות עיני חכמי העיר, כגון אם יש שופטים ושלטונים בעיר מבטיחים להציל את ישראל וכה"ג אם נראה שאין סכנה כלל לא יחללו את השבת כלל" עכ"ל התה"ד:

אמנם המרדכי (סי' שנ"ג) חולק על האור זרוע ודעימיה וז"ל: "ועכשיו נהגו ברוב הארצות לכבות דליקה בשבת ואין להם על מה שיסמוכו אלא שאומרים שחוששים שבעבור הדליקה ישרפו בה תינוקות שלא יוכלו לברוח, ועוד שיש חשש ספק נפשות מאימת המלכות והגוים אם יראו שמניחין הדליקה להיות דולקת והולכת, ולפיכך מכבין אליבא דרבי שמעון דקיימא לן כוותיה. ואין היתר ברור בדבר זה אלא שזה כאותו שאמרו חכמים הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין" עכ"ל המרדכי:

והרמ"א (סי' של"ד סכ"ו) פסק לקולא וז"ל: "וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה ה"מ בימיהם אבל בזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משובח. ומ"מ הכל לפי הענין דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר אסור לכבות. אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפילו הדליקה בביתו של כותי, וכן נוהגין. ודוקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל ממון" עכ"ל:

וע"ע באליהו רבה (סקכ"ה) בשם שכה"ג וז"ל: "לכן יצא היתר בכל מקום (לכבות הדליקה) כיון דאפשר אם לא יכבנה אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח ותבוא הדליקה עליו" עכ"ל. והמ"ב הביא דבריהם בס"ק ע"ג. והוסיף על זה הפרמ"ג (בא"א סקל"ב): "מצוה לדרוש דמותר לכבות כמו בסי' שכ"ח השואל והנשאל הרי זה מגונה שהיה לדרוש ברבים" עכ"ל. וכן משמע בתה"ד הנ"ל והביאו המ"ב:

[עז] **בציור** הזה בוודאי דכל איחור יכול לבוא לידי סכנה, ופשוט דמחויב לכבותו מיד על ידי ישראל, ואין לחכות לנכרי:

בעצמו מיד. ופשוט שאסור מן התורה [עח] לחפור גומות כדי להטמין בהם חפצים:

כו. **אם** בטוח שאין סכנה בדליקה ולא יבוא לידי סכנה, אסור לכבות:

כז. **באופן** שאסור לכבות את הדליקה (משום שבטוח שאין כאן סכנת נפשות), גזרו חז"ל [עט] שלא להציל חפציו מפני הדליקה אפילו לתוך [פ] חצר המעורבת שלא יבוא לכבות באיסור. ואפילו באוכלין גזרו שאינו יכול להציל אלא מה שצריך לסעודות שבת. בסוגית הגמרא ובראשונים מופיע [פא] הרבה כללים בנידון זה, כגון אם הציל כבר פת [פב] נקיה אסור להציל פת סובין. ושאסור להציל אוכל משבת לצורך יו"ט או לצורך שבת הבאה. וביה"כ מותר להציל סעודה אחת [פג] לצורך מוצאי יה"כ. מיהו לא הבאתי כל הכללים משום דלא שכיח השאלה בזה"ז וכדפרישית, וע' בפוסקים:

כח. **היכא** דגזרו שאינו יכול להציל אוכלין וכלים, לא גזרו אלא בית שבו [פד] שורפת הדליקה. אמנם מותר להציל מבית אחר

[עח] **ז"ל** תרומת הדשן (ח"ב סימן ס'): "הנה מחמת הדליקה אשר יצאה בשבת בעירכם וחפרתם גומות והשויתם גומות וטחתם אבנים ועפר יחד כמו בנין, נראה... שאיסור גמור הוא זאת מכמה טעמים, דהא על עסקי ממון הוא. ולא דמי להא דכתב א"ז... דבזמן הזה שאנו דרים בין הנכרים מותר לכבות הדליקה, דדמי לעיר הסמוכה לספר... היינו דוקא לכבות הדליקה משום דעיקר החטיפה והשלילה אשר בא בעבורה סכנת נפשות, אותה חטיפה בא מחמת הדליקה, וכשמכבה הדליקה אינם יכולים לחטוף עוד. אבל אותם שלא כבו הדליקה וחפרו והשוו הגומות לא תקנו בזה שום דבר, והסכנה במקומה עומדת" עכ"ל:

וכתבתי בפנים דלחפור גומא אסור מן התורה בציור זה. ולכאורה חייב משום בונה דהוא חופר כדי להצניע שם, עיין סוגית הגמרא דף קב:

[עט] **תנן** במכילתין (דף קיז:): "מצילין מזון שלש סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה. כיצד? נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות. בשחרית מצילין מזון שתי סעודות. במנחה מזון סעודה אחת. רבי יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות" עכ"ל המשנה. ואיתא בגמרא: "מכדי בהיתרא קטרח נציל טפי? אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה אתי לכבויי. אמר ליה אביי אלא הא דתניא נשברה לו חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, כלי אחר ויצרף. התם מאי גזירה איכא? הכי נמי גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים" עכ"ל. ובמשנה (דף קכ.) איתא דאסור להציל מה שאינו יכול ללבוש:

[פ] **כ"כ** רש"י (דף קיז: ד"ה מכדי). וע' בטוש"ע (סי' שלד) דנחלקו הראשונים אם אסרו ג"כ להביאם לחצר מיוחדת, וגם נחלקו אם גזרו בחצר מקורה משותפת. והמ"ב (ס"ק כ"ט) פסק להקל:

[פא] **ז"ל** הרמב"ם (פכ"ג ה"כ — כ"ה): "נפלה דליקה בחצר בשבת אינו מציל כל מה שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו המבוי אף על פי שעירבו גזירה שמא יכבה הדליקה כדי שיציל מפני שאדם בהול על ממונו. לפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת וכלים שצריך להשתמש בהן בשבת ובגדים שיכול ללבוש, שנמצא מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי. ואם לא עירבו אף מזונו וכליו אינו מציל. ומה הוא מציל למזונו, אם נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות, הראוי לאדם לאדם והראוי לבהמה לבהמה. נפלה בשחרית מצילין מזון שתי סעודות, במנחה מצילין מזון סעודה אחת. במה דברים אמורים במציל בכלים הרבה או שהיה ממלא כלי ומוציאו ומערה וחוזר וממלא אותו שניה הוא שאין מציל אלא מה שהוא צריך לו. אבל אם הוציא כלי אחד בהוצאה אחת אע"פ שיש בו כמה סעודות מותר. כיצד מציל סל מלא ככרות אף על פי שיש בו כמה סעודות, ועגול של דבילה וחבית של יין. וכן אם פרש טליתו וקבץ בה כל מה שיכול להוציא והוציאה מלאה בבת אחת מותר. ואומר לאחרים בואו והצילו לכם וכל אחד ואחד מציל מזון שהוא צריך לו או כלי אחד שמחזיק אפילו דבר גדול והרי הוא של מציל. ואם לא רצה המציל לקחתו ונתנו לבעליו מותר לו ליטול ממנו אחר השבת שכר עמלו ואין זה שכר שבת שהרי אין שם מלאכה ולא איסור שלא הוציאו אלא במקום מעורב. הציל פת נקיה אינו חוזר ומציל פת שאינה נקיה, אבל אם הציל פת שאינה נקיה חוזר ומציל פת נקיה. ומציל ביום הכפורים מה שהוא צריך לשבת אם היה יום הכפורים בערב שבת אבל אינו מציל בשבת ליום הכפורים, ואין צריך לומר ליום טוב, ולא משבת זו לשבת הבאה. ומה הוא מציל ללבושו, לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, וכל אחד ואחד לובש ומתעטף כל מה שיכול ומוציא, והרי הוא שלו כמו המאכל שהרי מן ההפקר הן זוכין":

עיין בבה"ל (סי' שלד ס"ד) שהקשה דבפסחים (דף יא.) ובר"פ מי שהחשיך מתירים איסורי דרבנן כדי להציל ממונו משום דאדם בהול על ממונו, וכאן בדליקה מחמירים עליו וגוזרים אפילו מה שמותר משום שחוששים שיכבה מתוך בהילתו. (וכבר הקשה קושיא זו ברע"א שם.) ותירץ הבה"ל בשם בנו ר' אברהם וז"ל: "גבי דליקה אף אם נתיר לו להציל כל מה שיוכל בלא כיבוי עדיין יש חשש שיבא לידי איסורא דאורייתא לכבות חפצים שאינו יכול להציל אותם בלא כיבוי... ומשו"ה לא שרו ליה רבנן להציל כלל אף דברים שאין צריך לכבות אותם ויכול להצילם בלא כיבוי והא דלא שרו ליה רבנן לומר לא"י לכבות... נראה דגבי דליקה חששו חכמים ביותר משום דבדליקה צריך אנשים הרבה לכבות וכל אחד ואחד בכיבוי הוא מציל ממון ובשביל זה חששו דאם נתיר לומר לא"י לכבות יבוא להראות לא"י איך לכבות ומתוך זה יבוא גם הוא לכבות" עכ"ל:

[פב] **תניא** במכילתין (דף קיז:): "תנו רבנן הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה, פת הדראה מציל פת נקיה. ומצילין מיום הכפורים לשבת אבל לא משבת ליום הכפורים ואין צריך לומר משבת ליום טוב ולא משבת לשבת הבאה" עכ"ל:

[פג] **ז"ל** הר"ן: "ומדאמרינן אבל לא משבת ליוה"כ משמע דמיום הכפורים למוצאי יום הכפורים מציל דאם איתא דאפילו ביוה"כ אינו מציל, נ"ל דמשבת ליוה"כ אינו מציל והיינו טעמא דשרי מפני עגמת נפש... והכי איתא בירושלמי" עכ"ל. וכן מובא בש"ע:

[פד] **עיין** תוספות (ריש פרק כל כתבי, דף קטו.) וז"ל: "אומר ר"ת דכולא האי פירקא איירי כשנפלה דליקה באותו בית או באותו חצר דכיון שהאש שם ודאי בהול הוא ואי שרית ליה אתי לכבויי כדמפרש בגמרא אבל נפלה דליקה בבית אחר מותר להציל הכל" עכ"ל. וכ"כ שאר הראשונים והפוסקים:

שקרוב לדליקה לתוך חצר מעורבת. ומותר לאחרים [פה] (שאינם דרים בבית שבו הדליקה) להוציא לחצר מעורבת:

כט. **באופן** שאין בו פיקוח נפשות, נחלקו הפוסקים אם מותר [פו] לטלטל מעות או שאר דברים יקרים המוקצים כדי להצילם מפני הדליקה או מאנסים הבאים לגזלם. יש מקילים דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה, [פז]

[פה] **כ"ב** החיי אדם (כלל מ"ה ס"ז), ע"ש ונמוקו עמו, דאינם נבהלים כיון דאין הדליקה בבית שלהם. וכ"פ המ"ב (סי' של"ד סק"ד), וע"ש בשער הציון:

[פו] **ז"ל** הטור (סימן של"ד): "וכתב בעל התרומות דאפילו מעות ודברים המוקצים יכולין להציל דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה כי היכי דשרי למי שהחשיך לו בדרך לטלטל כיסו פחות פחות מד' אמות. וכן אם רואה אנסים באין לביתו יכול ליקח כל מה שבביתו ולהצניע שאין לחוש לאיסור מוקצה במקום פסידא. ונ"ל שהוא אסור שלא התירו למי שהחשיך לטלטלו פחות פחות מד' אמות אלא כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא לטלטלו בהדיא. אבל הכא דליכא למיחש שיבוא לידי איסור גדול מזה שודאי ירא להוציאו מפניהם אסור. ועוד אפילו אם מוציאו אין איסור דאורייתא לדידן שאין לנו רשות הרבים. וגם בדליקה נמי ליכא למיחש שמא יכבה כל זמן שלא הגיע אצלו. הילכך ודאי אסור להציל דברים המוקצים מפני הפסד ממונו" עכ"ל:

ובאמת דברי הטור קצת צ"ע, דיוצא מדבריו דבזה"ז אין היתר של מי שהחשיך בדרך כיון דלדידן אין לנו רה"ר. ומדוע בסי' רס"ו הביא הטור כל הדינים של מי שהחשיך בדרך כצורתם ולא חילק דבזה"ז שאני משום דאין לנו רה"ר. אלא ע"כ דכיון דלא גזרו בימי חז"ל משום חשש שמא יעבירנו ברה"ר, לא חילקו בימיהם בין ההולך ברה"ר ובין ההולך בכרמלית והקילו אפילו בכרמלית. וכיון שכן, אפילו בזמן או מקום שאין רה"ר לא גזרו. וממילא דברי הס' התרומה צודקים וקשה לפרש דברי הטור, וצ"ע. (וכעין זה הקשה המג"א בסי' של"ד סק"ג, והניח בצ"ע):

ואולי ס"ל לטור כשיטת הראשונים דאף דצריכים ששים רבוא להיות רה"ר, אמנם רק בתוך העיר, מיהו מחוץ לעיר, כל דרך הנעשה להילוך הרבים יש לו דין רה"ר. ולכן בדליקה שנפל בתוך העיר אין כאן שאלה של איסור דאורייתא. משא"כ במי שהחשיך שהוא יוצא חוץ לעיר, ושם יש חשש של איסור דאורייתא וממילא התירו ביותר. וכל זה דוחק בלשון הטור במה שכ': "לדידן שאין לנו רשות הרבים" משמע דלית לן כלל רה"ר, ואפילו בין עיר לעיר. ומחמת חומר הקושיא נוכל לפרש דבריו דכוונתו "לדידן" הכוונה בתוך ערנו. זאת אומרת דכיון דאין בתוך ערנו רה"ר, אין לנו חששות האלו. וממילא אין להתיר להציל מוקצה מדליקה בעיר. אמנם בין עיר לעיר יש לחשוש לאיסור הוצאה דאורייתא, ולכן יש להקל להתיר איסור מוקצה דרבנן משום חשש זה:

ועיין בב"ח שהקשה על הטור דמדוע כ' דבציור של דליקה אין כאן חשש שיעבור על איסור תורה, הלא יש לחשוש שיחפור בקרקע להטמין שם כספו, וחפירה זאת הוי מלאכה דאורייתא של בונה (כמפורש בגמרא ריש הבונה דף קב:, הבאתי במלאכת בונה סק"ו). ואולי ס"ל לטור דאינו נחשב בונה משום דאין כוונתו לבנות אלא לסתור ולהחביא, והוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולשיטתו אין בו איסור דאורייתא. והא דאיתא בדף קב: דחייב איירי דווקא בשכוונתו להשאיר המקום לטמון בו אחר כך, ודוחק דכל זה נכלל במלאכת בונה ובוודאי שחייב בכגון דא:

ועיין בב"י שהביא דברי ספר התרומה באריכות. וע"ש שהקיל גם באנס או מושל או שולל הבא לחטוף בשבת שמותר לטלטל מעות כדי להחביא אותם. ובב"י הביא שהס' התרומה הקשה מהא דאיתא במכילתין (דף קטז:) דמצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה אף על פי שיש בתוכו מעות. ומשמע דאסור להציל מעות בפני עצמן. וע"כ דלא דוחים מוקצה משום דאדם בהול על ממונו כי אם בציור של מי שהחשיך בדרך ולא דוחים איסור מוקצה בדליקה ושולל ושאר הפסדים. ותירץ ספר התרומה דמצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה מתירין אפילו איסור הוצאה דרבנן כגון להביאם לחצר שאינה מעורבת וזה מותר רק עם הספר ולא בעצמו. אמנם להתיר מוקצה מותר אפילו בפני עצמו וכהא דמי שהחשיך:

עוד הקשה ס' התרומה מהא דאיתא בשילהי נוטל (דף קמב:) וז"ל: "אמר רבי הושעיא שכח ארנקי בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה. אמר רב יצחק שכח לבינה בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה. אמר רבי יהודה בר שילא אמר רבי אסי פעם אחת שכחו דסקיא מלאה מעות בסרטיא ובאו ושאלו את רבי יוחנן ואמר להן הניחו עליה ככר או תינוק וטלטלוה. אמר מר זוטרא הלכתא ככל הני שמעתתא בשוכח. רב אשי אמר אפילו שכח נמי [לא], ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד" עכ"ל. ומשמע דמסקנת הסוגיא דאסור לטלטל מוקצה אפילו על ידי ככר ותינוק ואפילו במקום הפסד וכ"ש שאסור לטלטלו בעצמו. ומתרץ ס' התרומה וז"ל: "שאני התם דפושע בשכחה טפי מבהחשיך לו בדרך ועוד יכול לישב שם בעירו ולשמרו או ליתן שם שומר גוי אבל בפחד תפיסה מותר לטלטלן ולהצניען במקום המשתמר" עכ"ל. זאת אומרת דכוונת הגמרא בפרק הנוטל דלא התירו טלטול מוקצה כשהוא בעצמו גרם להפסד על ידי שכחתו, וגם דלא התירו כי אם באופן שאין עצה אחרת להציל ממונו. אמנם במקום הפסד שהוא לא גרם ואין לו עצה אחרת להציל המעות יש להקל ולהתיר טלטול מוקצה כדי שלא לעבור על איסור דאורייתא. (וע' לקמן בסקפ"ט דאפרש שיטת הירושלמי בענין היתר של טלטול על ידי ככר.):

עוד הביא שם בב"י שר"ת ג"כ סובר כדעת ס' התרומה וז"ל: "ועוד דפירש רבינו יעקב דהתם איירי בשהדליקה באותו הבית מתוך שאדם בהול אי שרית ליה טפי אתי לכבויי אבל אם הדליקה בבית אחר יכול להציל כל מה שירצה בחצר מעורבת והוא הדין מעותיו שיכול להציל" עכ"ל:

ועיין באו"ה (כלל נ"ט סמ"א) שהוסיף על דברי ס' התרומה וז"ל: "ועתה בזה"ז שאין לנו רה"ר אלא כרמלית וגם ליכא למיגזר אטו דאורייתא אם נפלה לו דליקה בביתו בשבת יכול להציל כל דבר שלא יבוא לכבות מפני שאדם בהול על ממונו". וע"ע בט"ז (סי' של"ד סק"ב) ובפמ"ג שם, ובנשמת אדם (כלל מה ס"א) ובמ"ב (סי' של"ד סק"ד) ובה"ל (שם ס"ב ד"ה ויש מתירים):

[פז] **עיין** חידושי הרמב"ן (ריש פרק מי שהחשיך) וז"ל: "הא דאמרינן קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ה"ק שאין אדם יכול לזרוק ממונו מידו להפסידו ומש"ה שרי ליה שבות דלא ליתי לידי איסור דאורייתא משא"כ בדליקה שלא התירו [אפילו] אמירה לגוי ואדרבה אמרו אי שרית ליה אתי לכבוי. ומסתברא דוקא החשיך לו בדרך... חששו שמא יקל לומר עדיין יש שהות ביום אבל שכח בשבת והוציא כיסו לרה"ר או לדרך לא התירו לו כלום... אלא ש"מ שאני כיס שבידו שאין אדם מוצא לבו לזרקו. ומכאן נלמד למי

ויש אוסרים. ולשיטה שנייה יש מי שאוסר לטלטל את המוקצה אפילו על ידי [פח] נכרי:

ל. מותר להציל מעות מדליקה אם מטלטלים [פט] ככר עמהן ויש חולקים:

לא. בזה"ז מצילין [צ] כל כתבי הקדש מפני הדליקה וכ"ש משאר אסון. ויש [צא] חולקים. אמנם [צב] הגליונים שלמעלה ושלמטה ומהצדדין שבעמוד שנחתכו אין מצילין מן הדליקה לכ"ע:

לב. מותר לבקש [צג] מנכרי להציל ספרים מן הדליקה או שאר היזק אפי' אם הוא יוציאם דרך רשות הרבים:

שבאו לסטים בביתו שאינו נוטל מעות להטמינן אלא הרי לסטים כדליקה ושנינו תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות הא בשביל הפסד המעות ושאר הנכסים לא נתיר הצלתן ולא אמירת כבה ואל תכבה... אלא ש"מ דין אחר הוא במחשיך וכיס בידו ממש... ובעל התרומות מתיר להציל כיסו מפני הלסטין הבאים בביתו ואין בדבריו טעם... דלא שייך ליסנא אין אדם מעמיד עצמו על ממונו אלא במפסיד ממונו בידים" עכ"ל הרמב"ן. וע"ש ג"כ ברשב"א שהאריך בדבר:

[פח] **ומסיק** בש"ע (סי' שכ"ד ס"ב): "ואפילו לומר לאינו יהודי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים יש מי שאוסר" עכ"ל. וע' מ"ב (סי' שכ"ד סק"ח) דפירש דבסימן ש"ז ס"ה סתם המחבר דמותר ע"י א"י במקום שהוא צריך לדבר צורך הרבה ועיין שם במסקנת המ"א דדוקא במקום שיש הפסד גדול. ואיתא ברמ"א וז"ל: "וע"ל סי' רע"ו דיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא" עכ"ל. וע"ז פ' במג"א (סק"ג): "נ"ל דדוקא מפני הלסטים או מפני הדליקה התירו דהדבר בהול וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה אסור לכ"ע לטלטל ע"י ישראל":

[פט] **איתא** בירושלמי (מכילתין פט"ז ה"ב) על המשנה של מצילין מן הדליקה וז"ל: "ייבא כיי דמר רבי יעקב בר אחא אמר חיננא קרתיגנאה בשם רבי הושעיה דיסיקיא שיש בתוכה מעות נותן עלי' ככר ומטלטלה" עכ"ל. והסמ"ג פירש וז"ל: "ומיהו בשילהי פרק נוטל (בבבלי דף קמב:) אמרינן לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. (ומשמע שהבבלי חולק על היתר זה של הירושלמי) ושמא בדליקה מודה תלמוד שלנו לדברי הירושלמי" עכ"ל סמ"ג. וכ"כ המרדכי (סי' שנ"ה). והטור (סימן שכ"ד) הביא בשם הסמ"ג דה"ה דשרי מפני יראת אנס. אמנם במסקנה פסק הטור דאין להקל, ומשמע דכוונתו דאין להקל אפילו בדליקה. אמנם בש"ע (סימן שכ"ד סי"ז) פסק להקל כדעת הסמ"ג ומרדכי וז"ל: "יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות על ידי ככר או תינוק מן הדליקה או מן הגנבים והגזלנים" עכ"ל, ולא הביא שום חולק ע"ז (וע"ש בט"ז סקי"ד):

(ויש להעיר, שהש"ע התיר לטלטל על ידי נתינת תינוק, מה שלא מובא בירושלמי. וצ"ל דכ"ש הוא, דאם התירו בככר, וודאי שיתירו על ידי תינוק:)

וכתב במשנה ברורה (ס"ק מ"ז) וז"ל: "והיינו שיכול ליתן אפילו לכתחלה בשבת להציל על ידם אפילו המעות חשוב מהחפץ שמניח אצלו ולא אמרינן בזה דיהיה בטל לגבי המעות" עכ"ל:

ועיין במג"א (שם סקכ"א) וז"ל בסו"ד: "ועס"ב דיש מתירין בלא ככר" עכ"ל, וכוונתו להעיר דלעיל הש"ע הביא מח' אי מותר לטלטל (אפילו בלי ככר או תינוק), וכאן הביא דמותר על ידי ככר או תינוק ומשמע דהכריע דאסור לטלטל בלעדיהם. ויש לתרץ דלעיל מיירי בהיתרו של הס' התרומה (הבאתי לעיל בסקפ"ו) דמפני שאדם בהול על ממונו מותר לדחות איסור דרבנן כדי שלא יעבור על איסור תורה (כגון חשש שיתפור חור כדי להחביאם, או שיטלטל ברה"ר). אמנם כאן פסקינן כירושלמי שלטלטל על ידי תינוק או ככר במקום הפסד אינו נחשב איסור מוקצה כלל, ומותר אפילו בדליכא דררא דאיסור דאורייתא כלל, ודוק. (וע' בעה"ש סקל"ז דתירץ באופן אחר.):

[צ] **תנן** מכילתין (דף קטו.) וז"ל: "כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה" עכ"ל המשנה. ואיתא בסוגיא שם: "איתמר היו כתובים תרגום או בכל לשון רב הונא אמר אין מצילין אותן מפני הדליקה ורב חסדא אמר מצילין אותן מפני הדליקה" עכ"ל. וע' בתוספות (מכילתין דף קטו. ד"ה אליבא) וז"ל: "והשתא ספרים שלנו מצילין דנתנו לקרות בהן משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כדאמרינן בהניזקין" עכ"ל (כוונתו לסוגיא גיטין דף ס.). וכ"כ הרז"ה ומלחמת והרא"ש והרשב"א (כולם על המקום בשבת שם) והסמ"ג והטור (סי' שלד"). ויותר מפורש על ידי המרדכי (סי' שנ"ו) וז"ל: "בימיהם שלא היו שוכחין דבר לפיכך לא היו כותבין לא תלמוד ולא תפלות משום דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם אבל אנן דרי בתראי דכתבינן כל מילי משום עת לעשות לה' הפרו תורתך מצילין להו מפני הדליקה הן תפילות הן תלמוד הן כל כתבי הקדש" עכ"ל. וכ"פ בש"ע (סי' שכ"ד סעיף י"ב) וז"ל: "כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם, אפי' כתובים בכל לשון ואפי' כתובים בסם ובסיקרא ובכל דבר. וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים, מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה (פירוש מקום מגולה והפקר)... ועברי שכתבו תרגום או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו":

[צא] **הרי"ף** והרמב"ם כתבו דאין מצילין אותם ולא חילקו בין זמן לזמן. וז"ל הרמב"ם (פכ"ג הכ"ו): "מותר להציל כל כתבי הקדש... והוא שיהיו כתובין אשורית ובלשון הקדש אבל אם היו כתובין בכל לשון או בכתב אחר אין מצילין אותן אפילו היה שם עירוב, ובחול אסור לקרות בהם אלא מניחן במקום התורף והן מתאבדין מאליהן":

[צב] **איתא** במכילתין (דף קטז.) וז"ל: "איבעיא להו הגליונין של ספר תורה מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין אותן מפני הדליקה... כי קמיבעיא לי של מעלה ושל מטה, שבין פרשה לפרשה, שבין דף לדף, שבתחלת הספר שבסוף הספר... תא שמע הגליונין וספרי מינין אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן. מאי לאו גליונין דספר תורה? לא, גליונין דספרי מינין. השתא ספרי מינין גופייהו אין מצילין, גליונין מבעיא? הכי קאמר, וספרי מינין הרי הן כגליונים" עכ"ל הסוגיא:

וכתב הר"ן: "וגמרא איבעיא לן של ספר תורה אי מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין ואתינן למיפשטה מהך ברייתא דהגליונים וספרי המינין ודחינן... הלכך בעיין... לא אפשיטא בגמרא והרב אלפסי ז"ל הביא בפשיטות דגליונין אין מצילין וכן פסק הרמב"ם... ותמהני למה? ואפשר שהם סוברין דדחיה... בעלמא היא, הלכך נקטינן ברייתא כפשטה. אי נמי דכיון דלא איפשיטא אין מצילין דשב ואל תעשה שאני" עכ"ל. ולהלכה כ"פ גם הראב"ד והראש וטור וש"ע:

[צג] **כתב** הבית יוסף (סי' שכ"ד) בשם השבלי הלקט (סי' קט"ו) בשם ה"ר ישעיה ש"גאון אחר כתב שאם נפלה דליקה בשבת מותר לומר לגוי להוציא ספרים דרך רשות הרבים להצילם דאמרינן בפרק בתרא דעירובין (לח.) אין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש

לג. **אף** דדוחים איסור דרבנן כדי להציל כתבי הקודש, אין מכבין את הנר להצילם, ואפילו על ידי נכרי. אמנם מותר להוציא את כתבי הקודש [צד] לרשות שאינה מעורבת. אמנם על פי הירושלמי מותר לכבות דליקה כדי [צה] להציל כתבי הקודש. ויש מי שמתיר לכבות דליקה במקום [צו] הפסד, וכבר נדחו דבריו להלכה:

לד. **מותר** להציל תיק ספר עם ספרי הקודש ותיק תפילין עם התפילין, ואפילו כשיש [צז] כסף בתוך התיק. ומותר להצילם אפילו לחצר שאינה מעורבת, ובלבד שיש לו מחיצות

עכ"ל (הש"ל, וממשיך הב"י) ואף על גב דההיא דפרק בתרא דעירובין רבי שמעון קאמר לה ולית הלכתא כוותיה איכא למימר דשבות דאמירה לגוי קיל משבות דעביד ישראל מעשה בידים" עכ"ל הב"י. והביאו בש"ע (שם סעיף י"ח) וז"ל: "כתבו משם גאון, שמותר לומר לאינו יהודי להציל ספרים מן הדליקה אפי' דרך רשות הרבים" עכ"ל:

[צד] **תנן** (מכילתין דף קטז:): "מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין ואף על פי שיש בתוכן מעות. ולהיכן מצילין אותן? למבוי שאינו מפולש" עכ"ל המשנה. וז"ל הרמב"ם (פכ"ג הכ"ו): "מותר להציל כל כתבי הקדש שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו המבוי ואע"פ שלא עירבו, ובלבד שיהיה למבוי שלש מחיצות ולחי אחד" עכ"ל. ובבית יוסף (סי' של"ד) הביא זה בשם השבלי הלקט (סי' קט"ו) בשם ה"ר ישעיה (ע' פסקי רי"ד שבת קיז. ד"ה להיכן מצילין) וז"ל: "מדלא קתני גבי כתבי הקודש מבוי המעורב כדקתני גבי אוכלין ומשקין שמע מינה דאפילו לא עירבו ולא שיתפו שרי משום כתבי הקודש ובלבד שלא יהא מפולש" עכ"ל. וכ"כ במרדכי ובספר התרומות ובטור המובאים בסקצ"ז:

[צה] **תנן** ריש פרק כל כתבי (דף קטו.): "כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה":

ועיין בגירסא בדפוס שלנו בירושלמי (מכילתין פט"ז ה"א) וז"ל: "מתניתא (דכל כתבי הקודש מצילין מפני הדליקה) דרבי שמעון, דרבי שמעון אמר אין דבר משום שבות שעומד בפני כתבי הקודש" עכ"ל. וכוונת הירושלמי למה דתנן (בבבלי דף צז:): "רבי שמעון אומר אפילו בארץ עצמו גוללו אצלו, שאין לך דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש" עכ"ל:

והקשה הר"ן (בפ' חבית בדפי הרי"ף דף ס"א.): "למה אסרו לכבות דליקה בשבת והא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא... דודאי כיבוי דליקה מיתסר אפילו לר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ואפילו על ידי נכרי... י"ל שאני כבוי דכיון דאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה ואין הכל בקיאין לחלוק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה, מש"ה אסרי רבנן אפילו במקום פסידא, ואפילו על ידי נכרי נמי אסרו לפי שמתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה ע"י נכרי אתי לכבויי איהו גופיה. אי נמי שאני הכי [בציור של צינור שעלו בו קשקשין (כתובות ס.) שאם התירו לעבור משום הפסד על ידי שינוי] שהוא שבות כלאחר יד שממעכין ברגליו וקיל טפי משבות דשבת הנעשה כדרכו דהיינו על ידי נכרי" עכ"ל:

חזינן מדברי הר"ן דאף דסובר ר"ש: "אין לך דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש", אפילו הכי בכיבוי דליקה גזרו:

אמנם יש סתירה בדברי הר"ן דהוא עצמו כ' בריש פרק כל כתבי (דף מב: בדפי הרי"ף ד"ה ומדתנן): וז"ל: "ומדתנן מצילין מפני הדליקה, משמע דדוקא להציל מפניה אבל לכבות את הדליקה אסור. אבל בירושלמי אמרו שאם אינו יכול להציל אלא בכבוי מציל לרבי שמעון" עכ"ל הר"ן. ומשמע מדבריו דמותר לכבות הדליקה אליבא דר"ש ודלא כדבריו בפ' חבית. וצריך לפרש דמה שכ': "אבל בירושלמי אמרו" אין כוונתו לחזור מדבריו, אלא לפרש דהירושלמי חולק על מה שכ' לפני זה, אמנם לשיטת הבבלי אסור לכבות דליקה אפילו אליבא דר"ש:

ובאמת מדוייק בלשון הר"ן שגירסא אחרת היה לו בירושלמי ממה שיש בדפוס שלנו. וכן מצאנו ברשב"א (בחידושיו על המקום) ובמ"מ (פכ"ג הכ"ו) וז"ל: "אמרו בירושלמי דלרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, אם אינו יכול להציל כתבי הקודש אלא בכיבוי, מכבה, לפי שאין דבר שעומד בפני כתבי הקודש":

אחר כך מצאתי דראשונים אלו (הרשב"א, ר"ן ומ"מ) כיוונו לירושלמי אחרת (בפט"ז ה"ג) וז"ל: "תני אף מכבין להציל מתניתא דרבי שמעון דאמר אין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש" עכ"ל. הא מפורש דלר"ש מותר לכבות מפני הדליקה מה שלא מובא בבבלי:

וכיוצא בזה כתב המרדכי (סי' שנ"ג) וז"ל: "משמע דוקא הצלה הוא דשרי אבל כיבוי לא ואפילו לר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ולית בה אלא שבות דרבנן אפ"ה לא דחינן שבות דרבנן בידים כדי להצילן. אבל בירושלמי מפרש דמתניתין דהכא דמשמע מינה דדוקא הצלה הוא דשרי, אבל כבוי לא, היינו לרבי יהודה דסבר כיבוי זה איסור תורה... אבל לר"ש כיון דליכא אלא שבות דרבנן דחינן ליה מפני כתבי הקודש" עכ"ל המרדכי. ומשמע דגירסא אחרת היה לו בדברי ירושלמי בריש פרקין:

[צו] **עיין** במרדכי (בפרק ב' דביצה סי' תרפ"ג) דכתב: "יש מרבותינו שאמרו דהא דמשמע הכא דבשבת אסור לכבות משום איבוד ממון וכן בכמה דוכתי פרק כל כתבי משמע לאסור היינו אליבא דרבי יהודה דמחייב אמלאכה שאינה צריכה לגופה ואנן קיימא לן כרבי שמעון דפוטר כל מלאכה שאינה צריכה לגופה וכל כיבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה חוץ מכבוי לעשות פחמין הילכך שרי אפילו בשבת במקום איבוד ממון והוי כמו מפיס מורסא דרבי שמעון שרי משום צערא ולאו מילתא היא דמפיס מורסא צערא דגופיה הוא" עכ"ל:

[צז] **עיין** במרדכי (סי' שנ"ה) על המשנה של מצילין תיק הספר עם הספר וז"ל: "מכאן נראה שיכול אדם לשים מזוזה או שאר כתבי הקדש או תפילין בתוך ארנקי מלא מעות מע"ש, ובשבת אם יש דליקה יציל המעות אגב התפילין למקום הראוי להציל תפילין, אפילו לחצר שאינה מעורבת, ולא סגי לתת טבעת בארנקי להציל המעות המוקצית אפילו בחצר המעורבת, דשמא הטבעת בטילה אגב המעות, שהרי המעות שוין יותר. ולא דמי לנוטל בנו ואבן בידו" עכ"ל המרדכי. וכדבריו מובא ג"כ בטור סי' של"ד בשם בעל התרומות. וכ"כ ג"כ הסמ"ג וז"ל: "ומכאן יש להוכיח שאם היו תפילין בתוך ארנקי של מעות מע"ש, והיתה דליקה בשבת שיציל המעות אגב תפילין" עכ"ל:

ועיין בית יוסף (סי' של"ד) שמעורר דהסמ"ג והמרדכי לא הזכירו היתר זה אלא כשהיו תפלין בתוך הארנקי מערב שבת, ומשמע שאם הניחם בתוך הארנקי בשבת עצמה שאין מצילין. אמנם מסוף דבריהם משמע אפילו אם הניח התפילין בשבת עצמה מותרת. והוא ממה שהביאו מהירושלמי (פט"ז ה"ב) דדסקיא מלאה מעות (יש נוסחאות

כהלכה, ז"א שיש לה לכל הפחות שלשה מחיצות, ולחי בצד הרביעי. ויש מתירים לכתחילה להניח תפילין בכים כדי להוציא את כל הכים:

לה. **מת** המוטל במקום שיש חשש מפני הדליקה, [צט] מותר לשים עליו או על ידו דבר המותר בטלטול ולטלטלו. ואם אין אפשרות הזאת, מותר להפכו ממטה למטה וחוזרת למטה ראשונה עד שמגיע למקום הצורך. ואם אין אפשרות אחרת, מטלטלו טלטול גמור. וכל זה כשאין בו משום הוצאה:

לו. **בכל** ההיתרים הנאמרים בסעיפים הקודמים שמותר להציל מפני הדליקה, מותר להציל [ק] ממים ומשאר דברים המאבדים. וכן מותר לומר [קא] לנכרי כל המציל אינו מפסיד, כמו בדליקה שהתירו לומר כל המכבה אינו מפסיד. ויש מי שאומר שלא התירו אלא בדליקה דווקא, והמיקל לא הפסיד. ולכ"ע מותר לקרות לנכרי להראות לו את הדליקה בלי לבקש ממנו לכבות:

לז. **כתבי** הקודש שנכתבו או שנדפסו על ידי [קב] האדוקים בעבודת כוכבים או מומרים לעבודת כוכבים אין מצילים אותם, ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן. ומחויב לשרפם,

---

בב"י שנדפס בהם כאן ט"ס) נותן עליה ככר ומטלטלה מפני הדליקה, משמע דתפלין אפילו לא היו שם מבעוד יום אלא שבשבת הניחם שם שרי וגם מהטור מוכיח כן שכתב אם הניח תפלין בארנקי מעות ולא כתב אם הניח מערב שבת. ולפי זה אפשר לומר שדרך עצה טובה קאמרי הסמ"ג והמרדכי שיניחם שם מערב שבת שאם תפול דליקה יוכל להציל מיד. דאולי לא ימצאו תפילין בשעה שתפול דליקה ויפסיד מעותיו. אמנם במרדכי (בפרק מי שהחשיך סי' תמ"ז) כתב בשם רבי מאיר דלהניח ביום השבת כדי לטלטל ביום השבת אסור ואפילו מפני הדליקה או מפני הגנבים או מן המושל עכ"ל הב"י. ובשלחן ערוך (סי' של"ד סט"ז) פסק: "אם הניח תפילין בארנקי מלא מעות, יכול להצילו מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין. ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשהניחם שם מערב שבת" עכ"ל:

אמנם הט"ז ומג"א כתבו דליכא בזה פלוגתא, דלכו"ע אסור לכתחלה להניח תפלין אצל מעות בשעת הדליקה כדי להציל המעות. אמנם אם הניח בשבת תפלין אצל מעות ואח"כ נפלה דליקה, פשיטא דשרי להצילו לכו"ע וא"צ לנער המעות ע"ש. ובביאור הגר"א הכריע דהעיקר כהמחבר לדעה ראשונה גם לכתחלה מותר להניח תפלין אצל מעות בשעת הדליקה ע"ש. וכ"ז מובא במשנה ברורה (סי' של"ד ס"ק מ"ה):

[צט] **תניא** במכילתין (דף מג:): "איתמר מת המוטל בחמה רב יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה. רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב אמר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. היכא דאיכא ככר או תינוק כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דלית ליה. מר סבר טלטול מן הצד שמיה טלטול, ומר סבר לא שמיה טלטול. לימא כתנאי אין מצילין את המת מפני הדליקה. אמר רבי יהודה בן לקיש שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה. היכי דמי? אי דאיכא ככר או תינוק מאי טעמא דתנא קמא? אי דליכא, מאי טעמא דרבי יהודה בן לקיש? אלא לאו בטלטול מן הצד פליגי דמר סבר טלטול מן הצד שמיה טלטול, ומר סבר לא שמיה טלטול. לא, דכולי עלמא טלטול מן הצד שמיה טלטול, והיינו טעמא דרבי יהודה בן לקיש דמתוך שאדם בהול על מתו, אי לא שרית ליה אתי לכבויי. אמר רבי יהודה בן שילא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה בן לקיש במת" עכ"ל הגמרא. ואיתא בב"י (סי' ש"א) וז"ל: "ונראה מדברי הרי"ף דלא שרי רבי יהודה בן לקיש אלא בטלטול מן הצד דוקא וכתבו הרא"ש והר"ן שכן דעת ה"ר יונה. אבל מדברי רש"י נראה דאפילו להדיא נמי מטלטלין ליה, וכן נראה מדברי הרמב"ם פרק כ"ו, ולזה נוטה דעת הר"ן וכן דעת הרא"ש. אלא שנראה מדבריו דהני מילי כשאין לו אלא מטה אחת, אבל אם יש לו שתי מטות הופכו ממטה למטה ולא יטלטלנו להדיא. והרמב"ם כתב בפרק כ"ו שאם יש ככר או תינוק אינו מטלטלו אלא על ידיהם. ונראה מדבריהם דכל היכא דאפשר לטלטל המת שלא באיסור כגון על ידי ככר או תינוק או בטלטול מן הצד אין מטלטלין אותו להדיא, דלא התירו לטלטלו להדיא מפני הדליקה אלא בדלית ליה ככר או תינוק, וגם אין לו מטה אחרת שאי אפשר לו לטלטלו מן הצד" עכ"ל הב"י. ומסקנת דבריו הביא שם בש"ע:

ועיין בתוספות (מד. ד"ה מתוך) וז"ל: "ואע"ג דגבי ממון אמרינן איפכא אי שרית ליה אתי לכבויי היינו משום שאין מצטער על ממונו כמו על מתו ואי שרית ליה מתוך שיהא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות בשוגג אבל על מתו מצטער ביותר ואי לא שרית ליה אתי לכבויי במזיד":

[ק] **הבית** יוסף (סי' של"ד) הביא בשם רבינו ירוחם (בחלק ג'): "דכל מאי דשרי להציל מפני הדליקה, שרי להציל ממים ומשאר דברים המאבדים" עכ"ל. וכן הביא בשלחן ערוך (סי' של"ד סי"ט): "כל מה שמותר להציל מפני הדליקה מותר להציל ממים ומשאר דברים המאבדים" עכ"ל. ואף שלכאורה הדברים פשוטים, נראה להביא ראיה לדבריו ממה דתניא במכילתין (דף קטז.) וז"ל: "הגליונים וספרי מינין אין מצילין אותם מפני הדליקה... וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה, כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים". וע"ש בתוס' דפירש וז"ל: "דלא תימא דוקא מן הדליקה אין מצילין משום דאי שרית ליה אתי לכבויי, אלא אפילו היכא דליכא למיגזר מידי, אסור לטלטלן ולהוציאן" עכ"ל. הא מוכח מדבריו דכ"ש דמצילים כתבי הקודש מן המפולת וממים, דהא אין כאן מקום לגזור דילמא יכבנו, ודו"ק:

[קא] **איתא** בש"ע (סי' ש"ז סי"ט): "סחורה הנפסדת בשבת ע"י גשמים או ד"א או אתי בידקא דמיא ומפסיד ממונו או שנתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד מותר לקרות אינו יהודי אע"פ שודאי יודע שהאינו יהודי יציל הממון... כן מותר לומר לאינו יהודי כל המציל אינו מפסיד כמו בדליקה שהתירו לומר כל המכבה אינו מפסיד. ויש מי שאומר שלא התירו אלא בדליקה דוקא" עכ"ל. והוסיף על זה המשנה ברורה: "והמיקל לא הפסיד וכן סתם המחבר לקמן בסי' של"ד סכ"ו. ולקרות לא"י להראות לו ולא לומר לו לכו"ע שרי" עכ"ל:

[קב] **תניא** במכילתין (דף קטז.): "הגליונים וספרי מינין אין מצילין אותם מפני הדליקה, רבי יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן והשאר שורפן. אמר רבי טרפון אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית עבודה זרה ואין נכנס

ואין לגנזם, בין אם הם נכתבים בין אם הם נדפסים:

לח. **אסור** לצוות [קג] לנכרי לכבות דליקה בשבת במקום שאין פיקוח נפש. אמנם אם הנכרי בא מעצמו לכבות, איננו מחוייבים למונעו מלכבות או אפילו להגיד לו שלא לכבות. ולא עוד אלא שמותר להגיד לנכרי [קד] שכל מי שמכבה אינו מפסיד [קה] את שכרו. וכל דינים אלו נוגעים גם בנכרי [קו] המושכר לשנה:

לט. **בציור** שמותר לומר לנכרי כל המכבה אינו מפסיד, מותר גם [קז] לקרותו שיבוא, אע"פ שכשיבוא בודאי יכבה. וכן מותר להגיד לנכרי שכל המציל אינו מפסיד את שכרו בכל הפסד הבא פתאום. [קח] ויש מי שחולק:

מ. **אף** שיש מי שמקיל להגיד לנכרי שכל המציל אינו מפסיד אפילו בהפסד [קט] שלא בא פתאום אין לסמוך על זה:

מא. **אסור** לצוות [קי] לקטן לכבות דליקה בשבת. ואסור מן [קיא] התורה לאב לצוות

לבתיהן של אלו. שהללו מכירין וכופרין והללו אין מכירין וכופרין. ועליהן הכתוב אומר ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. אמר רבי ישמעאל קל וחומר ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים על אחת כמה וכמה, ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים" עכ"ל. וכן מובא בש"ע (סי' של"ד סעיף כ"א) וז"ל: "האפיקורסים דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים וכן מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש אין מצילים אותם ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן" עכ"ל:

ועיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קע"ג) וז"ל: "הנה בדבר ספרי הרשעים המיסיאנערן אשר מפילים להסית ולהדיח ויש שם הרבה פסוקים עם אזכרות וגם שם הויה אשר נסתפקת אם רשאים לשורפם מטעם דהמדפיס אולי לא נתכוין לכלום. ובעצם ברור שלא נתכוין לכלום דהמדפיס אינו מי שעושה האותיות של העופרת שהוא קורא מה שכתוב דשם בכלל אינו בדין שם שהרי נכתבו האותיות בהיפוך אלא מי שחותם ע"י המאשין את אותיות העופרת על הגליונות והוא אינו קורא ואינו יודע כלל מה נכתב שם. וא"כ הוא כשם הנכתב שלא בכוונה שג"כ אסור למוחקו ולכן אולי אסור אף שהוא בתוך דברים מכוערים כאלו... והנכון לע"ד שרשאין לשרוף אותם עם האזכרות שבהן וממילא מחויבין לעשות כן מטעם שאבאר" עכ"ל:

[קג] **תנן** מכילתין (דף קכא.): "נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה [פרש"י: אין צריך למחות בידו אלא יניחנו ויכבה] מפני שאין שביתתו עליהן [פרש"י: של נכרי עליהן, דישראל אינו מוזהר על שביתתו של נכרי שאינו עבדו]". ובגמרא שם (דף קכא.) מפרש טעמא משום נכרי לדעתיה דנפשיה עביד. ופרש"י: "ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד" עכ"ל. וע' בר"ן דפירש וז"ל: "נכרי אדעתא דנפשיה קא עביד כלומר שכל שהוא בן דעת אפילו כשהוא מכוין להנאתו של ישראל אדעתא דנפשיה מיקרי לפי שהוא שוקל בעצמו שראוי לו לעשות כך מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן אבל קטן שאין לו שקול הדעת ואינו עושה אלא מפני שמכיר שאבוה ניחא ליה בהכי, אדעתא דאבוה מיקרי, הלכך אסור":

[קד] **איתא** במכילתין (דף קכא.): "אמר רבי אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד":

[קה] **עיין** בחיי אדם שהוסיף: "מותר לקרוא לא"י ולומר כל המכבה אינו מפסיד שכרו":

[קו] **כתב** בהגהות מרדכי (סי' תס"ג) בשם רא"מ ד"עבד גוי או שפחה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבדי בשביל ריוח שלהן ואין עליו למחות" עכ"ל. ואין צריך לומר להם אל תכבה. ומובאים דבריו בב"י (סי' של"ד) בשינויי לשון:

[קז] **ז"ל** הרא"ש (פרק כל כתבי סי' י'): "כתב בעל ה"ג דהוא הדין נמי לבידקא דמיא וכן נראה כל כיוצא בזה היזק הבא לאדם פתאום כגון אם נתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד. ונראה שיכול לקרות הנכרי וכשיבוא הנכרי ממילא יכבה דהשתא שרי למימר ליה כל המכבה אינו מפסיד, קריאתו מיבעיא" עכ"ל. וכ"פ הטוש"ע בסימן של"ד וז"ל שולחן ערוך שם סעיף כ"ו "יכול לומר בפני אינו יהודי כל המכבה אינו מפסיד. אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אע"פ שודאי יכבה כשיבא. וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא אינו יהודי אע"פ שודאי יתקננה כשיבא" עכ"ל:

[קח] **עיין** בשה"ג (דף קכא.) בשם ריא"ז וז"ל: "התירו בדליקה לומר כל המכבה אינו מפסיד אבל בשאר מלאכות אסור לומר בפני הנכרי כל העושה מלאכה זו אינו מפסיד, שלא התירו דבר זה אלא בדליקה". אמנם לא ראיתי בשאר פוסקים דהביאו דבריו:

[קט] **הרא"ש** והטוש"ע (סי' של"ד) כתבו דינים אלו דווקא בהיזק הבא פתאום. וע' בבית יוסף וז"ל: "ונראה דהא דנקט היזק הבא פתאום לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, דאם מרגישים בהיזק מבעוד יום רגילים לתקנו קודם שיכנס שבת, ואם אירע שלא תקנוהו מבעוד יום אף על פי שאחר שנכנס שבת כבר ידע שהתחיל הנזק ואינו היזק הבא פתאום, לא מסתבר לאסור לומר כל המתקן אינו מפסיד". אמנם עיין בש"ע שהוא עצמו הביא הלשון "פתאום" כלשון הרא"ש והטור ולא כדבריו בב"י:

ועיין במשנה ברורה (סי' של"ד סק"ע) וז"ל: "בב"י כתב דאורחא דמלתא נקט... אך האחרונים לא העתיקו את דבריו ומשמע דלא פשיטא להו דבר זה" עכ"ל המ"ב. ולא ידענא מדוע לא כתב שמלשון הש"ע עצמו משמע דלא רצה לסמוך להקל על סברא זו:

[קי] **תנן** במכילתין (קכא.): "אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהן" ואיתא שם בסוגיא וז"ל: "שמעת מינה קטן אוכל נבלות בית דין מצווין עליו להפרישו? אמר רבי יוחנן בקטן העושה לדעת אביו" ופרש"י: "בקטן שידע להבחין שהכבוי זה נוח לאביו ועושה בשבילו". ופירש רש"י ביבמות (דף קיד.) וז"ל: "שהתינוק צופה באביו ורואה שנוח לו בכך ואביו עומד עליו דהוה כאילו הוא מצוהו לעשות" עכ"ל. וע' בית יוסף (סימן של"ד) שהאריך לבאר שיטת רש"י:

[קיא] **עיין** בשער הציון (סי' של"ד סקנ"ד) דאם הדליקה של אביו מחוייב אביו מן התורה למחות דכתיב לא תעשה כל מלאכה...ובנך ובתך. אמנם הוא סותר את דברי עצמו דהא בביה"ל (סי' רס"ו ס"ו) כ' בשם השה"ג בשם ריא"ז וז"ל: "דמה שאמרו שאסור בקטן

לבנו קטן לכבות באופן דהכיבוי הוי מלאכה דאורייתא. אין מניחים לקטן לכבות בשבת משום דהקטן מכבה אדעתא דאביו. ומוחין בו מלכבות אפילו בדליקה [קיב] שבנכסי אחרים. ויש אומרים שאין צורך למחות בקטן המכבה דליקה בנכסי אחרים. ויש אומרים דאם הקטן הולך מעצמו לכבות את הדליקה, איננו מחוייבים [קיג] למונעו. ויש אומרים דכל זה מיירי דווקא בקטן [קיד] שלא הגיע עדיין לגיל חינוך, אמנם אם הקטן הגיע כבר לגיל חינוך, מחוייב להפרישו מלחלל שבת:

מב. מותר לעשות [קטו] מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים כדי שלא תעבור

העושה ע"ד אביו הוא רק מד"ס כיון שאינו מצוהו בפירוש לזה" עכ"ל. ג"כ לא הבנתי דבריו שם בשער הציון מטעם אחר, והוא דכיון דפסקינן כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה איסורו רק מדרבנן, ממילא אין כאן איסור דאורייתא אפילו לגדול המכבה. אמנם מה שכתבתי בפנים הוא נכון להלכה:

[קיב] **עיין** בית יוסף (סימן שכ"ד) שדייק שנחלקו הראשונים אם מוחין בקטן הבא לכבות בדליקה שבנכסי אחרים. ובש"ע (שם סעיף כ"ה) סתם להחמיר וז"ל: "קטן שבא לכבות צריך למחות בידו" עכ"ל ולא חילק בגיל הקטן ובדליקה של מי:

[קיג] **איתא** ביבמות (דף קיג:) וז"ל: "רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, אמר ליה זיל דבר טלי וטליא וליטיילו התם [פרש"י: הנהג תינוקות זכרים ונקבות ישחקו שם שבת היתה], דאי משכחי להו מייתי להו. אלמא קסבר קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו... ת"ש עובד כוכבים שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהם. קטן הבא לכבות, אומרים לו אל תכבה ששביתתו עליהם! א"ר יוחנן בעושה על דעת אביו [פרש"י: שהתינוק צופה באביו ורואה שנוח לו בכך ואביו עומד עליו דהוה כאילו הוא מצוהו לעשות אבל הנך מפתחות דרב יצחק לא הודיען שנאבדו שם ולא הכירו בדעתו שנוח לו. דכוותיה גבי עובד כוכבים דעושה על דעת ישראל מי שרי? עובד כוכבים אדעתא דנפשיה עביד [פרש"י: אפילו בלא ידיעת ישראל העובד כוכבים מתכוין להנאתו שיודע שיטול שכר]" עכ"ל ע"ש כל הסוגיא:

וכתב נ"י (בסוף פרק חרש) וז"ל: "ופירש רש"י כי כשעומד שם אביו ומגלה דעתו דניחא ליה שיעשה הרי הוא כאומר קום עשה וכאילו הוא מאכילו בידים שהוא אסור ולא אמרו שאין מצווין להפרישו אלא כשאוכל מעצמו ואין האב מגלה לו פנים דניחא ליה" עכ"ל. וכן משמע שם בתוספות רי"ד וז"ל: "בעושה על דעת אביו. פירוש שהתינוק צופה ומביט באביו ורואה שנוח לו בכך ואביו עומד עליו דהוי כאילו מצוה" עכ"ל. וכ"כ שם במאירי. וכן מדוייק ברמב"ם (פי"ב ה"ז) וז"ל: "אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו, והוא שיהיה עושה על דעת אביו, אבל מדעת עצמו אין בית דין מצווין עליו להפרישו" עכ"ל:

אמנם בב"י כתב טעם לאסור משום דכל קטן יודע שאביו נוח לו כשהוא מכבה את הדליקה וממילא נחשב עושה המלאכה על דעת אביו. ומדוייק דאסור אפילו אם אין אביו עומד על גביו:

והט"ז כתב טעם אחר לדין זה וז"ל: "החמירו חכמים אפילו בסתם לפי שאין בקיאין בזה כנ"ל" עכ"ל. ויוצא נ"מ לדינא, דאליבא דסברת הב"י אין למחות ביד יתום מלכבות משום דבוודאי אינו עושה על דעת ישראל גדול, משא"כ לדעת הט"ז לא חילקו בדבר. ולשון המשנה יותר מדוייק כדעת הט"ז דלא חילק בדבר. וכן משמע בש"ע וז"ל: "קטן שבא לכבות צריך למחות בידו" עכ"ל, ולא חילק בין אביו נמצא או לא:

אמנם בחיי אדם (כלל מ"ו ס"ט) משמע שמקיל בדבר וז"ל: "אבל קטן ויודע שניחא לאביו אסור להניחו לכבות" עכ"ל. ומשמע דאסור דווקא אם יודע שניחא לאביו, אמנם אי איננו יודעים מותר, ודלא כפסק הש"ע. ונראה דה"ה דאם לא ניחא ליה לאביו, אמנם ניחא ליה לאחרינא, דמותר לפי דברי החיי אדם:

אגב אורחא, עיין במג"א (סקכ"ט) שכתב בשם הר"ן דצריך למחות בקטן במכבה אפילו למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור רק מדרבנן. והר"ן כ' (בפרק כל כתבי, דף מ"ה: בדפי הרי"ף): "ואפילו לדעת הרשב"א... דבאיסורין דרבנן ספינן להו בידים וכיבוי דליקה מדרבנן בעלמא... הכא שאני דכי ספינן ליה בידים לצרכו אבל לצרכנו אדרבה מחינן בידיה". אמנם עיין תוספות (מכילתין קכא. ד"ה שמע) דחולק:

[קיד] **כתבו** התוספות (בפרק כל כתבי דף קכא. ד"ה שמע) דהא דאין בית דין מצווין להפרישו דוקא בשלא הגיע לחינוך אמנם אם הגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כל שכן שצריך להפרישו שלא יעשה עבירה. אמנם בשלחן ערוך (סי' שכ"ד סכ"ה) סתם: "קטן שבא לכבות צריך למחות בידו" עכ"ל ומדוייק דמיירי בהולך בעצמו, ולא חילק בין הגיע לחינוך ללא הגיע לחינוך:

[קטו] **תנן** במכילתין (דף קכ.): "רבי שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור מפני שהוא מחרך. ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאין בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים לפי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה" עכ"ל המשנה. ואיתא בסוגיא שם: "אמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה. מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה? (ובפירוש מה היא קושית הסוגיא על רב יהודה, נחלקו הב"י, הב"ח והט"ז בסי' שכ"ד. וע' בסקט"ו שבארתי שיטתם.) הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס. אימר דאמר רבי שמעון בן ננס מפני שהוא מחרך גרם כיבוי [פרש"י: כי האי גוונא כשמגיע למים הוא כבה] מי אמר? אין מדקתני סיפא רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאינן יכולים לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה מכלל דתנא קמא שרי" עכ"ל הסוגיא:

ועיין המשך הסוגיא (דף קכ:) וז"ל: "למימרא דרבנן סברי גרם כבוי מותר ורבי יוסי סבר גרם כבוי אסור... ורמי דרבנן אדרבנן ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי דתניא הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל. רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף. שאני התם דאמר קרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם, עשייה הוא דאסור גרמא שרי. אי הכי הכא נמי כתיב לא תעשה [כל] מלאכה עשייה הוא דאסור גרמא שרי מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי... אלא אמר רבא בר רב שילא היינו טעמייהו דרבנן דקסברי אסור לעמוד בפני השם ערום. מכלל דרבי יוסי סבר מותר לעמוד בפני השם ערום דמנח ידיה עילויה. לרבנן נמי דמנח ידיה עילויה. זימנין דמשתלי ושקיל ליה. לרבי יוסי נמי זימנין דמשתלי

הדליקה, אפילו עם כלים חדשים של חרם שבוודאי יתבקעו ויכבו את הדליקה, שגרם כיבוי מותר. והוא כלל בכל המלאכות שגרמא אינה אסורה מן התורה:

מג. **נחלקו** הראשונים אי [קטז] גרם כיבוי מותר רק במקום הפסד, או אם מותר בכל אופן. ולהלכה גרמא מותרת במקום צורך

ושקיל ליה. אלא אי דאיכא גמי הכי נמי, הכא במאי עסקינן לאהדורי אגמי. רבנן סברי

טבילה בזמנה לאו מצוה ומהדרינן, ורבי יוסי סבר טבילה בזמנה מצוה ולא מהדרינן" עכ"ל:

וע"ע לקמן בסוגיא (קכ:) וז"ל: "לא תעשה [כל] מלאכה עשייה הוא דאסור גרמא שרי" עכ"ל. ומשמע דגרמא הוי פטור בכל המלאכות. וכן משמע במאירי (דף קכ.) דהביא דין זה ג"כ בגרם הבערה. וכ"כ שלטי הגיבורים (פ' כל כתבי דף מה. סוף סק"ב), ובה"ל (סי' של"ד סכ"ב ד"ה דגרם) ושו"ת שו"מ (מהד' ב' ח"א ס' ה'), וכן משמע משו"ת מהר"ס שיק (או"ח קי"ד), ושו"ת מלמד להועיל (ח"ג נ"ח):

ומשמע בגמרא הנ"ל דאליבא דר"ש בן ננס אין איסור כלל לגרום מלאכה. ועיין בri"ף, רא"ש, ור"ן וש"פ דפסקו כר"ש בן ננס:

ויש להעיר מדוע הטבילה נחשבת גרם מחיקת השם ולא מעשה ממש. ובפרט לפי מה שפירש רב אשי (דף מז:): "שאני הכא מפני שמקרב את כיבויו" עכ"ל, ואינו נחשב גרם כיבוי. וז"ל הרשב"א (עך המקום דף קכ:): "לעולם יורד וטובל ובלבד שלא ישפשף. תמיהא לי דהא מכיון שהוא מכניס ידו במים הרי זה כמקרב את כבויו? וי"ל דלא קרינן מקרב את כבויו אלא בכענין נותן מים בכלי שתחת הנר, ואי נמי בנותן בצד הטלית שאחז בו האור, משום דאי יפלו שם ניצוצות או תגיע שם דליקה ודאי תכבה אבל כאן אפשר שלא ימחק שאלו ודאי נמחק היינו כמשפשף שהרי הוא נותן ידו במים" עכ"ל הרשב"א. וע' בריטב"א החדשות שמוסיף וז"ל: "וי"ל דאע"פ שנכנס במים אפשר הוא שלא יכבה כל זמן שלא ישפשף, דאפילו למאי דאוקימנא בדיו לחה לא לחה ממש אלא לומר שאינה יבישה וכשיגיע בה יד יכבה (נ"ל ימחק) בשפשוף מעט. וכיון שכן והוא אינו מתכוין אלא לטבול לא חשיב אלא כגרם כיבוי. משא"כ בקרב את כיבויו דכי נפלי ניצוצות התם ודאי כבו. ומיהו אף זה לא היינו מתירים אלא מפני שהוא אינו מתכוין לכבות כי וודאי אסור להטיל מים באש ואע"פ שלא יכבה" עכ"ל הריטב"א:

חזינן מדבריהם דסברא של "מקרב כיבוי" אינו סברא רק בשבת, אלא דהוי סברא גם מחיקת השם, ולכאורה בכל התורה כולה.

ויש להעיר על דבריהם, דמלטריס דין אינו מתכוין לגרמא. דכתבו שמותר משום שאינו מכוין ואינו ודאי שיכבה, ומשמע דמותר משום דהוי אינו מתכוין ואינו פס"ר. אמנם מכל דבריהם מוכח דהתירו משום גרמא ולא משום אינו מתכוין?

וצ"ל בכוונתו דשימת הדיו לתוך המים אינו דבר שאינו מתכוין משום דהוי דומה למעשה גמור של מחיקה. אמנם כיון שאינו וודאי שימחק, אינו מעשה מחיקה אלא גרמת מחיקה. אמנם אם בוודאי ימחק נחשב מעשה מחיקה:

ועיין חז"א (סי' ל"ח ס"ה) דרכש דרך לעצמו לתרץ קושיא זו וס"ל דהוי גרמא כיון דהמחיקה מיד אלא לוקח זמן עד שהדיו נמס:

[קטז] **יש** לחקור, האם מותר לכתחילה לגרום מלאכה בשבת בכל אופן או דמותר רק מן התורה, מיהו מדרבנן אסור לגרום מעשה מלאכה בשבת, ומותר רק במקום הצורך, כמו במקום דליקה וכיו"ב:

ועיין בשלטי הגיבורים פרק כל כתבי (דף מ"ה. בדפי הרי"ף סוף סק"ב) דכך חקר וז"ל: "ומסופקני בכל מלאכת שבת הנעשית בלא מתכוין ע"י גרם בפס"ר כי האי דגרם כיבוי אי שריא או דילמא גבי דליקה הקילו" עכ"ל. ובאמת כבר קדמו המרדכי (סי' שצ"ט) דמביא מח' אי גרם כיבוי אסור מדרבנן ומותר רק במקום היזק או מותר לגמרי, וז"ל: "וה"ר קלונימוס... התיר ביו"ט לתת סכין... על נר של שעוה שלא במקום הדלקתה שאינו אלא גרם כבוי אבל רבינו יואל פ' דאפילו ביו"ט לא שרינן גרם כיבוי לכתחילה אלא במקום היזק דוקא... וכן ר' יהודה לא שרי הכא אלא במקום היזק" עכ"ל. נמצא דע"פ ר' יואל ההיתר של גרמא הוא רק במקום היזק ואפילו ביום טוב, אבל שלא במקום היזק אסור מדרבנן לגרום מעשה מלאכה. ור' קלונימוס חולק ומתיר גרמא לכל הפחות ביום טוב:

ועיין במאירי (דף קכ.) וז"ל: "אף גורם להבערה במקום פסידא התירו" וכן בחדושי הר"ן שם: וז"ל "גורם לכיבוי מותר במקום פסידא" עכ"ל. חזינן דהמאירי ור"ן החמירו (לכל הפחות בשבת) דגרמא אסורה שלא מקום פסידא. וע' מהר"ס, (מובאים דבריו בבית יוסף סימן רס"ה), וז"ל: "וגרם כיבוי נמי פסקינן כרבי יוסי דשרי, מיהו כתב מהר"ס דוקא משום הפסד דליקה הא לאו הכי אפילו ביום טוב אסור" עכ"ל. וכן משמע באור זרוע (הל' יום טוב סי' שמ"ח) דאוסר גרם כיבוי אפילו ביום טוב אם אינו מקום הפסד (כן פירש היש של שלמה שם סי' כ"ח) וכן מפורש בחד' הריטב"א (החדשים בדף קכ:), הא חזינן דהמאירי, ר"ן, ומהר"ס, ריטב"א, ואור זרוע סוברים כר' יואל דמותר לגרום מעשה מלאכה רק במקום הצורך כמו היזק או הפסד:

מיהו ס"ל לב"י דכיון דרוב הראשונים לא חילקו בדבר, מדוייק דסוברים דגרמא מותר לגמרי. וכ"פ שם בב"י ובש"ע (סי' של"ד סכ"ב) וז"ל: "דגרם כיבוי מותר" ומשמע דפסק לקולא אפילו בשבת. אמנם הרמ"א (בסי' של"ד) פסק דמותר רק במקום פסידא וכדברי ר' יואל (לכל הפחות בשבת). והט"ז (סי' תקי"ד סוסק"ו) פסק וז"ל: "דקי"ל כרבנן ד[גרם כיבוי] שרי ואפי"ה אסר רבינו יואל שלא במקום היזק... מ"מ נראה דבצורך קצת אף שאינו צורך גדול יש להקל אפי' במים כי לא מצינו חבר לר"י בזה כנ"ל" עכ"ל הט"ז. וכוונתו דבזמן הט"ז כל הראשונים והפוסקים הנדפסו לא חילקו בין גרמא במקום פסידא ללא במקום פסידא, ומשמע דהתירו אפילו שלא במקום פסידא וכמשמעות הגמרא: "גרם כיבוי מותר". ולל"ע מדוע לא הביא דמהר"ס ג"כ מודה לשיטת ר' יואל. אמנם חדושי הר"ן והמאירי לא היו נדפסים בזמנו. ובאמת אפילו הכי משמע דרוב הפוסקים סוברים כר' קלונמוס דגרם כיבוי מותר. וע' בשער הציון (סי' תקי"ד סקל"א) דהביא דברי הט"ז. וממילא נראה דיש להקל להתיר גרמא במקום צורך קצת כהכרעת הט"ז כיון דרוב ראשונים הקילו והוא שאלה של איסור דרבנן:

ועיין תוספות ביצה (דף כב. ד"ה והמסתפק) וז"ל: "וגרם כבוי ביום טוב שרי אע"פ שממהר כבויה ובשבת נמי אינו חייב" עכ"ל. ומשמע מתוספות דמקיל ביו"ט דגרמא מותר אפילו שלא במקום הפסד. וע' במאמר מרדכי (סי' תקי"ד, מובא דבריו בשער הציון שם סקל"א) דבי"ט לכ"ע שרי גרם כיבוי לכתחילה וכמשמעות תוס' הנ"ל. (כוונתו כשכתב "לכ"ע" לתנאים דגמרא על פי שיטת תוספות, דהא חזינן דר' יואל ומהר"ס אסרו גרמא ביו"ט כשאינו מקום הפסד.)] וע' בשלחן ערוך (סי' תקי"ד ס"ג) וז"ל: "נר של שעוה שרוצה להדליקו בי"ט וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלישרף, בענין שיכבה כשיגיע שם" עכ"ל. וכ' המשנה ברורה (שם סק"כ) דכוונת

קצת. ויש שחילקו בין שבת ובין יום טוב, והכריעו פוסקי בתראי כשיטה זו דגרמא מותר לכתחילה ביום טוב, ואסור מדרבנן בשבת שלא במקום הפסד או צורך:

מד. **מותר** לגרום מעשה מלאכה בדבר [קיז] שעיקר איסורו רק מדרבנן. ולפיכך מותר לגרום השמעת קול בשבת וכיו"ב:

מה. **מותר** לכבות ביום טוב לצורך אוכל נפש, כגון [קיח] להקטין את הגז שלא ישרוף

הש"ע דגרם כיבוי שרי דווקא כשאינו נוגע בדבר הדולק אמנם כשנוגע בשעוה שמוכנת להדלקה זה נחשב כיבוי ממש ולא גרם כיבוי. והוסיף המ"ב דכמה אחרונים חולקים על הש"ע בזה וס"ל דאפילו לאחר שהדליקה ג"כ מותר ליתן דבר המונע מליסרף מאחר שאינו עושה מעשה בגוף דבר הנדלק. חזינן דהמ"ב הבין דהש"ע הכריע להקל בהל' שבת וכדפרישית לעיל:

וע"ע בסוף פרק כירה (מז:) דתנן: "נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות. ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה" עכ"ל. ואיתא שם בסוגיא: "לימא תנן סתמא כרבי יוסי דאמר גורם לכיבוי אסור... אמר רב אשי אפילו תימא רבנן שאני הכא מפני שמקרב את כיבויו" עכ"ל. ופרש"י: "מתניתין אפילו לרבנן, דלא דמי לגרם כיבוי, דהתם כי מטי דליקה לכלים דליקה הוא דפקע להו וגרמא בעלמא הוא, אבל זה שנתן המים ממש תחת הנר מכבה ממש הוא" עכ"ל:

חזינן דיש חילוק בין "גרם כיבוי" דמותר (לכל הפחות במקום הפסד), ובין "קירוב כיבוי" דאסור:

ובאמת סוגיא זו קשה על דברי ר' יואל, דשם לא איירי במקום הפסד, וא"כ מה היא קושית הגמרא: "לימא תנן סתמא כרבי יוסי דאמר גורם לכיבוי אסור", לכ"ע גרם כיבוי אסור שלא במקום הפסד, ונחלקו התנאים רק במקום הפסד, וצ"ל דר' יואל פירש שהסוגיא איירי באופן שיש איזה הפסד אם לא יכבה הניצוצות, וכ"כ רש"י (סוף מז: ד"ה ניצוצית). וע' לעיל סקמ"ח מה שהבאתי בבאור מח' הראשונים (רי"ף, רמב"ן, רשב"א, ור"ן) בסוגיא:

ועיין בתוס' (מז:) דפירש שמקרב כיבוי אסור משום ד"יכול לבא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות" או משום ד"איכא למיחש שמא יבא לידי כיבוי שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים או שיגביה הכלי עם המים כנגד ניצוצות... ורש"י דפי' דהוה מכבה ממש לאו דוקא אלא כלומר שיוכל לבא לידי כיבוי ור"ת גריס כפירוש ר"ח מפני שמקרב כיבוי דהתם הוא דשרי לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכן מים שאינו מכבה כלום עד שיתבקעו הכלים אבל הכא אין הפסק בין מים לניצוצות ומיד נכבות כשנופלות בכלי והוי כמחיצת מים דאסירא כגון מחיצת שלג וברד" עכ"ל. חזינן דתוספות חשש כאן דיבוא לידי כיבוי ממש:

ונראה דרש"י כאן סובר כתוספות סנהדרין (דף עז. ד"ה סוף בתירוץ ראשון) דס"ל דהשם מים במקום שסוף ניצוצות לבוא הוי מכבה (וחייב לר' יהודה). וע' בסקמ"ח וסקמ"ט שבארתי דעת ר"ת אם מקרב כיבוי הוי כיבוי דאורייתא או גרמא:

[קיז] **עיין** מג"א (סי' רס"ה סק"ב) וז"ל: "כתב המהרי"ל דישים כלי מבעוד יום תחת השלחן ובשבת אחר האכילה יסיר השלחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר דהא אפי' גרם כבוי שרי כ"ש גרם בטול כלי מהיכנו, ואע"ג די"א דוקא במקום פסידא כמ"ש סי' של"ד סכ"ב מכל מקום דעתי נוטה להתיר" עכ"ל מג"א. ועיין שם במחצית השקל שמפרש דאף דאנו פוסקים שאין להתיר גרם כיבוי אלא במקום הפסד, בדבר שעיקרו דרבנן יש להקל אפי' שלא במקום פסידא. וכ"פ גם המ"ב שם סק"ו. ועפ"ז פסק בספר שש"כ (פכ"ח כ"ט) דמותר לשחרר נצרת פעמון של שעון מעורר בשבת כיון דהוי רק גרם השמעת קול ודומה למה שהתיר המהרי"ל והמג"א. ומסתמא הקיל דווקא בשעון שעובד על ידי קפיץ ולא בשעון שעובד על ידי חשמל או בטריות:

אמנם יש להעיר על פסקו של שש"כ, דנראה להרבה פוסקים שחרור הפעמון נחשב מעשה ולא גרמא בעלמא כיון דזה הדרך לפתוח את השעון מעורר. ואולי ס"ל לשש"כ דכיון דהשמעת קול איסורו רק דרבנן, בכגון דא נוכל לסמוך להקל על שיטת החת"ס ונתיב חיים (סי' רנ"ב) דס"ל דגרמא נחשב מעשה דידיה רק במלאכה שכן עשו במשכן כגון זורה שבמשכן הזרייה נעשית על ידי הרוח, או בבישול שבישלו סממנים ע"י האש, וכן בצובע, ומבעיר, וכיו"ב בכל מלאכות אלו נחשב הגרמא כמעשה ממש. אמנם בטוחן, שבמשכן טחנו את הסממנים ביד, פטור אם מעשה המלאכה נעשה על ידי כח אחר דזה לא נחשב מעשה דידיה אלא גרמא דידיה אפילו בשבת, וה"ה השמעת קול. וממילא היא מותרת אליבא דדברי המחצית השקל. אמנם להלכה למעשה נראה דאסור לשחרר הפעמון בציור זה. וע"ע מש"כ בשאלה זו בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' י"ג ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' ל"ו:

[קיח] **איתא** בביצה (דף כב.): "בעא מיניה אביי מרבה מהו לכבות את הדליקה ביום טוב? היכא דאיכא סכנת נפשות לא קא מבעיא לי דאפילו בשבת שרי. כי קמבעיא לי משום אבוד ממון, מאי? אמר ליה אסור. איתיביה אין מכבין את הבקעת כדי לחוס עליה, ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדרה מותר. ההיא רבי יהודה היא כי קאמינא אנא לרבנן" עכ"ל. ועיין לשון הטור (סי' תקי"ד) וז"ל: "אסור לכבות הדליקה בי"ט אפי' רואה את ביתו שנשרף אסור לכבות הבקעת בין אם מכבה מפני שחס עליה שלא תשרף בין אם מכבה כדי שלא תתעשן הקדירה ודווקא כשאפשר לו להצילה מעישון בלא כבוי כגון שיסירנה מאש זה ויתננה על אש אחר אבל אם אין לו אש אחר ואם לא יכבנה תתעשן הקדירה מותר לכבותה כדי שלא תתעשן הקדירה":

ועיין רמ"א שם וז"ל: "אם אי אפשר להציל או לבשל הקדירה בענין אחר רק שיכבה מותר לכבות" עכ"ל. ושם איתא במג"א וז"ל: "אם אפשר. כגון שיכול לעשות אש במקום אחר" עכ"ל:

ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קט"ו וח"ד סי' ק"ג) וז"ל (בח"ד): "הנה בזו שהוקשה לאחד על מה שכתבתי בתשובה או"ח ח"א סימ' קט"ו שלהקטין את אש הגעז ביו"ט דכשצריך להקטין את האש כדי שלא ישרף ולא יתקלקל התבשיל שבקדרה מותר, ואף אם יכול להניח אש זה גדול ולהדליק אש אחר שיהיה קטן יכול להקטין אש זה ולא להדליק אש אחר, כי כשהוא לצורך התבשיל אין חלוק בין הדלקה לכיבוי כיון שגם כיבוי מותר לצורך אוכל נפש כמו בבשרא אגומרי כמפורש בביצה (כג.), מהא דכתב המג"א (בסימן תקי"ד סק"ב) על הא דכתב הרמ"א וי"א דוקא אם אפשר להציל הקדרה בלא כיבוי, כגון שיכול לעשות אש במקום אחר, הרי מפורש שהדלקה עדיפא... אבל הא א"א לומר כן, אפילו אם גם כיבוי היה אסור מדאורייתא דהוא לר' יהודה דמחייב במלאכה שא"צ לגופה שהרמב"ם פוסק כוותיה בפ"א משבת ה"ז נמי אין טעם להחמיר בכיבוי יותר מבמבעיר. ומאחר דתרוייהו מותרין ביו"ט לצורך אוכל נפש, אין מקום לחלק... ועיין ברא"ש בביצה שם שכתב והא דאסור

את האוכל. מיהו יש שהקילו רק באופן שאי אפשר לו להדליק אש אחר, אמנם כשיכול להדליק אש אחר קטן, אסור לכבות. ויש מקילים בכל אופן:

לכבות כדי שלא תתעשן הקדרה, היינו באפשר להצילה מעישון בלא כיבוי כגון שיסירנה מאש זה לבשלה על אש אחר שלשון זה משמע דוקא כשיש לו אש שהוצרך לעוד אש לבשל עוד קדרה שיכול לסלק קדרה זו שעל האש שאפשר לה להתעשן ולבשלה על אש האחר בלא שום מלאכה... וא"כ אין מקור כלל להמג"א ששינה הלשון וכתב כגון שיכול לעשות אש במקום אחר שמשמע שאף אם צריך לעשות אש אחר דהוא להביא עצים למקום אחר ולהבעירם אסור לו לכבות דמנא לו זה... לכן... צריך לפרש בכוונת המג"א שלהקטין האש שבוער בעצים ברוב הפעמים צריך לכבות הרבה ואפילו כשסגי בכיבוי בקעת אחת ג"כ צריך לכבות בהרבה מקומות ממנו, והבערה נעשה ברוב פעמים בפעם אחת וריבוי פעמים דעושה בכיבוי הוא חמירא מהבערה שנעשה בפעם אחת" עכ"ל:

אמנם עיין בדעת תורה (סי' תק"ז ס"ד) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' נ"ו) ובשש"כ (פי"ג ס"י) דפירשו דעת המג"א כפשוטו דאסור לכבות אא"כ לא שייך להבעיר. ובשש"כ שם הביא הערה מאת הגרשז"א וז"ל: "דעדיף טפי להדליק מלכבות משום דכיבוי דומה יותר למכשירין" עכ"ל. ובמהרש"ם פירש: "דאפילו לצורך אכילה לא הותר כיבוי אלא בשעה שמתקן האוכל ולא קודם לכן" ועוד הביא שם בשם הרי"ף דבשרא אגומרי נחשב גרם כיבוי ולא כיבוי ממש. ועל פי ביאורים אלו מתורץ מהו החילוק שבין כיבוי להבערה, מיהו זה אינו דוחה ראיות האגר"מ מהראשונים שלצורך אוכל נפש מותר לכבות, ודוק:

ויש להעיר על האגרות משה מדברי רש"י (ביצה כב.) על הא דתניא שם דהמסתפק מן הנר חייב משום מכבה. ופירש רש"י דמיירי שנוטל שמן מן הנר לאוכלו, ואפילו הכי אסור משום דכבוי ביו"ט לא אשתרי. ולכאורה מיירי אפילו כשאין לו שמן אחר לאכול ואפילו הכי אסור. ולכאורה מדוע, הא הוי כיבוי לצורך אוכל נפש שהיא מותרת לדעת האגרות משה?

אמנם עיין באליהו רבה (סי' תקי"ד סק"ו) דהביא בשם האגודה וז"ל: "המסתפק דמחייב משום מכבה מיירי בשבת, דאלו ביום טוב היה יכול לכבות ולהסתפק השמן" (עכ"ל האגודה). והוסיף האלי"ר וז"ל: "וכן יש לפרש פרש"י דף כ"ב דהמקשן פריך על מה שהטה כדי לכבות בלא צורך להסתפק ולא מייתי דין המסתפק אלא ללמוד מינה דכשנוטל שמן הוי מכבה" עכ"ל. וכן משמע מלשון הברייתא "חייב" דמיירי בשבת ולא ביום טוב דלוקין או אוסרים ולא מחייבים, ועוד דהא הבערה בי"ט מותר. ואע"פ דהמעשה היה ביו"ט מ"מ מביא ראיה מהברייתא שהמסתפק נקרא מכבה. ומש"כ רש"י כיבוי בי"ט לא אישתרי אין כוונתו לפרש סיפא דברייתא אלא לפרש תמיהת רב יהודה על השמש דכבה ביום טוב שלא לצורך אוכל נפש:

וכתב באלי"ר שם דאמנם מכמה פוסקים משמע שחולקים על זה. וע' בשער הציון (שם סקט"ו) דהביא דברי אלי"ר:

אמנם באמת, צ"ע על דברי האלי"ר והשער הציון, דלכ"ע מותר לכבות לצורך אוכל נפש כמו בבשרא אגומרי כמפורש בגמרא ביצה (דף כג.). ורק נחלקו הפוסקים אם כיבוי אש שלא לשרוף האוכל הוי אוכל נפש או מכשירי אוכל נפש. אמנם בציור שלנו שמסיר שמן ביום טוב כדי לאכלו ביום טוב הוי אוכל נפש לכ"ע, ופשוט שהוא מותר. וצ"ל דמיירי ביש לו שמן אחר, וא"כ מיירי האגודה כשאין לו שמן אחר ולא נחלקו הפוסקים כלל. ובזה מתורצת קושית האלי"ר בטוטו"ד. אמנם משמעות האלי"ר ושער הציון דס"ל כמג"א לאסור כיבוי ביום טוב לצורך אוכל נפש:

* * *

מלאכת מבעיר. ובו טז סעיפים:

א. המבעיר [א] כיצד? נחלקו התנאים רבי יהודה ורבי שמעון והפוסקים אם [ב] המקלקל בהבערה חייב או פטור. יש אומרים דהמבעיר באופן שיש [ג] תיקון קצת בגוף הדבר המתבער חייב אפילו אליבא דר' יהודה אם הוא דרך של בני אדם לעשותו וגם התיקון בא באותה שעה שמזיק. וה"ה שחייב אם הקלקול גורם תיקון יותר טוב ואינו יכול לעשותו אלא על ידי הקלקול. ולדעת הרמב"ם המבעיר

[א] **יש** לחקור, האם הגדרת מלאכת מבעיר הוי ריבוי אש או האש הוי כליון הנדלק. ומצאתי שנחלקו האחרונים בשאלה זו, ע' גר"ז (סי' תצ"ה בקונטרס אחרון) דפירש דהוי ריבוי האש, ובאבני נזר (סי' רל"ח) חלק עליו וס"ל דהוי כליון הנדלק. ונראה דמח' ראשונים אם המחמם מתכת חייב משום הבערה תלוי בשאלה זו (ע' לקמן סעיף ז'), דיש ריבוי אש אמנם המתכת אינה נכלית. וז"ל הרמב"ם (פי"ב ה"א): "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב" עכ"ל. ומשיג עליו הראב"ד וז"ל: "א"א ולמה לא משום מבשל". וע' במ"מ שם שמפרש דברי הרמב"ם וז"ל: "שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור ושורף אין ראוי לומר המבשל אלא מבעיר וכבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון אש גמור וזה נראה ברור" עכ"ל המ"מ. ומדויק ברמב"ם ומ"מ דס"ל כגר"ז, ובראב"ד מדוייק כאבני נזר. וע' באבנ"נ (סי' רל"ח אות ח') שמבאר מדוע לרמב"ם הוי תולדת מלאכה ולא אב ודווקא כשמכוון לצרף:

מבעיר במשכן היכא הוי? איתא ברש"י (פרק כלל גדול דף עג. ד"ה מכבה ומבעיר) וז"ל: "באש שתחת הדוד של סממנין" עכ"ל. וכן פירש שם המאירי (בפירוש ראשון) וז"ל: "המבעיר. ונמצאו במשכן באור שתחת דוד הסמנים פעמים שמכבה שלא יקדיחו הסמנים בקדירה ואח"כ מבעירם בכדי הצורך כדי לבשלם. ולסיבה זו גם כן אפשר שהזכירו תחלה כיבוי ואחר כך הבערה". ועיין תפא"י (מלאכת מבעיר) וז"ל: "החותה בגחלים חייב משום מכבה ומשום מבעיר... וצ"ל דמה"ט נקט תנא הכא מכבה קודם למלאכת מבעיר דקמ"ל דאפילו לא הבעיר רק על ידי שכיבה נמי חייב אהבערה". וע' במלאכת מכבה סק"א וסק"ב:

תניא (מכילתין דף ע., יבמות ו:, וסנהדרין לה: וסב.): "הבערה ללאו יצאת דברי רבי יוסי. רבי נתן אומר לחלק יצאת" עכ"ל. ולדעת רבי יוסי אין הבערה ממנין המלאכות. ויש להעיר, דלדבריו מדוע מכבה נמנה בין המלאכות, וצ"ל דיש גזירת הכתוב דהבערה אינה אב מלאכה אף דהיה במשכן וחשיבא. אמנם במכבה שאין גזירת הכתוב עדיין הוי אב מלאכה:

עוד יש להעיר, דלדעת הרמב"ם דהמחמם את הברזל כדי לצרפו במים חייב משום תולדת מבעיר יש להעיר דלרבי יוסי פטור, דרק אב מלאכה יש לו תולדה כדאיתא בירושלמי (פ"ז סוף ה"ב) ומדוייק בבבלי (ב"ק דף ב.), וע' אבני נזר (סי' רכ"ו). אמנם נראה דחייב משום מבשל, וכ"נ מהירושלמי (מכילתין פ"ב סוף ה"ה) וז"ל: "הבעיר ובישל אית תניי תני חייב שתים אית תניי תני חייב אחת. מאן דמר חייב שתי' אחת משום מבעיר ואחת משום מבשל, ומאן דמר אחת, היידא היא. רבי יודה אומר משום מבעיר רבי יוסי אומר משום מבשל. וקשיא על דרבי יוסי, הבערה לימדה על כל המלאכות שבתורה אינו חייב משום מבעיר אלא משום מבשל":

[ב] **איתא** במכילתין (דף קו., וקצת מהסוגיא מובאת בב"ק לד:) וז"ל: "תני רבי אבהו קמיה דרבי יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר. אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואם תמצא לומר משנה, חובל בצריך לכלבו מבעיר בצריך לאפרו. והאנן תנן כל המקלקלין פטורין? מתניתין רבי יהודה ברייתא רבי שמעון. מאי טעמא דרבי שמעון? מדאיצטריך קרא למישרא מילה, הא חובל בעלמא חייב. ומדאסר רחמנא הבערה גבי בת כהן, שמע מינה מבעיר בעלמא חייב. ורבי יהודה? התם מתקן הוא כדרב אשי דאמר רב אשי מה לי לתקן מילה מה לי לתקן כלי. מה לי לבשל פתילה מה לי לבשל סמנין" עכ"ל הגמרא. וע"ש ברש"י ותוספות וש"ר דנחלקו במה פליגי ר' אבהו ור' יוחנן, וגם נחלקו אם תירוצו של ר' יוחנן תלוי במח' ר' יהודה ור"ש. עוד ביארו הראשונים אם קושית הגמרא: "והאנן תנן כל המקלקלין פטורין?" הוי דווקא לר' אבהו או אפילו אליבא דר' יוחנן. וע"ע שנחלקו הראשונים מדוע מח' המשנה והברייתא תלויה במח' ר' יהודה ור"ש,דלדעת רש"י ורז"ה אי מקלקל בחובל ומבעיר חייב תלוי במלאכה שאינה צריכה לגופה, כל אחד לפי באורו. ולדעת תוספות ורמב"ן השאלות אינן תלויות זו בזו. ועיין בתוס' רי"ד (דף קכא:) דגרס איפכא בסוגיא (דף קו.), ולדידיה לר' יהודה המקלקל בחבורה והבערה חייב ולר"ש פטור:

ועיין ברמב"ם (פ"ח ה"ח ובפי"ב ה"א) דפסק כר' יהודה דהמקלקל בחובל ומבעיר פטור רק דס"ל דאם מכוין להזיק בכעסו שזה נקרא תיקון. גם הראב"ד (שם) משמע דפסק כר' יהודה דהמקלקל בחובל ומבעיר פטור. וכן משמע בתוספות (חולין דף כט: סוד"ה כגון) וברש"י (חולין דף מ. ד"ה שלש חטאות). אמנם עיין מה שהבאתי בספר נמלא טל (מלאכת שוחט סק"ע) דלפי המהלכים של המג"א (סי' רע"ח) לתרץ את הסתירה בטוש"ע (בין או"ח סי' רע"ח לחו"מ סי' תכ"ד ס"ב) יוצא דהטוש"ע פסקו כר"ש דהמקלקל בחבורה ובהבערה חייב. וכן מדוייק בגר"א (סוס"י של"א) דפסק דמקלקל בהבערה חייב וז"ל: "ואע"ג דפס"ר דלא ניחא ליה פטור... מ"מ כאן דחייב משום מקלקל בחבורה אפילו כה"ג חייב" עכ"ל:

[ג] **עיין** תוספות (מכילתין דף עה. ד"ה וליחייב) וז"ל: "ואפי' לרבי יהודה דאמר מקלקל בחבורה פטור פריך שפיר דהיכא דאיכא תקון קצת חייב כדאמרי' בפסחים (דף עג.) בסוף אלו דברים והכא נמי במה שממיתו יש תקון קצת שאינו מפרכס לכאן ולכאן ונוח ליטול ממנו הדם ולמאי דמסיק דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה אתי שפיר נמי לרבי יהודה דהשתא ליכא תיקון כלל" עכ"ל, וכן משמע ברש"י (דף קו. ד"ה מתני'). וע' בתוספות (מכילתין דף קו. ד"ה חוץ) וז"ל: "לר' יהודה אפי' צריך לאפרו ולכלבו פטור (דהוי מקלקל) דאין זה תיקון חשוב דאין דרך לחבול בחבירו כדי ליתן לכלבו או לשרוף גדיש בשביל האפר... ור"ת מפרש דהא דחשיב לר' יהודה מקלקל בצריך לכלבו ואפרו לפי שאין התיקון בא באותה שעה אלא לאחר מכאן דלאחר שנעשית חבורה בא הדם ולאחר שכלתה ההבערה בא האפר. אבל בשוחט בשעת הקלקול בא לו התיקון שמוציאה מידי אבר מן החי. וקורע למירמא אימתא אאינשי דביתיה חשוב ליה לר"י נמי תיקון לפי שבשעת הקלקול בא לו התיקון. וכן בהריגת המזיקין (לקמן קכא:) חייב לר' יהודה דבא התיקון בשעת הקלקול... וקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב דמיחייב לכ"ע אע"ג שבשעת הקלקול אינו בא התיקון היינו משום שהקלקול גורם תיקון יותר טוב לבסוף ותיקון גמור הוא שהרי אינו יכול לעשות התיקון אלא ע"י הקלקול" עכ"ל. וע"ע בתוס' לא:

בחמתו, כגון ששורף [ד] גדיש או בית של חבירו חייב אע"פ שהוא משחית, מפני שכוונתו להנקם משונאו והרי נתקררה דעתו, ולכן נחשב תיקון. אמנם רוב הפוסקים פוטרים משום דהוי מקלקל:

ב. **לכולי** עלמא המבעיר ויש [ה] צורך בגוף ההבערה חייב. ולכן המדליק כדי להאיר או להתחמם או [ו] לבשל חייב. המבעיר חפץ יקר מפני שצריך אפר חייב, [ז] ויש פוטרים:

ג. **לדברי** המחייבים המקלקל בהבערה, נחלקו הראשונים אם [ח] המתעסק בהבערה חייב. גם חולקים אם [ט] מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור:

ד. **המסיר** [י] גחלים מן האש כדי שיכבו ויעשו פחמים וע"י זה גורם שמה שנשאר

[ד] **ז"ל** הרמב"ם (פי"ב ה"א): "אבל אם הבעיר דרך השחתה פטור מפני שהוא מקלקל. והמבעיר גדישו של חבירו או השורף דירתו חייב אע"פ שהוא משחית מפני שכוונתו להנקם משונאו והרי נתקררה דעתו ושככה חמתו, ונעשה כקורע על מתו או בחמתו שהוא חייב וכחובל בחבירו בשעת מריבה שכל אלו מתקנים הן אצל יצרן הרע" עכ"ל. וע"ש בהשגת הראב"ד שחולק:

ועיין בטל אורות הקדמון (מלאכת מבעיר סק"ד) שהקשה על הרמב"ם וז"ל: "א"כ למה צריך ר' יוחנן לפרש בחובל וצריך לכלבו או מבעיר וצריך לאפרו (ע' סק"ב) לוקמא בחובל בחבירו בשעת מריבה והמבעיר גדישו של חבירו להינקם משונאו דקא מתקן הרבה במה שמקרר דעתו. וי"ל דלדעת רבינו הוא דפשיטא בחובל ומבעיר לנקמה ודאי חשוב תיקון אפילו לרבי יהודה דדרך בני אדם בכך אלא אפילו בחובל בחבירו בצריך לכלבו או מבעיר בצריך לאפרו שאין דרך בני אדם בכך כמו שפירשו התוספות (ע' סק"ג) אפילו הכי חייב":

[ה] **ז"ל** הרמב"ם (פי"ב ה"א) וז"ל: "המבעיר כל שהוא חייב והוא שיהא צריך לאפר".

ומקור הרמב"ם הוא מהא דאיתא במכילתין (דף קו., הבאתי כל הסוגיא לעיל סק"ב) וז"ל: "תני רבי אבהו קמיה דרבי יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר. אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואם תמצא לומר משנה, חובל בצריך לכלבו, מבעיר בצריך לאפרו" עכ"ל. הא חזינן דהמבעיר לצורך אפר חייב:

אמנם דברי הרמב"ם צ"ע, דלשונו משמע דרק הצריך לאפר חייב, ובאמת רוב ציורים של מבעיר הוי לתועלת וחייבים אפילו כשאינו צריך לאפר. וכוונת הסוגיא הוי, דהמבעיר רק לצורך אפר נחשב תיקון ולא קלקול. ובוודאי שאר ציורים של מבעיר שהם לצורך אור או חימום או בישול בוודאי חייבים. (אמנם ע' שיטת רש"י בסוגיא דף קו. ד"ה וברייתא. ובארתי שיטתו בספרי נמלא טל ח"ב מלאכת קורע סק"י ובקונטרס תהילה לדוד ס"ה.) וכן מוכח ברמב"ם לקמן במה שמחייב המבעיר בחמתו והמדליק כדי להתחמם או כדי להאיר. ונראה דכן היא קושית הראב"ד על הרמב"ם וז"ל: "ואם הבעיר תחת תבשילו חייב שתים". ונראה דכוונתו להקשות מדוע כתב הרמב"ם דחייב דווקא אם הבעיר לצורך אפר, הא חייב אפילו אם אינו צריך לאפר אלא רוצה לבשל:

ועיין במ"מ וז"ל: "והעיקר שהדין שהזכיר רבינו בכאן אמת הוא שאע"פ שאין תועלת האפר כנגד קלקול חפצים חייב" עכ"ל. ונראה לפרש דכוונת הרמב"ם להדגיש דחייב אף כשמפסיד הון רב כיון דצריך לאפר שהוא שווה רק איזו אגורות ואינו נחשב מקלקל. וע"ע מש"כ בע"ז לקמן סקי"ד:

[ו] **עיין** מש"כ בנמלא טל (ח"ב בקונטרס תהילה לדוד ס"ה וס"ח) אם המבעיר עצים כדי לבשל נחשב מלאכה הצריכה לגופה או לא, וגם בארתי אם הוי מקלקל או מתקן. והחלטתי דלרוב הראשונים המבעיר עצים כדי לבשל הוי מלאכה הצריכה לגופה ונחשב מתקן וחייב בין אליבא דר' יהודה ובין אליבא דר"ש. ולדעת התוספות הוי מלאכה הצריכה לגופה משום דבמשכן הבעירו לצורך בישול סממנים. ולדעת הרז"ה, המבעיר עצים כדי לבשל הוי דרך הנאתן וחייב לר' יהודה. ואף דלא כתב מפורש דמחייב אליבא דר"ש נראה דהסברא של דרך הנאתן בכך אינה תלויה במח' ר' יהודה ור"ש וחייב ג"כ אליבא דר"ש. ולדעת הרמב"ן פשוט שחייב לכ"ע דבכך הוא רצונו והנאתו. וכן לדעת ר"א בן הרמב"ם כיון דמכוין לתכלית המלאכה. אמנם לדעת רש"י המבעיר כדי לבשל פטור ממבעיר אליבא דר"ש דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דאין מטרתו השריפה אלא הבישול היוצא אחר כך. ואף דס"ל לר"ש דמקלקל בהבערה חייב, נראה דסובר רש"י דמקלקל לחוד ומלאכה שאינה צריכה לגופה לחוד:

[ז] **לדעת** התוספות (דף קו. ד"ה חוץ) לר' יהודה פטור דהוי מקלקל. וכיון דלהרבה ראשונים אין מחלוקת זו תלויה במח' דמלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן פסקינן כר' יהודה נגד ר"ש כדאיתא בעירובין דף מו:

[ח] **נחלקו** הראשונים אם לדעת ר"ש דהמקלקל בחבורה חייב, גם המתעסק בחבורה חייב. ומשמע בגמרא כריתות (דף יט:) דהמתעסק בחבורה חייב לר"ש וכ"כ תוס' (מכילתין דף עה. ד"ה מתעסק ובדף קו. ד"ה בחובל וביומא דף לד:). אמנם הרמב"ן (דף קו.) דחה ראיתו:

[ט] **לענין** מלאכה שאינה צריכה לגופה בחובל משמע במכילתין (דף קכא:) ובגמרא סנהדרין (דף פד:) דפטור לר"ש. וע' תוספות (מכילתין דף עה. ד"ה מתעסק) וביומא (דף לד:) שמפרש מדוע מחלקים בין מקלקל דחייב בחובל ומבעיר לר"ש ובין מלאכה שאינה צריכה לגופה. וע' רש"י (בדף קו.) מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור לר"ש.

ובארתי שיטתו בנמלא טל (ח"ב קונטרס תהילה לדוד סעיף ה'). אמנם עיין בתוס' רי"ד (דף קו. וקכא:) דס"ל דלר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב בחובל ומבעיר. וע"ע בתוספות (מכילתין עה. ד"ה טפי, פסחים עג. ד"ה לדברי, ב"ק לד: ד"ה חובל, וסנהדרין פד: ד"ה מאן):

וע"ע בתוספות (מכילתין דף קו. סוד"ה בחובל) וז"ל: "וא"ת צריך לכלבו ולאפרו היכי חשיב צריכה לגופה מ"ש מחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה וי"ל דלא דמי דהכא הוא צריך לנטילת נשמה כדי לתת לכלבו דהיינו הדם כי הדם הוא הנפש ומבעיר נמי צריך להבערה כדי לעשות אפר כמו מבעיר כדי לבשל קדרה אבל חופר הגומא נעשית מאליה ואינו נהנה ממנה כלום":

[י] **איתא** במסכת כריתות (דף כ.): וז"ל: "תנו רבנן החותה גחלים [פרש"י: הממלא כלים מצבור הגחלים] בשבת חייב חטאת. רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר ברבי צדוק חייב שתים מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות [פרש"י: מכבה העליונות. שעכשיו נעשות תחתונות וכבו מחמת המשא של עליונות ומבעיר התחתונות שהיו כבויות מחמת המשא שהיה עליהן וכשהן עכשיו עליונות נתבערות]. במאי עסקינן? אי דקא מיכוין לכבות ולהבעיר, מאי טעמא דמאן דפטר? אלא דלא קא מכוין להבעיר, מאי טעמא דמאן דמחייב תרתי? [פרש"י: הא לא איכוין

יבער יותר, אם כוונתו להבעיר את התחתונים חייב משום מכבה ומשום מבעיר אף לשיטות דהמקלקל בהבערה פטור. ואם לא איכפת ליה או שאינו רוצה הבערת התחתונים, פטור ממבעיר למאן דאמר מקלקל בהבערה פטור וגם למאן דפוטר [יא] מלאכה שאינה צריכה לגופה בהבערה. לרוב הראשונים המבעיר עצי [יב] אשירה בשבת חייב:

ה. **המבעיר** על ידי [יג] ניפוח פיו חייב:

ו. **שיעור** המבעיר. המבעיר כדי [יד] לבשל חייב כשהבעיר מספיק שיכול לבשל כגרוגרת של ביצה קלה. והמבעיר כדי להאיר או כדי להתחמם חייב כשמבעיר מספיק שיהנה כל שהו. ואם בישל לצורך אפר, חייב בשיעור מספיק אפר שיש בו איזה השתמשות:

ז. **תולדות** המבעיר. המחמם [טו] ברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר. ויש

לחדא ולגביה מתעסק הוא] רבי אלעזר ורבי חנינא דאמרי תרווייהו כגון שנתכוין לכבות העליונות כדי להבעיר את התחתונות [פרש"י: כלומר להבערת התחתונות לא הוה צריך, אלא לכבוי עליונות היתה עיקר כוונתו, שהיה נפח וצריך לפחמין. נתכוין לכבות עליונות שהיו גסות, ואף על פי שידע שיבערו התחתונות, נתכוין לכיבוי של אלו (לעליונות) על מנת שיתבערו אלו (התחתונות) אף על פי שהוא מקלקלם אצלו] דתנא קמא קסבר מקלקל בהבערה פטור [פרש"י: כגון דנפח הוא כדאמר רבי יוחנן בנפח שנו דלא ניחא ליה לנפח להבעיר גחלים] ורבי אליעזר ברבי צדוק אמר חייב. וכן אמר רבי יוחנן בנפח שנו":

וע"ש בתוספות (דף כ: ד"ה כגון, הבאתי דבריו על פי תיקוני הגירסא של האחרונים) וז"ל: "כגון שנתכוון לכבות העליונות כדי להבעיר התחתונות. כדמפרש רבי יוחנן בנפח שנו, ולאו נופח אלא רוצה לומר אותו שעושה הפחמין ביער קרבוני"ר בלע"ז, כשנבערו העצים ונעשו פחמין מסיר הפחמין גדולים מן האש ורוצה שיכבו לעשות מהם מלאכתם לעשות מהם ברזל, ומשאיר הפחמין דקין כי אינן ראויין למלאכתן ואינו חפץ בהן להתחמם רק שיעשו אפר, וזהו קלקול ואינן ראויות לשום דבר. והיה רוצה שיתאכלו לגמרי ויהיו אפר, וזהו נתכוין לכבות העליונות כדי להבעיר התחתונות. ואותה הבערה של תחתונות אינו חפץ בהם כי אם שיעשו אפר וזהו קלקול. ור"א ברבי צדוק מיחייב שתים משום כיבוי ומשום הבערה ואף על גב דמקלקל הוא ואף על גב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, בהא סבירא ליה כר' יהודה דמחייב. אף על גב דסבר כרבי שמעון במקלקל דהבערה, ולרבנן אינו חייב משום הבערה דמקלקל בהבערה פטור". וע"ע בתוספות יומא לד: דביאר את הסוגיא:

ולדברי רש"י צ"ע מדוע מחייב רבי אליעזר ברבי צדוק משום מבעיר ג"כ, הא הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולדעת רש"י המחייב מקלקל בחובל ומבעיר פוטר משום מלאכה שאינה צריכה לגופה ושתי השאלות תלויות אחת בשנייה, וצ"ע:

[יא] **איתא** במסכת כריתות (דף כ:) וז"ל: "תנו רבנן החותה גחלים בשבת להתחמם בהם והובערו מאיליהן תני חדא חייב ותני אידך פטור. הדתניא חייב קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה [פרש"י: כגון זה שאינו צריך להבעירן אלא להתחמם בחתייתן ומכל מקום יודע היה שיתבערו ועל מנת כן עשה וה"ל מתכוון מיהו מלאכה שאינה צריכה לגופה הויא הך הבערה] והא דתנא פטור קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה" וברמב"ם (פ"ז משגגות הי"ב) פסק דחייב שנים כשיטתו דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וע' בכ"מ ובל"מ:

[יב] **בנוגע** לשאלה אם המבעיר עצי אשירה בשבת חייב או פטור, ע' בספר נמלא טל (בקונטרס תהילה לדוד בעניני מלאכה שאינה צריכה לגופה סעיף ח') שבארתי הרבה שיטות מהראשונים בסוגיא הנ"ל. וע"ש שהחלטתי דלדעת רש"י, בעל המאור, ורמב"ן המבעיר עצי אשירה חייב בין לר"ש בין לר' יהודה. אמנם לדעת התוספות אינו מוכח אם לר"ש המבעיר עצי אשירה חייב או פטור:

[יג] **איתא** בסוגיא (כריתות דף כ.) וז"ל: "היו לפניו שתי נרות... ונתכוין... להדליק ולכבות וכיבה והדליק בנשימה אחת חייב":

[יד] **איתא** הרמב"ם (פי"ב ה"א) וז"ל: "המבעיר כל שהוא חייב והוא שיהא צריך לאפר". ובאמת דבריו צ"ע גדול, דמה חשיבות יש בכל שהו של הבערה או של אפר. אמנם ע"ש במ"מ דביאר דאם מבעיר לצורך בישול אינו חייב אלא אם כן בישל מספיק כדי לבשל ביצה קלה כשיעור גרוגרות. והמבעיר כדי להאיר או כדי להתחמם, נראה דחייב כשמבעיר מספיק דלק שיהנה כל שהו, דהא ברמב"ם איתא דשיעור מבעיר בכל שהו. אמנם לא שייך לחייבו בהבערה כל שהו ממש, דהא אינו ראוי לשום שימוש. ואם הבעיר לצורך אפר, חייב בשיעור מספיק אפר שיש בו איזה השתמשות, אמנם אינו חייב בכל שהו:

[טו] **ז"ל** הרמב"ם (פי"ב ה"א): "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב". ומשיג עליו הראב"ד וז"ל: "א"א ולמה לא משום מבשל כמו סיכתא לאתונא דמרפא רפי והדר קמיט (שבת עד)" עכ"ל. (וע' אבנ"נ סי' רכ"ט אות ט' מש"כ לבאר הראב"ד.) והמ"מ ביאר דעת הרמב"ם וז"ל: "נ"ל שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור ושורף אין ראוי לומר המבשל אלא מבעיר וכבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון אש גמור וזה נראה ברור" עכ"ל המ"מ. אמנם הל"מ הקשה על המ"מ דהרמב"ם עצמו כתב (בפ"ט ה"ו) דהמחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל, וכן הקשה המג"א (סי' ש"ח סק"י). ותירץ הל"מ דלדעת הרמב"ם חייב שנים, משום מבשל כשמרפא, ולבסוף כשנעשה אש חייב משום מבעיר. (והמח' השקל סי' ש"ח סק"י ושער הציון סי' ש"ח סק"א הביאו תירוץ הל"מ.) ובאמת תירוץ הל"מ דחוק בלשון הרמב"ם דז"ל: "המחמם את המתכות עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל" ולפמ"ש הל"מ הו"ל לחייב בשעה שמרפה, וכשתעשה גחלת חייב משום מבעיר. וע' במרכבת המשנה שהאריך להשיג על דברי הל"מ. והמרכבת המשנה (בפ"ט) ביאר דעת הרמב"ם וז"ל: "וידוע דמי שרוצה לחסם כלי מתכות הוא מלבנו היטב וזורקו לתוך המים ולהפך מי שרוצה להסיר החיסום שיהיה רך ונוח למלאכה הוא חוזר ומשליכו לתוך האש עד שיעשה כגחלת ואז הוסר החיסום וזה ידוע לצורפים. והיכא שמחממו כדי לרככו הו"ל תולדת מבשל ואם מחממו כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר" עכ"ל המרכבת המשנה. וע' בצפנת פענח (פי"ב) וז"ל: "וע' לעיל פ"ט ה"ו דרק אם מכוון לעשות גחלת אז הוי גדר מבשל" עכ"ל. וכוונתו אינה מבוארת אמנם חזינן שגם הוא ביאר דעת הרמב"ם דתלוי בכוונת המחמם ודלא הל"מ. וע"ע מה שהאריך המנחת שלמה בבאור שיטת הרמב"ם והראב"ד בסי' י"ב:

עוד יש מתרצים הרמב"ם לחלק בין ברזל לבין שאר מיני מתכות (וזה מדוייק בלשון הרמב"ם) שכיון שברזל אינו מתרפה אין בו משום

מחייבים גם משום מבשל, ויש מחייבים רק משום מבשל. ויש אומרים שהמחממו כדי לרככו הוי תולדת מבשל והמחממו כדי לצרפו אחר כך הוי תולדת מבעיר. ויש מי שאומר שלדעת הרמב"ם המחממו כדי [טז] לחטא חייב משום מבעיר:

ח. יש אומרים שהנותן שמן לתוך נר (שקוראים כוסית בזמנינו) [יז] הדולק חייב משום תולדת מבעיר ולא משום אב המלאכה:

ט. המדליק נורת [יח] חשמלי בשבת חייב, לרמב"ם משום מבעיר ולראב"ד משום מבשל. אמנם המשתמש בחשמל לצרכים אחרים אין בו לא משום מבשל ולא משום מבעיר לרוב הפוסקים. וע"ע במלאכת בונה סעיף כז שדנתי אם חייב משום בונה:

י. החותך [יט] פתילה על ידי אור בשבת חייב משום מבעיר וגם משום מכה בפטיש:

יא. המקטיר בשר [כ] קרבנות בשבת חייב

מבשל רק משום מבעיר אבל שאר מתכות שהם מתרפים על ידי האש וחייב משום בישול. אמנם פירוש זה דחוק דגם ברזל שייך ביה ריפוי וחיזוק:

ועיין רש"י מכילתין (דף קו. ד"ה בישול פתילה) וז"ל: "שהוא מדליק פתילה של אבר ונותנה לתוך פיה ודרך בישול הוא זה וחייב על הבישול שאינו מקלקל האבר בבישולו אלא מתקן ונורף":

והבאתי בפנים שיטת המרכבת בדעת הר"מ לעיקר, וכן יוצא מהמ"מ והבאתי שיטת הל"מ כדעת יחיד ואח"כ הבאתי שיטת הראב"ד:

וע"ע באבנ"נ (סי' רכ"ט) שמתרץ שלדעת רש"י ויראים יש מקום לחלק בין מבעיר ומכבה, דהמחתה מתכת חייב במבעיר ופטור במכבה. וע"ע מה שהאריך בזה באבנ"נ:

[טז] **עיין** שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו קונטרס משיבת נפש פרק יד אות יג) וז"ל "אולם יש להדגיש שכל האמור הוא כשיש לפנינו מזרק מוכן (כשמורתם ומשומר מבעוד יום או סטרילי מוכן כפי שישנם בכאלה כהיום), אבל כל שצריכים להרתיחו הרי יש בזה משום חיוב מבשל ולא רק משום הרתחת המים שאל תוכו שמים המזרק כי אם גם משום עלם הרתחת המזרק גופא, (גם אם ישימו אותו אל מים שרותחים כבר ממקודם בהיתר), וכדפוסק הרמב"ם בפי"ב מה' שבת ה"א דהמחמם את הברזל כדי לצרפו במים הר"ז תולדות מבעיר וחייב. והראב"ד סובר דחייב בזה משום מבשל. והרמב"ם גופא פוסק ג"כ בפ"ט ה"ו דהמתיך אחד ממיני מתכת כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הר"ז תולדות מבשל":

[יז] **ז"ל** הרמב"ם (פי"ב ה"ב): "הנותן שמן לתוך הנר הדולק חייב משום מבעיר", ואינו מוכרח בדבריו אם הוי אב או תולדה. מיהו ביראים איתא דהוי תולדה, ואזיל לשיטתו דשינוי במעשה מלאכה הוי תולדה:

[יח] **פשוט** שלדעת הרמב"ם כיון דנר חשמלי יכול לשרוף דבר שחייב משום מבעיר או משום מבשל, ע' לעיל מח' אחרונים בבאור דבריו. אמנם המדליק נר פלורוסנט אין בו משום מלאכת מבעיר או מבשל. אמנם נראה פשוט דחייב משום חימום הסטרטר משום מבעיר או משום מבשל:

ועיין בשו"ת מנחת שלמה (סי' י"ב) וז"ל: "ולכן נלענ"ד דלענין הדלקת חשמל כיון שהחוט שבתוך המנורה מתחמם הרבה מאד עד שהוא מלבין ומפיק אור כ"ש דחשיב שינוי טפי וחייב שפיר משום מבעיר". וע"ש שמחדש דברים אלו גם לפי הראב"ד. אמנם אין זה דרך הפשוט בשיטת הראב"ד, וע' באחרונים מש"כ:

אמנם בשימוש בחשמל לצרכים אחרים אין בו לא משום מבשל ולא משום מבעיר, דהחוטים אינם מתחממים מספיק ליחשב בישול ולא הבערה. וכ"כ חזון איש (סי' נ' סק"ט) ובשו"ת מנחת שלמה (סי' י"א) ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' נ'). וע' מש"כ במלאכת בונה סעיף כז:

[יט] **תנן** במסכת ביצה (דף לב.) וז"ל: "ואין חותכין את הפתילה רבי יהודה אומר חותכה באור" עכ"ל המשנה. ואיתא שם בסוגיא וז"ל: "מ"ש בסכין דלא, דקמתקן מנא, באור נמי קא מתקן מנא? תני רבי חייא חותכה באור בפי שתי נרות" עכ"ל. ומוכח מהסוגיא דבין בסכין ובין באור הוי מתקן מנא. ור' יהודה מתיר ביום טוב משום מכשירי אוכל נפש דווקא כשכוונתו להשתמש בשתי החתיכות. ונראה דהחותכו באור בשבת חייב משום מכה בפטיש ומשום מבעיר. (וע' במלאכת מכה בפטיש סעיף ט' דהבאתי מחלוקת הראשונים אם לחייב משום מכה בפטיש ומלאכה אחרת במעשה אחד.):

[כ] **איתא** ביבמות (דף לג:): "זר ששימש בשבת ובעל מום ששימש בטומאה יש כאן משום זרות ומשום שבת ומשום בעל מום ומשום טומאה דברי רבי יוסי... זר ששימש בשבת במאי? אי בשחיטה, שחיטה בזר כשרה. ואי בקבלה והולכה, טלטול בעלמא הוא. אי בהקטרה, והא"ר יוסי הבערה ללאו יצאתה" עכ"ל הסוגיא. חזינן דהקטרת אימורים נחשב הבערה, ולדידן דפסקינן הבערה לחלק יצאת חייב משום מלאכת הבערה:

ועיין בירושלמי (שבת פ"ב ה"ה): "איברים ופדרים שהיו מתאכלין על גבי המזבח כל הלילה על דעתיה דרבי יודה דו אמר משום מבעיר ניחא על דעתיה דרבי יוסי דו אמר משום מבשל מה בישול יש כאן מכיון שהוא רוצה באכולן כמבשל הוא" עכ"ל. וע"ע בנשמת אדם (כלל ל"ב סוף אות א'):

ועיין בצפנת פענח (על הרמב"ם פי"ב ה"א) וז"ל: "והנה עיין ביבמות (לג:) דהקטרת אימורים הוה הבערה ובירושלמי פ"ב דשבת אמר שם דהוה מבשל והטעם כיון שרוצה בעיכולם ר"ל דהאמורים הקטרה שלהם לא הוה בגדר שריפה רק לשם ריח לשם ניחוח ר"ל דהוה בגדר בישול... ולכך אימורים שנצאן ואח"כ העלם לא קיים המצוה" עכ"ל. ונראה דפירושו דנחלקו הבבלי והירושלמי אם הקטרה נחשבת הבערה משום דהוי בעיקרו לשרפו, או הוי בעיקרו בישול כאילו הוא מבשל הקרבן:

ויש להעיר על הסוגיא דיבמות, מדוע ר' יוסי אינו מחייב משום בישול כיון דבתהליך שריפת הקרבן בא לידי בישול ראשון, כמו שמצאנו בהרבה אחרונים (אלי"ר סי' תרע"ג סק"א שו"ת שבות יעקב סי' ל"ח, שערי תשובה סי' תרע"ג סק"א, ופת"ת יו"ד סי' פ"ז סק"ד) דאסור להדליק חמאה להשתמש לאורו בכלי של בשר בן יומו משום בישול בשר וחלב אף דכוונתו לשרפו כיון דמבשלו לפני השריפה חייב משום בישול בשר בחלב, וה"ה כאן לחייבו משום בישול?

ואולי יש לחלק בין שמן לבשר, דבשמן מתבשל ראשון קודם שבא לידי שריפה, משא"כ בבשר. עוד יש לומר, דכיון דאינו נהנה מבישול בשר בקרבן לא מחייב משום בישול הבשר בשבת לר' יוסי דהוי פס"ר דלא ניחא ליה. ויותר פשוט לפרש דשאני שבת דאינו מכוון לבישול אלא להבעיר והוי ממלאכה שאינה צריכה לגופה ואולי מקלקל לגבי

משום הבערה אם אינו [כא] טועה בדבר מצווה. והירושלמי מחייב משום מבשל:

יב. **אסור** לפתוח דלת [כב] נגד מדורה מפני שהרוח תלבה את המדורה. ואסור אפי' אם עכשיו מנשבת רק רוח שאינה גדולה מספקת ללבותה, גזירה משום רוח שיכולה ללבות. ובתנורי גז וחשמל שלנו לא שייך כל זה, אמנם אסור לפתחם שלא [כג] במקום הפסד משום גרמא שהטרמוסטט מפעילם:

יג. **ואלו** הן תולדות שאסורים מדבריהן גזירה שמא יבואו לידי מבעיר. הרבה דברים גזרו בהם חכמים גזירה שמא יחתה בגחלים בשבת וזהו מקור איסורי שהיה, הטמנה, וחזרה. ולא הבאתי הדברים מפני שכבר האריכו בהם הפוסקים בסוגיות של מבשל וכיו"ב:

יד. **אסור** לקרוא [כד] לאור נר של שמן וכדומה שמא יטה. ואפילו אם הנר גבוה עשר קומות אסרו חז"ל משום לא פלוג. ונחלקו

בישול. אמנם תירוץ זה תלוי בב' לשונות של הגמרא מכילתין לא: אם ר' יוסי ס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור:

ויש לדון לדעת הירושלמי האם להלכה חייב שתים, משום מבשל ומשום מבעיר, דכיון דפסקינן דהבערה לחלק יצאת בוודאי חייב משום מבעיר. ואולי חייב גם משום מבשל. ואולי דברי הירושלמי לחייב משום מבשל אזלי רק אליבא דר' יוסי ולא אליבא דהלכתא:

[כא] **עיין** בספר נמלא טל (ח"ב מלאכת שוחט סעיפים כ"ה-ל"א) שהבאתי את הסוגיא של טעה בדבר מצווה:

[כב] **עיין** במלאכת מכבה סעיף כג שבארתי את כל הסוגיא. ויש ראשונים המפרשים הסוגיא משום מלאכת מבעיר, אמנם להלכה אין הבדל, דבציור שהוא פסיק רישיה אסור, ובציור שאינו פס"ר מותר. וכן איתא בתפא"י וז"ל: "תנור שיש בו גחלים בוערות, הפותחו חייב משום מבעיר והסותמו חייב משום מכבה. ואף דלא מכוין לכך, עכ"פ פסיק רישיה הוא". ונראה דמיירי כשנהנה מההבערה ומהסגירה דאל"כ הוי פס"ר דלא ניחא ליה או דלא איכפת ליה דאיסורו רק מדרבנן:

והמנהג להחמיר כשהחשמל כבר בוער אף שאינו ברור שאסור אף לדעת החזו"א כיון דהתנור כבר פועל אין בפתיחתו לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש (ע' לעיל מלאכת בונה סעיף כז). אמנם מנהג העולם להחמיר ואשרי חלקם דכמעט בכל יום מחדשים תנורים חדשים שיש בהם מלאכה או חשש מלאכה. ולכן מהנכון להחמיר כל מה דאפשר:

[כג] **עיין** בשלטי הגיבורים פרק כל כתבי (דף מ"ה. בדפי הרי"ף סוף סק"ב) דכך חקר וז"ל: "ומסופקני בכל מלאכת שבת הנעשית בלא מתכוין ע"י גרם בפס"ר כי האי דגרם כיבוי אי שריא או דילמא גבי דליקה הקילו" עכ"ל. ויש להקשות על דבריו דשם מיירי במכווין? ובאמת כבר קדמו המרדכי (סי' של"ט) דמביא מח' אי גרם כיבוי אסור מדרבנן ומותר רק במקום היזק או מותר לגמרי, וז"ל: "וה"ר קלונימוס... התיר ביו"ט לתת סכין... על נר של שעוה שלא במקום הדלקתה שאינו אלא גרם כבוי אבל רבינו יואל פ' דאפילו ביו"ט לא שרינן גרם כיבוי לכתחילה אלא במקום היזק דוקא... וכן ר' יהודה לא שרי הכא אלא במקום היזק" עכ"ל. נמצא דע"פ ר' יואל ההיתר של גרמא הוא רק במקום היזק ואפילו ביום טוב, אבל שלא במקום היזק אסור מדרבנן לגרום מעשה מלאכה. ור' קלונימוס חולק ומתיר גרמא לכל הפחות ביום טוב. וע' ברא"ש ביצה פ"ב סי' י"ז דמוכח מיניה דס"ל דכל גרמא מותר, כ"כ ק"נ שם אות ס' ומג"א סי' תקי"ד סק"ז:

ועיין במאירי (דף קכ.) וז"ל: "אף גורם להבערה במקום פסידא התירו" עכ"ל המאירי, וכן בחדושי הר"ן שם: וז"ל: "גורם לכיבוי מותר במקום פסידא" עכ"ל. חזינן דהמאירי ור"ן החמירו (לכל הפחות בשבת) דגרמא אסורה אי אינה מקום פסידא. וע' מהר"ם, מובאים דבריו בבית יוסף סימן רס"ה, וז"ל: "וגרם כיבוי נמי

פסקינן כרבי יוסי דשרי, מיהו כתב מהר"ם דוקא משום הפסד דליקה הא לאו הכי אפילו ביום טוב אסור" עכ"ל. וכן משמע באור זרוע (הל' יום טוב סי' שמ"ח) דאוסר גרם כיבוי אפילו ביום טוב אם אינו מקום הפסד [כן פירש הים של שלמה סי' כ"ח שם את דבריו.]

וכן מפורש בחד' הריטב"א (החדשים בדף קכ:), הא חזינן דהמאירי, ר"ן, ומהר"ם, ריטב"א, ואור זרוע סוברים כר' יואל דמותר לגרום מעשה מלאכה רק במקום הצורך כמו היזק או הפסד, מיהו ס"ל לב"י דכיון דרוב הראשונים לא חילקו בדבר, מדוייק דסוברים דגרמא מותר לגמרי. וכ"פ שם בב"י ובש"ע (סי' של"ד סכ"ב) וז"ל: "דגרם כיבוי מותר" ומשמע דפסק לקולא אפילו בשבת. אמנם הרמ"א (בסי' של"ד) פסק דמותר רק במקום פסידא וכדברי ר' יואל (לכל הפחות בשבת). והט"ז (סי' תקי"ד סוסק"ו) פסק וז"ל: "דקי"ל כרבנן ד[גרם כיבוי] שרי ואפי"ה אסר רבינו יואל שלא במקום היזק... מ"מ נראה דבצורך קצת אף שאינו צורך גדול יש להקל אפי' במים כי לא מצינו חבר לר"י בזה כנ"ל" עכ"ל הט"ז. וכוונתו דבזמן הט"ז כל הראשונים והפוסקים הנדפסו לא הביאו דגרמא מותר רק במקום הפסד, ומשמע דהתירו בכל אופן וכמשמעות לשון הגמרא: "גרם כיבוי מותר". וצל"ע מדוע לא הביא דהמהר"ם ג"כ מודה לשיטת ר' יואל. אמנם חדושי הר"ן והמאירי לא היו נדפסים בזמנו. ובאמת אפילו הכי משמע דרוב הפוסקים סוברים כר' קלונמוס דגרם כיבוי מותר. וע' בשער הציון (סי' תקי"ד סקל"א) דהביא דברי הט"ז. וממילא נראה דיש להקל להתיר גרמא במקום צורך קצת כהכרעת הט"ז כיון דרוב ראשונים הקילו והוא שאלה של איסור דרבנן:

[כד] **תנן** במכילתין (דף יא.) וז"ל: "לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר. באמת אמרו החזן רואה היכן תינוקות קוראין אבל הוא לא יקרא" עכ"ל. וע"ש בסוגיא (דף יב.): "איבעיא להו לא יפלה את כליו ביום שמא יהרוג... ולא יקרא לאור הנר שמא יטה. או דילמא תרוייהו שמא יטה... תא שמע אין פולין לאור הנר ואין קורין לאור הנר, אלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון. שמע מינה דתרוייהו שמא יטה, שמע מינה. אמר רב יהודה אמר שמואל אפילו להבחין בין בגדו לבגדי אשתו. אמר רבא לא אמרן אלא דבני מחוזא אבל דבני חקליתא מידע ידעי, ודבני מחוזא נמי לא אמרן אלא דזקנות אבל דילדות מידע ידיעי". וע"ע מה דאיתא במכילתין (דף יב:) וז"ל: "אמר רבה אפילו גבוה שתי קומות ואפילו שתי מרדעות ואפילו עשרה בתים זו על גב זו. חד הוא דלא ליקרי, הא תרי שפיר דמי. והתניא לא אחד ולא שנים? אמר רבי אלעזר לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני עניים. אמר רב הונא ובמדורה אפילו עשרה בני אדם אסור. אמר רבא אם אדם חשוב הוא מותר. מיתיבי לא יקרא לאור הנר שמא יטה. אמר רבי ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה. פעם אחת קרא ובקש להטות. אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר. רבי נתן אומר קרא והטה וכתב על

הפוסקים אם מותר לקרוא [כה] לאור נר של שעוה. ומותר לקרוא לאור חשמל ואפילו כשהמתג עשוי באופן שאפשר להגדיל ולהקטין את מדת האור. מיהו לכתחילה יש לכסות את המתג מבעוד יום או להניח עליו דבר שיזכירו שלא לנגוע בו בשבת:

טו. **במקום** שאסור לקרוא, אסור לעשות שאר דברים שצריכים עיון כגון [כו] לבדוק ציצית או להבחין בין כלים הדומים. ודווקא מי שקורא או בודק דברים בעצמו אסור, אמנם מותר [כז] לשנים לקרוא ביחד בענין אחד שכל אחד יזכיר לחבירו ולא יבואו להטות. וגם מותר לקרוא אם הוא מבקש מאחר שאינו קורא לשמור עליו. אבל אסור לשנים לקרוא בשני ענינים כל אחד לעצמו כל אחד בענין אחר שכל אחד טרוד בענינו ואינו שומר על חבירו. מותר [כח] לתלמידים לקרוא לאור של שמן בפני רבן מפני שהרב משמרן. אסור לרב לקרוא, אמנם מותר לו לראות את ראש הפרשה שצריך להקרות לתלמידים, ואז הוא נותן את הספר בידיהם לקרוא לפניו. וכן מותר לקרוא [כט] במה מדליקין לאור הנר, שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח. וכן נהגו לקרוא בליל יו"כ לאור הנר מפני שאימת יוה"כ עליהם. וכן מותר לקרוא את ההגדה בספר בליל פסח שחל להיות בשבת:

טז. **מדברי** סופרים אחד אנשים ואחד נשים [ל] חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת.

פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה. אמר רבי אבא שאני רבי ישמעאל בן אלישע הואיל ומשים עצמו על דברי תורה כהדיוט. תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר ותניא אידך לא יבדוק, לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע. ואי בעית אימא הא והא בשמש קבוע ולא קשיא הא בדמשחא והא בדנפטא. איבעיא להו שמש שאינו קבוע בדמשחא מהו? אמר רב הלכה ואין מורין כן. ורבי ירמיה בר אבא אמר הלכה ומורין כן. רבי ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי קם שמעיה קא בדיק לנהורא דשרגא אמרה ליה דביתהו ומר לא עביד הכי? אמר לה שבקיה כרביה סבירא ליה":

[כה] **ועיין** בהגהות אשרי (מכילתין פ"א סי' כז) שהביא "מספקא לי נר שעוה שאין שייך בו הטייה אם יכול לקרות לאורה". והב"י (סי' רע"ה) כתב על דבריו: "ולי נראה פשוט לאסור דהא שייך ביה שימחוט ויחתוך ראש הפתילה". ובש"ע (סי' ער"ה ס"א) פסק דאין לקרוא לאור נר של שעוה. וע"ש באחרונים שדנו עליו, וז"ל ט"ז (סי' רע"ח) "נ"ל דנר של שעוה שדולקת והוא מסיק ראש הפתילה כדי שתדליק יפה ... אין איסור דאין קורין לאור הנר בזה... וא"ל שהוא מבעיר דהא ההבערה איתא גם מתחלה רק שמסיר החושך". והמנהג להקל. ועיין מש"כ בבאור הלכה (סי' ער"ה ס"א ד"ה לאור הנר). וכ"ש דיש להקל בנר חשמל. ועוד יש להוסיף שלא גזרו חז"ל שלא יגדיל את האור אלא גזרו שלא יתקן את הפתילה. מיהו לכתחילה ראוי לשים על מתק איזה סימן שלא לשכוח ולהדליק ולכבות כמו שנהגו בזמננו. ועוד דכיון דבזה"ז בקלות ובלי מחשבה יכול להדליק ולכבות את הנר וכמו שנסיון מראה, לכן יש לכסות את המתג ובפרט שהוא קל לעשות:

[כו] **כ"כ** מג"א סי' ער"ה סק"א, וכ"כ המ"ב:

[כז] **ובטעם** מדוע הקילו בשנים קוראים והחמירו בגבוה עשר קומות, עיין בט"ז (סי' ער"ה סק"א) וז"ל: "היינו שיש חילוק מצד האדם שלזה מותר ולזה אסור ולא גזרינן אדם זה בשביל אחר. אבל בחילוק שמצד הנר לא חילקו כיון שיש בו איסור כשהוא למטה לא נפקא האיסור אם מגביהו או מסגירו בעששית כיון שנאסר נאסר והוא האיסור עצמו משא"כ בחילוק של האדם אמרינן שלזה לא נאסר מעולם": **עיין** בטור שהביא מספר התרומות דמי שאינו יכול לקרוא אינו יכול לשמור על אחר שלא יטה. וכבר חלקו עליו הטור, ש"ל, ב"י וש"פ. ובאמת מאד קשה לפרש דבריו מדוע אינו יכול לשמור על הקורא שלא יטה. וצל"ע גדול:

[כח] **על** הא דתנן (יא.): "באמת אמרו החזן" איתא במכילתין (דף יב:) וז"ל: "והאמרת רישא רואה מאי לאו לקרות? לא לסדר ראשי פרשיותיו וכן אמר רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו וכולה פרשה לא. מיתיבי רבן שמעון בן גמליאל אומר התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר אי בעית אימא ראשי פרשיותיו ואי בעית אימא שאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהן לא אתי לאצלויי".

[כט] **עיין** בטוש"ע סי' ער"ה ס"ז-ס"ט:

[ל] **ז"ל** הרמב"ס (פ"ה ה"א): "הדלקת נר בשבת אינה רשות אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק, ולא מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה כגון עירובי חצרות או נטילת ידים לאכילה אלא חובה. ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת. אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. וחייב לברך קודם הדלקה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי סופרים":

אמנם ע' במרדכי (סי' רנ"ד) שהביא בשם ר' משולם שאין לברך על הדלקת נר שבת משום דהוי רק הכשר מצוה. וע' בתוספות (כה: ד"ה חובה) דהביא טעם אחר מדוע אין מברכים על נר שבת ודוחהו:

ומקור הרמב"ס הוא מהא דאיתא במכילתין על הא דתנן (דף כד:): "רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת" עכ"ל המשנה. ואיתא בגמרא (דף כה:) וז"ל: "מאי טעמא? אמר רבא מתוך שריחו רע גזרה שמא יניחנה ויצא. אמר ליה אביי ויצא? אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה דאמר רב נחמן בר רב זבדא ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב הדלקת נר בשבת חובה" עכ"ל:

עוד איתא שם בסוגיא (דף כג:) וז"ל: "אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו" עכ"ל. ומצאנו מחלוקת ראשונים מהו הכוונה של "שלום ביתו". ברש"י איתא: "שבני ביתו מצטערין לישב בחשך". וכן איתא בדבריו (דף כה: ד"ה הדלקת נר) וז"ל: "ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה". מיהו באור זרוע (הלכות ערב שבת, תחילת סי' י"א) גורס ברש"י: "ונכשל ואוכל באפילה":

ועיין ברש"ש דהקשה על רש"י וז"ל: "לכאורה צ"ע מאי איריא בני ביתו, אף הוא בעצמו נמי יצטער. ואולי יכוין רבא במלת ביתו על אשתו... לכן אם לא תדליק אתיא לאנצויי עמו" עכ"ל:

ונחלקו הראשונים כשהנר כבר [לא] דלוק אם מחויב לכבותו ולהדליקו שוב לשם נר שבת. עוד נחלקו הראשונים אם [לב] קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות. ויש הרבה פרטים בהלכות הדלקת נרות, איפה מדליקים בבית, ומתי מברכים, ומי שישן במקום אחד ואוכל במקום אחר, ומי ששכח פעם להדליק, ואם מדליקין מנר לנר וסוגיא של ביזוי מצווה וכיו"ב והלכות אלו כולם מבוארים בפוסקים:

אמנם איתא ברש"י (שם דף כה: ד"ה חובה) דעיקר דין נר שבת הוא מחמת הסעודה וז"ל: "כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא, בפרק בתרא דיומא (עה:). והכי איתא שם ביומא: "מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה. והאמר אביי האי מאן דאית ליה סעודתא לא לאכליה אלא ביממא? כעין יממא קא אמרינן" עכ"ל:

מיהו מלשון הרמב"ם משמע דעיקר חיוב הנר הוי משום שהנר עצמו הוא העונג, ולא משום שהוא תנאי באכילת הסעודה:

ויוצא נ"מ גדולה בין רש"י לרמב"ם, דלפי טעם הרמב"ם (ז"ל: "אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת") המתענה בשבת ג"כ חייב בהדלקת הנר, משא"כ לרש"י פטור. אמנם אם כן יש להקשות על רש"י מהא דאיתא בירושלמי (פסחים פ"ד ה"ד) וז"ל: "יום הכיפורים שחל להיות בשבת אפילו מקום שנהגו שלא להדליק מדליקין", הא לדברי רש"י מדוע מחוייב להדליק נר ביוה"כ שחל להיות בשבת, הא אין כאן סעודה:

מיהו ע' בתוספות שם בסוגיא (דף כה: ד"ה הדלקת) וז"ל: "הדלקת נר בשבת חובה. פי' במקום סעודה דחובה היא שיסעוד במקום הנר משום עונג אבל מהדלקת נר גופיה לא הוה פריך אביי דפשיטא דחובה היא דהתנן (לקמן דף לא:) על ג' עבירות נשים כו' על שאינן זהירות בהדלקת הנר" עכ"ל התוספות. מוכח מדבריו דחידושו של רבא הוי דתקנת הדלקת הנר היא גם כן להדליק במקום הסעודה. ולכן יש לפרש דיש שני עניים של עונג שבת: א. שיהיה נר דלוק. ושני. לאכול הסעודה לאור:

מיהו עיין בהגהות מיימוניות (פ"ה אות כ') וז"ל: "שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים פשיטא שמותר לאכול בחצר" עכ"ל. אמנם הש"ל (סי' נ"ט) פסק שמחוייב לאכול במקום הנר. ושתי הדעות מובאות להלכה בסי' רע"ג ס"ז:

ובטעם שנצטווה אשה יותר בג' מצוות אלו, ע' ירושלמי מכילתין פ"ב ה"ו ובמדרש תנחומא ר"פ נח (ומובא באור זרוע הל' ערב שבת סי' י"א), וכן הביא הטור בסי' רס"ג. מיהו ברמב"ם וש"ע כתבו משום שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית:

עיין במג"א (רס"ג סק"א) בשם מהרש"ל דהדלקת הנר צריך להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת עכ"פ נר אחד אף שאינו אוכל שם כדי שלא יכשל בעץ או באבן. ובמ"ב (שם סק"ב) ביאר דתברך רק על הנר שבמקום אכילה:

[לא] **מדברי** הרמב"ם מדוייק דאין החיוב להדליק אלא החיוב הוא שיהיה נר דלוק. אמנם ר"ת חולק וז"ל (תוספות מכילתין דף כה: ד"ה חובה): "ועוד נראה לר"ת שאם היה הנר מודלק ועומד שצריך לכבות ולחזור ולהדליק כדאמר ליה ההוא סבא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר (לעיל דף כג:)". וראית ר"ת הוא דמה בכך אם מדליק נר שבת מדי מוקדם, הא יש לו אור בשבת ואינו מחוייב להדליק. ולכן מדייק ר"ת דיש לו חיוב לכבות ולהדליק עוד. ובאמת טענה זו היא טענה חזקה נגד שיטת הרמב"ם:

ויוצא עוד נ"מ בין ר"ת ובין הרמב"ם אם נכרי או חש"ו יכול להדליק והיא תברך. ועל פי שיטת ר"ת אין לברך דלא קיים המצווה ואין לעשותה על ידי נכרי או חש"ו דלאו בני מעבד מצווה נינהו. אמנם לדעת הרמב"ם וש"ע יש לדון אם לברך כשמדליקו על ידי נכרי. ואחרי העיון נראה דאין לברך, דלפי הרמב"ם אין חיוב להדליק כשיש כבר נר דלוק. אמנם עיין במג"א (סי' רס"ג סקי"א) שמביא בשם מהר"ס דאם איחרה להדליק הנרות עד אחרי שקיעת החמה תאמר לנכרי להדליק והיא תברך. ותמה עליו המג"א דאיך שייך לברך על דלוקה ועומדת וגם אסור משום דאמירה לנכרי שבות אם אינו בין השמשות. וע' שו"ת הר צבי (סי' קמ"א) שדן בשאלה זו:

ויש לחקור לדעת הרמב"ם האם מברכים שהנר כבר דלוק כיון שאינו עושה מעשה מצוה? ונראה דשאלה זו תלויה במח' האחרונים במי שקונה או שוכר בית שיש בו מזוזה כבר, אם מברך כיון דמקיים מצווה או אינו מברך כיון דאינו עושה מעשה מצווה. וע' מג"א (סי' י"ט) ושו"ת רע"א (סוס"י ט'), דס"ל דכיון דמקיים מצווה מברך. מיהו הברכי יוסף (סי' י"ט סק"ב) סובר דאין לברך בלי מעשה מצווה. ולדבריו כשנכרי מדליק בעבורה אין לברך אפילו לדעת הרמב"ם:

ויש לחקור לדעת ר"ת אם יוצאים בנר חשמלי אפילו כשאין לו דין הבערה בהדלקתה. ונראה דיוצא, דמה בכך שאינו מחויב באיסור שבת בהדלקה זו, הא יש לו אור. והגע בעצמך, אם מישהו ידליק האור על ידי גרמא או שינוי שאינו חייב משום מלאכה בשבת, האם אינו יוצא מצוות נר שבת? ובוודאי שיצא. ולכן הוא הדין אם מדליק נר שאינו חייב עליו שיוצא מצות נר שבת:

ובש"ע (סי' רס"ג ס"ב) מביא לשון הרמב"ם ומשמע דפסק כוותיה. אמנם הטור ורמ"א (בס"ד) פסקו כר"ת. ולפלא שלא השיג הרמ"א על הש"ע בס"ב ורק הביא דברי ר"ת בס"ד, וצ"ע:

[לב] **מח'** הרמב"ן ובה"ג מובאת בר"ן (דף י' בדפי הרי"ף):

◆

מלאכת מכה בפטיש. ובו מח סעיפים:

א. המכה [א] בפטיש [ב] כיצד? המכה בפטיש על כלי בגמר עשייתו להשוות

[א] **לגבי** סדר המלאכות מדוע מביא התנא דיני בונה ומכה בפטיש אחרי מלאכת הוצאה?, ע' תוס' יום טוב (ריש פרק הבונה) וז"ל: "כתבו התוספות צריך ליתן טעם אמאי תני הבונה אחר זריקה והוצאה עכ"ל (התוספות, וממשיך התוס' יום טוב) ולי נראה לתת טעם דאחר שפירש דיני הוצאה דאיהו סיומא דאבות מלאכות רצה לשנות ולפרש מאי דסמיך לה והוא מכה בפטיש ולפי שמכה בפטיש מעין מלאכת בנין הוא ומלאכת בנין שכיח טפי טובא הלכך נקט הבונה קודם מכה בפטיש וכמ"ש התוס'... דמאי דשכיח טובא מקדים התנא לשנותו קודם" עכ"ל התוס' יום טוב:

[ב] **איתא** במכילתין (דף עה:) וז"ל: "רבה ור' זירא דאמרי תרוייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש". חזינן דכל גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש. מיהו יש הרבה ציורים של מכה בפטיש שאינם גמר מלאכה כמו תיקון כלי שיר, השחזת סכין, גריפת תנור, והפשט שפוד או מחט. וכן מבואר ברמב"ם (פ"י הלכה ט"ז — י"ח) וז"ל: "המכה בפטיש הכאה אחת חייב, וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. כיצד המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה והמגרד כל שהוא והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין בבנין בין במתכת בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו. המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא, ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר. המסתת את האבן כל שהוא חייב משום מכה בפטיש. המלדד את האבן ביסוד הבנין ותקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה חייב משום מכה בפטיש. הלוקט יבולת שעל גבי בגדים בידו כגון אלו היבולות שבכלי צמר חייב משום מכה בפטיש, והוא שיקפיד עליהן. אבל אם הסירן דרך עסק הרי זה פטור. המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הציהוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת, ואם אינו מקפיד מותר" עכ"ל הרמב"ם:

ומלשון הרמב"ם מדוייק דאב מלאכת מכה בפטיש אינה ציור של גמר עבודה לחוד אלא דגומר הוי כלל אחד בתולדות המלאכה שכולל מנפח, צר צורה, מגרד, ועושה נקב ופתח. אמנם מפיס מורסא, מסתת, מלדד אבן, לוקט יבלת, ומנער טליתו אין חיובם משום גומר אלא משום שהם מתקן, דהא הרמב"ם מביאם רק אחר שפרט המחוייבים משום גומר:

ומקור הרמב"ם הוא מהירושלמי (מכילתין פ"ז ריש ה"ב) וז"ל: "רבי יוחנן ורשב"ל עבדין הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון, הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש" עכ"ל. חזינן דלא כל ציורים של מכה בפטיש בחדא מחתא מחתינן. אלא דיש סוג של מלאכה שחז"ל החליטו שהיא חשובה אמנם אינה אב מלאכה אלא תולדה כיון דלא היה כמוה במשכן. ולכן מלדד אבן דאינו בנין דאינו איחוד דברים, ומסתת אבן, ומפיס מורסא, מנער טליתו, שכולם אינם גמר מלאכה אמנם הם דברים חשובים כללום חז"ל בהגדרת מכה בפטיש:

וכן מוכח מסוגית הבבלי (ב"ק דף ב.) דהאי דהוי במשכן ולא חשיבא הוי תולדה ולא אב. אמנם חייב אפילו אם אינו דומה לגמרי לאב המלאכה. וחזינן מהבבלי דיש ג' סוגי תולדות, א. מה שנלמד מהאב מלאכה. ב. מה דהוי במשכן ולא חשיבא ולכן חייב אף דאינו מספיק חשוב להיות מאבות מלאכות. ג. מה דהוי חשיבא ולא במשכן. וע' תוס' ב"ק ב. ד"ה ה"ג:

וצריך לבאר מהו אב מלאכת מכה בפטיש. וע' מש"כ באבן האזל דעיקר המלאכה הוי דהכאה בפטיש הוי מעשה אומן, וגמרו הוי תולדה משום דזהו דומה למעשה אומן. אמנם כל זה עיקר חסר מן הספר, גם ברוב הציורים לא הביא הרמב"ם יסוד זה. אמנם רק בב' ציורים, במפיס מורסא ובמנער טליתו הביא דהוא מעשה אומן, ובשניהם יש סיבות מיוחדות מדוע נכללו במלאכת מכה בפטיש וכמו שאפרש לקמן במקומם בסקי"ג ובסקע"ג:

ולפי האבן האזל צ"ל דהרמב"ם בהלכות י"ז וי"ח בא להביא עוד ציורים שהם גמר מלאכה או מעשה אומן ונכללו במכה בפטיש. והוי כמו פירוש להלכה ט"ז:

ונראה בדעת הרמב"ם כל הכאה שבו בונה את הכלי הוי מלאכה דאורייתא של מכה בפטיש. ולדוגמא עושה מנורה חייב משום מכה בפטיש בכל הכאה והכאה של בנינה:

אמנם עיין ברש"י (על המשנה פרק כלל גדול) וז"ל: "המכה בפטיש. הוא גמר כל מלאכה שכן אומן מכה בקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה ומתניתין נמי לא מיחייב ליה אלא בגמר מלאכה" עכ"ל. ומשמע דס"ל דעיקר מושג של מכה בפטיש הוי דהוא הגמר. וצ"ל לפי דבריו דשאר ציורים שהבאנו לעיל נחשבים גמר ותיקון עשיית החפץ אף שאחר כך חוזר ושוברו ומתקנו עוד פעם:

עוד חזינן מרש"י דמחייב משום מכה בפטיש אפילו בתיקון של הקורנס ולא רק בתיקון הכלי. ובאמת על פי תרגום הישן של פירוש המשניות של הרמב"ם (פ"ז) הוא ג"כ מודה למושג זה וז"ל: "ומכה בפטיש אפילו בשעת גמר מלאכה כאשר עושין המכין בפטישין כי מנהגם להכות הכאות על עצם הסדן בשעת ההכאה". אמנם ע' בתרגומו של הרב קפאח וז"ל: "המכה בפטיש ואפילו בגמר מלאכה כדרך שעושים המרקעים בפטישים שמכים הכאות קלות מאד כדי לישר פני הכלי ולהחליקו וקורין לפעולה זו 'אלתטריק' ולפיכך כל תיקון מלאכה וגמרה כגון השיפה והצחצוח וכל מיני היפוי כולן תולדות מכה בפטיש והוא אמרם כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש". וע"פ תרגומו אין כאן ראיה דהרמב"ם מודה דמתקן הפטיש חייב:

ועיין מכילתין (דף קב:) וז"ל: "רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב מפני שהוא כמתקן מלאכה". ופרש"י: "ואף על פי שאינו מכה על הפעולה אלא על הסדן ובגמרא מפרש מאי מתקן" עכ"ל. ומדוייק ברש"י שת"ק מחייב רק משום גמר מלאכת הפעולה ולא משום תיקון הפטיש ודלא כרש"י בדף עג. דמשמע דאזיל לפי רשב"ג. (וע' בר"ן פרק כלל גדול מה שמקשה על פרש"י.), וצ"ע מדוע מפרש סתם משנה כדעת יחיד:

ונראה דיש לבאר מח' חכמים ורשב"ג בא' משני אופנים. א. דת"ק מחייב משום מכה בפטיש רק כשמכה על הפעולה שמכווין עכשיו לגומרה, ורשב"ג מחייב אפילו כשמכה על הסדן. ב. הת"ק מחייב דווקא בגמר המלאכה, ורשב"ג מחייב אפילו באמצע העבודה:

ועל פי פירוש השני נוכל לפרש דברי רש"י בדף עג. אליבא דת"ק ומחייב דווקא בגמר מלאכה וכמפורש בדבריו שם, ורשב"ג מוסיף דאפילו באמצע חייב. ונראה דלת"ק חייב רק בגמר מלאכה משום דאז צריכים לתקן הפטיש לעבודה הבאה. אבל לרשב"ג חייב אפילו

באמצע משום דהמכה על גבי הטסים צריך לתקן הפטיש אפילו באמצע. אבל לחכמים פטור משום דהפטיש עדיין ראוי לשימוש אחר ולכן הכאה זו אינו נקרא מכה בפטיש. ועל פי מהלך זה חזינן דיש מכה בפטיש אפילו לתקן דבר שכבר נגמר כשהוא מתקן כדי להשתמש בו עוד:

עקמימותו חייב משום אב מלאכת מכה בפטיש וכן המכה על אבן שבבנין להשוותה לחברתה וכל כיוצא בזה. וחייב בין בגמר תיקון החפץ ובין בהוספה על תיקון החפץ. יש סוברים דאינו חייב משום מכה בפטיש אלא בדבר שכבר נגמר בנינה [ג] ועכשיו

ע"פ דברי רש"י (דף עג.) יוצא דתיקון כלי לכמות שהיה הוי מלאכה דאורייתא של מכה בפטיש, דהא המתקן הפטיש לכמות שהיה לפני שהתחיל העבודה חייב משום מכה בפטיש. ויש להעיר אם ש"ר חולקים עליו ומתירים, או אוסרים משום בונה:

עיין שאר הסוגיא בגמרא (דף קג.): "מאי קעביד? רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו מפני שמאמן את ידו. קשו בה בני רחבה אלא מעתה חזא אומנתא בשבתא וגמר הכי נמי דמיחייב? אלא אביי ורבא דאמרי תרוייהו שכן מרדדי טסי משכן עושין כן. תניא נמי הכי רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב שכן מרדדי טסי משכן עושין כן" עכ"ל. ופרש"י: "מאמן ידיו. מרגילם ומכוונם להכאה הראויה למלאכה מכה גדולה או מכה קטנה: מרדדי טסי משכן. לציפוי קרשים: עושין כן. מכין שלשה על הטס ואחת על הסדן להחליק הקורנס שלא יבקע הטס שהוא דק ובעלי מטבע במקומנו ראיתי עושין כן" עכ"ל רש"י. ולדבריו חזינן דלרבה ור' יוסף אליבא דרשב"ג המכה בפטיש על הסדן חייב כיון דבזה מלמד ידו איך לעשות עבודתו. והקשו בני רחבה דכיון דאינו מתקן הסדן ולא הפטיש אלא מלמד עצמו אומנות, אין הכאת הסדן מלאכה כמו שאין מלאכה במי שרואה אומן עובד ועל ידי זה לומד האומנות. (ונראה דרבה ור' יוסף סוברים דכשמכה על הסדן מחייב רשב"ג משום מכה בפטיש אף דאין עיקר התיקון בפעולה אלא בלימודיו.):

אמנם אביי ורבא סוברים דכיון דהכאה זו מתקן הפטיש למלאכתו חייב משום מכה בפטיש אף דהוא באמצע מלאכה. ונראה דלדעת רש"י הת"ק סובר דאינו חייב באמצע מלאכה, מיהו בגמר מלאכה חייב כשמכה בפטיש על הסדן משום שמתקן את הפטיש להתחלת עבודה הבאה. אמנם לדעת תוספות אינו חייב משום מכה בפטיש אלא במכוש אחרון על הפעולה ולא בהכאה על הסדן. ואינו מבואר בדבריו מה סובר לרשב"ג:

עיין ברמב"ם ביד דלא הביא שיטת רשב"ג להלכה. ומשמע דס"ל דת"ק חולק והלכה כת"ק. וכ"כ בפירוש המשנה, ורע"ב על המשנה, וכן משמע ברי"ף ורא"ש דהשמיטו סוגיא של רשב"ג. ואף דדעת המאירי דפסקינן כרשב"ג, אינו מבואר מה הפירוש לחכמים:

[ג] **מצאנו** מח' יסודית בין רש"י ויראים, דלרש"י כל מה ד"משויה ליה מנא" חייב משום מכה בפטיש, ואין הבדל בין בנה הכל ובין רק גמרו. אמנם לדעת היראים (אביא דבריו לקמן) מכה בפטיש שייך רק אחרי שגמר עשיית הכלי:

עיין רש"י (מסכת ביצה דף יא:) וז"ל: "אין איסור בנין וסתירה בכלים אלא בבתים דנחייב בבנין כל דהו. והעושה כלי או גומרו ביום טוב או בשבת משום מכה בפטיש הוא דמחייב שהוא חיוב לכל גמר מלאכה... אבל בנין וסתירה לא שייך בהו לאחויי בסלוק וחזרה, דהא דתנן (שבת קב:) הבונה כל שהוא בבתים תנן" עכ"ל. ומוכח בדבריו דאין חילוק איכותי בין בונה למכה בפטיש, אלא דבונה הוא עשיית החפץ, ומכה בפטיש הוא גמרו. ויכול להיות שניהם בבת אחת בבנין שהוא גמר העשייה:

אמנם היראים (במלאכת בונה) פירש הסוגיא באופן אחר וז"ל: "רב אמר משום בונה פי' מרה זאת מחוסרת בנין בחסרון שופתא הלכך אין בו איסור מכה בפטיש שאינו נקרא מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין שהכאת פטיש הוא לאחר גמר בנין". (ודברי היראים מובאים ג"כ בהגהות מרדכי פרק הבונה אמצע סי' תס"א.). פירוש לפירושו דנחלקו רב ושמואל בהגדרת מלאכת בונה ובהגדרת מלאכת מכה בפטיש. ולרב בונה הוא גמר עשיית החפץ, ומכה בפטיש הוא דלאחר גמר עשייתו, מוסיף תיקונים או דברי יופי וכדומה:

ולדעת היראים, צריך לבאר מה סובר שמואל, דכיון דמסתת, ועשיית פתח בלול, והמעייל שופתא כולם הוי מכה בפטיש ולא בונה, ע"כ ס"ל דחלק האחרון של הבנין נכלל במכה בפטיש. ובמסתת וקופינא דמרא יש לומר דס"ל לשמואל דאין בנין בכלים כלל, ובלול צ"ע מדוע ס"ל דאין בו משום בנין. וצ"ל דס"ל שמואל דכבר נגמר בנין הלול:

וכן איתא בשיטה לר"ן (על המשנה פרק כלל גדול) בשם ר"ח וז"ל: "המכה בפטיש. פירוש ר"ח שלאחר שנעשה הכלי משוה פניו, והיא בעצמה אינה מלאכה שהרי כבר נעשה הכלי, אלא שגומר המלאכה. ומכאן למדו לכל דבר שהוא בעצמו אינה מלאכה אלא שעל ידו נגמרה לחייבו על גמר מלאכה כנופח בכלי זכוכית פעם שנייה שעל ידי כן נגמרת והוא חייב כנופח נפיחה ראשונה שהיא המלאכה. ובדומה לזה פירוש רבינו יהונתן שדרך האומנים כשנגמרו מלאכתן מעיינין בה אם נשאר דבר מועט לתקן מתקנה בקורנס שהרי בידו לעגל אותה או להרחיבה במקום שאינה רחבה כשאר החתיכה או לקצר אותה אם היא רחבה משאר החתיכה ולפי שבפעם אחת בלא טורח גדול נתקן קרי ליה מכה בפטיש" עכ"ל הר"ן. וכן איתא בר"ח (פ' כלל גדול) וז"ל: "שהאומן מכה בפטיש על הכלי לשוות עקמימותו וכן על האבן שבבנין להשוותה לחברותיה וכי האי גוונא אף על גב דלא הויא מלאכה מגד עצמה מיחייב בה משום גמר מלאכה" עכ"ל:

ועיין עוד בספר יראים במלאכת מכה בפטיש וז"ל: "כל גמר מלאכה לאחר בנין בין בכלים בין בתלוש בין במחובר נקרא מכה בפטיש על שהאומן מלאכתו בפטיש ומכה בפטיש על הסדן או על הכלי בשעת גמר מלאכה. תולדה דאורייתא א"ר שמעון בן מוסיא אמר ר"ל הגר בכלי צורה והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש. אמר רב יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימא חייב משום מכה בפטיש... אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת פי' משום מכה בפטיש" עכ"ל היראים. ומשמע דרק תיקון שאחרי גמר עשיית כלי נכלל במלאכת מכה בפטיש:

חזינן דלרש"י המעייל שופתא בקפינא דמרא לרב הוי מעשה מכה בפטיש. ודעת היראים דמעשים אלו נחשבים עדיין חלק מעשיית הלול, האבן, והמרא ולכן לא שייך בהם מכה בפטיש (לרב). אכן לרש"י גמר העשייה ג"כ שייכת למכה בפטיש. וכן מצאנו לרש"י דפותח בית הצואר הוי ג"כ מכה בפטיש. ואף דהיראים ג"כ פסק דהפותח בית הצואר חייב משום מכה בפטיש, ע"כ ס"ל כשיטת ר"ת בציורו (ע' תוספות מח: ד"ה וכי), דעל פי מה שמבאר רש"י בפירוש פותח בית הצואר לא שייך לחייבו משום מכה בפטיש על פי היראים דהא הוי עיקר עשיית הבגד:

ועיין ברש"י וברא"ש דף קכב: דגזירה שמא יתקע חייב משום מכה בפטיש. ומעשה זה הוא חלק מהבנין. ובהשקפה ראשונה נראה דכיון

[ד] מוסיף תיקון. ולדבריהם הגומר בנין כלי אין בו משום [ה] מכה בפטיש אא״כ מתקנו

דזהו מעיקר עשיית הכלי הוי בונה לירא״ס ולא מכה בפטיש. אמנם אולי יש לומר דיודה הירא״ס דתוקע הוי מכה בפטיש משום דנחשב שכבר גמר עשיית הכלי:

ובשיטת הירא״ס מצאנו ג״כ במאירי בשם חכמי הדורות (בסוגיא דף קד: על הא דכותב אות א׳ והשלימה לספר או ארג אריגה אחת וגמר את הבגד) וז״ל: ״וחכמי הדורות שואלים בה כהוגן. ויתחייב בה משום מכה בפטיש וכמו שאמרו בפ׳ כלל גדול האי מאן דשקיל אקופי מגלימא חייב משום מכה בפטיש? ותירצו שלא מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כלה כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כולה מסביבותיה ונמצא שנשלמה מלאכת האבן אלא שלא נפלה וזה מכה בפטיש ומפילה שנמצא המלאכה בגוף אותו דבר כבר נשלמה. וכן מה שאמרו בשקיל אקופי מגלימא שהרי הגלימה כבר עשויה אבל באלו לא נשלם הספר והבגד עדיין. וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש שאם לא כן אף המלאכות שתחילתן וסופן בא כאחד כגון קצירה וכיו״ב היה ראוי להתחייב בה משום מכה בפטיש״ עכ״ל המאירי. ועיין שפת אמת (דף עד: ד״ה אמר ר״א וד״ה חביתא) שכיון לדברי הירא״ס והמאירי:

וע״ע במאירי בסוגיא דהצר צורה (בדף עה:) וז״ל: ״הצר בכלי צורה ר״ל שנשלם הכלי וזה עושה בו צורה לנאותו הואיל ואין הכלי צריך לזה כלל הרי זה הכאה בפטיש ולא סוף דבר בהשלמת הצורה אלא אף בהתחלתה״ עכ״ל. ומבואר לשיטתו דמלאכת מכה בפטיש הוי אחרי גמר הבניה. אמנם עיין בדבריו ריש הבונה דקרא למכה בפטיש ״כעין בונה״ ומשמע שחולק על הירא״ס, ויש ליישב:

וברמב״ם בפירוש המשנה (פ״ז) משמע כרש״י וז״ל: ״ומכה בפטיש אפילו בשעת גמר מלאכה כאשר עושין המכין בפטישין כי מנהגם להכות הכאות על עלס הסדן בשעת ההכאה. ולפיכך כל תיקון מלאכה והשלמתה כמו המירוט והחכוך ומיני היפוי כולם תולדות מכה בפטיש״ עכ״ל. ומשמע דמחייב משום מכה בפטיש גם לפני גמר הבנין כרש״י ולא כירא״ס. ובאמת כן מוכח לשיטתו דאב מלאכת מכה בפטיש הוי בכל שלב של עשיית כלי וגמר כלי אינו אלא תולדה וכמו שבארתי לעיל סק״ב. וכן מלשון רז״ה ריש הבונה מדוייק דחולק על ירא״ס:

ויש להסתפק אם יש ראיה לדברי הירא״ס מהירושלמי (פ״ז ה״ב מלאכת צובע) וז״ל: ״הדא איתתא כד משתייא בקודיה משום מיסכת כד יהבה קדמה משום עושה בתין כד מקימה לון משום בונה כד מחייא משום אורגת כד מקטעא בנימייא משום מחתכת כד גמרה מלאכתה משום מכה בפטיש. ההן דעבד קופין כד לפר משום מיסך כד מחייט משום תופר כף משו׳ בונה כד מקטע משום מחתך גמר מלאכתו משום מכה בפטיש״ עכ״ל הירושלמי ומביאו ר״ח בדף עה. ומשמע דתחילה צריכה לתיקון הכלי והבנין ואז המכה בפטיש. אמנם כיון דאין דברי הירושלמי מבוארים, אין לנו הוכחה מדבריו:

ומצאתי בשו״ת אבני נזר (או״ח סי׳ רי״א אות ג׳) וז״ל: ״ואפשר לומר לדעת המאירי סוף פרק הבונה [קד ע״ב] והרא״ם בספר ירא״ס [סי׳ רעד, דף קמ ע״ב] דאין חיוב מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין הכאת פטיש הוא לאחר גמר בנין יעוין שם. ויש לומר דגם רש״י הכי סבירא לי׳ ויתבאר לפנינו במלאכת מכה בפטיש״ עכ״ל האב״נ. (ולא מצאתי בדבריו איפה פירש ענין זה.):

ועיין בעה״ש (סי׳ שי״ג סקי״ד) דהקשה וז״ל: ״אבל אם כן אינו מובן מה שאמרו... כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש וקשה הא בכל מלאכה יש גמר מלאכה ומהו זה כל מידי... ובאמת נלע״ד ש...ה״פ שכל מלאכה שאין בגמר מלאכתה פעולה נפרדת מהקודם לה לא שייך בזה גמר מלאכה דכל המלאכה אחת היא ואין הגמר נחלק מהקודם אבל במלאכות שהגמר שלהם הוא אחר גמר עיקר המלאכה כמו החייט שנוטל אקופי״ עכ״ל. ונראה דפירש מלאכת מכה בפטיש כמו הירא״ס והמאירי ולפלא שלא שם לב דרש״י ועוד הרבה ראשונים בהרבה מקומות חלקו על מהלך זה. ולעיל תירצתי קושיתו באופנים אחרים:

ועיין בפנ״י (מכילתין דף עד:) דעשיית כל כלי המשכן כיון דלא חזו למלתייהו עד גמרם חייבים משום מכה בפטיש. ונראה דהוא פירש מלאכת בונה כעין שיטת הירא״ס דמיירי דווקא בבנייה שהוא קודם גמרו, ומכה בפטיש כשיטת רש״י דהוא גמר הכלי אפילו אם הוא כולל בו כל עשייתו:

[ד] **איתא** במכילתין (דף עה:): ״אמר רבי שמעון בן קיסמא אמר רבי שמעון בן לקיש הצר צורה בכלי והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש״ עכ״ל. ופרש״י: ״הצר בכלי צורה. בכלי שעומד לכך לנאותו: מנפח בכלי זכוכית. כשהותך נעשה על ידי נפוח״ עכ״ל:

יש להעיר, לדעת הירא״ס (הנ״ל סק״ג) דאין מכה בפטיש אלא לאחר גמר בניית הכלי, מדוע המנפח חייב משום מכה בפטיש, הוי ליה לחייב משום בונה. וליכא למימר דסוגיא זו אזלא אליבא דשמואל דמחייב בעייל שופתא בקפינא דמרא משום מכה בפטיש ולית ליה יסודו דהירא״ס וכמו שבארתי לעיל, דהלא הירא״ס מביא להלכה דהמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש. וצ״ל דהמנפח כלי זכוכית מיירי באופן שכבר נעשה, והוי כבר כלי זכוכית אלא דמנפחו פעם שנית כדי לגמרו, וזה מדוייק בלשון הגמרא דאיתא שם המנפח ״בכלי זכוכית״ ולא המנפח ״כלי זכוכית״. וכן מצאתי באגרות משה (או״ח ח״א סי׳ קכ״ב ענף ה׳):

ועיין בירושלמי (בפרק כלל גדול) וז״ל: ״הגודל כלי צורה חייב משום בונה רבי אילא בשם רבי שמעון בן לקיש הנופח כלי זכוכית חייב משום בונה״ עכ״ל. ויש להקשות דבשני אלו איתא בבבלי דחייב משום מכה בפטיש. ונראה דהירא״ס דייק לשון הירושלמי בתכלית הדקדוק דשם איתא ״הנופח כלי זכוכית״ ולא ״בכלי זכוכית״ כדאיתא בבבלי. וגם איתא בירושלמי ״הגודל כלי צורה״ ובבבלי איתא ״הצר צורה בכלי״. ומדוייק דאין כאן מחלוקת כלל בין הירושלמי לבבלי, אלא דהירושלמי מיירי בעשיית הכלי, והבבלי מיירי בצר או במנפח לתקן אחרי גמר הכלי:

אמנם לדעת רש״י אין הוכחה לזו, דס״ל לרש״י כל תיקון שמשווהו מנא הוי מכה בפטיש.

ועיין רש״י בסוגיא (דף עה:) וז״ל: ״מנפח בכלי זכוכית. כשהותך נעשה על ידי נפוח״ עכ״ל. ומשמע דס״ל דמיירי אחרי נמיסת החומרים של הזכוכית ועכשיו עושהו לכלי. ורש״י אזיל לשיטתו דאין בנין בכלים כלל וס״ל דלנפחו הוי מכה בפטיש. וע״כ דלרש״י הירושלמי והבבלי חולקים בשאלה זו, דהירושלמי סובר דיש בנין וסתירה בכלים כדאיתא בכמה מקומות:

ועיין בתוספות מכילתין (דף עד: ד״ה חביתא) וז״ל: ״כשעושה לגמרי כל הכלי מיחייב משום בונה... וצ״ע דלא ליקשי ממנפח בכלי זכוכית״ עכ״ל. חזינן מתוס׳ דהוא חולק על פירוש הירא״ס ומיירי בעשיית הכלי ולא רק אחרי גמרו:

[ה] **מכה** בפטיש היכא הוי במשכן? עיין סוגיא דף קג. וז״ל: ״שכן מרדדי טסי משכן עושין כן״ עכ״ל. אמנם שם מפרש הגמרא דעת רשב״ג שהוא דעת יחיד. ונראה דרשב״ג בא להוסיף שיש עוד ציור דמכה בפטיש שהיה במשכן. ולדעת הרמב״ם ההכאה על המנורה וכיו״ב הוי המלאכה שהיתה במשכן. ולדעת רש״י ההכאה

אחר גמר בנינו. [וע' במלאכת [ו] בונה סעיף יח אם יש בנין בכלים.] ויש חולקים ומחייבים הגומר בנין כלי משום מכה בפטיש. והרמב"ם משמע דכל הכאה והכאה בפטיש דרך עשיית כלי הוי אב מלאכת מכה בפטיש. ולדבריו המכה בפטיש לעשות כלי כמו שעשו המנורה חייב בכל הכאה והכאה וה"ה נפח שעושה כלי וכל כיו"ב. אמנם לשאר הראשונים אין במעשה זה משום מכה בפטיש. ונחלקו אם יש בו משום בונה, וע' מלאכת בונה סעיפים יח-כ. ובירושלמי חזינן דמכה בפטיש הוי מלאכה שתולדותיה [ז] כוללות אפילו מעשים שאינם דומים לאב המלאכה, ואפילו אם אין מטרתם אותה מטרה שיש באב המלאכה:

ב. נחלקו הראשונים אם חייב משום מכה בפטיש [ח] בכל תהליך של מעשה האחרון או

עד הסקן בכל מלאכות המשכן הוי המלאכה דאורייתא וכן כל שאר עבודת הכלים. ולדעת היראים תיקון הכלים אחרי שמגמר בניינם הוי מעשה מכה בפטיש של המשכן:

[ו] **ולגבי** מהו החילוק שיש בין מלאכת בונה ובין מלאכת מכה בפטיש, מצאנו שנחלקו האמוראים והראשונים אם מעשה מיוחד נכלל במלאכת בונה או במלאכת מכה בפטיש. ועיין בתחילת פרק הבונה שנחלקו רב ושמואל בשלש ציורים אי העושה אותם חייב משום בונה או משום מכה בפטיש. וז"ל הגמרא: "מסתת משום מאי מיחייב? [פרש"י: איזו תולדה מן האבות הוא] רב אמר משום בונה. ושמואל אמר משום מכה בפטיש [פרש"י: גמר מלאכה הוא שהמקום שחרץ חריץ זה לא יחרוץ עוד] העושה נקב בלול של תרנגולים רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש [פיר"ח: וכן נקב בלול נמי כיון שמשום אויר הוא לבנין דמו ותולדת בנין הוא ושמואל סבר נקב לפתוח פה בכלי דמי שהוא סוף מלאכה] עייל שופתא בקופינא דמרא [פרש"י: יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל להדקו שלא יצא. עכ"ל רש"י. וע' רמב"ם (פ"י הי"ג) שפירש דמיירי שתקע הבית יד לתוך המרא שזהו עיקר בניית הכלי] רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש. וצריכא דאי אשמעינן קמייתא בההיא קאמר רב משום דדרך בנין בכך, אבל עושה נקב בלול של תרנגולים דאין דרך בנין בכך אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא, בהא קאמר רב משום דדמי לבנין דעבדיה לאוירא, אבל שופתא בקופינא דמרא דאין דרך בנין בכך, אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא, בהא קאמר שמואל [פרש"י: "דאי אתרו ביה משום בונה לא מיחייב דלאו בנין הוא"] אבל בהנך תרתי אימא מודה ליה לרב, צריכא. בעא מיניה רב נתן בר אושעיא מרבי יוחנן מסתת משום מאי מיחייב? אחוי ליה בידיה משום מכה בפטיש. והאנן תנן המסתת והמכה בפטיש? אימא המסתת המכה בפטיש" עכ"ל:

ומשמעות רש"י דנחלקו רב ושמואל אם יש במסתת, עושה נקב בלול, ועייל שופתא משום מלאכת בונה, אמנם לכ"ע חייב בהם משום מכה בפטיש, דהא הוא מדגיש דשמואל פוטר המעייל שופתא בקופינא דמרא משום בונה, ומשמע דלרב אי מתרה משום מכה בפטיש חייב. וכן מדוייק בסוגית הגמרא (מהא דאיתא "בההיא קאמר רב"), וכ"פ הגר"א בשנות אליהו והל"מ (פ"י הי"ד). (וע' מרכבת המשנה פ"י תחילת הי"ד ובחזו"א סי' נ"א סקי"ד שביארו מח' רב ושמואל באופנים אחרים.):

ועיין בר"ח ר"פ הבונה דפירש מח' רב ושמואל הוי אם בנה ובאותו העלם ג"כ סיתת או עשה נקב בלול או הכניס שופתא דלרב חייב רק משום בונה ולשמואל חייב שתים. ומוכח מהר"ח דחולק על רש"י דרב מחייב משום מכה בפטיש. וע"כ דס"ל לר"ח דרב לית ליה דשמואל ושמואל לית ליה דרב. ואזיל לשיטתו (ע' סקכ"ו) דאין לחייב משום מכה בפטיש באותה הפעולה המחייבו משום מלאכה אחרת.

וכבר בארתי דבריו ע"פ שיטת הירושלמי דמכה בפטיש הוי מלאכה הכוללת דברים חשובים שאינם דומים כל כך לאב מלאכה עצמה:

[ז] **עיין** לעיל סק"ב שהבאתי יסוד גדול במלאכת מכה בפטיש שמצאנו בירושלמי (מכילתין פ"ז ריש ה"ב) וז"ל: "רבי יוחנן ורשב"ל עבדין הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון, הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש" עכ"ל. חזינן מהירושלמי ב' יסודות גדולות. א' במלאכות בכלל וב' במלאכת מכה בפטיש בפרט:

א. דיש תולדות מלאכות דאורייתא בשבת שחייבים משום שהם חשובים אף דאינם דומים ממש לל"ט המלאכות. וחז"ל דימו אותם למלאכות הכי דומות. וכן חזינן מרש"י ר"פ הזורק (דף צו:) וז"ל: "מכדי זריקה תולדה דהוצאה. על כרחיך תולדה היא דלא נמנית באבות מלאכות ותולדה דהוצאה היא שאין לך לתתה תולדת אב אחר דמעין הוצאה היא האמורה באבות מלאכות" עכ"ל רש"י. חזינן דזורק חייב משום תולדת הוצאה אף דאינה נכללת מצד סברא במלאכת הוצאה אלא דהוא יותר דומה לו ממה שדומה לשאר המלאכות:

ונראה דהפותל חבלים הוי תולדת קושר משום דהוי במשכן אף דלא הוי חשיבא, ואסמכיה הרמב"ם אמלאכת קושר שהוא הכי דומה לו אף דבאמת אינו דומה ממש לאב המלאכה. (וע' בנמלא טל ח"ב מלאכת קושר סקל"ו שפירשתי באופן אחר, ועכשיו נראה לי מש"כ כאן. וע"ע באגרות משה או"ח ח"ב סי' פ"ד שפירש באופן אחר.):

ב. יסוד שני חזינן מהירושלמי והוא דמלאכת מכה בפטיש כוללת דברים שאינם שייכים למלאכה זו אלא דאינם שייכים לשום מלאכה אחרת. ולא כל ציורים של מכה בפטיש בחדא מחתא מחתינן. ולכן חזינן דמלאכת מכה בפטיש הוי מלאכה כוללת. (וע' לקמן סקכ"ו שאביא דוגמאות לציור זה.):

[ח] **איתא** במכילתין (דף קג.): "ת"ש הקודח כל שהוא חייב. בשלמא לרב מיחזי כמאן דחר חורתא לבניינא אלא לשמואל לאו גמר מלאכה הוא? הכא במאי עסקינן דבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה דהיינו גמר מלאכה". ופרש"י: "אלא לשמואל דאמר נוקב לאו בונה הוא בשלמא נקב דלול איכא למימר מכה בפטיש אבל זה שעומד לסתום לאו גמר מלאכה הוא" עכ"ל. חזינן דאם אינו גמר מלאכה פטור ממכה בפטיש:

ועיין במאירי (בדף עה:) וז"ל: "אף המנפח בכלי זכוכית אחר שהותך שהוא נעשה כלי על ידי ניפוח חיובו משום מכה בפטיש ואף זו לאו דווקא בנפוח אחרון אלא אף בהתחלת הנפוח" עכ"ל.

ומשמע מדבריו דהמתחיל במלאכת מכה בפטיש ג"כ חייב. וקשה מסוגית הגמרא דף קג. דהקודח חור אין לחייבו משום מכה בפטיש כיון דאינו גמר המלאכה. וצ"ל דשלב שלפני גמר המלאכה אינו מכה בפטיש, אמנם בעבודה שהוא גמר מלאכה, כל התהליך חייב משום מכה בפטיש, וכן מוכיח הבה"ל (סי' ש"ב ס"ב ד"ה הלוקט) מדברי הרמב"ם והמאירי בענין נר נורה:

רק בגמרו. אמנם לכ"ע אם יצטרך לתיקון אחר באותו מקום שעבד אין בו משום מכה בפטיש:

ג. **המתקן** כלי שבור [ט] והמכוון כלי שיר, הפושט [י] שפוד או מחט נעקם, המשחיז [יא] סכין, המחדד עפרון, כולם חייבים משום מכה בפטיש אע"פ שאין זה גמר הכלי אלא תיקונו:

ד. **כל** מעשה שהוא גמר תיקון כלי חייב משום מכה בפטיש, יש אומרים משום [יב]

אמנם ע' תוספות (ר"פ הבונה) וז"ל: "נראה לר"י דהאי מכה בפטיש היינו מכוש אחרון שמכה על הכלי בשעת גמר מלאכה" עכ"ל, ומשמע דחייב דווקא במכוש אחרון ולא בשאר התהליך שגומר בו את החפץ. ומשאר הראשונים שלא חילקו כתוספות משמע דחייב בכל תהליך של גמר המלאכה. וכן מפורש במאירי הנ"ל. ולתוספות פירוש שחייב משום מכה בפטיש בכל שהוא הכוונה כל שהו כמותי, דבאיכותי המלאכה הוי רק המכוש האחרון. אמנם לשאר הראשונים נוכל לפרש דאף הכאה אחת חייב אפילו אם אינו סוף המלאכה אלא חלק מסוף המלאכה ודוק:

ואין להקשות על תוספות דחזינן בסוגיא (דף קג:) דמכה בפטיש חייב בכל שהו, הא לדבריו חייב רק במכוש אחרון. אמנם הכוונה שבמקום זה חייב דווקא במכוש אחרון אף שלא גמר את החפץ משום שצריך לתקן שאר המקומות וכדברי רש"י (מכילתין דף קב: ד"ה מכה בפטיש) דביאר וז"ל: "גמר מלאכה הוא שהמקום שחרץ חריץ זה לא יחרוץ עוד" עכ"ל. ולכן נראה דלתוספות חייב דווקא במכוש אחרון שבכל מקום, ולמאירי חייב בכל מעשה של גמר (שבמקום זה). ונ"מ יוצא בהכה הרבה אנשים כל אחד פעם אחת באותו מקום, דלמאירי חייב כל אחד ואחד, ולתוספות רק האחרון חייב:

[ט] **תנן** בביצה (דף לו:): "כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה, בשבת חייבין עליו ביום טוב... ואלו הן משום שבות... לא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין" ומפרש בגמרא משום שמא יתקן כלי שיר. וכן מפורש ג"כ ברש"י עירובין (דף קג.):

[י] **עיין** בסוגיא דביצה (דף כח:) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו ביום טוב. פשיטא? לא צריכא דאף על גב דמפשיט בידיה". ומשמע דאע"פ דמתקנו בידו ולא על ידי כלי הוי מלאכה דאורייתא בשבת. ובתפא"י מחייב משום מכה בפטיש. ועיין מג"א (סי' ש"מ סקי"א בשם ספר הזכרונות) וז"ל: "מחט שנתעקמה אפילו מעט אסור לפושטו":

ועיין ברמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד ה"ח) וז"ל: "שפוד שנרצף אע"פ שהוא יכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו". ויש להעיר דבסוגיא משמע דהחידוש הוי שפשטו בידו ולא בכלי, אמנם ברמב"ם משמע דהחידוש הוי דאסור אע"פ שאינו נשבר כל כך ויכול לפשטו בידו:

וצ"ל דס"ל לרמב"ם דהחידוש של "אע"ג דמפשיט בידיה" הוי דאין צורך לתיקון גדול, אלא אפילו תיקון קטן עדיין אסור. והו"א דמותר לגמרי, קמ"ל דחז"ל גזרו על תיקון קל גזירה שמא יתקן תיקון גדול דאסור מן התורה:

[יא] **עיין** רש"י (ביצה דף כח.) דאסור להשחיז סכין ביו"ט משום דמחזי כמתקן. ובתפא"י איתא דהמשחיז את סכין הנפגם חייב. ואף דמשמע מרש"י דאיסורו אינו אלא מדרבנן, יש לדחות דרש"י מיירי כשהסכין עדיין ראוי לחתוך בו ואז רק מחזי כמתקן. אמנם כשהוא פגום לגמרי עד שאינו ראוי לחתוך בו חייב. וע' בחז"א (סי' נ' סק"ט ד"ה וכן) דכ' דחייב או משום בונה או משום מכה בפטיש, ותלוי במח' ראשונים בבנין וסתירה בכלים:

ובאור הענין, בכלי שיר, תנור, סכין, ושפוד, ההשתמשות בו שוברת את הכלי. ואם היה לנו כלי שיר וסכינים שצייך להשתמש בהם בלי לשברם בוודאי היינו משתמשים בהם במקום מה שיש לנו. ובוודאי אם יכולים לעשות סכין שאין צריך להשחיזו שוב היו משתמשים בו במקום סכין שצריך להשחיזו, וכן בכלי שיר. רק דאין כזה דבר. ויוצא מדברינו שמותר לכונן כסא הנד או לצלוע העובד על ידי קפיץ כיון דאין רצונו שיפעול כל הזמן. (וע' מש"כ במנחת שלמה סי' יא אות ג' ד"ה קילורו בנוגע לשימוש בקפיץ בשבת):

עוד תנן (ביצה לב:) וז"ל: "אין גורפין תנור וכירים" ופרש"י משום תיקון מנא. ומשמע דמן התורה חייב, דהא שם אסרו ביום טוב ותולה רש"י במח' של מכשירי אוכל נפש:

ויש להעיר, מדוע גריפת תנור נחשב תיקון הכלי ואינו נחשב שימוש בכלי. זאת אומרת, דדרך תשמישו של תנור שלהם היה שצריך לנקות את התנור קודם שאופה בו ונקיון זה הוא חלק מתשמיש הרגיל של התנור. ומאי שנא משטיפת כלים דאין בו משום מכה בפטיש. (וקושיתי אליבא דשיטת רש"י בפירוש הסוגיא, וכן משמע ברמב"ם ורא"ש וש"ע סי' תק"ז סק"ד ודלא כתוספות כח: ד"ה גריפת.):

ועוד יש להעיר מדוע שטיפת כלים אינה אסורה משום מכה בפטיש, דהא אינו חלק משימוש הכלים אלא מנקה ומתקן אותם לשימוש הבא. וצ"ל דלכלוך על חפץ אינו שבירה של החפץ שצריך תיקון אלא הוא דבר חיצוני. משא"כ השחזה הוי קלקול הסכין. אמנם בגריפת תנור עדיין צ"ע דלכאורה אינו קלקול בתנור אלא לכלוך הבא משימושו, וגריפה הוי נקיון שלו. ועדיין צל"ע בזה:

ונראה לדייק לשון רש"י וז"ל: "אם נפל לתוכו מן הטפל והטיח אין גורפין אותו דמתקן מנא הוא ואתיא כרבנן דאמרי מכשירי אוכל נפש אסירי" עכ"ל. ומשמע דמלאכת מכה בפטיש הוי רק בגריפת טיט והטיח שנימתס הוי מכה בפטיש כדאיתא ברש"י שבת עד:, אמנם גריפת האפר אין בו משום מכה בפטיש דכן שימוש שלו:

ובטבילת כלים אסרו מדרבנן משום מכה בפטיש. אמנם אינו תיקון ממש דהכלי ראוי לשימוש אפילו אם הוא טמא ואפילו אם הוא של נכרי. ומה שאינו ראוי לשימוש מחמת חיוב טבילה אינו נחשב תיקון מן התורה ואפילו מדרבנן לרוב אמוראים. וע' שאג"א:

והדחת כלים אין בהם משום תיקון מנא משום דהלכלוך אינו חלק מהכלי, והכלי אינו נשבר. וצ"ל דזהו החילוק שבין גריפת תנור לבין שטיפת כלים דכלי מלוכלך עדיין הוי כלי שימושי. משא"כ התנור שלא גרפו הוי תנור נשבר. שוב מצאתי את"כ שכן מפרש במנחת שלמה סי' ט' וברוך שכוונתי:

[יב] **איתא** ברמב"ם (פ"י הט"ז) וז"ל: "כל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב" עכ"ל. וכ"כ רש"י (ר"פ הבונה) דהוי תולדה ולא אב דכל תיקוני מנא הוי תולדת מכה בפטיש והאב מלאכה הוי דווקא ההכאה בפטיש. אמנם בירא"ים מוכח דס"ל דגמר הוי אב המלאכה, (במלאכת מכה בפטיש) וז"ל: "כל גמר מלאכה לאחר בנין בין בכלים בין בתלוש בין במחובר נקרא מכה בפטיש על שהאומן מלאכתו בפטיש ומכה בפטיש על הסדן או על הכלי בשעת גמר מלאכה" עכ"ל. וכן משמע מר"ח שהבאתי לעיל סק"ג:

יש לעיין, לדעת רש"י ורמב"ם מדוע תיקון מנא נחשב רק לתולדה ולא אב מלאכה, ועיין לשון הרמב"ם (בפירוש המשניות פ"ז) ולשון המ"מ (פ"ז ה"ד) דכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא

שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה. אמנם אם דומה לה רק במקצת הוי תולדה. וצריך לומר דתיקון מנא נחשב דמיון רק במקצת. וע' לעיל בסק"ב דבארתי שיטת הרמב"ם מהו אב מלאכת מכה בפטיש. ובאבן האזל (סופ"י ד"ה לכן נראה) האריך לבאר ענין זה באופן אחר:

תולדת מכה בפטיש ויש אומרים שהוא אב המלאכה. וחייב בין אם הוא מעשה אומן ובין אם [יג] אינו מעשה אומן. ויש מחייבים אפילו

[יג] **שמעתי** שיש מדייקים מלשון ר"ח (פ' כלל גדול, ומביאו הראשונים) וז"ל: "שהאומן מכה בפטיש על הכלי לשוות עקמימותו" עכ"ל, דס"ל דמכה בפטיש חייב דווקא בעושה באופן שאומן יעשה. וכן מדייקים מלשון הרמב"ם הי"ז במפיס מורסא וז"ל: "המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא" עכ"ל. וכן מדייקים מלשונו בהלכה י"ח מהא דמנער טליתו וז"ל: "המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הציהוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת, ואם אינו מקפיד מותר":

אמנם ברמב"ם דין זה אינו, דהא בהלכה ט"ז בהגדרת המלאכה לא הביא כלל שחייב דווקא דרך אומן. והביא אחד עשרה ציורים שחייבים משום מכה בפטיש ונקט תנאי שהוא מעשה אומן רק בשני ציורים הנ"ל ולא בשאר ציוריו, וברור דהוא תנאי מיוחד בשני ציורים אלו. ובמפיס מורסא חייב דווקא במעשה אומן משום דאין לו חשיבות מעשה מלאכה אלא בעשיית הפתח כאומן. ופעם ראיתי איך שרופא עושה פה הזה, והוא ממש אומנות יתירה ומעשה מיוחד לעשות חור באופן שהליחה תצא לפני שהחור סוגר. ולכן אם אינו פותחו באופן זה אין לו חשיבות של מעשה מלאכה:

ועיין באבן האזל דהקשה מדוע מפיס מורסא חייב משום מכה בפטיש הא אינו גמר מלאכה. ותירץ הוא דכיון דהוי מלאכת אומן חייב משום שהוא דומה לאב בהכי ואזיל לשיטתו בבאור שיטת הרמב"ם דעיקר מלאכת מכה בפטיש הוי משום דדומה למלאכת אומן:

אמנם נ"ל דמפיס מורסא חייב משום שהוא תיקון הגוף ולכן נכלל במלאכת מכה בפטיש. אי נמי יש לומר דהרמב"ם מפרש מדוע הוא נחשב עשיית פתח. אמנם מהלך זה דחוק בדברי הרמב"ם דלא בא לפרש מדוע הוי פתח להוציא ולהכניס אלא בא לפרש שהמעשה הוא כדרך הרופאים. ולכן לשונו מדוייק או כמו שפירשתי לעיל או כפירוש האבן האזל:

ובמנער טליתו איתא ברמב"ם דהוי דווקא כדרך שהאומנים עושים משום דאינו מעשה מלאכה כלל אם אינו דרך אומן אלא ניעור בעלמא:

גם מדברי רש"י מוכרחים דאין צורך לאומן במכה בפטיש, ע' בדבריו (ביצה לג.) דחתיכת פתילה הוי מכה בפטיש וחתיכה זו אינו מעשה אומן. ועוד דביאר שם דהוא מכה בפטיש משום שצריך עשייה ותיקון ולא משום שהוא אומנות. וכן במכילתין (דף מז.) כתב דחייב משום מכה בפטיש משום גומר המלאכה ולא כתב דצריך אומנות וכן איתא בדבריו בדף קכב: דאם יש איזוק הוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש, ולא הביא דחייב משום דהוי אומנות. וכן הגורף תנור (ביצה דף לב:) והמשחיז סכין (ביצה דף כח.) לית בהם משום אומנות דכל אחד עושאם בביתו. ורש"י לשיטתו אזיל דלית ליה בנין בכלים אפילו בעשייה. ואף דאיתא ברש"י (מכילתין על המשנה דף עג.) וז"ל: "שכן אומן מכה בקורנס על הסדן" על כרחינו רק אורחא דמילתא נקט:

ומש"כ ברש"י (דף קז.) וז"ל: "אם לקולפה ולעשות לה פה כדרך שרופאים של עכשיו עושין", כבר בארתי לעיל בסק"ב:

אמנם לשון הר"ח הנ"ל משמע שעיקר המלאכה הוי מעשה אומן וז"ל: "שהאומן מכה בפטיש על הכלי לשוות עקמימותו" עכ"ל. וכן משמע מהיראים (במלאכת מכה בפטיש) וז"ל: "כל גמר מלאכה לאחר בנין בין בכלים בין בתלוש בין במחובר נקרא מכה בפטיש על שהאומן מלאכתו בפטיש ומכה בפטיש על הסדן או על הכלי בשעת גמר מלאכה" ומשמע דדווקא אם עשהו על ידי אומן, וכן משמע במאירי (על המשנה פרק כלל גדול) וז"ל: "המכה בפטיש ובכללו כל גמר מלאכה שזו היא דרך האומנים כשגומרים מלאכתם שבידו לעגלה או להרחיבה וכל שהוא גמר מלאכה באיזה ענין נתחייב מתולדת מכה בפטיש":

ויש להעיר על ר"ח מהא דאיתא במכילתין (דף יא:) וז"ל: "אלא מעתה הדיוט שחקק קב בבקעת לר"מ הכי נמי דלא מחייב" עכ"ל, ומוכח דחייב אף שאינו מעשה אומן. וצ"ל דחייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש וכדאיתא בריטב"א (החדשות בדף קג.). אמנם עיין בר"ח פרק הבונה דפירש דרב ושמואל נחלקו אם יש בנין וסתירה בכלים, וע"פ דבריו שם אזלא סוגיא דדף יא: רק אליבא דרב, אמנם אליבא דשמואל פטור דאין בנין הכלים ומעשה זה אינו נחשב מכה בפטיש, ודוק:

שוב מצאתי בשיטה לר"ן (על המשנה פרק כלל גדול) וז"ל: "המכה בפטיש. פירוש ר"ח שלאחר שנעשה הכלי משוה פניו, והיא בעצמה אינה מלאכה שהרי כבר נעשה הכלי, אלא שגומר המלאכה. ומכאן למדו לכל דבר שהוא בעצמו אינה מלאכה אלא שעל ידו נגמרה לחייבו על גמר מלאכה כנופח בכלי זכוכית פעם שנייה שעל ידי כן נגמרת והוא חייב כנופח נפיחה ראשונה שהיא המלאכה. ובדומה לזה פירוש רבינו יהונתן שדרך האומנים כשנגמרו מלאכתן מעיינין בה אם נשאר דבר מועט לתקן מתקנה בקורנס שהרי בידו לעגל אותה או להרחיבה במקום שאינה רחבה כשאר החתיכה או לקצר אותה אם היא רחבה משאר החתיכה ולפי שבפעם אחת בלא טורח גדול נתקן קרי ליה מכה בפטיש" עכ"ל הר"ן. וע"פ דבריו מיושבים מה שהקשינו על ר"ח, דמוכח דאין צורך למעשה אומן לחייב משום מכה בפטיש, ומש"כ אומן הוי רק ביאור לפרש המלאכה וכמו שכ' ר' יונתן ומוכח דר"ח לאו דווקא נקט אומן:

ומצאתי ברבינו פרחיה (מכילתין דף עה. ד"ה אקופי) וז"ל: "פירוש שהחותך נימא אחת מן הבגד שלו חייב שכן דרך האורג לעשות כשתגמור היריעה נוטל הנימין שבה" עכ"ל. וקשה מדוע הצטרך לפרש שהוא דרך האורג, ומשמע דאם אינו דרך האומן פטור. וצ"ל דבתיקון כזה שהוא יותר דומה לנקיון וכיבוס אינו מעשה אומן, אלא דהא דהוי סוף עבודה של האורגים משווהו מלאכה חשובה ולכן חייב משום מכה בפטיש. ווהי סברא כעין מה שפירשתי בדעת הרמב"ם במנער טליתו. אמנם ברוב ציורים אין מכה בפטיש צריך למעשה אומן:

ועיין בספר מנחת שלמה (סי' ט') וז"ל: "נראה דמכה בפטיש היינו דוקא כשחסר עדיין תיקון שהאומנים רגילים לעשותו". ונראה דאין כוונתו דווקא שצריך אומן, אלא שהוא השערה שזה נחשב חסרון בכלי שהגומרו הוי מכה בפטיש. אמנם אינו צורך שהוא בדווקא מעשה שאומן עושה וכדפרישית:

ויש להעיר, בפקק מתכת שנשאר בקצותיו מהברזל שהם שיירי הפקק, האם מותר לנתקם כדי שלא ישרטו. ולדעת המנחת שלמה יש

סברא גדולה להתיר משום דהחפץ כבר נגמר והאומן מוכרו בלי לשים לב על תיקון זה. ונראה דאם בני אדם לא ישארו אותו כן, אסור משום מכה בפטיש. ואם לא כן ורק יחיד מקפיד על זה, יש להקל לפי שיטות אלו. אמנם יש להעיר דאולי אליבא ירא״ם ודעימיה דמכה בפטיש שייך רק אחרי שגמר בנין הכלי, אולי תיקון זה נחשב מכה בפטיש:

ועיין בספר אבן האזל וז״ל: ״דחשיבות מלאכת האומן מחשיב לזה מלאכה״ וכן פירש כל דינים של מכה בפטיש שהם הגדרות של מלאכת אומן. וכבר ביארתי הנלע״ד. אמנם יש להעיר על דברי האבן האזל במש״כ דאם הכה בפטיש על גבי מסמר בבנין שחייב משום אב מלאכת מכה בפטיש דז״א, אלא דחיובו משום בונה. ואולי סובר האבן האזל דלדעת הרמב״ם חייב שתים בציור זה. אמנם לקמן הוא עצמו כתב דלא שייך לחייבו משום ב׳ חיובים במעשה אחד אלא אם המעשה א׳ עשה ב׳ מלאכות נפרדות, וצ״ע:

וכ״כ הגר״א בשנות אליהו (פ״ז) וז״ל: ״פי׳ לאחר שגמר האריגה חותך החוטין של שתי הנשארין שאין יכול לארוג אותם הנכרכין בכובד. ואם חתך שתים מהן חייב״ עכ״ל. וע׳ מ״מ שהקשה על הראב״ד וז״ל: ״ואני אומר שפירושו (של הראב״ד) נוטה ודומה למכה בפטיש שהוא גמר מלאכה וכבר שנוי במשנה״ עכ״ל. ונראה דהראב״ד וגר״א חולקים עם המ״מ בשאלה זו אם בגמר שלב אחד חייב משום מכה בפטיש:

ועיין תוספות (יומא לד:) דפירש דהמצרף עששית פטור ממכה בפטיש דאין זה גמר מלאכתו, אף דהוא גמר תיקון העששית. חזינן דס״ל דהגומר תיקון שלב פטור ממכה בפטיש כדעת הרמב״ם וראב״ד:

ויש להעיר על דברי הרמב״ם דידיה אדידיה מהא דמחייב הקוטם זמורה משום מכה בפטיש (פכ״ג ה״ז) אף דלא נגמר עשיית הכלי וגמר רק שלב אחד. ונראה דהזמורה גמר תיקונו והוי כמו מסתת דגמר כבר תיקון האבן לגמרי:

בתיקון של [יד] הפטיש עצמו בגמר עשיית חפץ אחר:

ה. המתחיל [יז] לנפח כלי זכוכית, נחלקו הראשונים אם חייב משום בונה או משום מכה בפטיש. גמרו, חייב משום מכה בפטיש. יש לדון אם המנפח [יח] בלון בשבת חייב משום מכה בפטיש:

ו. נחלקו הראשונים אם הגומר [יט] שלב אחד של תיקון, כגון שגמר בד או שחצב אבן, חייב משום מכה בפטיש אף דהחפץ לא נגמר או פטור. והמחמירים מחייבים רק כשגמר עבודת אומן כגון דגמר את עבודת האורג או את עבודת החוצב. המתקן [כ] אבן לאחר

[יד] **זוהי** שיטת רש״י שבארתי לעיל סק״ב:

[יז] **בארתי** סוגיא זו לעיל בסק״ג וסק״ד:

[יח] **דהא** הוי תיקון מלאכתו. רק לאלו הסוברים דמלאכת מכה בפטיש צריך אומנות פטור, אמנם אין כן דעת רוב הפוסקים וכדפירשתי בסקי״ג. וכן יש לדון אליבא דהירא״ם דחייב משום מכה בפטיש רק במתקן אחרי גמר בניית הכלי. ולפי דבריו המנפח בלון פטור. אמנם לש״פ נראה דחייב. ואין לפטרו משום דבלון הוי דבר זמני. דהא חזינן דהעושה פתילה חייב משום מכה בפטיש אף דהוי זמני. ואולי המנפח בלון ואז משחרר את האויר אין בו משום מכה בפטש כיון דבמעשה זה אינו מתקן כלום:

[יט] **איתא** ברש״י (מכילתין קב: ד״ה המכה בפטיש) וז״ל: ״גם הוא באבות מלאכות שמפוצץ בו את האבן מן הסלע לאחר שחצב את האבן סביב, ומבדיל מן ההר קצת הוא מכה בפטיש מכה גדולה והיא מתפרקת ונופלת, וזהו גמר מלאכה של חוצבי אבן, וכל הגומר בשבת מלאכה תולדת מכה בפטיש היא״ עכ״ל. ומוכח מדבריו דהגומר שלב אחד חייב משום מכה בפטיש, דהא הגומר עבודה של חוצבי אבן חייב אף דלא גמר לסתת ושאר תיקונים. וכן מוכח מרש״י (דף עה:) דשקיל אקופי מגלימי, דהא לרש״י איירי אחרי האריגה ועדיין לא נגמר הבגד ודוחה לשון הגמרא ד״גלימי״ משמע דהוי בגד גמור:

אמנם עיין ברמב״ם (פ״י הט״ז-י״ח) שהביא רק ציורים של גמר מלאכה חוץ ממסתת שהוא מפורש בגמרא בדף קב: (אליבא דשמואל) ונראה דס״ל דאין לחייב משום מכה בפטיש בגמר שלב אמנם מסתת נחשב גמר תיקון דאין מתקנים את האבן עצמה אחר כך. ועיין ר״ח ר״פ הבונה שפירש שמסתת חייב משום מכה בפטיש משום דהוא גמר עשיית הגזית. ונראה דכיוון למה שכתבתי. וע״ע מש״כ לעיל סק״ב לפרש את הרמב״ם:

וכן נראה מהראב״ד במלאכת פוצע (בארתי סוגיא זו בנמלא טל ח״א מלאכת פוצע סק״ד) דהמחתך ארוג מן הנול הוי מלאכת פוצע ואינו מכה בפטיש וז״ל: ״ואנו מקובלים בוצע כמו פוצע והוא לשון חתוך שחותך שני חוטין אחר שהשלים אריגתו חותך את הארוג מן המשויר שבמסכת ואפילו לא חתך ממנו אלא שני חוטין חייב בחתיכה זו״ עכ״ל.

אמנם הירושלמי (פ״ז ה״ב מלאכת קוצר) משמע כרש״י דהגומר שלב חייב משום מכה בפטיש וז״ל: ״רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי שמעון בן לקיש הקוצץ קורת שקמה [פ׳ קה״ע: וראוי למלאכה] חייב עליה משום שלש אמר רבי יוסי בי רבי בון ולא פליגין הקוצצה חייב משום קוצר ומשום זורע המוחקה חייב משום מכה בפטיש״ חזינן דבגמר תיקון השלב כבר חייב, אף דלא גמרו אלא מלאכת העץ להכינו למלאכתו:

וכן איתא שם בירושלמי (פ״ז ה״ב מלאכת מעמר) וז״ל: ״ההן כיתנייא בקופנה משם דש במערוכה משם טוחן באפסטיתה משם זורה בכף משום בורר כד מפלג משם מנפס כד מתלש משם מחתך גמר מלאכתו משם מכה בפטיש״ עכ״ל הירושלמי דאף דגמר רק מלאכת הפשתן ואינו ראוי עדיין לשימוש חייב אף דצריך לתקן את הפשתן עדיין. ונראה כוונת הירושלמי הוי דגמר עשיית החוט חייב משום מכה בפטיש:

ועיין עוד שם המשך הירושלמי וז״ל: ״ההן סיקורה [פ׳ קה״ע: הרך שסביב קליפה שבאילנות שהבנאים נותנים בין האבנים כשמניחים אותם במים כדי לחזק האבנים גם כדי למלאות הנקבים הקטנים] כד מבחר בגרריה בקלופיתיה משו׳ בור׳ כד מכתת במרגזייה משו׳ דש כד שחיק במדוכתיה משום טוחן כד יהיב מסקין משו׳ לש כד משקע באנטרין משום בונה כד מקטע בגומא משם מחתך גמר מלאכתו משם מכה בפטיש״ עכ״ל. חזינן דהירושלמי מחייב משום מכה בפטיש בציורים אלו אף דגמר רק שלב אחד ולא כל הפעולה. אמנם כיון דגמר את השלב בתיקון החומר חייב משום מכה בפטיש:

[כ] **תנן** ריש הבונה (קב:): ״המסתת... כל שהוא חייב״ עכ״ל. ופרש״י: ״מסתת. מרבע את האבן ומתקנה, הכל לפי המקום, שיש מקומות שרגילין להחליק ויש מקומות שרגילין לחרוץ בה חריצים חריצים בארץ אשכנז״ עכ״ל. ובדף עה: פרש״י: ״מסתת את האבן. לאחר שנעקרה מן ההר ונחצבה, מחליקה״ עכ״ל. וע״ש בתוספות (ד״ה והמסתת) דכ׳ דמשום מחתך וממחק לא מיחייב דמיירי שכבר היא מרובעת ומתוקנת אלא שמייפה אותה ועושה בה שירטוטין ויפוי כעין שעושין עכשיו מסתתי האבנים עכ״ל. ומדויק ברש״י שאף

שנחצבה מן ההר, זאת אומרת שמייפה אותה בחריצים עד שהיא ראויה לבנות בה או עד שחותכה לצורות שונות, חייב משום תולדת מכה בפטיש. ויש מחייבים משום בונה. ושיעורו בכל שהוא. המחליקה חייב משום ממחק. ונחלקו הפוסקים אם מחליקה לתקנה חייב גם משום מכה בפטיש או רק משום ממחק. וע"ע בע"ז במלאכת ממחק סעיף ו' ובמלאכת מחתך סעיף י"ב. המצדד [כא] אבן והושיבה במקומה ביסוד הבנין יש מחייבים משום מכה בפטיש ויש מחייבים משום בונה:

ז. **נחלקו** הראשונים אם יש מלאכת מכה בפטיש מן התורה בדבר [כב] שנגמרה מאליה, למשל מי שגומר כלי חרס אמנם עדיין צריך לצרפו בכבשן האם חייב משום מכה בפטיש דהא גמר, או פטור משום שנגמר מאליה על ידי האש ולא על ידי הקדר. ויש מחייבים משום בונה, ע"ש סעיף כ':

ח. **המתקן** [כג] כלי מספיק שהוא ראוי לשימוש חייב משום מכה בפטיש אף שלא

על הרבוע חייב משום מכה בפטיש ולא משום ממחק, משא"כ לתוס' דהמחליק חייב משום ממחק ולא משום מכה בפטיש. (ופירשתי ענין זה במלאכת ממחק סקכ"ה):

וכ"ב המאירי (דף עה:) וז"ל: "והמסתת את האבן ר"ל דמחליקה אחר דנחצבה חייב משום מכה בפטיש שזהו גמר מלאכה. ויש שואלים לפירש זה והרי יש לחייבו גם כן משום מחתך ומשום ממחק שהרי הוא מחתכה ומחליקה עד שפירשו בזו אף משום מכה בפטיש אלא שעיקר הדבר שאחר שנחצבה והושוית למדתם אין בה עוד משום מחתך שהרי נעשה הכל. ודין ממחק אין כאן שאין הכוונה בה להחליקה להיות תשמיש שלה נוח לו כענין ממרח רטיה ושף בין העמודים ומוחק את השער מן העור להחליקו ואין זה אלא נוי בעלמא ואין כאן אלא גמר מלאכה. וכבר ביארנו שכל שהוא נעשה לגמר מלאכה אף בלא כוונת שום מלאכה חייב משום מכה בפטיש" עכ"ל המאירי:

עוד איתא בהבונה (קב:) שנחלקו רב ושמואל אם חיוב מסתת הוי משום בונה או משום מכה בפטיש. ועיין במאירי שמפרש דהטעם לחייב משום בונה (אף שהאבן אינה מחוברת הוי משום שמי שמייפה אבן לצורך בנין ג"כ הוי חלק מבניינה. ובסוף הסוגיא ר' יוחנן ס"ל כשמואל דמסתת חייב משום מכה בפטיש. ובמכילתין (דף עה:) איתא דגם ריב"ל סובר כשמואל וז"ל: "אמר רבי חייא בר אבא שלשה דברים סח לי רב אשי משמיה דרבי יהושע בן לוי (והשלישי מהם) המסתת את האבן בשבת חייב משום מכה בפטיש" ופרש"י: "שהוא גמר מלאכה" עכ"ל. והרמב"ם פסק כשמואל וריב"ל דמסתת חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה. (וע' שנות אליהו ריש הבונה דלרב חייב שנים משום בונה ומשום מכה בפטיש, וכ"כ הל"מ.) ואף דבלול של תרנגולים ומעייל שופתא בקופינא פסק הרמב"ם כרב, היינו משום דהלכה כריב"ל נגד רב, אבל רב ושמואל הלכה כרב באיסורא. וחזינן דס"ל לרמב"ם דריב"ל פליג ארב רק בציור דמסתת ולא בשאר שני הציורים. וצריכים לפרש איך ריב"ל פירש הגדרה של מלאכת בונה ומכה בפטיש. וע"ע במלחמת פרק הבונה. מיהו המאירי (על המשנה ר"פ הבונה) פסק להלכה כרב דחייב משום בונה:

ועיין בירושלמי (ריש הבונה) וז"ל: "והדן דנקר כיפין כפין עמודין דחיין (גירסת הקה"ע: דחייך) מקטע פספס מקטע כולהן חייב משום מסתת". והכי פירושו ההוא דנקר מאבן ועשה כפות [כ"פ הקה"ע] או עמודין חייב, וכן מי שמקטע רחיים [כ"פ הפני משה; וקה"ע גרס "דחייך" ופירש מחילות] או קצץ לעשות פספס שהוא חומר לבניה, בכולם חייבים משום מסתת. וע' בפני משה שפירש דכולם תולדות דמסתת, וכן מצאנו בר"ח במכילתין דף עג: דס"ל לירושלמי דיש תולדה לתולדה:

ויש להעיר עוד דמלשון הרמב"ם מדוייק שמסתת חייב משום מכה בפטיש ואינו גמר המלאכה. אלא נראה דחיובו הוי משום דחז"ל עמדו על מקורס של דברים דמסתת הוא מעשה חשוב וראוי לחייבו אף כשאינו נכלל במלאכה אחרת. ולכן חייב משום מכה בפטיש. וכל זה כתבתי דווקא לשיטת הרמב"ם דכבר הוכחתי שלרוב הראשונים מכה בפטיש הוי גמרו של החפץ:

[כא] **עיין** במלאכת בונה סעיף ג' דבארתי סוגיא זו בארוכה:

[כב] **איתא** במכילתין (דף עד:): "אמר רבא האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות, תנורא חייב משום שמונה חטאות" עכ"ל. ופרש"י: "חביתא. של חרס: שבע חטאות... תנור חייב שמנה דלאחר שצרפו בכבשן הוא טח עליו טפילה שיהא עב וחומו מתקיים, והוא גמר מלאכתו, ואמרינן לקמן כל מידי דהוי גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, אבל גבי חבית ליכא משום מכה בפטיש, דמאליה נגמרה מלאכתו בתנור" עכ"ל רש"י, וכ"כ שם המאירי. וע"ש בר"ח שמביא מכה בפטיש בציור זה, דס"ל דכלי הנגמר מאליו חייב משום מכה בפטיש:

ונראה דמקור דברי רש"י הוא מהסוגיא (בילה דף לג., בארתי הסוגיא בסקכ"ט) וז"ל: "אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי" עכ"ל. וע"ש בסוגיא דמדמה דין המשנה לדין גמר כלי חרס לקבל טומאה, ושתם משנה בבילה אזיל כר"מ או כר"א. וקשה דהא אפילו לר' יהודה (ר' יהושע) הכלי מקבל טומאה אחרי צירופו בכבשן והו"ל לחייבו משום מכה בפטיש בשביל גמר עשיית הכלי כשפותח הנר גם לר' יהודה. אמנם נראה דמכאן הוכיח רש"י דאי אפשר לפרש מתניתין כר' יהודה דכיון דהכלי נגמר מאליה אינו מכה בפטיש, משא"כ לר' מאיר או לר"א גמר הכלי הוי מעשה דאיניש ולא מאליה:

מיהו יש להקשות על רש"י מסוגיא דבילה לד. דאין מלבנין רעפים בשבת משום שמשמש, והא לדבריו אין מכה בפטיש בדבר הנגמר מאליה. ואין לומר דהיינו דווקא מן התורה אמנם מדרבנן אסור אפילו כשנגמר מאליה, דהא אם כן מה הוכיח הגמרא דף לג. דמתניתין כר"מ או ראב"צ, אולי המשנה איירי אפילו אליבא דר' יהודה (או ר' יהושע) דכלי חרס מטמא רק אחרי צירופס, אמנם אסור מדרבנן לפתוח הנר לפני הצירוף. וצ"ל דמעשה שאינו גומרו של כלי אינו מכה בפטיש כלל ואפילו מדרבנן. וא"כ צ"ע על רש"י מסוגיא דרעפים. אמנם הוספתי לכתוב "מן התורה" בפנים דאולי יש מקום לתרץ קושיא זו:

[כג] **איתא** במכילתין (דף קג.) וז"ל: "זה הכלל לאתויי מאי? לאתויי דחק קפיזא בקבא" ופירש"י: בגולם גדול הראוי לחוק בו קב חקק שלש לוגין ואע"פ שעתיד להוסיף יש שמקיימין כן" עכ"ל. ומסוגיא דחולין (דף כה.) מוכח דמיירי בכלי עץ. חזינן דהחוקק בעץ לעשות תחילת כלי חייב משום מכה בפטיש אף דעדיין לא גמר את

גמרו [כד] אם יש משאירים אותו כן אף שרוב בני אדם גומרים אותו. וכן אם גמרו עד שהוא ראוי לקבל טומאה חייב משום מכה בפטיש או משום בונה. ויש אומרים שיש ציורים שחייבים משום מכה בפטיש אף [כה] דלא תיקנו מספיק כדי לקבל טומאה:

ט. הגומר חפץ בשבת על ידי שעושה מלאכה אחרת חייב [כו] שתים. ויש מחייבים רק אחת. כתב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב. וע' במלאכת תופר סקי"א אם חיובו משום תופר וכותב או משום מכה בפטיש:

י. הבודק לראות [כז] תכלית פעולתו, כגון כגון הטובע בשעוה דפוס שגמר לייצרו, יש מי שמחייב משום מכה בפטיש:

הכלי ואינו כלי לקבל טומאה, דהא דחק קפיזא בקבא אינו כלי כמפורש בחולין:

ויש להעיר, לרש"י מדוע חייב משום מכה בפטיש, הא אין זה גמרו של כלי אלא חלי בנינו? וכן יש להקשות בהא דבילה (דף לג.) דאין פותחין את הנר דפרש"י שפתח את חלל הכלי ואסור משום מכה בפטיש, הא אין זה מכה בפטיש שעדיין לא גמר את הכלי? ונראה דכיון דלגבי טומאה נחשב גמר כלי, נחשב גמר שלב בעשיית הכלי. ויש לעיין לראשונים הסוברים דגמר שלב פטור במכה בפטיש האם חייב בכה"ג דכיון דראוי להשתמש בו הוי כגמר?

עוד יש להעיר, דהא לא נגמר הכלי, ולדעת הירא"ים ומאירי דבנין הכלי הוי בונה, וגמרו הוי מכה בפטיש, איך חייב משום מכה בפטיש. ונראה ברור דס"ל דהחוקק קפיזא חייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש:

וע"ע בסוגיא מכילתין (דף יא:) וז"ל: "אלא מעתה הדיוט שחקק קב בבקעת לר"מ הכי נמי דלא מחייב" עכ"ל. ומשמע דלכ"ע חייב. ועוד תנן (בילה דף לג.) וז"ל: "אין פותחין את הנר מפני שהוא עושה כלי" עכ"ל. וע"ש בסוגיא דמדמה הא דאין פותחין את הנר לגמירת כלי חרס לקבל טומאה, ומדוייק דכל שגומר כלי חרס עד שהוא מקבל טומאה נחשב מכה בפטיש וחייב בשבת. ונראה דהגומר כלי גללים, כלי אבן, או כלי אדמה עד שיש להם תורת כלי חייב משום מכה בפטיש (ואף דאינם מקבלים טומאה, יוצא נ"מ אם גמר הכלי או לגבי אם חוצצים לטומאה, ע' אהלות פ"ה):

[כד] **איתא** ברש"י דחייב בהכי דווקא אם יש שמקיימין כן. וכוונתו דאם שום אדם לא משאיר אותו כן, אף דמשתמש בו דרך עראי, אינו נחשב גמר כלי. אמנם משמע ג"כ דחייב אפילו אם רוב בני אדם אינם משאירים אותו כן:

[כה] **כן** מוכח משיטת רש"י במכילתין (דף קג.) דהא חק קפיזא בקפא חייב משום מכה בפטיש אף דאינו מקבל טומאה (כמפורש בחולין דף כה.). מיהו יש להעיר מסוגיא דבילה (דף לג.) דהגמרא תולה פירוש המשנה במח' תנאים אם הכלי מקבל טומאה. ולכן צ"ע דבבילה תלוי אם מקבל טומאה או לא, ומכילתין בחק קפיזא חייב אף דאינו מקבל טומאה. וצ"ל דאם גמר הכלי שמקבל טומאה בוודאי חייב עליו בשבת. אמנם יש ציורים שחייב אף על פי שאינם כלי לקבל טומאה, וכן מוכח מחק קפיזא ודוק:

[כו] **עיין** ר"ח (בדף עה:) וז"ל: "ואי ההוא צורה אית ביה אותיות חייב משום כותב ואי לאו חייב משום מכה בפטיש" עכ"ל. ומשמע מדברי ר"ח דאם חייב משום מלאכה אחרת אין לחייבו משום מכה בפטיש. ואיתא ברש"י (מסכת בילה דף יא:) וז"ל: "אין איסור בנין וסתירה בכלים, אלא בבתים דנחייב בבנין כל דהו, והעושה כלי או גומרו ביום טוב או בשבת משום מכה בפטיש הוא דמחייב שהוא חיוב לכל גמר מלאכה, או אם הוא דבר שהוא מחליקו חייב משום ממחק, ואם צריך קלוע חייב משום מחתך, וכן אורג או מסך או תופר". ומשמע דמודה ליסודו של הר"ח:

ויש לחקור, מדוע אין לחייב משום מכה בפטיש כל זמן דאיכא מלאכה אחרת?

ועיין בירושלמי (מכילתין פ"ז ריש ה"ב, הבאתי לעיל סק"ב וסק"ז) וז"ל: "רבי יוחנן ורשב"ל עבדין הווי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון, הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש" עכ"ל. ועיין מרכבת המשנה (פ"י תחילת הי"ד) דביאר דמכה בפטיש כולל מה שהבינו חז"ל דהוא מלאכה אף דאינו מלאכה פרטית, אמנם אם הוי מלאכה פרטית אינה חייבת משום מכה בפטיש. ז"א שמכה בפטיש הוא שם כולל לגמר ותיקון. אמנם חיובו אינו אלא כשאין בו מלאכה אחרת:

אמנם ע' שיטה לר"ן שמתרץ דברי רש"י במסכת (שבת עה:) וכתב בפירוש דחייב שתים. וז"ל: "וזה קשה דאם כן לחייב משום מחתך דהא מכוין אמשחתא ולחייב עוד משום ממחק שהרי מחליקה. וי"ל דהה"נ דחייב משום תלת וה"ק חייב אף משום מכה בפטיש" עכ"ל. הא חזינן מהר"ן דהעושה מלאכה וגומר עבודת החפץ באותו זמן חייב משום מכה בפטיש. וכן חזינן בשנות אליהו ובל"מ (הבאתי דבריהם לעיל סק"ו וסק"כ) דיש לחייב משום בונה ומשום מכה בפטיש באותו מעשה. וכן ע' מש"כ במלאכת מחתך (ח"ב סקל"ה) לפרש הסוגיא דדף קמו:. וכן מוכח מתוספות (עה: ד"ה והמסתת) דחולק. ולכן נראה לדחות דכוונת רש"י היא או או קתני, זאת אומרת דיש הרבה אופנים לחייבו בלי שיהיה נכלל במלאכת בונה. ולא התכוון לחייב משום מכה בפטיש רק כשאינו חייב משום מלאכה אחרת:

אי נמי י"ל דיש ב' סוגי תולדות מכה בפטיש, אחד דחייב משום שהוא דומה לאב המלאכה, ושני שחייב משום שהוא חשוב ואינו דומה למלאכה אחרת. ובסוג הראשון של התולדות יש לחייבו אם מעשהו דומה למלאכה אחרת ג"כ וכן היא כוונת הר"ן. אמנם סוג השני שייך רק כשאינו דומה למלאכה אחרת ודוק כי קצרתי:

ועיין בנמלא טל (ח"ב מלאכת מחתך סעיף ה') דהבאתי מהמ"ב והמנ"ח דביארו דעת הרמב"ם דהמחתך קיסם לחצוץ בו שיניו חייב משום מחתך ומשום מכה בפטיש. וכן ע' רש"י (מכילתין דף קב:) וז"ל: "דאי אתרו ביה משום בונה לא מיחייב דלאו בנין הוא" דמשמע דלשמואל המעייל שופתא בקפינא דמרא פטור מבונה, אמנם לרב אם התרה בו משום בונה ומשום מכה בפטיש חייב שנים. וע"פ דברינו לעיל הדברים ברורים:

[כז] **עיין** במאירי (בסוגיא דהצר צורה בדף עה:) וז"ל: "הצר בכלי צורה... יש מפרשים הצר בכלי של צורה ר"ל שחותם את הדפוס וטובעו בשעוה וכדומה לה עד שנעשית שם הצורה בפעם אחת וזהו גמר מלאכה לאומן לראות בתכלית פעולתו האיך נזדמן לו". ויש חידוש גדול בדבריו, דאין זה מעשה הכנת הדפוס אלא עושהו כדי לראות אם מה שעשה טוב, וס"ל דבדיקה זו נחשבת מכה בפטיש:

יא. הטח [כח] טיט עב על תנור של ימי קדם כדי שיהא חומו מתקיים חייב משום מכה בפטיש. התוחב אגרופו לתוך גולם רך של טיט [כט] לחקוק בית קיבול לכלי חייב משום מכה בפטיש [ל] אם ראוי לשום תשמיש. ויש מחייבים משום [לא] בונה. [לב] המסלק קש

[כח] **איתא** במכילתין (דף עד:): "אמר רבא האי מאן דעבד... תנורא חייב משום שמונה חטאות" עכ"ל. ופרש"י: "תנור חייב שמנה דלאחר שצרפו בכבשן הוא טח עליו טפילה שיהא עב וחומו מתקיים והוא גמר מלאכתו ואמרינן לקמן כל מידי דהוי גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש":

[כט] **תנן** (ביצה דף לג.) וז"ל: "אין פותחין את הנר מפני שהוא עושה כלי" עכ"ל. ומצאנו בסוגיא הרבה פירושים בראשונים מדוע אסור ביום טוב. רש"י פירש שם: "ליטול אחד מן הבצים של יוצר ולתחוב אגרופו לתוכו לחקוק נר" עכ"ל. וע"ש בחדושי מאירי וז"ל: "ענין פתיחת הנר הוא שהיוצר מגבל את העפר ועושהו חמרים קטנים עגולים ושטוחים וקורים להם בלשון התלמוד ביצים. ואחר כך לוקחין ותוחב אגרופו לתוכו ועושה בו חקיקה על כל פני עגולין. ואחר כך אופהו בכבשן ועושה כלי להדליק בו את הנר על ידי שמן... וקאמר השתא דאין פותחין דהיינו חקיקתו על ידי תחיבת האגרוף מפני שבחקיקתו הוא עושה כלי אף על פי שלא נאפה בתנור שהרי אף לפי שאינו ראוי להדלקה ראוי הוא להשתמש לאיזה דבר" עכ"ל מאירי והוא פירוש שיטת רש"י בסוגיא. וכ"פ הטוש"ע בסי' תקי"ד:

וע"ש בסוגיא (דף לג.) דהקשה וז"ל: "מאן תנא דפחיתת נר מנא הוא [פרש"י: קודם שצרפו בכבשן]? אמר רב יוסף רבי מאיר היא דתניא כלי חרס מאימתי מקבל טומאה? משנגמרה מלאכתו [פרש"י: חקיקתם] דברי רבי מאיר. רבי יהושע אומר משיצרפו בכבשן. אמר ליה אביי ממאי [פרש"י: דסבירא ליה לרבי מאיר בנר כשאר כלי חרס, בשלמא שאר כלי חרס גדולים הם ואם אינן ראויין למים וליין ולדבר לח מפני שממאן חזו מיהו לדבר יבש כגון פירות, אבל נר קטן הוא, וכי לא חזי למלתיה למאי חזי]? דלמא עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם אלא דחזי לקבולי ביה מידי, אבל הכא למאי חזי? לקבולי ביה פשיטי" עכ"ל. וע' תוספתא כלים (כלים בבא קמא ג:ו) ושם גרס ר' יהודה במקום ר' יהושע, וע' משנה כלים סופ"ד ובר"ש שם:

ויש להעיר, על איזו מלאכה מחייבו? ולשון המאירי משמע דחייב משום מכה בפטיש. וכן מוכח לרש"י דס"ל אין בנין וסתירה בכלים:

ונראה דקושית הגמרא היא דאינו נגמר מלאכתו עדיין כיון דצריך לצרפו עדיין כדי להחזיקו ומדוע חייב משום מכה בפטיש. ותירץ הגמרא דמיירי אליבא דר"מ דמקבל טומאה כיון דראוי לשים בתוכו מטבעות. ולפי דבריו אסור לפתחו בי"ט, ובשבת חייב משום מכה בפטיש. משא"כ לר' יהושע דלא נגמר מלאכתו עדיין ואינו ראוי לשימוש הרגיל שלו עד שמצרפו יאנו מקבל טומאה ואין בו לא משום מכה בפטיש ולא משום בונה. ולקמן אביא פירוש אחר על זה בשם המאירי:

ויש להעיר לרש"י מדוע הצטרך הגמרא לפרש דמיירי בכלי חרס ותלוי באם מקבלים טומאה, הא גומר כלי אדמה וכלי גללים וכלי אבן חייב גם משום מכה בפטיש וצ"ע. וצ"ל דאין עושים נר מכלי אדמה, ולכן צריך לאוקמי מתניתין בכלי חרס:

וע"ש בתוספות דהקשו שתי קושיות על רש"י. חדא, דאפילו להתחיל עשיית הכלי אסור, וא"כ מדוע אוסר במשנה רק מפני שעושה כלי. ותרתי, דלרש"י איך ס"ל לר"מ דהכלי מקבל טומאה הא הוי כלי אדמה כיון דלא נירפו עדיין בכבשן:

ונראה דרש"י ותוספות אזלי לשיטתם דלרש"י דאין בנין וסתירה בכלים כלל, צריך לאוקים משנתינו במלאכת מכה בפטיש. ואין לאסור בכל שלב דהא בכה"ג אין תיקון מנא לחצאים. ומי שעושה כל הכלי חייב משום מכה בפטיש (ולא כדעת היראים שהבאתי לעיל סק"ג דס"ל דמכה בפטיש חייב דווקא אחרי שכבר בנו את החפץ.) וממילא לרש"י הסוגיא אזלא דווקא אליבא דר"מ דס"ל דנחשב כבר גמר כלי ואזלא לה קושית התוספות:

אמנם תוספות ס"ל דאסור משום בונה. ולדעתו חייב אפילו בתחילת המלאכה ובכל שלב ושלב וכדבארתי במלאכת בונה סקע"ה:

ועל קושיא שניה של תוספות שאינו מקבל טומאה דהוי כלי אדמה. נראה לייש, דהיינו דווקא אם אין דעתו לגמרו בתנור כלל. אבל כלי חרס מקבל טומאה לפני שימתם בתנור (לדעת רש"י) אליבא דר"מ. וע' במגיני שלמה. ואח"כ מצאתי בחדושי מאירי וז"ל: "ואע"ג דבעלמא אמרינן כלי אדמה אין מקבלים טומאה... התם כגון שלקח צרור וחקקו, אבל היכא דגבל עפר ודאי מקבל טומאה... לדעת ר"מ. ולדעת חכמים אין נקרא כלי אלא כשצירפו בכבשן. וכלי אדמה נקרא אפילו במגובל אחר שלא צורף בכבשן" עכ"ל המאירי:

ולהלכה פסקו הטוש"ע (סי' תקי"ד) כסתם משנה וכרש"י. אמנם הטוש"ע ברסי' ש"ד פסקו כתוספות דיש בנין וסתירה בכלים ולכן נראה דס"ל דתחיבת אגרוף לתוך גולם חייב משום בונה, ובגמר תיקון כלי חייב משום מכה בפטיש. אי נמי כיון דפשוט לתוספות שאסור לחקוק הטיט באגרופו, כן פסקו הטוש"ע, כיון דלרש"י ההלכה אינה ברורה, ולדעת התוספות וודאי שאסור, כן פסק להלכה:

[ל] **הוספתי** תנאי זה על פי מש"כ לעיל בסקי"ט:

[לא] **על** פי דעת היראים (ע' לעיל סק"ג) אין מלאכת מכה בפטיש אלא אחרי בניית הכלי. ולדבריו עשיית גולם הכלי נכלל במלאכת בונה ולא במלאכת מכה בפטיש. ועוד משום שיטת התוספות שביארתי לעיל בסקכ"ט וס"ק הבא:

[לב] **זוהי** דעת התוספות בסוגיא דביצה (דף לג.) וז"ל: "לכן נראה לפרש דאין פותחין את הנר שכך רגילין לשום באוירו קודם אפייתו קש או דבר אחר כדי לשמור האויר בשעת אפייה שלא יפלו המחיצות יחד ויסתום האויר ולאחר אפייתו קצת, מסלקין אותו דבר שבתוכו ועל זה קאמר אין פותחין את הנר, כלומר שאין מסירין מה שבתוכו דהוי כמו גמר כלי ונגמרה מלאכתו ולפי שרגילין לאחר שסלקו מה שבתוכו שמחזירין אותו לתנור כדי לצרפו היטב קאמר בגמרא מאן תנא דפחיתת נר מנא הוא וקאמר ר"מ היא דקאמר דמקבלין טומאה כשסלק מה שמשימין בתוכו אע"פ שלא החזירו אותו עדיין לתנור אלמא דפחיתת נר היינו גמר כלי ורבי יהושע קאמר משיצרפו בכבשן דאינו כלי עד שיחזיר אותו לתנור כדי לצורפו אם כן לדידיה פחיתה הוה שריא" עכ"ל. ונראה דרש"י יודה לציור הזה חייב משום מכה בפטיש. ועיין במג"א (סי' תקי"ד סקי"ז) דהביא דעת תוס'. וע' סדרי טהרות (כלים דף פד) מש"כ בע"ז:

ועיין פירושו של הר"ן (בדף יז: בדפי הרי"ף) וז"ל: "שדרך היוצרים לעשות כיסוי לכלי חרס שיש להם בית קיבול ומשימין אותם בכבשן כדי שיתייבשו מעט לפי שאי אפשר לתקנם בעודם לחים ואח"כ מוציאין אותם קודם שישרפו לגמרי ונוטלין כיסויים ומתקנין אותם ואותה נטילת כיסוי נקראת פתיחה והיינו דתנן אין פותחין את הנר כלומר אין נוטלין כיסויו ממנו דבנטילתו משוי ליה מנא ואפילו לקבל

ששמים בתוך כלי חרס כדי שכשמצרפו לא יפלו מחיצותיו בשעת צירופם חייב משום מכה בפטיש ויש פוטרים. אסור [לג] להפריד שתי נרות או שני כוסות אחרי גמר עשייתם משום מכה בפטיש. אמנם אם [לד] נדבקו אחר עשייתן מותר לפתחן. אסור להפריד [לה] ב' גביעים של לבן או יוגורט משום תיקון מנא דרבנן. וע' גם במלאכת מחתך סעיף כה. המסיר דבק או שעוה כדי לקרוא ספר או ספר תורה אין בו משום מלאכת מכה בפטיש, וע' מלאכת כותב סעיף כה שנחלקו הפוסקים אם יש בו משום כותב:

יב. **העושה** [לו] פחם חייב משום מכבה ויש מחייבים משום מכה בפטיש:

יג. **הקוטם** [לז] קיסם בסכין לחצוץ שניו חייב משום מכה בפטיש. ואם קטמו ביד פטור. אמנם מותר לקטום עצים ביד כדי להריח. החותך עץ לעשותו [לח] ידית לכלי חייב משום מכה בפטיש ויש מחייבים משום בונה. אמנם השוברו בידו פטור משום דאין זה דרך המלאכה:

יד. **שיעור** [לט] המכה בפטיש בכל שהוא. זאת אומרת, שהגומר חפץ במקום אחד חייב

טומאה דכיון דאיכא הסיקא קצת לא חשיב ליה כלי אדמה" עכ"ל. והוא קרוב לדרכו של תוספות:

וחזינן מרוב המהלכים בסוגיא דכשגמר מספיק לטמאו חייב משום מכה בפטיש. אמנם ע' סקמ"ג שנוכיח שיש ליוצרים החייבים משום מכה בפטיש אף שאינם ראויים עדיין לקבל טומאה:

[לג] **זהו** פירושו של הרמב"ם בסוגיא דתנן (ביצה דף לב.) וז"ל: "אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי" עכ"ל. ופירש הרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ד ה"ח) וז"ל: "שני כלים שהן מחוברין בתחלת עשייתן כגון שתי נרות או שני כוסות אין פוחתין אותן לשנים מפני שהוא כמתקן כלי" עכ"ל. וכתב עליו המ"מ: "וכבר העלו המפרשים שפירוש משנה זו כדברי רבינו" עכ"ל:

ויש להעיר על דברי הרמב"ם, חדא דלפי פירושו במשנה מדוע אינו חייב ג"כ משום מחתך, ובפרט כפי מה שבארתי (בסעיף ט') דלדעת רמב"ם דיש לחייב משום מכה בפטיש ומשום מחתך באותו מעשה. תרתי, דהא משמע מדבריו דאיסורו כאן רק מדרבנן דכ' דהוי "כמתקן כלי" ולא כתב דהוי "מתקן כלי". וצ"ל דאין בחיתוך זה משום מעשה מחתך, וע"ע מש"כ בנמלא טל (ח"ב מלאכת מחתך ס"ה):

[לד] **עיין** במג"א (סי' תקי"ד סקי"ז) וז"ל: "משמע דאם לא נדבקו בתחלת עשייתן רק אח"כ נדבקו ממילא דרך עראי מותר לפותחן" עכ"ל. והמחלית השקל מפרש דדיוקו מדאיתא ברמב"ם: "שהן מחוברין בתחילת עשייתן" משמע דאחר כך מותר. ולכן החותך דפי נייר שלא נחתכו מעולם חייב, ואם נחתכו וחזרו ונדבקו מותר להפרידם:

[לה] **נראה** מדברי הרמב"ם הנ"ל בסקל"ג דאסור להפריד ב' גביעים של לבן או יוגורט משום תיקון מנא דרבנן. וע' במלאכת מחתך (סקס"ו) שהבאתי דברי הגה"ר שז"א שהתיר הפרדה זו. וצ"ל דגביע אינו מספיק חשוב ליחשב תיקון מנא, ושהרמב"ם איירי דווקא בב' נרות או כוסות מחרס המחוברים. ואינו נראה כלל:

[לו] **תנן** במסכת ביצה (דף לג.) וז"ל: "ואין עושין פחמין ביום טוב" ופרש"י: "דאינהו נמי כלי ניניהו לצורפי זהב" עכ"ל. ובר"ן אסר משום מכבה:

ויש להעיר, דכיון דעשיית פחמים חייב משום מכבה אפילו למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה (וכדבארתי במלאכת מכבה סעיף א') מדוע הצטרך רש"י לפרש דחייב משום מכה בפטיש ולא משום מכבה. ויש לומר דחייב שנים משום מכבה ומשום מכה בפטיש. אמנם משום מכבה מותר ביום טוב, מידי דהוי אבשר אגומרי (גמרא ביצה כב.) ולכן הצטרך רש"י לפרש דנכלל במלאכת מכה בפטיש:

[לז] **תניא** בתוספתא (מכילתין פ"ו ה"ה) ומייתי לה בגמרא (ביצה דף לג:) וז"ל: "מטלטלין עצי בשמים להריח בהן ולהניף בהן לחולה. ומוללו ומריח בו. ולא יקטמנו להריח בו ואם קטמו פטור אבל אסור. לחצוץ בו שניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת" עכ"ל. וע"ש ברש"י דחיובו משום מכה בפטיש. וכן משמע ברא"ש (שם בביצה סי' י"ג). אמנם הרמב"ם מדוייק דחיובו משום מחתך וכ"כ הסמ"ג והרוקח (סי' פ"ד) והכלבו. (ע' בשו"ת אבנ"נ סי' ר"ח דהוכיח דגם היראים מחייב משום מחתך.) וע' מ"ב (סי' שכ"ב ס"ק י"ח) וז"ל: "החותך קיסם בסכין לחצות בו שניו חייב בזה משום תקון כלי לדעת הרא"ש ולדעת הרמב"ם משום מחתך ואפשר דחייב לדידיה שניס". וע' במלאכת מחתך (סקכ"ד) שבארתי דברי הרמב"ם:

[לח] **תניא** במסכת ביצה (דף לג:) וז"ל: "מטלטלין עצי בשמים להריח בהן... ולא יקטמנו להריח בו ואם קטמו פטור אבל אסור. לחצוץ בו שניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת... מתקיף לה רב אחא בר יעקב בקשין אמאי לא? מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? ועוד הא רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרוייהו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא [פרש"י: מקלות גדולות] אף על גב דחזיא לקתתא דנרגי וחציני? לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן דתניא רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושוין שלא יקטמנו, ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת חייב חטאת, במזיד ביום טוב סופג את הארבעים דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות [פרש"י: דקטימה תקון כלאחר יד הוא ולא תקון מעליא הוא אלא אם כן מחתכו וממחקו בסכין, והשתא קא מהדר לתרוצי... והא דרב יהודה דמפשח להריח כרבנן דאמרי בקוטם לכלי פטור אבל אסור הכא להריח מותר לכתחילה]" עכ"ל. וע' במלאכת בונה סקנ"ט שהבאתי מח' הראשונים אם חיובו משום בונה או משום מכה בפטיש. ולדעת היראים והמאירי שהבאתי בסק"ג נראה דציור זה חיובו משום בונה דהוי עשייה, ולא משום מכה בפטיש דשם חיובו משום גמר המעשה אחרי שהחפץ כבר מתוקן וראוי לשימוש. מיהו לדעת הפני יהושע (הבאתי דבריו בסוף סק"ג) חייב בציורים אלו משום מכה בפטיש:

ועיין ס"ק ק"ב סוגיא של זמורה שהיא קשורה בטפיח, דלדעת רש"י ורמב"ם חייב משום מכה בפטיש:

[לט] **תנן** במכילתין (דף קב:): "המכה בפטיש... כל שהוא חייב". ותניא במכילתין (דף קג:) וז"ל: "תניא הקודח כל שהוא חייב. המגרר כל שהוא, המעבד כל שהוא, הצר בכלי צורה כל שהוא, רבי שמעון (ר"ח בדף עה: גרס ר' ישמעאל) אומר עד שיקדח את כולו, עד

אף דהחפץ לא נגמר עדיין. ולכן הצר מקצת צורה [מ] בכלי שעומד לכך וגמרו באופן שלא יצטרך לעשות עוד במקום הזה חייב משום [מא] תולדת מכה בפטיש. המגרד כלי הצריך גירוד כדי לגמרו חייב משום תולדת מכה בפטיש בכל שהו. המכה [מב] מסמר לתוך כלי כדי לתלות ממנו, חייב משום מכה בפטיש:

טו. העושה [מג] סימן בכלי כדי לעשות ממנו כלי מדידה חייב משום מכה בפטיש. המתקן [מד] חבית של שייטים והפותח נגטיב לתמונה וכן מצלם במצלמה שהתמונה נפתחת מעצמה חייבים משום מכה בפטיש. וע' מש״כ במלאכת כותב סעיף כט. כתבו פוסקי זמנינו שהעושה [מה] מגנט בשבת חייב משום מכה בפטיש:

שיגרור את כולו" עכ״ל. ובתוספתא (פי״ב ה״ג) תניא: "הקודח והגורד והקוצץ כל שהוא ה״ז חייב". וכן איתא בירושלמי (מכילתין פ״ז ה״ב מלאכת צובע) וז״ל: "הצר צורה הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום צובע חיסר בה אבר ובא אחר וגמרה חייב משום מכה בפטיש" עכ״ל. ועיין ברש״י (מכילתין דף קב: ד״ה מכה בפטיש) דיאר וז״ל: "גמר מלאכה הוא שהמקום שהרץ תריץ זה לא יתרון עוד" עכ״ל. ומוכח דאינו חייב כי אם כשגמר במקום הזה. ועיין פמ״ג (סי׳ ש״ב מ״ז סק״ב) ובה״ל (שם ס״ב ד״ה הלוקט):

פסקינן כת״ק, וז״ל רמב״ם (פי״ הט״ז): "כל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב... כיצד המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה והמגרד כל שהוא... הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב" עכ״ל:

ועיין אלי״ר (סי׳ ש״מ סק״י) וז״ל: "אך צריך עיון דבשבת ע״ה הצר צורה בכלי חייב משום מכה בפטיש... ובאמת קשה לי מזה על הרמב״ם דבצורה חייב משום כותב" עכ״ל האלי״ר. ונראה לתרץ דבגמרא מיירי כשצר צורה כדי לגמור את הכלי, ולכן חייב משום מכה בפטיש. אבל בוודאי שאינו כדי לרמז איזו תקשורת על ידי צורה זו. והירושלמי המחייב משום צובע מיירי בבא לייפות. והרמב״ם המחייב משום כותב מיירי ברושם כדי לדעת איפה לצבוע שהוא מין תקשורת לעצמו. ועיין בבאור הלכה (סימן ש״מ ס״ד בא״ד במשקין) דפירש כעין דברינו:

[מ] **כן** איתא ברש״י עה:. וכוונתו דאם הכלי אינו עומד לייפותו בהכי אינו נחשב תיקון וגמר לכלי זה:

[מא] **ביראים** כתב מפורש דהוי תולדה. וכן מדוייק ברמב״ם דס״ל דאפילו תיקון מנא רגיל הוי תולדה, כ״ש כאן. וגם מדוייק בדברי הרמב״ם דבכל מקום שבגמרא איתא דחייב "משום", רמב״ם פוסק שהוא תולדה. ודלא כרש״י (דף עג:) דמפרש דנטע, מבריך ומרכיב הוי אבות אף דהגמרא קוראם "משום":

[מב] **תנן** במתניתין (דף קב:) דהקודח חייב בכל שהו. ובסוף הסוגיא איתא (בדף קג.) וז״ל: "ת״ש הקודח כל שהוא חייב. בשלמא לרב מיחזי כמאן דחר חורתא לבניינא אלא לשמואל מאי גמר מלאכה הוא? הכא במאי עסקינן דבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה דהיינו גמר מלאכה" עכ״ל, ע״ש ברש״י פירוש הסוגיא. ויוצא דלרב הקודח חייב משום בונה בכל אופן, ולשמואל חייב משום מכה בפטיש אמנם דווקא הבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה. ונראה דרב יודה דבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה בכלי משום מכה בפטיש:

ויש להעיר דהרמב״ם השמיט הציור דקודח (שמופיע במשנה ריש הבונה) וגם השמיט סתמא דמתניתין. ודבריו אזלי דלא כמאן וצע״ג:

עוד קשה דבפירוש המשניות של הרמב״ם וברע״ב כתבו דהקודח חייב משום מכה בפטיש. ועל פי סוגית הגמרא אזלי רק לפי שמואל ודווקא דבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה. וקשה טובא, חדא, הו״ל לפסוק כרב באיסורא. ועוד אי פסקו כשמואל הו״ל להביא את האוקימתא דמיירי דבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה. ועוד קשה מדוע פסק הרמב״ם במשנה תורה דהעושה נקב בלול של תרנגולים והמעייל שופתא בקופינא דמרה חייב משום בונה כרב. וצריך לומר דבשעה שכ׳ הפירוש המשניות סבר דכל שלש השאלות שנחלקו בהם רב ושמואל תלויות אחת בחברתה ואי פסקינן במסתת כשמואל משום דר׳ יוחנן וריב״ל סברי כוותיה, צריכים לפסוק כשמואל גם בשני ציורים האחרים. ורע״ב הכריע כהר״מ בפירוש המשניות כדרכו ברוב מקומות. אבל במשנה תורה הרמב״ם פסק דאין שלש המחלוקות תלויות אחת בשאר. וממילא פסק כשמואל רק במסתת ובשתי שאלות אחרות פסק כרב:

עוד יש להעיר, דמסוגיא הזו מוכח דמכה בפטיש הוי גמר מלאכה מהא דאיתא: "אלא לשמואל מאי גמר מלאכה הוא? הכא במאי עסקינן דבזעיה ברמצא דפרזלא ושבקיה בגוויה דהיינו גמר מלאכה" עכ״ל. ויש להעיר לדעת הרמב״ם דאב מלאכת מכה בפטיש אינו ענין לגמר עשיית חפץ, וכדהוכחתי לעיל סק״ב, צ״ל דכיון דכאן המעשה אינה שייכת לאב המלאכה, ופשוט דלשמואל אין לחייבו אלא משום תולדת מכה בפטיש שהוא גומר המלאכה:

[מג] **איתא** במכילתין (דף קג.) וז״ל: "זה הכלל לאתויי מאי? לאתויי דחק קפיזא בקבא". ועיין פיר״ח וז״ל: "כגון שחקק תריץ בקב מקום שהוא מד קפיזא ונמלא שעשה כמין השנתות שהיו סימן בהין" עכ״ל. וכן הביאו הראשונים בשם רב האי גאון. ואף דרש״י חולק בפירוש הסוגיא, נראה דיודה לר״ח דעשיית סימנים אלו חייב משום מכה בפטיש. אמנם ע׳ בריטב״א (החדשים) דכ׳ בשם ר׳ האי דחיובו משום בונה. אמנם לרש״י א״א לפרש כן, דסובר אין בנין וסתירה בכלים וכמפורש דבריו בכמה מקומות (וע׳ מלאכת בונה סקנ״ג):

ויש להעיר, דמסוגיא דחולין (דף חולין כה.) מוכח ד"חק קפיזא" מיירי בכלי החסר לגמרי חקיקה ואינו אפילו גולמי כלי עץ. ופירוש זה מדוייק על פי רש״י, אמנם הוי מאד דחוק בציור הגמרא של ר״ח ור׳ האי, וצל״ע:

ותירץ ידידי הרה״ג ר׳ שאול הורוויץ שליט״א דמיירי דחקק עד קפיזא בעץ הראוי לקב, ודעתו לגמרו. אמנם עכשיו חקק עד קפיזא ואינו כלי ומחוסר חטיטה טהור כיון דחק קפיזא, זאת אומרת שעשה שנתות. אמנם אם לא עשה שנתות היה מקבל טומאה כיון דראוי לשימוש קפיזא וחקק עד קפיזא מקבל טומאה משום הקפיזא. אמנם כיון דעשה שנתות גילה דעתו לגמרו ולכן אינו מקבל טומאה עד גמרו, ודוק:

[מד] **תנן** בבילה (דף לו:): "כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה, בשבת חייבין עליו, ביום טוב... ואלו הן משום שבות... לא שטין על פני המים" ומפרש בגמרא: "לא שטין על פני המים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין" עכ״ל:

[מה] **עיין** מנחת שלמה (סי׳ ט׳ עמ׳ ע״ג), וע״ע מש״כ בסי׳ י״א (אות ב׳ בא״ד הן אמנם):

טז. **הגודל** פתילה חייב משום מכה בפטיש, ויש מחייבים משום טווה. ועיין מלאכת טווה סקט"ז. החותך [מו] פתילה על ידי כלי או על ידי אור חייב משום מכה בפטיש. המכבה כדי להבהב פתילה חייב משום מכה בפטיש. המתקן כלי חד פעמי או שראוי רק לשימוש זמני חייב משום מכה בפטיש. כלי שנשבר, [מז] המסיר את בליטותיו ועוקציו בשבת כדי להשתמש בו חייב משום מכה בפטיש. אסור להסיר קצה של כלי חד פעמי שלא יסרט:

יז. **המחזיר** דלת של כלי [מח] בחוזקה בסכין או על ידי יתדות חייב משום תולדת מכה בפטיש ויש מחייבים משום בונה. אם מותר לכונן שעון, ע' במלאכת בונה סעיף כח:

יח. **יש** אומרים שהחוצב [מט] אבן ממחצבה חייב משום תולדת מכה בפטיש שזהו גמר מלאכת חוצבי אבן. ויש [נ] חולקים. המתקן נוצה לעשות ממנה [נא] קולמוס חייב משום מכה בפטיש:

יט. **העושה** [נב] פתח בבנין או בכלי או בעץ

[מו] **תנן** במסכת ביצה (דף לב.) וז"ל: "ואין חותכין את הפתילה רבי יהודה אומר חותכה באור". וכ"פ הרמב"ם (פ"ד מהל' יום טוב ה"ז). ויש להעיר, האם חייב משום מכה בפטיש כמו הגודל פתילה? **ועיין** בירושלמי דפירש דהמכבה כדי להבהב פתילה חייב משום מכה בפטיש, וכפשטות לשון הגמרא: "דקא מתקן מנא". אמנם רש"י (במכילתין דף כט:) פירש דחייב משום מכבה. מיהו בביצה (דף לב.) פירש רש"י דחייב משום מכה בפטיש. ונראה דלרש"י חייב שתים, משום מכה בפטיש ומשום מכבה. (וע' מש"כ בסקכ"ו אם שייך לחייב משום מכה בפטיש ומלאכה אחרת באותו מעשה.):

יש לחקור, האם תיקון כלי זמני יש בו משום מכה בפטיש או לא. ונראה להוכיח דחייב מהא תיקון פתילה חייב אף שאינו ראוי אלא לשימוש אחד. אמנם עיין בתהלה לדוד (סי' שיז סק"ו) דתיקון כלי לשעה מותר. והנלע"ד כתבתי:

[מז] **איתא** במכילתין (דף קכד:): "מגופה שנכתתה... לא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה" ופרש"י: לא יסיר בליטותיו ועוקציו בשבת דעביד כלי והוי מכה בפטיש" עכ"ל. וע' ברמב"ם דהביא דין זה בהלכות מוקצה, וקשה דאיזו שייכות יש בין דין זה להלכות מוקצה? וע' מרכבת המשנה מש"כ לתרץ. ונראה דה"ה דאסור להסיר קצה של פקק מתכת וכיו"ב כדי שלא יסרט:

[מח] **איתא** במכילתין (דף קכב:): "תנו רבנן דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין אבל לא מחזירין. ושל לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין. בשלמא של לול של תרנגולים קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע. אלא של שידה ושל תיבה ושל מגדל מאי קסבר? אי קסבר יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים? אמר אביי לעולם קסבר יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים ושניטלו קאמר. אמר לו רבא (שתי תשובות בדבר), חדא דניטלין קתני. ועוד מאי אבל לא מחזירין? אלא אמר רבא קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים וגזירה שמא יתקע" עכ"ל. וע' לעיל במלאכת בונה (סעיף ה') שהבאתי מח' בין רש"י לרמב"ם אם המחזיר דלת בלול מחובר או נוטל דלת ממנו חייב או פטור וגם אם חייב דווקא אם תקע בחוזקה. וע"ע דנחלקו הראשונים אם החיוב בתלוש הוי משום מכה בפטיש (רש"י) או משום בונה. וז"ל הר"ן שם: "שמא יתקע מסמר או יתד בחוזקה וחייב משום מכה בפטיש א"נ משום בונה דכי אמרינן אין בנין בכלים ה"מ בכלי שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו אבל עושה כלי מתחילתו א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו כל שהחזירו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי ומחייב משום בונה ומש"ה חיישינן לשמא יתקע דכל כה"ג מלאכת אומן הוא" עכ"ל הר"ן:

וסתמתי בפנים על פי רש"י דגזירה שמא יתקע הוי בחוזקה בסכין ויתדות והוה ליה גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. והיש אומרים הוא על פי סברת הר"ן דהוי בונה:

[מט] **תנן** במכילתין (דף קב:): "הבונה... והמסתת והמכה בפטיש" עכ"ל. ופרש"י: "גם הוא באבות מלאכות שמפוצץ בו את האבן מן הסלע לאחר שחצב את האבן סביב, ומבדיל מן ההר קצת הוא מכה בפטיש מכה גדולה והיא מתפרקת ונופלת, וזהו גמר מלאכה של חוצבי אבן, וכל הגומר בשבת מלאכה תולדת מכה בפטיש היא" עכ"ל. וע"ש מה שהקשה עליו בתוספות:

ודברי רש"י סותרים דברי עצמו דכ' בתחילת דבריו: "גם הוא מאבות מלאכות" משמע דחציבה זו הוי אב מלאכה. ואח"כ כתב דכל הגומר מלאכה בשבת הוי תולדה משמע דזה תולדה ולא אב. ונראה דכוונת רש"י דחציבה הוי תולדה ולא אב. וכשכתב דהוי אב כוונתו רק דאינו נכלל בהגדרת מלאכת בונה אלא הוי מלאכת מכה בפטיש:

ונראה לפרש שיטת רש"י דכל אומן כשגומר מלאכתו נחשב תולדת מכה בפטיש. אמנם כאן לא בא רש"י לפרש מהו אב מלאכת מכה בפטיש שלומדים ממשכן, רק בא לפרש ציור של "מכה בפטיש" שדומה לשאר ציורים במשנה. (וע' בתוי"ט ובמגנ"ל מש"כ לתרץ רש"י.):

ונראה דהחוצב אבן ממחצבה חייב לכ"ע. ואף דתוספות חולק על רש"י בפירוש המשנה, אולי הם מודים דחוצב הוי מלאכה דאורייתא או משום קוצר או משום מכה בפטיש או משום בונה (כמו מסתת):

[נ] **לדעת** הראב"ד אין לחייב משום מכה בפטיש אלא בגמר המלאכה ולא באמצע אפילו אם הוא גמר את השלב וכדבארתי לעיל סקי"ט. ולדעת הירושלמי ודעימיה אין לחייב אלא לאחר גמר הבנייה. אמנם אולי חייב משום בונה או משום קוצר:

[נא] **איתא** בירושלמי (מכילתין פ"ז ה"ב מלאכת גוזז) וז"ל: "התולש כנף בעוף, המורטה והקוטמה חייב משום שלש... הקוטמה חייב משום מכה בפטיש". וע' בשיירי קרבן דפירש דכוונתו לתקן הקנה לכתוב בו ולכן חייב משום מכה בפטיש דבקטימת העוקץ נגמר הקולמוס:

[נב] **איתא** במכילתין (דף קמו.): "תנו רבנן אין נוקבין נקב חדש בשבת ואם בא להוסיף מוסיף. ויש אומרים אין מוסיפין. ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה. ותנא קמא מאי שנא מנקב חדש דלא, דקא מתקן פיתחא, אוסופי נמי קא מתקן פיתחא? אמר רבה דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין, דעביד לעיולי אורא ולאפוקי הבלא. ואם בא להוסיף מוסיף. אוסופי ודאי בלול של תרנגולים לא אתי לאוסופי משום ריחשא. ויש אומרים אין מוסיפים זימנין דלא תקניה מעיקרא ואתי לארוחי ביה. דרש רב נחמן משום רבי יוחנן הלכה כיש אומרים" עכ"ל. ואיתא ברמב"ם (פ"י הט"ז) וז"ל: "העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין בבנין בין במתכת בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח

או במתכת אם הוא פתח [נג] נאה העשוי להכנים ולהוציא הרי זה תולדת [נד] מכה בפטיש וחייב. ואפילו בנקב כל שהו חייב כל זמן שהוא עשוי להכנים ולהוציא, ואפילו אם הפתח נעשה רק להוציא ריח רע ולהכנים אויר חייב. אסור מדרבנן לעשות פתח או נקב שהוא רק להכנים ולא להוציא או להוציא ולא להכנים. ואסור להוסיף על פתח ואפילו כל שהו. וכשמותר לשבור כלים לצורך שבת [ע' מלאכת סותר סעיף יז], צריך להזהר שלא לעשות כלי או פתח נאה בשעה ששובר את הכלי. ונחלקו הראשונים אם העושה פתח [נה] דרך שבירה חייב או פטור:

שאינו עשוי להכנים ולהוציא אין חייבין על עשייתו". והביא יותר מזה (בפכ"ג ה"א) וז"ל: "העושה נקב שהוא עשוי להכנים ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכנים האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש. לפיכך גזרו על כל נקב אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכנים בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו, ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו, אבל פותחין נקב ישן" עכ"ל:

ועיין תוספות (מכילתין דף לד. ד"ה רבי שמעון) דפירש הטעם דחייב רק בנקב העשוי להוציא ולהכנים הוי משום מלאכה שאינה צריכה לגופה. וז"ל: "ומפיס מורסא להוציא ליחה המזיקתו ואין עומד להכנים אויר ולהוציא ליחה תמיד אע"פ שנעשה פתח גמור שהרי ראוי (הוא) להכנים ולהוציא אם היה צריך מ"מ לא דמי לפתחים שבמשכן שהיו עומדין להכנים ולהוציא אבל לעשות לה פה דמיא למשכן וחייב" עכ"ל. לפי דברי התוספות כל הסוגיא בדף קמו. אזיל רק כר"ש ולא כר' יהודה. אמנם מוכח דהרמב"ם חולק על תוספות, דהוא מחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה ואפילו הכי פוסק דהעושה נקב להכנים ולא להוציא פטור. וכן משאר ראשונים (בדף קמו) דלא פירשו דרבה אזיל רק אליבא דר"ש משמע דחולקים על התוספות. ולפי דבריהם צ"ל דנקב העשוי רק להוציא או רק להכנים אינו חשוב מספיק להחשב עשייתו מעשה מלאכה ואפילו אליבא דר' יהודה, ודוק:

יש להעיר, האם העושה פתח הוי מכה בפטיש משום דתיקן את הפתח או משום דתיקן את החפץ שבנו בו פתח. ועיין ברש"י במכילתין (דף קז.) דחייב במפיס מורסא משום מתקן כלי דמה לי לתקן מכה מה לי לתקן כלי. ומוכח דהמלאכה היא תיקון הכלי ולא תיקון הפתח. וכן מוכח ג"כ לאלו המחייבים מפיס מורסא משום בונה דצ"ל שתיקן את ה"חפץ", ולכן כיון דאיתא במכילתין (דף לה.) דיש מלאכת בונה באדם, העושה פתח באדם נחשב מתקן את האדם וחייב משום בונה:

[נג] **תנן** במכילתין (דף קמו.): "שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי ופרש"י: "לנוקבה יפה בפתח נאה". ותניא במכילתין (דף קמו.) וז"ל: "רבן שמעון בן גמליאל אומר מביא אדם חבית של יין ומתיז ראשה בסייף התם ודאי לעין יפה קמיכוין" עכ"ל. ופרש"י לעיל בסוגיא (ד"ה לעין יפה) וז"ל: "להרחיב מוצא היין בנקב גדול מדלא נקיב ליה כדרך הנוקבין נקב עגול ויפה" עכ"ל. חזינן דמתיר נקב שאינו פתח עגול ויפה. וכ"א ברש"י ביצה (דף לג: ד"ה והתנן) וז"ל: "ובלבד שלא יתכוין ליפות השבירה להיות לה לפה שתהא עוד כלי":

אמנם ברי"ף וברמב"ם פירשו את הסוגיא (דמתיז ראש חבית) באופן אחר. וז"ל הרמב"ם (פכ"ג ה"ב): "מביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש, שאין כוונתו אלא להראות נדיבות לבו" עכ"ל. חזינן מדבריו דפירוש של "עין יפה" הוי דפותחו לצורך אורחים. ומדוייק דאסור באופן אחר ודלא כרש"י. ועיין בש"ע (סי' שי"ד ס"ו) דמדוייק דפסק כרש"י. אמנם המג"א פירש דמיירי דווקא במוסתקי:

ועיין שביתת השבת (דף י' עמ' ד') דהקשה מדוע הפותח בית מלא פירות (ביצה דף לא:) אינו אסור משום עשיית פתח. וכן יש להקשות בסוגיא דבורטיא (דף קלח.) מדוע אינו אסור בכל אופן משום עשיית פתח. וכן יש להקשות על המשנה (דף קמו.) דשובר אדם את החבית — הא שבירת חבית עצמה הוי פתח. ותירץ וז"ל: "ונראה הטעם דפתח אינו נקרא רק כשמכווין להשתמש בפתח בקביעות":

אמנם נ"ל דאיסור עשיית פתח הוי לעשות פתח נאה, אמנם אין איסור לעשות פתח שאינו נאה, והעושה פתח שאינו נאה אינו עשיית פתח בין בכלי בין במחובר (וכדמשמע ברש"י דף קמו. ד"ה ובלבד). אמנם ברמב"ם אינו מבואר שמודה לחילוק זה. ואולי הרמב"ם סובר כתרוצו של השביתת השבת:

ויוצא נ"מ גדולה בין תירוץ דידי ובין תירוצו של השביתת השבת לגבי אם מותר לפתוח פתח שאינו נאה בשקית של אוכל ואינו מריק את כל האוכל מהשקית בבת אחת. דלדעת השביתת השבת אסור דהוי פתח העשוי לקביעות ולתירוץ דידי מותר דאינו פתח נאה. ואולי מודה השביתת השבת דמותר לפתוח פתח זה ואינו נחשב פתח העשוי לקביעות ודוק. וע"ע מש"כ לקמן בסקס"ב עוד בע"ז:

[נד] **איתא** ברמב"ם (פ"י הט"ז ובפכ"ג ה"א) דעשיית פתח הוי תולדת מכה בפטיש. וכ"מ ברש"י (דף קמו. ד"ה אוסופי) דעשיית פתח חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה. ולכאורה כן מוכח ג"כ בתוספות עירובין (דף לה.) והרא"ש שם (בארתי שיטתם במלאכת סותר סקל"ד) דס"ל דהסותר מוסתקי אין בו משום מלאכת סותר, והא מדוייק ממשנה פרק חבית (דף קמו.) דהעושה פתח בחבית (דלשיטתם מיירי במוסתקי) חייב, ולדברי תוספות והרא"ש אין במוסתקי לא משום בונה ולא משום סותר. וצ"ל לדבריהם דחייב בעשיית פתח משום מכה בפטיש וכדברי רש"י והרמב"ם, ודוק:

ומצאתי בחז"א (סי' נ"א אות ז') וז"ל: "כ' במ"ב סק"ו דאם עושה נקב להכנים ולהוציא אפילו במוסתקי חייב חטאת ותמוה דזו במחלוקת שנויה לרש"י חייב אבל לר"י בתוס' ביצה לג: חולק וס"ל דאינו אלא שבות והלכה כבתרא"י" עכ"ל חז"א. ודבריו תמוהים, דגם לתוספות עירובין ולרא"ש הפותח פתח במוסתקי חייב משום מכה בפטיש, והרא"ש הוא בתראי יותר מתוספות. ועוד דז"ל המ"ב (סי' שי"ד סק"ו): "ואם הוא נקב גדול שעשוי להכנים ולהוציא יש בו איסור תורה וכן משמע בביאור הגר"א" עכ"ל ואמת הוא דיש בו איסור תורה לדעת הגר"א, תוספות עירובין, רש"י, ורא"ש:

[נה] **תנן** במכילתין (דף קמו.): "שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי [פרש"י: "לנוקבה יפה בפתח נאה" עכ"ל שם. וכעין זה איתא ברש"י (ביצה לג: ד"ה והתנן)]. הא חזינן דאסור לעשות פתח בחבית. וע' ברש"י (ביצה לג: ד"ה ולית ליה) וז"ל: "והא הכא דכי מתכוין לעשות כלי איכא חיובא דאורייתא" עכ"ל. ומשמע מדבריו דהעושה פתח דרך שבירה חייב:

אמנם עיין בר"ן (ביצה פרק המביא דף לג: בדפי הרי"ף ביצה יט. בסוף דבריו) שפירש דברי הרי"ף וז"ל: "דכל עשיית כלי שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן ומש"ה כי לא מכוין לעשיית כלי... שרי אפילו

לכתחילה והיינו נמי טעמא דמתני' דשובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות משום דאי נמי מכוין לעשות כלי לא מיתסר אלא מדרבנן כיון שהוא עושה כלי בשבירה בלבד שלא כדרכו ומשום הכי כי לא מכוין שרי אפי' לכתחילה" עכ"ל:

ב. פתח כלי הסתום באופן [נו] מהודק וחזק כמו שאר הכלי, אסור לפתחו שוב בשבת. ואם סתמו באופן שאינו כל כך חזק, מותר לפתחו שוב. ויש אומרים דאם דעתו כשסתמו לפתחו שוב, מותר לפתחו, ואם לא היה דעתו לפתחו שוב, אסור לפתחו. קרטונים של חלב או מיץ שבפתיחתם עושים פתח שהיה שם בהתחלה קודם ששמו החלב או המיץ בתוכם, תלוי במחלוקת זו אם מותר לפתחם בשבת.

והקשה עליו הק"נ (שבת פרק חבית סי' ו' אות ה') וז"ל: "אבל קשיא לפי זה קושית התוספות מאי פריך הוא ועירובו במקום אחר ומאי פריך והלא יכול לשבר המגדל וליטול העירוב דהא התם נמי אף גם אם לפתוח קמכווין לא מיתסר אלא מדרבנן כיון שעושה כלי בשבירה שלא כדרכו ומשום הכי כי לא מכווין שרי אפילו לכתחילה" עכ"ל, ע' מה שתירץ. ונראה לפרש דעת הר"ן דס"ל דמגדל הוי כלי גדול ולכן אסור מדינא משום סתירת אוהל וכגון זה לא התירו דרך שבירה, וע' בדבריו במכילתין דף קמו.:

[נו] **איתא** במכילתין (דף קמו.): "ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחלה. אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר אבל לחזק אסור. היכי דמי לשמר היכי דמי לחזק? אמר רב חסדא למעלה מן היין זהו לשמר למטה מן היין זהו לחזק. רבא (י"ג רבה) אמר למטה מן היין נמי זהו לשמר [פרש"י: כיון דלאו כובד היין נשען עליו סגי ליה בסתימה כל דהו]. והיכי דמי לחזק? כגון שניקבה למטה מן השמרים [פרש"י: אצל שוליו שכל כובד היין נשען שם]. א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך בית סתום יש לו ארבע אמות. פרץ את פצימיו אין לו ארבע אמות. בית סתום אינו מטמא כל סביביו. פרץ את פצימיו מטמא כל סביביו" עכ"ל הסוגיא. וע"ש ברי"ף ורא"ש דפסקו כרבא משום דתניא מסייע לו. ומשמעות הר"ח והערוך דפירשו למטה מן השמרים כוונתו קרקעית החבית ולא מצדדיו כלל. אמנם אף דאיתא ברש"י דלמטה מן השמרים הוא המקום שכל כובד היין עליו, ג"כ איתא שם דלמטה מן השמרים הוי "אצל שוליו" דמשמע דהוי מן הצדדים ולמטה. וע"כ דכוונת "כובד כל היין" ברש"י מרבה אפילו הצדדים שהם נגד השמרים:

ועיין שם בראשונים דנחלקו בפירוש הסוגיא. ומצאנו שלש שיטות עיקריות לבאר את הסוגיא והם רש"י ור"ח ורי"ף. ולכל שיטה צריכים לפרש הרבה דברים בסוגיא:

א. מה הפירוש של "מקום העשוי לשמר"?

ב. מה נקרא למעלה מן היין, למטה מן היין, ולמטה מן השמרים?

ג. מהי המחלוקת שיש בין רב חסדא ורבא?

ד. מהי הראיה שהגמרא מביאה לרבא מבית שפרץ פצימיו? מהו הקשר בין הענינים ומדוע לא דחה רב חסדא הראיה דציור שלו ג"כ דומה?

קודם שאבאר את הסוגיא על פי שלש המהלכים, אפרש שלרש"י הפירוש של "לשמר" הוא לשמור על היין שלא יאבד ושלא יטפטף מחבית, אמנם לר"ח ולרי"ף פירושו "משמר" לשון בורר, וכוונתו לשמר את היין משמריו:

ועכשיו עלינו לבאר את הסוגיא על פי פירוש רש"י. אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו דמותר לנקוב נקב ישן אלא במקום העשוי לשמור, משום דסתימה זו לא נעשית אלא לשמור את ריח היין שלא יצא ויתקלקל. וכיון דלאו סתימה מעליותא עבדי לה, לאו כלום הוא, וממילא נחשב כאילו עדיין יש פתח בחבית (אף דהפתח סגור). אמנם במקום שצריכים לסגור את הכלי שלא יצא היין הוי סתימה מעלייתא והנוקב את סתימה זו הוי כפותח לכתחלה. ואז נחלקו האמוראים דלרב חסדא כל פתח שהוא למעלה מן היין אינו לחזק אלא לשמור ומותר לנקבו שוב. אמנם כל פתח שהוא נגד היין (מה שקורא בגמרא למטה מן היין) זהו לחזק ואסור לפתחו שוב דהוי כנקבו מעיקרא. ורבא אמר דמה שנגד היין (שהגמרא קורא למטה מן היין, וכוונתו דהוי למטה משפה עליונה של היין) נמי זהו לשמור. והיכי דמי לחזק? כגון שניקבה כנגד השמרים או למטה מזה, שכיון שכל כובד היין נשען על הנקב צריכים לסגרו בחוזק גדול. אבל צדדי החבית שכנגד היין מותר לפתחו שוב:

והראיה מברייתא הוי דלכל זמן שלא פרץ את פצימיו (וסתר את הפתח לגמרי כאילו אינו) עדיין נחשב פתח. וכן כאן, כשסתמו צדדי החבית לא הצטרכו לסתמה שתהיה לגמרי כמו שהיתה מעיקרא, אף שסתמה באופן חזק שלא יטיף ממנו טפה, ואפילו הכי עדיין נחשב פתח. וממילא שמחלוקת רב חסדא ורבא הוי בפתח הסתום בטוב אבל עדיין ניכר שפעם היה פתח, אם זה נחשב עכשיו פתח או לא. דלרב חסדא כיון דסתמו סתימה טובה אינו נחשב פתח עוד ואסור לנקבו כמו שאסור לעשות פתח חדש. אבל רבא ס"ל דכיון דאין צורך לסתמו באותו תוקף שבונים החבית מעיקרא, ניכר שאינו חלק מצדדי החבית ממש ודומה למי שלא פרץ פצימיו דנחשב עדיין כפתח. וממילא מהברייתא יש ראיה חזקה לסברת רבא:

ור"ח והערוך פירשו ד"לשמר" כוונתו להוציא היין מן השמרים. ולדבריהם נראה שהכל מודים שפתח העשוי לשים בתוכו מסננת לשמר את היין הוי פתח העשוי לפתחו שוב ולא מבטלו. ופתח העשוי לבטלו לגמרי משום דאין מסננים במקום זה, וודאי נחשב סתום לגמרי והפותחו הוי פתח חדש ואסור. ונחלקו רב חסדא ורבא בפתח במקום שצריך להיות חזק כדי שלא יטיף ממנו יין, מיהו ברבות הזמן יסירנו וישים במקומו מסננת. דלרבא פתח הזה נחשב פתוח כיון דסוף סוף יפתחנו עוד. ור' חסדא ס"ל דכיון דצריך לעשותו מאד חזק, אינו נחשב פתח עכשיו אלא סגור. ורבא הביא ראיה לדבריו מפרץ פצימיו דלכל זמן שניכר שהם פתח עדיין נחשב פתח ולא סתום לגמרי, וכ"ש בציור שלנו:

ולרי"ף יש גירסא אחרת בסוגיא. וז"ל הרי"ף: "ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחלה. אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר, אבל במקום העשוי לחזק אסור. פירוש לשמר להוציא יין מן השמרים. היכי דמי לשמר והיכי דמי לחזק? אמר רב חסדא למעלה מן היין זהו לחזק (במקום שגירסא שלנו הוא לשמר) למטה מן היין זהו לשמר. רבה אמר אפילו למעלה מן היין נמי זהו לשמר. והיכי דמי לחזק? כגון שנקבה למטה מן השמרים. והלכתא כרבה דתניא דמסייע ליה" עכ"ל הרי"ף. וביאר הר"ן שיטת הרי"ף שכל סתימה הנעשית שלא יצא היין נעשית מהודקת. אמנם סתימה הנעשית במקום שיוציא את היין מהשמרים נעשה הסתימה כדי לפתחה אחר כך ומותר לפתחו שוב. ופירש הר"ן דלמטה מהיין הוי במקום שהיין כלה שם, שאין יין בחבית למטה מאותה סתימה, שבוודאי אותה סתימה עשויה להפתח להוציא יין מן השמרים. ולמעלה מן היין הוא מקום שאולי יפתחו את הפתח להוציא את היין מהשמרים. ושם נחלקו רבא ור' חסדא, לרבא כיון

ולכן מותר לפתחם על ידי נכרי. יש מי שאוסר [נז] לפתוח כל פתח של כלי עץ ומתיר לפתוח פתח סתום רק בכלי חרס. אמנם אין כן דעת שאר הפוסקים:

כא. בחביות של ימי קדם מותר לנקוב [נח] כיסוי של חבית כדי להוציא מהן את היין כיון דאין זה הדרך לעשות פתח לחבית. אמנם מותר דווקא כשנוקב את הכיסוי מלמעלה למטה כיון שאין עושין פתח באופן זה. אמנם אסור לנקוב את הכיסוי מן [נט] הצדדים אפילו לצורך עונג שבת אף שאין הדרך לעשות פתח בכיסוי כיון שנקיבה זו דומה למלאכת תיקון מנא:

כב. אסור [ס] לסתום נקב או פתח, ונראה דהסותמו לגמרי חייב משום מכה בפטיש או משום בונה. ואם סותמו על ידי שימת קיסם או צרור איסורו אינו אלא מדרבנן שאינה סתימה גמורה:

שאפשר שתפתח הסתימה אין עושין אותה מהודקת ומותר לפתחה שוב. ולמטה מן השמרים אין סתימה עשויה להפתח לעולם שהרי אין מוציאין יין משם וכיון שכן עושין אותה מהודקת וכשבא לנוקבה הרי הוא כנוקב נקב חדש:

ולשון הר"ן דלרב חסדא "למעלה מן היין בדופני החבית זהו לחזק דשמא לא תפתח אותה סתימה אלא ינקבו את החבית במקום אחר למעלה מן הסתימה או למטה ממנה" עכ"ל. ואחר כך כתב ר"ן בסוף דבריו: "והלכתא כוותיה דרבה דלא פקע שם פתח מינה אלא בסתימה מעליא דתניא כוותיה גבי דין נטילת ד' אמות בחצר שנוטל ארבע אמות לכל פתח ופתח אף על פי שנסתם כל זמן שלא פרץ את פצימיו" עכ"ל:

ונראה כוונתו דכנגד היין (דלרי"ף ע"פ ר"ן) נקרא למעלה מן היין, ושם סותמים באופן יותר חזק מכנגד השמרים (שקוראים למטה מן היין) ויותר גרוע מלמטה (שקוראים למטה מן השמרים) ששם צריך להיות חזק לגמרי:

ועיין בב"י (סי' שי"ד) דהביא שיטת רש"י בסוגיא ולא הביא שיטת הרי"ף וגירסתו. ויש להעיר מדוע לא הביאו? וצ"ל דס"ל דאין נ"מ להלכה בין שתי הגירסאות. דלמסקנה מותר לפתוח נקב שמן הצדדים כרבא ואסור לפתוח רק נקב שלמטה מן השמרים שהוא בתחתית החבית:

אמנם באמת נראה דנחלקו הרי"ף ורש"י בנקב הנעשה נגד השמרים, דלדעת הרי"ף כיון דנעשה לפתוח שוב אין בו משום עשיית פתח כשחוזר ופותחו כיון דכשסגרו דעתו לפתחו שוב. אמנם לרש"י אסור לפתחו כיון שסגרו בחזקה משום דכל כובד היין עליו, אינו נוגע לנו שיפתחנו שוב, הא הוי מעשה עשיית פתח:

ויוצא נ"מ לגבי קרטונים של חלב ומיץ שכשפותחים פותחים פתח שהיה שם בהתחלה קודם ששמו את החלב או את המיץ בתוכם. דבכלים אלו סגרם לגמרי דלא יטפטף מהכלי אף שידעו דיפתחם שוב באותו מקום. ולדעת רש"י יוצא דאסור לפתחם בשבת, ולדעת הרי"ף יוצא דמותר לפתחם בשבת:

ועיין ברמ"א (סי' שי"ד ס"ד) על מש"כ בש"ע וז"ל: "ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה, מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת" וע"ז כתב רמ"א וז"ל: "ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים כמ"ש בס"ב" עכ"ל. חזינן דפסק כדעת רש"י לאסור נגד השמרים דלדעת הערוך ור"ח אסור רק נגד קרקעית החבית. אחר כך מצאתי מש"כ בחזו"א (סי' נ"א אות י"ז) בע"ז והנלענ"ד כתבתי:

ובפנים סתמתי כדעת רש"י כיון דכן פוסק הרמ"א, והבאתי שיטת הרי"ף כ"יש אומרים". ונראה דמותר לפתחם על ידי נכרי, כיון דלדעת הרי"ף מותר לגמרי יש לסמוך על דבריו לגבי אמירה לנכרי וגם יש לצרף דעת החזו"א דאיסורו אינו אלא מדרבנן:

[נז] **זוהי** דעת הכלבו דכל הסוגיא איירי דווקא בכלי חרס, אבל בכלי עץ צריכים לחזק את הכלי בכל אופן ואסור. מיהו האחרונים דחו דבריו דהא הגמרא לא חילקה אלא בין למעלה מן היין ובין למטה מן היין ובין למטה מן השמרים, ולא חילק בין בכלי עץ לכלי חרס וכיו"ב. ומשמע דאין נ"מ בין חבית של עץ לחבית של חרס. ויש לדחות דכל הסוגיא איירי בכלי חרס. ולכן יש אחרונים שחששו לדעת הכלבו (עיין בפמ"ג, חיי אדם, ומ"ב):

[נח] **תנן** במכילתין (דף קמו.): "ואין נוקבין מגופה של חבית דברי רבי יהודה וחכמים מתירין" ופרש"י: "אין נוקבין מגופה. הדבוקה בפה החבית לעשות נקב אלא נוטל את כולה, אבל כי נקיב לה מתקן פתחא: וחכמים מתירין. דאין דרך פתח לחבית בכך":

ויש להעיר, דמה בכך שאין זה הדרך לעשות פתח לחבית, הא עדיין אסור לעשות כלי אפילו כלאחר יד כמו שאסור לעשות שום מלאכה כלאחר יד. ואיפה מצאנו היתר לעשות מלאכה כלאחר יד כדי להוציא אוכל? וצריך לומר, דאינו נחשב עשיית פתח אלא אם כן ניכר מתוך מעשיו דמכוון לפתח. אמנם אם עיקר דעתו הוי להסיר אוכלין אינו מעשה עשיית פתח. וכעין סברא זו מצאנו במ"מ (פי"ב ה"ב) ובשאר פוסקים, ע' לקמן סקס"ו וסקס"ח:

ועל פי זה נוכל לפרש שאלת הגמרא לקמן לענין בורטיא וז"ל: "בעו מיניה מרב ששת מהו למיברז חביתא בבורטיא [פרש"י: לתוחבו ברומח בדופנו] בשבתא? לפיתחא קמיכוין ואסיר או דילמא לעין יפה [פרש"י: להרחיב מוצא היין בנקב גדול, מדלא נקיב ליה כדרך הנוקבין נקב עגול ויפה] קמיכוין ושרי. אמר להו לפיתחא קא מכוין ואסיר. מיתיביה רבן שמעון בן גמליאל אומר מביא אדם חבית של יין ומתיז ראשה בסייף. התם ודאי לעין יפה קמיכוין, הכא אם איתא דלעין יפה קמיכוין לפתוחי מיפתח [פרש"י: יטול מגופתה. וע' רש"י דף מח. דמיירי במתיז ראש המגופה ולא את החבית עצמה.)] עכ"ל הסוגיא עם פרש"י. ופירוש הסוגיא דאף דפשטות היתה נראה דאין עושים פתח עם בורטיא ולכן מותר לתחוב את חבית בבורטיא, אמנם כיון דניכר מתוך מעשיו דאין כוונתו רק להסיר את האוכל, אלא גם לעשות פתח, לכן נחשב העשיית פתח מעשה מלאכה ואסור:

[נט] **תנן** במכילתין (דף קמו.) וז"ל: "ולא יקבנה מלדה" עכ"ל. והביא בגמרא וז"ל: "אין נוקבין מגופה וכו' אמר רב הונא מחלוקת למעלה אבל מן הצד דברי הכל אסור. והיינו דקתני לא יקבנה מלדה. ורב חסדא אמר מחלוקת מן הצד אבל על גבה דברי הכל מותר. והא דקתני לא יקבנה מלדה התם בגופה דחבית" עכ"ל. ופרש"י: אבל מלדה. זמנין דעבדי לה משום פתחא ואינו רוצה לפותחו למעלה שלא יפול עפר או פסולת ביין" עכ"ל רש"י. וכעין זה איתא ברמב"ם (פכ"ג ה"ב) וז"ל: "נוקבין מגופה של חבית להוציא ממנה יין ובלבד שיקבנה מלמעלה אבל מלדה אסור מפני שהוא כמתקן כלי":

[ס] **איתא** במכילתין (דף קלט:) וז"ל: "אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן ורב הונא בן רבי חיון שמיה ואמרי לה רב הונא בריה דרב חלוון שמיה דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא

כג. **אסור** לסתום נקב בכלי אפילו בדבר שאין הדרך לסתמו בו משום דנחשב תיקון מנא מדרבנן. ויש מי שמקיל באופן שאין היין מטפטף עכשיו משום דאינו תיקון. אבל מותר לתלמיד חכם לשים אוכל בתוך הנקב כדי להצניעו דרך הערמה אף על פי שיסתום הנקב. אבל אסור לו לעשות זה ברבים שלא יבואו להקל לסתמו אפילו שלא על ידי הערמה:

כד. **מותר** [סא] לפתוח קופסת שימורים ושאר כלים וקופסאות הנעשים לשמור בהם אוכל כשלא משתמשים בהם אחרי שגומרים האוכל שבתוכם. ואם יש אנשים שמשתמשים בהם אחרי פתיחתם אין לפתחם לכתחילה מדינא. ויש אוסרים לפתוח את כל הכלים לכתחילה שלא יבואו להקל. ויש מי שאוסר לפותחם משום בונה או מכה בפטיש. וע' מש"כ במלאכת סותר סעיפים טו-כ:

כה. **באופן** שמותר לפתוח קופסא בשבת, אסור לכוון לעשות ממנו [סב] כלי או פתח

[פרש"י: מקום שיש בו נקב בחבית והיין יוצא נותנו שם בשבת לסתום והוי כמתקן ומערים לכתחילה] ואמר לאצנועיה קמיכוינא" עכ"ל הגמרא:

ועיין ברמב"ם (פכ"ג ה"ג) וז"ל: "וכשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב. לפיכך אסור לסתום נקב החבית ואפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן" עכ"ל. ומלשונו משמע שאיסורו רק מדרבנן ומשום מכה בפטיש, וכן משמע מהא דהביאו בפכ"ג דמיירי באיסורי דרבנן של מכה בפטיש. אמנם ע' ט"ז (סי' שי"ד סק"י) דביאר דאיסורו מן התורה ומשום בונה:

ויש להעיר, מדוע איסורו אינו אלא מדרבנן? ונראה דסתימה על ידי קיסם או צרור אינה סתימה מעלייתא ולכן איסורו אינו אלא מדרבנן. אמנם סתימה גמורה חייב משום מכה בפטיש. ולדעת הט"ז חיובו משום בונה דנחשב תיקון של חיזוק ואומנות:

ועיין בב"י (סוס"י שי"ד) דהקשה דכאן משמע דאסור לסגור את הכלי, אמנם במכילתין (דף קמו:) איתא דנחלקו רב ושמואל אם מותר לסתום כלי בשמן עב גזירה משום שעוה. ומשמע דלכ"ע מותר לסתמו בדברים שאינם מתמרחים כלל. ותירץ ב"י דלכך כתב רש"י דהיין יוצא, דווקא אז אסור לסתמו דנראה כמתקנו. אמנם כשהיין אינו יוצא לא נראה כמכה בפטיש במה שהוא סתמו דלא ניכר התיקון. אמנם הב"ח השיג עליו דהטעם דמותר כשהיין יוצא הוי משום דאז הוי הפסד. ולפיכך פירש דבכל אופן אסור לסתום. ומה שכתב רש"י דהיין יוצא דאז מותר לצורבא מרבנן לסתמו על ידי הערמה. וכשהיין אינו יוצא אסור לסתמו על ידי הערמה:

ולתרץ קושית הב"י שהסוגיות סותרות זו את זו, ע' ברב המגיד (פכ"ג הי"א) וז"ל: "ואם תשאל והלא כבר נתבאר למעלה (ה"ג) שאסור לסתום כל נקב אפילו בקיסם או בצרור וא"כ למה אנו צריכין בשמן לגזירת שעוה ובשעוה עצמה לגזירת מירוח תשובתך אין סתימה זו כסתימה של מעלה שהסתימה של מעלה היא שנכנסת תוך הנקב ובעובי הכלי וסתימה זו היא על פני הכלי ומגבו ואינה אסורה מפני עצמה אלא מפני גזירת מירוח" עכ"ל:

ועיין בש"ע (סי' שי"ד סי"א) דפסק כשיטתו בב"י דכשהיין אינו יוצא מותר לסתמו. והאחרונים חלקו עליו או משום דחלקו על פירושו ברש"י או משום שסוברים שהרמב"ם חולק על רש"י דהא הרמב"ם לא הביא חילוק ד"יין סתמו", ומשמע דלית ליה חילוק בין יין יוצא ובין יין אינו יוצא. ועיין במג"א (סי' שי"ד סקט"ז) ובאלי"ר (סקי"ט) דאף דהאידנא אין לנו ת"ח עדיין מותר לת"ח להקל בזה כיון דלדעת רמב"ם הערמה זו מותר אפילו למי שאינו ת"ח. אבל המעי"ט החמיר בזה"ז דאין לנו ת"ח:

[סא] **עיין** בספרי נמלא טל (ח"ב מלאכת קורע סעיף יג) שהבאתי ובארתי את הדין של חותלות. וע' ג"כ במלאכת סותר (סקמ"ב):

[סב] **עיין** בספרי נמלא טל (ח"ב מלאכת קורע סעיף יג) שהבאתי סוגית הגמרא (מכילתין דף קמו.) דמותר לחתוך חותלות בשבת. וע' בנמלא טל (מלאכת מתיר סקכ"א ומלאכת קורע סעיף יג) דהבאתי שיטת הכלבו והש"ע דטעם הדבר הוי משום דחותל נחשב קליפה, ומה לי הסרת קליפה בידי שמים ומה לי קליפה בידי אדם:

ויש לחקור, דמה דינן אם מכווין לעשות פתח נאה, האם אסור או חייב משום עשיית פתח, וכמו שהוכחתי (בסקנ"ד) דלדעת התוספות אף דמותר לשבור מוסתקי, אסור לכוון לעשות פתח. או דילמא לא שייך לעשות פתח בקליפה ולכן מותר לעשות פתח בחותל. אמנם באמת אינו מוכח דמותר לעשות פתח בקליפה, ואדרבה נראה דהעושה פתח נאה או כלי אחר בקליפה של אגוז בשבת חייב משום תיקון מנא. ונ"מ לגבי פתיחת פחיות בשבת דהא מתקן פתח. ואף דהפתח נעשה רק להוציא ולא להכניס, עדיין איסורו מדרבנן:

ונראה להביא ראיה מתוספתא כלים (בבא מציעא פ"ז ה"ג) וז"ל: "העושה כלים מדבר שהוא מעמיד טמא, מדבר שאינו מעמיד טהור. הלפת והתרוג ודלעת יבשה שחקקום תינוקות למוד בהן את העפר או שהתקינן לכף טהורין. הרמון והאלון והאגוז שחקקום תינוקות או שהתקינן לכף מאזנים טמאות" עכ"ל. חזינן דהעושה כלי מקליפה וכיו"ב הוי כלי לגבי טומאה. ונראה דהה"נ לגבי שבת כדחזינן (מכילתין דף קמו:) דמדמה הגמרא מה נקרא עשיית פתח חבית בשבת למה נחשב פתח לגבי טומאה ומסוגיא דבילה (דף לג.) דמה שנחשב גמר כלי לגבי טומאה אסור לעשותה בשבת. ואף דהוכחתי (לעיל בסקכ"ה) מרש"י (דף קג.) בסוגיא דחק קפיזא בקבא דיש לחייב משום מכה בפטיש אפילו במקום דאינו כלי לקבל טומאה, כבר בארתי דלרש"י הגומר שלב חייב משום מכה בפטיש אף דלא גמר את הכלי ולכן אינו מקבל טומאה. ולכן נראה דאסור לפתוח פחיות בשבת דהא מתקן פתח. ואף דהפתח נעשה רק להוציא ולא להכניס, עדיין איסורו מדרבנן:

ואולי יש לחלק דבתוספתא מיירי כשעושה כלי מקליפה, אמנם לעשות פתח מהקליפה שאינו אלא להוציא אוכל פטור ומותר. ועל פי סברא זו מותר לפתוח פחיות בשבת. מיהו יותר נראה דהוי עשיית פתח גמור ונחשב עושה פתח נאה וכדפרישית לעיל. ועוד נראה לאסור משום שלפעמים שותים מהפחית על ידי קש שבתוכו, ושימת הקש הוי להכניס ומחייבו על עשיית הנקב. וע' שלחן שלמה (סי' שי"ד סק"ז אות ד') דמתיר לפתוח פחיות בשבת וז"ל: "כיון שהחותך ופותח אינו חושב על פתח יפה או מדה מסויימת ואינו מקפיד אם היו מכיניס לו בבית חרושת יותר ארוך או יותר קצר, והוא רק פותח במקום המיועד וזה נוח לו מאד, אין זה שייך להאיסורים של עשיית פתח ומחתך" עכ"ל. והנלע"ד כתבתי (וע' מש"כ בסוף מלאכת מחתך.):

יפה בשעת פתיחתם. ולכן נ"ל דאסור לפתוח פחיות של משקה קל וכיו"ב בדרך הרגילה בשבת, דבפתיחתם עושה פתח נאה. אסור לפתוח קופסא של שמן או מיץ וכדומה. והפותח [סג] שני נקבים כדי שימזוג את השמן חייב אם עושאם באופן שכל נקב ראוי להכנים אויר ולהוציא את השמן:

כו. **נחלקו** הפוסקים אם מותר או אסור לפתוח [סד] פקקים של בקבוק הנעשים ממתכת או מפלסטי, ולכתחילה יש [סה] לפתוח את כולם לפני שבת:

כז. **נחלקו** הראשונים אם יש מכה בפטיש באדם חי. ולכ"ע העושה פתח דרך הרופאים [סו] כדי להוציא ליחה ולהכנים אויר חייב, רק דנחלקו אם חיובו משום בונה או משום מכה בפטיש. אמנם אם עשאו רק להוציא ליחה ולא להכנים אויר פטור, ומותר לעשותו לכתחילה במקום צער. מוהל המתקן את [סז] צפורן שלו בשבת לצורך פריעה חייב:

כח. **המחסם** מתכת ומכוון לחסמה חייב משום תולדת מכבה או משום תולדת מכה בפטיש. ומיהו אם אינו מכוון לחסמה פטור אפילו כשיש [סח] פסיק רישיה, ויש חולקים.

[סג] **ז"ל** חזו"א (סי' נ"א אות י"א): "ובקופסא של שמן ועושה נקב לטפטף השמן... רגילין לעשות ב' נקבים, אחת להכניס האויר כדי שידחוק השמן דרך נקב השני, יש בזה חיוב חטאת דכל נקב משמש להכניס ולהוציא דזימנין דמשמש בנקב זה וזימנין בנקב השני ומיהו אם הוא באופן שמוכרח לטפטף בנקב אחד אפשר שאין כאן חיוב אף דעשה ב' נקבים" עכ"ל החזו"א. ובכל אופן אסור לפתוח דהא אסרו חז"ל לפתוח פתח אפילו עשוי רק להוציא או רק להכניס וכדהבאתי לעיל בסקנ"ב:

[סד] **ז"ל** חזו"א (סי' נ"א אות י"א): "להסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסותמין בה את הבקבוקים שדוחקין אותה על זה הבקבוק שסביב פיו דינו כהתזת מגופת חבית ומותר שאינה חיבור". אמנם הוא מתיר רק הסרת הפקק ולא איירי בפקקים שפתיחתם עשייתם:

ועיין בשו"ת מנחת שלמה (סי' נא) וז"ל: "ע"ד שאלתו בענין פקק של פח אשר בפעם הראשונה שפותחים אותו נפרד ממנו חלק התחתון ונשאר כטבעת על צואר הבקבוק, פשוט הדבר שאיסור גמור הוא לפתוח בו לראשונה בשבת, כיון שאף אם היו שוברים את הצלוחית ומוציאים את שברי הזכוכית מהפקק, מ"מ כל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר כזה, ונמצא דלא נעשה פקק אלא ע"י זה שחתך את הטבעת מהפקק וכיון שכן הו"ל ודאי תיקון כלי, וכמו שאסור לקטום קיסם כדי לחצוץ בו פעם אחת בלבד את שיניו ואח"כ יזרקנו משום תיקון כלי" והמשיך שם להקשות על החזון איש וז"ל: "ולענ"ד צ"ע דהתינח לענין סתירה אבל איך לא נחית להא דעל ידי זה שמעקם בפתחן את המכסה ומרחיבו הרי הוא מתקן אותו מעכשו לכלי שיהא ראוי להשתמש בו כפקק לכסות ולפתוח בו בכל עת שירצה, ומאי שנא מקטימת קיסם שהזכרנו קודם או קוטם עלה של הדס":

אמנם הוסיף המנחת שלמה: "בנוגע לפקק מסוג השני (דהיינו מכסה אשר עם פתיחתו הוא מתרחב קצת), חושבני דגם בשעה שהוא על הבקבוק יש עליו שם פקק" עכ"ל:

ובפקקי פלסטי, נחלקו פוסקי זמנינו, דהגאון ר' ש"ז אויערבאך והגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל התירו והגאון רי"ש אלישיב שליט"א החמיר. ויש לדון אם מותר כשאינו צריך לפקק לפי הפוסקים דאין איסור של אינו מתכוין במכה בפטיש (ע' סקס"ח). וגם יש לדון אם מותר לשבור את הפקק לפני שפותחו משום איסור סתירה. וע' במלאכת סותר סק"נ מה שבארתי בשאלות אלו:

[סה] **כן** מסיק האגרות משה (בסוסי' קכ"ב) ובפוסקים אחרים:

[סו] **תנן** (עדיות פ"ב מ"ה): "המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה פטור" עכ"ל המשנה. ואיתא במכילתין (דף קז.): "אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר... ואידך המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה חייב, אם להוציא ממנה לחה פטור. ומאי דפטור ומותר דתנן מחט... ליטול בה את הקוץ" ופרש"י: "אם לעשות לה פה. בתוספתא תני הכי אם לקולפה ולעשות לה פה כדרך שרופאים של עכשיו עושין, דמתקן לה פתח: חייב. משום בונה פתח או משום מתקן כלי, מה לי לתקן מכה מה לי לתקן כלי: ואם להוציא לחה. של עכשיו, ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד: פטור ומותר. דאין כאן תיקון, ורבנן נמי לא גזור בה שבות, משום צערא" עכ"ל רש"י:

וכ"פ הרמב"ם (פ"י הי"ז) וז"ל: "המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא, ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר. וע"ש בראב"ד שהשיג עליו שחייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש. ושתי השיטות מובאות ברש"י וכמו שהבאתי לעיל:

והקשו המפרשים על הרמב"ם איך הוא פסק דמותר להפיסה לכתחילה הא איהו פסק (בפ"א ה"ז) כר' יהודה דמלאכה שאין צריכה לגופה חייב. וע' במ"מ דתירץ שהרמב"ם פסק כשמואל דפטור ומותר אף דשמואל עצמו פסק כר' יהודה דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב (כמפורש בגמרא מכילתין מג.). והטעם דמפיס מורסא כדי לעשות פה חייב משום דגמר מלאכה הוא להרחיב את פי המכה וכשהוא רק להוציא ליחה אינו גמר מלאכה ואינו מכה בפטיש כלל:

עוד הביא שם המ"מ תרוץ אחר בשם ספר הבתים שאין זו מלאכה הצריכה לגופה כיון דאין כוונתו אלא להוציא לחה ואין כוונתו לעשיית פה. ושני התרוצים באים לפרש דברי שמואל דלא להקשות דידיה אדידיה וממילא הרמב"ם יכול לפסוק כשמואל. ולתרוץ של ספר הבתים נוכל לפסוק דפטור אף אם עשיית פה במפיס מורסא חייב משום בונה. (ויש עוד המון תירוצים באחרונים לבאר דברי הרמב"ם, ע' במפתח לדפוס שבתי פרנקל.):

[סז] **עיין** שו"ת חתם סופר (א"ח ח"א סי' ע"א) וז"ל: "אודות תיקון ציפורן של מוהל בשבת, לפע"ד יפה כ' חמיו ז"ל (הגרע"א) דאסור מן התורה אלא שכ' דתלי' אי תיקון גמור הוא דאורייתא או לא, ולפע"ד הוא בונה כלי גמור וחוששני מחטאת מכה בפטיש דאפילו אי אין בנין בכלים מ"מ חייב משום מכה בפטיש כפירש"י בשבת ע"ד ע"ב גבי תלתא חייב אחד עשר יע"ש, וה"נ מה לי עושה כלי ויתד וסכין מברזל או עושהו מציפרנו, ואין זה תיקון בעלמא אלא עושה כלי גמור":

[סח] **עיין** לשון הרמב"ם (בפי"ב ה"ב) וז"ל: "המכבה גחלת של

ויש מי שאומר שדבר שאינו מתכוון מותר במכה בפטיש ואפילו בפס"ר, וע' בבאורים. ויש אומרים דאיסור מחסם אינו אלא מדרבנן. ובארתי סוגיא זו במלאכת מכבה סעיף ב':

כט. המסיר [סט] שיירי ראשי חוטים ושאר לכלוך מעל בגד אחרי גמר אריגתו חייב משום מכה בפטיש אם [ע] מקפיד עליהן שלא

מתכת פטור ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב" עכ"ל. וע"ש במ"מ דביאר וז"ל: "ומדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכוונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שהזכרנו פי"א שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו אעפ"י שראוי לכך בקטימתו פטור שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפילו לר"י המחייב בדבר שאינו מתכוין, וקרובים לזה דברי הרמב"ן ז"ל והדבר מוכרח לומר כן לפי שיטת רבינו" עכ"ל המ"מ:

ומדויק בדברי המ"מ דכתב דברים אלו רק בגחלת של מתכת דמצד עצמה אינה כלי רק חתיכת ברזל בעלמא ולכן באינו מתכוין פטור אפילו בפס"ר. וכן בקטימת קיסם, אם אינו מכוין לחצוץ בו שיניו, אין עליו שם כלי, אלא קיסם בעלמא וחתיכת עץ ולכן מותרים אפילו בפסיק רישיה. אמנם מיחם שהוא כלי מצד עצמו בלא כוונתו חייב, אפילו כשאינו מכוון לצרף. וכ"פ שם הל"מ. אמנם מצאתי באיזה אחרונים דביארו דמ"מ ס"ל בכל מכה בפטיש שאין בו איסור באינו מתכוין. ולא נראים שזהו כוונת המ"מ:

ועיין תוספות (כתובות דף ו.) וז"ל: "ובערוך פירש לשון אחר מסוכרייא דנזייתא סתימת גיגית של שכר אסור להדוקה דשמא תבטל הסתימה אצל הגיגית ויעשה כלי בשבת. ואין נראה לר"י דהיכי דמי דאם בדעתו לבטל שם בשעת הנחה, מאי פסיק רישיה שייך כאן, מיד הוא עושה כלי דמתכוין לעשותו. ואם אין בדעתו לבטלה שם א"כ לא הוי פסיק רישיה שיעשנה כלי. וי"ל בדוחק שהוא מתכוין לבטלה ואינו מתכוין לעשות כלי ושייך ביה פסיק רישיה הואיל ואינו מתכוין לגמרי לעשות כלי":

ונראה דתוספות אינו חולק על המ"מ אלא דיש ב' סוגי מכה בפטיש, חדא דמתקן כלי גמור ושני שמתקן דבר שאינו כלי אמנם נגמר מצד שראוי לאיזה שימוש, כגון הקוטם קיסם והמצרף עששית. ובציורים אלו אינם בעצמם כלי אלא שכוונתו עושאם כלי ולכן כשאינו מכוון מותר. והמ"מ אינו חולק על תוספות דשם הוא כלי גמור ואינו דומה למצרף ולקיסם דאינם כלים בלי כוונתו:

מיהו מצאתי בהר צבי (מלאכת מכה בפטיש אות ב') שפירש שהמ"מ חולק על תוספות אם יש איסור פס"ר במלאכת מכה בפטיש. והנעל"ד כתבתי:

[סט] **איתא** במכילתין (דף עה:): "א"ר יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש והני מילי דקפיד עלייהו". ופרש"י: (ד"ה דשקיל אקופי) וז"ל: ראשי חוטין התלויין ביריעה במקום קשורין כשניתק בה חוט וקשרוהו, וכן קשין וקסמים דקין שנארגו בה בלא מתכוין ונוטלין אותם ממנה לאחר אריגה גמר מלאכה הוא וחייב משום מכה בפטיש" עכ"ל:

ויש להעיר, דרש"י פירש דמיירי אחרי אריגה לפני תפירת הבגד, ומוציא את הסוגיא מפשוטה דמיירי ב"גלימי" דהוא בגד. ומוכח דס"ל דחייב כשמסיר את האפוקי לפני גמר הבגד, דרש"י אזיל לשיטתו דהגומר שלב של תיקון חייב משום מכה בפטיש (ע' סקי"ט). אמנם ש"ר (ר"ח, הרמב"ם, הרא"ש, טוש"ע) מפרשים את הסוגיא כפשוטו דמיירי אחרי גמר הבגד. ונימוקם אתם שאין מכה בפטיש כי אם בגמר תיקון החפץ דכאן הוא הבגד והוי מח' יסודית בהגדרת המלאכה:

אמנם נראה דלדעת הרמב"ם היא שיטה שלישית, דמשמע מדבריו דמחייב אפילו כשאינו גמר הבגד אלא אחרי גמרו, וחייב משום דהוא מתקן את הבגד:

ויש לפרש דרש"י הביא ב' ציורים לפרש מה הם "אקופי":

א. ראשי חוטין.

ב. קשים וקסמין דקין. ויש להעיר האם תרגום המלה אקופי "ראשי חוטין" או "קשין וקסמין" או שלשתם? **ויש** להביא ראיה מדברי הטור (רסי' ש"ב) וז"ל: "המנער טליתו מפני טל שעליו חייב משום כיבוס, ודווקא בחדתי ואוכמי דבהנך הוי הניעור יפה כמו כיבוס, והוא שמקפיד עליו שלא ללובשו בלא ניעור. אבל אי בציר חד מהני שרי. הנוטל מן הבגד קסמין וקשרים הנשארים בו מן האריגה אם היה מקפיד שלא ללובשו עד שיטלם חייב חטאת" עכ"ל. ויש להעיר דהשמיט ראשי חוטין והביא רק קשין וקסמין. ולכן נראה מדבריו ד"אקופי" הם קשים וקסמין. ויש לדחות דהטור לא בא לפרש את הסוגיא אלא ההלכה ונקט ציור אחד וה"ה לשאר:

אגב אורחא, יש להקשות על הטור דהא משמע מדבריו דחיוב בהסרת קסמין הוי משום מלבן ולא משום מכה בפטיש, וזה מתנגד לגמרא. וצריך לפרש את דעתו דהביא את ב' הדינים יחד דשניהם הלכות בתיקון בגדים שתלויים בקפידה, אף דמנער טליתו חייב משום מלבן והסרת קשין משום מכה בפטיש. אמנם כיון דהטור לא איכפת ליה על איזה מלאכה חייב שמם יחד. אמנם קשה, דמשמע מדבריו דהגדרת הקפידה בב' הציורים היא אותו שיעור קפידה, ולדבריו קשה מאד לפרש כן כיון דהקפידה בציור של קסמין הוי משום מלבן ומושג של מה נקרא נקיון, ובניעור הוי משום מכה בפטיש ומה נקרא גמר הבגד. אמנם הטור משמע דבשני הדינים יש להם אותו שיעור קפידא:

אמנם לרש"י משמע שהקפדה במנער טליתו הוי שאינו לובשו מחמת נקיותה ואז הוי מכבס אמנם באופן של הסרת קסמים ההקפדה הוי מטעם שלא נגמר הבגד עדיין וכל זה השמיט הטור. ואולי כוונתו דכל שיעורי ההקפדה אחד וצ"ע:

[ע] **יש** לחקור, בפירוש הלשון "הנ"מ דקפיד עלייהו" האם פירושו שהבעלים מקפידים או שהאומן מקפיד שסובר שאינו נגמר עדיין. וע' לשון הטור וז"ל: "הנוטל מן הבגד קסמין וקשרים הנשארים בו מן האריגה אם היה מקפיד שלא ללובשו עד שיטלם חייב חטאת" עכ"ל. ומשמע דתלוי בקפידת הבעלים. אמנם מלשון הרמב"ם משמע דתלוי בקפידת האומן. אמנם הרמב"ם פירש כל הסוגיא באופן שונה משאר הראשונים וכדפירשתי לעיל ולכן אין להביא ראיה משיטתו לשיטת שאר הפוסקים:

ומצאתי ברבינו פרחיה (מכילתין דף עה. ד"ה אקופי) וז"ל: "פירוש שהחותך נימא אחת מן הבגד שלו חייב שכן דרך האורג לעשות כשתגמור היריעה נוטל הנימין שבה" עכ"ל. ומשמע דתלוי בקפידת האומן:

עוד יש לחקור אם בלי הקפדה פטור אבל אסור, או מותר לגמרי. ועיין אור זרוע (סי' פ"א) וז"ל: "והא דמסיים והוא דקפיד עלייהו איני יודע אם רצה לומר שאינו חייב חטאת אא"כ מקפיד שלא ללבוש

ללבשם כמו שהם מצויים. ויש אומרים שאינו חייב אלא אם כן מסירו כדרך [עא] שהאומן עושה. ויש מי שמחייב בהסרתו [עב] מהבד לפני תיקון הבגד. מותר להסיר את שיירי החוטים והלכלוך אם לפעמים לובש את הבגד בלי להסירם. וכן מותר להסיר נוצות מבגד המלוכלך בהם. ויש מחייבים כל זמן שמסירם [עג] בכוונה ומתיר רק אם אינו מכוון להסירם. יש מי שאומר שהמנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר המפריעים יפיה כדרך שהאומנין עושין חייב משום מכה בפטיש. ובארתי במלאכת מלבן סעיף יד דרוב הראשונים מחייבים משום מלבן:

ל. **החותך** קנה לאחר גמר [עד] אריגת סל וכיו"ב חייב משום מכה בפטיש ומשום ממחק.

עד שיסיר אותם אקופי, מיהו איסור דרבנן איכא לכתחילה אע"פ דאין דרכו להקפיד בכך ופעמים לובשה עם אקופי. או שמא אם אינו מקפיד מותר לכתחילה. מיהו לקמן... מוכח דהיכא דלא קפיד דמותר לכתחילה בההיא דאמר רב הונא המנער טליתו בשבת חייב חטאת... אלמא דאע"ג דכי מכווין חייב חטאת אפ"ה כי לא קפיד מידי מותר לכתחילה" עכ"ל האור זרוע: **אמנם** ע' לשון הרמב"ם דדבריו סותרים זא"ז. וע' לקמן סקע"ג. וע' מג"א סי' ש"ב סק"ה בשם ספר הזכרונות דאסר מדרבנן:

[עא] **מצאתי** ברבינו פרחיה (מכילתין דף עה. ד"ה אקופי) וז"ל: "פירוש שהחותך נימא אחת מן הבגד שלו חייב שכן דרך האורג לעשות כשתגמור היריעה נוטל הנימין שבה" עכ"ל. וקשה מדוע הצטרך לפרש שהוא דרך האומן, ומשמע דאם אינו דרך האומן פטור. וצ"ל דבתיקון כזה שהוא יותר דומה לנקיון וכיבוס אינו מעשה אומן, אלא דהא דהוי סוף עבודה של האורגים משווהו מלאכה חשובה ולכן חייב משום מכה בפטיש:

[עב] **כ"ה** דעת רש"י וכדפירשתי לעיל סקס"ט. ולגבי הסרת נוצות ע' אור זרוע (סי' פ"א) וז"ל: "בגד המלוכלך בנוצות ההוא וודאי מותר להסירם לכתחילה לכ"ע... אפילו למאן דקפיד דלא איירי בקוצים שנארגו בבגד אלא שנסתבכו בו אחר כך" ומוכח דמכה בפטיש כזה דאינו מתקן כלי נשבר הוי דווקא בשעת עשיית החפץ ולא אחרי גמרתו:

[עג] **עיין** רמב"ם (פ"י הי"ח) וז"ל: "הלוקט יבולת שעל גבי בגדים בידו כגון אלו היבולות שבכלי צמר חייב משום מכה בפטיש, והוא שיקפיד עליהן. אבל אם הסירן דרך עסק הרי זה פטור. המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר האיבוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת, ואם אינו מקפיד מותר". ומשמע דמחייב מנער טליתו משום מכה בפטיש ולא משום מלבן: **ומוכח** מרמב"ם דס"ל דכל הסירה שאינו דרך עסק חייב ונחשב מקפיד עליהם. ומהלך זה חולק על פירוש הטור, וכן ביאר הב"י דלא כט"ז. גם משמע מהרמב"ם דהלוקט יבולת והמנער טלית לא מיירי בגמר המלאכה ולא כרש"י וש"ר דהלוקט חייב בגמר מלאכה: **ובדברי** הרמב"ם מוכרחים עוד שני חידושים שלא מצאתי בשאר ראשונים. חדא, דהמסירם בכוונה נקרא מקפיד וחייב. ומהלך זה חולק על פירוש הטור, וכן ביאר הב"י בפירוש דברי הרמב"ם ודלא כט"ז: **ושני**, דחייב כשתיקנה אפילו לאחר גמר הבגד:

ומקור סוף דברי הרמב"ם (המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר האיבוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת, ואם אינו מקפיד מותר) הוא מסוגיא דמכילתין (דף קמז.) וז"ל: "המנער טליתו בשבת חייב חטאת. ולא אמרן אלא בחדתי אבל בעתיקי לית לן בה. ולא אמרן אלא באוכמי אבל בחיורי וסומקי לית לן בה, והוא דקפיד עלייהו. עולא איקלע לפומבדיתא. חזא רבנן דקא מנפצי גלימייהו. אמר קמחללין רבנן שבתא. אמר להו רב יהודה נפוצי ליה באפיה, אנן לא קפדינן מידי. אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף אמר ליה הב לי כומתאי. [חזא דאיכא] טלא עליה, הוה קמחסם למיתבה ליה. אמר ליה נפוך שדי אנן לא קפדינן מידי" עכ"ל גמרא. וש"ר פירשו הסוגיא משום מלבן. אמנם הרמב"ם סובר דמנער טליתו חייב מפני שהוא גמר את הבגד ולא מפני שהוא מלבנו. וחייב דווקא אם ניער כדרך האומנים דאל"כ אינו מכה בפטיש. אבל לרש"י ושאר ראשונים סוגיא דמנער שייכת למלאכת מלבן:

ועל שיטת הרמב"ם יש להעיר כמה דברים:

א. מהו "דרך עסק" שהרמב"ם התיר, ומה מקורו?

ב. איתא ברמב"ם דחייב רק אם ניער "כדרך שהאומנין עושין". מהו דרך האומנין? ומדוע הוי תנאי במלאכה?

ג. מה החלוק שבין לוקט יבולת דרך עסק דפטור ואסור מדרבנן, ובין מנער טליתו שלא בהקפדה דמותר?

ד. למה הרמב"ם השמיט את העובדא של כומתאי דרב יוסף דמיירי במנער מן הטל?

ה. לפי דברי הרמב"ם דמנער טליתו מיירי במסיר את האיבוב הלבן מבגד חדש, מה השייכות בין תחילת הסוגיא (בדף קמז.) לעובדא דרב יוסף?

ועל קושיא אחרונה תירץ המ"מ וז"ל: "וצ"ל לפרש לדברי רבינו מה שאמרו שם אביי... שהענין היה בחשש אביי מפני הטל שהוא מלכלך ע"ג הבגד השחור" עכ"ל:

ולבאר מהו "דרך עסק" (קושיא ראשונה דלעיל), נראה לפרש דהיא ההיפך של "קפיד עלייהו" של הגמרא. זאת אומרת שהמסיר בכוונה הוי קפידא. ורק המסירו שלא בכוונה הוי דרך עסק ומותר. ועפ"ז חולק הרמב"ם על הרא"ש וטור בפירוש מהו קפידה. וז"ל הכ"מ: "נראה מדברי רבינו שהוא מפרש הא דאמרינן 'והוא דקפיד עלייהו' היינו לומר שלא יסירם בכוונה כדי לייפות אלא כמתעסק אבל כל שמסירם בכוונה אע"פ שלא היה נמנע מללובשו אם לא היה מסירו חייב" עכ"ל. אמנם הט"ז (סי' ש"ב סק"ג) פירש דברי הרמב"ם כש"ר. ומשמעות הרמב"ם כדעת הכ"מ וכ"פ האחרונים. ועיין שער הציון (סי' ש"ב אות י"א) דחשש לדעת הרמב"ם שלא להסיר בכוונה אף אם אין הבעלים מקפיד:

ולבאר שאלה שלישית שהערנו לעיל נראה שיש לחלק בין הסרת יבולות ובין ניעור טלית דניעור אינו בעצם מעשה מלאכה אלא דכוונתו משווה אותו למלאכה כמו שזומר אינו מעשה קצירה אלא א"כ צריך לעצים דאז מחשיב זה למעשה קצירה וה"ה לניעור שהקפדתו משווה אותו למלאכה. אמנם הסרת האיבוב הוי מעשה מכה בפטיש שגומר את הבגד. אלא דאינו חייב אם אינו מקפיד מפני שאז הבגד כבר נגמר. מיהו כיון דהמעשה הוי בעצם מעשה מלאכה, אסור מדרבנן אפילו כשאינו מקפיד:

[עד] **איתא** במכילתין (דף עד:): "אמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב אחת עשרה חטאות" עכ"ל. ופרש"י: "חלתא. כוורת של קנים: חייב אחת עשרה... חתך לאחר אריגתה כדי להשוותם הרי זה מכה בפטיש כדאמרינן לקמן האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש הרי אחת עשרה" עכ"ל. וז"ל הערוך ערך חלתא: "וכשכופף הקנים למעלה לארוג קירותיה בונה הוא וגמר מלאכה שישבר קרומיות היוצאים משום מכה בפטיש". ויש להעיר מדוע אינו

ויש פוטרים משום מכה בפטיש כשחייב משום ממחק:

לא. הקורע בית [עה] צואר של בגד חייב משום מכה בפטיש מפני שגמר את הבגד. ויש מחייבים משום [עו] בונה ויש מחייבים משום [עז] קורע. וע' בבאורים שנחלקו הראשונים בפירושו "של קורע בית הצואר". אמנם מותר להסיר תוית מבגד חדש רק דאין להסירו בפרהסיא, וע' מלאכת תופר סעיף י"א:

לב. המלבן [עח] כלי חרס או רעף בפעם

חייב גם משום מתחך? וצ"ל דמיירי שכבר נתחייב משום מתחך כדאיתא ברש"י:

[עה] **איתא** במכילתין (דף מח.): "אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת. מתקיף לה רב כהנא מה בין זו למגופת חבית? אמר ליה רבא זה חיבור וזה אינו חיבור" (וכן איתא במכות ג:). ומצאתי ארבעה מהלכים בראשונים לפרש סוגיא זו, שהם רש"י, ר"ת, הרמב"ם, ושיטה שמביא היראים. שיטת רש"י ורוב ראשונים דמיירי בפותח לכתחילה בית הצואר של חלוק. זאת אומרת, דלא חתכו הבד לעשות פתח וזו הפעם הראשונה שחותכים הפתח וחייב משום מכה בפטיש דהיינו גמר מלאכה. וכ"כ יראים וסמ"ג וסמ"ק, ומאירי, ורשב"א. וז"ל רש"י: "מה בין זו למגופת חבית. דתניא בפרק חבית שנשברה: מביא אדם חבית ומתיז את ראשה בסייף, ומניחה לפני האורחים: מגופה. אינה מן החבית עצמו, ואף על פי שדבוקה בו אינו חשוב חיבור, שהרי ליטול עומדת, אבל הבגד כשנארג כולו חבור" עכ"ל. ועי"ש בתוספות מה שמקשה על רש"י. ועיין בריטב"א (מכות דף ג:) בשם ר"ת דחולק על פירוש רש"י בסוגיא וז"ל: "והנכון כמו שפר"ת... שכבר נפתח בחול אלא שסגרו אותו על ידי תפירת חוט או בגד באמציעותו כדרך שעושין מכנסי בגדים... ופתח בשבת או חוט או אותו בגד שהיה שם חייב חטאת משום גמר כלי" עכ"ל. אמנם לדעת רש"י נראה דציור זה פטור דאינו מכה בפטיש כיון דכבר גמר את הבגד לפני התפירה. גם אין בו משום קורע, דהא אפילו הקורע את הבגד עצמו מחייב רש"י משום מכה בפטיש ולא משום קורע, דלדעת רש"י אין במעשה הזה משום מלאכת קורע וכמו שפירשתי שם (ע' נמלא טל ח"ב מלאכת קורע סק"י):

ומרמב"ם משמע דס"ל דהחיוב הוי משום קורע. (אמנם ע' מש"כ הקרית ספר והחזו"א לפרש דבריו, וע' מש"כ לבאר שיטתו בנמלא טל (ח"ב מלאכת קורע סקי"א). ושיטה רביעית אביא בסק" הבא. וע"ע מש"כ בע"ז במלאכת קורע סעיפים ט', י' וי"ב:

[עו] **עיין** בספר יראים (מלאכת מכה הפטיש) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת פי' משום מכה בפטיש ואמרינן מה בין זה למסיר מגופה מן החבית משום שזה חיבור פי' המגופה נתחברה לחבית לאחר שנגמרה ונעשית הלכך אין הסרת מגופת החבית גמר מלאכת החבית שהרי קודם חיבורה נגמרה וזה פתיחת בית הצואר אינו חיבור פי' חתיכת בגד שמסיר משום לא נתחברה בו אלא מעיקרא הוא שם הלכך הסרת חתיכת בגד פתיחת בית הצואר היא נקראת מלאכת המלבוש לאחר בנין וחייב משום מכה בפטיש. ושמעתי מפרש וגם ראיתי כתוב זה חיבור בית הצואר מחובר הוא יפה הלכך הפותח חייב משום בונה והמגופא מונחת בלי חיבור הלכך אין בהסרתה משום בונה וזה נראה לי שאינו דהא רב גופא אשכחן בפ' כירה דסבר אין בנין ואין סתירה בכלים":

[עז] **עיין** בנמלא טל (ח"ב מלאכת קורע סקי"א וסקכ"א):

[עח] **תנן** בביצה (דף לג.): "אין מלבנין את הרעפים" ואיתא שם בסוגיא (ע"ב) וז"ל: "מאי קא עביד? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכא ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן [פרש"י: אם יוכלו לקבל לבונה. הלכך ביום טוב לא דלמא פקעי ואשתכח דטרח שלא לצורך] ואמרי לה מפני שצריך לחסמן... תניא אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה ואחד מביא את המים ואחד נותן בתוכו תבלין ואחד מגיס כולן חייבין... בשלמא כולהו קא עבדי מעשה, אלא שופת את הקדרה מאי קא עביד? אמר רבי שמעון בן לקיש הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים נגעו בה" עכ"ל:

ומצאתי בראשונים שלשה מהלכים לפרש את הסוגיא, שיטת רש"י, שיטת הרמב"ם, ושיטת הטור. ואבאר כל אחד מהם והיוצא מהם לדינא, שיטת רש"י כאן, שיטת רמב"ם בסק"פ ושיטת הטור בסקפ"ב:

עיין ברש"י (ד"ה ואמרי לה שצריך לחסמן) וז"ל: "להקשותם בהסק ראשון הם מתחזקין ומתקשים, הלכך אף על גב דלצורך יום טוב נמי הוא דהא צולין עליהם, מיהו כיון דבהסק זה נעשה כלי אסור" עכ"ל. חזינן מרש"י דלשתי הלשונות אין איסור ללבן רעפים אלא בפעם הראשונה שמשתמש בהם. ללשון ראשון של הגמרא אסור משום דהוי טירחא שלא לצורך ביום טוב אם ישברו. וללשון שני אסור משום מכה בפטיש. וכיון דמדמה הגמרא לאחד שופת את הקדירה, חזינן דהמלבן בכלי חרס או ברעפים בפעם הראשונה חייב משום מכה בפטיש דהליבון מחזיק ומקשה אותם. אמנם אחרי שכבר נתלבנו פעם אחת מותר ללבן אותם ביום טוב לצורך בישול או אפייה. ובשבת פטור:

ויש להעיר דהא רש"י (במכילתין דף עד:) ס"ל דתיקון הנגמר מאליה אין בו משום מכה בפטיש. ומיירי שם בתיקון כלי חרס הנעשה על ידי צירוף. ה"ה כאן. וצל"ע:

ויש לומר דתיקון רעפים אינו אסור אלא מדרבנן כמפורש ברש"י (בסוגיא שם דביצה ד"ה ומשום) וז"ל: "משום הך גזירה גופא שאסרו ללבן רעפים נגעו גם בזה" עכ"ל:

אמנם צ"ע מסוגיא דביצה לד. דאין מלבנין רעפים בשבת משום שחסמם, והא לדברי רש"י אין מכה בפטיש בדבר הנגמר מאליה. ואין לומר דהיינו דווקא מן התורה אמנם מדרבנן אסור אפילו כשנגמר מאליה, דהא אם כן מה הוכיח הגמרא דף לג. דמתניתין כר"מ או ראב"צ, אולי המשנה מיירי אפילו אליבא דר' יהודה (או ר' יהושע) דכלי חרס מטמא רק אחרי צירופם, אמנם אסור מדרבנן לפתוח הנר לפני הצירוף. וצ"ל דמעשה שאינו גומרו של כלי אינו מכה בפטיש כלל ואפילו מדרבנן. וא"כ צ"ע על רש"י מסוגיא דרעפים:

נחזור לענייננו. ע' ברא"ש (סי' ט"ו) דפסק כלשון שני ואיכא חיוב חטאת משום מכה בפטיש. אמנם הרי"ף השמיט פרטי הסוגיא, ומשמע מסתימת לשונו דאסור ללבן רעף אפילו אחרי פעם הראשונה. וצ"ע מדוע השמיט תנאי זה כיון דמשמע בגמרא דלשני הלשונות אסור רק בפעם הראשונה:

איתא עוד בביצה (דף לד.) וז"ל: "תנו רבנן תנור וכירים חדשים... אין סכין אותן שמן [פרש"י: להחליקן ולצחצחן] ואין טשין [פרש"י: שפין] אותן במטלית, ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחסמן [פרש"י: לאחר הסקן אין מפיגין הסקן בצונן לחסמן שמתקשין על ידי הצונן, וכולהו משום דמתקן מנא] ואם בשביל לאפות הרי זה מותר [כתב

הראשונה, חייב משום מכה בפטיש מפני שמחזיק את הכלי וגומרו. ויש פוטרים משום דהכלי נגמר מאיליה. מיהו מותר לבשל בתחילה [עט] בקדירה חדשה ביום טוב ואין בו משום תיקון מנא. ויש מחייבים בכלי ריק של חרס או רעף משום [פ] מבשל. ולדבריהם חייב אפילו בכלי ישן שבכל זמן שמלבנו כשהוא ריק מבשלו, ולא אמרינן [פא] אין בישול אחר בישול בכלים דכל זמן שמלבנם מתקנם. ויש אוסרים [פב] בכל זמן משום תיקון מנא מדרבנן. ולשתי הדעות האחרונות אסור ללבן ביום טוב קדירה ישנה ריקנית או רעף ישן

הר"ן: ואם להפיגן בשביל לאפות שהוסקו הרבה וחושש שלא תשרף הפת בתנור מותר ולא דמי לליבון רעפים דאסורין לעיל דהתם תקונו של כלי קודם לתשמיש שמשתמש בו אבל כאן בשעת תשמישו הוא שמתקן לתשמישו]" עכ"ל:

[עט] **עיין** רש"י (בסוגיא דביצה דף לד.) וז"ל: "בקדירה חדשה עסקינן. שנותנין אותה רקנית על האור לחסמה" עכ"ל רש"י. ומבואר יותר על ידי תוספות שם וז"ל: "ויש נזהרים שלא לבשל בתחלה בקדרה חדשה, ולא היא דהכא בקדרה רקנית דאז שייך בה לבון רעפים שסופתה קודם שמביא המים אבל כשמבשלין בה מאכל לא שייך בה לבון רעפים" עכ"ל. מיהו הרא"ש חולק וז"ל: "וא"ת כיון דבחדשים הן מצריכי עדיין חיסום א"כ בלא הפגת צונן אפילו היסק ראשון אסור כדאמר לעיל ברעפים חדשים מפני שצריך לחסמן וי"ל דתנור אינו נגמר בהסקה עד שיפיגנו בצונן ומכאן יש ללמוד שאין לבשל בקדירה חדשה ביום טוב בחסומי קמחסם להו" עכ"ל רא"ש. ובהגהות אשרי חולק עליו דדווקא בקדירה ריקנית כדאיתא בתוס'. ומסתימת הפוסקים דהשמיטו לאסור לבשל בקדירה חדשה ביום טוב משמע דנקטו דברי תוספות להלכה:

[פ] **עיין** ברמב"ם (הלכות יום טוב פ"ג הי"א) וז"ל: "אין מלבנין את האבנים לצלות או לאפות עליהן מפני שמחסמן" עכ"ל. וכן הוא לשון השו"ע (סי' תק"ח). וע' במ"מ דמשמע מיניה דגרס ברמב"ם "רעפים" במקום "אבנים" וכלשון משנתינו, וכ"כ המג"א וז"ל: "במ"מ ובב"י משמע שנוסחת הרמב"ם הרעפים וכ"ה בגמרא ובכל הפוסקים אבל אבנים מותר ללבן דלא שייך בהו חיסום" עכ"ל:

וחזינן דהרמב"ם ג"כ השמיט דמותר ללבן אחרי שכבר נתלבנו הכלים, ומשמע דאסור אפילו אחרי שכבר נתלבנו הכלים פעם אחת. ועיין במ"מ דלדעת הרי"ף והרמב"ם דללשון שני אסור אפילו בכלים ישנים מפני שמחסמן כל שעה שמלבנן. מיהו עיין בהשגת הראב"ד דס"ל כלדעת רש"י דמיירי דווקא בקדירה חדשה:

ובאמת, הרמב"ם עצמו כתב בפירוש המשניות (בפ"ד דביצה) כמו רש"י וראב"ד וז"ל: "ואינו אוסר ללבן הרעפים אלא החדשים מהם לפי שהם נשרפים ומתחזקות ונראה כמתקן כלי ביום טוב" עכ"ל. ומוכח דפירש את הסוגיא כמו רש"י והראב"ד, ושביד החזקה חזר ממה שפירש בפירוש המשנה:

ועיין בראב"ד שהקשה על הרמב"ם ממסקנת הסוגיא בביצה וז"ל: "הכא בקדרה חדשה עסקינן, ומשום לבון רעפים נגעו בה" עכ"ל. חזינן דמיירי דווקא בקדירה חדשה או רעפים חדשים ודלא כדעת רמב"ם. וע' ל"מ (בהל' יו"ט) שפירש דתירוץ זה (דבקדירה חדשה עסקינן) אולי רק ללישנא דצריך לבדקן, אמנם ללישנא דצריך לחסמן אין לחלק בין קדירה ישנה לבין קדירה חדשה. וכוונתו לפרש את הסוגיא באופן זה. דשתי לשונות הגמרא נחלקו אם המשנה מיירי דווקא ברעפים חדשים או אפילו בישנים. דבפשטות המשנה מיירי גם בישנים דסתמא תנן. אלא דלשון ראשון נצטרך לאוקים בכלי חדש. אמנם לשון שני אינו צריך אוקימתא זו. אז הקשה הגמרא מדוע השופת את הקדירה חייב הא רעפים צריכים בדיקה אבל לא קדירה.

ובשלמא למאן דאוסר רעפים משום דמחסמן, הא גם בקדירה שייך סברא זו וממילא חייב משום דמבשל את הקדירה. אמנם למאן דאוסר רעפים משום שדרך לבדקן אין כאן אלא חשש של מלאכה שאינה לצורך יום טוב. ומתרצת הגמרא דאה"נ דאסור מן התורה בשבת לשים קדירה חדשה על האש דגומרה, והגמרא קוראת לזה "משום לבון רעפים". (ולשון הגמרא קצת דחוק.):

מיהו יש להעיר על תרוצו של הל"מ, דלפי זה יוצא דהשם קדירה על האש בשבת חייב. והאיך מותר להחזיר (באופן מותר) קדירה על גבי אש גרופה וקטומה בשבת. ואולי ס"ל לרמב"ם דהאש מתקנת רק קדירה ריקה, אבל אין האש פועלת בקדירה מליאה:

ומקור לחלק בין קדירה ריקנית לבין קדירה מליאה הוי בתוספות (שם לד. ד"ה הכא) דלא שייך לבון רעפים אלא כשסופת קדירה קודם הבאת המים, אבל אחר כך כשמבשלים בו מאכל לא שייך בה ליבון רעפים. ואף דתוספות ס"ל דהאיסור דווקא בקדירה חדשה, כ"ש דסברא זו שייכת בקדירה ישנה:

אחר כך מצאתי בשו"ת מהרלב"ח (סי' כ"א) שג"כ פירש הרמב"ם באופן זה ושמחתי. וז"ל שם: "ואם כן השופת את הקדרה אף על פי שאינה חדשה והיא ריקנית הרי הוא עוש' דבר מצרכי בישול והרי הוא חייב כפי דברי הרב ז"ל" עכ"ל:

[פא] **משמעות** רמב"ם דבכל פעם שמלבן את הקדירה חייב משום מבשל ולא רק בפעם הראשונה, ולא אמרינן דפטור משום דאין בישול אחר בישול. וצ"ל דאין בישול אחר בישול מיירי דווקא באוכלין דלאחר בישולם ראויים לאכול וגמר תיקונם. אבל המבשל כלי מתקנו יותר בכל פעם:

[פב] **עיין** בטור סי' תק"ח וז"ל: "אין מלבנין הרעפים כדי לצלות עליהם שבליבון זה הם מתחזקים והו"ל כמתקן מנא" עכ"ל. וקשה, דכיון דלא כתב דמיירי ברעפים חדשים משמע דמיירי אפילו בישנים וכדעת הרמב"ם והרי"ף. אמנם הטור אסר משום מכה בפטיש, וכיון דכן, איך נאסור בכלים ישנים כשאיסורו משום מכה בפטיש?

ובאמת יש להעיר על מש"כ הטור: "והו"ל כמתקן מנא" עכ"ל. ומשמע דאינו מתקן מנא ממש, אלא איסורו דרבנן שנראה כמתקן מנא, ודלא כאביו הרא"ש דפסק דחייב. אמנם הטור פירש דאין כאן מלאכה דאורייתא של תיקון רעפים ולא מלאכה של בישול אלא איסור דרבנן שנראה כמכה בפטיש. ואיסור זה גזרו אפילו בכלי ישן דבכל זמן נראה כמתקנו:

ולכן נראה דשתי הקושיות אחת מתרצת לחבירתה. דלדעת הטור כל הסוגיא מיירי בתיקון מנא דרבנן ואין איסורו דבר תורה בכלים ישנים:

וממילא לדברי הטור צריך לפרש המחלוקת בגמרא הוי דלישנא שצריך לבדקן ס"ל דיש לחוש שהאש תהיה לבטלה שהרעפים ישברו, ולשון שצריך לחסמן ס"ל דאסור מדרבנן משום דחז"ל החשיבו תיקון זה כאילו הוא מכה בפטיש ואפילו בכלי ישן:

אמנם אם כן, יש להקשות על הטור (ומג"א וט"ז דס"ל כוותיה) מסוף הסוגיא דאיתא: "בשלמא כולהו קא עבדי מעשה אלא שופת

ביום טוב. משא"כ לשיטה ראשונה מותר ללבן כלים אלו להשתמש בהם ביום טוב אם השתמש בהם פעם אחת לפני יום טוב:

לג. **מותר** ללבן [פג] אבנים כדי לבשל או לאפות עמהם ביום טוב דלא שייך חיסום באבנים:

לד. **החותך** קנה [פד] שאינו ראוי למאכל בהמה כדי להשתמש בו כמשפך או כקש חייב משום מחתך. ואם גמר תיקונו חייב ג"כ משום מכה בפטיש ויש [פה] פוטרים משום מכה בפטיש. ובארתי סוגיא זו במלאכת מחתך סעיף ט. אין תיקון מנא במאכלי בהמה, ובארתי סוגיא זו במלאכת מחתך סעיף כא. העושה או המתקן כלי או כיסוי כלי ממאכלי אדם או בהמה חייב תולדת מכה בפטיש:

לה. **לרוב** הפוסקים המתקן [פו] אוכל חייב משום מכה בפטיש, ולכן השוטף דג מליח או

נמלא

את הקדרה מאי קא עביד? אמר רבי שמעון בן לקיש הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים נגעו בה" עכ"ל. ולדעת הטור לכ"ע אין כאן חיוב ומה מתרצת הגמרא?

וע"ש ברש"י (ד"ה ומשום לבון רעפים נגעו בה). וז"ל: "משום הך גזירה גופה שאסרו ללבן רעפים נגעו גם בזו" עכ"ל. ומדוייק בדבריו דאף דהברייתא משמע דכולם חייבים מן התורה, במסקנה השופת קדירה אסור רק מדרבנן. (ודלא כמשמעות רמב"ם ופשטות הסוגיא.) ועפ"י דבריו נוכל לתרץ דברי הטור בטוטו"ד:

עוד יש ליישב הטור באופן אחר והוא דאף דאיסורו ללבן הרעפים הוא רק מדרבנן, ס"ל לגמרא דבפעם ראשונה יש בליבונו משום מעשה מלאכה גמורה מן התורה. אמנם הטור השמיט חילוק זה דלא נחת לפרש כל הפרטים שאינם נוגעים להלכה בזמן הזה כדרכו בכל מקום שאינו מפרש מה אסור מן התורה ומה מדרבנן. וגם לא פירש מה שפשוט וכמו שכ' בסי' ש"א. וממילא רק הביא דאסור אפילו בישן משום דהוי כמתקן:

ועיין במג"א (סק"ב) וז"ל: "ואפילו ישנים אסור שבכל שעה הוא מחזקן יותר" וכן נראה דס"ל לט"ז. ושניהם פירשו את הסוגיא כטור דאיסורו משום מכה בפטיש ואפילו בישנים, אבל איסורו רק מדרבנן דנראה כמתקן:

[פג] **לעיל** בסק"פ הבאתי מהמ"מ ומהמג"א דאבנים מותר ללבן דלא שייך בהו חיסום:

[פד] **איתא** בביצה (דף לג.) וז"ל: "אוכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי" עכ"ל. ועיין בר"ן (בדפי הרי"ף ביצה יט.) וז"ל: "וכ"ת היכי מסקינן הכא דאוכלי בהמה כיון שהם רכים אין בהם משום תיקון מנא אע"פ שהוא מכוין לכך והא בפירוש אסרינן ליתן טרפא דאסא בחביתא. איכא למימר דהתם היינו טעמא לפי שדרך הוא שאפילו באוכלי בהמה מתקנין כלי העשוי כבר אבל לא שיעשו כלי ממנו לכתחילה" עכ"ל. ומשמע דאין תיקון כלי באוכלי בהמה משום דאין זה הדרך של המלאכה, ולא משום דאינו מתקיים, ועיין מה שכתבתי בענין זה בס' נמלא טל (ח"ב מלאכת מחתך סקנ"ד — נ"ז). וז"ל התפא"י (כלכלת שבת): "המחתך חתיכת לפת לעשות ממנו מגופה לכלי וכדומה חייב משום מחתך מדמקפיד שיהיה רחבו כמדת פה הכלי. וחייב נמי משום מתקן כלי דאף דאין באוכלין משום תיקון כלי היינו לעשות כלי אבל לתקן מהן כלי אחר אסור":

[פה] **לפי** שיטות הנ"ל (סקכ"ו) דאין לחייב משום מכה בפטיש כשחייב משום מלאכה אחרת, ה"ה כאן:

[פו] **איתא** בירושלמי (מכילתין פ"ז ה"ב מלאכת מעמר) וז"ל: "הדא איתתא כד מערבא בחיטיא משום מרקדה. כד מפרכייא בראשייא משום דשה. כד מתברא בגדדיא משום בוררת. כד מספייא משם טוחנת. כד מנפייא משם זורה. גמרה מלאכתה משם מכה בפטיש... ההן דשחק תומא כד מפרך בריסייא משום דש כד מבחר בקלופייתה משום בורר כד שחיק במדוכתה משום טוחן כד יהיב מסקין משום

טל

דש גמר מלאכתן משום מכה בפטיש" עכ"ל. ומפורש דמחייב בתיקון אוכלין משום מכה בפטיש. והירושלמי מובא בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' ע"ו) ובגר"א (סוסי' שכ"א):

ועיין מה דתנן מכילתין (דף קמה:) וז"ל: "כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת. וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת. חוץ מן המליח הישן ודגים מלוחין קטנים וקולייס האיספנין, שהדחתן זו היא גמר מלאכתן" עכ"ל וע"ש ברש"י דטעמו הוי משום בישול:

אמנם בב"י (סי' שי"ח) הביא בשם ספר הפרדס וז"ל: "טרית אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת... שהיו אומרים דאסור לאכול טרית... אם לא ירחצנו בערב שבת והדחתה של טרית לאו זה גמר מלאכה שתהא אסורה הדחתה בשבת דנאכל מחמת מלחו וכדאמרינן טרית טרופה אוכלין אותה הספנין חי מחמת מלחו וכל שהוא נאכל מחמת מלחו אין הדחתו גמר מלאכתו" עכ"ל. ודבריו מגומגמים כדמעורר הב"י. מיהו משמע שיש מיני דגים שאסור משום תקון מנא להדיחם אפילו במים קרים:

ועיין בד"מ (סי' שי"ח סק"ב) דהביא בשם ההגהות מרדכי דדבר קשה שאין ראוי לאכול כי אם על ידי שרייה אסור לשרותו בשבת דהוה גמר מלאכה, וכ"פ הרמ"א (סי' שי"ח ס"ד) וכן משמעות הש"ע שם דיש תיקון מנא באוכלין לכל הפחות מדרבנן:

ועיין באחרונים דנחלקו בהבנת כוונת הש"ע ורמ"א. דהלבוש סובר (שם ס"ד) וז"ל: "אע"פ שאינו מבשל חייב משום מכה בפטיש" עכ"ל, וכ"כ הפמ"ג (שם בא"א סקט"ז) והנשמת אדם (כלל כ' אות ה'). וביאר הנשמת אדם דמיירי בדבר שאינו ראוי לאכילה כלל בלי השרייה וממילא השורן חייב משום מכה בפטיש. אמנם בקולים ושאר דברים ראויים לאכול על ידי הדחק בלי השרייה, וממילא אין בהם משום מכה בפטיש אלא משום בישול ודווקא על ידי חמים:

אמנם האלי"ר (סי' שיח סקי"ד) והמחלית השקל והבה"ל (שם ס"ד ד"ה והדחתן) דוחים דברי הלבוש ודעימיה. ותמהתי דלא הקשו מסוגיא דביצה (דף לג:) דאוכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי, ואם אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון מנא, ה"ה אוכלי אדם, דמאי שנא:

ויש לתרץ על פי דיוקים בלשון הר"ן (ביצה דף יט. בדפי הרי"ף) וז"ל: "וכ"ת והיכי מסקינן הכא דאוכלי בהמה כיון שהם רכים אין בהם משום תיקון כלי אע"פ שהוא מכוון לכך והא בפירוש אסרינן למיתן טרפא דאסא בחביתא? איכא למימר דהתם היינו טעמא לפי שדרך הוא שאפילו באוכלי בהמה מתקנין כלי העשוי כבר אבל לא שיעשו כלי ממנו לכתחילה" עכ"ל. חזינן דבתחילת דבריו פירש דאוכלי בהמה אין בהם משום תיקון מנא משום דאינם קיימים. ועל פי סברא זו גם אוכלי אדם אין בהם משום תיקון מנא. אמנם במסקנה פירש הטעם משום דאין הדרך לעשות כלים מאוכלי בהמה. ויש לפרש דבוודאי אין בתיקונם משום תיקוני חפץ, אמנם תיקוני

מתובל שאינו נאכל כלל בלי הדחה חייב משום מכה בפטיש ויש חולקים. יש אומרים שהמתקן אוכל לצורך [פז] מיד מותר כמו במלאכת בורר:

לו. **הפותח** [פח] סתימה בצנור בשבת עובר משום מכה בפטיש מדרבנן, ויש מחייבים. ובמקום הפסד מותר לפתחו כלאחר יד בצנעה. אמנם בפרהסיא אסור משום מראית עין. ויש מי שמתיר אפילו בפרהסיא אם אי אפשר בצנעה. ועל ידי נכרי מותר בכל אופן:

לז. **ואלו** הן תולדות מכה בפטיש שאיסורן מדבריהן מפני שהם דומים למלאכה. אסור

אוכל נחשב תיקון ודרך בני אדם לתקנם, וחייב משום מכה בפטיש:

ועיין באחרונים דהקשו מדוע המבשל בחמי טבריה פטור, הו"ל לחייבו משום מכה בפטיש, וע' במנ"ח דתירץ משום דנגמר מאליה (ע' לעיל סקכ"ב דהבאתי ובארתי סוגיא זו). וקשה דהניחא לרש"י אמנם לדעת ר"ת דלית ליה האי סברא מאי איכא למימר? וע' שביתת השבת עמ' ט' מש"כ לתרץ קושיא זו דבישול בחמה ובתולדת חמה אינו דרך בישול, וכשם שפטור ממלאכת אופה כן פטור ממלאכת מכה בפטיש. אמנם במקום אחר בארתי בארוכה סוגיא זו ודברי רש"י שם באופן אחר. וע"פ מש"כ שם יש לדחות דחייתו:

עוד יש לתרץ קושיא זו על פי דברי היראים (ע' לעיל סק"ג) דמכה בפטיש הוי דווקא אחרי גמר עשיית החפץ, וה"ה כאן, דבישול בחמה הוי הכנת האוכל ואין לחייב משום מכה בפטיש באופן זה. רק אחרי שהאוכל כבר ראוי לאכילה אם מתקנים אותו באופן במתקנים אותו כן. ולכן בישול בחמה אין בו משום מכה בפטיש. וגם מתורץ על פי זה מדוע אין בכל בישול משום מכה בפטיש:

אכן לאלו החולקים על היראים וסוברים דגמר עשיית חפץ חייב משום מכה בפטיש אין לתרץ כן. ולדעתם צריך לומר או בתרוצו של המנ"ח או כתירוצו של השביתת שבת:

ועיין במהרש"ם (סי' קס"ד) דהביא ראיה מהא דמותר לשווי אוכל בשבת (דף קנה.) דאין מכה בפטיש באוכלין. וכ"כ הבה"ל הנ"ל:

ועל פי דברי היראים אין משם קושיא, דהא שווי אוכל הוי מעשה בנין שהיא העשייה ואין שם משום תיקון מנה:

ועיין בבה"ל שהקשה מדוע הפוסקים מביאים במליח הישן וקולים רק משום בישול ולא משום תיקון מנה. ויש לתרץ על פי היראים דמיירי שאינו נאכל עדיין ולכן אין בו משום תיקון מנה. עוד יש לומר ע"פ רש"י בהיפך דמיירי בקולים הנאכל קצת ולכן אין בו משום מכה בפטיש. אי נמי יש לתרץ על פי ר"ת ורש"י ושאר ראשונים הסוברים דאין חיוב מכה בפטיש כשחייב משום מלאכה אחרת (ע' לעיל סקכ"ו):

והאמרי בינה (דיני שבת סי' כ"א) והשביתת השבת (עמ' ט') וקצות השלחן (סי' ק"ל אות יג) והקהלות יעקב (סי' מא) פוסקים דיש מכה בפטיש באוכלין, אמנם הכריעו דשייך מכה בפטיש רק אחרי גמר עשיית החפץ או האוכלין וכמו שסוברים הרבה ראשונים (הנ"ל סק"ג). ולכן השביתת השבת (דף ח' עמ' ד') הביא מהפתח הדביר דהמקפיא מיץ חייב משום בונה. והשה"ש חלק עליו שאינו חייב משום בונה שאינו ראוי להתקיים, מיהו אסרו משום מכה בפטיש. אמנם כתב דע"פ רש"י אם נעשה מאליה פטור. מיהו בארתי לעיל סקכ"ב דהרבה ראשונים חולקים על רש"י. וגם אפילו לרש"י נראה דאסור רק שאין בו חיוב:

וכן דנו האחרונים לגבי שימת מלח סודה לתוך מים חמוצים, דהשביתת השבת (דף ט' עמ' ג') בשם הרב צ"פ פרנק התירו שאין כאן עשיית דבר חדש אלא עירוב דברים. והביא שם בשביתת השבת שהאמרי בינה והמהרי"ל דיסקין אסרו משום מכה בפטיש באוכלין שמחדש דבר חדש:

ועיין קצות השלחן דאין לחייב משום מכה בפטיש אלא בגמר תהליך שיש מלאכות אחרות שכבר חייב בשבילם. וכ"כ הקהילת יעקב (סי' מ"א). אמנם עיין לעיל (סק"ג) דרוב הראשונים אינם משמעים כן:

ובבאור המח' אם יש תיקון מנה באוכלין נראה שהמתירים סוברים דאין מכה בפטיש בדבר שאינו קיים להיות כלי אלא שעומד לאכילה:

[פז] **ז"ל** שו"ת הרשב"א (ח"ד סי' ע"ה): "ומן הירושלמי ג"כ נלמוד שהכל תלוי בין עושה ואוכל לאלתר לעושה ומניח לבו ביום דהא דמפריך ראש של שום מחייב משום דש ומשום מכה בפטיש ואלו לאכול לאלתר כבר התירו בגמרא" עכ"ל:

[פח] **איתא** בכתובות (דף ס.): "תניא רבי מרינוס אומר גונח [פרש"י: המיילל מכאב לבו] יונק חלב בשבת [פרש"י: משום רפואה ורפואתו חלב עז] מאי טעמא? יונק מפרק כלאחר יד [פרש"י: שאין דרך בני אדם לינק אלא לחלוב ביד] ובמקום צערא לא גזרו רבנן. אמר רב יוסף הלכה כרבי מרינוס. תניא נחום איש גליא אומר צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש. מאי טעמא? מתקן כלאחר יד הוא ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן" עכ"ל הגמרא כתובות. וברייתא שמביא בשם נחום איש גליא נמצא בתוספתא עירובין (פ"ח ת"ה) עם כמה שינויים. (ויש להעיר, דהרמב"ם השמיט ברייתא זו אף שמביאים אותה שאר הראשונים והפוסקים:)

ועיין בר"ף (שבת פרק חבית דף סא. בדפיו) ובתוספות שרמו שבגמרא יבמות (דף קיד.) פוסק אבא שאול שמותר לינק מבהמה במקום צער רק ביום טוב ולא בשבת ודלא כרבי מרינוס. ותירץ ר"ת דהגמרא יבמות מיירי במקום צער והסוגיא דכתובות מיירי במקום חולי שמקילים יותר. והרי"ף והר"י פסקו דהסוגיות חולקות ושניהם מיירי במקום צער, ופסקינן כסוגיא דכתובות כמפורש שם:

ועיין בראשונים דנחלקו אם יונק ישיר מהבהמה הוי תרי לדדי דרבנן או רק אחד. וכן נראה שנחלקו בממעך צינור ברגלו אם הוי תיקון דאורייתא שעושה כלאחר יד או תיקון דרבנן והוי תרי לדדי דרבנן. ומרש"י בכתובות מדוייק דהוי רק צד אחד דרבנן והוא דהוי כלאחר יד. וכן משמע מהרי"ף ועוד הרבה ראשונים שלא כתבו דמיירי במלאכה דרבנן על ידי שינוי:

אמנם הרמב"ן (בספר תורת האדם, מביאו הר"ן על הרי"ף הנ"ל) והריטב"א והנ"י התירו דווקא איסור דרבנן על ידי שינוי וז"ל הריטב"א (בחידושיו על כתובות דף ס.): עיקר פי' משום דהו"ל שבות דרבנן ע"י שינוי דאפי' היה חולב בידו ממש אינו אלא שבות דרבנן, דמפרק תולדה דדש וקיי"ל דאין דישה אלא בגידולי קרקע, הלכך כי הוא יונק בפיו הו"ל שבות ע"י שינוי ומשו"ה לא גזרו בהו רבנן בחולה שאין בו סכנה. אבל שבות גמור בלא שינוי לא התירו בחולה, שלא התירו אלא אמירה לנכרי שהוא שבות שאין בו מעשה שהוא קל משבות שיש בו מעשה" עכ"ל הריטב"א. וכ"כ הנמוקי יוסף ביבמות סוף פרק חרש. וכשיטה זו פסק הש"ע בסי' שכ"ח סי"ז:

וכיון דאינו מסתבר דהקילו יותר במקום הפסד ממה שהתירו לצורך חולה, צ"ל דהא דצנור שעלו בו קשקשין נחשב תיקון מנא היינו רק מדרבנן:

להסיר [פט] ענבי הדס כדי להכשיר את ההדס למצווה דכיון דכוונתו לכך נחשב תיקון מדרבנן. ויש מי שמחייב המסיר ענב מן הדס מן התורה משום מכה בפטיש:

לח. **אסור** [צ] לשים מוכים לתוך כר או כסת חדש בשבת או ביום טוב משום תיקון מנא דרבנן ויש אוסרים משום גזירה שמא יתפור. אסור לשים שרוך חדש לתוך נעל בשבת וה"ה שאסור לשים חוט לתוך מעיל או בגד אחר שמבטלים שם משום דנחשב תיקון מנא מדרבנן. אמנם מותר להחזיר שרוך לנעל שנפל ממנו אם אינו באופן שהחורים קטנים וחוששים שמא יקשרם במקומם. מותר לשים חגורה לתוך מכנסיים דאינו מבטלו שם. אמנם אסור לשים חגורה באופן שיש לחוש שיבטלנה שם או אם יש לחוש שיקשרנה במקומה:

וע"ע בר"ן (פרק חבית על הרי"ף הנ"ל) וז"ל: "היכי שרינן הכא למיעבד איהו גופיה אע"ג דליכא סכנה אמאי לא אמרינן שיעשה ע"י נכרי דקיי"ל בכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה י"ל הכא א"א על ידי נכרי כדקיי"ל דרפואת החלב הוא כשהוא רותח כדאמרינן במרובה (דף פ.)... והרמב"ן כתב בספר תורת האדם דמשום הכי שרינן מפני שהוא שבות הנעשה בשינוי שלא כדרך המלאכות":

הרי מבואר מדברי הר"ן דאף ע"י שינוי ובמקום חולי לא התירו אלא כשאי אפשר ע"י נכרי, משא"כ לרמב"ן הקילו אפילו בדאיכא נכרי. ובש"ע (סי' שכ"ח סי"ז) פסק כרמב"ן וכ"פ שם המ"ב סקנ"ד. ודווקא כשצריך לרפואה בשבת עצמה, כן משמע במג"א סי' שכ"ח סקי"א:

עוד נחלקו הראשונים אם אסור לנקות הצנור בפרהסיא כשאי אפשר לנקותו בצנעא. וע' ר"ן (דף סא. בדפי הרי"ף) וז"ל: "ואפשר דלאו דווקא בצנעא דאי לא אפשר בצנעא אפילו בפרהסיא נמי שרינן מיהו כל היכא דמצי למיעבד בצנעא טפי מעלי" עכ"ל. ועיין בבאור הלכה (סי' של"ו ס"ט) שמפרש שאר ראשונים חולקים:

והאחרונים מדמים ליורים אלו לשאלות של שעת הדחק שהופיעו בימיהם, ע' בשו"ת מהר"ש אנגל (ח"ג סי' מ"ג) ובשו"ת לבושי מרדכי (סי' קל"ג), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' י"ט), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' ג' פ"ד וחי"ג סי' ל"ד):

[פט] **תנן** בסוכה (דף לג:): "היו ענביו (של הדס) מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר. ואין ממעטין ביום טוב". ואיתא בגמרא (סוכה דף לג:) וז"ל: "תנו רבנן אין ממעטין ביום טוב. משום רבי אליעזר ברבי שמעון אמרו ממעטין. והא קא מתקן מנא ביום טוב? אמר רב אשי כגון שלקטן לאכילה ורבי אליעזר ברבי שמעון סבר לה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר. והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות? הכא במאי עסקינן דאית ליה הושענא אחריתי" עכ"ל. ועיין רש"י (שם בסוכה ד"ה לא צריכא) וז"ל: "ולא צריך להאי, הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה. ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי. אבל אי לא הוי אחריתי משוי ליה מנא דהא צריך להכי, ואף על גב דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות" עכ"ל:

ועיין בחדושי הרמב"ן (שבת דף קיא.) וז"ל: "כך טעמא שאין מיעוט ענבי ההדס תיקון אלא למי שרוצה לצאת בו ידי חובתו, אבל למאן דבעי ליה למידי אחרינא לאו תיקון הוא ואין ההדס עומד ומיוחד לצאת בו אלא להריח בו או לדבר אחר. לפיכך כשאין לו הדס אחר והוא ממעט כדי לתקן אותו לחובתו הוא כעושה כלי ואסור. אבל כשהוא ממעט לדבר אחר ויש לו הושענא אחריתי נמצא שאינו מתקן שהרי אין בזה תיקון להדס שהרי הוא עומד להריח ולא עשה שום מלאכה לא במתכוין ולא בשאינו מתכוין ולא שמענו בממעט עלבי הדס בפסח שיהא אסור". וכן פירש גם הריטב"א (בסוכה שם):

נחזור לענינינו. עיין ברש"י (לסוכה דף לג.) דאיסור הסרת הענבים הוי רק מדרבנן וז"ל: "עבר ולקטן. לעינבי הדס שהיו מרובין מעלין ותנן אם מיעטן כשר ואין ממעטין ביום טוב משום שבות שדומה למתקן כלי ומכשירו" וכ"כ תוס' (יומא לה. סוד"ה הני מילי), וכן משמע ברמב"ן (מכילתין קיא.) וז"ל: "כשאין לו הדס אחר והוא ממעט כדי לתקן אותו לחובתו הוא כעושה כלי ואסור" ומשמע דאסור מדרבנן, דאלת"ה הו"ל חייב ולא שהוא "כעושה כלי". וביאר הענין פירש בתוספות יומא וז"ל: "דמיעוט ענביו אין נראה תיקון כל כך שיחשב תיקון מן התורה". אמנם במרדכי (מכילתין סי' תשמ"ז) מביא דחיובו מן התורה וז"ל: "ופירש ריב"א דמתקן גמור הוא מה שנתקנו למצוה ואיסורא דאורייתא הוי" עכ"ל. ונראה דסברת הרמב"ן דמיעוט ענב מהדס אינו תיקון אלא למי שצריך לו אזלי גם אליבא דמאן דאמר דמיעוט הדס אסור מן התורה דהא הסוגיא סותמת "דאית ליה הושענא אחרינא":

ודע דיש פירוש אחר בסוגין והוא שיטת הערוך דמטרת הגמרא כאן היא לתרץ קושיא אחרת והיא דאף דר"ש אוסר בפסיק רישיה ולא ימות הני מילי כשהוא ניחא ליה בתולאה אבל כשלא ניחא ליה מותר לכתחילה לתקן אפילו בפסיק רישיה. וז"ל הערוך (ערך פסק): "והוא דאית ליה הושענא אחריתי אבל פסיק רישיה ליכא לספוקא שלא ימות ובוודאי דניחא ליה דאי לא הוה ניחא ליה היכי הוה פסיק רישיה". ובריטב"א (בסוכה) ביאר דבריו "שאף על פי שהוא מתקן גמור, אין דין פסיק רישיה אלא כשהוא נהנה ממלאכתו אלא שעושה דלא מתכוין". וע"ע בתוס' (מכילתין קג. ד"ה לא ובכתובות ו. ד"ה האי וביומא לה. סוד"ה הני מילי). וע' בש"ע (סי' ש"כ סי"ח) ובט"ז שם שאנו מצטרפים שיטת הערוך להקל:

ומצאתי מהלך שלישי בסוגין בתוס' (מכילתין קג. ד"ה לא) וז"ל: "מיהו י"ל דאותו תיקון מועט כמו מיעוט ענבים דלא אסיר אלא מדרבנן לא גזרו חכמים כשאינו נהנה" וכ"כ בתוס' יומא (דף לה. סוד"ה הני מילי) וז"ל: "מאחר שאותו תיקון אפילו במתכוין אינו אסור אלא מדרבנן דמיעוט ענביו אין נראה תיקון כל כך שיחשב תיקון מן התורה לא גזרו ביה רבנן כיון שאין נהנה" עכ"ל:

[צ] **איתא** במכילתין (דף מח.) וז"ל: "רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא בשבתא [פרש"י: להחזיר מוכין שנפלו מן הכר לתוכן]. איתיביה רב חנן בר חסדא לרב חסדא מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין [פרש"י: לכתחילה דהשתא עביד ליה מנא] ואין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. לא קשיא הא בחדתי [פרש"י: שלא היו מעולם לתוכו אסור דהשתא עביד ליה מנא] הא בעתיקי [פרש"י: להחזירו לכר זה שנפלו ממנו]. תניא נמי הכי אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. נשרו מחזירין אותן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב" עכ"ל:

ומבואר ברש"י דלשים מוכין בכר או בכסת בפעם ראשונה אסור

לט. אסור לסרוק [צא] פאה נכרית בשבת ויש מתירין:

מ. ואלו הן תולדות מכה בפטיש שאיסורן מדבריהן גזירה שמא יבוא לידי מלאכה דאורייתא. אסור [צב] להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר בין בשאר דברים. ואפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק לו בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר. אבל אם [צג] אינו דרך שיר מותר. אמנם אסור להשתמש בכלי המיוחד לקול אפילו אם אינו כלי שיר. לכן אסור לדפוק על הדלת בטבעת הקבועה לצורך זה אע"פ שאינו מכוין לשיר. ויש מתירים להקיש בכלי המיוחד רק לשבת. אין [צד] מספקין ולא

משום מכה בפטיש ואינו מבואר אם איסורו מדרבנן או מן התורה. (ועיין ברמב"ם פכ"ב הלכה כ"ג דפירש כל הסוגיא דאיסורו משום גזירה שמא יתפור.) ומלשון "נשרו" בגמרא ולשון רש"י "שלא היו מעולם לתוכו אסור" משמע דמוכין שהיו מלפני שבת בכר אחר אסור לשימם בכר זה. וע"ע מש"כ בע"ז בנמלא טל (ח"ב במלאכת תופר סקל"ח):

ובתוספות (שם ד"ה הא) הוסיף לאסור מטעם אחר וז"ל: "אומר ר"י שאם נתקו חוטי הסרבל, אם הנקב רחב ויכול להכניס בלא טורח שרי כיון דעתיקי, ובלבד שיתנם בענין זה שלא יהא לחוש שמא יתקע דבעניין שהוא רגילות לתקוע ולקשור נראה דאסורין להחזיר כדאסרינן בריש כל הכלים (דף קכב:) החזרת שידה תיבה ומגדל גזירה שמא יתקע" עכ"ל. ומשמע מדבריו דחושש לב' דברים א. מכה בפטיש דרבנן. וב. גזירה שמא יתקע או יקשור:

אמנם על פי הרמב"ם אסור רק משום גזירה ואין תיקון מנא בציורים אלו:

ועיין במג"א (סי' ש"ז סק"ז) דאוסר ליתן רצועות לתוך מנעל חדש בשבת משום דמתקן מנא. וה"ה דאסור ליתן רצועה בסרבל ומכנסיים. אבל מותר להכניס אבנט לתוך מכנסיים דלא מבטל ליה התם ועשוי להכניס ולהוציא תדיר דלא מיקרי מתקן מנא. והמג"א אזיל בשיטת התוספות דלדעת הרמב"ם אין מקור לאסור דברים אלו:

[צא] **עיין** בשו"ת בית יצחק (או"ח סוס"י ט"ו) דמשמע מיניה דאסור מן התורה לסרוק פאה נכרית בשבת ולא כתב טעם מדוע. וצריך לבאר על איזה מלאכה אסור מן התורה. דבפשטות האיסור הוי משום קורע, אמנם א"כ סובר דמעשה זה נקרא תיקון וגם מחייב בקורע לתקן באופן זה, וע' מש"כ במלאכת קורע סקי"א בע"ז. ואולי ס"ל דעובר משום מכה בפטיש (או משום בונה). ולכאורה טעם האיסור הוי משום דהמחבר השערות של פאה בשבת חייב משום תופר. וממילא הקורע שער מהפאה הוי קורע. וא"כ הסורק הפאה נחשב כאילו מכוין להסיר השער ועובר משום קורע. ולבית יצחק נחשב קורע על מנת לתקן וחייב. ולאלו סוברים דאין בקורע חיוב אא"כ הוי על מנת לתפור פטור:

ועיין בספר אגלי טל (מלאכת גוזז ס"י) דהביא בתוך האסורי דרבנן של גוזז דאסור לחלק פאה נכרית בכלי אבל מותר באצבע. ולא הביא טעם או מקור לדבריו:

ועיין בספר מנחת שבת (סי' פ' אות קי"ז בא"ד) דאוסר לסרוק פאה נכרית דהוי פס"ר אף דהוי מקלקל. וכ' וז"ל: "והגם דהוה מקלקל בפסיקת תלוש מ"מ אין זה ברור כ"כ להתיר... ועוד יש בזה חשש שעל ידי הסריקה בחוזק קרוב הדבר לפס"ר... שנמתחים איזה שערות ממקור אריגתם שנארגו שם בקשר חזק על מנת להתקיים לעולם" עכ"ל המנחת שבת. וממה שראיתי, אין קושרים השערות אלא שאורגים אותם לתוך שבכה, וכשסורקים את הפאה מסירים קצת מהשערות. וקצת שונה ציור זה מציור של סריקת שערות שם דבשערות רוצים להסיר שערות שאינן סדורות. משא"כ הפאה לא רוצים להסירם משום שזה שובר את הפאה ברבות הזמן:

[צב] ז"ל רמב"ם (פכ"ג ה"ד): "כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש, ומפני זה הגורר כל שהוא או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק לו בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר" עכ"ל:

[צג] **איתא** בעירובין (דף קד.) וז"ל: "עולא איקלע לבי רב מנשה אתא ההוא גברא טרף אבבא. אמר מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא. אמר ליה רבה, (ובר"ף גרס רבא) לא אסרו אלא קול של שיר" עכ"ל ע"ש כלה סוגיא דמביא הרבה ראיות:

ועי"ש בר"ף דהביא דנחלקו הגאונים אי פסקינן כרבא או כעולא. ובירושלמי מדוייק כעולא. ור"ף הביא ראיות מסוגית הבבלי להכריע כרבא וככה הוא פוסק וז"ל: "וחזינן למקצת רבואתא דס"ל כעולא וסמכי אגמרא דבני מערבא... ואנן לא ס"ל הכי דכיון דסוגין דגמרא דילן להתירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא הוא ואינהו הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא קא שרו ליה אינהו" עכ"ל ר"ף. ורוב הראשונים פסקו כר"ף דאין לאסור אלא קול של שיר, ע' בהגהות מיימוניות פכ"ג ה"ב ובב"י סי' של"ח. וכ"פ שם בש"ע ורמ"א:

ועיין ברמ"א (ברסי' של"ח) וז"ל: "דאסור להכות על הדלת בטבעת הקבועה בדלת אע"פ שאינו מכוין לשיר הואיל והכלי מיוחד לכך". ועיין בבאה"ל וז"ל: "לאו משום דהוא שבות גמור אלא משום דמיחזי כעובדא דחול", וכן משמע קצת בפרמ"ג סק"ג וכן בס' תו"ש שמתיר להקיש על הדלת בכלי המיוחד רק לשבת ועיי"ש שמביא מהכלכלת שבת סוף אות ל"ח שמתיר בשעת הדחק למשוך בשבת את הקלינגע"ל שבפתח":

[צד] **עוד** תנן בביצה (דף לו:): "כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות... ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין" ומפרש בגמרא: שם "גזירה שמא יתקן כלי שיר" עכ"ל:

איתא (ביצה דף ל.): "אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין והאידנא דקא חזינן דעבדן הכי ולא אמרינן להו ולא מידי? אמר ליה ולטעמיך הא דאמר רבא לא ליתיב איניש אפומא דלחיא דלמא מגנדר ליה חפץ ואתי לאתויי (ארבע אמות ברשות הרבים), והא הני נשי דשקלן חצבייהו ואזלן ויתבן אפומא דמבואה ולא אמרינן להו ולא מידי? אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. הכא נמי הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין" עכ"ל:

מרקדין ואין מטפחין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר. וע' בפוסקים שדנו על מה סמכו הנוהגים להקל. ולספק [צה] כלאחד יד מותר. ביום [צו] שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים משום כבוד התורה:

מא. אין למחות ביד הנוהגים להוציא בשבת ספר תורה שיש עליו [צז] פעמונים דכיון דאינו מכוון להוציא קול והוי לצורך מצוה:

ועיין בתוס' (ביצה ל. ד"ה תנן) וז"ל: "תנן אין מטפחין ואין מספקין. ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהן שהיו בקיאין לעשות כלי שיר שייך למיגזר אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למיגזר". והרמ"א הביא דברי תוספות (בסי' שלט ס"ג) וז"ל: "והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, שאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר, וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיחא הוא. ואפשר שע"ז נהגו להקל בכל". וע' בשער הציון (שם אות ז') דמדייק מלשון היש של שלמה דבמקום מצוה יש לסמוך על סברת התוס' לענין טיפוח וריקוד:

ונחלקו האחרונים בטעם מדוע הקילו התוספות. עיין בית יוסף (סי' שלט) דביאר את דברי התוס' וז"ל: "ואף על גב דבפרק קמא דביצה (ה.) אמרינן שאף על פי שנתבטל טעם הגזירה, לא נתבטלה הגזירה, התוספות מדמו ליה למשקין מגולים דשרו האידנא לפי שאין נחשים מצויים כמו שכתבו הם ז"ל בפרק ב' דעבודה זרה (לה. ד"ה חדא)" עכ"ל הב"י. ושם בע"ז פירשו תוספות וז"ל: "ואנו שאין נחשים מצוין בינינו אין לחוש משום גלוי ואין לומר דדבר שבמנין הוא וצריך מנין אחר להתירו כי ודאי הוא כשאסרו תחלה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצוין כמו שאפרש לקמן גבי יין נסך" עכ"ל. ושם פירשו התוספות (דף נז: ד"ה לאפוקי) וז"ל: "ולא הוצרך מנין אחר להתירו... כי ודאי מתחלה לא גזרו עליהם":

אמנם הט"ז (סי' שלט סק"ג) ביאר שאע"פ שאם נתבטל טעם הגזירה לא נתבטל הגזירה, שאני הכא דלא שכיח, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' רי"ט) וז"ל: "מכל מקום הרי מבואר בב"י וט"ז סי' שלט סק"ג בהא דפסק רמ"א דבזה"ז מספקין ומרקדין ולא גזרינן שמא יתקן כלי שיר דא"א בקיאין והוה מלתא דלא שכיחא וביארו הב"י וט"ז דאף דבזמן הש"ס הוי שכיח וכבר גזרו מכל מקום בזה"ז אין לאסור ולא דמי להא דדבר שנאסר במנין ע"ש וה"נ בזה". ובאמת דברי הט"ז ומהרש"ם נראים עיקר בלשון התוספות. אמנם עיין בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' ק') שנשארו בקושיא בבאור דברי התוספות מדוע אין זה נכלל בדין של דבר שנאסר במנין ושאינו דומה לדין של מים מגולים:

ועיין בעה"ש (בסק"ח וט') דכ' על הרמ"א וז"ל: "והדברים מתמיהים חדא דקשירת נימי הכנור שכיחי טובא וכן לגלגלה על היתדות והיינו שמגלגלין היתד עד שתשוב הנימא להיות כנכון ובשני הדברים יש חיוב חטאת משום קשירה ומשום מתקן מנא כפרש"י בעירובין (קג.) ועוד דחלילה לבטל שבות דרבנן מפני טעמים כאלו... ולענ"ד נראה טעם פשוט דסיפוק וריקוד שלנו לא נאסרה מעולם דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדין ע"פ סדר השיר... אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר אלא בעת שמשוררים בפה שירי שמחה מטפחים כף על כף... ולא ע"פ סדרי השיר... וגם הריקוד בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כרקודי הנשים אלא מרקדים בלא סדרים ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר דאין להם שייכות זל"ז כלל ולא על זה גזרו חכמים":

[צה] **ז"ל** הרמב"ם (פכ"ג ה"ד): "אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישחק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר" ומובא דבריו בב"י ובש"ע:

וז"ל תרומת הדשן (סי' סב): "שאלה: מה שרגילים להקיש באגודל ובאמה שבאצבעותיו לשחק בו לתינוק שרי למיעבד הכי או לאו? תשובה: יראה דשרי. ואע"ג דתנן פ"ב דביצה דאין מספקין ואין מטפחין בשבת ויו"ט, מ"מ נראה להביא ראייה להתיר בכה"ג מהא דתנן פ"ק דיומא בקש להתנמנם פירחי כהונה מקישים לפניו באצבע צרדה כדי להפיג שינתו, והיא הקשה הוי כה"ג כדמוכח התם. ואין לומר דהיינו טעמא משום דאין שבות במקדש, דא"כ הו"ל תלמודא לאסוקי עלה דשרי, מהאי טעמא כדמסיק בפ' אמר להם הממונה הכי, אצירוף גחלים בחימום. ונהי דרש"י לא גרס לה התם דהתירוהו משום שאין שבות במקדש. התוספות ואשירי גרסי להו, ולדידהו יש ראייה מדלא מסיק הכי אהקשת דאצבע צרדה, ש"מ דאפי' במדינה נמי שרי" עכ"ל התה"ד:

והקשה עליו בבית יוסף (סי' שלט) וז"ל: "ותמהני היאך סמך על דיוק כזה להתיר מה שאסר הרמב"ם להכות אחת כנגד אחת כדרך המשוררים ומשמע דהיינו להקיש בגודל ובאמה שבאצבעותיו שזהו דרך המשוררים וכמו שכתב הוא ז"ל בפירוש המשנה בפרק קמא דיומא (מ"ז) מכין באצבע צרדה הוא שיכה בגודל עם האצבע האמצעי בכח והרבה עושין אותו בני אדם בעת השמחה ויעשו בו תנועות עריבות" עכ"ל:

כתב הרמב"ם (פכ"ג ה"ה): "ולספק כלאחר יד מותר" עכ"ל. וכ' עליו הב"י: "ולמד כן מדאמרינן בירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) רבי יונה אמר אחורי ידיהון שרי דהא אית סבין ביומוי והוו מטפחין אחורי ידיהון ואף על גב דאיתא נמי התם בהילוליה דרבי שמעון בר רבי הוו מטפחין אחורי ידיהון בשבתא עבר רבי מאיר ושמע קליהון אמר רבותינו הותרה שבת שמע רבי קליה אמר מי הוא שבא לרדותינו בתוך ביתינו שמע רבי מאיר קליה דרבי וערק וכתבו הרי"ף (כ.) והרא"ש (סי' ב'), דמשמע דלרבי מאיר אסור לטפח כלאחר יד אף על פי כן פסק כרבי יונה דבתרא הוא דס"ל כרבנן דבי רבי דהוו מטפחי אחורי ידיהון ועוד דאיכא למימר דאפילו רבי מאיר שרי לטפח כלאחר יד ולא אמר רבותינו הותרה שבת אלא משום דסבר דהוו מטפחי כדרכם והיינו דכי אמר ליה רבי מי זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו ערק רבי מאיר דכיון דאהדר ליה רבי הכי ידע רבי מאיר דכלאחר יד הוו עבדי דשרי וערק מכיסופא משום דאיגלאי מילתא דאוכחינהו שלא כדין":

[צו] **כתב** בשו"ת מהרי"ק (סי' ט') וז"ל: "וגדולה מזו השיב רב האי גאון ז"ל כמו שכתב רבינו יצחק אבן גאות משמו וז"ל אבל רגילים ביום זה הואיל ובו מסיימין התורה לעשות כמה קלוסים והידור' לס"ת... ודאי יום זה רגילים אצלינו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומר קלוסים לתורה אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בו היתר משום כבוד התורה עכ"ל רב האי גאון כאשר הביא רבינו יצחק אבן גיאות הרי לך שמנהג העשוי לכבוד התורה דוחה אפילו איסור שבות דהיינו ריקוד בי"ט" ומביאו ב"י סי' שלט. וכ' ע"ז הב"י: "ונראה מדבריו דלית ליה חילוק בין ימי חכמי התלמוד ליומי דידן כמו שחילקו התוספות דאם כן בלא כבוד התורה נמי הוה שרי לרקד וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בכך". והט"ז (סק"ב) והמג"א (סק"א) פסקו כדבריו:

מב. **יש** אוסרים להשמיע כלי שיר גם [צח] בחול המועד, אבל רבו המקילים, וכן המנהג:

מג. **אין** [צט] שטין על פני המים גזירה שמא יתקן חבית של שייטין, בריכה שבחצר מותר לשוט בתוכה שאינו בא לעשות חבית של שייטין והוא שיהיה לה שפה מוקפת שלא יעקר ממנה המים, כדי שיהיה היכר והפרש בינה ובין הים:

מד. **אין** חותכין [ק] שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי, היתה חתוכה אף על פי שאינה מתוקנת מותר להכניסה בנקב החבית בשבת להוציא ממנה יין ואין חוששין שמא יתקן, ואסור להניח עלה של הדס וכיוצא בו בתוך הנקב של חבית כדי שיקלח את היין מפני שהוא כעושה מרזב בשבת:

מה. **אין** [קא] שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי. [קב] זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת, ואם אינה קשורה אין ממלאין בה גזירה שמא יקטום אותה ויתקנה:

מו. **אסור** לחוף כלי כסף בגרתקון יש אומרים משום ממחק ויש משום מתקן כלי. ובארתי סוגיא זו במלאכת ממחק סעיף טז:

מז. **אסור** להדיח [קג] קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת, אבל כלי שתיה כגון כוסות וקיתונות מותר להדיחן בכל עת שאין קבע לשתיה, ואין מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליהן למוצאי שבת אבל מציעין מלילי שבת לשבת:

[צז] **ע'** ט"ז (יו"ד סי' רפ"ב סק"ב ובאו"ח סי' של"ח סק"א), שאין להוציא ס"ת שיש עליהם פעמונים מחשש השמעת קול. ובמג"א שם מקיל וע' באחרונים שדנו בע"ז:

[צח] **ע'** שו"ת שער אפרים (סי' ל"ו ובבאר היטב סוסי' תקל"ד הביא פסקו ולא תשובתו) דאוסר לנגן בכלי שיר בחול המועד, שהרי דרך האומנים לתקן הכנור כשנפסק המיתר ממנו. ויש בזה משום גזירה שמא יתקן כלי שיר. ודייק כן ממה שאמרו במשנה (סוכה נ' ע"א), החליל ששה ושבעה, זהו החליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא יום טוב. וכתבו התוספות שם, שאף על פי שאין איסור בחליל אלא משום גזירה שמא יתקן כלי שיר, כמ"ש בביצה (לו:) וקיימא לן דאין שבות במקדש. יש לומר שמחת בית השואבה שאני, שאינה אלא משום שמחה יתירה. ואם כן הוא הדין כאן שאין להתיר לנגן בכלי שיר משום שמחת המועד, כיון שמחה יתירה היא, ודוקא שמחת בית השואבה שהיא שמחה של מצוה, התירו בחול המועד. אבל ניגון בכלי שיר סתם בחול המועד, אסור ע"כ. אולם ע' בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' כ"ה, מובא בשע"ת שם), שדחה ראיית השער אפרים והעלה שמותר לנגן בכלי שיר בחול המועד, וגם התיר לתקן הכלי שיר בחה"מ בלי מעשה אומן. והביא סמך לדבריו ממתני' (ביצה לו:) דאין מספקין ואין מרקדין ביום טוב, גזירה שמא יתקן כלי שיר. משמע שדוקא ביום טוב אסרו, אמנם בחול המועד מותר כיון שאינו מעשה אומן. וכן פסק בערוך השלחן (בסוסי' תקל"ה) וכן פשט המנהג:

[צט] **תנן** בביצה (דף לו:): "כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה, בשבת חייבין עליו ביום טוב... ואלו הן משום שבות... ולא שטין על פני המים" ומפרש בגמרא שם: "גזירה שמא יעשה חבית של שייטין" עכ"ל. ואיתא ברמב"ם (פכ"ג ה"ה): "אין שטין על פני המים גזירה שמא יתקן חבית של שייטין, בריכה שבחצר מותר לשוט בתוכה שאינו בא לעשות חבית של שייטין והוא שיהיה לה שפה מוקפת שלא יעקר ממנה המים, כדי שיהיה היכר והפרש בינה ובין הים":

[ק] **כבר** בארתי סוגיא זו במלאכת מחתך סקל"ה:

[קא] **תנן** (ביצה דף לג:): "אין שוברין את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מליח" ובגמרא מפרש: "מאי טעמא? משום דקא מתקן מנא" עכ"ל. וכן פסק רמב"ם (פכ"ג ה"ו) ושלחן ערוך (סי' ש"מ סי"ג). ומוכח שם ברמב"ם שהאיסור תיקון מנא הוי מדרבנן. ונראה דהטעם הוי משום דראוי לשימוש בלי השבירה. או משום דהשימוש הזה אינו נחשב עשיית כלי:

[קב] **תנן** (המכילתין דף קכה.): "זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת". ואיתא שם בגמרא קשורה אין, לא קשורה לא... (ובבאור הענין מסיק הגמרא) רב אשי אמר אפילו תימא בתלושה גזירה שמא יקטום" ופרש"י: "שמא למחר תהיה לו ארוכה ויקטמנה מתוך שהיא רכה ונוחה לקטום ונמצא עושה כלי וחייב משום מכה בפטיש" וכ"פ הרמב"ם (פכ"ג ה"ז)

זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת, ואם אינה קשורה אין ממלאין בה גזירה שמא יקטום אותה ויתקנה. וקשה לי מדוע אינו אסור לרמב"ם ולתוספות משום בונה:

אמנם ע' במלאכת בונה (סקנ"ג) שבארתי דלדעת הרמב"ם אינו חייב משום בנין בכלים אלא כשמאחד ב' דברים יחד. ולתוספות (מכילתין קב: ד"ה האי) חייב דווקא כשצריך חיזוק ואומנות לתקנו משום עושה כלי, ולכן מבואר דרק באיחוד חלקים חייב משום בונה, ולכן חייב כאן משום מכה בפטיש:

[קג] **תניא** במכילתין (דף קיח.): "תנו רבנן שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה. מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתיה" עכ"ל. עוד תנן (שם דף קיג.): "מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים. ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת, אבל לא משבת למוצאי שבת" וכ' רש"י שם: "מקפלין את הכלים. בגדים כשפושטן מקפלין מפני שמתרככין מכיבוסם, ומתקמטים כשאינן מקופלים: אפילו ארבע או חמש פעמים. כדי לחזור וללובשן בו ביום" עכ"ל. וברמב"ם (פכ"ג ה"ז) איתא משום שהוא כמתקן כלי. אבל הראב"ד השיג עליו וכ' דהטעם משום שהוא טורח לחול. וכן משמע שם ברש"י וז"ל: "דאין הדחה זו אלא לחול" עכ"ל. ובמ"מ כ': "ואף רבינו ז"ל כך הוא סובר שתקון זה אינו אסור אלא מפני שהוא לצורך חול". ומסתבר טעמיה, דאלת"ה איך שטיפה נחשב מתקן? ועוד איפה מצאנו דאם צריך את זה לשבת דאזיל ליה התיקון:

כתב המג"א בשם המהרי"ל דאם יודע שלא יצטרך עוד לאלו הכלים אסור להדיחן משום טורח. ובמ"ב כ' דלהיפך אם יודע שיצטרך להן כגון שרוצה לאכול עוד פ"א אפילו לאחר סעודה ג' ג"כ מותר:

וכתב המג"א (סי' שכ"ג סק"ח) בשם הרוקח שאם צריך כוס אחד

מותר לשטוף כל הכוסות, וכן אם צריך מטה אחת מותר להציע כל המטות, וכ"פ האחרונים:

מח. אסור [קד] להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי, ונחלקו הראשונים אם מותר לטבול כלים הנקנים מן הנכרי בשוי"ט. אבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה

[קד] **תנן** בביצה (דף יז:): "בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת" ואיתא בגמרא (שם י"ז:-י"ח:): "דכולי עלמא מיהת כלי בשבת לא, מאי טעמא? אמר רבה גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים... רב יוסף אמר גזרה משום סחיטה [פרש"י: טעמא דמתניתין דטבילת כלים בשבת ויום טוב אסירא משום סחיטת בגדים שאף הן בכלל כלים" עכ"ל רש"י. ובגמרא איתא דרב יוסף כלים דלאו בני סחיטה אטו כלים דבני סחיטה]... רב ביבי אמר גזרה שמא ישהא [פרש"י: אי שרית ליה לאטבולינהו ביום טוב משהי להו עד יום טוב שהוא פנוי ואתי בהו בתוך כך לידי תקלה להשתמש בהן תרומה. עכ"ל רש"י. וע' בר"ן שהוסיף וז"ל: "ועוד שנמצא שהוא משהא מלאכתו במועד"]... תניא כוותיה דרב ביבי כלי שנטמא מערב יום טוב אין מטבילין אותו ביום טוב, גזרה שמא ישהא. רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי [פרש"י: טעמא דמתניתין מפני שנראה כמתקן כלי ודמיא לתקנת מלאכה וגזור עלה מדרבנן]":

וכתב הרא"ש: "הביא הרב אלפס ז"ל טעמא דרב יוסף דאמר משום סחיטה וטעמ' דרב ביבי דאמר גזירה שמא ישהא ושבק טעמא דרבה דאמר גזרה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים וטעמא דרבא משום דנראה כמתקן. ותמהני למה האריך לפר' משנה זו מה שייך טבילת כלים האידנא ועוד לפי הטעמים שכתב מותר להטביל כלים חדשים ביום טוב. הילכך נראה דטעמא דרבה עיקר דהלכתא כותיה לגבי רב יוסף וכן מצינו זה הטעם גבי שופר ולולב ומגלה וכן רבא בתרא הוא ומאלו שני הטעמים אסור להטביל כלים חדשים ביום טוב" עכ"ל. ובאמת יש לדייק מדברי הרא"ש דפירש טעם של רב ביבי כמו רש"י משום חשש תקלה דלא שייך בטבילת כלי נכרי, משום דע"פ הר"ן יש לגזור אפילו בטבילת כלים דידן דאולי ישהה הטבילה כדי לעשותו ביו"ט. וכ"כ רוב הפוסקים אבל היש"ש (פ"ב דביצה סי' י"ט) ושאגת אריה (סי' נ"ו) חולקים על זה. ועיין בשאג"א הנ"ל שהאריך להשיג על הרא"ש:

עוד יש להעיר דאליבא דסברת הר"ן יש מקום לאסור טבילת כלים אפי' בחה"מ כמו שאסרו מי שמכוין לעשות מלאכתו במועד, וזה לא שמענו ולא ראינו. וצריך לחלק דבזה גזרו רק לצורך יו"ט ולא לצורך המועד:

והרמב"ם בהלכות יום טוב (פ"ד הי"ז) פסק כרב ביבי וז"ל: "כלי שנטמא מערב יום טוב אין מטבילין אותו ביום טוב גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו". אמנם בהל' שבת (פכ"ג ה"ח) פסק כרבא וז"ל: "אסור להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי" עכ"ל. והל"מ והמהרלנ"ח (סי' ט"ז) עמדו על זה:

הרבה פוסקים אסרו לטבול כלים הנקחין מן העכו"ם בשבת ויו"ט, והם הרא"ש, הרשב"א (עבודת הקודש ש"ג ס"ד, ומובא במ"מ), הכל בו (מובא דבריו בב"י סי' שכ"ג), הטור (סי' שכ"ג), המ"מ (פ"ד מהל' יום טוב הי"ח), המהרלנ"ח (סי' ט"ז), היש של שלמה, השאגת אריה (סי' נ"ו). אמנם הב"י בסי' שכ"ג פירש דהרמב"ם והרי"ף הקילו שמותר לטבול כלים בשבת ויום טוב וכ"פ בש"ע (סי' שכ"ג ס"ז) וכ"פ הט"ז שם:

ועיין מרדכי (פ"ב דביצה סי' תרעז) וז"ל: "מי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב יתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו והוה ליה כשואלו מן הגוי דאין צריך טבילה". והב"י (או"ח סימן שכ"ג) הביא דבריו. וע' בפתחי תשובה (יורה דעה סימן ק"כ ס"ק ט"ו) דהביא מתשובת הרשב"ש (סי' תס"ח) שחוכך בהיתר זה דהוי כהערמה ואסור ע"ש:

ואע"ג דאסור ליתן מתנה בשבת הכא שרי משום צורך שבת" (כ"כ מג"א סי' שכ"ג סקי"ב ומ"ב סקל"ד). ואף להאומרים דאין צריך ליתן מתנה הוא איסורא, מ"מ ספק פלוגתא הוא והוה לצורך שבת (פמ"ג א"א י"ב):

ועיין בש"ע (או"ח סי' שכ"ג ס"ז) דפסק וז"ל: "מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, ויש אוסרים. וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לא"י במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה". וכ"פ ביו"ד סי' ק"כ סט"ז:

וכתב הט"ז (יו"ד סוסי' ק"כ) וז"ל: "נ"ל דהאי תקנתא אינו אלא לפי שעה דהיינו לאותו שבת או בחול כל זמן שאין לו מקוה אבל לאחר השבת או שיזדמן לו מקוה כיון שישתקע עולמית ביד ישראל ודאי הוי כלקוח בידו ולא עדיף ממשכון עכו"ם ביד ישראל ודעתו לשקוע דצריך טבילה ותו דגבי טלית שאולה מצינו ג"כ שפטורה מציצית כל ל' יום ואח"כ חייב דנראה כשלו... ה"נ נ' דצריך טבילה... בברכה אבל כיון שאין זה מפורש בפוסקים יש ליזהר שיטביל כלי אחר עמו משום חשש ספק ברכה" עכ"ל. (והפמ"ג או"ח שכ"ג במ"ז ו' והמ"ב הביא דבריו בסימן שכ"ג ס"ק ל"ה):

אף במה שפירש הבית יוסף דדעת הרמב"ם דמותר לטבול כלים הנקחים מעכו"ם בשבת, כנראה שהמ"מ (הל' יום טוב פ"ד הי"ח) חולק עליו בזה אפילו אם סוברים דטבילת כלים חיובו רק מדרבנן:

ולהאוסרים אסור לטבול אפילו כלי זכוכית (פמ"ג א"א י"א) ואפילו הוא לצורך שבת ואפילו הגיע לידו בשבת (פמ"ג בא"א סק"י והמ"ב סק"ל וסקל"ב). אם עבר וטבל אפשר דמותר להשתמש בו כיון דיש מתירין אפילו לכתחלה (מג"א סקי"א). ואם יש לו ספק על הכלי אם היא צריכה טבילה יש לסמוך על דעה הראשונה ולהטבילה לכתחלה כשא"א לו לעשות בנקל העצות המבוארות בשו"ע (כ"כ מ"ב סקל"ג):

ועיין בשאגת אריה (סי' נ"ו וסי' נ"ז) שהעלה דבין השמשות של ע"ש וערב יו"ט אין מטבילין הכלי מתכות שצריך טבילה מה"ת אבל כלי זכוכית שהוא מדרבנן מותר:

ולפרש פסקו של הב"י למה הוא סותם להקל אף בכלי מתכת והלא ביו"ד סימן ק"כ סי"ד סותם דהוא דאורייתא ולפי דעת הר"מ בפכ"ג דשבת דאוסר טבילת כלים שנטמאו בטומאה דאורייתא משום מתקן גם בזה יהיה אסור משום מתקן, ע' בבה"ל (בד"ה מותר להטביל) וז"ל: "אפשר דס"ל דבזה לא שייך מתקן כיון דאף אם ישתמש בהכלי בלי טבילה ג"כ אין המאכל נאסר בדיעבד לכו"ע... המחבר למה הוא סותם להקל אף בכלי מתכת והלא ביו"ד סימן ק"כ סי"ד סותם דהוא דאורייתא ולפי דעת הר"מ בפכ"ג דשבת דאוסר טבילת כלים שנטמאו בטומאה דאורייתא משום מתקן גם בזה יהיה אסור משום מתקן ולענ"ד אפשר דס"ל דבזה לא שייך מתקן כיון דאף אם ישתמש בהכלי בלי טבילה ג"כ אין המאכל נאסר בדיעבד לכו"ע... ואפשר דבשעה שכתב את דבריו שב"י היה סובר לדינא דטבילת כל הכלים הוא מדרבנן:

כמיקר, ואין מזין עליו בשבת. ומותר [קה] להטביל מים טמאים בשבת, כיצד יעשה נותנן בכלי שאינו מקבל טומאה כגון כלי אבנים ומטביל הכלי במקוה עד שיעלה מי המקוה עליהן ויטהרו. עיין באחרונים שדנו אם מותר [קו] להדיח בשר בשבת ויום טוב שלא יעבור ג' ימים בלי הדחה. אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת וע' במלאכת כותב סעיף סא מש"כ בע"ז. מותר לנענע [קז] מד-חום בשבת:

ובאמת תמהתי על דבריו דהניח דהאיסור להשתמש בכלים דאינם טבולים אינו אלא דרבנן, והא נחלקו הראשונים בשאלה זו. ודעת האור זרוע (בפסקי ע"ז סי' רנ"ג) דאסור מן התורה להשתמש בכלים לפני שמטבילם. ויש להביא ראיה לדבריו מסוגיא דע"ז (דף עה:) וכן משמעות תוס' שם (ד"ה וכולן) דס"ל דאסור מדינא להשתמש בכלי. וצ"ל דכוונת הביאור הלכה לתרץ דברי הש"ע, אף דמשמעות דבריו שם דס"ל כן לדינא:

עיין מנ"ח דהקשה מדוע אין בטבילת כלים ובמילה משום מכה בפטיש מן התורה. ותירץ דכיון דדרך העולם אין צורך לתיקונים אלו, רק משום מצוות הבורא אין זה נחשב תיקון מנא. אמנם ע"ש שחוקר בשאלה זו:

[קה] **תנן** (ביצה דף יז:): "ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרן אבל לא מטבילין" ופרש"י: "בגמרא מפרש שאין נותנין אותן בכלי עץ טמא הצריך טבילה להשיקן בו כדי להעלות טבילה לכלי אגב השקת המים". ובברייתא (מובאת בגמרא דף יח.) איתא: "מדלין בדלי טמא והוא טהור" וע"ש בתוספות וז"ל: "תימה דבמתניתין אמר אין מטבילין כלי על גבי מימיו לטהרו וי"ל דהתם איירי שהוא מלא מים ויש בו הוכחה דלאטבולי קבעי ואסור להטביל כלי דמחזי כמתקן אבל הכא אין הכל יודעין שהדלי טמא וא"כ הרואה יהא סבור דלשאוב הוא צריך" עכ"ל:

[קו] **עיין** מח' המג"א (סי' שכ"א סק"ז) והאלי"ר אם מותר להדיח בשר בשבת. ועיין בשאר אחרונים שדנו בשאלה זו:

[קז] **עיין** בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ס"א) דאוסר לנענע מד-חום בשבת משום מכה בפטיש. ולא הבנתי דבריו כלל דהא הנענוע הוי דרך תשמישו ולא מתקנו. וצ"ל דס"ל דכיון דהנענוע אינו דרך השתמשותו אלא הכנה לשימוש הבא הוי מכה בפטיש. ולא נראין הדברים. אמנם רבים המקילים בזה:

◆

בענין המשלח כלבים לצוד

עיין ברמב"ם (פ"י הכ"ב) וז"ל: "המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים וארנבים וכיוצא בהן וברח הצבי מפני הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי או שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו הרי זה תולדת הצד וחייב, וכן העושה כדרך הזו בעופות" עכ"ל. וע' מ"מ, ומרכבת, ואגלי טל ואבנ"נ וש"א ומה שהבאתי במלאכת צד:

ויש להעיר, מדוע מעשה זה נחשב תולדת מלאכה. דבכל שאר ציורים של תולדות, פירש ברמב"ם מעשה שהחידוש הוי דמעשה זה נכלל במטרת המלאכה, אמנם כאן נראה דפירש מעשה שהוא חידוש במעשה ולא במלאכה וכן פירשו האחרונים, וצ"ע למה.

עוד יש להעיר, דמעשה זה הוי מסייע דאין בו ממש, ומדוע מחייבים אותו, הא האיש הוי אינו יכול, ופשטות מיירי שהכלב צדו על ידי עזרה של האיש, ואם זה נחשב זה אינו יכול וזה אינו יכול, הא תלוי במח' תנאים. ומה סובר ר"ש הפוטר זה אינו יכול וזה אינו יכול? הא גם ליה יש תולדה למלאכת צד. וכיון דיש ליה איזה תולדה, מדוע מחדשים מחלוקת חדשה מה הוי תולדת מלאכת צד.

ולכן נראה פשוט דר"ש מודה דהמשלח כלבים חייב משום צד, וגם לדידיה הוי מלאכה דאורייתא אף דס"ל דזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור.

עוד נראה, דהשולח כלבים חייב אפילו אם הכלבים יכול והוא אינו יכול, אף דציור הזה פטור לכ"ע בכל התורה כולה משום מסייע אין בו ממש. אמנם נ"ל דכל זה אינו ענין לדין שולח כלבים וכמו שאפרש.

עוד יש להעיר, דלשון הרמב"ם משמע דחייב בשולח כלבים רק אם הוא שולח הכלבים, ולא מספיק אם הכלבים הולכים בעצמם לצוד אף אם הוא עוזר להם בצידתם, פטור. וגם משמע דאם שלחם ולא עוזר להם שפטור. וקשה מהו צירוף זה שחייב רק אם גם הוא שולח וגם הוא עוזר בצידה.

ונראה לומר דהשולח כלבים הוי תולדה משום דהיינו מעשה צד. זאת אומרת, דמי שרוצה לצוד צבי או ארנבת והוא בעצמו, מהו הדרך הרגיל לצוד אותם? והוא שיקח אתו כלבים וישמש עמהם לצוד את הצבי או הארנבת. ובכל התורה כולה מעשה זה נחשב גרמא דאינו ברי היזקא דיעזור, והוי כמשסה כלב שפטור. אמנם הרמב"ם מחדש דכיון דהיינו הדרך לצוד בציור זה, נחשב תולדת צד וחייב. אמנם בשאר מלאכות מעשה כזה פטור דהוי גרמא. ונראה דאם אינו שולח הכלבים בעצמו פטור משום דהכלבים אינם כלים שלו לצוד. משא"כ כשהוא שולחם, וע"פ דברינו יוצא דתולדה הזאת חייב משום צד כענין מה שהמבשל או הזורה חייב, אף דבשאר דברים השם דבר במקום שהאש או הרוח יפעול אינו מעשה דידיה (כי אם לתירוץ ראשון של תוספות סנהדרין עז. ד"ה סוף) ואפילו הכי חייב משום דזהו המעשה שחייביה תורה. (ע' רא"ש ב"ק דף ס.).

אמנם נראה דלרמב"ם כיון דהיינו דרך רגיל לצוד צבי או ארנבת, מעשה הזה חייב אף אם נחשב גרמא בכל התורה כולה וכמו שבארנו. ולא איכפת לנו דהוי גרמא או מסייע במקום אחר דהיינו מה שחייב תורה כאן.

ומה שצריך שהוא עצמו יעזור בצידה, ס"ל לרמב"ם דלא שייך לחייבו משום שילוח הכלבים דהיינו מחמר ולא צד, ולחייבו משום צד צריך שהוא עצמו עוזר לצידה עצמה.

* * *

שער המפתחות

בו יבואו מפתחות מפורטים לעניינים שנתבארו
בכל ג' חלקים של ספר נמלא טל,
ולביאורים בסוגיות הבבלי הירושלמי
הראשונים והפוסקים

◆

מפתח כללי - ענינים

אב מלאכה

מהי הגדרת אב מלאכה? (דעת הירושלמי) .... מלבן [י], צובע [יז], ממחק [כט]

אבן יקרה

הרושם בו .... משרטט [ג]

החותכו .... מחתך [כז]

אבקה

האם אסור משום צובע .... צובע [מב]

אדום

צובע אחר צובע בבגד אדום .... צובע [כג]

אדם

האם יש בתפיסת אדם משום צד .... צד [צ]

אוהל

לסתור חלק ממנו - מח' אחרונים .... סותר [לא]

אוהל טפח דאורייתא

לבאר שיטת הרי"ף .... בונה [מד-נב]

אוהל עראי .... בונה [קטז-קמג]

אוהל קבוע .... בונה [מא-נ]

אוכלי בהמה

האם יש בהם משום תיקון כלי .... מחתך [לו (בסופו), נד], מכה בפטיש [פד-פה]

אוכלין

כותב בהם או עליהם .... כותב [טו, טז]

לשבור כלי להוציאם .... סותר [לח-מא]

מכה בפטיש באוכלין .... מכה בפטיש [פו]

אין במינו ניצוד

ההגדרה .... צד [ד]

אין סחיטה בשער .... מלבן [נח]

אין עיבוד באוכלין .... מעבד [טו, פ-פה

אינו מתקיים

הגדרתו לגבי גט שונה מהגדרתו לגבי שבת .... כותב [ב, כב]

אורג

החילוק שבין אורג לתופר .... תופר [ב]

אות אחת

נתכוון לכתוב אות אחת וכתב שתים .... כותב [מג]

גדולה כשתים .... כותב [לא], מוחק [ל]

והשלים ספר .... כותב [לג-לח]

בחול ואות אחת בשבת .... כותב [לט]

אמירה לנכרי

במקום מכשול הרבים .... קושר [עב]

אסלה

להשתמש בחומר המונח באסלה .... ממחק [ע-עא]

ארבעים סאה

כלי המחזיק .... בונה [עב-עד]

בגדי כהונה

ללמוד מהם מלאכות .... טווה [יג], מיסך [ב], כותב [פז]

בונה

היכול לחייב משום בונה ומלאכה אחרת באותו מעשה? .... בונה [סא]

בורית .... ממחק [סז-סט]

בטלה דעתו אצל כל אדם .... מלבן [מג]

בין השמשות

לעבור על שבות .... סותר [סה]

בלון

לנפחו ולקושרו בשבת .... קושר [כד-כה]

במשכן חשיבא .... מלבן [י]

בן שמונה .... שוחט [צה]

בנין בכלים .... בונה [נג-עט]

סתירה בכלים .... סותר [לד-לח]

בתולים

צביעה בדם בתולים .... צובע [לח]

גביעי לבן, להפרידם בשבת .... מחתך [סו], מכה בפטיש [לה]

גגון של עגלה

לפתחו ולסגרו .... בונה [קלו]

גז

לכבותו ולהקטינו בשבת ויו"ט .... מכבה [יט, קיח

גזירת חכמים

נתבטל טעם הגזירה האם נתבטל הגזירה .... מכה בפטיש [צד]

גחלת של מתכת .... מכבה [ט]

גרמא .... צד [לא], מכבה [קטו-קיז], מבעיר [כג]

דבורים

האם חייב בהם משום צד .... צד [עב]

דבר המתקיים .... צובע [ו,ז], משרטט [י], כותב [ב-י, כב

דיו רטוב .... כותב [כח], מוחק [טז]

דלדל עובר במה חייב .... שוחט [כ-כב]

דפוס
אם הוי כותב .... כותב [נט, ס]

הבערה
מקלקל בו .... מבעיר [ב-ד]
והוא שיהא צריך לאפר .... מבעיר [ה]

הברגה .... בונה [סט]

הגעלת כלים
האם אסור משום מלבן .... מלבן [ד]

הגרלה
להחליט מי יאמר קדיש ....כותב [קמד]

הדחת כלים
האם אסור משום מלבן .... מלבן [ד]

הדלקת נרות, מצוותה .... מבעיר [ל-לב]

הוצאת שן
אם הוי מלאכה הצריכה לגופה .... שוחט [נג-ד]

המבשל בשבת
העובר על איסור דרבנן בשוגג .... מעבד [מ]

המקלקל בהבערה .... מבעיר [ב-ד]

הפקר
האם מותר לזכות מן ההפקר בשבת ...... כותב [קיא]

הקזת דם
אם הוי מלאכה הצריכה לגופה .... שוחט [נ]

השחזת סכין .... ממחק [מט], מחתך [כח], בונה [פה]

זבובים
סגירת תיבה שיש בה זבובים .... צד [קג]
להורגם בידים ביום טוב .... שוחט [פו]

זומר וצריך לעצים ....מלבן [לו], קורע [י]

זיון
אותיות בלי זיונין ....כותב [מב]

זמני
הבונה בנין זמני ....בונה [לו]

זריקה
מותר או אסור בשבת .... שוחט [נה]

חגב
האם נחשב בזה"ז מין הניצוד ....צד [עה]

חובל
משום צובע .... צובע [י], שוחט [מ]
משום נטילת נשמה .... שוחט [לה-לו]

חוט
לחתוך בשבת .... קורע [מז]

חולב
משום ממחק .... ממחק [נ]
משום גוזז .... ממחק [נב]
מפרק משום טוחן .... ממחק [נב]

חולה
הצד חיה חולה .... צד [יח, כ]

חומר בכותב מבמוחק .... כותב [כז]

חוק תוכות
בשבת .... כותב [מ]

חורט
אם הוי כותב .... כותב [יט, כב]

חותלות .... מתיר [כא], קורע [כה], מכה בפטיש [סב]

חיתולים
סגירתם בשבת ....תופר [לג]

חלון
צפור שעפה לתוך הבית, האם מותר לסגור חלון
.... צד [ח, קב]

חלזון
הצד חלזון .... צד [עז-עח]
זהותו .... שוחט [יד]
פוצע חלזון .... שוחט [יג]

חצי שיעור
האם אסור מן התורה במלאכת שבת
.... עושה בתי נירין [ה], תופר [ז], כותב [כט-ל]

חשמל
כללי .... בונה [עט-פב]
אם הוי מלאכה .... בונה [עט]
מדליק נורה חשמלית .... מבעיר [יח], בונה [כז]
מכבה נר חשמלי .... מכבה [יט]

חתול
האם יש מלאכת צד בחתול .... צד [צה-צו]

טבור
קשירתו בשבת .... קושר [לא]

טביעת אצבע .... כותב [כא]

טובל
חששות של סחיטה .... מלבן [סט-עא]

טווה
מהי הגדרת המלאכה .... טווה [א]

טומאה
להרוס גג להתיר כניסת כהן .... סותר [יג]

טעה בדבר מצוה .... שוחט [צו-צט, קיד]

טריפה
העושה בעל חי טריפה .... שוחט [טז, יז]

טשטוש
מחיקתו בשבת .... מוחק [ב]

ידים
האם ניקוי ידים אסור משום מוחק? ..... מוחק [לח-מא]

יין
שיש לחלק בין יין לבן ובין ביין אדום ..... מלבן [כא]

כדור
לשחק .... בונה [קסה-קסז]

כהן
להרוס גג להתיר כניסתו .... סותר [יג]

כובש .... מעבד [טו]

כוחלת .... כותב [סג]

כוס רטוב
האם מותר לנגבו בשבת .... מלבן [עד]

כותב
במחשב או בפלאפון .... כותב [יד]
מדוע חייב דווקא בכתיבת שתי האותיות? ... כותב [א]
על גבי כתב .... כותב [סו-סח]
על דעת למחקו מיד .... כותב [ח]
שתי אותיות לעשות מהן אות אחת .... כותב [מד]
שתי אותיות, קונטרס על סוגיא זו .... כותב [מה]

כיבוס אחר כיבוס
האם המכבס בגד שכבר נתכבס חייב .... מלבן [יז]

כלאחר יד .... תופר [כד], משרטט [יא], כותב [פא-פג], מוחק [כא]
האם התירו במקום צורך מלאכה על ידי שינוי .... מכה בפטיש [פח]

כלב
המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים .... צד [פח] וע"ע שו"ת בעמ' קעח

כלי אדמה
מדוע המייבשם אין בו משום מעבד? .... מעבד [ד]

כלי המחזיק ארבעים סאה .... בונה [עב-עד]

כלי המשכן
האם למדים מלאכות שבת מכלי המשכן? .... טווה [יג], מיסך [ב], כותב [פו]

כנה
ההורג כנה כהורג גמל .... שוחט [כח]
האם הוי מוקצה? .... שוחט [כט]

כפתור
נקב שנעשה עבור הכפתור שאינו פתוח מספיק .... קורע [כד]

כתב אלקטרוני .... כותב [יד]

כתב שאינו ניכר .... כותב [סט]

כתובת קעקע .... כותב [כ]

כתבי הקודש
הצלתם מדליקה .... מכבה [צ-צו]

כתיבה של קיימא
הגדרתה .... קושר [ז], כותב [ח]

לולב
האם מותר לתלוש עלה בי"ט .... מחתך [לז]

ליבון אחר ליבון
האם המלבן בגד שכבר נתכבס חייב .... מלבן [יז]

למנות אורחים מתוך הכתב .... מוחק [מח-נה]

לעז
הכותב בלעז .... כותב [מט-נב]

לקשקש .... כותב [צו]

לרשום בצפורן .... משרטט [יג]

מאכל בהמה
לקשרו .... קושר [ע]
לחתכו .... מחתך [נד]

מבטל כלי מהיכנו .... סותר [עא-עב]

מבעיר
מבעיר חפץ יקר לצורך אפרו .... מבעיר [ו, ז]
מבעיר עצים כדי לבשל .... מבעיר [ו] ובקונטרס תהילה לדוד ס"ה וס"ח
מדוע מכבה קודם מבעיר? .... מכבה [ב]

מגבן .... בונה [צ]

מדבק
זמני .... תופר [לג]
מדבק עץ בעץ אם הוי תופר? ..... תופר [לא], קורע [מ]

מדוע מכבה קודם מבעיר? .... מכבה [ב]

מדפיס אם הוי כותב? .... כותב [נט, ס]

מדקדק .... אורג [י, יא]

מוהל
לתקן צפרנו .... בונה [פו]

מוחק כתב לפני שנתייבש .... כותב [כח], מוחק [טז]

מוך
אין איסור צובע לשים מוך באותו מקום .. צובע [לט]

מולח
משום דש .... מעבד [יח]
מותר אם שופך חומץ על הירקות מיד .... מעבד [לז]

מוסתקי
סוגיא דמוסתקי .... בונה [קטז], סותר [מא-מח]
מכווין לעשות פתח נאה במוסתקי .... מכה בפטיש [סב]

מוקצה
במקום הפסד .... מכבה [פו-פח]

מזיק
לצוד מזיק .... צד [קו, קט]
להורגו .... שוחט [עח-פב]

מחיצה מתרת .... בונה [קמד-קנו]

מחשב
כותב בו או בפלאפון .... כותב [יד]

מחתך
באוכלין .... מחתך [כא, נד, נו]
באינו מתכווין .... מחתך [ח]
ביד ובכלי .... מחתך [נג]

מחתם ...... מכבה [י-יא], מבעיר [טו-טז], מכה בפטיש [סח]

מטה
איך בונים מטה ארעית .... בונה [קכא, קלד]
אסור לפרוס סדין על מטה של חבלים .....בונה [קלג]
המותח חבלים לאורך מסגרת מטה .... מיסך [ד]
לסלק את מזרון ממטה .... בונה [קלה]
לפתוח או לסגור מטה מתקפלת .... בונה [סז]
מטה של טרסיים .... בונה [לו, סב]

מטפחת אשה
האם מותר לקושרה בשבת? .... קושר [סו]

מטריה .... בונה [נא-נב]

מי האסלה
להשתמש בחומר מנקה .... צובע [מו]

מילה
האם מותר שאחד ימול והשני יפרע ...... שוחט [קב]

מים
מוחק על ידי מים .... מוחק [יז]
לנגב ידיו ממים מרובים .... מלבן [עו]

מינו ניצוד
באורו .... צד [א, ד]
האם הגדרתו תלוי במקום וזמן .... צד [לב]

מינים טמאים שנכרים אוכלים
האם נחשבו במינו ניצוד .... צד [עו]

מכבה
מדוע מכבה קודם מבעיר? .... מכבה [ב]

מכבס אחר מכבס
האם המכבס בגד שכבר נתכבס חייב .... מלבן [יז]

מכה
לשים עליו בגד .... צובע [לז], שוחט [סב]
לדחקו .... שוחט [ס]

מכתב
האם פתיחתו אסור משום מוחק? .... מוחק [יח]

מלאכה
האם יש לחייב מעשה אחד משום ב' מלאכות?
.... בונה [סא]

מלאכה שאינה צריכה לגופה
איך פסקינן? .... מכבה [ד]

מלאכת המשכן
אם לומדים מלאכת שבת ממלאכות שעשו
קודם בנין המשכן .... צד [עח]
אם לומדים מלאכת שבת מעשיית בגדי כהונה
.... טווה [יג], מיסך [ב], כותב [פז]

מלבן
אין מלבן אלא בדבר שבלוע בבד .... מלבן [ד, יז]
בדברים קשים .... מלבן [ד]
בשער .... מלבן [נח]
בשר אדם .... מלבן [ד]
האם יש איסור מלבן בבגדים צבועים ...... מלבן [כ]
הגדרתו – מחלוקת ראשונים .... מלבן [ח, י, יא]
מכבס דבר שדרך העולם שלא לכבסו .... מלבן [ג]
מלבן אחר מלבן .... מלבן [יז]

מליח כרותח לגבי שבת .... מעבד [טז]

ממחק
אחר ממחק .... ממחק [לו]
בגוף האדם .... ממחק [לה]

ממרח
בדבר הנוזל לגמרי .... ממחק [עב]
החילוק שיש בין ממרח לממחק .... ממחק [כ]

מנער טליתו .... מלבן [לו, מב-מט, נו, פד],
מכה בפטיש [עג]

מנפץ
מח' הראשונים אם יש מנפץ בגדולי קרקע .... מנפץ [ד]
מנפץ אחר מנפץ .... מנפץ [א-ב]

מנתח
האם יש בו משום מחתך .... מחתך [מט]

מסייע אין בו ממש
האם עובר באיסור דרבנן .... צד [לט]

מסרט
אם הוי כותב .... כותב [יט, כב]

מסרק
להשתמש בו בשבת .... קורע [נא]

מעבד
הגדרתה ...... מעבד [א]
לחייב על כל שלב ושלב ...... מעבד[א]
מדוע מולח ומעבד אינם נחשבים
שתי מלאכות שונות ...... מעבד [א]

מעיל גשם
שמותר לנערו בשבת ...... מלבן [נא]

מעשה
שאינו מלאכה מצד עצמה, אבל תכליתו
של העושה היא לשם מלאכה ...... מלבן [לו]

מפיות של נייר
בנוגע לצובע ...... צובע[לו]

מפיס מורסא ...... שוחט [נח-נט]

מפשיט
אמאי אינו נכלל במלאכת גוזז ...... מפשיט [ז]
הגדרת המלאכה ...... מפשיט [ב]
עור העוף אחרי בישול ...... מפשיט [יד]
שעור הדג אחרי בישול ...... מפשיט [טו]

מצדד את האבן ...... בונה [יב-טו], מכה בפטיש [כא]

מצלם ...... כותב [ע]

מצרף ...... מכבה [י-יא], מבעיר [טו-טז], מכה בפטיש [סח]

מקום הפסד
לעשות מלאכה כלאחר יד באיסור מדרבנן ...... צד [צט]

מקלקל
הגדרתו ...... קורע [ד] שוחט [ג]

מקרב כיבוי ...... מכבה [מח-נא]

מראית עין ...... מלבן [צד-צה]

משחת נעליים, הכותב בו ...... כותב [ד]

משסה
מדוע אינו נכלל במחמר ...... צד [פה]
וע׳ שו״ת הנמצא בעמ׳ קעה

משקין חוץ ממים
האם גזרו בהם שמא יסחוט ...... מלבן [כ, עט]

משקפיים
שצבע הזגוגית מתחלף בשמש ...... צובע [מז]

משרטט
באוכלין ...... משרטט [טו]
בידו השמאלית ...... משרטט [יא]
הגדרת מח׳ ראשונים ...... משרטט [א]
הכנה למלאכה אחרת ...... משרטט [ח]
ולבסוף לא כתב או חתך ...... משרטט [ט]
שאינו של קיימא ...... משרטט [י]

מתיר
האם חייב דווקא על מנת לקשור ...... מתיר [ג]

מתעסק ומלאכה שאינה צריכה לגופה
במבעיר ...... מבעיר [ח, ט, יא]

נוטריקון ...... כותב [עז]

נחש
לוחשין נחשים ...... צד [קיא]

נייר
האם החותך נייר חייב? ...... מחתך [מג]
האם יש מלבן בנייר? ...... מלבן [ז]
לרשום עליו ...... כותב [כד]

נכרי
האם מותר לצוות לנכרי לעשות ספק מלאכה?
...... סותר [נט]

נמלה
האם נחשב בזה״ז מין הניצוד ...... צד [פ]

נעילת בית
התירו לנעול ביתו לשמור ביתו וצבי בתוכו ...... צד [נב]

נשואין בשבת ...... כותב [קיח]

סבון ...... ממחק [סז-סט]

סגירת תיבה שיש בה זבובים
מח׳ ספר התרומה והטור ...... צד [קג]

סדר המלאכות
הרמב״ם החליף סדר המלאכות ...... צד [ב]
מדוע מכבה קודם מבעיר? ...... מכבה [ב]

סוכה
לפרקו ...... סותר [כב-כז]

סוכר
האם יש מעבד בסוכר ...... מעבד [מב]

סותר לתקן ...... סותר [ט, יא, כט]

סחיטה
אם אסור משום דש או משום מלבן ...... מלבן [כ]
סחיטה בשער ...... מלבן [נח]
סחיטה שהיא משום מלבן, מדוע אסור? ...... מלבן [כד]

סיכה
סגירתה ופתיחתה בשבת ...... תופר [לד, לה]

סיכות מהדק ...... תופר [לו]

סימנים ושאר דברים שאינם אותיות ...... כותב [נג-נה]

סכרת
להתענות ביום הכפורים על ידי תחבולה ...... שוחט [נז]

סלט מלפפון
האם מותר להחזירו לחומץ .... מעבד [מא]

סלע
שיעורו .... שוחט [ו]

סם המות
להעמידו .... שוחט [פה]

ספוג
סחיטתו .... מלבן [כג]

ספק פסיק רישיה ....צד [קד]

ספר שאינו מוגה
בספרי נביאים וכתובים ....כותב [מ]

ספר תורה
לקשור חגורה ....קושר [נז]

סקוטש
סגירתו בשבת .... תופר [לג]

עוגה
שנכתב עליה אותיות ....מוחק [מב-מו]

עור
כיבוס בעור .... מלבן [ו, יד, נט]

עירוב שנשבר
האם מותר לקשרו בשבת ....קושר [עב]

עכבר
האם נחשב בזה"ז מין הניצוד ....צד [עה]

עניבה
(שעונבים על צואר) ....קושר [נא]

עניבה
מהי? .... קושר [פא]
על גבי קשר ....קושר [פד]

עפרון
מחדדו .... מחתך [כח]
הכותב בו .... כותב [ד,ט]

פאה נכרית
סורקה ....מנפץ [טו], מתיר [כו], קורע [נא]
קולעה ....אורג [טו]

פולין
מליחתם .... מעבד [לח]

פותל חבלים ....קושר [לו], מכה בפטיש [ז]

פחית ....מחתך [סח], מכה בפטיש [סב]

פחם
לעשותו ...... מכבה [ג, ה, ט, יא, יט], מכה בפטיש [לו]

פחמים
הכותב בהם ....כותב [ד]

פיקוח נפש .... מכבה [כא-לז]
היכא דאפשר על נכרי, האם עושין על ידי ישראל .... קושר [ל]

פלורסנט
כיבויו .... מכבה [נג]

פלסטיק
האם יש מלבן בפלסטיק ....מלבן [ז]

פלסטלינה ....ממחק [מג]

פלסטר
סגירתם בשבת ....תופר [לג]
עושהו בשבת ....מחתך [נב]

פסיק רישיה
בבאור שיטת הרשב"א ....מלבן [מט], צד [נב]
בדרבנן מותר כשאי אפשר להזהר .... שוחט [פט],
במלאכת מכה בפטיש .... מכה בפטיש [סח]
דלא ניחא ליה, האם יש להקל ...... מלבן [ז], צד [קב]

פקק של בקבוק ....מחתך [סו], מכה בפטיש [סד]

פקקי אזנים ....ממחק [מג]

פתילה
על איזה מלאכה חייב בעשייתה .... טווה [טז], מכה בפטיש [מו]

צב
האם נחשב בזה"ז מין הניצוד .... צד [פ]

צד
אדם .... צד [צ], כותב [קיג]
ביום טוב .... צד [יא]
הגדרת אין במינו ניצוד .... צד [ד]
ישב על הפתח ונמצא צבי בתוכו
מותר לישב עד שתחשך ....צד [נג]
כשיש פתח אחד שפתוח ....צד [קא]
לחצר שיש לו ב' פתחים ....צד [מ, מג, קא]
מטרת המלאכה ....צד [א]
מקור המלאכה .... צד [ג]
צד דג חייב משום קוצר .... צד [פד]

צובע
אחר צובע ....צובע [כג]
אין צביעה באיש שדרכו לצבוע עצמו ..... צובע [לה]
באוכלין .... צובע [לג, מג, מד]
דרך לכלוך .... צובע [לג, לד]
מים לנוי .... צובע [כ]

ציצית
קשירתם .... קושר [לג]

צמר גפן
האם מותר לתולשו מהגוש .... קורע [מד]

צמר פלדה (STEEL WOOL) .... ממחק [מח]

צער
התירו שבות במקום צער .... מתיר [יא], שוחט [סד]

צרכי מלבן
לשון הרמב"ם בתופר, מגיס וסוחט
.... מלבן [יח], תופר [כו]

קולע
נימין או אזור ....טווה [יד], אורג [ח]
פאה נכרית ....אורג [טו]

קונכיה או שריון
האם יש הפשט בהסרתם .... מפשיט [כט]

קופסאות שימורים
פתיחתם ....קורע [כח-ל], סותר [מג-מט], מכה בפטיש [סב]

קורע
אין קורע באוכלין ....קורע [מא]
בית הצואר ....קורע [יא, כ-כב], מחתך [מא], מכה בפטיש [עה-עז]
על מנת לתקן האם חייב או פטור? ....קורע [י]

קושר
כמין אותיות, אם דינו ככותב ....כותב [עט]
מהו החילוק בין קושר לתופר ....קושר [ב]

קמיע
האם מותר לכתוב קמיע על עור בהמה טמאה
.... מפשיט [ה]
מהו השיעור של "כדי לעשות קמיע" ...... מפשיט [ו]

קפלים
לתקנם בשבת .... מלבן [צג]

קשר
אומן - המקור .... קושר [ג]
בראש אחד של חוט .... קושר [כב-ג]
בראש שקית של ניילון .... קושר [כו]
ההגדרה .... קושר [ד, טו, מז
לקשור קשר האסור מדרבנן לדבר מצוה
.... קושר [פט-צ, צב
שאין לו צורך ליתר מיומו, אבל ישאירנו ....קושר [כא]
שהתרתו תלויה באחר .... קושר [סב], מתיר [יח]
שיכול להתירו בא' מידיו .... קושר [יט]
של קיימא - אם תלוי בדעת הקושר או ברגילות של הקשר .... קושר [טז-יז]
של קיימא - הגדרה ....קושר [ו-ט, נב-נו]
שלפעמים משאירים אותו .... קושר [יג, נח-סב]
שני קשרים זה על זה .... קושר [מח-מט]

קטן
כיבוי נר על ידו .... מכבה [קי-קיד]

קיימא
הגדרתה ....קושר [ז], כותב [ח]

קנין
עשיית קנין מבעוד יום שיחול בשבת ..... כותב [קיב]

קצה הדפים
לפתוח ולסגור ספר .... כותב [עו], מוחק [לו]

קרבנות
הקטרתם .... מבעיר [כ-כא]

קרשים
מדוע אין להחליף סדרם? ....כותב [א]

קשקוש .... כותב [צו]

רוקם
אותיות ....כותב [עח]
איזה מלאכה הוי ....תופר [כה]

רושם
בצפורן או על נייר ....כותב [כג-כו]
האם רושם חייב מן התורה? ....כותב [א]
סוגיא דרושם .... כותב [פו-צא]

רחוב
לוקח זבל מן הרחוב ....בונה [ד]

רטיה
להחליף .... שוחט [סג]

ריסוס ....שוחט[פה]

רעל
להשתמש בו ....שוחט[פה]

רצפה
לכבדה ולהדיחה .... בונה [קנז-קנט]

שבלול
האם נחשב בזה"ז מין הניצוד ....צד [סד]

שובט .... מיסך [ה]

שוזר
מה דינו? .... טווה [יב] קושר [לו]
ציצית ....טווה [יז]

שוחט
חייב משום צובע ....צובע [י]

שולה דג מן הים
אם מותר להחליף מים על ידי נכרי .... שוחט [י]
אסור אפילו אם אינו יבש כסלע ....שוחט [ט]
בשבת ואינו יבש עד אחרי שבת .... שוחט [יא]

שועה
מחליק סיבים לצורך טוויה .... מנפץ [טז]

שינוי .... תופר [כד], משרטט [יא], כותב [פא-פג], מוחק [כא]
האם התירו במקום צורך מלאכה על ידי שינוי
.... מכה בפטיש [פח]

שינים
הוצאת שן אם הוי מלאכה הצריכה לגופה .... שוחט [נג-ד]
לצחצחם .... שוחט [סז], ממחק [עג]

שכיב מרע
קנינו וגטו בשבת .... כותב [קיט-קכא]

שמאל
העושה מלאכה בידו השמאלית, האם הוי שינוי? .... תופר [כד], משרטט [יא], כותב [פא-פג], מוחק [כא]

שמנה שרצים
יש להם עור - פ' עור עבה .... שוחט [לו]

שני
בלשון הרמב"ם של "מלבן" ו"מנפץ" את השני .... מלבן [ב], מנפץ [ה]

שנים שעשוהו
הרודף אחר בעל חי עד ששני תפסו, מי חייב .... צד [לג]
זה יכול וזה אינו יכול .... צד [לח]
מדוע המשנה מביאה הדין פעמיים .... צד [לה]
מי שיכול לעשות בעצמו, אבל עשה באופן שלא יכול לעשות בלי השני .... צד [לו]

שעוה
להסיר שעוה מעל גבי כתב .... כותב [סד]
ליגע בו בשבת .... ממחק [סב]

שעון
לכוננו .... בונה [פג-פד]

שעטנז
תוכך ב' תכיפות בשעטנז (קונטרס) .... תופר [ה]

שער
אין סחיטה בשער .... מלבן [נח]

שעשוע
הצד חיה לצורך שעשוע .... צד [ע]

שפופרת
להוציא משחה משפופרת משום ממרח .... ממחק [עז]

שקיות
קטנות של סוכר מותר לפותחם .... קורע [לא]

שרוי במים
אסור לטלטל דבר השרוי במים שמקפיד על מימיו .... מלבן [עו]

שרוך נעל
לשים חדש בשבת .... קושר [עד]

שרייתו זהו כיבוסו
מלבן .... ו, יא, יז, כח, כט, לא, לט
השמטת הרמב"ם .... מלבן [לט]
התכלית משווה אותם למעשה מלאכה .... מלבן [לו]

שתי אותיות
המתקן או חילק אות לשתי אותיות .... כותב [מ], מוחק [כט]

תוית
מותר להסירו מבגד חדש בשבת .... קורע [כג]

תוכך ב' תכיפות בשעטנז (קונטרס) .... תופר [ה]

תולדה
ירושלמי דכל אב יש לו תולדה .... מפשיט [כ]
מהי הגדרת תולדת מלאכה .... מלבן [ח], צובע [יז]

תולעים
ההורגם .... שוחט [כג-כח]

תופר
אין איסור תופר מדרבנן בחומר שלא שייך בו תופר או מדבק .... תופר [לב]
הגדרה .... תופר [ב]
החילוק שבין אורג לתופר .... תופר [ב]

תפילין
לקשור קשר של תפילין .... קושר [לב]
שנכתבו על עור דג כשרים .... מפשיט [ד]
לשנות קשר תפילין הנשאלת .... קושר [טז]

תפירה שאינה של קיימא
בגוף אדם .... קושר [כט], תופר [לז]
האם חייבים עליה .... תופר [יד]

תפריט
למנות מן התפריט .... מוחק [מט]

תקנת חכמים
נתבטל טעם הגזירה האם נתבטל הגזירה .... מכה בפטיש [צד]

תרנגול .... צד [צג, צד]

מדרש תנחומא

ר"פ נח .... מבעיר [ל]

מפרשי החומש

רש"י

ספר שמות כה,ה, דחולק על הירושלמי בצביעת עורות אילים מאדמים .... צובע [כד]

אבן עזרא

במדבר טו,לג, אם הכנסת אדם לבית הסוהר נחשב צידה .... צד [צ]

בבלי מסכת שבת

ח: לעבור על שבות לצורך מצווה בבין השמשות ....סותר [סה]

יא: "הדיוט שחקק קב בבקעת" .....מכה בפטיש [יג, כג]

יז: "נותנין אונים של פשתן" ובר"ן .... צובע [כג]

יז: בתד"ה אין ....צד [לא]

כה: רש"י ותד"ה חובה .... מבעיר [ל, לא]

כט: "ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת" .... מכבה [מד, מז]

כט: "גרר ספסלא בעיליתא דשישא" ...... בונה [קנח]

כט: "כחס על הנר" .... סותר [ד], מכבה [ג]

ל. רש"י "ואין לך כיבוי הצריך לגופו" ..... מכבה [א,ג]

לא: "רבי יוסי כמאן סבירא ליה" ....מוחק [ה]

לא: מלאכה שאינה צריכה ....סותר [ח]

לא: "סותר על מנת לבנות במקומו" .... קורע [טז]

לא: "והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו" ....סותר [ד]

לא: "פתילה שצריך להבהבה" .... מכבה [ג,ח]

לא: רש"י בד"ה לעולם ....קורע [י, טז], מוחק [ו, יג, כח], מכבה [ד]

לא: בתוספות .... מוחק [א, יג], מכבה [טז]

לא: בריטב"א ....מוחק [ה], מכבה [ד]

לג: "מת המוטל בחמה" .... בונה [קכב]

לד. "אין מעשרין את הודאי" .... כותב [קכט]

מא. "והלא מצרף" ....מכבה [יא]

מב. סוגיא דיזוקו בו רבים ובראשונים ...מכבה [ט, יז]

מב. רש"י ד"ה אפילו .... מכבה [א,ג]

מג. תד"ה דמבטל ובפנ"י שם ....סותר [עא]

מג: "מת המוטל בחמה" ... בונה [קטז, קכג], מכבה [צט]

מה: "מנורה הניטלת בידו אחת" .... בונה [סה]

מו. תד"ה דחוליות ....בונה [סז]

מז. "מטה של טרסיים" וסוגיא דבונה ....בונה [נג-נח, סב]

מז: "מקרב את כיבויו" ובראשונים .... מכבה [לח, מח-נא, קטז]

מח. "חזייה דפרס דסתודר" ....מלבן [סג]

מח. "לאהדורי אודרא" ....קושר [עה], תופר [לח], מכבה בפטיש [צ]

מח. "מתירין בית הצואר" ....קושר [סב], מתיר [יח]

מח. "הפותח בית הצואר" ..... קורע [יא, כ-כב], מחתך [מא], מכבה בפטיש [עה, עו]

נ. "בכל חפין את הכלים" .... ממחק [י, מד]

נד. "תכיפה אחת", ברש"י .... תופר [ה]

עג. רש"י "מכבסו בנהר" או "מכבסו בנתר" . מלבן [ח]

עג. רש"י ד"ה המיסך .... מיסך [א]

עג. תוספות רי"ד ד"ה העושה שני .... עושה בתי נירין [ב, ג]

עג. רש"י ד"ה הפוצע .... מיסך [ב]

עג. רש"י ד"ה כותב .... כותב [א]

עג. "המוחק על מנת לכתוב שתי אותיות" ... מוחק [א]

עג. תד"ה הקושר .. קושר [א], מתיר [ג], קורע [י], מוחק [י]

עג. סתירה בדברי רש"י מדוע קורע פטור שלא על מנת לתפור ....קורע [י]

עג. רש"י ד"ה הצד את הצבי .... צד [עח]

עג. רש"י "מקצעו ומחתכו לרצועות וסנדלים" .... מחתך [יד]

עג. ברש"י "המכה בפטיש" ....מכה בפטיש [ב]

עג. בשיטה לר"ן .... מכה בפטיש [ג, יג]

עג: "היתה לו גבשושית" .... בונה [ג]

עג: תד"ה מכדי ופנ"י ....מכבה [ב]

עג: תד"ה וצריך ....מלבן [לו]

עג: תד"ה מפרק ....ממחק [נ]

עד. "וליחשב נמי כותש" ....מלבן [י], טווה [יג]

עד: "אי קפיד אמשחתא" ....מחתך [ב, ד, יב, לא]

עד: "האי מאן דעביד חלתא" .... מיסך [ז], מחתך [לג], מכה בפטיש [כב, עד]

עד: "הטווה צמר שעל גבי בהמה" ....מנפץ [יד]

עד: "התולש את הכנף" .... ממחק [יב]

עד: קוטם כנף .... משרטט [ג, טו-יז]

עד: "קשירה במשכן היכא הואי" ....קושר [א], מתיר [א]
עד: "התופר... והא לא קיימא" במח' ראשונים .... תופר [יד]
עד: "והוא שקשרן" במח' ראשונים ....תופר [ה]
עד: ברש"י ד"ה ואי דאין הפשט אלא בעור .. מעבד [ג]
עד: תד"ה האי .... בונה [נג-נח]
עד: תד"ה חביתא .... בונה [צה]
עד: בפני יהושע ....בונה [ב], מכה בפטיש [ג]
עה. "המותח חוט של תפירה" ...טווה [יא], תופר [כ, כו]
עה. הצד חלזון והפוצעו .... שוחט [יג]
עה. "שוחט משום מאי חייב" ..... צובע [ט], שוחט [א]
עה. רש"י ד"ה אקופי .... מכה בפטיש [יג]
עה. סוף תד"ה הצד ....צד [עח]
עה. תד"ה וליחייב .... מבעיר [ג]
עה: "היינו מולח היינו מעבד" .... מעבד [א]
עה: "האי מאן דמלח בישרא" ....מעבד [טו]
עה: "שף בין העמודים" ....ממחק [כז-לב]
עה: "מגרר ראשי כלונסאות" ... ממחק [כד], מחתך [יט]
עה: מסתת ובראשונים .... ממחק [כה], מחתך [לט], מכה בפטיש [כ]
עה: "הצר צורה בכלי" .... מכה בפטיש [ד]
עה: "המנפח כלי זכוכית" .... בונה [צה]
עה: "האי מאן דשקיל אקופי מגלימי" ..מכה בפטיש [סט]
עה: "כתב אות אחת גדולה" ..... כותב [לא], מוחק [ל]
עה: רש"י ד"ה מחק אות אחת .... מוחק [י]
עה: בראש ס"ט .... מוחק [ב, יג]
עה: "דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש" .... מכה בפטיש [ב]
עה: רש"י ד"ה שובט .... מיסך [א, ה, ו]
עה: במאירי "אף המנפח בכלי זכוכית" ..מכה בפטיש [ח]
עט. "ה' על ה" השמיט דין דמפץ .... מלבן [טז]
צב. "המוציא בשמאלו" .... משרטט [יא]
צד. תד"ה רבי שמעון .... סותר [ח], מכבה [א], מכה בפטיש [נב]
צד: "הנוטל צפרניו" מהו מח' התנאים .... צובע [כו, ל], טווה [כ]
צד: "וכן הגודלת" .... בונה [ק]
צד: "וכן הכוחלת" .... כותב [סג]
צד: תד"ה וכי .... צובע [ז], אורג [ח]
צה. "חולב והמחבץ והמגבן" .... בונה [צ]
צה. "המכבד והמרבץ" .... בונה [קנז]
צה. תד"ה שרא .... בונה [קנט]
צה. בפני יהושע ....בונה [לו]
צו: "משכן חשיבא" .... מלבן [י], טווה [יג]
קב: .... בונה [א]
קב: המסתת ..... ממחק [כה, לד], מכה בפטיש [כ, מט]
קב: ברש"י ד"ה המכה בפטיש ....מכה בפטיש [יט]
קב: הקודח .... מכה בפטיש [מב]
קב: "מלאכתו מתקיימת בשבת" .. צובע [ו, ז], כותב [י]
קב: "המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה" .... מכה בפטיש [ב]
קב: כל שהוא למאי חזיא ....בונה [ו-י]
קב: "המצדד את האבן" .... בונה [יב, יג]
קב: "אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט" .... בונה [יד]
קב: "העושה נקב בלול של תרנגולים ....בונה [יט]
קב: בתד"ה מכה .... מכה בפטיש [ח]
קב: ברשב"א ריש פרק הבונה ....בונה [צ]
קג. "קודח כל שהוא" .... מכה בפטיש [ח]
קג. "לאתויי דחק קפיזא בקבא" ....בונה [א], מכה בפטיש [כג, מג]
קג. "מפני שמאמן את ידו" ....מכה בפטיש [ב]
קג. "הכותב... בשמאלו" ...... משרטט [יא], כותב [פא], מוחק [כא]
קג. "הכותב... בין משם אחד בין משתי שמות" ....כותב [מה]
קג. "הכותב... משתי סמניות חייב" ...... כותב [נג, נז]
קג. "הכותב... בכל לשון" וברש"י ....כותב [מט]
קג. "הכותב... שם קטן משם גדול" .... כותב [מו]
קג. "שתי אותיות אלא משום רושם" ....כותב [א]
קג. "שתי אותיות והן שני שמות" ....כותב [מה]
קג: "כיוצא בה מתקיימת" ....כותב [א]
קג: "מגרר" .... ממחק [כד]
קג: מ"ם דשם סתום מ"ם דשמעון פתוח ... כותב [מו]
קג: בתוספות ד"ה בגלטורי .... כותב [מז]
קג: רשב"א .... כותב [כב]
קד: "הכותב שתי אותיות בהעלם אחד" ... כותב [פד]
קד: "הכותב בסיקרא" .... כותב [ג]
קד: "כל דבר שהוא רושם" ....כותב [י]
קד: "הכותב על בשרו" וברש"י .... כותב [יח]
קד: "המסרט על בשרו" ....כותב [יט, כב]
קד: "כתב במשקין" .... כותב [יא], מוחק [ז]
קד: "כתב... לאחר ידו" .... כותב [פב]
קד: "על שני כותלי זויות" .... כותב [עב]
קד: "כתב אות אחת סמוך לכתב" .... כותב [לג]
קד: "כתב על גבי כתב" ....כותב [סו], מוחק [לד]
קד: "נתכוון לכתוב חי"ת וכתב שתי זייני"ן" ....כותב [מב, מג]
קד: "כתב אות אחת נוטריקון" ....כותב [עז]
קד: "כתב אות אחת והשלימה לספר" ..... כותב [לד]
קד: "ארג חוט א' והשלימה" ....אורג [ו], תופר [יא]
קד: "כתב אות אחת בטבריא ואחת בציפורי" .... כותב [עד]
קד: "הגיה אות אחת" .... כותב [לה, מ]
קד: בפיר"ח שם .... כותב [לח]
קה. "העושה ב' בתי נירין" .....עושה בתי נירין [א, יא]
קה: סוגיא דמקלקל ...קורע [ז, ח], שוחט [ג, סח-עג, עז]
קו. "כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר" .... מבעיר [ב]
קו. "מחוי כפול" ....מלבן [טו]
קו. תד"ה חוץ ....קורע [ד], מוחק [יג]
קו. ברמב"ן .... ממחק [ג], תהל"ד ס"ז

קז. מפיס מורסא .... שוחט [נח-נט]
קז. החובל בשמנה שרצים .... שוחט [לח]
קז. "שמנה שרצים יש להם עורות" .... שוחט [לז]
קז. שיטת רש"י דמחייב בחובל משום צובע ... צובע [י]
קז. שיטת הרשב"א דהתירו לכתחילה
לסגור ביתו לשמרו כשצבי בתוכו .... צד [נב]
קז: "כיון שיבש בו כסלע" .... שוחט [ו]
קז: "הושיט ידו למעי בהמה" .... שוחט [כ]
קח. לכתוב תפילין על עור עוף ודג ...... מפשיט [ג-ד]
קח. "אין עושין הילמי" וכל הסוגיא
.... מעבד [טז, כ, כה, כח]
קיא. תד"ה האי .... מלבן [כט, לא]
קיא. רמב"ן דסוחט הוי תולדת צובע .... מלבן [כ]
קיא: קושרת אשה מפתח חלוקה .... קושר [סה]
קיא: "חוטי סבכה" .... קושר [סו]
קיא: חוטי של פסיקיא .... קושר [סז-סט]
קיא: "קושרים לפני בהמה" .... קושר [עח]
קיב. מנעל דרבנן .... קושר [סג]
קיג. "קושרים דלי בפסקיא" .... קושר [עט-פ]
קיג. "מקפלין את הכלים" ...... מלבן [צב], משרטט [יב]
קיג: "היה מהלך בשבת ופגע באמת המים" ... מלבן [סו]
קטו.-קיז: סוגיות דמצילים מפני הדליקה .. מכבה [צ-צח]
קטו: היו כתובין בסם ובסיקרא, ובתוס' והרשב"א
.... כותב [ט, י]
קטז: "כתבי הקדש אין קורין בהן כדי" .... מוחק [מח]
קטז: "מפשיטין את הפסח עד החזה" ..... מפשיט [ב]
קיז: "מצילין מזון שלש סעודות" .... מכבה [עט]
קיח. מדיח קערות .... מכה בפטיש [קג]
קכ. גרם כיבוי .... מכבה [קטו]
קכ. "טלית שאחז בה האור" .... מכבה [טו]
קכ: "נר שעל גבי טבלא מנער את הטבלה" .. מכבה [עא]
קכ: "נר שאחורי הדלת" .... מכבה [נד]
קכ: "פותח אדם דלת כנגד מדורה" .... מכבה [סח]
קכ: "שם כתוב לו על בשרו" .... מוחק [טז, יז]
קכ: במאירי .... מכבה [נד]
קכא. "נכרי שבא לכבות" .... מכבה [קג]
קכא. ברא"ש סי' י' .... מכבה [קז]
קכא: "המזיקין נהגרין בשבת" .... שוחט [עח-פב]
קכא: "לפי תומו" .... שוחט [פז]
קכא: "רוק דורסו לפי תומו" .... ממחק [עט]
קכב: "מחט ליטול קוץ" .... שוחט [סד]
קכב: סוגיא דבונה .... בונה [נג-נח]
קכב: "דלת של שידה" ...... בונה [ל], מכה בפטיש [מח]
קכב: "דלת... של לול של תרנגולים" .... סותר [יד]
קכב: גזירה שמא יתקע ברש"י ורא"ש .. מכה בפטיש [ג]
קכג. "אסובי ינוקא" .... בונה [קיג]
קכד: "מגופה שנכתתה" .... מכה בפטיש [מז]
קכד: ברש"י ד"ה לא יספות .... מחתך [מו]
קכה. "שברי תנור ישן" .... בונה [קח]
קכה. האבן שבקירויה .... מכה בפטיש [קב]
קכה: "פקק החלון" .... בונה [קיד, קכח]
קכה: "אין עושין אהל עראי" .... בונה [קטז, קמד]
קכו: "כיסוי הכלים" .... בונה [קח]
קכו: תד"ה ומדבריהן .... כותב [קלג]
קכח: "מבטל כלי מהיכנו" וברש"י .... סותר [עא]
קכח: "איתובי מיתבא דעתה" .... מכבה [כה]
קכח: "אין סחיטה בשער" .... מלבן [נח]
קלג. "אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו"
.... מכבה [לו]
קלג: "דאתא בין השמשות" .... שוחט [ק]
קלג: "האי אומנא דלא מייץ" .... שוחט [סה]
קלד. "בגחלת של מתכת" .... מכבה [יא]
קלד. רש"י ד"ה בגחלת .... מכבה [ט]
קלה. בן שמנה .... שוחט [צה]
קלו. "מחתך בשר" .... שוחט [מא]
קלז. טעה בדבר מצוה .... שוחט [צו]
קלז: "תולין את המשמרת" .... בונה [קטז]
קלז: "אין עושין אהל עראי" .... בונה [קטז]
קלז: בר"ן .... בונה [קלג]
קלח. "מנקיט אביי חומרי מתניתא" .... בונה [קטז]
קלח. "טלית כפולה" .... בונה [קטז, קלב]
קלח. "דמאורתא נגידו ומצפרא חביטא רמיא"
.... סותר [לג]
קלח. תד"ה כסא טרסקל .... בונה [קטז]
קלח. וברשב"א .... בונה [קטז, קיט]
קלח: סוגיא דבונה .... בונה [נג-נח]
קלח: "סיאנא שרי" .... בונה [מד, קלז]
קלח: "גוד בכיסנא" .... בונה [קטז, קלח]
קלח: ברא"ש סי' ג' .... בונה [קטז]
ר"ן בשבת דף נז: בדפי הרי"ף .... בונה [קכד, קמא]
קלט: שקל ברא דתומא ומנח בברזא ... מכה בפטיש [ס]
קלט: "מסננין את היין... בכפיפה מצרית" ... בונה [קמג]
קלט: "מסננת של חרדל" .... צובע [מג]
קלט: "פרונקא" .... בונה [קטז, קמ]
קמ. "בעא מיניה מהו לכסכוסי כיתניתא" .. מלבן [צא]
קמא. מכבש .... סותר [סח]
קמא."לא ליצדד איניש כובא
דילמא אתי לאשוויי" .... בונה [קס]
קמא. "ולא ליהדוק איניש אודרא
בפומא דשישא" .... מלבן [סא]
קמא. "טיט שעל בגדו מכסכסו"
וברש"י וגליון הש"ס .... מלבן [פד]
קמא. "מגררין מנעל חדש" .... ממחק [לז]
קמא: "סך כל גופו ומתעגל" וכל הסוגיא ... מעבד [ז, יד]
קמג. שיטת הרמב"ם בספוג .... מלבן [כג]
קמג: "ובלבד שלא יספוג" .... מלבן [כג] בסופו
קמג: ברש"י "גזירה שמא יסחוט" .... מלבן [כג]
קמו. "שובר אדם את החבית"
.... סותר [לד-לט], מכה בפטיש [נג, נה]

קמו. "לא יתן עליה שעוה" .... ממחק [נד-ז]
קמו. "חותלות... מתיר" .... מתיר [כא], קורע [כה]
קמו. "אין נוקבין נקב חדש" ....מכה בפטיש [נב]
קמו. "נוקבין נקב ישן" .... מכה בפטיש [נו]
קמו: סוגיא ד"גובתא" .... מחתך [לה]
קמו: "מישחא" ....ממחק [נד]
קמו: סוגיא ד"טרפא דאסא" ....מחתך [לו]
קמו: "מי שנשרו כליו במים" ....מלבן [סח]
קמז. "המנער טליתו" .... מלבן [לו, מב-מט, נו, פד]
קמז. ברשב"א דאם אינו מקפיד בניעור
מותר משום דאינו מתכוין ....מלבן [מט]
קמז. "עשרה בני אדם מסתפגין
באלונטית אחת" ....מלבן [סט, עז]
קמז. "לא מתגררין" .... קורע [נא]
קמח. "שואל אדם מחבירו כדי יין" .... כותב [צח]
קמח: "מקדיש אדם פסחו" .... כותב [קכו]
קמח: "מונה אדם ארחיו" ....מוחק [מח]
קמח: "מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו
על השולחן" .... כותב [קמג]
קנ. לא ישכור אדם פועלים .... כותב [קו]
קנ. "חשבונות של [מלך] ושל מה בכך
מותר לחשבן" ....כותב [קמה]
קנא: "וכן קורה שנשברה" ....בונה [קיא]
קנא: "מעשה בתלמידו של רבי מאיר
שנכנס אחריו לבית המרחץ" ....בונה [קנט]
קנג. ברמב"ן .... מכבה [פז]
קנז. "מפירין נדרים" .... כותב [קלג]
קנז. "קשרו את המקידה" ....קושר [פט]

שאר מקומות בבבלי ובמשנה

כלאים

סופ"ט "תכיפה אחת" ....תופר [ה, יד]

עירובין

לד: "נתנו במגדל ואבד המפתח"
............בונה [א,נג-נח, עב], סותר [לד, נב, נד, נט]
מג: "נחמיה בריה דרב חנילאי משכתיה שמעתא"
.... בונה [קנא]
מד. ....בונה [קטז, קמד]
ע: "ישראל וגר שרויין במגורה אחת" ..... כותב [קיא]
פו: "פעם אחת שכחו
ולא הביאו ספר תורה" .... בונה [קמד]
צג: "אתמר כותל שבין שתי חצירות שנפל"
.... בונה [קמד]
צו:-צז: ....קושר [לב]
קא. "הדלת שבמוקצה" .... בונה [קב-קה]
קא. "דלת אלמנה" ....בונה [קו]
קב. "נגר הנגרר" .... בונה [לז, לח]
קב."כיפי דארבא" ....בונה [מט, קטז, קכט]
קב. "וילון מותר לנטותו" ....בונה [קטז]
קב. רש"י ד"ה הלכה .... בונה [ט]
קב: "סיינא שרי" ....בונה [קטז]
קב: "ציר דלת... של בור" .... בונה [כח]
קב: "מחזירין ציר התחתון" ....בונה [לג]
קב: "מחזירין רטיה" וכל הסוגיא .... ממחק [ס-סא]
קב: "קושרין נימא במקדש" .... קושר [צא]
קג: "אם להוציא דם" .... שוחט [ס]
קד. "בוזקין מלח" ....בונה [קיב]
קד. "ההוא גברא טרף אבבא" .... בונה [קסה],
מכה בפטיש [צג]

פסחים

מו. מעבדו בשיעור ד' מילין .... מעבד [י]
עא: "שחטו ונמצא בעל מום חייב" .... שוחט [קז]
עג. ברש"י דחובל וצריך לכלבו ....שוחט [עה]

יומא

לד: "והלא מצרף" ....מכבה [ד]
לד: בתוס' ....מכה בפטיש [יט]
עז: "עובר עד צוארו במים" .... מלבן [כט, לו, סה]
עז: בתוספות ישנים .... מלבן [יא, יז]
פד: "אין עושין דברים אלו על ידי נכרים" .....קושר [ל]
פד: "על ידי גדולי ישראל" ....מכבה [לג, לד]
פד: "והזריז הרי זה משובח" ....מכבה [כב]
פד: "ואין צריך ליטול רשות מבית דין
ואף על גב דקא צייד כוורי" .... צד [נה]
פה. "מצאוהו חי מפקחין" ....מכבה [ל]

סוכה

טז: ברש"י .... בונה [קמד]
טז: פני יהושע באד"ה תוספות ד"ה פרסו ... בונה [מו]
לב: "היו ענביו מרובות מעליו" ..... מכה בפטיש [פט]
לג: "אוגדו כאגודה של ירק" ......קושר [כא, פז, פח, צב]

ביצה

י. ....בונה [נג-נח]
יא. דמותר להפשיט בהמה ביום טוב ......מפשיט [יז]
יא. "עור לפני הדורסן"
וברשב"א ומאירי ....מעבד [ו, טו, מז]
יא. "אין מולחין את החלבים" .... מעבד [ג]
יא: "אמר עולא שלשה דברים
התירו סופן משום תחלתן" ....בונה [לה]
יא: בנין בכלים ....בונה [נג-נח]
יא: ברש"י ד"ה דאין בנין ....ממחק [ב], בונה [א],
מכה בפטיש [ג]
יב. פני יהושע סוד"ה אבל .... בונה [לו]
יז. למקני שביתה בשבתא .... כותב [קלא]
יז: מטבילין .... מכה בפטיש [קד]
כא: "אין זוקפין את המנורה" .... בונה [סג]

כב. בנין בכלים .... בונה [נג-נח]
כב. "הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה" ...... מכבה [לח]
כב."לכבות את הדלקה ביום טוב" ....מכבה [קיח]
כב. תד"ה והמסתפק ופנ"י עליו ... מכבה [מ, מב, קטז]
כג: "אין צדין דגים" .... צד [יא]
כה. "סוכר אמת המים" .... צד [פא]
כה. להפשיט בהמה מסוכנת ביום טוב .... מפשיט [יט]
כז: "אין נמנין על הבהמה" ....כותב [קח]
כח. "שוקל אדם בשר כנגד הכלי" ....כותב [קלב]
כח. אסור להשחיז סכין וברש"י ......מכה בפטיש [יא]
כח: "שפוד שנרצף" ....מכה בפטיש [י]
כח: "לא יאמר לטבח שקול לי" ....כותב [קח]
כט. "אומר אדם לחברו מלא לי כלי זה" ..כותב [קלב]
ל. בבאור תד"ה תנן .... מכה בפטיש [צד]
ל: "אין נוטלין עצים מן הסוכה" ....בונה [כד], סותר [כב-כו]
לא: "בית שהוא מלא פירות" .... סותר [נא]
לא: באוירא בליבני .... בונה [יז]
לא: "חותמות שבקרקע" .... קורע [מז]
לא: "חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך" .... סותר [נט]
לב. "אין פוחתין את הנר" ....בונה [עה], מכה בפטיש [כב, כג, כט-לד]
לב. "אין חותכין פתילה" .... מכה בפטיש [מו]
לב: "גודלין פתילה" ....טווה [טז]
לב: "אין חותכין נייר" ....קורע [לו, לח, לט], משרטט [ב, ד], מכה בפטיש [קא]
לב: "אין גורפין תנור וכירים" ....מכה בפטיש [יא]
לב: "אבנים של בית הכסא" ....בונה [צז]
לב: "מדורתא" ותד"ה מלמטה .... בונה [קטז, קיח, קכא, קכד, קמ]
לג.-לד. אין מלבנים רעפים ... מכה בפטיש [כב, עה-פג]
לג: "מטלטלין עצי בשמים להריח בהן" .... בונה [נט]
לג: "ואם קטמו חייב" .... מחתך [כד, נד]
לג: ר"ן בסוגיא הנ"ל .... מכה בפטיש [נה]
לג: סוגיא דמוסתקי ותוס' ....בונה [קטז], סותר [מא-מח], מכה בפטיש [סב]
לד. "אין מחדדין" ....מחתך [יט]
לד. "אין חוששין שמא תקרע" .... קורע [י, מו]
לו. "פורסין מחצלת על גבי כוורת" ... צד [עב, ק, קא]
לו: "כל שחייבין עליו משום שבות" ....כותב [קיז]
לו: "ולא מטפחין" .... מכה בפטיש [צד]
לו: "לא דנין" .... כותב [קיג]
לו: "לא מקדישין" .... כותב [קה, קכב]
רי"ף פ"ה דף כ: בדפיו .... כותב [קי]
רא"ש פ"ב סי' יז .... מכבה [מב]
רא"ש פ"ד סי' י"א ....בונה [קטז]
ר"ן פ"ד .... בונה [קיז]
הגהות אשרי פ"ג סי' י"ד ....כותב [קח]

מגילה
ט. ברש"י ....כותב [מט]

חגיגה
ח. בתוספות .... כותב [נד]

מועד קטן
י. רש"י ד"ה המטה .... עושה בתי נירין [ד]

יבמות
ה: "יחדו למה לי" ברש"י .... תופר [ה]
לג: "זר ששימש בשבת" .... מבעיר [כ]
קיג: "בעושה על דעת אביו" .... מכבה [קיג]

כתובות
ה: בתוס' ד"ה דם .... צובע [י], שוחט [לו, נה]
ה: בתד"ה את"ל וברשב"א וש"מ .... קורע [ה]
ו. תד"ה האי ....מלבן [ז], מכה בפטיש [סח, פט]
ו: "פירצה דחוקה" .... סותר [כ]
ס. צינור שעלו בו קשקשין .... מכה בפטיש [פח]

גיטין
ח: "הקונה שדה בסוריא" .... כותב [קמז]
ט: תד"ה מקרעין .... כותב [יט]
יט. בסם .... כותב [ט]
יט. הדברים שכשרים לכתיבת הגט, מהם לגבי שבת .... כותב [ד]
יט.-כ. סוגיא שכתב ע"ג כתב .... כותב [סו]
יט. המעביר דיו על גבי סיקרא ... כותב [סז], מוחק [כח]
יט. תד"ה דיו .... כותב [סו]
יט. תד"ה מוחק ....מוחק [י]
יט: "נתן לה נייר חלק" ובתוס' .... כותב [סט]
כ. גט שהעביר עליו קולמוס לשמה .... כותב [סו]
כ. "וכתב ולא חקק" .... כותב [עח]
עז: "ההוא שכיב מרע" .... כותב [קיד, קיט]

בבא קמא
ב. "משכן חשיבא" ... מלבן [י], טווה [יג], מכה בפטיש [כ]
פא: "נוטל משם צרור ומקנח" .... סותר [עד]
צג: תוספות ד"ה הא דחווריה ....מלבן [י, יא], צובע [יט]

בבא בתרא
נה: ברשב"ם פחות מכשיעור ....תופר [ז]
קנו. קנין שכיב מרע ....כותב [קכא]

סנהדרין
פד: "למישקל סילוא" ....שוחט [סד]
קא. "לוחשין נחשים" .... צד [קיא]

עבודה זרה
כו. "אולודי נכרי בשבתא" תד"ה סבר ......שוחט [כא]

עדיות
פ"ב מ"ה "המפיס מורסא" .... מכה בפטיש [סו]

מנחות

כא. ברשב"א .... מעבד [טו, יט]
לז. "מה כתיבה בימין אף קשירה בימין" ...כותב [פא]
סד. "שתי חטאות אחת שמינה ואחת כחושה"
.... צד [נח]

חולין

ח. "אכילה ראשונה מן החולין
מכאן ואילך מן המעשר .... כותב [קכג]
יד. תד"ה ונסבין .... מעבד [מ]
כה. קפיזא .... מכה בפטיש [כג, מג]
כט: תוספות סוד"ה כגון .... מבעיר [ב]
מ. "שוחט חטאת בשבת בחוץ לע"ז" .... צובע [ט]
מ. רש"י ד"ה שלש חטאות .... מבעיר [ב]

בכורות

כה. "קוטם כנף" ....משרטט [ג]
לג. "אין מרגילין ביום טוב" .... מפשיט [יח]
נז: "ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול" ...כותב [קכג]

כריתות

יט: "האורג ג' חוטין בתחילה" ....אורג [ב]
כ. "תנו רבנן החותה גחלים" .... מכבה [יג]

כלים

פי"ח מ"א "השידה נמדדת מבפנים" .... בונה [עג]
רפכ"א ....אורג [ב]

ירושלמי

שבת

פ"א ה"ו "כגון אלין קורייאי דלא מקפדין"
.... צובע [כג]
פ"א ה"ט מעבדו בשיעור ד' מילין .... מעבד [י]
פ"ב ה"ה "שחיטה עיקר וחבורה תולדה" ... שוחט [א]
פ"ב ה"ה "איברים ופדרים משום מבעיר" ... מבעיר [ב]
פ"ז ה"ב "דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה
בפטיש" .... מכה בפטיש [ב, ז]
פ"ז ה"ב "הקוצץ קורת שקמה" ....מכה בפטיש [יט]
פ"ז ה"ב "הדן דצייד כוורא...
חייב משום קוצר" .... שוחט [יט]
פ"ז ה"ב "כד מערבא בחיטיא משום מרקדה"
..............................מכה בפטיש [פו]
פ"ז ה"ב "ההן כיתנייא בקופנה" ....מכה בפטיש [יט]
פ"ז ה"ב "ההין דנפיץ סיב" .... מנפץ [ט, יא]
פ"ז ה"ב "ההין דמגפר עאל מני נחבלין אליקה"
..............................מלבן [ג,י, נז]
פ"ז ה"ב "דקיסרין אמיינטון חייב משום"
.... מלבן [יג]
פ"ז ה"ב "ההן חייטא דיהב חוטא גו פומיה" ... מלבן [נז]
פ"ז ה"ב "שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים
מאדמים" .... צובע [כד]
פ"ז ה"ב "המאדם אודם בשפה חייב" .... צובע [לא]
פ"ז ה"ב "הצר צורה הראשון" ....צובע [כה], כותב [פז]
פ"ז ה"ב "ההן דעביד ממזור חייב משום טווה"
..............................טווה [ו, יב]
פ"ז ה"ב "כד משתייא בקוביא" ....עושה בתי נירין [יד],
אורג [יג], פוצע [ד],
מחתך [לד, מח], בונה [צו], מכה בפטיש [ג]
פ"ז ה"ב "ההן דעביד קונטרן" .... מיסך [ח]
פ"ז ה"ב "ההן דעבד קופין" ....בונה [צו]
פ"ז ה"ב "ההן דעביד מלין ערסיין" .... מיסך [ד],
עושה בתי נירין [יד], אורג [יג]
פ"ז ה"ב "ב' נירין בחף אחד" ...... עושה בתי נירין [ט],
פוצע [ח]

פ"ז ה"ב "מה קשירה היתה במשכן" ....קושר [א]
פ"ז ה"ב "מתופרי יריעות" .... מתיר [ג]
פ"ז ה"ב "שיחות כל סיטרא" ....תופר [כז]
פ"ז ה"ב "חוט שהשחילו במחט" .... תופר [ה]
פ"ז ה"ב "קריעה בבגדים וחיתוך בעורות"
...............תופר [לא], קורע [לו, לח, מ], מחתך [ט]
פ"ז ה"ב "הצד חלזון ופצעו" .... צד [עח], שוחט [טו]
פ"ז ה"ב "מה עיבוד היה במשכן
שהיו משרטטין" .... מעבד [ב], משרטט [א]
פ"ז ה"ב "סיקורא... כד מקטע בגומא
משם מחתך" .... מחתך [מז]
פ"ז ה"ב "כיתנייא בקופנא" .... מחתך [מב]
פ"ז ה"ב "יש שהוא כותב נקודה אחת" .... כותב [לו],
מוחק [כט]
פ"ז ה"ב "נותנין קרשים על גבי אדנים" ....בונה [ב, צח]
פ"ז ה"ב "ולא לשעה הייתה?" .... בונה [לו]
פ"ז ה"ב "מביא את האבן ואחת מביא את הטיט"
.... בונה [יב]
פ"ז ה"ב "יש דברים קרובים ורחוקים" ..... בונה [צה]
פ"ז ה"ב "הגודל כלי צורה" ....בונה [עח], מכה בפטיש [ג]
פ"ז ה"ב כל אב יש לו תולדה ....מפשיט [כ]
פי"ב ה"א "וההין דעבד דפין" .... בונה [עז]
פי"ב ה"א "וההן דנקר כיפין" .... מכה בפטיש [כ]
פי"ב ה"א "מביא את האבן ואחת מביא את הטיט"
.... בונה [יב]
פי"ב ה"א "קני מנורה חייב משום בונה" ... בונה [נג-נח]
פי"ב ה"א "המלחים את התירצין" ....בונה [לה]
פי"ב ה"א "עד דיעבד כל צרכו" ....מעבד [ט]
פי"ב ה"ב "המכבה גחלת של מתכת" ובמ"מ
.... מכה בפטיש [סח]
פי"ב ה"ג "מאן תנא סימיונות רבי יוסי" ....כותב [נג]
פי"ב ה"ג מדוע אין להחליף סדר הקרשים ... כותב [א]
פי"ב ה"ג הכותב שתי אותיות ממלה גדולה חייב
.... כותב [לב]

פי״ב ה״ג ״כתב שני אותות והן שם״ .... כותב [מה]

פי״ב ה״ד ״עדים שאינן יודעין לחתום״ ..... כותב [סז]

פי״ב ה״ד ״אילין בני מדינחא ערומין סגין״ ... כותב [סט]

פי״ב ה״ד ״הקורע על העור כתבנית כתב״ ... כותב [כב]

פי״ב ה״ה ״היה צריך לכתוב את השם,
ונתכוון לכתוב יהודה״ .... כותב [עה]

פי״ג ה״א ״כותב את השם
עד שעה שישלים״ .... כותב [לב]

פי״ג ה״א ״כתב אות אחת בחול ואות אחת בשבת״
.... כותב [לט]

פי״ג ה״ו ״נתכוון לנעול בעדו ונעל בעדו
ובעד הצבי״ .... קורע [נב]

פי״ג ה״ז ״מהו לקושרו בחבל״ .... קורע [מט]

פט״ז ה״ב ״דיסיקיא שיש בתוכה מעות״ .. מכבה [פט]

פי״ח ה״א ״הרי זו תרומה למחר״ .... כותב [קיב]

עירובין

פ״ג ה״ג ״הדא דתימר במגדל של אבן
אבל במגדל של עץ״ .... סותר [נז]

יומא

פ״ח ה״ה ״השואל הרי זה שופך דמי״״ ..... מכבה [כז]

ביצה

פ״ד ה״ב ״בשלא נתכוון לעבותה״ .... סותר [כז]

תוספתא

שבת

פ״י הי״א ״התולש בין בימינו״ .... מוחק [כא]

פ״י הי״א ״התולש בשמאלו״ .... משרטט [יא]

פ״י הי״ג ״סוחט ומכבש מלאכה אחת״ ..... מלבן [כד]

פ״י הט״ז-י״ח .... מכה בפטיש [ב, יג, יט]

פ״י הי״ז בבאור מדוע מתיר
המפיס שחין .... מכה בפטיש [סו]

פי״ב ה״א ״אחד נותן את האבן״ ובמפרשים
.... בונה [יב, יד, טז]

פי״ב ה״ה ״הסורט על גבי שני נסרים״ ..... כותב [פז]

פי״ב ה״ה ״כתב אות אחת, ובא אחר
וכתב אות אחת״ .... כותב [לד]

פי״ב ה״ו ״המקרע על העור כתבנית כתב״ ... כותב [כב]

פי״ב ה״ו ״בקליפי אגוזים״ .... כותב [ה]

פי״ב ה״ו ״בדם הקרוש בחלב הקרוש״ .... כותב [ו, ז]

פי״ב ה״ו ״דבר שהוא של קיימא״ .... צובע [ו],
כותב [ב]

פי״ב ה״ו ״כתב... על עלה חזרין״ .... כותב [יג]

פי״ב ה״ז ״חומר בכותב״ .... כותב [כז]

פי״ב ה״ז ״והמוחק לקלקל פטור״ .... מוחק [י]

פי״ב ה״ז ״נפלה דיו על ספר״ .... מוחק [ב, יד]

פי״ב ה״ח ״הכותב אות אחת ועשאה
שתי אותיות״ .... כותב [מד]

פי״ב ה״ח כתב שני נקודין .... כותב [צג]

פי״ב ה״ח ״המצייר בקליפי פולין״ .... כותב [יב]

פי״ב ה״י ״אחד אוחז בקולמוס״ .... כותב [פג]

פי״ג ה״ג חצר שיש לו ב׳ פתחים .... צד [מ, קא]

פי״ג ה״ה ״הפורס מצודה״ .... צד [ל]

פי״ג ה״ו ״ישב על הפתח ונמצא צבי בתוכו״ .... צד [נג]

פי״ז ה״ה ״מקנחים בזנב הסוס״ .... מלבן [פט]

פי״ז ה״ט קורע עור שעל פי חבית ...... קורע [לו, מב]

עירובין

פ״ח ה״ה ״פקק שבין ב׳ מקוואות״ .... מלבן [פג]

סוכה

פ״א ה״ה אוהל עראי .... בונה [קטז]

ביצה

פ״ד ה״ג דאין מגרשין .... כותב [קיד]

ביצה

פ״ד ה״ג ״כולם שעשאום ישראל״ .... כותב [קי]

כלים

בבא מציעא פ״ז ה״ג .... מכה בפטיש [סב]

הרמב״ם ומפרשיו

הלכות ספר תורה

פ״ז הגהות מיימוני אות מ׳ .... כותב [נ]

הלכות תפילין

פ״א הגהות מיימוני אות ע׳ .... כותב [נ]

רפ״ב בהגה״מ ״וצריך לכתוב בימינו״ .... כותב [פא]

הלכות שבת

פ״א ה״ז .... מכבה [ד]

פ״א הי״ד ״התחיל בה ועשה כשיעור״ ...... כותב [מה]

פ״א הי״ח .... מכבה [ד]

פ״ב הי״א במ״מ .... מכבה [לד, לו]

פ"ב הט"ז "פרש מצודה להעלותו
והעלה דגים" .... צד [נז, נח]
פ"ה ה"א "הדלקת נר בשבת" .... מבעיר [ל]
פ"ז ה"ד במ"מ בהגדרת אבות ותולדות ...... מלבן [ח]
פ"ז ה"ו "שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק"
....בונה [א, ב]
פ"ח ה"ז-ח' ובראב"ד ....שוחט [לט, מד]
פ"ט ה"ד צרכי הבישול .... מלבן [יח]
פ"ט ה"ז "כמה רוחב הסיט" .... מלבן [טו]
פ"ט ה"י "ממה שדרכו להתלבן" .... מלבן [ג]
פ"ט הי"א "המכבס בגדים" .... מלבן [א, ח]
פ"ט הי"א "עד שיוציא המים" ....מלבן [כ]
פ"ט הי"א "הסחיטה מצרכי כיבוס" .... מלבן [יח]
פ"ט הי"א צרכי מלבן .... מלבן [יח]
פ"ט הי"ג "דבר שאפשר לטוות ממנו" ....צובע [כ]
פ"ט הי"ג "צבע המתקיים" .... צובע [ו, ז]
פ"ט הי"ג שוחט אינו חייב משום צובע ..צובע [ט, יא]
פ"ט הי"ג ובמ"מ מלאכתו
מתקיימת בשבת .... צובע [ז], כותב [י]
פ"ט הי"ד "העושה עין הצבע" .... צובע [יב]
פ"ט הט"ו "הנוצה" .... טווה [ב]
פ"ט הט"ו "הגידין" ....טווה [ג]
פ"ט הט"ו "העושה את הלבד" ....טווה [א, ו, ח]
פ"ט הט"ו "בעובי בינוני" ....טווה [ז]
פ"ט הט"ו בראב"ד .... בונה [צד]
פ"ט הט"ז "תולדת עושה נירין" .....עושה בתי נירין [ד]
פ"ט הי"ז "ומתחיל להכניס הערב" .... אורג [ב]
פ"ט ה"כ בראב"ד .... פוצע [ד], מכה בפטיש [יט]
פ"י ה"ו "הקולע ג' נימין" .... אורג [ח]
פ"י ה"ח "הפותל חבלים" מקורו ....קושר [לו], מתיר [טו]
פ"י ה"ח "המפריד את החבל" .... טווה [יב], קושר [לו], סותר [טו]
פ"י ה"ט "המותח חוט" .... תופר [כו]
פ"י ה"י "כדי לתפור שתי תפירות" ....קורע [ב, ג]
פ"י ה"י "בית הצואר" .... קורע [כא], מחתך [מא]
פ"י ה"י במרכבת המשנה ....מוחק [לב]
פ"י הי"א "המדבק ניירות" ....תופר [כח]
פ"י הי"א "בקולן של סופרים" .... תופר [לג]
פ"י הי"א "המפרק ניירות" .... קורע [לד]
פ"י הלכות י"ב-י"ד .... בונה [א]
פ"י הי"ג "העושה כלי אדמה" .... בונה [ס]
פ"י הט"ו "להתיז את החבית
לפני האורחים" .... סותר [לז]
פ"י הט"ז "כל העושה דבר שהוא
גמר מלאכה" ....מכה בפטיש [יב]
פ"י הט"ז עשיית פתח .... מכה בפטיש [נב, נד]
פ"י הי"ח במ"מ .... מלבן [מב, מט]
פ"י הי"ח בכ"מ .... מלבן [מז]
פ"י הי"ט "ספל של מים" סתירה בדבריו ..... צד [יא]
פ"י הי"ט קושיות הל"מ ....צד [ח]

פ"י הכ"ב "המשלח כלבים" .... צד [פח]
פ"י הכ"ג במ"מ בבאור דעת הרשב"א .... צד [נב]
פי"א ה"א "החונק... הר"ז תולדת שוחט" ... שוחט [לב]
פי"א ה"ה "אחר מיתה" ....ממחק [ד]
פי"א ה"ו "עד שיתקשה" ....מעבד [ה, ו]
פי"א ה"ז "למדת אורכו ורוחבו" .... מחתך [יא]
פי"א ה"ז "ויחתוך בכוונה" .... משרטט [ב]
פי"א ה"ז "חתך בלא כוונה למדתו" .... משרטט [ד]
פי"א ה"ז "חרש עץ" .... מחתך [כב]
פי"א ה"ט "הכותב שתי אותיות חייב" ..... כותב [מה]
פי"א ה"ט "המוחק כתב על מנת לכתוב
במקום המחק שתי אותיות" .... מוחק [ל]
פי"א ה"ט "הכותב על מנת לקלקל העור" .... כותב [כז]
פי"א ה"ט "אבל המוחק על מנת
לקלקל פטור" ....מוחק [י]
פי"א ה"י "הכותב אות כפולה פעמים
והוא שם אחד" .... כותב [מה]
פי"א ה"י "הכותב בכל כתב ובכל לשון" .... כותב [מט]
פי"א ה"י "אפילו משני סימניות" ....כותב [נג]
פי"א הי"א "הכותב כתב אות אחת
סמוך לכתב" ובמעשה רקח .... כותב [לג]
פי"א הי"ד "קטן אוחז בקולמוס" .... כותב [פג]
פי"א הט"ו דבר המתקיים .... כותב [ב]
פי"א הט"ז "הקורע על העור כתבנית כתב" .. כותב [כב]
פי"א הט"ז "המעביר דיו על גבי
סקרא חייב" .... כותב [סז]
פי"א הי"ז "רושם תולדת כותב" .... כותב [פז]
פי"א הי"ז "מוחק את הרשום לתקן" .... מוחק [לה]
פי"א הי"ז ....משרטט [א, ב, ו]
פי"ב ה"א "והוא שיהא צריך לאפר" .... מבעיר [ה]
פי"ב ה"א "השורף דירתו" ובראב"ד .... מבעיר [ד]
פי"ב ה"א "המחמם את הברזל כדי לצרפו"
וראב"ד, ל"מ, ומרכבת .... מבעיר [א, טו]
פי"ב ה"ב "המכבה כל שהוא חייב" .... מכבה [טז]
פי"ב ה"ב בראב"ד ....מכבה [ד]
פי"ב ה"ב במ"מ ....מלבן [לו]
פי"ב ה"ו כ"מ שם הרמ"ך .... מכבה [מח]
פי"ח הי"ג השמיט דין דמפץ ....מלבן [טז]
פכ"ב הט"ו "בספוג" ....מלבן [כג]
פכ"ב הט"ז גזירות שמא יבוא לידי סחיטה
בשאר משקין .... מלבן [כ]
פכ"ב הי"ח ובראב"ד ומ"מ .... מעבד [יד]
פכ"ב הכ"ד "מי שנסתבכו בגדיו" .... קורע [מה]
פכ"ב הכ"ז "העושה אהל קבוע" .... בונה [קטז]
פכ"ג ה"א עשיית פתח ....מכה בפטיש [נב, נד]
פכ"ג ה"ד, ה' .... מכה בפטיש [צה]
פכ"ג ה"י "המרכך עור בשמן" .... מעבד [ז, יד]
פכ"ג הי"ב במ"מ .... כותב [צח]
פכ"ג הי"ד במ"מ .... כותב [קיד]
פכ"ג הט"ו "המגביה תרומות ומעשרות" ... כותב [קכח]

פכ"ה הכ"ג "מבטל כלי מהיכנו" .... סותר [עא]
פכ"ו הכ"ב בכ"מ .... בונה [קכג]

הל' יום טוב
פ"ג ה"ד "כדי שידרסו" .... מעבד [ו]
פ"ג הי"ז .... בונה [קטז]
פ"ד הלכות י"ד-ט"ו .... בונה [קכא]
פ"ד הט"ו בכ"מ .... בונה [קיח]
פ"ד הי"ט וה"כ .... כותב [קלב, קלג]

הל' גירושין
פ"א הכ"ג .... כותב [סז]
פ"ד ה"א .... כותב [ד]
פ"ד ה"ג ובמ"מ שם ה"ז .... כותב [ב]

פ"ד ה"ז במ"מ .... כותב [ז, כב]
פ"ד אות ה' בהגהות מיימוני ..... כותב [כח], מוחק [טז]

הל' מאכלות אסורות
פ"ו ה"י במ"מ .... מעבד [י]

הלכות שמיטה ויובל
פ"ז הט"ז "עלי זיתים" .... כותב [ז]

הלכות שגגות פ"ו ה"ח .... כותב [פד]

הלכות מכירה פ"ל ה"ז .... כותב [קז]

זכיה ומתנה פ"ח ה"ב וג' .... כותב [קכא]

שאר הראשונים

אור זרוע ח"א
סי' תשט"ו הלכות גיטין .... כותב [מו]

אור זרוע ח"ב
סי' י"א הל' ערב שבת .... מבעיר [ל]
סי' כ"ט הל' ערב שבת .... סותר [לו]
סי' ל"ח הל' ערב שבת .... מכבה [לד, לו, עו]
סי' ע"ג מלאכת מולח ומעבד .... כותב [כב, כג]
סי' ע"ד "למשמש בצרור" .... ממחק [כו]
סי' ע"ו הל' כותב בשבת .... כותב [נ, נד, צד]
סי' ע"ח הל' שבת .... בונה [נד]
סי' ע"ט הל' שבת .... סותר [לז]
סי' שמ"ח הל' יום טוב .... מכבה [מא, קטז]
סי' ש"ס הל' יו"ט .... סותר [כז]

ספר חסידים
סי' רס"ד .... מלבן [פ]
סי' רס"ז שלא ליקח תינוק בחיקו .... מלבן [צ]
סי' תתצ"ו .... מוחק [טז, כז]
סי' תתק"ב וסי' תתק"ד .... בונה [קיט]

ספר יראים
שיטתו בתולדות מלאכה .... צד [מב]
סתירה בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה .... צד [קו]
מלבן - שרייתו זהו כיבוסו .... מלבן [לב]
צובע - אין צביעה באיש שדרכו לצבוע עצמו
ועוד שאלות של צובע .... צובע [לה, לז, מג]
צובע בדבר שאין דרכו לצבוע .... צובע [לג]
אם להוציא דם אסור דרבנן .... שוחט [ס]
מלוח כרותח .... מעבד [טז]
מוחק .... מוחק [לה]
להבהב את הפתילה חייב משום
מכה בפטיש .... מכבה [ג]
מכבה - באור שיטת הבה"ג .... מכבה [ט]

מכבה - מדוע כיבוי מתכת אינו חייב .... מכבה [ט]
החילוק בין בונה למכה בפטיש .... בונה [א],
מכה בפטיש [ג, ד]

שו"ת מהרי"ל
מובא במג"א סי' ש"ח סקע"ח .... כותב [קלז]

מהר"ם מרוטנבורג
דלא אמרינן שרייתן זהו כיבוסם
אלא בבגד פשתן .... מלבן [מא, עד]
לאכול אותיות שעל עוגה .... מוחק [כ, מב]
מובא בתשב"ץ סי' ל"ו .... בונה [סב]

מחזור ויטרי
סי' קט"ז .... משרטט [א, ח, יג]

מרדכי
סי' רנ"ב פ"ק דשבת .... כותב [קד]
סי' רצ"ד .... מבעיר [ל]
סי' שי"א פ"ג .... בונה [קמה]
סי' של"ח, לסוך בחלב ובשמן קרוש .... ממחק [סו]
סי' של"ט ס"ג .... מכה בפטיש [צד, צה]
סי' ש"מ גיטין .... כותב [כח], מוחק [טז]
סי' שס"ב, פ"ז אין עיבוד באוכלין מדאורייתא
אבל מדרבנן יש עיבוד .... ממחק [פ]
סי' שס"ט פ"ז .... מוחק [טו, מב]
סי' שפ"ח פרק אלו קשרים, לקפל טליתות . מלבן [צב]
סי' שצ"ג .... מכבה [עו]
סי' שצ"ה .... מכבה [צז]
סי' שצ"ט .... מכבה [קטז]
סי' ת' .... מכבה [סו]
סי' תל"ד ס"פ תולין, "לנגב בגדים שרויין סמוך לאש"
.... מלבן [יב]
סי' תל"ה .... כותב [קיט]
סי' תל"ו .... כותב [קיט]

סי' תל"ח פרק חבית ..... סותר [סז]
סי' תמ"ב, פכ"ב, אסור לטלטל דבר השרוי במים שמקפיד על מימיו ..... מלבן [עז]
סי' תמ"ז בפרק מי שהחשיך ..... מכבה [צז]
סי' תס"ז ..... מכבה [לד]
סי' תרס"ז סופ"ק דביצה ..... כותב [קד]
סי' תרפ"ג בפרק ב' דביצה ..... מכבה [צו]
סי' תשל"ז בפ"ק דחולין, לתרץ דקשר של תפילין אסור לקושרו בשבת ..... קושר [לב]
סי' תשמ"ז ..... מכה בפטיש [פט]

סמ"ג

אינו חייב בצובע כשאינו מכוין לצבוע ..... צובע [לב]
שרייה שאינו מכווין לכבס אין בו משום מלבן ..... מלבן [לו]

ספר הישר דר"ת

סי' ר"פ ..... בונה [קכג]

ערוך

[ערך סבר], פס"ר שלא ניחא ליה ..... מלבן [ז]

שו"ת הרא"ש

כלל כ"ב סי' ז' ..... כותב [קלב], מוחק [מט]

רא"ש

בקיצור תיקון תפילין ודברי חמודות ס"ק קכ"ו ..... כותב [פא]

רבינו ירוחם

נתיב י"ב חלק י"ד ..... כותב [נו]

ס' הרוקח

סי' רצ"ו ..... מוחק [מב]

שו"ת ריב"ש

סי' קנ"ו ..... כותב [ק, קל]
סי' שצ"ד ..... ממחק [ג], בונה [קנז], מכבה [נו, נט], קונטרס תהל"ד

שו"ת הרמ"א

סי' קי"ט ..... כותב [עו]
סי' קכ"ה ..... כותב [קיז]

שו"ת הרמב"ם

סי' של"ט ..... ממחק [סח]

רמב"ם בפירוש המשנה

שבת פ"ב מ"ה בשא"א להוציא החולה למקום אחר ..... מכבה [כח]
שבת פ"ז בהגדרת אבות מלאכות ..... מלבן [ח]
פ"ז "ומכה בפטיש אפילו בשעת גמר מלאכה" ..... מכה בפטיש [ג]
שבת פי"ב מ"ג מדוע רושם חייב ..... כותב [א בסופו]
שבת פי"ב מ"ג במם סתומה ופתוחה ..... כותב [מו]
שבת פי"ב מ"ה בפירוש נוטריקון ..... כותב [מז]
סוכה פ"ג "מותר לתת מתנה ביום טוב" ..... כותב [קז]

שו"ת הרמ"ע מפאנו

סי' ל"ח ..... כותב [פב]

שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ע"ה ..... מכה בפטיש [פז]

תרומת הדשן

סי' נ"ח ..... מכבה [עו]
סי' ס"ב ..... מכה בפטיש [צה]
סי' ס"ג ..... כותב [צה]
סי' ס"ד ..... מכבה [נד]
סי' ס"ה ..... סותר [סז]
סי' ס"ח ..... בונה [קנד]
סי' רס"ט ..... כותב [קל]
ח"ב סי' ס' ..... מכבה [עח]

תשב"ץ (ר' שמעון בר צמח)

שו"ת ח"א סי' נ"ד ..... מכבה [כה, כו, ל, לב, לג]

תשב"ץ (תלמידו של המהר"ם) סי' ל"ו ..... בונה [סב]

טור שולחן ערוך ונו"כ

אורח חיים

סי' י"ט מג"א ..... מבעיר [לא]
סי' ל"ב ס"ה ..... כותב [פא]
סי' ל"ב סכ"ז ..... כותב [סו]
סי' קנ"ד מג"א סקי"ד ..... בונה [קיט]
פרמ"ג בפתיחה הכוללת להל' שבת באד"ה ומה שראוי ..... כותב [פד]
פרמ"ג בפתיחה הכוללת להל' שבת בד"ה נסתפקתי ..... כותב [פו]
סי' רמ"ד מג"א סק"ח ..... בונה [ד]
סי' רס"ג מג"א סקי"א ..... מבעיר [לא]
רסי' רס"ה ובמחצית השקל ובפמ"ג ..... מכבה [ד, מד]
סי' רס"ה מג"א סק"ב ..... סותר [עב], מכבה [קיז]
סי' ער"ה ט"ז סק"א ..... מבעיר [כז]
סי' רע"ז ס"א בה"ל ד"ה שמא ..... מכבה [נו]
סי' רע"ח ובאחרונים ..... מכבה [ג, ד, כג, כד, כח, לה, נב]
סי' רע"ט ט"ז סק"ה ..... בונה [סה]
סי' ר"פ בטוש"ע, ב"ח וט"ז ..... שוחט [מט]
סי' ר"פ בפמ"ג צביעה בדם בתולים ..... צובע [לח]
סי' ש"א ס"א בבה"ל סוד"ה עליה ..... מלבן [ד]
סי' ש"א ס"ד ..... מלבן [סה]
סי' ש"א מג"א ס"ק נ"א ..... בונה [קלז]
סוס"י ש"א ב"י בשם הכלבו שאסור לנער בגדים שנשרו ממים ..... מלבן [נ]
סי' ש"ב בב"י מה נקרא חדתי ..... מלבן [מז]
סי' ש"ב ס"א בבה"ל ד"ה והוא שמקפיד ..... מלבן [מה]

סי' ש"ב בטור בשם ר"פ שאין לגרוד טיט יבש
.... מלבן [פו]
סי' ש"ב שער הציון אות מא,
לתרץ קושית הגליון הש"ס על רש"י .... מלבן [פד]
סי' ש"ב במ"ב סקל"ט. ובבה"ל שם
ש"ב ס"ט ד"ה מותר .... מלבן [יג]
סי' ש"ב ס"ט בבה"ל ד"ה אסור, דיש כיבוס בשק,
הא אין מלבן בשער .... מלבן [ה]
סי' ש"ב מג"א כ"ב, לנגב ידיו ממים מרובים .. מלבן [עו]
סי' ש"ב מג"א כ"ג, שלא ליקח תינוק בחיקו ... מלבן [צ]
סי' ש"ב במ"ב סקנ"ה .... מלבן [כח]
סי' ש"ב סי"ב ובש"ע במג"א כ"ז .... מלבן [עד]
סוס"י ש"ב בב"ח אם יש מלבן בבגדים צבועים
.... מלבן [ב]
סי' ש"ג במג"א סק"כ .... טווה [טז]
סי' ש"ג שער הציון אות ס"ח .... צובע [ז], כותב [י]
סי' ש"ו סי"א ובה"ל .... כותב [נ, נא, נו]
סי' ש"ו בב"י .... כותב [קד]
סי' ש"ז ד"מ סק"ה .... כותב [ק]
סי' ש"ז ס"ב בחכמת שלמה .... סותר [יג]
סי' ש"ז ס"ה .... מכבה [כ]
סי' ש"ז מג"א ס"ק ט"ז .... מוחק [נ]
סי' ש"ח סט"ז ברמ"א .... בונה [סה]
סי' ש"ח מג"א סקע"ח .... כותב [קלז]
סי' ש"ח פמ"ג א"א סקע"ח .... בונה [פג]
סי' שי"א ט"ז סק"ו .... בונה [קכג]
ס' שי"א גר"ז סקי"א .... בונה [קכג]
סי' שי"ב מג"א סק"ה .... סותר [עד]
סוס"י שי"ב במג"א ואלי"ר וש"א .... בונה [צז]
סי' שי"ג מג"א סק"א .... בונה [קנ]
סי' שי"ג מג"א סקי"ב ובט"ז ומאמר מרדכי ... בונה [סד]
סי' שי"ג ס"ג בה"ל .... בונה [קד]
סי' שי"ג ט"ז סק"ה .... סותר [ט]
סי' שי"ג סקי"ד בעה"ש .... מכה בפטיש [ג]
סי' שי"ג ס"ח .... בונה [סה]
רסי' שי"ד גר"א ברש"י דאין בנין בכלים
.... בונה [א], סותר [לו]
סי' שי"ד מג"א סק"ג .... בונה [כ]
סי' שי"ד מג"א סק"ה, וגר"א ורע"א שם .... מכבה [נד]
שי"ד ס"ג בה"ל ד"ה מטות .... בונה [קכ]
סי' שי"ד פמ"ג א"א סקי"א .... סותר [י]
סי' שי"ד בפמ"ג בא"א י"ג .... מתיר [כא]
סי' שי"ד בב"י ומג"א סקי"ד ופמ"ג,
קורע עור שעל פי חבית .... קורע [לו], סותר [מב]
סי' שט"ו פמ"ג א"א סק"א .... בונה [מז, קכו, קלב]
סי' שט"ו ט"ז סק"ב .... בונה [קמז]
סי' שט"ו מג"א סק"ג ואלי"ר .... בונה [קמח]
סי' שט"ו מג"א סק"ד .... בונה [קלו]
סי' שט"ו מ"ב סקי"ב .... בונה [קיח]
סי' שט"ו ש"ע ס"ג וס"ז .... בונה [קיז]
סי' שט"ו מג"א סק"ו .... בונה [קמ]
סי' שט"ו מג"א סק"ז במ"ב סק"כ
ושער הציון שם אותיות כ"ה וכ"ו .... בונה [קטז]
סי' שט"ו ט"ז סק"ד .... בונה [קיח]
סי' שט"ו שער הציון ל"א .... בונה [קיח, קלה], סותר [לא]
סי' שט"ו ס"ד בבה"ל .... בונה [קלד]
סי' שט"ו ט"ז סק"ו .... בונה [קיט]
סי' שט"ו פמ"ג סק"ח במ"ז
.... בונה [מב, מז, קטז, קכו, קלב]
סי' שט"ו מג"א סקי"ט .... בונה [קלט]
סי' שט"ו ט"ז סקי"א .... בונה [קטז]
סי' שט"ו מ"ב סקמ"ח .... בונה [קכה]
סי' שט"ו מג"א סוס"י שט"ו .... בונה [קכד]
סי' שט"ז פמ"ג בא"א סק"ז
ובשער הציון אות י"ח .... כותב [צז], מוחק [כ]
סי' שט"ז מג"א סקכ"ד
ממרח ברוצה שיבלע .... ממחק [עט]
סי' שט"ז בית מאיר .... כותב [קלג]
סי' שי"ז ס"ג, סתירה לגבי
תפירה שאינה של קיימא .... תופר [יד]
סי' שי"ז סק"ז במג"א .... מכה בפטיש [צ]
סי' שי"ח פמ"ג מ"ז סק"א ובה"ל .... כותב [קכח]
סי' שי"ח בנו"כ מכה בפטיש באוכלין ... מכה בפטיש [פו]
סי' ש"כ ס"א בעה"ש .... כותב [פז]
סי' ש"כ ס"ב בגר"ז, אם אינו מקפיד בניעור
מותר משום דאינו מתכוין .... מלבן [מט]
סי' ש"כ ס"י במג"א סקט"ו .... סותר [עג]
סי' ש"כ סט"ז בפמ"ג א"א סקי"ח .... מכבה [נו]
סי' ש"כ סי"ז "גזירה שמא יסחוט"
הא אסור מדינא .... מלבן [כג]
סי' ש"כ סי"ח ש"ע וט"ז,
בצירוף שיטת הערוך עם עוד היתר .... מלבן [ז]
סי' ש"כ סי"ח בט"ז בסקי"ב ובאלי"ר ובה"ל
ברוצה לגרור משקה בכף ממפה .... מלבן [סב]
סי' ש"כ ס"כ בפמ"ג א"א כ"ה
במח' בצובע באוכלין, וע' בה"ל .... צובע [מג]
סי' שכ"א סי"ד בבית מאיר .... מכבה [נד]
סי' שכ"ב מג"א סק"ט .... כותב [קמד]
סי' שכ"ג פמ"ג בא"א סק"ב .... מוחק [יט]
סי' שכ"ה בב"י .... כותב [קד]
סי' שכ"ה מג"א סק"ז .... כותב [קד]
סי' שכ"ו מג"א סק"ח, טבילה בשבת .... מלבן [פא]
סי' שכ"ח ט"ז סק"ה .... מכבה [לה]
סי' שכ"ח מ"ב סקל"ז .... מכבה [לה]
סי' שכ"ח ד"מ סק"ג .... מכבה [לו]
סי' שכ"ח סי"ז האם התירו במקום צורך
על ידי שינוי .... מכה בפטיש [פח]
סי' שכ"ח במג"א סקל"ב, להחליף רטיה ... שוחט [סג-סד]
סי' שכ"ח במג"א סקנ"ג .... שוחט [סא]
סוס"י של"א גר"א .... מבעיר [ב]
סי' של"ד בטור .... מכבה [פו]

סי׳ של״ד. בב״י, ב״ח וט״ז ..... מכבה [טו]
סי׳ של״ד בית יוסף בשם שבלי הלקט ..... מכבה [צג]
סי׳ של״ד סכ״ב ש״ע ורמ״א ..... מכבה [קטז]
סי׳ של״ד סכ״ו ברמ״א ..... מכבה [עו]
סוס״י של״ד לבוש ..... מכבה [ט]
סי׳ של״ז ט״ז סק״ב ..... בונה [קנז]
סי׳ של״ח ט״ז סק״א ..... מכה בפטיש [צז]
סי׳ של״ח פמ״ג מ״ז סק״ב ..... בונה [פג]
סי׳ של״ח ס״ה בב״י ורמ״א ..... כותב [קמא]
סי׳ של״ט ש״ע ס״ד ..... כותב [קל]
סי׳ של״ט ס״ד ברמ״א ..... כותב [קיג, קיז]
סי׳ של״ט מג״א סק״ו, רע״א עליו,
פמ״ג בא״א סק״ז ..... כותב [קיא]
סי׳ ש״מ פמ״ג מ״ז סק״א ..... מוחק [יא, כב, כו, לב]
סי׳ ש״מ טור ״המטשטש בדיו שעל הקלף״ ... מוחק [לא]
סי׳ ש״מ בב״ח צריך ליזהר שאין לסלק
שעוה מעל ספר״ ..... כותב [סד, סה]
סי׳ ש״מ ס״ג רמ״א ..... מוחק [מב]
סי׳ ש״מ ט״ז סק״ב, מג״א סק״ו, ודגמ״ר ..... כותב [עו], מוחק [מב, מג]
סי׳ ש״מ אלי״ר סק״י ..... כותב [פז]
סי׳ ש״מ אלי״ר סקי״א ..... מוחק [כא]
סי׳ ש״מ פמ״ג בא״א סק״ד ..... כותב [כג]
סי׳ ש״מ מחצית השקל סוף סק״ו ..... כותב [עו]
סי׳ ש״מ מור וקציעה ..... כותב [ס]
סי׳ ש״מ סק״ב ברכי יוסף ..... מוחק [לט]
סי׳ ש״מ ס״ג בה״ל ד״ה המוחק . מוחק [י, לב], סותר [ט]
סי׳ ש״מ שער הציון אות י״ח ..... מוחק [טז]
סי׳ ש״מ ס״ד רמ״א ..... כותב [צה]
סי׳ ש״מ פמ״ג במ״ז סוף סק״ג ..... כותב [סט]
סי׳ ש״מ ס״ד בה״ל ד״ה במשקין
..... כותב [ו, ז, ט, טו, עה, צא]
סי׳ ש״מ מ״ב סק״כ ..... כותב [ו]
סי׳ ש״מ מ״ב סקכ״ב ..... כותב [מ, נה], מוחק [י, כא]
סי׳ ש״מ מ״ב סקכ״ה ..... כותב [כה]
סי׳ ש״מ ס״ה בטוש״ע, לרשום בצפורן ... משרטט [יג], כותב [כג]
סי׳ ש״מ מג״א סק״ט בשם לבוש ..... כותב [כו]
סי׳ ש״מ מג״א סק״י ..... כותב [עח]
סי׳ ש״מ ס״ה בה״ל באד״ה מותר ..... כותב [פז]
סי׳ ש״מ ס״ה בה״ל ד״ה לרשום ..... כותב [כג]
סי׳ ש״מ ס״ז, סתירה לגבי תפירה
שאינה של קיימא ..... תופר [יד, יט]
סי׳ ש״מ וע׳ במג״א סקי״ד ..... כותב [צח]
סי׳ ש״מ מ״ב סקמ״א ..... מוחק [יט]
סי׳ ש״מ סי״ג בבה״ל ד״ה אין ..... קורע [לח]
סי׳ ש״מ סי״ד בבה״ל ד״ה ה״ז ..... תופר [לא]
סי׳ ש״מ במג״א סקי״ח ופמ״ג .. תופר [לג], קורע [מח, נ]
סי׳ שד״מ סקי״א סתירה במ״ב ..... טווה [יג]
סי׳ תצ״ה גר״ז בקונטרס אחרון ..... מבעיר [א]
סי׳ תק״א מג״א סקי״ג ..... סותר [לו]
סי׳ תק״ב טוש״ע ונ״כ ..... בונה [קיח]
סי׳ תק״ח בטור ..... מכה בפטיש [פב]
סי׳ תקי״א פמ״ג מש״ז סק״ב ..... מוחק [כ]
סי׳ תקי״ד ט״ז סוסק״ו ומאמר מרדכי,
שער הציון ..... מכבה [קטז]
סי׳ תקי״ד באלי״ר סק״ו ..... מכבה [קיח]
סי׳ תקי״ד בב״י ומג״א ..... מכבה [מא, מג]
סי׳ תקי״ד ס״ג ..... מכבה [מג]
סי׳ תקי״ד בטוש״ע ומג״א ושער הציון ..... טווה [טז]
סי׳ תקי״ח מג״א סקי״ב ..... סותר [כב-כו]
סי׳ תקי״ט מג״א סק״ד
וט״ז שם בסוף הסימן ..... מוחק [יח]
סוסי׳ תקל״ד באר היטב ..... מכה בפטיש [צח]
סי׳ תקמ״ה בית יוסף בשם אורחות חיים .. כותב [עב]
סי׳ תרי״ג טור ..... מלבן [סז]
סי׳ תרי״ג ש״ע ס״ה ..... מלבן [סה]
סי׳ תרכ״ו רמ״א ס״ה ..... בונה [כה]

יורה דעה

סוסי׳ ק״כ בט״ז ..... מכה בפטיש [קד]
סי׳ רפ״ב ט״ז סק״ב ..... מכה בפטיש [צז]
סי׳ רפ״ב ט״ז סקי״ג ..... בונה [קיט]

אבן העזר

סי׳ ס״ד גר״א סקי״א ..... כותב [קיח]
סי׳ קכ״ג ברמ״א ..... כותב [פא]
סי׳ קכ״ד חלקת מחוקק סקכ״ד ... כותב [כח], מוחק [טז]
סי׳ קכ״ה בית שמואל סק״ג ..... כותב [מ, נט]

חושן משפט

סי׳ תכ״ד ס״ב ..... מכבה [ד]

אחרונים

אבן האזל

פ״א הי״ד ..... כותב [מה]
פ״י הט״ז ..... מכה בפטיש [ב, יג]
פ״י הי״ז ..... בונה [א, צה, צח]

שו״ת אבני נזר

סי׳ ק״ד אות ה׳ ..... מכבה [ד]
סי׳ קנ״ז, אם יש מלבן בבגדים צבועים ..... מלבן [ב]
סי׳ קנ״ז אות ד׳, אם יש מלבן בהדחת כלים ... מלבן [ד]

סי' קנ"ט אות ב', על הא דהשמיט הרמב"ם
דין של שרייתו זהו כיבוסו .... מלבן [לט]
סי' ק"ע אותיות ח' וט', מח' אם חובט במקל
חייב משום מנפץ .... מנפץ [א, י]
סי' קע"א, סורק פאה נכרית .... מנפץ [טו], מתיר [כו], קורע [נא]
סי' קע"ב, בנוגע לצובע אחר צובע .... צובע [כג]
סי' קע"ג אות ז', צבע שאינו מתקיים .... צובע [ו]
סי' ק"פ אות ו' .... תופר [יד]
סי' קפ"ב .... קושר [צ]
סי' קפ"ג אות ה' .... קושר [טז]
סי' קפ"ז .... כותב [פה]
סי' קפ"ח אות ב' .... קושר [כג]
סי' קפ"ט אות ה' .... צד [ד]
סי' קפ"ט אות ז' .... צד [א]
סי' קצ"ב .... צד [לה]
סי' קצ"ז .... שוחט [א]
סי' קצ"ט אות י' .... כותב [א, פז]
סי' ר"ג .... כותב [סט]
סי' ר"ח .... כותב [פה]
סי' ר"ט אות ד' .... כותב [נג]
סי' ר"ט אות ט' .... מוחק [כא]
סי' ר"ט אות י' .... כותב [ב, כב]
סי' ר"ט אות י"א .... מוחק [כד]
סי' ר"י .... כותב [עו]
סי' רי"א אות ג' .... מכה בפטיש [ג]
סי' רי"א אות כ"ג .... סותר [סז]
סי' רכ"ג אות יא .... בונה [קלה], סותר [לא]
סי' רכ"ט .... מבעיר [טז]
סי' רל"ד .... מכבה [ג]
סי' רל"ח .... מבעיר [א]

אגלי טל

מלאכת חורש סקט"ז .... בונה [ד]
מלאכת חורש ס"ט וסקי"ז .... בונה [ג]
מלאכת אופה סק"ט סק"י .... כותב [י]
מלאכת גוזז סעיף י' .... בונה [קא], מכה בפטיש [צא]

אגרות משה

או"ח ח"א סי' קט"ו .... מכבה [קיח]
או"ח ח"א סי' קכ"ב .... בונה [נג, סא], סותר [מב, מז, מח, נה], מכה בפטיש [ג, ד]
או"ח ח"א סי' שכ"ב ענף ט' .... סותר [מב]
או"ח ח"ד סי' מ' אות י' .... כותב [ע]
או"ח ח"ד סי' ק"ג .... מכבה [קיח]
או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ג' .... בונה [קלו]

אור שמח (על הלכות שבת)

פ"י הי"ב .... בונה [לו], מכבה [ד]
פ"י הי"ח .... בונה [יג]
פכ"ג ה"ב .... מוחק [כ]

שו"ת אחיעזר

ח"ג סי' ס' .... בונה [עט], מכבה [מד]

אפיקי ים

ח"ב סי' ד' ענף ה' .... מוחק [ה, י, כט]

שו"ת בית יצחק

או"ח סוס"י ט"ו .... בונה [קא], מכה בפטיש [צא]
או"ח סי' נ"ז .... בונה [עט]
יו"ד ח"א סי' ק"כ אות ד' .... מכבה [יט]
יו"ד ח"ב סי' ל"א אות ח' .... מכבה [יט]
יו"ד ח"ב סי' ל"א במפתחות .... בונה [עט]

בכורי יעקב

סי' תרכ"ו סקי"א .... בונה [כד]

דברי יחזקאל

סי' ד' .... כותב [מ, נד, פז]

דעת תורה

סי' שכ"ח סכ"ו "אם מותר לשפשף
במשחה שנימוח ונבלע" .... ממחק [עב]
סי' ש"מ ס"ג להשתמש באורים ותומים ... כותב [עא]
סי' תק"ז ס"ד .... מכבה [קיח]

שו"ת הר צבי

או"ח ח"א סי' ס"ה .... כותב [כח], מוחק [טז]
או"ח ח"א סי' קמ"א .... מבעיר [לא]
או"ח ח"א סי' קמ"ג .... כותב [נד, פז]
או"ח ח"א סי' רי"ד .... מוחק [מב]
יו"ד סי' ר"ל באד"ה אבל באמת .... כותב [סט]
טל הרים במלאכת כותב סימן א' .... כותב [סא]
טל הרים מלאכת כותב סימן ב' .... כותב [פ]
טל הרים מלאכת כותב סימן ד' .... כותב [עו]
טל הרים מלאכת מבעיר אות ה' .... בונה [עט]
טל הרים מלאכת מכה בפטיש אות ב'
.... מכה בפטיש [סח]

חזון איש

סי' ל"ח אות ב' .... בונה [מ], מכבה [יט]
סי' נ' אות ט' .... בונה [עט, פג, פה]
סי' נ' אות י' .... בונה [סב]
סי' נ"א אות ז' .... מכה בפטיש [נד]
סי' נ"א אות י"א .... מכה בפטיש [סד]
סי' נ"א אות י"ג .... סותר [לז]
סי' נ"א אות י"ז, שיטתו בשבירת חבית
.... מתיר [יח, כא], קורע [יד, מב], מכה בפטיש [נו]
סי' נ"ב אות ו' .... בונה [נא, קלו]
סי' נ"ב אות י"ג .... בונה [קנד]
סי' נ"ב אות ט"ו .... כותב [צז]
סי' נ"ב אות ט"ז, בנוגע לצידת תרנגולים .... צד [צד]
סי' נ"ו אות ה',
בבאור שיטת הראב"ד בספוג .... מלבן [כג]

סי' ס"א אות א' .... כותב [צז], מוחק [מב]
סי' ס"א אות ב', קורע שלא על מנת לתפור
.... קורע [י, יד], כותב [ח, טו, יז]

חיי אדם

בהל' נטילת ידים כלל מ' ס"ח .... מוחק [לח]
כלל ט' אות ב' .... מוחק [כא]
כלל ל"א סמ"ח .... בונה [קיט]
כלל ל"ח ס"ד .... מוחק [מב]
כלל ל"ח ס"ו .... כותב [קטו]
כלל ל"ח ס"ט .... כותב [פט]
כלל ל"ח סי"א .... כותב [קמ]
כלל ל"ט ס"א .... בונה [ח, כ], סותר [ט]
כלל ל"ט ס"ב .... בונה [טז]
כלל ל"ט ס"ה .... בונה [קד]
כלל מ"ב ס"ד .... בונה [קכה]
כלל מ"ד סי"ט "אסור להעריך זייגר" .... בונה [פג]

שו"ת חכם צבי

סי' ל"ט .... קורע [יד]

שו"ת חלקת יעקב

ח"ב סי' קל"ב .... מוחק [מז]

חכמת שלמה

סי' ש"ז ס"ב .... סותר [יג]

שו"ת חתם סופר

או"ח סימן ע"א .... בונה [פו]
או"ח סימן ע"ב .... בונה [לו, מט, נא]
או"ח סימן ע"ג .... בונה [קלא]
חו"מ סי' קצ"ה .... כותב [נב]

ים של שלמה

ביצה פ"א סי' ט"ו .... בונה [צז]
ביצה פ"א סי' כ"ח .... מכבה [מא, קטז]
ביצה פ"ב סי' ב' דהצד דג חייב משום קוצר .. צד [פד]
ביצה פ"ד סי' ג' .... סותר [כה]
ביצה פ"ד סי' ט' .... סותר [נט]

שו"ת כתב סופר

חאו"ח סי' ס"ו .... מוחק [כ]

לבוש

סי' שי"ד ס"י .... סותר [סז]
סי' שט"ו ס"ט .... בונה [קכו]
סי' ש"מ ס"ד .... כותב [עו]

מגן אבות דף עג. .... עושה בתי נירין [ה]

תש' מהרי"ל דיסקין

ק"א סי' ה' אות ל"ה .... קושר [כא]
דף פא .... כותב [פ]

שו"ת מהרי"ק

סי' ט' .... מכה בפטיש [צו]

מהרש"א

שבת דף קכ: על התוספות
ד"ה פותח וד"ה בא"ד .... מכבה [נד]

שו"ת מהרש"ג

ח"ב סי' מ"א .... כותב [יב, טו, טז, יח, כ, מב
(וע' צובע סעיף טז וסעיף כב):

מהרש"ם

דעת תורה סי' ש"מ ס"ג שחוקר אם
מותר להשתמש באורים ותומים .... כותב [עא]
דעת תורה סי' תק"ז ס"ד .... מכבה [קיח]
בקונטרס אהבת שלום
שבסוף ספר מנחת שבת ס"ד .... מוחק [לח]
שו"ת ח"א סי' קס"ד .... מכה בפטיש [פו]
שו"ת ח"א סי' רי"ט .... מכה בפטיש [צד]
שו"ת ח"ב סי' רמ"ז .... בונה [עט]
שו"ת ח"ג סי' שנ"ז ד"ה ואולם כ"ז .... כותב [נט]

שו"ת מלמד להועיל

או"ח סי' ס' .... מכבה [יט]

מנחת חינוך

מלאכת מלבן, קושיתו דיש כיבוס בשק,
הא אין מלבן בשער? .... מלבן [ה]
מלאכת תופר אות ב', שיעורים בתופר .....תופר [יב]
מלאכת כותב אות ב' .... כותב [לז]
מלאכת כותב אות ו' .... כותב [מא]
מלאכת כותב אות י .... כותב [ב, כח], מוחק [טז]
מלאכת מוחק אות ב' .... מוחק [ל]
מלאכת מוחק אות ד' .... מוחק [כה]

מנחת שבת

סי' פ' ס"ק קצ"ט ובמהרש"ם בהערות שם .. מוחק [לח]
סי' פ' ס"ק קי"ז .... מכה בפטיש [צא]
סי' פ' ס"ק קי"ז אות כ"ו .... בונה [קא]

נשמת אדם

כלל ל"ח אות א', המוחק על מנת לתקן .....מוחק [י]
כלל כ' אות ה' .... מכה בפטיש [פו]
כלל כ"ב אות ד', השמטת הרמב"ם
את שריתו זהו כיבוסו .... מלבן [לט]
כלל כ"ד אות א', צבע המתקיים .... צובע [ו]
כלל כ"ה אות א' .... טווה [ו]
כלל כ"ה אות ב' .... טווה [טז]
כלל ל"ז אות א' .... כותב [כ]
כלל ל"ז אות ב' .... כותב [עח]
כלל ל"ח אות ג' .... מוחק [מט]
כלל צ"א .... מעבד [ו]

שו"ת מנחת יצחק

ח"א סי' נ"ו .... מכבה [קיח]
ח"ה סי' ל"ו .... כותב [סב]
ח"ז סי' י"ג .... כותב [עב]

ח"ז סי' כ"ב .... כותב [קלט]
ח"ח סי' כ"ו .... בונה [עט]
ח"ט סי' ל"ח .... בונה [סח]

מנחת שלמה
סי' ט' .... בונה [פד], מכה בפטיש [יג]
סי' י"א .... בונה [כו, מ, עט, פג, פה] , סותר [לב, סז]
סי' י"ב .... מבעיר [טז]
סי' צא .... מכה בפטיש [סד]
ח"ב סי' ל' .... מכבה [יט]

שו"ת משיב דבר
ח"א סי' ל"ה .... כותב [קט]

שו"ת נודע ביהודה
מהדורה קמא או"ח סי' א' .... כותב [עט]
מהדורה תנינא או"ח סי' כ"ט .... כותב [נ]
מהדורה תנינא או"ח סי' ל' .... בונה [נא, קכו]
מהדורה תנינא או"ח סי' ל"ג .... כותב [נא, נב]
מהדורה תנינא או"ח סי' ל"ט .... סותר [סד]
מהדורה תנינא או"ח סי' צ"ה .... כותב [קט]

עדות לישראל
כל כתבי הגרי"א הנקין ח"א ק"ד עמ' 120 .. בונה [עט]

שו"ת פנים מאירות
ח"ב סי' קכ"ג .... בונה [פד]

פרי חדש
יו"ד קי"ח סקי"ח .... קורע [יג]

שו"ת ציץ אליעזר
חי"ד סי' ל' .... כותב [קלט]
ח"ח סי' ט"ו פי"ד אות יג .... מבעיר [טז]

צפנת פענח
הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ו .... כותב [עט]
הל' שבת פ"ט הי"ד שיטתו שהמערב
צבע במים אין בו משום צובע ..... צובע [יב, כא, מו]
הלכות שבת פי"ב ה"א .... מבעיר [כ]

קצות השלחן
סי' ק"כ ס"ד .... בונה [קלו]
סי' ק"כ בה"ש י"ב .... בונה [קיח], סותר [לא]
סי' קמ"ד בה"ש סק"א .... מוחק [טז]
סי' קמ"ד בה"ש סוסק"ג .... מוחק [מד]

קרן אורה
פ' כלל גדול בסוד"ה הקושר .... מכבה [ד]

רע"ב (בפירוש המשניות)
שבת פי"ב מ"ג "כגון שכותבים
א' לסימן אחד וב' לסימן שנים" .... כותב [נה]
שבת פי"ב מ"ה ד"ה וחכמים פוטרים ...... כותב [מז]

שו"ת רבי עקיבא איגר
סוס"י ט' .... מבעיר [לא]
סי' כ"א .... כותב [לז ,מ]
סי' קנ"ט .... כותב [קיב]

שו"ת רדב"ז
סי' תר"צ .... כותב [קמב]
סי' אלף תקצ"ט .... בונה [יד]

שאגת אריה
סי' נ"ו וסי' נ"ז .... מכה בפטיש [קד]

שאילת יעבץ
ח"א סי' מ"א .... בונה [פד]
ח"ב סי' ק"מ .... מוחק [יח]

שו"ת שבות יעקב
ח"ג סי' כ"ד .... כותב [קמד]

שו"ת שבט הלוי
ח"ו סי' לב .... בונה [סח]

שביתת השבת
דף ח' בשם פתח דביר .... בונה [לו]
דף ח' עמ' ד' .... בונה [צג], מכה בפטיש [פו]
דף ט' .... מכה בפטיש [פו]
דף י' עמ' ד' .... בונה [לו], מכה בפטיש [נג]

שדי חמד
ח"ב עמ' 22, 220 .... כותב [קז]

שלחן שלמה
סי' שי"ג ז' .... בונה [סח]
סי' ש"מ סק"ז אות ב' .... מוחק [כג]
סי' ש"מ סק"ח .... מוחק [מב]
סי' ש"מ סק"ט .... מוחק [טו, כ]
סי' ש"מ סקי"א .... כותב [יד, קלט]

שלטי הגבורים
פרק הזורק סק"ו .... סותר [סט]
ר"פ אלו קשרים .... קושר [ד]
כל כתבי דף מ"ה. בדפי הרי"ף
סוף סק"ב .... מכבה [קטז], מבעיר [כג]
ביצה דף כ: בדפי הרי"ף אות ד' .... כותב [קי]

שמירת שבת כהלכתה
פי"ג ס"י והערה .... מכבה [קיח]
פמ"א סעיף כ"ט .... כותב [כא]
פכ"ח כ"ט .... מכבה [קיז]

שנות אליהו
פ"ז מ"ב "העושה ב' בתי נירין" . עושה בתי נירין [י, יא]
פ"ז מ"ב מלאכת פוצע ..... פוצע [ד], מכה בפטיש [יט]

שער אפרים
סי' ל"ו .... מכה בפטיש [צח]
סי' פ"א .... כותב [לג, מג]

שער המלך

הל' יום טוב פ"ג ה"ג .... מעבד [י]

שערים המצויינים בהלכה

סי' פ' אות נ"ד .... כותב [ע]

סי' פ' אות נ"ה .... כותב [כא]

שפת אמת

עד: .... בונה [א]

עה: .... מוחק [ל, לג]

תהלה לדוד

סי' שי"ז סק"ו .... בונה [לו]

סי' רנ"ט סק"ח .... סותר [סז]

תוס' יום טוב

ריש פרק הבונה .... מכה בפטיש [א]

תפארת ישראל בכלכלת שבת

אות י"ג דהמניח בגדי פשתן בחמה
וזרק עליו מים חייב .... מלבן [יג]

אות ל"א שהקוטם שרביט
כדי להכות תינוק חייב .... מחתך [ב]

אות ל"א שהחותך נייר לקנח את עצמו .... מחתך [מג]

אות ל"ב .... כותב [ס]

אות ל"ד: ב .... בונה [ב, מג]

אות ל"ד: ג .... בונה [קכה]

אות ל"ז מלאכת מבעיר .... מכבה [ב]

◆

תוכן ענינים ל"נמלא טל" חלקים א-ב

מלאכת מלבן ובו לד סעיפים

עיקר הגדרת המלאכה .... באורים לסעיף א'
מהו שני? .... סק"ב
מלבן דברים צבועים .... סק"ב
המכבס נייר .... סק"ג, ז'
הדחת כלים, האם יש בו משום מלבן? .... סק"ד
כיבוס עור .... סק"ו, י"ד, נ"ט
מלבן בפלסטיק .... סק"ז
מכבס ומלבין אם הוי אבות או תולדות .... סק"ח-י"א
האם מלבין חייב משום צובע? .... סקי"א
מניח בגדים סמוך לאש, האם חייב משום מלבן? ...... סקי"ב-ג'
שיעור המלבן .... סקט"ו וט"ז
כיבוס אחר כיבוס .... סקי"ז
הל' סחיטה .... סעיפים ז'-ט', סקי"ח-כ"ד; ל"ג-ל"ה
סחיטה ביין ושאר משקין .... סק"כ-כ"ב
שרייה .... סעיפים י'-י"ג, סקכ"ה-ל"ד
מנער .... סעיפים י"ד-י"ז, סקמ"ב-נ"ו
באורי סוגיות הירושלמי במלאכת מלבן .... סקנ"ז
סחיטה בשער .... סקנ"ח
גזירות שמא יסחוט .... סקס"א-פ"ג
מי שנתלכלך בגדו בשבת .... סקפ"ד-פ"ט
שפשוף בגדים .... סקצ"א
קיפול בגדים .... סקצ"ב-צ"ג
מראית העין .... סקצ"ד-צ"ו

מלאכת מנפץ ובו ט' סעיפים

בבאור מח' ראשונים מהו המלאכה .... סק"א-ב'
במח' ראשונים אם יש מנפץ שלא בגדולי קרקע .... סק"ד
במח' אחרונים בחובט על הגידים .... סק"י
המנפץ סיב .... סקי"א
המנפץ צמר שעל שה חי .... סקי"ד
סורק שערות .... סקט"ו
שועה ומחליק סיבים .... סקט"ז

מלאכת צובע ובו כד סעיפים

מהו החילוק שבין מלבן ובין צובע .... סק"א
האם חייב צובע בדבר שאינו נטווה? .... סק"ב
באיזה חומרים חייב משום צובע? .... סק"ב-ה'
צבע המתקיים .... סק"ו-ז', מ"א-מ"ב
השוחט והחובל חייב משום צובע .... סק"ט-י"א, י"ז
העושה עין צבע .... סקי"ב
מדוע אין עשיית עין הצבע נחשב מלאכה בפני עצמה? ..... שם
מח' הפוסקים אם מערב צבע במים הוי צובע ...... סקי"ב, כ"א,
הצובע מים לנוי, האם חייב משום צובע? .... סק"כ-כ"א
צביעה אחר צביעה .... סקכ"ג
המכה בבעלי חי עד שנצרר דמו .... סקכ"ד
בבאור מח' בכוחלת .... סקכ"ו
איש הצובע את פניו .... סקכ"ט
המאדם אודם .... סקל"א
אינו מכוין לצבוע אם הוי מלאכה .... סקל"ב-לג
צובע דרך לכלוך .... סקל"ג-ל"ט
צביעה באוכלין .... סקמ"ג-מה

מלאכת טווה ובו ח' סעיפים

מחלוקת הראשונים בבאור המלאכה .... סק"א
מקור דטווית נוצה חייב .... סק"ב
הערות בטווית גידים .... סק"ג
עשיית לבד .... סק"ו-י'
שוזר .... סקי"ב-י"ג, סקי"ז-י"ח
קולע אזור .... סקי"ד
פותל חבל .... סקט"ו
גודל פתילה .... סקט"ז
הטווה צמר שעל שה חי .... סקי"ט
פוקסת .... סק"כ

מלאכת מיסך ובו ה' סעיפים

מהו מיסך .... סק"א
האם למדים מלאכה מעשיית בגדי כהונה. .... סק"ב
מיסך שלא על הנול .... סק"ג
מותח חבלים של מטה .... סק"ד
שובט .... סק"ה-ו'
מיסך בקנים .... סק"ז-י'
שיעור המיסך .... סקי"א-י"ג

מלאכת עושה בתי נירין ובו ה' סעיפים

באור מח' הראשונים בהגדרת המלאכה .... סק"א-ד', ט'-י"ד
שיעור המלאכה .... סק"ה-ו'

מלאכת האורג ובו י' סעיפים

מתי חייב? .... סק"ב
שיעור האורג .... סק"ג-ה'
האורג וגמר בגד .... סק"ו
קולע .... סק"ז-ח'
מדקדק .... סק"י-י"א

אריגת סל, מטה, ושער סקי״ב ..... י״ד
קולע פאה נכרית ..... סקט״ו

מלאכת הפוצע (הבוצע) ובו ד׳ סעיפים

באור מח׳ הראשונים מהו המלאכה ..... סק״א-ח׳

מלאכת קושר ובו מח סעיפים

מקורו ..... סק״א
החילוק שבין קושר ובין תופר ..... סק״ב
מח׳ הראשונים מהו קושר מן התורה ..... סק״ג-ה׳
מהו קשר אומן? ..... סק״ד, מ״ז
מהו קשר של קיימא? ..... סק״ו-י״ח
קשר שיכול להתירו ביד א׳ ..... סקי״ט-כ׳
קשר שאין חושש להתירו ..... סקכ״א, כ״ה, כ״ו
קשר בראש חוט ..... סקכ״ב-ג׳
התופר וקושר ..... סקכ״ז
להוסיף קשר על גבי קשר ..... סקכ״ח
תפירות בגוף אדם ..... סקכ״ט-ל׳
לצורך פיקוח נפש, אם עדיף על ידי נכרי או ישראל ..... סק״ל
קשר של תפילין ..... סקל״ב
קשר של ציצית ..... סקל״ג
קשר על גבי קשר בודד ..... סקל״ה
פותל חבל ..... סקל״ו-מ״א
ללפף חוט ברזל ..... סקמ״ב
קושר דרבנן ..... סקמ״ג-מ״ז
קשר על גבי קשר ..... סקמ״ח-נ״א
קשר לזמן ..... סקנ״ב-נ״ז
קשר שלפעמים משאירים אותו ..... סקנ״ח-ס״ב
קשר של מנעל דרבנן ..... סקס״ג
קשרים מותרים ..... סקס״ה-פ׳
מאכל בהמה ..... סק״ע
עניבה ..... סקפ״א
עניבה על גבי קשר ..... סקפ״ג-פ״ה
לקשור לולב ביום טוב ..... סקפ״ו, צ״ב
אגודת ירק ..... סקפ״ז
לצורך מצווה ..... סקפ״ט-צ׳
נימת כנור ..... סקצ״א
הקושר בשבת האם נחשב מחלל שבת ..... סקצ״ג

מלאכת מתיר ובו יא סעיפים

מתיר היכא הוי במקדש? ..... סק״א
מתיר דווקא על מנת לקשור ..... סק״ג
קשר חזק שאינו של קיימא ..... סק״ה
מתיר קשר על גבי קשר ..... סק״ו
התרת קשר במקום צער ..... סקי״א
הפרדת חבל ..... סקט״ו
קשר שספק אם יתירוהו בתוך יומו ..... סקי״ח
חותלות ..... סקכ״א

מלאכת תופר ובו יט סעיפים

תופר במשכן היכא הוי? ..... סק״א
הגדרת תופר ..... סק״ב
פירוש ב׳ תפירות ..... סק״ד
קונטרס התוכף ב׳ תכיפות בשעטנז ..... סק״ה
התופר ג׳ תפירות ..... סק״ו
איסור חצי שיעור ..... סק״ז-ח׳
הגומר בגד בתפירה אחת ..... סקי״א
התופר ב׳ תפירות בב׳ מקומות ..... סקי״ב
התופר יריעה שנקרעה ..... סקי״ג
תפירה שאינה של קיימא ..... סקי״ד-ט״ז, י״ט
סגירת כפתורים מדוע אינו תופר ..... סקי״ח
מותח חוט של תפירה ..... סק״כ-כ״ב, כ״ו
המושך חוט כדי לחבר כפתור ..... סקכ״ג
התופר בידו השמאלית ..... סקכ״ד
רוקם ..... סקכ״ה
התופר ואין החוט נכנס בכל עובי הבד ..... סקכ״ז
מדבק ניירות ..... סקכ״ח-ל״א
מדבק עץ ..... סקל״א
חומר של שייך בו תפירה ..... סקל״ב-לג
מדבק זמני ..... סקל״ג
חיתולים וסקוטש ..... סקל״ג
סיכות ..... סקל״ד-ל״ה
סיכות מהדק ..... סקל״ו
תפירות בגוף האדם ..... סקל״ז
למלאות כר במוכין ..... סקל״ח
לתפור עוף מלוי ביום טוב ..... סקל״ט

מלאכת קורע ובו לא סעיפים

קורע משכן היכא הוי? ..... סק״א
קורע על מנת לתפור ..... סק״ב
האם הקורע תפירה אחת גדולה חייב? ..... סק״ג
קורע להפסיד ..... סק״ד
קורע לצורך מצווה ..... סק״ה
קורע על מתו ..... סק״ז
קורע בחמתו ..... סק״ח
קורע לתקן ..... סק״י-ט״ו
קורע על מנת לתפור שלא במקומו ..... סקט״ז
קורע על מנת לתפור, ובסופו לא תפר ..... סקי״ז
המסיר חוט מן בד ..... סקי״ח
הפותח בית הצואר ..... סק״כ-כ״ג

המסיר תוית בגד ..... סקכ״ג
מרחיב נקב הכפתור ..... סקכ״ד
חותלות ..... סקכ״ה-כ״ז
פתיחת קופסאות ..... סקכ״ז-לא
מפרק ניירות ..... סקל״ב-לד
קריעת תפירה שאינה של קיימא ..... סקל״ה
קריעת עור ונייר ..... סקל״ו
מפרק דוכסוסטוס ..... סקל״ז
שיטת הבה״ל בחותך נייר לצלות מליח ..... סקל״ח-ט׳
מלאכת קורע בבד או קנה רך ..... סק״מ
קורע באוכלים ..... סקמ״א
קורע עור שעל פי החבית ..... סקמ״ב
קורע צמר גפן ..... סקמ״ד
להפריד קוצים מבגדיו ..... סקמ״ה
חותכים קשרי שפוד ..... סקמ״ז
נדבקו דפים בשעווה ..... סקמ״ח
לסרוק פאה נכרית ..... סקנ״א
סיכות מהדק ..... סקנ״ב
נייר הפלסטר ..... סקנ״ג

מלאכת צד ובו נז סעיפים

במח׳ אחרונים בהגדרת המלאכה ..... סק״א
סדר המלאכות ..... סק״ב
מקור המלאכה במשכן ..... סק״ג
טעם לאין במינו ניצוד ..... סק״ד
צבי לבית או לגינה ..... סק״ו-ז׳
עוף לבית ..... סק״ח-י׳
צד דג ..... סקי״א
יוני שובך ..... סקט״ז
צבי סומא או חולה ..... סקי״ח
הצדו עד שאינו יכול לזוז ..... סקכ״א
חיה שקננה ..... סקכ״ב
הצד ארי ..... סקכ״ג
שור שמרד ..... סקכ״ה
פורס מצודה ..... סק״ל-ל״א
מצודה לעכבר ..... סקל״ב
הצד ציפור למגדל ..... סקל״ג
שנים שעשוהו ..... סקל״ה-ל״ט
חצר שיש לו שני פתחים ..... סק״מ, מ״ג
נעל בעדו ובעד הצבי ..... סקנ״ב
פורס מצודה לתינוק ומכווין לדגים ..... סקנ״ד-נ״ט
צידת נחש ..... סק״ס
שמונה שרצים ..... סקס״ג-ס״ו
הצד ממין שאינו ניצוד לצורך ..... סקס״ח
הצד חגבים ..... סקע״ה
הצד מינים טמאים לצורך נכרים ..... סקע״ו
הצד חלזון ובשיטת הירושלמי ..... סקע״ז-ע״ח
צד מדרבנן ..... סקפ״ו-ק״ג
הכנסת אדם לבית הסוהר ..... סק״צ-צ״א
חיה שברשותו ..... סקצ״ג-צ״ו
פטור ומותר ..... ס״ק ק״ו
צד פרעוש ..... ס״ק ק״ט
לוחשין לחישת נחשים ..... ס״ק קי״א

מלאכת שוחט ובו לא סעיפים

שחיטה היכא הוי במשכן? ..... סק״א
אם עיקר המלאכה הוי שוחט או נטילת נשמה? ..... סק״א
שוחט נחשב מקלקל ..... סק״ג
המתחיל לשחוט מתי מחלל שבת? ..... סק״ד
שולה דג ..... סק״ו-י״ב
חלזון ..... סקי״ג-ט״ו
טריפה ..... סקט״ז-י״ח
המעלה דג חייב משום קוצר ..... סקי״ט
המדלדל עובר ..... סק״כ-כ״ב
פרעושים תולעים וכינים ..... סקכ״ג-ל׳, פ״א-פ״ד
מדוע חונק הוי תולדה? ..... סקל״ב
חובל סקל״ג ..... מ״ח
הבועל בתולה ..... סקמ״ט
המקיז דם ..... סק״נ
המוציא שן ..... סקנ״ג
להזריק זריקה ..... סקנ״ה
להוציא דם לצורך בדיקה ..... סקנ״ו
חולה מסכרת האם מותר לו לצום? ..... סקנ״ז
מפים מורסא ..... סקנ״ח-ס״ב
במקום צער ..... סקס״ד
למצוץ חבורה ..... סקס״ה
לצחצח שיניים ..... סקס״ז
המקלקל בחבורה ..... סקס״ח-ע״ב
דעת הרמב״ם דחייב משום מקרר דעתו ..... סקע״ג
לצורך כלבו ..... סקע״ה
הריגת רשע ..... סקע״ו
הריגת חיה ורמש ..... סקע״ח-פ׳
להעמיד סם המות ..... סקפ״ה
הריגת זבוב ביום טוב ..... סקפ״ו
לפי תומו ..... סקפ״ז-פ״ט
מילה ומציצה ..... סק״צ-ק״ב
מציצה אחרי מילה שלא בזמנה ..... סקצ״ג-צ״ד׳
טועה בדבר מצווה ..... סקצ״ו-קי״ז
אחד מוהל ושני פורע ..... ס״ק ק״ב

מלאכת מפשיט ובו י' סעיפים

מפשיט במשכן היכא הוי? ... סק"א
מהו הגדרת מפשיט? האם הוא יצירת עור שימושי? ... סק"ב
הפשט עוף או דג ... סק"ג-ד', סקי"ג-ט"ז
מדוע בהפשטם דנים משום בורר ולא משום מפשיט? ... סקי"ג-ט"ז
שיעורו, ולתרץ קושיות המנ"ח ושבט הלוי ... סק"ה
כמה הוא "לעשות ממנו קמיע?" ... סק"ו
מהו החילוק שיש בין גוזז ובין מפשיט? ... סק"ז
אם העור עדיין אדוק ... סק"ח
ביום טוב ... סקי"ז-י"ט
מפרק דוכסוסטוס ... סק"כ-כ"ב
הפשט קרבנות ... סקכ"ג-כ"ו
מבהמה חיה ... סקכ"ז
בצב או קונכיה ... סקכ"ט

מלאכת מעבד ובו טז סעיפים

מהו מלאכת מעבד? ... סק"א
מעבד במשכן היכא הוי? ... סק"ב
שיטת הירושלמי במליחת עור ... סק"ב
מליחת חלב ... סק"ג
ייבוש עץ או כלי אדמה ... סק"ד
דורס על עור ... סק"ה-ו'
מרכך עור ... סק"ז
שיעור מעבד ... סק"ט-י"ג
שיעור מעבד לדעת הירושלמי ... סק"ט
שיעור זמן במעבד ... סק"י
סיכת רגלים ... סקי"ד
מליחת בשר ... סקט"ו-י"ח, מ"ג, מ"ה
מליחת ירק ... סקט"ז, כ"ח-ל"ח
מולח קדשים ... סקי"ט
עשיית מי מלח ... סק"כ-כ"ג
לערב מלח ביין או בשמן ... סקכ"ד-כ"ז
לערב בחומץ ... סקכ"ד, ל"ט-מ"א
עם סוכר ... סקמ"ב
הדחת בשר ... סקמ"ו
ביום טוב ... סקמ"ז

מלאכת ממחק ובו ל' סעיפים

ממחק במשכן היכא הוי? ... סק"א
הגדרת ומטרת ממחק ... סק"ב וג'
החילוק שיש בין ממחק ובין ממרח ... סק"ב
ממחק בחי ... סק"ד
מחליק טיט ... סק"ז
ממרח רטיה ... סקט"ז
ראשי כלונסאות ... סקכ"ד
מסתת אבן ... סקכ"ה
השף בין העמודים ... סקכ"ז-ל"ב
מצחצח נעליים ... סקל"ג
מלאכה שאינה צריכה לגופה ... סקל"ד-ל"ה
ממחק אחר ממחק ... סקל"ו
מגררין מנעל ... סקל"ז-מ"א
חפין כלים ... סקמ"ד-מ"ח
השחזת סכין ... סקמ"ט
חולב פרה ... סק"נ-נ"ג
סותמים נקב בשעוה ובבצק ... סקנ"ד-נ"ט, ס"ב-ס"ג
מחזירין רטיה ... סק"ס-ס"א
מירוח בשמן ובשאר דבר לח ... סקס"ד
מירוח בחלב ובסבון ... סקס"ה-ע"א
דבר הנמס ... סקע"ב
לצחצח שיניים ... סקע"ג
אודם ומשחת ידים ... סקע"ד-ע"ה
להוציא משחה משפופרת ... סקע"ז
דורס על רוק ... סקע"ט
באוכלין ... סק"פ-פ"ה

מלאכת משרטט ובו ח' סעיפים

במח' ראשונים מהו משרטט ... סק"א
מהו תולדת המלאכה? ... סק"ה
שיעור המשרטט ... סק"ו-ז'
המשרטט לכתוב או לחתוך, ובסופו לא כתב ולא חתך ... סק"ט
שרטוט שאינו של קיימא ... סק"י
שרטוט בידו שמאלית ... סקי"א
לקפל ... סקי"ב
הרושם בצפורן ... סקי"ג
שרטוט באוכלין ... סקט"ו

מלאכת מחתך ובו כו סעיפים

מחתך במשכן היכא הוי? ... סק"א
הגדרת המלאכה ... סק"ב
בבאור לשון הרמב"ם ... סק"ד, י"א, כ"ב
ביום טוב ... סק"ד
במדה משוערת ... סק"ז
פסיק רישיה ... סק"ח
בחומר רך וקשה ... סק"ט
מהו התולדה? ... סקי"א-י"ד
הקוטם כנף ... סקט"ו
מגרד ראש כלונס ... סקי"ט
הקוטם קיסם של עץ ... סקכ"ד
הטובע מטבע או החותך אבן יקרה ... סקכ"ז
השחזת סכין וחידוד עפרון ... סקכ"ח

החותך קנה ....סקל"ה-ל"ו
החותך עלה לולב .... סקל"ז
החותך למידה משום דלא רצה לאבד יוצר ממה שצריך ..סקל"ח
מסתת .... סקל"ט-מ'
הקורע בית הצואר ....סקמ"א
תולש גבעולי פשתן ....סקמ"ב
מחתך נייר על הנקבים .... סקמ"ג
עביד חביתא .... סקמ"ו
מנתח ....סקמ"ט
לחתוך כדור של תרופה .... סק"נ
החותך צמר גפן, העושה פלסטר .... סקנ"א-נ"ב
להפריד ביד דבר שדרכו לחתוך בכלי ....סקנ"ג
מאכל בהמה ואוכלין .... סקנ"ד-נ"ח, ס"א
בדבר שאינו מתקיים .... סק"ס
עטופה של חמאה .... סקס"א
לקטום עצי בשמים .... סקס"ב
לחתוך קשרי שפוד .... סקס"ג
שקיות ....סקס"ד-ס"ה
גביעי לבן ויוגרט .... סקס"ו
פקק בקבוק ופחית ....סקס"ז וס"ח

◆